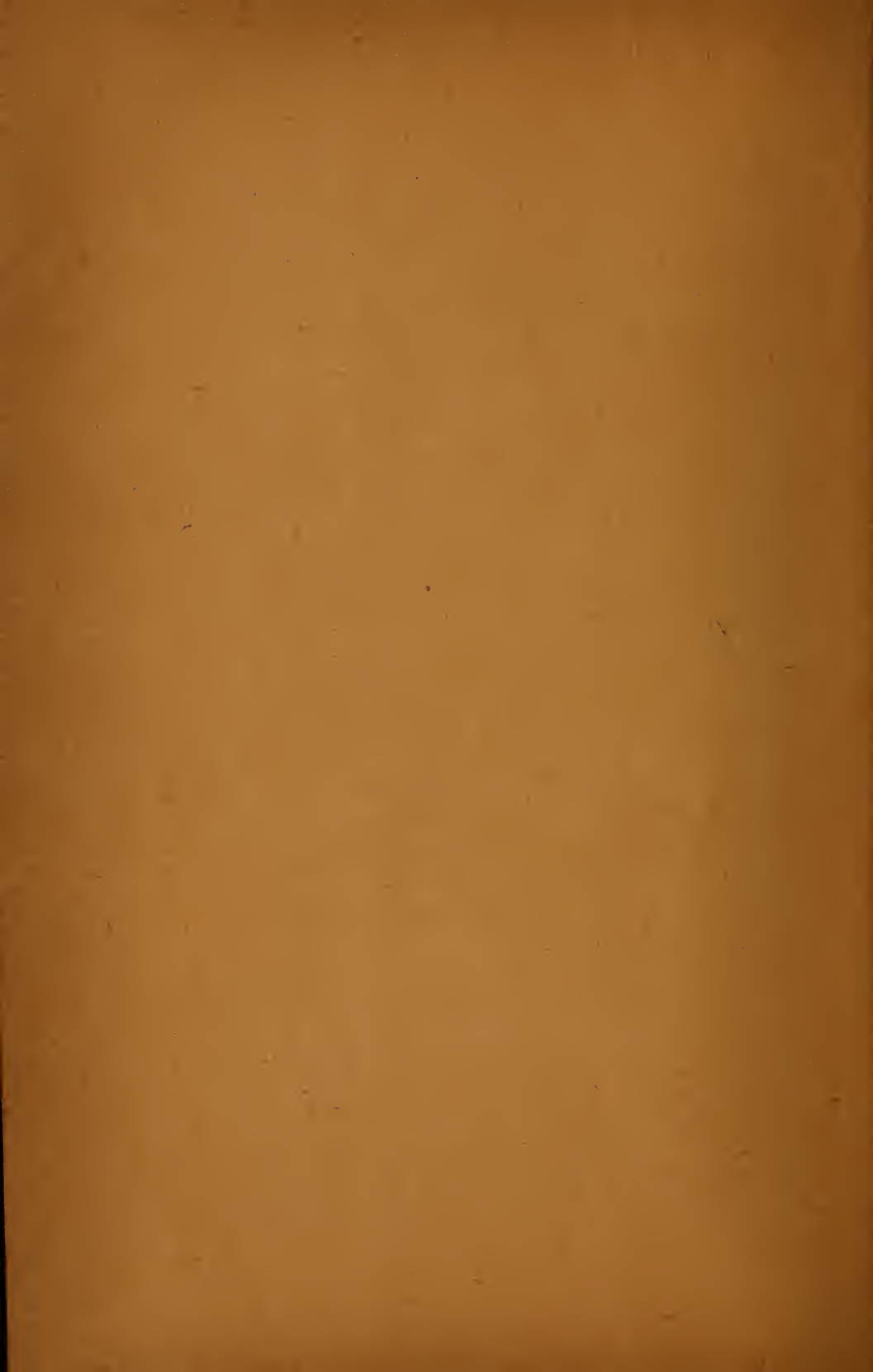

Class J391
Book -N25

Netherlands (Kingdom) 1815 -

RAAD VAN STATE.

AFDEELING

VOOR DE

GESCHILLEN VAN BESTUUR.

DERTIENDE DEEL.

1873.

'S GRAVENHAGE,

GEBROEDERS BELINFANTE.

1874.

J391
N25

.....
SNELPERSDRUK VAN GEBR. BELINFANTE.
.....

144342

10

ALPHABETISCH REGISTER.

- Abeelen (W. van den)*. Zie *Smederij* (203, 271).
- Afbreking*. Zie *Scholen* (320, 337).
- Akersloot (J.)*. Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordh. in zake de loting voor de nat. mil. 238.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 235.
- Alphen*. Beroep van A. Olieslagers, te —, van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij gehandhaafd is de beslissing van den Raad der gem. — en Riel tot zijne niet-toelating als raadslid. 425.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; den adressant toegelaten. 445.
- Anna*. Beschikking op 't beroep van 't Bestuur van den calamiteusen polder — van een besluit van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeevering en oeververdediging van dien polder (zie Deel XII, blz. 231—233). Beroep afgewezen. 138.
- Appingedam*. Beroep van Gebr. Meijer, te —, van een besluit van Burg. en Weth. dier gem., waarbij de vergunning tot 't zouten en droogen van vellen is ingetrokken. 231.
- Beschikking. Besluit van Burg. en Weth. vernietigd. 299.
- Arkenheem (Polder)*. Zie *Nijkerk* (146, 289).
- Arnhem*. Geschil tusschen de gemeenten — en Dev. over de woonplaats van M. E. Huberts tijdens hare verpleging in 't krankzinnigen-gesticht te Utr. 296.
- Beschikking. Arnhem aangewezen. 316.
- Beroep van de Directie der Ned. Rijn-Spoorweg-Maatsch. van een besluit van Ged. Stat. van Geld. tot vaststelling van den legger A der wegen en voetpaden in de gem. —. 338.
- Arts (D.) c. s.* Zie *Polderbesturen*. 386.
- Bek.* Beschikking op 't beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Limb., bevelende de oprigting van eene tweede openbare school in die gem. (zie Deel XII, blz. 316—319). Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 264.
- Begraafplaats.* Beschikking op 't Par. Kerkbest. der R. K. gem. van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart te Kockengen van een besluit van Ged. Staten van Utr., waarbij de sluiting is bevolen met 1 Nov. 1872 van de — dier gem. (zie Deel XII, blz. 218—220). Met verlenging van den termijn, beroep afgewezen. 26.
- Id. op dat van den Raad der gem. Kockengen van een besluit van Ged. Stat. van Utr., houdende bevel als voren ten opzigte der algemeene — aldaar (zie Deel XII, blz. 217, 218). Als boven. 23.
- Beroep van Kerkvoogden der Herv. gem. van Zoetermeer en Zegwaard van een besluit van Ged. Staten van Zuidh. van 14 Mei 1872, waarbij de sluiting van de — dier gezindte is bevolen. 65.
- Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 122.
- Beroep van 't Gemeentebest. van Ulestraten van een besluit van Ged. Stat. van Limb., houdende bevel tot sluiting der — van de R. K. gem. te Ulestraten. 260.
- Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 306.
- Beroep van Burg. en Weth. van Lonneker van eene beslissing van Ged. Stat. van Overijss., waarbij aan 't Kerkbest. der Isr. gem. te Enschedé verlof is verleend tot vergrooting van den onder de gem. Lonneker gelegen — dier gezindte. 251, 293.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 315.
- Beroep van 't R. K. Kerkbest. der parochie Obbicht van een besluit van Ged. Stat. van Limb., houdende bevel tot sluiting van de onder zijn beheer staande —. 257.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 331.
- Beroep van C. van Veen, te Wageningen, van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende afwijzing van zijn verzoek om te mogen bouwen binnen den afstand van 50 meters van de algemeene — te Wageningen, 424.
- Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 443.
- Begroting*. Beroep van den Raad der gem. Mill en St. Hubert van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan de — dier gem. voor 1873. 111.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 175.
- Beroep van den Raad der gem. Dirksland van eene beslissing van Ged. Stat. van Zuidh., waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gem. voor 1873. 117.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de begrooting alsnog goedgekeurd. 176.
- Beroep van den Raad der gem. Tegelen van een besluit van Ged. Staten van Limb. betrekkelijk de — van 1872 dier gem. 159.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 213.

Begrooting.

- Beroep van den Raad der gem. Woensel en Eckart van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan de — dier gem. voor 1873. 163.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 215.
- Beroep van den Raad der gem. Beugen c. a. van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij de goedkeuring is onthouden aan de — dier gem. voor 1873. 165.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de — alsnog goedgekeurd. 210.
- Beroep van den Raad der gem. Overslag van een besluit van Ged. Stat. van Zeel., waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting. 183.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de — alsnog goedgekeurd. 239.
- Beroep van den Raad der gem. Westervoort van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij goedkeuring is onthouden aan de — dier gem. voor 1873. 224.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 266.
- Beroep van den Raad der gem. Helmond van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr. betrekkelijk de — der gem. voor 1873. 349.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 384.
- Zie *Veldwachters* (304, 317).
- Beguïn* (Dr. A.). Zie *Smederij* (203, 271).
- Beugen c. a.* Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij de goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gem. voor 1873. 165.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de begrooting alsnog goedgekeurd. 210.
- Beurtveer*. Beslissing van 't geschil tusschen de gemeenten Gron. en Oude Pekel-A omtrent de opheffing van 't — tusschen die plaatsen (zie Deel XII, blz. 355—357). Aan die opheffing geen gevolg te geven. 44.
- Beusink* (A. G.). Geschil over de woonplaats van —. 378.
- Beschikking. De kosten van verpleging enz. gebragt ten laste van den Staat. 431.
- Boers* (Wed. G.), geb. Lavors. Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordbr. in zake de loting voor de nat. mil. 280.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 307.
- Bokkinghangen*. Beschikking op 't beroep van 't R. K. Kerkbest. te Schev. en van Mr. C. L. de Vos van Nederveen Cappel c. s. van een besluit van Burg. en Weth. van 's Gravenhage, waarbij aan J. Hoogeveen vergunning is verleend tot oprigting van twee — te Scheveningen op 't perceel no. 8385, sectie A, aldaar (zie Deel XII, blz. 406—415). De vergunning alsnog geweigerd. 42.
- Bommel* (Zalt-). Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit van 26 April 1872, nader gewijzigd bij dat van 5 Aug. d. a. v., be-

Bommel.

- treffende de regeling van 't openbaar lager onderwijs in gemelde gem. 32.
- Bommene* (Nieuw-). Zie *Nieuw-Bommene*. 143.
- Bouwen*. Zie *Begraafplaats* (424, 443).
- Bouwens* (M.). Geschil over de woonplaats van. — 244.
- Beschikking. Ulestraten aangewezen. 310.
- Brandwijk*. Zie *Groot-Ammers*. 1.
- Bruggen*. Geschil tusschen de gemeenten Uden en Nistelrode over 't onderhoud der Erpsche of Espsche brug. 300.
- Beschikking. Het onderhoud geheel ten laste van Uden. 319.
- Bruggen* (D. van). Zie *Gemeenteraad* (381, 427).
- Bruystens* (Wed. A.). Zie *Pijl* (A.). 423.
- Buggenum*. Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Limb., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit tot 't instellen van een regts-geding tegen de gem. Neer tot terugvordering van verplegingskosten, aangewend ten behoeve der arme krankzinnige C. Kuypers, echtgenoot van J. Metsemakers. 123.
- Calamiteuse polders*. Zie *Polderbesturen*. 136 138, 140, 141; — Zie *Waterschappen*. 143
- Cellarius* (B.). Geschil over de woonplaats van —. 222.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van het Rijk. 291.
- Cnossen* (S. W.) c. s. Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Friesland in zake de loting voor de nat. mil. 132.
- Beschikking. De uitspraak van Ged. Stat. gedeeltelijk vernietigd. 178.
- Culenborg*. Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij goedkeuring is onthouden van een raadsbesluit tot 't aangaan eener geldleening van f 20,000. 131.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 212.
- Cuyk en St. Agatha*. Beroep van 't Gemeentebest. van — van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan besluiten van den Raad dier gem.: 1°. om, met toepassing van art. 20 der wet, regelende 't lager onderwijs op 't gehucht Vianen, een Hoofd- of Hulp-Onderwijzer te plaatsen; 2°. om de jaarwedde van den Onderwijzer te bepalen op f 400. 276.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 312.
- Delboy* (Wed.), geb. Wolff. Beroep van de — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Zuidh. in zake de loting voor de nat. mil. 207.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 263.
- Delfshaven*. Beroep van A. Roode, lederverkooper te — van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij in de Adrianstraat, hoek Kruiskade, aldaar. 325.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 374.
- Deventer*. Geschil tusschen de gemeenten —

Deventer.
 en Voorst over de woonplaats van B. Cellarius tijdens hare opname in 't krankzinnigengesticht te Deventer. 222.
 — Beschikking. De kosten van verpleging van Rijkswege te voldoen. 291.
 — Zie *Arnhem* (296, 316).
Dijk (Nieuw-Kraaiersche). Zie *Wegen* (89, 229).
Dijksherstelling. Zie *Polderbesturen*. 30.
Dirksland. Beroep van den Raad der gem. — van eene beslissing van Ged. Stat. van Zuidh., waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gem. voor 1873. 117.
 — Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de begrooting alsnog goedgekeurd. 176.
Dreumel. Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Gel. Stat. van Geld., waarbij de magtiging wordt geweigerd tot 't instellen eener procedure tegen 't Kerkbest. der Herv. gem. van — en Wamel wegens de onregtmatische afbreking van een oud schoollokaal, gestaen hebbende op de begraafplaats bij de Herv. kerk te —. 320.
 — Beschikking. Beroep afgewezen. 337.
Driel. Beroep van D. Arts c. s., Geërfden in den dorpspolder van —, van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij is geschorst een besluit van den Geërfdendag van dien polder. 386.
Druten. Beroep van 't Bestuur der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Geld. tot wijziging van den legger der wegen en voetpaden in die gem. 189.
Dussen. Beroep van den Gemeenteraad van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij vernietigd is 't besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van den heer G. Verhoeven als raadslid. 375.
 — Beschikking. Beroep afgewezen. 439.
Ede. Beroep van de Directie der Ned. Rijnsp. Maatsch. van een besluit van Ged. Stat. van Geld. tot vaststelling o. a. van wijzigingen in den legger A der wegen enz. in de gem. —. 344.
Een. Beroep van grondeigenaars in de Marke van —, gem. Norg, van een besluit van Ged. Stat. van Drenthe, tot vaststelling van een gewijzigden legger der waterleidingen en daartoe behorende werken in die gem. 368.
Eendragt. Beschikking op 't beroep van 't Bestuur van den calamiteusen polder — van een besluit van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeuering en der oeververdediging van den polder (zie Deel XII, blz. 262—272). Het besluit van Ged. Stat. gedeeltelijk verbeterd; overigens het beroep verworpen. 136.
Eindhoven. Beroep van P. van der Heyden, Ontv. der gem. —, van een besluit van Gel. Stat. van Noordbr. betreffende de rekening dier gem. over 1871. 351.
 — Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 440.

Elst. Beroep van den Gemeenteraad van — van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij vernietigd is een besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van J. P. van Gendt als raadslid. 380.
Enschede. Zie *Lonneker* (251, 293, 315).
Enze (A.). Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Zuidh. in zake de loting voor de nat. wil. 204.
 — Beschikking. Beroep afgewezen. 262.
Erspsche brug. Zie *Bruggen* (300, 319).
Frankfort (M. S.). Zie *Huidenzouterij*. 449.
Geldermalsen. Beroep van G. van Wijk, Geërfde in den dorpspolder van —, van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij berust is in een besluit van den Geërfdendag betreffende de benoeming van een Ontvanger van gemelden polder. 406.
 — Id. van F. 's Jacob, in hoedanigheid van Dir. gen. der Maatsch. tot exploitatie van staatspooirwegen, van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende afwijzing van zijn verzoek om wijziging van legger A der wegen in de gem. —. 412.
Geldernan (W. A. H.). Zie *Gemeenteraad* (404, 438).
Geldersch Veenendaal. Zie *Veenendaal*. 433.
Geldleening. Beroep van den Raad der gem. Culenburg van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit tot 't aangaan eener — van f 20,000. 131.
 — Beschikking. Beroep afgewezen. 212.
Gemeentebegrooting. Zie *Begrooting* (111, 175) (117, 176) (159, 213) (163, 215) (165, 210) (183, 239) (224, 266) (349, 384).
Gemeentebesturen. Zie *Arnhem* (296, 316); — *Beek*. 264; — *Beugen* c. s. (165, 210); — *Bommel* (Zalt-) (32, 88); — *Buggenum* (123, 248); — *Culenburg* (131, 212); — *Cuyk en St. Agatha* (276, 312); — *Dirksland* (117, 176); — *Dreumel* (320, 337); — *Druten*. 189; — *Groot-Ammers*. 1; — *Harmelen* (21, 51); — *Helmond* (349, 384); — *Kantens*. 25; — *Kockengen*. 28; — *Lonneker* (251, 293, 315); — *Maastricht* (244, 310); — *Melissant* (89, 229); — *Mill en St. Hubert* (111, 175); — *Nijmegen* (240, 287); — *Oirsbeek*. 452; — *Opsterland* (184, 269) (366, 430); — *Overslag* (183, 239); — *Rijnsaterwoude* (57, 172); — *Schijndel* (144, 187); — *Schoondijke*. 55; — *Tegelen* (159, 213); — *Uden* (300, 319); — *Ulestraten* (260, 306); — *Valburg* (304, 317); — *Veendam*. 53; — *Westervoort* (224, 266); — *Woensel en Eckart*. 163.
Gemeenteraad. Beroep van J. H. Obma c. s., ingezetenen der gem. Oostdongeradeel, van een besluit van Ged. Stat. van Friesland, waarbij is bevestigd 't besluit van den Raad dier gem. tot niet-toelating van de appellanten als leden van den —. 359.
 — Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de adressanten alsnog als raadsleden toe te laten. 408.
 — Beroep van den — van Gramsbergen van een

Gemeenteraad.

- besluit van Ged. Stat. der prov. Overijss., waarbij verklaard wordt, dat H. G. Krikke ten onrechte als raadslid niet is toegelaten. 372.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 429.
- Beroep van den — van Dussen van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij vernietigd is 't besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van den heer G. Verhoeven als raadslid. 375.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 439.
- Beroep van den — van Elst van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij vernietigd is een besluit van dien — tot toelating van J. P. van Gendt als raadslid. 380.
- Beroep van den — van Oldebroek van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij vernietigd is een besluit van dien — tot toelating van A. van Loo Az. en D. van Bruggen als raadsleden. 381.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 427.
- Beroep van Burg. en Weth. van Woudrichem van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., houdende vernietiging van 't raadsbesluit tot toelating van den heer W. A. H. Gelderman als lid van den —. 404.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 438.
- Beroep van A. Olieslagers, te Alphen, van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij gehandhaafd is de beslissing van den Raad der gem. Alphen en Riel tot zijne niet-toelating als raadslid. 425.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; den adressant toegelaten. 445.
- Gemeenterekening. Zie Rekening* (351, 441).
- Gendt (J. P. van).* Zie *Gemeenteraad*. 380.
- Gouwekaden.* Beroep van J. van 't Hoff *c. s.*, Ingelanden van den vereenigen polder van de oostzijde van de Gouwe, ingesteld van eene afwijzende beschikking van Ged. Stat. van Zuidh. op hun verzoek om vernietiging van een besluit der vergadering van stemgerechtigde Ingelanden van dien polder tot gedeeltelijke opheffing der hoefslagpligtigheid op de —. 333.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 446.
- Gramsbergen.* Beroep van den Gemeenteraad van — van een besluit van Ged. Stat. der prov. Overijssel, waarbij verklaard wordt, dat H. G. Krikke ten onrechte als raadslid niet is toegelaten. 372.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 429.
- Groede. Zie Schoondijke*. 55.
- Grofsmederij. Zie Smederij* (203, 271).
- Gronden (Gemeente-).* Beroep van den Raad der gem. Schijndel van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit omtrent 't in gebruik geven en verkoopen van —. 114.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 187.
- Groningen.* Beslissing van 't geschil tusschen de gemeenten — en Oude Pekel-A omtrent de opheffing van 't heurtveer tusschen die plaatse opheffing (zie Deel XII, blz. 355—357). Aan die

Groningen.

- opheffing geen gevolg te geven. 44.
- Beroep van M. S. Frankfort, te —, van eene beschikking van Burg. en Weth. aldaar, waarbij hem geweigerd is de vergunning tot oprigting eener huidenzouterij. 449.
- Groot-Ammers.* Beslissing van 't geschil tusschen de gemeenten — en Brandwijk over de woonplaats van P. van der Wal (zie Deel XII, blz. 294, 295). De kosten van overbrenging en verpleging gebragt ten laste van 't Rijk. 1.
- Helmond.* Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr. betrekkelijk de gemeentebegroting voor 1873. 349.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 384.
- Hardenberg.* Beroep van de firma Lobstein en Polak, te —, van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hun vergunning is geweigerd tot oprigting eener blooterij van schapenvellen. 72.
- Beschikking. De vergunning alsnog verleend. 145.
- Harmelen.* Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Staten van Utrecht, waarbij goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit van 18 Sept. 1872 tot vaststelling der jaarweld van den te benoemen Hoofd-Onderwijzer der openbare lagere school op f 800, in plaats van de tot dusverre toegekende f 900. 21.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 51.
- Heyden (P. van der).* Zie *Rekening* (351, 441).
- Hoefslagpligtigheid. Zie Polderbesturen* (333, 446).
- Hoff (J. van) c. s.* Zie *Polderbesturen* (333, 446).
- Hooger beroep.* Beschikking op 't beroep van 't Gemeentebestuur van Kantens van een besluit van Ged. Stat. van Gron., waarbij deze hunne goedkeuring hebben onthouden aan 't raadsbesluit om in — te komen van een vonnis der Arrond.-Regtr. te App. (zie Deel XII, blz. 365—367). Beroep afgewezen. 25.
- Hoogveen (J.). Zie Bokkinghangen*. 12.
- Huberts (M. E.).* Geschil over de woonplaats van —. 296.
- Beschikking. Arnhem aangevozen. 316.
- Huidenzouterij.* Beroep van M. S. Frankfort, te Gron., van eene beschikking van Burg. en Weth. aldaar, waarbij hem geweigerd is de vergunning tot oprigting eener —. 449.
- Huissenspolder (Klein).* Zie *Klein Huissenspolder*. 141.
- Imandt (W. C.). Zie Onderwijzers* (396, 444).
- Israëlitisch Kerkbestuur. Zie Begraafplaats*. (251, 293, 315).
- Jaarwedden. Zie Onderwijs* (276, 312); — *Onderwijzers* (21, 51).
- 's Jacob (F.). Zie Wegen*. 412.
- Kantens.* Beschikking op 't beroep van 't Gemeentebestuur van — van een besluit van Ged. Staten van Gron., waarbij deze hunne goedkeuring hebben onthouden aan 't raadsbesluit om in hooger beroep te komen van

- Kantens.* een vonnis der Arrond.-Regtb. te App. (zie Deel XII, blz. 365--367). Beroep afgewezen. 25.
- Katholijk Kerkbestuur (Roomsche-). Zie Begraafplaats.* 257.
- Keller (C.).* Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Staten van Limburg in zake de loting voor de nat. mil. 104.
— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; alsnog vrijstelling verleend als éénige wettige zoon. 323.
- Kerkbestuur (Israëlitisch). Zie Begraafplaats* (251, 293, 315).
- Kerkbestuur (R. K.). Zie Begraafplaats.* 26 (257, 331); — *Bokkinghangen.* 42.
- Kerkhof.* Zie *Begraafplaats.* 26, 28 (65, 122; 251, 293, 315) (257, 331) (260, 306) (424, 443).
- Kerkvoogden.* Zie *Begraafplaats* (65, 122).
- Kivits (J.). Zie Oisterwijkischen watermolen.* 3.
- Klein Huissenspolder.* Beschikking op 't beroep van 't Bestuur van den — van eene beslissing van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeevering en oeververdediging van gemelden polder (zie Deel XII, blz. 273--275). Het besluit van Ged. Stat. gedeeltelijk verbeterd; het beroep overigens verworpen. 141.
- Kockengen.* Beschikking op 't beroep van 't Par. Kerkbest. der R. K. gem. van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart te — van een besluit van Ged. Stat. van Utr., waarbij de sluiting is bevolen met 1 Nov. 1872 van de begraafplaats dier gem. (zie Deel XII, blz. 218--220). Met verlenging van den termijn, beroep afgewezen. 26.
— Id. op dat van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Utr., houdende bevel als voren ten opzichte der algemeene begraafplaats aldaar (zie Deel XII, blz. 217, 218). Als boven. 28.
- Kosterij-goederen.* Zie *Polderbesturen* (4, 272).
- Kraaiersche dijk (Nieuw-). Zie Wegen* (89, 229).
- Krikkie (H. G.). Zie Gemeenteraad* (372, 429).
- Kuiperij.* Beroep van H. J. Terlingen, te Utr., van een besluit van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hem vergunning is geweigerd tot 't oprigten eener — in 't perceel wijk H, no. 539. 435.
- Kuypers (C.),* echtgenoot van J. Metsemakers. Beroep van den Raad der gem. Buggenum van een besluit van Ged. Stat. van Limb., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit tot 't instellen van een regtsgeding tegen de gem. Neer tot terugvordering van verplegings-kosten, aangewend ten behoeve der arme krankzinnigen —. 123.
— Beschikking. Beroep afgewezen. 248.
— Geschil over de woonplaats van —. Aangehouden. 443.
- Lager onderwijs.* Zie *Onderwijs (Lager).*
- Lammerts (J.) c. s.* Zie *Wegen.* 402.
- Lang (D. S. de).* Geschil over de woonplaats van —. 366.
— Beschikking. Gorredijk, gem. Opsterland, aangewezen. 430.
- Lavors (Wed. G. Boers, geb.). Zie Boers (G.)* (280, 307).
- Leening.* Zie *Geldleening* (131, 212).
- Leerlooijerij.* Beroep van A. Roode, lederverkoper te Delfshaven, van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener — in de Adrianastraat, hoek Kruiskade, aldaar. 325.
— Beschikking. Beroep afgewezen. 374.
- Leggers.* Zie *Waterleidingen.* 368; — *Wegen.* 53 (57, 172) (89, 229) (146, 289) 189, 338, 344, 402, 412.
- Leiden.* Beroep van J. Slok, te —, van eene weigering van 't Gemeentebest. aldaar om vergunning tot oprigting eener slagerij in de Lange Paradijssteeg in die gem. 362.
— Beschikking. Die van 't Gemeentebest. vernietigd; de vergunning alsnog onder voorwaarden verleend. 410.
- Linde van Sprankhuizen (J. Th. van der).* Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Gron. in zake de loting voor de nat. mil. 234.
— Beschikking. Beroep afgewezen. 282.
- Lobstein en Polak.* Zie *Vellenblooterij* (72, 145).
- Lonneker.* Beroep van Burg. en Weth. van — van eene beslissing van Ged. Stat. van Overijs., waarbij aan 't Kerkbest. der Isr. gem. te Enschedé verlot is verleend tot vergrooting van de onder de gem. — gelegen begraafplaats dier gezinde. 251, 293.
— Beschikking. Beroep afgewezen. 315.
- Loo Az. (A. van).* Zie *Gemeenteraad* (381, 427).
- Maasdam.* Beroep van G. Roos, te —, van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hem, onder zekere voorwaarden, vergunning is verleend tot 't droogen van vlas. 45.
— Beschikking. Met vernietiging van het besluit van Burg. en Weth., het verzoek afgewezen. 70.
- Maastricht.* Geschil tusschen de gemeenten — en Ulestraten over de woonplaats van M. Bouwens tijdens hare opname in het krankzinnigen-gesticht te —. 244.
— Beschikking. Ulestraten aangewezen. 310.
- Margaretha.* Beschikking op 't beroep van 't Bestuur van den calamiteusen polder —, gem. Zaamslag, van een besluit van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeevering en oeververdediging van dien polder (zie Deel XII, blz. 265--272). Beroep afgewezen. 140.
- Marke van Een.* Zie *Een.* 368.
- Meijer (Gebrs.). Zie Vellenzouterij* (231, 299).
- Meijer (M.).* Beroep van den Comm. des Kon. in de prov. Geld. van eene uitspraak van Ged. Stat. dier prov., waarbij de loteling — van de dienst der nat. mil. is uitgesloten. 236.
— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernie-

Meijer (M.).

- tigd; — alsnog aangewezen. 283.
- Melissant.* Beroep van den Gemeenteraad van — van een besluit van Ged. Stat. van Zuidh. van 19 Aug. 1872, n°. 51, waarbij is bepaald, dat een gedeelte van den Nienw-Kraaierschen dijk van den legger der wegen en voetpaden van de voormalige gemeente Onwaard, thans deel uitmakende van de gemente —, zal worden afgevoerd. 89.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 229.
- Metsmakers* (Huisvrouw van J.). Zie *Kuypers (C.)* (123, 248) 448.
- Militie* (Nationale). Beroep van C. Keller van eene uitspraak van Ged. Stat. van Limb. 104.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; aan C. Keller alsnog vrijstelling verleend als éénige wettige zoon. 323.
- Beroep van S. W. Cnossen c. s. van eene uitspraak van Ged. Stat. van Friesland. 132.
- Beschikking. De uitspraak van Ged. Stat. gedeeltelijk vernietigd. 178.
- Beroep van A. Enze van eene uitspraak van Ged. Stat. van Zuidh. 204.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 262.
- Beroep van de wed. Delboy, geb. Wolff, van eene uitspraak als voren. 207.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 263.
- Beroep van P. Roijackers van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordbr. 208.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 250.
- Beroep van W. Mulders van eene uitspraak van Ged. Stat. van Geld. 226.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 267.
- Beroep van L. Mulder van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordh. 227.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 268.
- Beroep van J. Th. van der Linde van Sprankhuizen van eene uitspraak van Ged. Stat. van Gron. 235.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 282.
- Beroep van C. P. J. Snoek van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordh. 278.
- Id. van de wed. G. Boers, geb. Lavors, van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordbr. 280.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 307.
- Beroep van den Comm. des Kon. in de prov. Geld. van eene uitspraak van Ged. Stat. dier prov., waarbij de loteling M. Meijer van de dienst der — is uitgesloten. 236.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; M. Meijer alsnog aangewezen. 283.
- Beroep van J. Akersloot van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordh. 238.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 285.
- Beroep van H. Overmeijer van eene uitspraak als voren. 243.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 287.
- Mill en St. Hubert.* Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan de begroting dier gem. voor 1873. 111.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 175.
- Muis (H.).* Geschil over de woonplaats van —. 253.

Muis (H.).

- Beschikking. De kosten van verpleging van Rijkswegte te voldoen. 308.
- Mulder (A. J.).* Geschil over de woonplaats van —. 184.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van het Rijk. 269.
- Mulder (L.).* Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordh. in zake de loting voor de nat. mil. 227.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 268.
- Mulders (W.).* Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Geld. in zake de loting voor de nat. mil. 226.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 267.
- Neer.* Zie *Buggenun* (123, 248).
- Nieuwaal.* Beschikking op 't beroep van den Geërfdendag van den dorpspolder — van besluiten van Ged. Stat. van Geld. nopens de verdeling der kosten van eene dijksherstelling onder — (zie Deel XII, blz. 174—176). Beroep afgewezen. 30.
- Nieuw-Bommene.* Beschikking op 't beroep van 't calamiteuse waterschap — van eene beslissing van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeewering en oeververdediging van gemeld waterschap (zie Deel XII, blz. 273—275). Beroep afgewezen. 143.
- Nijkerk.* Beroep van den Dijkstoel van den polder Arkenheer te — van besluiten van Ged. Stat. van Geld. betreffende wijzigingen in den legger der wegen en voetpaden in de gem. —. 146.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd enz. 289.
- Nijmegen.* Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende niet-ontvankelijk-verklaring van den Raad in zijn beroep van de uitspraak des Schoolopzieners, waarbij 't lokaal der tweede openbare lagere school te — is afgekeurd. 240.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de zaak naar dezen teruggezonden. 287.
- Obbicht.* Beroep van 't R. K. Kerkbest. der parochie — van een besluit van Ged. Stat. van Limb., houdende bevel tot sluiting van de onder zijn beheer staande begraafplaats. 257.
- Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 331.
- Obma (J. H.) c. s.* Zie *Gemeenteraad* (359, 408).
- Oirsbeek.* Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Limb., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit, bepalande de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer te Doenraade op f 300. 452.
- Oisterwijken watermolen.* Beschikking op 't beroep van J. Kivits, te Oisterwijk, van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr. tot nadere regeling van 't zomerpeil van den — (zie Deel XII, blz. 357—360). Beroep afgewezen. 3.
- Oldebroek.* Beroep van den Gemeenteraad van

Oldebroek.

- van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij vernietigd is een besluit van den Gemeenteraad tot toelating van A. van Loo Az. en D. van Bruggen als raadsleden. 381.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 427.
- Olieslagers (A.)*. Zie *Gemeenteraad* (425, 445).
- Onderhoud*. Zie *Bruggen* (300, 319); — *Polderbesturen*. 433; — *Wegen* (57, 172).
- Onderstand*. Beslissing van 't geschil over de woonplaats van P. van der Wal (zie Deel XII, bl. 294, 295). De kosten van overbrenging en verpleging gebragt ten laste van 't Rijk. 1.
- Beslissing van 't geschil over de woonplaats van G. Werkhoven (zie Deel XII, blz. 220, 221). De kosten van verpleging ten laste van het Rijk gebragt. 54.
- Id. van dat over de woonplaats van M. Ziervogel (zie Deel XII, blz. 386—401). Verklaard geene termen te bestaan tot 't nemen eener beslissing. 55.
- Geschil over de woonplaats van A. J. Vreeling. 78.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van den Staat. 169.
- Geschil over de woonplaats van M. M. van Toor. 82.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van den Staat. 171.
- Beroep van den Raad der gem. Buggenum van een besluit van Ged. Stat. van Limb., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit tot 't instellen van een regts geding tegen de gem. Neer tot terugvordering van verplegingskosten, aangewend ten behoeve der arme krankzinnige C. Kuypers, echtgenoot van J. Metsemakers. 123.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 248.
- Beslissing van 't geschil over de woonplaats van W. van der Sluis (zie Deel XII, blz. 362—364). De kosten van verpleging enz. gebragt ten laste van den Staat. 135.
- Geschil over de woonplaats van L. S. C. van Schouwenburg. 179.
- Beschikking. Amsterdam aangewezen. 274.
- Geschil over de woonplaats van A. J. Mulder. 184.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van het Rijk. 269.
- Geschil over de woonplaats van B. Cellarius. 222.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van het Rijk. 291.
- Geschil over de woonplaats van M. Bouwens. 244.
- Beschikking. Ulestraten aangewezen. 310.
- Geschil over de woonplaats van H. Muis. 253.
- Beschikking. De kosten van verpleging van Rijkswege te voldoen. 308.
- Geschil over de woonplaats van C. J. de Vries. 277.
- Beschikking. De kosten van verpleging van Rijkswege te voldoen. 313.

Onderstand.

- Geschil over de woonplaats van M. E. Huberts. 296.
- Beschikking. Arnhem aangewezen. 316.
- Geschil over de woonplaats van W. Pijl, wed. A. Bruistens. 423.
- Geschil over de woonplaats van D. S. de Lang. 366.
- Beschikking. Gorredijk, gem. Opsterland, aangewezen. 429.
- Geschil over de woonplaats van A. G. Beusink. 378.
- Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van den Staat. 431.
- Geschil over de woonplaats van C. Kuypers, huisvrouw van J. Metsemakers. Aangehouden. 448.
- Onderwijs (Lager)*. Beroep van den Raad der gem. Zalt-Bommel van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit van 26 April 1872, nader gewijzigd bij dat van 5 Aug. d. a. v., betreffende de regeling van 't openbaar — in gemelde gem. 32.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 88.
- Beroep van 't Gemeentebest. van Cuyk en St. Agatha van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan besluiten van den Raad der gem.: 1°, om, met toepassing van art. 20 der wet, regelende 't — op 't gehucht Vianen, een Hoofd- of Hulp-Onderwijzer te plaatsen; 2°, om de jaarwedde van den Onderwijzer te bepalen op f 400. 276.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 312.
- Onderwijzers*. Beroep van den Raad der gem. Harmelen van een besluit van Ged. Stat. van Utr., waarbij goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit van 18 Sept. 1872 tot vaststelling der jaarwedde van den te benoemen Hoofd-Onderwijzer der openbare lagere school op f 800, in plaats van de tot dusverre toegekende f 900. 21.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 51.
- Beroep van den Hoofd-Onderwijzer van Hengstdijk van een besluit van Ged. Stat. van Zeel., waarbij hij drie weken werd geschorst wegens onbehoorlijke uitlatingen tegenover den Prov. Inspecteur van 't Lager Onderwijs en den Districts-Schoolopziener. 396.
- Beschikking. Beroep afgewezen. 444.
- Beroep van den Raad der gem. Oirsbeek van een besluit van Ged. Stat. van Limb., waarbij de goedkeuring is onthouden aan 't raadsbesluit, bepalende de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer te Doenrade op f 300. 452.
- Ontvanger*. Zie *Polderbesturen*. 406.
- Omwaard*. Zie *Melissant* (89, 229).
- Oostdongeradeel*. Beroep van J. H. Obma c. s., iugezetenen der gem. —, van een besluit van Gep. Stat. van Friesl., waarbij is bevestigd 't besluit van den Raad der gem. tot niet-toelating van de appellanten tot leden van dien Raad. 359.

Oostdongeradeel.

— Beschikking. Besluit van Ged. Staten vernietigd; de adressanten alsnog als raadsleden toe te laten. 408.

Oosterhout. Beroep van G. J. van Woerkom c. s., Geërfden van den dorpspolder van —, en G. Spaan c. s. van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende, dat de besluiten van den Geërfdendag van — van 31 Jan. en 9 Maart 1872 tot 't opmaken eenei voordragt voor de benoeming van een Poldermeester en tot handhaving van de kosterijgoederen, bij hunne bestemming, niet zijn genomen overeenkomstig de bepalingen van 't polderreglement. 4.

— Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 272.

— Beroep van G. J. van Woerkom, Geërfde in den dorpspolder —, van een besluit van Ged. Stat. van Geld. van 22 Julij 1873, waarbij de besluiten van den Geërfdendag van — van 31 Jan. en 9 Maart 1872 zijn geschorst. 389.

Ooststellingwerf. Zie *Opsterland* (367, 430).

Opsterland. Geschil tusschen de gemeenten — en Schoterland over de woonplaats van A. J. Mulder. 184.

— Beschikking. De kosten van verpleging gebracht ten laste van het Rijk. 269.

— Geschil tusschen de gemeenten — en Ooststellingwerf over de woonplaats van D. S. de Lang. 366.

— Beschikking. Gorredijk, gem. Opsterland, aangewezen. 430.

Overmeijer (H.). Beroep van — van eene uitspraak van Ged. Stat. van Noordh. in zake de loting voor de nat. mil. 243.

— Beroep afgewezen. 287.

Overslag. Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Zeel., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor 1873. 183.

— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de begrooting alsnog goedgekeurd. 239.

Pekel A (Oude). Zie *Groningen*. 44.

Pensioen. Beschikking op 't adres van W. van Rijn, gep. Hoofd-Commies van 's Rijks belastingen te Leid., in beroep van zijne door den Min. van Fin. afgewezen vordering tot verhooring van zijn — (zie Deel XII, blz. 117—119). Beroep afgewezen. 86.

Pijl (W). wed. A. Bruistens. Geschil over de woonplaats van —. 423.

Polderbesturen. Beroep van G. J. van Woerkom c. s., Geërfden van den dorpspolder van Oosterhout, en G. Spaan c. s., van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende, dat de besluiten van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Jan. en 9 Maart 1872 tot 't opmaken eener voordragt voor de benoeming van een Poldermeester en tot handhaving van de kosterijgoederen, bij hunne bestemming, niet zijn genomen overeenkomstig de bepalingen van 't polderreglement. 4.

Polderbesturen.

— Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 272.

— Beschikking op 't beroep van den Geërfdendag van den dorpspolder van Nieuwaal van besluiten van Ged. Stat. van Geld. nopens de verdeling der kosten van eene dijksherstelling onder Nieuwaal (zie Deel XII, blz. 174—176). Beroep afgewezen. 30.

— Beschikking op 't beroep van 't Bestuur van den calamiteusen polder Eendragt van een besluit van Ged. Stat. van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeekering en oeververdediging van den polder (zie Deel XII, blz. 262—272). Het besluit van Ged. Stat. gedeeltelijk verbeterd; overigens het beroep verworpen. 136.

— Beschikking op 't beroep van 't Bestuur van den calamiteusen polder Anna van een besluit van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeekering en oeververdediging van dien polder (zie Deel XII, blz. 231—233). Beroep afgewezen. 138.

— Id. op dat van 't Bestuur van den calamiteusen polder Margaretha, gem. Zaamslag, als voren (zie Deel XII, blz. 265—272). Beroep afgewezen. 140.

— Id. op dat van 't Bestuur van den Klein Huissenspolder (zie Deel XII, blz. 273—275). Het besluit van Ged. Stat. gedeeltelijk verbeterd; het beroep overigens afgewezen. 141.

— Beroep van J. van Hoff c. s., Ingelanden van den vereenigden polder van de oostzijde van de Gouwe, ingesteld van eene afwijzende beschikking van Ged. Stat. van Zuidh. op hun verzoek om vernietiging van een besluit der vergadering van stemgerechtigde Ingelanden van dien polder tot gedeeltelijke hoofslagpligtigheid op de Gouwekaden. 333.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 447.

— Beroep van D. Arts c. s., Geërfden in den dorpspolder van Driel, van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij is geschorst een besluit van den Geërfdendag van dien polder. 386.

— Beroep van G. J. van Woerkom, Geërfde in den dorpspolder van Oosterhout, van een besluit van Ged. Stat. van Geld. van 22 Julij 1873, waarbij de besluiten van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Jan. en 9 Maart 1872 zijn geschorst. 389.

— Beroep van 't Veenraadschap van 't Geldersche en Stichtsche Veenendaal van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij dat Veenraadschap belast wordt met 't onderhoud van 't te Geldersch Veenendaal gelegen boven- en beneden-eindsche pad en de zich daarin bevindende bruggen. 433.

— Beroep van G. van Wijk, Geërfde in den dorpspolder van Geldermalsen, van een besluit van Ged. Stat. van Gelderland, waarbij berust

Polderbesturen.

berust is in een besluit van den Geërfden-
dag betreffende de benoeming van een Ont-
vanger van gemelden polder. 406.

— Zie *Wegen* (146, 289).

Proces. Zie *Rechtsgeding* (123, 248); — *Scholen*
(320, 337).

Rechtsgeding. Beroep van den Raad der gem.
Buggenum van een besluit van Ged. Stat.
van Limb., waarbij goedkeuring is onthouden
aan 't raadsbesluit tot 't instellen van een
— tegen de gem. Neer tot terugvordering van
verplegingskosten, aangewend ten behoeve der
arme krankzinnige C. Kuypers, echtgenoot
van J. Metsemakers. 123.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 248.

— Zie *Scholen* (320, 337).

Rechtsvordering. Zie *Hooger beroep*. 25.

Rekening. Beroep van P. van der Heyden,
Ontv. der gem. Eindh., van een besluit van
Ged. Stat. van Noordbr., betreffende de —
dier gem. over 1871. 351.

— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 441.

Restitutie. Zie *Rechtsgeding* (123, 248).

Rijn (W. van). Beschikking op 't adres van —,
gep. Hoofd-Commies van 's Rijks belastingen
te Leid., in beroep van zijne door den Min.
van Fin. afgewezen vordering tot verhooging
van zijn pens. (zie Deel XII, blz. 117—119).
Beroep afgewezen. 86.

Rijnsaterwoude. Beroep van den Raad der gem.
— van eene beslissing van Ged. Stat. van
Zuidh. van 17 Sept. 1872, betreffende den
legger der wegen en voetpaden in die
gem. 57.

— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 172.

Rijn-spoorweg-maatschappij (Ned.). Zie *Wegen*.
338, 345.

Rotjakkers (P.). Beroep van — van eene uit-
spraak van Ged. Stat. van Noordbr. in zake
de loting voor de nat. mil. 208:

— Beschikking. Beroep afgewezen. 250.

Roode (A.). Zie *Leerlooijerij* (325, 374).

Roos (G.). Zie *Vlasdroogerij* (45, 70).

Schapenvellen. Zie *Vellenblooterij* (72, 145).

Scheveningen. Beschikking op 't beroep van 't
R. K. Kerkbest. te — en van Mr. C. L. de Vos
van Nederveen Cappel c. s. van een besluit van
Burg. en Weth. van 's Gravenhage, waarbij aan
J. Hoogeveen vergunning is verleend tot oprig-
ting van twee bokkinghangen te — op 't
perceel n°. 8385, sectie A, aldaar (zie Deel
XII, blz. 406—415). De vergunning alsnog
geweigerd. 42.

Schijndel. Beroep van den Raad der gem. —
van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr.
waarbij goedkeuring is onthouden aan 't
raadsbesluit omtrent 't in gebruik geven en
verkoopen van gemeentegronden. 114.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 187.

Scholen. Beroep van den Raad der gem. Nijm.
van een besluit van Ged. Stat. van Geld.,

Scholen.

houdende niet-ontvankelijk-verklaring van den
Raad in zijn beroep van de uitspraak des
Schoolopzienaers, waarbij 't lokaal der tweede
openbare lagere school te Nijm. is afgekeurd.
240.

— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd; de zaak naar dezen teruggezonden. 287.

— Beschikking op 't beroep van den Raad der
gem. Beek van een besluit van Ged. Stat. van
Limb., bevelende de oprigting van eene tweede
openbare school in die gem. (zie Deel XII, blz.
316—319). Besluit van Ged. Stat. vernietigd.
264.

— Beroep van den Raad der gem. Dreumel van
een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij
de magtiging wordt geweigerd tot 't instellen
eener procedure tegen 't Kerkbest. der Herv.
gem. van Dreumel en Wamel wegens de
onregmatige afbreking van een oud school-
lokaal, gestaan hebbende op de begraafplaats
bij de Herv. kerk te Dreumel. 320.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 337.

Schoondijke. Beslissing van 't geschil tusschen de
gemeenten — en Groede over de woonplaats
van M. Ziervogel (zie Deel XII, blz. 386—
401). Verklaard geene termen te bestaan tot
't nemen eener beslissing. 55.

Schoterland. Zie *Opsterland* (184, 269).

Schouwenburg (L. S. C. van). Geschil over de
woonplaats van —. 179.

— Beschikking. Amsterdam aangewezen. 274.

Slagerij. Beroep van J. Slok, te Leiden, van
eene weigering van 't Gemeentebest. aldaar
om vergunning tot oprigting eener — in de
Lange Paradijssteeg in die gemeente. 362.

— Beschikking. Die van 't Gemeentebest. vernietigd; de vergunning alsnog onder voor-
waarden verleend. 410.

Slok (J.) Zie *Slagerij* (362, 410).

Sluis (W. van der). Beslissing van 't geschil over
de woonplaats van — (zie Deel XII, bl. 362—
364). De kosten van verpleging enz. gebragt
ten laste van den Staat. 135.

Smederij. Beroep van Dr. A. Beguin, te Voor-
burg, van eene beschikking van Burg. en Weth.
dier gem., waarbij aan W. van den Abeelen
vergunning is verleend tot oprigting eener
grofsmederij. 203.

— Beschikking. Die van Burg. en Weth. gehand-
haafd. 271.

Snoek (C. P. J.). Beroep van — van eene uit-
spraak van Ged. Stat. van Noordh. in zake
de loting voor de nat. mil. 278.

Spaan (G.) c. s. Zie *Polderbesturen* (4, 272).

Spoorwegen (Maatschappij tot exploitatie van
staats-). Zie *Wegen*. 412.

Spoorwegmaatschappij (Ned. Rijn-). Zie *Wegen*.
338, 344.

Stationsplein. Zie *Wegen*. 338.

Stichtsch Veenendaal. Zie *Veenendaal*. 433.

Tegelen. Beroep van den Raad der gem. — van
een besluit van Ged. St. van Limb. betrekkelijk

Tegelen.

- de gemeentebegroting van 1872. 159.
 — Beschikking. Beroep afgewezen. 213.
Terlingen (H. J.). Zie *Kuiperij*. 435.
Terugvordering. Zie *Regtsgeding* (123, 248).
Toor (M. M. van). Geschil over de woonplaats van —. 82.
 — Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van het Rijk. 171.
Uden. Geschil tusschen de gemeenten — en Nistelrode over 't onderhoud der Erpsche of Esptsche brug. 300. 1.
 — Beschikking. De last van het onderhoud teregt geheel op — gebragt. 319.
Ulestraten. Beroep van 't Gemeentebest. van — van een besluit van Ged. Stat. van Limb., houdende bevel tot sluiting der begraafplaats van de R. K. gem. te —. 260.
 — Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 306.
 — Zie *Maastricht* (244, 310).
Utrecht. Beroep van H. J. Terlingen, te —, van een besluit van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hem vergunning is geweigerd tot 't oprigten eener kuiperij in 't perceel wijk H., no. 539. 435.
Valburg. Beroep van den Raad der gem. — van — een besluit van Ged. Stat. van Geld. betrekkelijk de aanstelling van een derden Veldwachter. 304.
 — Beschikking. Beroep afgewezen en niet-ontvankelijk verklaard. 317.
Veen (C. van). Zie *Begraafplaats* (424, 443).
Veendam. Beschikking op 't beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Gron., waarbij de goedkeuring is onthouden aan een suppletoiren legger van wegen in de gem. (zie Deel XII, blz. 415—417). Beroep afgewezen. 53.
 — Beschikking. Met vernietiging van 't besluit van Burg. en Weth., 't verzoek afgewezen. 70.
Veenendaal. Beroep van 't Veenraadschap van 't Geldersche en Stichtsche — van een besluit van Ged. Stat. van Gelderland, waarbij dat Veenraadschap belast wordt met 't onderhoud van 't te Geldersch — gelegen boven- en beneden-eindsche pad en de zich daarin bevindende bruggen. 433.
Veer. Zie *Beurtveer*. 44.
Veldwachters. Beroep van den Raad der gem. Valburg van een besluit van Ged. Stat. van Geld. betrekkelijk de aanstelling van een derden Veldwachter. 304.
 — Beschikking. Beroep afgewezen en niet-ontvankelijk verklaard. 317.
Vellenblooterij. Beroep van de firma Lobstein en Polak, te Hardenberg, van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hun vergunning is geweigerd tot oprigting eener blooterij van schapenvellen. 72.
 — Beschikking. De vergunning alsnog onder voorwaarden verleend. 145.
Vellenzouterij. Beroep van Gebrs. Meijer, te App.,

Vellenzouterij.

- van een besluit van Burg. en Weth. dier gem., waarbij de vergunning tot 't zouten en droogen van vellen is ingetrokken. 231.
 — Beschikking. Besluit van Burg. en Weth. vernietigd. 299.
Verhoeven (G.). Zie *Gemeenteraad* (375, 439).
Vianen. Zie *Cuyk en St. Agatha* (276, 312).
Vlasdroogerij. Beroep van G. Roos, te Maasdam, van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij hem, onder zekere voorwaarden, vergunning is verleend tot 't maken eener inrigting voor 't droogen van vlas. 45.
Voorburg. Beroep van Dr. A. Beguin, te — van eene beschikking van Burg. en Weth. dier gem., waarbij aan W. van den Abeelen vergunning is verleend tot oprigting eener grofsmederij. 203.
 — Beschikking. Die van Burg. en Weth. gehandhaafd. 271.
Voorst. Zie *Deventer* (222, 291).
Vos van Nederveen Cappel (Mr. C. S. de) c. s. Zie *Bokkinghangen*. 42.
Vreeling (A. J.). Geschil over de woonplaats van —. 78.
 — Beschikking. De kosten van verpleging gebragt ten laste van het Rijk. 169.
Vries. Beroep van J. Lammerts c. s., landeigenaren te Zeijen, gem. —, van een besluit van Ged. Stat. van Drenthe, waarbij de veldweg, loopende van Ter Aard, oostelijk van Zeijen, is gebragt op den legger der openbare wegen in de gem. 402.
Vries (C. J. de). Geschil over de woonplaats van —. 277.
 — Beschikking. De kosten van verpleging van Rijkswege te voldoen. 313.
Waardassacker en Holendrechtter waterschappen. Beroep van 't Bestuur van den ring der — van een besluit van Ged. Stat. van Utr., waarbij aan 't Bestuur van opgemelden ring 't herstel en weder opmaken zijner waterkeering, waar die onvoldoende mogt worden bevonden, is bevolen. 216.
 — Beschikking. Beroep afgewezen. 285.
Wageningen. Beroep van C. van Veen, te — van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende afwijzing van zijn verzoek om te mogen bcuwen binnen den afstand van 50 meters van de algemeene begraafplaats te —. 423.
 — Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 443.
Waterleidingen. Beroep van grondeigenaars in de Marke van Een, gem. Norg, van een besluit van Ged. Stat. van Drenthe tot vaststelling van een gewijzigden legger der — en daartoe behoorende werken in die gem. 368.
Watermolen (Oisterwijkschen). Beschikking op 't beroep van J. Kivits, te Oisterwijk, van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr. tot nadere regeling van 't zomerpeil van den — (zie Deel XII, blz. 357—360). Beroep afgewezen. 3.

Waterschappen. Beschikking op 't beroep van 't calamiteuse waterschap Nieuw-Bommende van eene beslissing van Ged. Stat. van Zeel. tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in 't belang der zeewering en oeververdediging van gemeld waterschap (zie Deel XII, blz. 273—275). Beroep afgewezen. 143.

— Beroep van 't Bestuur van den ring der Waardassacker en Holendrecht — van een besluit van Ged. Stat. van Utr., waarbij aan 't Bestuur van opgemelden ring 't herstel en weder opmaken zijner waterkeering, waar die onvoldoende mogt worden bevonden, is bevolen. 216.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 285.

Wegen. Beschikking op 't beroep van den Raad der gem. Veendam van een besluit van Ged. Stat. van Gron., waarbij de goedkeuring is onthouden aan een suppleitoiren legger van — in die gem. (zie Deel XII, blz. 415—417). Beroep afgewezen. 53.

— Beroep van den Raad der gem. Rijnsaterwoude van eene beslissing van Ged. Stat. van 17 Sept. 1872, betreffende den legger der — en voetpaden in die gem. 57.

— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd. 172.

— Beroep van 't Bestuur der gem. Druten van een besluit van Ged. Stat. van Geld. tot wijziging van den legger A der — en voetpaden in die gem. 189.

— Beroep van den Gemeenter. van Melissant van een besluit van Ged. Stat. van Zuidh. van 19 Aug. 1872, no. 51, waarbij is bepaald, dat een gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk van den legger der — en voetpaden van de voormalige gem. Onwaard, thans deel uitmakende van de gem. Melissant, zal worden afgevoerd. 89.

— Beroep van den Dijkstoel van den polder Arkemheen te Nijkerk van besluiten van Ged. Stat. van Geld. betreffende wijzigingen in den legger der — en voetpaden in de gem. Nijkerk. 146.

— Beschikking. Besluit van Ged. Stat. vernietigd enz. 289.

— Beroep van de Directie der Ned. Rijnspoorweg-Maatsch. van een besluit van Ged. Stat. van Geld. tot vaststelling van den legger A der — en voetpaden in de gem. Arnhem. 338.

— Beroep van dezelfde van een besluit van een besluit van Ged. Stat. van Geld. tot vaststelling

Wegen.

o. a. van wijzigingen in den legger A der — enz. in de gem. Ede. 344.

— Beroep van J. Lammerts c. s., landeigenaren te Zeijen, gem. Vries, van een besluit van Ged. Stat. van Drenthe, waarbij de veldweg, loopende van Ter Aard, oostelijk van Zeijen, is gebragt op den legger der openbare — in de gem. Vries. 402.

— Beroep van F. 's Jacob, in hoedanigheid van Directeur-generaal der Maatsch. tot exploitatie van staats-spoorwegen, van een besluit van Ged. Stat. van Geld., houdende afwijzing van zijn verzoek om wijziging van legger A der — in de gem. Geldermalsen. 412.

Werkhoven (G.). Beslissing van 't geschil over de woonplaats van — (zie Deel XII, blz. 220, 221). De kosten van verpleging ten laste van het Rijk gebragt. 54.

Westervoort. Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Geld., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873. 224.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 266.

Wijk (G. van). Zie *Polderbesturen*. 406.

Woensel en Eckart. Beroep van den Raad der gem. — van een besluit van Ged. Stat. van Noordbr., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873. 163.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 215.

Woerkom (G. J. van) c. s. Zie *Polderbesturen* (4, 272, 389).

Wolff. Zie *Delboy (Wed.)* (207, 263).

Woudrichem. Beroep van Burg. en Weth. van — van een besluit van Ged. Stat. voor Noordbr., houdende vernietiging van 't raadsbesluit tot toelating van den heer W. A. H. Gelderman als lid van den Gemeenteraad. 404.

— Beschikking. Beroep afgewezen. 438.

Zalt-Bommel. Zie *Bommel (Zalt-)* (32, 88).

Zegwaard. Zie *Zoetermeer* (65, 122).

Zeijen. Zie *Vries*. 402.

Ziervogel (M.). Beslissing van 't geschil over de woonplaats van — (zie Deel XII, blz. 386—401). Verklaard geene termen te bestaan tot 't nemen eener beslissing. 55.

Zoetermeer. Beroep van Kerkvoogden der Herv. gem. van — en Zegwaard van een besluit van Ged. Stat. van Zuidh. van 14 Mei 1872, waarbij de sluiting van de begraafplaats dier gezindte is bevolen. 65.

— Beschikking. Niet-ontvankelijk verklaard. 122.

VERGADERINGEN IN 1872.

1.	Woensdag,	8	Januarij	Blz.	1.
2.	»	15	»	»	25.
3.	»	29	»	»	43.
4.	»	27	Februarij	»	51.
5.	»	12	Maart	»	70.
6.	»	26	»	»	86.
7.	»	2	April,	»	104.
8.	»	9	»	»	122.
9.	»	23	»	»	135.
10.	Donderdag,	8	Mei,	»	169.
11.	Woensdag,	21	»	»	187.
12.	»	28	»	»	210.
13.	»	4	Junij,	»	229.
14.	»	11	»	»	239.
15.	»	18	»	»	248.
16.	»	2	Julij,	»	262.
17.	»	16	»	»	282.
18.	»	30	»	»	299.
19.	»	10	September	»	306.
20.	»	17	»	»	323.
21.	»	1	October	»	331.
22.	»	8	»	»	337.
23.	»	22	»	»	351.
24.	»	29	»	»	374.
25.	»	5	November	»	384.
26.	»	12	»	»	389.
27.	»	26	»	»	408.
28.	»	10	December	»	427.
29.	»	24	»	»	438.

KONINKLIJKE BESLUTTEN.

			Blz.				Blz.
10 Dec.	1872	no. 14.	1.	17 Junij.	1873	no. 8.	272.
18 "	"	" 17.	3.	21 "	"	" 4.	274.
2 Jan.	1873	" 12.	25.	25 "	"	" 19.	282.
3 "	"	" 8.	26.	25 "	"	" 20.	283.
3 "	"	" 9.	28.	25 "	"	" 21.	285.
4 "	"	" 13.	30.	2 Julij.	"	" 35.	287.
10 "	"	" 13.	42.	2 "	"	" 43.	287.
15 "	"	" 12.	44.	2 "	"	" 44.	289.
24 "	"	" 6.	51.	2 "	"	" 45.	291.
4 Febr.	"	" 3.	53.	9 "	"	" 45.	299.
6 "	"	" 4.	54.	16 "	"	" 7.	306.
9 "	"	" 4.	55.	23 "	"	" 3.	307.
23 "	"	" 5.	70.	23 "	"	" 5.	308.
8 Maart.	"	" 25.	86.	23 "	"	" 19.	310.
15 "	"	" 14.	88.	23 "	"	" 26.	312.
27 "	"	" 15.	122.	26 "	"	" 37.	313.
1 April	"	" 14.	135.	13 Aug.	"	" 35.	315.
5 "	"	" 10.	136.	13 "	"	" 38.	316.
5 "	"	" 7.	138.	19 "	"	" 20.	317.
5 "	"	" 8.	140.	19 "	"	" 24.	319.
5 "	"	" 9.	141.	2 Sept.	"	" 4.	323.
5 "	"	" 11.	143.	20 "	"	" 10.	331.
8 "	"	" 16.	145.	29 "	"	" 1.	337.
17 "	"	" 11.	169.	20 Oct.	"	" 16.	374.
17 "	"	" 12.	171.	27 "	"	" 22.	384.
25 "	"	" 4.	172.	10 Nov.	"	" 14.	408.
26 "	"	" 12.	175.	10 "	"	" 16.	410.
26 "	"	" 13.	176.	21 "	"	" 17.	427.
28 "	"	" 5.	177.	21 "	"	" 18.	429.
5 Mei.	"	" 13.	187.	30 "	"	" 18.	430.
13 "	"	" 12.	210.	30 "	"	" 19.	431.
13 "	"	" 13.	212.	5 Dec.	"	" 25.	438.
13 "	"	" 14.	213.	5 "	"	" 26.	439.
14 "	"	" 14.	215.	8 "	"	" 18.	441.
19 "	"	" 17.	229.	10 "	"	" 4.	443.
3 Junij.	"	" 34.	239.	10 "	"	" 10.	444.
8 "	"	" 8.	248.	11 "	"	" 2.	445.
11 "	"	" 4.	250.	14 "	"	" 12.	447.

Eerste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 Januarij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. I. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 10 December ll., n°. 14, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Groot-Ammers en Brandwijk over de woonplaats van den armen krankzinnige P. van der Wal* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 294, 295).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Pieter van der Wal;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 November 1872, n°. 62;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 4 December 1872, n°. 254, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige, die den 22 Maart 1846 te Groot-Ammers is geboren, zich in Januarij 1870 heeft gevestigd als inwonende knecht bij den landbouwer Cornelis Bakker, te Brandwijk;

Eerste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 Januarij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. I. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 10 December ll., n°. 14, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Groot-Ammers en Brandwijk over de woonplaats van den armen krankzinnige P. van der Wal* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 294, 295).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Pieter van der Wal;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 November 1872, n°. 62;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 4 December 1872, n°. 254, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige, die den 22 Maart 1846 te Groot-Ammers is geboren, zich in Januarij 1870 heeft gevestigd als inwonende knecht bij den landbouwer Cornelis Bakker, te Brandwijk;

dat hij den 26 Maart 1872 die dienst heeft verlaten, te kennen gevende, dat hij dáár niet langer kon blijven;

dat hij den 28 Maart daaraanvolgende is teruggekomen in zoodanigen staat van krankzinnigheid, dat zijn meester heeft geweigerd hem weder in zijn huis toe te laten;

dat hij daarop is vertrokken naar Groot-Ammers, waar hij is gebleven, tot hij den 10 April in het krankzinnigen-gesticht te Dordrecht is opgenomen;

dat niet met zekerheid is gebleken, dat hij den 26 Maart ll. reeds in zoodanigen staat van krankzinnigheid heeft verkeerd, dat hij geacht moet worden buiten staat te zijn geweest een bepaald voornemen te hebben gehad om zijne dienst te verlaten en zich elders met der woon te vestigen;

dat alzoo zijn domicilie te Brandwijk door het verlaten van de dienst is verloren gegaan op den 26 Maart;

dat, indien over de juistheid van dat tijdstip twijfel mogelijk mogt zijn, omdat hij toen welligt reeds aan verstandsverbijstering lijdende was, het echter zeker is, dat het domicilie, dat hij, ingevolge art. 79 van het Burgerlijk Wetboek, te Brandwijk had, is verloren gegaan den 28 Maart, toen zijn meester hem niet meer ter inwoning heeft willen toelaten;

dat, volgens de beëdigde verklaring van den geneesheer, die hem voortdurend heeft bezocht, de behoeftige nà 28 Maart steeds lijdende is geweest aan verstandsverbijstering, zoodat hij niet meer het voornemen kan gehad hebben om ergens zijn hoofdverblijf te vestigen;

dat hij niet kan geacht worden zijn domicilie te Groot-Ammers te hebben herkreten, omdat zijn verblijf aldaar nà 26 Maart 1872 te kortstondig is geweest, om daaraan het karakter van woonplaats, in den zin van het Burgerlijk Wetboek, toe te kennen, terwijl hij reeds den 28 Maart weder van dáár vertrokken is met het voornemen om zijne dienst te hervatten, en het domicilie van vóór 1870 nà den 28 Maart niet *ipso jure* is herleefd;

dat hij dus, op het oogenblik, toen 's regters magtiging tot de opneming in het krankzinnigengesticht werd verleend, geen burgerlijk domicilie had;

Gezien de artt. 79 en 75 van het Burgerlijk Wetboek en de artt. 25 en 70 der wet op het armbestuur, zoo als die bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n. 85) zijn gewijzigd;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van den armen krankzinnige Pieter van der Wal niet is te vinden, en dat mitsdien de kosten van overbrenging en verpleging van dien behoeftige door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 10 December 1872.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

2°. van den 18 December ll., n°. 17, houdende beschikking op *het beroep van J. Kivits, te Oisterwijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant tot nadere regeling van het zomerpeil van den Oisterwijkschen watermolen* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, op blz. 357—360).

Het besluit is van den folgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van Jan Kivits, molenaar, wonende te Oisterwijk, daarbij in hooger beroep komende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 25 April 1872, n°. 40, houdende peilsregeling aan den Oisterwijkschen watermolen, en Ons verzoekende voormeld besluit te vernietigen;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 4 December 1872, n°. 72;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 13 December 1872, n°. 201, 3de Afdeling;

Overwegende:

dat tegen de regeling van het zomerpeil aan den Oisterwijkschen molen, gelijk die bij besluit van 31 Mei 1870, n°. 52, plaats had, alras klagten zich hebben opgedaan van zijde der bovenliggende eigenaars van lage perceelen, en dat, ter tegemoetkoming aan die klagten, Gedeputeerde Staten een onder dagteekening van 15 Februarij ll., n°. 52, ontworpen besluit ter inzage van belanghebbenden hebben doen leggen, en onder dagteekening van 25 April daaraanvolgende, n°. 40, definitief hebben vastgesteld;

dat bij laatstgenoemd besluit het zomerpeil van den Oisterwijkschen molen, hetwelk, bij besluit van 31 Mei 1870, n°. 52, gesteld was op 0.54 meter, verlaagd is tot 0.59 meter beneden het vaste en zichtbare werkenwerk;

dat, na herhaaldelijk door de ambtenaren van 's Rijks Waterstaat ingesteld, ook plaatselijk, onderzoek gebleken is van de gegrondheid der geopperde klagten tegen het zomerpeil, bepaald bij besluit van 31 Mei 1870, n°. 52, met name wat betreft een gedeelte van perceel sectie B, gemeente Oisterwijk, n°. 226;

dat intusschen door de verlaging van het zomerpeil tot 0.59 meter slechts wordt teruggekeerd tot hetzelfde peil, als hetwelk in 1824 door het plaatselijk gezag, in overleg met den toenmaligen eigenaar des molens, werd bepaald, en sedert onafgebroken tot 1870 is blijven bestaan, zonder dat gezegd peil van 1824, onder welks werking de appelland in deze eigenaar van den molen geworden is en zijn bedrijf gedurende vele jaren uitgeoefend heeft, aanleiding tot klagten blyke gegeven te hebben, hetzij van zijne zijde, hetzij van die der bovenliggende eigenaren;

dat dan ook, met name in April en Julij ll., uit voormeld plaatselijk onderzoek almede gebleken is, dat appelland door de peilsverlaging tot 0.59 meter in de vrije uitoefening van zijn bedrijf niet wordt verhinderd, noch zelfs belemmerd;

dat, onder die omstandigheden, er geene termen aanwezig zijn om aan appellants verzoek te voldoen;

Gezien het reglement van 11 November 1856 (*Provinciaal blad* n°. 26);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door Jan Kivits voormeld tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van

Noordbrabant van 25 April 1872, n°. 40, ingesteld hooger beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 December 1872.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van G. J. van Woerkom c. s., geërfden van den dorpspolder van Oosterhout, en G. Spaan c. s. van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende, dat de bestuiten van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Januarij en 9 Maart 1872 tot het opmaken eener voordragt voor de benoeming van een Poldermeester en tot handhaving van de kosterij-goederen, bij hunne bestemming, niet zijn genomen overeenkomstig de bepalingen van het polderreglement.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! In den Geërfdendag, d. i. de vergadering van Poldermeesters en Geërfden van den dorpspolder Oosterhout, in het polderdistrict Overbetuwe, gehouden 31 Januarij 1872, is beraadslaagd en gestemd over de bestemming der zoogenaamde kosterij-goederen, het schoolhuis enz. van Oosterhout. De uitslag der stemming is geweest, dat 61 stemmen zich verklaard hebben voor en 59 tegen het voorstel om, overeenkomstig een vroeger besluit van het gecombineerd Collegie van het polderdistrict, die goederen hunne oude bestemming te laten behouden, of wel de vergadering onbevoegd te verklaren, de bestemming dier goederen te veranderen. De oude bestemming dier goederen is, dat ze gebruikt worden door den Koster-Schoolmeester; de nieuwe bestemming, waarvan sprake was, bestond in het aanwenden der opbrengst van de goederen ten voordeele van den dorpspolder.

In den Geërfdendag van denzelfden polder van 9 Maart 1872 is gestemd tot het opmaken eener voordragt ter vervulling der plaats van Poldermeesters, welke met 1 Mei zou openvallen. Daarbij zijn van de 141 stemmen op elk der drie personen, die op de voordragt geplaatst zijn, 71 stemmen uitgebragt, dus juist de volstrekte meerderheid; op de twee eersten bij de eerste stemming, op den derden bij eene tweede vrije stemming, nadat bij de eerste stemming twee personen ieder 70 stemmen hadden bekomen.

Bij de stemmingen in de gezegde vergaderingen had Mr. F. Dumont, Kerkvoogd der Hervormde gemeente van Slijk-Ewijk en Oosterhout, drie stemmen willen uitbrengen als gemagtigde van Kerkvoogden dier gemeente, welke eene uitgestrekt-

heid van ruim 7 hectaren aan zoogenaamde pastorie-gronden in den polder bezit. Genoemde Dumont is echter tot het uitbrengen dier stemmen niet toegelaten, omdat de bedoelde gronden zijn beschouwd als niet in den polder-omslag aangeslagen.

Deze gronden zijn namelijk bij besluit der Staten van het quartier van Nijmegen van 16 October 1761, onder bepaling, dat zij geen aanwas zouden genieten, vrijgesteld van de betaling van kriblasten. Op grond hiervan kwamen Kerkvoogden er tegen op, toen na de invoering van het polderreglement in 1838 op de begroting van den dorpspolder Oosterhout in uitgaaf gebragt werden de renten van een kapitaal van f 1500, dat vóór dien tijd was opgenomen voor den aanleg eener krib. Ten einde in deze uitgaaf niet bij te dragen, vorderden Kerkvoogden het opmaken van twee afzonderlijke begrotingen. Ter vereffening van dit geschil werd op 18 Julij 1849 overeengekomen, dat voor de bedoelde gronden eene vaste som van f 3 per jaar aan den polder zou voldaan worden. Daarom zijn die gronden in de hierboven vermelde geërfdendagen beschouwd als niet in den polder-omslag aangeslagen. De vraag, of dit terecht geschied is, is een der punten, waarover geschil gerezen is, zoo als later zal worden medegedeeld. Een ander punt van geschil is het volgende:

Volgens art. 99 van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland (*Provinciaal blad* n°. 89 van 1856), moet men, om tot Poldermeester van een der dorpspolders benoemd te kunnen worden, drie bunders in de polderlasten aangeslagen grond bezitten. Evenwel kunnen, volgens art. 100, Gedeputeerde Staten op de voordragt van den Geërfdendag in bijzondere gevallen ontheffing van het vereischte der goegedheid verleen, in welk geval, zegt het artikel, de benoemde ook het stemregt op den Geërfdendag verkrijgt. Omtrent het stemregt op den Geërfdendag zegt verder art. 111: Geërfden zijn alle personen, maatschappen en zedelijke lichamen, die, volgens de kohieren der bundertalen, een of meer bunders land, die in de polderlasten aangeslagen zijn of kunnen worden, in vollen eigendom, erfpacht of vruchtgebruik binnen den dorpspolder bezitten, overeenkomstig deze bepalingen:

die 1 bunder bezit heeft 1 stem;
 " 3 " " " 2 stemmen;
 " 6 " " " 3 " enz.

Nu is uit de stukken op te maken, dat de beide Poldermeesters van Oosterhout, die in het begin van 1872 in functie waren, in het geval verkeerden van geen 3 bunders te bezitten, maar ontheffing van het vereischte van goegedheid verkregen te hebben. Poldermeesters, die in dat geval verkeerden, bragten vroeger in den Geërfdendag slechts ééne stem uit, maar in de vergadering van het Polderbestuur van 30 Januarij 1872, daags vóór het houden van den eersten hierboven vermelden Geërfdendag, is besloten, dat, wanneer de uitslag eener stemming er van kan afhangen, bij de stem van iederen Poldermeester nog eene tweede zou gevoegd worden. Zij werden namelijk geacht regt te hebben op twee stemmen, op grond, dat art. 100, hetwelk aan Poldermeesters, die ontheffing van het vereischte van goegedheid verkregen hebben, het stemregt op den Geërfdendag toekent, daarmede moet bedoeld hebben het stemregt, evenredig aan het bezit van 3 bunders, dat een Poldermeester behoort te hebben.

Onder de hierboven opgegeven stemmen, uitgebragt op den Geërfdendag van 31 Januarij, 61 voor en 59 tegen, is slechts ééne stem van iederen Poldermeester begrepen. Daar de Poldermeesters beide voor gestemd hadden, werd het niet noodig geacht voor ieder eene tweede stem in rekening te brengen. Bij de stemmingen op 9 Maart, tot het opmaken der voordragt der benoeming van een Poldermeester, hebben echter de Poldermeesters ieder twee stemmen uitgebragt.

Op 21 Februarij 1872 dienden de dertien personen, gerechtigd tot het uitbrengen van 59 stemmen, welke bij de stemming op 31 Januarij tegen gestemd hadden, een

bezwaarschrift tegen die stemming in. Het schijnt, dat dit bezwaarschrift aanvankelijk is ingediend aan het gecombineerd Collegie van Overbetuwe, doch dat dit de klagers, op grond van art. 5, litt. c, van het reglement, naar Gedeputeerde Staten heeft verwezen. De adressanten geven eenvoudig te kennen, dat, naar hunne meening, M. F. Dumont, als gemachtigde van Kerkvoogden van Slijk-Ewijk en Oosterhout, had moeten toegelaten zijn tot het uitbrengen van drie stemmen. Dan zouden er 62 stemmen tegen het voorstel zijn uitgebragt. (Men kon dit zeggen, omdat genoemde Dumont in eene andere qualiteit aan de stemming deel genomen en tegen gestemd had). Zij verzoeken dus vernietiging van de handelwijze van het Polderbestuur en bepaling van een anderen Geërfden dag.

Op 23 Maart werd door G. J. van Woerkom, insgelijks geërfde in den polder Oosterhout, een adres in anderen zin ingediend aan Gedeputeerde Staten van Gelderland. De adressant zegt vernomen te hebben, dat het zoo even vermelde door dertien personen onderteekende adres bij Gedeputeerde Staten is ingekomen; hij wil daaraten, of Gedeputeerde Staten er wel op kunnen beschikken, terwijl het niet aan hen gericht is, maar in elk geval, meent hij, kan er geene gunstige beschikking op genomen worden.

De stemming toch van 31 Januarij liep over kosterij-goederen, dat zijn kerkelijke goederen, waarvan de polder, hetzij regtens, hetzij alleen feitelijk, slechts de administratie heeft. Wanneer Gedeputeerde Staten er toe medewerkten die goederen aan hunne aloude bestemming te onttrekken, zouden zij hunne bevoegdheid overschrijden, daar zij op die wijze feitelijk zouden beslissen, dat die goederen niet zijn kerkelijke goederen, terwijl de Grondwet de beslissing over eigendoms-quaestiën uitsluitend aan de regterlijke magt heeft opgedragen.

De adressant wijst er nog op, dat het van groot belang voor Oosterhout is, dat deze goederen als van ouds ten gebruike van den Koster-Schoolmeester bestemd blijven, omdat anders de school te Oosterhout niet zou kunnen blijven bestaan, en de kinderen op verren afstand zouden moeten ter school gaan.

De adressant beweert verder, dat de drie stemmen van den Kerkvoogd van Slijk-Ewijk en Oosterhout teregt niet zijn toegelaten, en wel op de volgende gronden:

Volgens artt. 111 en 374 van het reglement is het, om geërfde te zijn, een vereischte, dat men grond bezitte, die volgens de kohieren der bundertalen in de polderlasten aangeslagen is of kan worden, terwijl volgens art. 225 *f* in de polderlasten niet worden betrokken zoodanige landerijen, waaromtrent door oude schriftelijke overeenkomsten enz. daargedaan is, dat zij ongehouden zijn erf of regt op een verminderden aanslag te hebben. Nu betalen de pastorie-goederen der genoemde kerkgemeente, volgens de schriftelijke overeenkomst van 1849, ten eeuwigen dage slechts eene vaste jaarlijksche som van *f* 3, dat is ongeveer *f* 0.42 per bunder, terwijl de polderlasten hebben bedragen in de tien laatste jaren vóór 1849 gemiddeld *f* 0.79, van 1848/9 tot 1857/8 gemiddeld *f* 1.09⁵ en van 1858/9 tot 1869/70 gemiddeld *f* 1.28⁵ per bunder. Die gronden vallen dus in de uitzondering van art. 225 *f*; zij worden niet in de polderlasten betrokken, zij kunnen niet worden aangeslagen en kunnen dus hunne bezitters niet tot geërfden maken; daarenboven komen die gronden ook feitelijk op de kohieren niet als belastbare gronden voor.

Bovendien de bedoelde gronden hebben steeds bekend gestaan en zijn steeds geboekt geweest als Hervormde pastorie van Oosterhout; zij zijn van oudsher bij den tijdelijken Predikant in gebruik geweest; volgens artt. 111, 374 en 153 had dus de Predikant, als vruchtgebruiker, en niet de bloote eigenaar als geërfde moeten optreden, indien de gronden daartoe overigens regt geven; van den Predikant, niet van de Kerkvoogden had de volmagt moeten uitgaan.

Bindelijk de volmagt kon ook om den vorm niet toegelaten worden. Het was een

extract uit de notulen van Kerkvoogden, waaruit niet blijkt van de onderteekening der betrokken personen, derhalve een copie conform van een ongeteekend stuk.

Ten slotte beweert de adressant, dat de drie stemmen van den Kerkvoogd toch niet den doorslag hadden kunnen geven. Hij wijst op het besluit van het Polderbestuur van 30 Januarij, dat de Poldermeesters in zeker geval ieder twee stemmen zouden uitbrengen, iets waartoe zij, naar zijn oordeel, op den hierboven vermelden grond het regt hebben.

En nu merkt hij op, dat, wanneer het getal der stemmen, tegen het voorstel uitgebragt (59), door toevoeging der drie stemmen van den Kerkvoogd op 62 gebragt werd, dan ook het getal der stemmen voor het voorstel (61) met twee moest vermeerderd worden, namelijk eene tweede stem voor iederen Poldermeester, waardoor dit getal zou klimmen tot 63, zoodat het voorstel toch zou zijn aangenomen.

De adressant verzoekt derhalve, dat door Gedeputeerde Staten geweigerd moge worden de bij het adres der minderheid gevraagde medewerking om de kosterij-goederen van Oosterhout aan hunne eeuwen-oude bestemming te onttrekken.

De op 9 Maart opgemaakte voordragt is door tusschenkomst van den Dijkgraaf van het polderdistrict Overbetuwe aan Gedeputeerde Staten ingezonden. De Dijkstoel van Overbetuwe heeft bij brief van 30 Maart de aandacht van Gedeputeerde Staten gevestigd op de niet-toelating der drie stemmen van den Kerkvoogd van Slijk-Ewijk. Den grond, voor die niet-toelating aangevoerd, dat de gronden der kerk niet in de polderlasten zouden zijn aangeslagen, acht de Dijkstoel onhoudbaar. Verder geeft dit Collegie onder anderen nog te kennen, dat bij een aantal geërfden het niet ongegronde vermoeden bestaat, dat het Polderbestuur, om zijn doel te bereiken, zich niet heeft ontzien de uitgebragte stemmen niet juist op te nemen of aan te teekenen.

De Dijkstoel adviseert derhalve het proces-verbaal van stemming als gebrekkig en onvoldoende aan het Polderbestuur terug te zenden, met last om een nieuwen Geërfden dag tot het opmaken eener nadere voordragt bijeen te roepen.

Op het adres van van Woerkom hebben Gedeputeerde Staten het gecombineerd Collegie van Overbetuwe gehoord, dat bij brief van 20 April heeft geadviseerd dat adres, als voornamelijk betreffende het bezwaarschrift der dertien geërfden, die op 31 Januarij de minderheid hadden uitgemaakt, in advies te houden, totdat laatstgemeld bezwaarschrift bij Gedeputeerde Staten zou zijn ingekomen.

Er is echter ten aanzien van het adres van van Woerkom een afzonderlijk schrijven (van 29 April) aan Gedeputeerde Staten gerigt door den Dijkgraaf van Overbetuwe. Deze geeft in de eerste plaats als zijn gevoelen te kennen, dat van Woerkom niet-ontvankelijk had moeten verklaard worden, omdat hij klaarblijkelijk zijn adres uit naam van meer personen heeft geschreven, zonder daartoe gequalificeerd te zijn. Verder deelt de Dijkgraaf omtrent de kosterij-goederen, waarover op 31 Januarij gestemd was, mede, dat het Polderbestuur in het bezit dier goederen gekomen is, doordat in het begin dezer eeuw, toen de Kerkmeesters de verponding, voor die goederen verschuldigd, onvoldaan lieten, de Geërfden van Oosterhout de achterstallige lasten voldaan hebben, om de naasting der goederen door 's lands schatkist te voorkomen.

Vervolgens bestrijdt de Dijkgraaf de stellingen, in het adres van van Woerkom verdedigd, dat de drie stemmen van den Kerkvoogd van Slijk-Ewijk teregt niet toegelaten zouden zijn, en dat ook bij toelating dier stemmen het voorstel, waarover gestemd werd, toch als aangenomen zou moeten beschouwd worden door de tweede stem, welke aan ieder der Poldermeesters zou moeten toegekend zijn.

Ten aanzien van het eerste punt geeft hij, na den hierboven medegedeelden oorsprong van de overeenkomst van 1849 verhaald te hebben, als zijn gevoelen te kennen, dat het stemregt afhankelijk is van het grondbezit, niet van het bedrag der te betalen lasten; dat nergens in het reglement te lezen staat, dat de Geërfden, die eene vaste

som krachtens overeenkomst betalen, van het stemregt zijn uitgesloten, en dat dit ook, zijns inziens, teregt niet bepaald is, daar de Geërfde in den polder, die eene vaste jaarlijksche bijdrage in plaats van den omslag betaalt, daardoor niet ophoudt bij het beheer van den polder belang te hebben. Ook merkt hij nog op, dat de bijdrage van f 0.42 per hectare tegenover den polder-omslag niet zoo gering is, wanneer men van dezen laatsten eerst aftrekt de kosten van aanleg en onderhoud der kribwerken, waarvan de pastorijgoederen van Slijk-Ewijk en Oosterhout zijn vrijgesteld.

Dat de Predikant, en niet de Kerkvoogden als Geërfde had moeten optreden, ontkent de Dijkgraaf op grond van een arrest van den Hoogen Raad, hetwelk hij niet nader aanwijst, doch waarmede zal bedoeld zijn het arrest van 25 April 1845.

Ten aanzien van het tweede punt voert hij aan, dat de toekenning van het stemregt aan den ongeërfden Poldermeester is een gunstbewijs, eene uitzondering, welke in den meest beperkten zin moet worden opgevat. Had het reglement bedoeld den ongeërfden Poldermeester het stemregt evenredig aan een bezit van 3 hectaren te geven, het zou hem uitdrukkelijk twee stemmen hebben toegekend. Nu enkel van het stemregt gesproken wordt, kan daardoor niet anders verstaan worden dan het minimum, het regt om ééne stem uit te brengen.

Gedeputeerde Staten hebben, na kennisneming van deze stukken, met aanhaling van art. 5, litt. c, van het rivier-polderreglement, in de zaak eene beslissing genomen bij hun besluit van 16 Julij 1872, n°. 19.

Zij overwegen daarbij, dat de beoordeeling der wettigheid van de besluiten van den Geërfdendag afhangt van de oplossing van deze vragen: 1°. of het pastorijgoed, groot 7.1391 hectaren, regt geeft op drie stemmen op den Geërfdendag; 2°. of een Poldermeester, die het voor Poldermeesters voorgeschreven vereischte van gegoedheid niet bezit, en volgens art. 100 van het reglement het stemregt uitoefent, als zoodanig regt heeft om twee stemmen uit te brengen?

Omtrent de eerste vraag overwegen zij, na vermelding van de vrijstelling van kriblasten in 1761 en de latere regeling van dit punt, dat de overeenkomst van 1849 niet kan geacht worden wettig te zijn, en alzoo niet ter beslissing der vraag in aanmerking kan komen, maar dat ook, al wilde men die overeenkomst als wettig beschouwen, dan toch op grond daarvan de pastorijgoederen niet zouden kunnen beweerd worden, niet in de polderlasten te worden aangeslagen, daar in die overeenkomst uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de vaste som van f 3 zou strekken tot bestrijding van den omslag voor de binnenlandsche polderlasten!

Er is, volgens Gedeputeerde Staten, geen stuk aanwezig, zoo als art. 225 f van het reglement bedoelt, want de resolutie der Staten van het quartier van Nijmegen van 1761 ziet alleen op kriblasten, niet op binnenlandsche polderlasten.

Eindelijk voeren zij aan, dat art. 111 van het reglement, omschrijvende, wie Geërfden zijn en hoeveel stemmen zij kunnen uitbrengen, het stemregt verbindt aan het bezit van een of meer bunders land, die in de polderlasten aangeslagen zijn of kunnen worden.

Ten aanzien van de tweede vraag overwegen Gedeputeerde Staten, dat het stemregt, hetwelk art. 100 aan een niet geërfden Poldermeester toekent, niet anders kan zijn dan het stemregt, zoo als het volgens het reglement door een Poldermeester wordt uitgeoefend alzoo het regt tot het uitbrengen van 2 stemmen.

Op gron hiervan beslissen zij, dat de besluiten van den Geërfdendag van 31 Januarij en 9 Maart niet overeenkomstig de bepalingen van het polderreglement zijn genomen, dat daaraan alzoo geen kracht kan worden toegekend en zij door nieuwe moeten worden vervangen.

Tegen deze beslissing van Gedeputeerde Staten zijn twee bezwaarschriften bij

Zijne Majesteit den Koning ingediend, een door den hierboven genoemden adressant G. J. van Woerkom en verschillende andere geërfden in den dorpspolder Oosterhout, een door G. Spaans *c. s.*, grondbezitters in denzelfden polder, wier grondbezit niet groot genoeg is om hun regt te geven in den Geërfdendag op te treden.

Deze laatsten zeggen gehoord te hebben, dat het besluit van den Geërfdendag van 31 Januarij omtrent de kosterijgoederen door Gedeputeerde Staten zou zijn vernietigd. Zij kennen den inhoud der beslissing van Gedeputeerde Staten niet, daar die niet in het *Provinciaal blad* geplaatst is, hoewel naar hunne meening dit volgens art. 9 van het reglement binnen acht dagen had moeten geschieden.

Zij achten zich door die beslissing bezwaard, omdat zij daarin zien eene schrede op den weg om de kosterijgoederen aan hunne bestemming te onttrekken, waarvan het gevolg zou zijn, dat de school te Oosterhout niet zou kunnen blijven bestaan.

Zij gevoelen zich des te meer door die beslissing gekrenkt, omdat in vroeger tijden alle zoogenaamde klein-geërfden van Oosterhout mede stemden over al wat den Koster-Schoolmeester betrof; de stemming toch geschiedde hoofdelijk en niet per bundertallen. Zij verzoeken derhalve, dat het den Koning moge behagen zoodanige maatregelen te nemen, dat het besluit van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Januarij volkomen bekrachtigd worde.

Ook de onderteekenaars van het andere adres G. J. van Woerkom *c. s.* komen op tegen de strekking, die zij in het besluit van Gedeputeerde Staten zien, om namelijk mede te werken tot het onttrekken van de kosterijgoederen aan hunne oude bestemming.

Zij achten dat besluit, en wat den vorm en wat den inhoud betreft, in strijd met de beginselen van het regt en de bepalingen der wet.

Wat den vorm betreft, omdat, ofschoon, voor zooveel de woorden aangaat, de schijn van vernietiging is vermeden, Gedeputeerde Staten evenwel inderdaad hebben vernietigd de besluiten van den Geërfdendag van 31 Januarij en 9 Maart; iets, waartoe zoowel volgens de beginselen der provinciale wet als volgens art. 6 van het reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland alleen de Provinciale Staten bevoegd zijn; zoodat Gedeputeerde Staten hunne bevoegdheid hebben overschreden en dus hunne beslissing behoort vernietigd te worden.

De adressanten merken nog op, dat, wel is waar, Gedeputeerde Staten hunne beslissing baseren op art. 5 van het reglement op het beheer der rivierpolders, maar dat dit hier niet toepasselijk is, daar het hier niet geldt beslissing van een geschil van bevoegdheid, noch van eenig ander geschil van bestuur tusschen polderbesturen, noch van een geschil over zaken, het beheer betreffende.

Wat den inhoud der beslissing betreft, komen de adressanten op tegen hetgeen door Gedeputeerde Staten is overwogen ten aanzien van de drie niet toegelaten stemmen van den Kerkvoogd Dumont. Adressanten trachten te betoogen, dat die stemmen teregt niet zijn toegelaten. Hunne argumenten zijn gedeeltelijk dezelfde, welke vroeger door van Woerkom in zijn adres aan Gedeputeerde Staten waren aangevoerd. Bij de herhaling van sommige dier argumenten, zoo als dat de Predikant in plaats van Kerkvoogden als Geërfde had moeten optreden, en dat de volmagt niet in behoorlijken vorm was gegeven, voegen adressanten de klacht, dat Gedeputeerde Staten er geen notitie van genomen hebben. Maar behalve de vroeger gebezigde argumenten voeren adressanten ook nog eenige nieuwe gronden aan ter bestrijding van sommige overwegingen van Gedeputeerde Staten.

Ten onregte, naar hun oordeel, achten Gedeputeerde Staten de overeenkomst van 1849 ongeldig. Overeenkomsten blijven van kracht, zeggen adressanten, totdat hare nietigheid door den regter is uitgesproken; die regter is echter de burgerlijke regter, niet de administratieve magt. Buitendien de buiten-effect-stelling van de overeenkomst was door geen partijen verzocht; Gedeputeerde Staten, zich als regters opwerpende, zouden dus in ieder geval meer hebben toegestaan dan van hen gevraagd werd.

Er is ook volgens adressanten geen denkbare grond, waarom die overeenkomst regtskracht zou missen. Na de invoering van het polderreglement van 1844, waarbij in artt. 76 en 77 alle oude verdeelingen van polderlasten werden afgeschaft, zoodat de kriblasten niet meer afzonderlijk bleven bestaan, maar kwamen te behooren tot de eigenlijke polderlasten, — was die overeenkomst noodig om te bepalen, op hoeveel de aan de pastorijlanden toekomende vrijdom van kriblasten gerekend zou worden in de nieuw gecreëerde grootheid, genaamd eigenlijke polderlasten.

Maar al werd de overeenkomst van 1849 niet in aanmerking genomen, dan zouden toch de pastorijlanden geen stemregt geven, omdat zij, ten gevolge van het besluit der Staten van het quartier van Nijmegen van 1761, regt hebben op een verminderden aanslag. Gedeputeerde Staten maken toch eene geheel willekeurige onderscheiding, wanneer zij zeggen, dat dat besluit alleen op kriblasten, niet op binnenlandsche polderlasten betrekking heeft. Die onderscheiding bestaat niet meer, zomin onder het tegenwoordige reglement als onder het reglement van 1844; zij is zelfs uitdrukkelijk afgeschaft, en volgens art. 221 van het reglement van 1856 behoren tot de eigenlijke polderlasten de kosten van alle werken tot beveiliging, waartoe de kribwerken te rekenen zijn. Vrijdom van kriblasten is dus vrijdom van een deel der eigenlijke polderlasten; de pastorijlanden, die dien vrijdom genieten, verkeeren dus in het geval van art. 225 f; zij hebben regt op een verminderden aanslag.

Zij zouden dus zonder verkrachting van dat artikel niet kunnen worden aangeslagen, zoodat dan ook Gedeputeerde Staten zich te vergeefs beroepen op de woorden van art. 111: „aangeslagen zijn of *kunnen* worden.“

Eindelijk meenen de adressanten, dat het er volgens hetzelfde art. 111 alleen op aankomt, of de gronden op de kohieren vermeld staan als aangeslagen zijnde of kunnende worden; en zij voegen er bij, dat dit met de pastorijlanden van Oosterhout niet het geval is. Al waren nu in dit opzigt de kohieren verkeerd opgemaakt, dan zou dit alleen aanleiding kunnen geven tot verbetering der kohieren, maar niet tot het uitoefenen van het stemregt, zoo lang die verbetering niet had plaats gehad.

Wat betreft het uitbrengen van een of twee stemmen door de Poldermeesters, zijn de adressanten het met Gedeputeerde Staten eens.

Maar Gedeputeerde Staten hebben, volgens de adressanten, verkeerdelijk aangenomen, dat het op den uitslag der stemming van 31 Januarij van invloed kan geweest zijn, dat èn de stemmen van den Kerkvoogd niet zijn toegelaten, èn geen tweede stem voor de Poldermeesters in rekening gebragt is. Adressanten betoogen, even als dit vroeger door van Woerkom betoogd was, dat, indien het een en het ander wel geschied was, de uitslag der stemming toch zou geweest zijn de aanneming van het voorstel.

Indien men met Gedeputeerde Staten aanneemt, dat de drie stemmen van den Kerkvoogd hadden moeten zijn toegelaten, dan kan dit volgens adressanten alleen het gevolg hebben, dat de voordragt, waarvoor op 9 Maart gestemd is, wordt vernietigd, maar het besluit van 31 Januarij is in elk geval voor vernietiging ge-waarborgd.

De adressanten wijzen er ten slotte op, dat degenen, die in den Geërfdendag van 31 Januarij de minderheid hebben uitgemaakt, zijn de meerendeels elders wonende groote grondbezitters, die bij de school te Oosterhout geen belang hebben en de kostelij-goederen liever ten bate van den polder zouden aangewend zien, terwijl het voor hen adressanten zoowel als voor de zoogenaamde klein-geërfdens, omdat zij te Oosterhout wonen, van veel belang is, dat de school aldaar behouden blijve, waartoe het noodig is, dat de kostelij-goederen niet aan hunne oude bestemming worden onttrokken.

De adressanten verzoeken derhalve, dat het den Koning moge behagen het besluit van Gedeputeerde Staten buiten effect te stellen.

Gedeputeerde Staten hebben op deze beide adressen berigt bij hun brief van 16 October 1872, n°. 30/3. Zij geven in de eerste plaats te kennen, dat het wel geen betoog zal behoeven, dat hun besluit alleen ten doel heeft de handhaving der bepalingen van het polderreglement omtrent het stemregt, maar volstrekt niet de strekking heeft mede te werken tot het veranderen der bestemming van de kosterij-goederen.

In de tweede plaats merken zij op, dat zij niet de besluiten van den Geërfdendag hebben vernietigd op grond van art. 6 van het reglement, maar dat zij, naar aanleiding van art. 5 c, eene beslissing genomen hebben in een geschil, gerezen tusschen het Polderbestuur en verscheidene geërfden over zaken, het beheer betreffende.

Verder zeggen Gedeputeerde Staten, dat zij de overeenkomst van 1849 niet vernietigd hebben, maar dat zij bevoegd zijn overeenkomsten te toetsen aan het publieke polderregt, dat zij moeten handhaven, en dat zij slechts de onjuiste gevolgtrekkingen bestreden hebben, die uit de overeenkomst van 1849 werden afgeleid.

Op de bewering van adressanten, dat de kribslasten, waarvan de pastorielanden in 1761 zijn vrijgesteld, een deel der dorpspolderlasten uitmaken, antwoorden Gedeputeerde Staten, dat de kribslasten tegenwoordig volgens art. 312 van het reglement onder de districtslasten vallen en geene dorpspolderlasten zijn, zoodat vrijstelling van kribslasten van geen invloed kan zijn op het stemregt in den dorpspolder.

Gedeputeerde Staten zijn voorts met den Hoogen Raad (arrest van 25 April 1845) van gevoelen, dat niet de Predikant, maar de Kerkvoogden de pastoralia vertegenwoordigen, en dat de eerste niet als eigenlijk vruchtgebruiker kan worden beschouwd, waarom zij de bewering van adressanten, dat de Predikant als Geërfde zou hebben moeten optreden, onjuist achten.

En hoe men de aan den heer Dumont gegeven volmagt, die, blijkens het overgelegd afschrift, door den Secretaris van Kerkvoogden ondertekend was, als een ongeteekend stuk kan beschouwen, vinden zij niet duidelijk.

Eindelijk zeggen Gedeputeerde Staten, dat zij bij hunne beslissing wel op de mogelijkheid hebben gewezen, dat het niet-toekennen van stemmen aan den heer Dumont en het niet in rekening brengen eener tweede stem voor elk der Poldermeesters op den uitslag der stemming van invloed kon zijn, maar dat zij van dien invloed hunne beslissing niet hebben laten afhangen, daar, ook zonder dat die invloed aanwezig was, de beslissing noodig bleef voor de handhaving van het polderreglement.

Gedeputeerde Staten roepen de tusschenkomst in van den Minister van Binnenlandsche Zaken, aan wien hun berigt gerigt is, tot handhaving hunner beslissing in het belang eener behoorlijke toepassing van het polderreglement.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe van 's Koningswege gemagtigd bij kabinetsbrief van 27 October 1872, n°. 16, heeft bij brief van 30 October daaraanvolgende bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, de overweging aanhangig gemaakt van de twee adressen, tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten ingediend, en tevens ingezonden het berigt van Gedeputeerde Staten van 16 October 1872; bij welk laatste berigt behooren de overige hierboven besproken adressen en naar aanleiding daarvan gewisselde stukken, alsmede extracten uit het register der besluiten van den Geërfdendag van den polder Oosterhout, voor zooveel betreft het verhandelde op 31 Januarij en 9 Maart, afschrift van de volmagt, aan den heer Dumont verstrekt, een extract uit de notulen van het verhandelde in de vergadering van het Polderbestuur van 30 Januarij en een afschrift van de overeenkomst van 1849.

Sedert de zaak bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zijn nog ingekomen:

een afschrift van het besluit der Staten van het quartier van Nijmegen van 16 October 1761;

een extract uit de kohieren der bundertalen van den dorpspolder Oosterhout, betreffende de pastorielanden;

een extract uit de registers der besluiten van den Geërfdendag van den polder Oosterhout, inhoudende een besluit van 8 Mei 1765;

een dergelijk extract, inhoudende een besluit van 21 October 1796;

een schrijven van het Polderbestuur van den dorpspolder Oosterhout van 23 November 1872, houdende een protest tegen het gezegde in de missive van den Dijkstoel van Overbetuwe van 30 Maart 1872, dat er een niet ongegrond vermoeden zou bestaan, dat het Polderbestuur de uitgebragte stemmen niet juist zou hebben opgenomen of aangeteekend;

een extract uit de registers der besluiten van den Geërfdendag van den dorpspolder Oosterhout, inhoudende een besluit van 24 November 1791;

Dit en de beide zoo even genoemde extracten betreffen de aanstelling van schoolmeesters; in het tweede wordt melding gemaakt van het genot der opbrengst van de kosterij, hetwelk aan den Schoolmeester wordt toegekend, in het laatste van lasten van onderhoud van het schoolhuis enz., door den Schoolmeester te dragen.

Verder nog een extract uit dezelfde registers, waarin vermeld staan uitgaven ter zake van het schoolhuis enz., in verschillende jaren der achttiende eeuw gedaan.

Voorts nog een kort extract uit het register der besluiten van den Geërfdendag betreffende den Geërfdendag van 9 Maart 1872 en een betreffende den Geërfdendag van 6 Julij 1872, waarin de notulen van 9 Maart zijn gelezen en met eene opmerking goedgekeurd;

een extract uit de begroting der inkomsten en uitgaven van den dorpspolder Oosterhout voor de dienst van 1872/73, waarin voorkomt een post van f 500 voor onderhoud van krib- en waterwerken.

Eindelijk twee extracten uit de kiezerslijsten van het polderdistrict Over-Betuwe, dienstjaar 1872, ten dienste van het stembureau Oosterhout, welke extracten betreffen de pastoriegoederen van Slijk-Ewijk en van Oosterhout.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Jhr. Mr. LEO. VAN NISPEN, Advokaat te Arnhem, als gemagtigde van de appellanten optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Excellentie, de Minister van Staat, Vice-President van den Raad van State, Hoog Edel Gestrenge Heeren, Leden van dat Collegie! Na het zeer uitgebreide en zeer accurate rapport van den heer Staatsraad Rapporteur, waarin al onze argumenten zijn vermeld, zal ik kort kunnen zijn.

Wanneer ik vooraf bij de geschiedenis van dit geschil stilsta, dan wensch ik eerst er op te wijzen, ten gevolge van welke oorzaken ik meen te durven zeggen, dat mijne kennis van de geschiedenis der kosterijgoederen van Oosterhout minder oppervlakkig mag genoemd worden.

In den Geërfdendag van Oosterhout toch was er quaestie ontstaan, wat men met die kosterijgoederen, die steeds door den Dorpspolder waren beheerd, zoude doen.

Sommigen toch wilden die goederen aan hunne aloude bestemming — den Koster-Schoolmeester — laten; anderen wilden die goederen als eigendom van den polder beschouwd hebben en die dan ook op eenigerlei wijze ten bate van den polder beheeren.

Om daarin eenigzins tot zekerheid te geraken, werd er door en uit den Geërfdendag eene Commissie benoemd, die moest onderzoeken, welke de regten en verplichtingen van den polder waren betrekkelijk die kosterijgoederen, en die in last hadden daaromtrent het schriftelijk advies van twee regtsgeleerden in te winnen.

De twee door de Commissie geadieerde advocaten waren: de heer Mr. FRANCKEN, Advokaat te Nijmegen, en mijn persoon.

De Commissie stelde ons in kennis van tal van oude stukken en verstrekte ons de noodige inlichtingen; en zoo zetten de heer Francken en ik, zonder iets van elkander af te weten, ons aan het werk. Later echter heb ik van diens advies kennis gekregen.

Er is ons alstoen gebleken, dat de kostenijgoederen van Oosterhout van af de oudste vermelding, die daarvan is gemaakt, en dus van af het begin der 18de eeuw, door den Koster-Schoolmeester zijn gebruikt en door den Dorpspolder zijn beheerd, die den Koster-Schoolmeester benoemde, althans tot die benoeming medewerkte; en dat in 1842 het eerst pogingen zijn aangewend, om die goederen ten bate des polders te benutten, die, nu en dan herhaald, echter steeds op den onverzettelijken wil der meerderheid zijn afgesluit.

Toen nu die pogingen bij het vacant worden van de betrekking van Koster-Schoolmeester werden hernieuwd, besloot, zoo als gezegd, de Geërfdendag eene Commissie te benoemen ten fine van onderzoek, die ons beider advies heeft gewonnen.

Naar mij is gebleken, kwamen de adviezen van Mr. Francken en mij op sommige punten overeen en verschilden op anderen.

Over de herkomst en aloude bestemming waren wij het geheel eens; maar terwijl Mr. Francken meende, dat de polder eigenaar dier kostenijgoederen was en daarover naar welgevallen konde beschikken, ben ik overtuigd, dat de polder, vroeger „buurt“, zijnde een publiekrechtelijk ligchaam, het bestuur dier goederen heeft aanvaard, en dat de polder dus wel kan administreren, edoch alleen voor den Koster-Schoolmeester, maar dat zelfs een duizendjarig bezit niet voldoende zou zijn om den eigendom dier goederen te verkrijgen. Daarbij grondde ik mij op onderscheidene regterlijke beslissingen, en vooral op een arrest van het Provinciaal Hof van Gelderland dd. 7 December 1859, in zake den Dorpspolder van Rhenoy, contra het Kerkbestuur aldaar, waarvan ik de eer heb een afschrift over te leggen.

Na kennisname der beide adviezen werd er een Geërfdendag belegd om een besluit te nemen omtrent die goederen; en nu werd ik door eenige geërfdn uitgenoodigd om mijn advies te komen toelichten en mijne conclusie te verdedigen.

Ik heb dat gedaan; en uit de stukken is gebleken, dat de meerderheid mijn gevoelen was toegeedaan.

Tegen dat besluit van den Geërfdendag zijn dertien geërfdn in verzet gekomen bij het gecombineerd Collegie.

Gedeputeerde Staten hebben bij beschikking van 16 Julij die dertien opposanten in het gelijk gesteld en het houden van een nieuwen Geërfdendag bevolen.

Van de beschikking van Gedeputeerde Staten zijn wij gekomen in hooger beroep; en zoo is deze zaak aan het oordeel van den Raad van State onderworpen.

In de eerste plaats hebben wij tegen de beschikking van Gedeputeerde Staten opgeworpen eene exceptie van incompetentie.

Wij beweren toch, dat zij alleen het regt hadden om de beide besluiten van den Geërfdendag te *schorsen* en aan Provinciale Staten ter vernietiging *voor te dragen*.

Art. 136 Grondwet zegt, dat Provinciale Staten een Collegie van Gedeputeerde Staten benoemen, waaraan de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken wordt opgedragen.

Art. 94 provinciale wet zegt, dat *alle* bevoegdheid aan Provinciale Staten behoort, die niet aan Gedeputeerde Staten is opgedragen.

Art. 6 (zes) van het provinciaal reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland van 1856 zegt: „Alle besluiten van polderbesturen, welke in strijd zijn met enz., kunnen door Gedeputeerde Staten worden geschorst en door Provinciale Staten vernietigd; alles onverminderd zoodanige voorschriften als in wetten of reglementen voorkomen” enz.

De Provinciale Staten zijn dus de *gewone bevoegde magt*, en Gedeputeerde slechts dan, wanneer die *bepaald 'zijn gedesigneerd*.

Art. 5 van gemeld polderreglement wijst de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten aan en zegt: Gedeputeerde Staten beslissen na mondeling of schriftelijk verhoor der belanghebbenden.

a.

b.

c. de geschillen tusschen de polderbesturen en bijzondere personen, maatschappijen of zedelijke lichamen, over *zaken, het beheer betreffende*, ontstaan.

Het is op deze laatste alinea, dat Gedeputeerde Staten hunne beslissing baseren.

Nu is, naar mijne bescheiden meening, onder *zaken, het beheer betreffende*, niet begrepen beschikking over goederen, die het Polderbestuur als administrateur bezit, noch ook de kandidaten voor Poldermeester.

Maar beweren, zie onder de stukken: missive van Gedeputeerde Staten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 16 October 11., Gedeputeerde Staten verder: wij hebben niet *vernietigd*, alleen een geschil wat aan onze beslissing was onderworpen, beslecht.

Mijn antwoord is tweeledig:

a. of een besluit wordt vernietigd of niet, hangt niet af van de bewoordingen, waarin die beslissing is gehuld, maar wel van de beslissing zelve; het dictum der beslissing van 16 Julij luidt: *nis goedgevonden te beslissen, dat de besluiten van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Januarij en 9 Maart niet overeenkomstig de bepalingen van het polderreglement zijn genomen; dat daaraan geen kracht kan worden toegekend en zij door nieuwe moeten worden vervangen.*

„Extract dezes zal ter uitvoering aan den Geërfdendag worden gezonden,“ enz.

De beslissing, dat een besluit is in strijd met de wet, geen kracht bezit, door een nieuw moet worden vervangen, van welke beslissing extract wordt gezonden ten fine van uitvoering, — is dat eene vernietiging ja of neen???

Wanneer het dat niet is, hoe zou dan eene vernietiging er moeten uitzien?

b. De Gedeputeerde Staten willen verder er den schijn aan geven, alsof zij eenvoudig *een geschil, aan hun oordeel onderworpen*, hebben beslecht. De tendens van dat argument is het doen schijnen, alsof door het *inroepen* hunner beslissing hunne *bevoegdheid* tevens zou zijn erkend.

De dertien opposanten vroegen vernietiging van het *gecombineerd Collegie*.

Van Woerkom, opmerkende, dat Gedeputeerde Staten onbevoegd waren, verzocht, dat Gedeputeerde Staten *niet* tot het doel der dertien opposanten zouden medewerken.

Is dat de *bevoegdheid* der Gedeputeerde Staten *erkennen*?

Niet medewerken tot, is eenvoudig niet *schorsen en tot vernietiging voordragen*. Er kan dus geen sprake van zijn, dat partijen door hunne houding Gedeputeerde Staten hebben bevoegd gemaakt. Gedeputeerde Staten waren dus onbevoegd te doen wat zij deden.

Verder wil ik mij met de quaestie der bevoegdheid of onbevoegdheid van Gedeputeerde Staten niet inlaten; want niet daarin, maar wel in het fond der zaak ligt eene levensquaestie voor Oosterhout opgesloten.

Wanneer ik nu het fond der zaak bespreek, dan wil ik in tegenstelling met Gedeputeerde Staten de geërfdendagen van 31 Januarij en 9 Maart afzonderlijk behandelen.

I. De Geërfdendag van 31 Januarij.

Bij de beoordeeling van de geldigheid of ongeldigheid van het besluit van dien Geërfdendag doen zich drie vragen voor:

A. Zijn de vertegenwoordigers van de processen der Hervormde pastorijs van Oosterhout alstoen terecht of ten onregte van de stemming uitgesloten?

B. Moesten de beide Poldermeesters alstoen niet twee in plaats van één stem hebben uitgebragt?

C. Aangenomen, dat op gemelden Geërfdendag beide bovenstaande vragen verkeerd zijn opgelost, moet zulks dan nog geacht worden van invloed op den uitslag der stemming te zijn geweest?

Ad A. De eerste vraag moet weder in twee worden gesplitst, als:

α. Zijn de vertegenwoordigers der Hervormde pastorijsgronden in Oosterhout *geërfd* in den zin van het polderreglement?

β. Zoo ja, konden zij dan op de door hen overgelegde *volmagt* op den Geërfdendag worden toegelaten?

Het eerste gedeelte van de eerste vraag, nl. de stemgerechtigdheid, is verreweg het gewichtigste punt van beslissing. Daarvan hangt toch niet slechts het lot van dit besluit af, maar ook in de toekomst zal daardoor het lot der kosterijgoederen worden beslist.

Er bestaan toch in Oosterhout twee partijen: de een, grootendeels uit kleine grondbezitters bestaande, die bijna uitsluitend in Oosterhout zelf wonen en belang hebben bij het bestaan der school aldaar; de andere, bijna uitsluitend door elders wonende groote grondbezitters gevormd, die geen belang bij de school aldaar hebben en dus de kosterijgoederen voor den polder willen benutten, waardoor hun eigen zak zoude gebaat worden.

Beide partijen staan in getal à peu près gelijk, hoewel de eerste tot heden steeds de meerderheid heeft gehad.

Om nu aan de tweede de meerderheid te verzekeren, wil men thans het stemregt voor de gronden der Hervormde pastorijsgronden van Oosterhout, die nooit hebben meêgestemd, zoeken te verwerven.

Onzerzijds is dat stemregt ontkend, op grond, dat die gronden *geen polderlasten* betalen, maar alleen eene jaarlijksche *vaste bijdrage van f 300*.

Nu moet ik beginnen met mijne verwondering te kennen te geven, hoe men over die quaestie, die in de hoogste mate eenvoudig is, zooveel papier heeft gebruikt en die zoozeer heeft gecompliceerd.

De quaestie wordt beslist door art. 111 van het polderreglement, dat luidt:

Geërfd zijn alle personen . . . . *die, volgens de cohieren der bundertallen*, grond, *die in de polderlasten aangeslagen is of kan worden*, in eigendom of . . . bezitten.

De eenige vraag dus, die beslist, of iemand Geërfde is, is deze: bezit hij grond *volgens de cohieren der bundertallen*?

Wij hebben een authentiek copie van de cohieren der bundertallen, *tempore utili* overgelegd en daaruit blijkt — zie de kolom der aanmerkingen — dat deze gronden *voor altijd zijn vrijgesteld van den omslag*.

Door dat extract-cohier is dus de quaestie getrancheerd.

Of dat cohier terecht of ten onrechte aldus is opgemaakt doet niets ter zake, want art. 226 polderreglement herhaalt met ronde woorden het beginsel van art. 111, en zegt, dat de bestaande cohieren den grondslag der omslagen uitmaken.

Datzelfde beginsel vind ik gehuldigd in art. 149 eod.

Het is dus met de cohieren der bundertallen even als met de quaestie van de *leggers der wegen*. Komt een weg eenmaal op de leggers voor, dan is het reglement daarop toepasselijk. Of die weg *terecht* of *ten onrechte* op den legger is geplaatst, doet niet af; alleen *of* hij er op is geplaatst. Dat beginsel is door Gedeputeerde Staten geheel miskend, die zich in een onderzoek hebben begeven, of de gronden in quaestie terecht of ten onrechte van het betalen van polderlasten zijn vrijgesteld. Daardoor hebben zij het eerste lid van art. 111 en 226 van gemeld reglement geschonden.

Eenmaal op den verkeerden weg, hebben Gedeputeerde Staten ook de quaesties, die zij ter beantwoording hebben voorgenomen — hoewel die niets ter zake afdoen — ook nog verkeerd opgelost.

Laat ons derhalve, op het voetspoor van Gedeputeerde Staten, eens nagaan, of deze gronden al dan niet aangeslagen kunnen worden.

Art. 111 stelt als vereischten: *bezitten van grond, die aangeslagen is of kan worden. Welke grond aangeslagen kan worden, leeren ons de artt. 220, 223, 224 en 225 eod.*

Het laatstgenoemde artikel bevat de vrijdommen. Ik lees in dat art. 225:

In de polderlasten worden niet betrokken: post alia *f.*: „zoodanige landerijen, waaromtrent door *oude schriftelijke overeenkomsten*, beslissingen van den regter of *beslissingen van den Souverein* is daargedaan, dat zij *ongehouden* zijn tot het voldoen der polderlasten of regt op *verminderden aanslag* hebben.“

In casu nu betalen de quaestieuse gronden slechts eene vaste jaarlijksehe bijdrage krachtens schriftelijke acte van 1849; ook staat het vast, dat die bijdrage van *f* 3 veel minder is dan andere gronden betalen.

Hiertegen beweren nu Gedeputeerde Staten, dat die overeenkomst van 1849 niet geldend is en dus rechtskracht mist. Waarom verzuimen zij echter te zeggen.

Die beslissing is echter blijkbaar onjuist.

a. In de eerste plaats toch gaat het niet aan eene overeenkomst voor ongeldig te verklaren, waarover geen van beide partijen zich beklagt en waaraan alle partijen zich houden.

b. In de tweede plaats bestaat er geen reden, waarom die overeenkomst ongeldig zou zijn.

Wel noemen Gedeputeerde Staten dat stuk eene *transactie*, en omdat transactiën moeten worden goedgekeurd door Gedeputeerde Staten — hetgeen *in casu* niet is geschied — schijnen zij dat stuk voor ongeldig te houden.

De naam transactie beslist echter de zaak niet, maar wel de aard van de gesloten overeenkomst.

Laat ons nu zien, wat er van die overeenkomst is.

In de helft der vorige eeuw hadden de gebruikers van de quaestieuse gronden geschil met de buurtmeesters van Oosterhout over de polderlasten. Alstoen adresseerden de buurtmeesters zich aan de Staten van Nijmegen om vrijdom voor die gebruikers; en met bewilliging van die gebruikers van de pastorijgronden in quaestie verleenden de Staten van het quartier van Nijmegen bij besluit van 16 October 1761, ten behoeve der pastorijgronden in quaestie, *vrijdom van kriblasten*.

Bij het reglement van 1846 — onder welk reglement de overeenkomst van 1849 werd gesloten — werden in art. 77 alle oude verdeelingen van polderlasten afgeschaff en die verdeeld in eigenlijke en oneigenlijke.

De kriblasten behoorden voortaan onder *de eigenlijke* polderlasten.

Ten gevolge van die opheffing der oude verdeelingen van lasten (*in binnen- en buitenlandsche*, enz., enz.), moest nu worden uitgemaakt, op hoeveel de bestaande vrijdom van „kriblasten“ in de nieuw gecreëerde grootheid „eigenlijke polderlasten“ zoude worden gerekend. Immers er bestond vrijdom van kriblasten, zijnde een deel van de *eigenlijke* lasten, niet algeheel vrijdom van eigenlijke lasten.

Om geen afzonderlijke begrooting van de verschillende soorten van lasten te behoeven op te maken, scheen het noodig en doelmatig voor dien vrijdom een vast cijfer aan te nemen. Men kon dat doen, door of een vast cijfer aan te nemen, hoe groot de *vrijdom* 's jaars zou worden gerekend, en wat dan van de jaarlijksehe bijdrage zou worden *afgetrokken*; of men kon omgekeerd vaststellen, *hoeveel*, als vast cijfer, *na aftrek van den vrijdom* zou worden betaald.

Men koos de laatste wijze van berekening en bepaalde de jaarlijksehe bijdrage op *f* 3.

Zoo opgevat, had die overeenkomst niets onwettigs. Immers art. 77 van het polderreglement van 1846 bevat in al. *f* een geheel gelijklopenden vrijdom als ons art. 225, litt. *f*, en de volgende al. van gemeld art. 77 bevat eene gelijke bepaling als onze slot-alinea van art. 225.

Volgens die alinea, die in het reglement van 1846 en in het actuële voorkomt, zullen alle *geschillen* over die vrijdommen worden *beslist* door Gedeputeerde Staten.

Geschillen zullen dus door Gedeputeerde Staten moeten worden beslist; maar er staat niet, dat partijen niet in der minne mogen overeenkomen.

Immers dan zoude er moeten staan, dat elke overeenkomst zoude moeten worden goedgekeurd, en dit staat er niet. Er is alleen sprake van geschillen, en onder geschil valt niet te rangschikken, wanneer twee partijen zelve in der minne het eens worden.

Er bestaat dus geen reden om met Gedeputeerde Staten de overeenkomst van 1849 voor ongeldig te verklaren.

Maar, zeggen Gedeputeerde Staten, de vrijdom van kriblasten, die eenmaal was verleend, kan thans geen uitwerking meer hebben; want ingevolge art. 312 van het polderreglement zijn de kriblasten voor rekening van de districten, en niet meer van den dorpspolder; waar dus de last vervalt, kan ook de vrijdom van den last geen gevolg meer sorteren.

Die redenering is inderdaad aardig gevonden; maar meer goeds kan ik er niet van zeggen, want zij is onjuist.

In de eerste plaats merk ik op, dat Gedeputeerde Staten niet zeggen, dat de Oosterhoutsche dorpspolder *geen kriblasten meer betaalt*, want Gedeputeerde Staten willen geen onwaarheden zeggen.

In de tweede plaats verzoek ik dat art. 312 te lezen. Er staat: Alle kribben en andere *aan te leggen* werken zullen voor kosten der districten aangelegd en onderhouden worden, alles voor zoover niet anders mogt zijn beschikt.

Hieruit volgt, dat slechts die werken, die in de toekomst zouden worden aangelegd, voor rekening van het district komen.

Daardoor wordt nu niet beslist, dat de kosten van *bestaande* werken niet ten laste van den dorpspolder blijven; en derhalve bewijst dat aangehaalde artikel niets.

In de derde plaats staat in art. 312: behoudens bepaling ten contrarie.

Dat er *in casu* nog heden aanzienlijke uitgaven voor kribben ten laste van den Oosterhoutschen polder blijven, bewijs ik door de overgelegde extracten uit de begrooting, waaruit blijkt, dat nog jaarlijks *f* 500 voor het onderhoud van kribben zijn uitgetrokken.

Daarenboven blijkt uit de missive van den heer Dijkgraaf van Overbetuwe van 27 April 1872, dat de dorpspolder nog op hare rekening heeft eene geldleening, voor het aanleggen van kribben gesloten, en waarvan 's jaars nog interessen moeten worden betaald. Er worden derhalve nog 's jaars aanzienlijke sommen voor onderhoud van kribben en renten van kapitalen besteed, voor aanleg van kribben betaald, zoodat vrijdom van kriblasten alsnog is een vrijdom van een deel der actuële uitgaven.

Art. 312, door Gedeputeerde Staten aangehaald, beteekent dus hoegenaamd niets.

Uit het bovenstaande volgt m. e., dat de pastorijgronden in quaestie het regt om als Geërfden op te treden niet geven.

Maar gesteld ook al dit ware onjuist, dan nog vermeen ik, dat de vertegenwoordigers der pastorijgronden teregt van de stemming zijn geweest.

Immers ik meen, dat

β. de volmagt, waarop de vertegenwoordiger dier gronden ter vergadering verscheen, èn 1°. wegens den *persoon, die deze afgaf*, èn 2°. wegens den *vorm*, ontoelaatbaar was.

1°. De verkeerde persoon had die volmagt afgegeven.

In het geheele polderreglement wordt steeds — wanneer de bloote eigendom van het bezit van gronden is afgescheiden, de *bezitter* — erfpachter of gebruiker en niet de *bloote eigenaar* als Geërfde aangemerkt.

De *Predikant* nu is *gebruiker* en de *Kerkvoogden* zijn *eigenaren*, en dus moet de Predikant als Geërfde optreden, niet de Kerkvoogden. *In casu* echter was de volmagt door de Kerkvoogden afgegeven.

Maar, zeggen Gedeputeerde Staten, een arrest van den Hoogen Raad van 1844

heeft dit anders beslist. Dat arrest werd gewezen onder vigeur en ter uitlegging van het polderreglement van 1838, en de explicatie van dat reglement zal toch wel niet toepasselijk zijn op het reglement van 1857!!

2°. De volmagt, die was ingediend om de pastorijsgronden te vertegenwoordigen, was niet in behoorlijken vorm verleden. Het was een door den Secretaris van Kerkvoogden voor *copy conform geteekend*, maar overigens *elke onderteekening missend* stuk.

Het was dus een ongeteekend stuk en kon dus niet als eene behoorlijke volmagt aangemerkt worden. Gedeputeerde Staten vinden het echter niet duidelijk, hoe een stuk, dat is geteekend voor copij conform, een ongeteekend stuk kan worden genoemd.

Niets is echter duidelijker.

Neem toch eenvoudig het „voor copij conform“ weg, en waar is dan de onderteekening?

Neem de proef op de som: begeef u met een ongeteekend stuk naar een Notaris en verzoek hem hiervan eene copie collationnée te maken. Hij doet dat en teekent voor copij conform.

Is dat nu de copij van een geteekend of van een ongeteekend stuk?

Kan dus het „voor copij conform“ onderteekenen van den ambtenaar een ongeteekend stuk tot een behoorlijk onderteekend stuk maken?

In elk geval dus is de vertegenwoordiger der quaestieuse pastorijsgronden als stemgerechtigde op de door hem geproduceerde volmagt terecht geweigerd.

Hetzij men dus met mij de stemgerechtigdheid van de pastorijsgronden in quaestie ontkenne, hetzij men althans aanneme, dat deze niet op de overgelegde volmagt konden worden toegelaten, — in elk geval moet de beslissing van Gedeputeerde Staten worden vernietigd.

Ad B. De tweede vraag, die dient onderzocht, is deze, of de Poldermeesters ieder één dan wel twee stemmen moesten uitbrengen?

Gedeputeerde Staten hebben beslist, dat de Poldermeesters elk twee stemmen moesten uitbrengen.

Die beslissing is genomen conform het daartoe strekkend request van van Woerkom; en vermits wij dus op dat punt in het gelijk zijn gesteld en ook de wederpartij geene bezwaren daartegen in het middeu heeft gebragt, zoo geloof ik mij op dat punt te mogen refereren aan hetgeen hierover in ons request aan Gedeputeerde Staten, en in de beslissing van Gedeputeerde Staten dd. 16 Julij voorkomt.

Ad C. De derde vraag is deze:

Kan de verkeerde beantwoording der beide opgemelde vraagpunten geacht worden van invloed te zijn geweest op het besluit van den Geërfdendag van 31 Januarij?

Tot toelichting dezer vraag diene:

Het besluit van 31 Januarij is genomen met 61 tegen 59 stemmen.

Aangenomen nu, dat de vertegenwoordiger der gronden van de Hervormde pastorijs had moeten meêstemmen, dan zoude daardoor het getal der tegenstemmers met drie worden vermeerderd en op 62 moeten gebragt worden. Vermits echter, zoo als door Gedeputeerde Staten is beslist en niet is bestreden, ieder der Poldermeesters twee stemmen had moeten uitbrengen in plaats van één, zoo als is geschied, en vermits beide Poldermeesters met de meerderheid hebben gestemd, zoo moeten de voorstemmers met twee worden vermeerderd, in welk geval 63 voor en 62 tegen hebben gestemd, weshalve ook zonder de beslissende stem des Voorzitters het besluit, wat thans is aangenomen, zoude hebben getriumpheerd.

Hierbij dient nog opgemerkt: 1°. dat dit zeer gevoegelijk aldus kan geschieden, omdat — blijkens het proces-verbaal der stemming — de namen der stemmers zijn geplaatst naast de uitgebragte stemmen; en 2°. dat aldus bijtellen van de *tweede* stemmen der Poldermeesters bij behoorlijk besluit van 30 Januarij 1872 door het Bestuur van den dorpspolder was besloten en vastgesteld.

Maar, zeggen Gedeputeerde Staten, wij hebben onze beslissing van 16 Julij niet gebaseerd op den uitslag der stemming, die door verkeerde uitsluitingen kon zijn geïnfleueerd, hoewel wij daarop hebben gewezen.

Ik antwoord: zonder mogelijkheid van benadeeling geen reden van klagen. *In casu* was er geen mogelijkheid, dat de uitslag kon zijn geïnfleueerd.

Ook is er geen reden denkbaar, waarom hier de algemeene regel, die steeds geldt, zoude zijn uitgesloten, dat nl. onregelmatigheden, die van geen invloed hebben kunnen zijn, ook niet tot vernietiging leiden.

In elk geval dus moet m. e. het besluit van den Geërfden dag van 31 Januarij worden gehandhaafd en de beslissing der Gedeputeerde Stateu op dat punt worden vernietigd.

II. Wat den Geërfden dag van 9 Maart betreft, zal ik bijzonder kort kunnen zijn.

Alles wat is gezegd over de stemgeregtigdheid van de pastorijgronden in quaestie en over de gebrekkige volmagt, is ook daarop toepasselijk.

Vernits echter op 9 Maart de Poldermeesters elk *twee* stemmen hebben uitgebragt en de namen der stemmers niet zijn gesteld naast de uitgebragte stemmen (er wordt met toegevoegen briefjes gestemd), zoo kan dat verzuim eventueel niet hersteld worden.

Voor den Geërfden dag van 9 Maart zoude dus het uitsluiten van den vertegenwoordiger van de pastorijlanden van invloed hebben kunnen zijn — gesteld, dat die uitsluiting ware onwettig — wat ik wij echter vlei te hebben aangetoond dat niet het geval is.

Hoewel ik de verschillende quaestiën, waartoe dit geschil aanleiding heeft gegeven, heb besproken, zoo wil ik echter niet eindigen, alvorens een paar „onjuistheden“, die in de stukken voorkomen, te hebben gereleveerd. Ik meen dat te moeten doen, omdat de personen, van wie die „onjuistheden“ zijn voortgekomen, op een zoo hoog en onafhankelijk standpunt zijn geplaatst, dat men door het lezen daarvan onwillekeurig wordt geïnfleueerd.

1°. De Dijkgraaf van Overbetuwe behandelt in een schrijven aan Gedeputeerde Staten van Gelderland dd. 27 April 1872 den oorsprong der kosterijgoederen van Oosterhout, en zegt:

„Bij de geringe opbrengst der landerijen in het begin dezer eeuw, gevoegd bij het kostbare onderhoud der kosterwoning, werd, bij gebrek aan middelen, door Kerkmeesters van Slijk-Ewijk en Oosterhout de verponding daarvan onvoldaan gelaten, met dat gevolg, dat dit perceel door 's lands schatkist zoude zijn genaast geworden, indien niet, om dit te voorkomen, Geërfden in Oosterhout de achterstallige lasten hadden aangezuiverd en daardoor gekomen zijn in het bezit van woning en huis.“

Waar de Dijkgraaf deze opinie van daan haalt weet ik niet; wel weet ik zeker, dat die opinie erroneus is.

Ik ontken dan ook niet slechts, dat die kosterijgoederen ooit onder het beheer der Kerkvoogden hebben gestaan, en heb daarenboven de noodige stukken overgelegd, waaruit de onjuistheid der opgemelde bewering resulteert. Uit die stukken toch resulteert — hetgeen trouwens uit het geheele dorpsregister van Oosterhout blijkt — dat reeds in het begin der 18de eeuw — de dorpsregisters beginnen eerst in 1711 — die goederen onder beheer van buurtmeesters hebben gestaan, en dat deze die goederen van af dien tijd tot heden toe met uitsluiting van ieder ander hebben bezeten.

2°. Een tweede punt, voorkomende in een ander schrijven van denzelfden Dijkgraaf aan Gedeputeerde Staten dd. 8 Mei 1872, moet ik releveren, omdat daaruit alligt eene verkeerde gevolgtrekking zoude worden getrokken, hoewel dat schrijven op zich zelf volkomen waarheid bevat.

In dat schrijven lees ik, dat de quaestieuse pastoriegronden van Oosterhout in de

kohieren van Overbetuwe ten volle in de districtslasten zijn aangeslagen en bij gevolg het kiesregt daarvoor wordt uitgeoefend. Op de kohieren van het *polderdistrict Overbetuwe ja*, maar niet op die van den *dorpspolder Oosterhout*.

Wat nu de kiesgeregtigdheid in Overbetuwe moet afdoen in een geschil over de stemgeregtigdheid in Oosterhout, dus in een op zich zelf staanden dorpspolder, verklaar ik gul uit niet te begrijpen.

3°. Eene andere onjuistheid, en ditmaal eene zeer impertinente, is te vinden in een schrijven van het gecombineerd Collegie van Overbetuwe aan Gedeputeerde Staten dd. 30 Maart 1872.

In dat schrijven wordt het „niet ongegronde vermoeden geuit“, dat het Polderbestuur van Oosterhout willens en wetens bij de stemming vervalschingen zoude hebben gepleegd.

Hoewel ik de eer niet heb hier als gemagtigde van dat Polderbestuur op te treden, zoo acht ik mij verplicht, in het belang der zaak, tegen die insinuatie op te komen.

Het Polderbestuur zelf heeft, naar ik vernomen heb, zoodra als het kennis had gekregen van die insinuatie, daartegen bij den heer Vice-President van den Raad van State protest ingediend.

Na de zaak rijp onderzocht te hebben durf ik beweren, dat hier niet slechts geen knoeijerij *heeft* plaats gehad, maar ook niet heeft *kunnen* plaats hebben.

In de eerste plaats geschiedt de stemopname nooit door het Polderbestuur, en is dat op dien 9 Maart evenmin geschied. Het is toen als steeds geschied door stemopnemers in gelijken getale uit beide partijen — *in casu* uit de voor- en tegenstemmers van het besluit, genomen op 31 Januarij, gekozen.

Daarin ligt een waarborg tegen elke knoeijerij, en tevens volgt daaruit, dat de beschuldiging *tegen het Polderbestuur* in ieder geval valsch is. Daarenboven blijkt uit het proces-verbaal der stemopneming, alsmede uit de notulen van die en van de volgende vergaderingen, dat niet slechts geene aanmerkingen zijn gemaakt, maar dat ook de notulen, die stemming vermeldende, zonder aanmerking zijn goedgekeurd, en dat wel nà den dag, waarop het Gecombineerd Collegie dat schreef.

Hoe is het nu mogelijk, dat dergelijke knoeijerijen niet terstond tot protest zouden hebben geleid of althans later niet tot reclames hebben gevoerd, en dat wel in eene vergadering, waarin beide partijen ongeveer even sterk zijn?

Ik wijs dan ook op het dubbel hatelijke dier insinuatie, vermits daarin geene feiten worden aangehaald, waarop die beschuldiging steunt, en omdat het stuk bestemd was geheim te blijven voor hen, tegen wie de aantijging was gericht.

Hiermede is mijne taak afgeloopen. Ik wil echter niet eindigen, zonder te wijzen op het slot van de missive van Gedeputeerde Staten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 16 October ll.

Gedeputeerde Staten roepen de hulp in van Zijne Excellentie in het belang van eene behoorlijke toepassing van het polderreglement.

Ik roep evenzeer uwe hulp in en vraag de toepassing van het polderreglement naar den letterlijken zin en opgevat in gezonden juridischen zin. Ik vraag dat te meer in het belang van het onderwijs van Oosterhout; want van uw advies en de daarop te volgen beslissing dezer zaak hangt het lot af van de school in Oosterhout. Immers zonder de kosterijgoederen kan die school niet bestaan. Ik doe dat met te meer klem met het oog op de tijden, waarin wij leven en waarin veel voor het onderwijs wordt gedaan, maar ook veel moet gedaan worden.

Naar ik mij vlei te hebben aangetoond, bestaat er dezerzijds een pogen om het reglement toe te passen met handhaving van de kosterijgoederen bij hunne aloude bestemming. Anderzijds echter eene poging om met verkrachting van regt aloude toestanden ten eigen bate te veranderen.

Het is dan ook met vol vertrouwen, dat ik van dit Collegie verwacht een advies aan Zijne Majesteit den Koning tot handhaving van het reglement.

Een der Kerkvoogden, ter vergadering tegenwoordig, doet opmerken, dat de Onderwijzer, van wien ten deze sprake is, behalve salaris, nog f 80 's jaars vergoeding voor woning van de gemeente geniet. Er kan dus niet gezegd worden, met het oog op de plaatselijke levensbehoefte, dat die Onderwijzer door het gemis van het genot der kosterij-goederen zoo karig beloond is. — In de tweede plaats verwondert het spreker, dat zich over deze aangelegenheid zooveel tweedragt openbaart. Hij intuschen treedt op in het belang van alle geërfden. Hij komt tot de conclusie, dat hier de rede is van gemeente-goederen, die niet tot den polder behooren. — Ten derde heeft hij telkens hooren spreken van den Koster-Schoolmeester. Maar er is alleen quaestie van den Schoolmeester.

De heer VAN NISPEN: Door den Kerkvoogd is de meening geuit, dat het lot der school er niet van afhangen zal, en ik heb hem hooren zeggen, dat de Schoolmeester f 80 van de gemeente krijgt. ....

De *Kerkvoogd*: Ik heb gezegd: *buiten* het salaris krijgt hij f 80 's jaars vergoeding voor woning.

De heer VAN NISPEN: Ik geloof, dat wij op dit oogenblik niet hebben te beoordeelen het fond der zaak: de vraag, voor wie die goederen strekken. Maar dat wij alleen hebben te vragen, of het reglement 'al of niet juist is toegepast; en ik heb motieven bijgebracht om de schending daarvan aan te toonen.

Wat den Koster-Schoolmeester betreft, door de gemeente is hij alleen als Schoolmeester benoemd; want de benoeming tot Schoolmeester is uitsluitend bij de gemeente. Maar hier is het met die benoeming gegaan, zoo als dat hier steeds is gegaan.

De gemeente vraagt: wilt gij dien persoon, dien wij wenschen te benoemen, als Koster?

En zoo is ook thans de Koster tevens Schoolmeester; ofschoon hij door de gemeente alleen tot Schoolmeester is benoemd.

En als ik nu hoor aanmerken, dat er van geen kosterij-goederen sprake kan zijn, dan zie ik daarin eenvoudig een zelfde streven van de minderheid, waarbij de historische oorsprong der kosterij-goederen uit het oog wordt verloren.

Die historische oorsprong is *in confesso*, en wordt uitdrukkelijk erkend in het schrijven van den Dijkgraaf, dat die goederen zijn van de kosterij, die tevens aan den Schoolmeester zijn gegeven. De Koster en Schoolmeester is altijd geweest eene kerkelijke betrekking, zoo in Gelderland als in Friesland; en de kerk was altijd belast met het onderwijs.

De Koster-Schoolmeester is dus in historischen zin degeen, voor wien de kosterij-goederen bestemd zijn.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Harmelen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 18 September 1872 tot vaststelling der jaarwedde van den te benoemen Hoofd-Onderwijzer der openbare lagere school op f 800, in plaats van de tot dusverre toegekende f 900.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad van VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad van VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op den 18 September 1872 heeft de Raad der gemeente Harmelen, na op denzelfden dag aan den Hoofd-Onderwijzer een eervol ontslag verleend te hebben, besloten de jaarwedde van den te benoemen nieuwen Hoofd-Onderwijzer te bepalen op f800. — De jaarwedde had in den laatsten tijd f900 bedragen. Uit overweging, dat zij bij de invoering der tegenwoordige wet op het lager onderwijs ingevolge die wet op f900 bepaald was, doch dat er sedert eene bijzondere school was opgerigt, waardoor het getal leerlingen tot op plus minus de helft was verminderd, was de Raad van oordeel, dat de jaarwedde eenige vermindering behoorde te ondergaan.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, na op dit besluit den Inspecteur van het Lager Onderwijs in die provincie gehoord te hebben, gaven, in overeenstemming met zijn gevoelen, bij schrijven van 27 September, aan Burgemeester en Wethouders van Harmelen te kennen, dat vermindering van het aantal leerlingen eener school, uit welke oorzaak dan ook, wel kan aanleiding geven tot vermindering van het hulppersoneel, maar niet vermindert de verpligting van het Gemeentebestuur om te zorgen, dat er even goed onderwijs wordt gegeven, terwijl toch de bezoldiging van het onderwijzend personeel grooten invloed op het gehalte van het onderwijs uitoefent.

Zij maakten daarom bezwaar het raadsbesluit goed te keuren en gaven in bedenking den Raad voor te stellen de bepaling der jaarwedde andermaal in ernstige overweging te nemen.

Burgemeester en Wethouders antwoordden bij brief van 2 October, dat de Raad den vorigen dag besloten had bij zijn besluit van 18 September te volharden, en wel hoofdzakelijk op grond, dat de gemeente Harmelen ten opzichte van de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer, wanneer die f800 bedroeg, gelijk zou staan met de gemeenten Maarssen, Breukelen en meer andere, welke, zoo niet grooter dan de gemeente Harmelen, er toch zeker mede gelijk te stellen waren.

Door Gedeputeerde Staten werd nu nog, door tusschenkomst van den Inspecteur, het gevoelen van den Schoolopziener ingewonnen. Deze verklaarde, bij missive van 4 October, zich te vereenigen met het gevoelen, vroeger door den Inspecteur geuit, en voegde er het volgende bij: „Het belang van het onderwijs brengt mede, dat bekwame en ervaren onderwijzers aan het hoofd eener school geplaatst worden; een grooter of kleiner getal leerlingen kan dus niet in aanmerking komen. Om een bekwamen en ervaren Onderwijzer te erlangen, moet den Onderwijzer eene ruime jaarwedde toegekend worden, waardoor hij in de behoeften van zijn gezin bij de steeds klimmende duurte der levensmiddelen kan voorzien, om met lust en ijver zijne taak te volbrengen. Wanneer men dit in aanmerking neemt, dan vertrouw ik, dat de jaarwedde van f900 voor den Onderwijzer te Harmelen niet te hoog kan geacht worden, en in het belang van het onderwijs in de gemeente Harmelen is.”

„Wat de vergelijking met andere gemeenten betreft, zoo vermeen ik, dat deze vergelijking niets ter zake doet; het is toch de vraag niet, wat andere gemeentebesturen doen of behooren te doen, maar wel wat wordt gevorderd in het wezenlijk belang van het openbaar onderwijs in de gemeente Harmelen.”

Bij de overlegging van het schrijven van den Schoolopziener aan Gedeputeerde Staten gaf de Inspecteur bij zijn brief van 4 October nog te kennen, dat hij het betwijfelde, of het beroep van den Raad van Harmelen op andere gemeenten, wat de inkomsten der onderwijzers betreft, op volledige gegevens gegrond was.

Gedeputeerde Staten hebben daarop in hunne vergadering van 17 October besloten het raadsbesluit niet goed te keuren, op grond, dat eene vermindering van het aantal leerlingen wel invloed kan hebben op het vereischt wordend hulppersoneel, doch niet

op het bedrag der jaarwedde van den Onderwijzer, die aan het hoofd eener school is geplaatst, aangezien de bezoldiging van het onderwijzend personeel een grooten invloed op het gehalte van het onderwijs uitoefent.

De Raad van Harmelen heeft daarop in zijne vergadering van 22 October met meerderheid van eene stem besloten van het besluit van Gedeputeerde Staten in hooger beroep te komen bij den Koning. Hiervan is aan Gedeputeerde Staten kennis gegeven bij brief van Burgemeester en Wethouders van 24 October. Het beroep zelf is ahangig gemaakt door een schrijven van den Raad aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 October. Dat schrijven is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, die er Burgemeester en Wethouders van Harmelen op gehoord hebben. Deze hebben bij brief van 2 November geadviseerd tot handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten, daar zij zich met de zienswijze van den Raad niet konden vereenigen. Onder overlegging van een afschrift van dien brief hebben Gedeputeerde Staten bij hun schrijven van 14 November aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, na een overzigt gegeven te hebben van den loop der zaak, eindigende met de vermelding van de bewering van den Raad, dat Harmelen, door *f* 800 toe te kennen, niet minder deed dan andere gemeenten, — het volgende gezegd:

„Daargelaten of deze bewering juist is (de Hoofd-Onderwijzer te Breukelen heeft *f* 900), zoo komt het ons voor, dat eene vergelijking met andere gemeenten in het onderwerpelijke geval niets ter zake doet” enz.

(Verder volgt hier in hoofdzaak eene herhaling van hetgeen hierboven uit het schrijven van den Schoolopziener is aangehaald.)

Vier leden van den Raad van Harmelen, waaronder een der Wethouders, hebben zich nog tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gewend met verzoek, dat het raadsbesluit gehandhaafd moge worden. Zij voeren aan:

1°. dat, naar hun oordeel, *f* 800, waarbij nog komt gebruik van vrije woning en vrijdom van eenige belastingen, een voor den post van Hoofd-Onderwijzer geëvenredigd en voldoende bestaan oplevert, hetwelk ook blijkt uit het groote getal van 50 sollicitanten, welke zich hebben aangemeld op de advertentiën, waarin slechts van *f* 800 werd melding gemaakt;

2°. dat op de grootste dorpen in de buurt, zoo als Maarssen, Breukelen, niet meer wordt gegeven, op de meeste zelfs minder; dat het salaris vroeger slechts *f* 700 was en later op *f* 905 is gebracht, uit hoofde van het groote getal ter school gaande kinderen, dat nu met de helft is verminderd;

3°. dat de lasten der gemeente buitendien reeds vrij bezwarend zijn.

Burgemeester en Wethouders, op dit adres gehoord, geven bij schrijven van 6 November te kennen bij hun vroeger adres te blijven, waarmede evenwel de Wethouder die het adres onderteekend heeft, niet instemt.

Op hetgeen door de adressanten wordt aangevoerd, antwoorden zij in hoofdzaak het volgende:

Wanneer men let op het groot aantal concurrenten, dat in bijna alle vakken wordt aangetroffen, kan men het getal van vijftig sollicitanten niet aannemen als een bewijs, dat eene jaarwedde van *f* 800 voldoende zou zijn.

Bij de steeds klimmende prijzen der levensbehoeften is het moeilijk te beslissen, of eene jaarwedde van *f* 800 op eene plaats als Harmelen voor een Onderwijzer voldoende is om in zijnen stand te kunnen leven, daar dit natuurlijk van individuele omstandigheden, grootte van het gezin enz. afhangt.

Het door adressanten beweerde, als zou op de grootste dorpen in de buurt, zoo als Maarssen en Breukelen, niet meer salaris worden gegeven, komt twijfelachtig voor en is in ieder geval niet met cijfers aangewezen.

Het getal leerlingen bedraagt, volgens de door den Onderwijzer gehouden schoollijst, op dit oogenblik 119.

De lasten der ingezetenen zouden niet behoeven verzwaard te worden, wanneer de jaarwedde op *f* 900 bleef vastgesteld.

Gedeputeerde Staten hebben zich bij hun schrijven van 18 November met het advies van Burgemeester en Wethouders vereenigd.

De overweging van het beroep, door den Raad der gemeente Harmelen ingesteld, is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe gemagtigd bij kabinetschrijven van den Koning van 29 November 1872, n°. 2, bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van 2 December 1872, n°. 223, 5de Afdeling.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden eenige inlichtingen te geven of te vragen?

Een lid van den Gemeenteraad geeft hoofdzakelijk te kennen, dat nog wel uit aanzienlijker gemeenten hoofd-onderwijzers zijn komen solliciteren voor de onderwerpelijke betrekking op het tractement van *f* 800. Het is waar, dat de Raad met de meerderheid van slechts ééne stem besloten heeft het tractement tot dat bedrag te verminderen. Maar het blijkt dan toch, dat de meerderheid niet gestemd was voor het behoud der *f* 900. Nu moet hij daarbij doen opmerken, dat het aantal leerlingen is verminderd en de vermindering van tractement toch niet in dezelfde evenredigheid is toegepast. De Raad meent, dat men te Harmelen van *f* 800 zeer goed kan leven, waarbij nog komt voor dien Hoofd-Onderwijzer het genot van vrije woning en wat hij nog verder ontvangt. Een en ander verschafft den titularis een ruim bestaan. En dan kan de Hoofd-Onderwijzer nog bij zijne betrekking die van het kosterschap der Hervormde gemeente waarnemen. Het bestaan voor den Hoofd-Onderwijzer is dus zoo min niet. Vroeger bestond er wel vrees, dat er geene sollicitanten zouden opkomen. Het is echter gebleken, dat er zich wel degelijk hebben opgedaan. — Gedeputeerde Staten beroepen zich op de meerderheid van ééne stem. Maar een vroeger besluit met betrekking tot eene uitgaaf van *f* 10,000 is ook met de meerderheid van ééne stem genomen, en die zaak was van vrij wat meer gewigt; en toch heeft de Gemeenteraad er in berust. Gedeputeerde Staten moeten wel waken voor groote uitgaven, maar niet op zoodanige kleine aangelegenheden, die van minder aanbelang zijn. De Raad is er op uit, waar het mogelijk is de zuinigheid te betrachten. Daardoor is hij geleid om het tractement voor den Hoofd-Onderwijzer op een minder bedrag te stellen. Er zijn een aantal hoofd-onderwijzers in een aantal plaatsen, die naar evenredigheid niet zooveel genieten. De levensbehoeften voor den Onderwijzer zijn hier wel degelijk ook in aanmerking genomen; en het denkbeeld bestond volstrekt niet om hem te beknibbelen. Nu zijn wel de levensmiddelen duurder geworden; maar zij, die de belastingen opbrengen, gevoelen dat ook. En dan is de finantiële toestand van Harmelen niet zoo bijzonder gunstig om zonder noodzakelijkheid de uitgaven op te drijven. Daarbij komt, dat Gedeputeerde Staten reeds eenmaal eene dergelijke vermindering hebben goedgekeurd. De gemeente heeft eens een Hoofd-Onderwijzer gehad, die *f* 1200 waard was, maar die dan ook, toen hij eene betere betrekking kon krijgen, naar elders is vertrokken. Gemagtigde gelooft overigens, dat de Gemeenteraad aan alle vereischten heeft voldaan, wat het geldelijke betreft, en dat toch het dubbele van het vastgestelde minimum wordt verstrekt, terwijl de onderwijzers niet worden benoemd dan na voldoende examen.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene nadere inlichtingen verlangen, is deze zaak daarmede afgehandeld.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Tweede vergadering.

Vergadering van Woensdag, 15 Januarij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden* :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State. Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 2 dezer, no. 12, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Kantens van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij deze hunne goedkeuring hebben onthouden aan het raadsbesluit om in hooger beroep te komen van een vonnis der Arrondissements-Regtbank te Appingedam* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 365—367).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN. PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Kantens tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 18 Julij 1872, n°. 3, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 28 Junij bevorens om in hooger beroep te komen van een vonnis der Arrondissements-Regtbank te Appingedam van 13 Junij 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 December 1872, n°. 76;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 27 December 1872, no. 324, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Kantens in Februarij 1871 heeft besloten om, op grond van art. 47 van het provinciaal reglement op het toezigt der wegen, eene regtsvordering in te stellen tegen J. H. Valk en verschillende andere personen, ter zake van het niet-voldoen der kosten, verschuldigd voor het in schouwbaren staat brengen der Langestraat, n°. 6;

dat Gedeputeerde Staten op dat raadsbesluit hunne goedkeuring hebben verleend;

dat de gemeente daarop bij de Arrondissements-Regtbank te Appingedam eene regtsvordering heeft ingesteld tegen J. H. Valk tot vergoeding van alle kosten, schaden en interessen, door zijne nalatigheid geleden of nog te lijden, op te maken bij staat, en te vereffenen overeenkomstig de wet;

dat de Regtbank bij bovenvermeld vonnis den eischer niet-ontvankelijk heeft verklaard in dien ingestelden eisch;

dat de Gemeenteraad heeft besloten van dat vonnis in hooger beroep te komen;

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan laatstgemeld besluit hebben onthouden, op grond, dat het voortzetten der procedure niet zou zijn in het belang der gemeente;

dat de Gemeenteraad, blijkens zijn besluit van 8 Februarij 1871, alleen beoogt de restitutie te erlangen eener som van f 1.05, wegens herstelling van een pand voor den nalatigen onderhoudpligtige J. H. Valk;

dat hij daartoe had moeten instellen de regtsvordering, bedoeld bij art. 47, laatste lid, van het provinciaal reglement op de wegen, zoo als blijkbaar de bedoeling was van Gedeputeerde Staten bij het verlenen der goedkeuring in Februarij 1871;

dat het voor de belangen der gemeente niet raadzaam zou zijn op den weg, die nu is ingeslagen, voort te gaan en zich te begeven in een langdurig, welligt kostbaar regtsgeding, waarvan de uitslag, met het oog op de eenmaal gevallen regterlijke beslissing, minstens onzeker kan geacht worden;

dat Gedeputeerde Staten dus wèl en teregt hunne goedkeuring aan het besluit om in hooger beroep te komen hebben onthouden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 18 Julij 1872, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 2 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

20. van den 3 dezer, n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van het Parochiaal Kerkbestuur der Roomsche-Katholieke gemeente van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart te Kockengen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij de sluiting is bevolen met 1 November 1872 van de begraafplaats dier gemeente* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 218—220).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van Kockengen, provincie Utrecht, op den 18 Maart ll. ingediend adres, daarbij verzoevende, dat door Ons zal worden vernietigd het besluit, door Gedeputeerde Staten dier provincie op den 7 Maart bevorens genomen, waarbij is bevolen de sluiting der Roomsch-Katholijke begraafplaats te Kockengen, gelegen binnen 35 meters afstand van de bebouwde kom van het dorp, als schadelijk zijnde voor de volksgezondheid;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 December 1872, n°. 34;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 28 December 1872, n°. 194, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Gelderland en Utrecht op den 18 Maart 1870 heeft berigt, dat de Roomsch-Katholijke begraafplaats in de gemeente Kockengen is opgehoogd tot 1.90 meter boven Amsterdamsch peil; dat haar bovenvlak eene uitgebreidheid heeft van 190-centiaren; dat van 1859 tot 1868 daarin worden begraven 153 lijken, zoodat de oppervlakte voldoende is, wanneer de lijken in twee lagen begraven worden; dat zij echter ligt in de kom der gemeente en omringd is door onderscheidene huizen op een afstand van 4 à 29 meters, gemeten uit den voet van het opgehoogde terrein; dat hij op die gronden heeft geadviseerd om de begraafplaats, als schadelijk voor de volksgezondheid, te sluiten;

dat Gedeputeerde Staten van Utrecht, zich met die beschouwingen vereenigende en lettende op de omstandigheid, dat er nog eene tweede begraafplaats, namelijk de algemeene burgerlijke, in de digtbebouwde kom bestaat, die gelegen is in de naauwe ruimte, ingesloten door de riviertjes de Heycop en de Bijleveld, en op het hooge sterftecijfer te Kockengen, op den 7 Maart ll. de sluiting der begraafplaats hebben bevolen, met ingang van 1 November daaraanvolgende;

dat het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur zich op den 18 Maart ll. tegen dat besluit in beroep bij Ons heeft voorzien, en ten aanzien van de beweerde schadelijkheid der begraafplaats voor de volksgezondheid heeft aangevoerd, dat er slechts vier huizen binnen den verboden kring der begraafplaats staan, waarvan er een reeds gedeeltelijk is afgebroken en twee andere, des verkiezende, tot kostershuis en doodgraverswoning kunnen bestemd worden;

dat het hooge sterftecijfer te Kockengen ook aan andere oorzaken kan worden toegeschreven; dat de ondervinding niet heeft geleerd, dat, zelfs bij epidemische ziekten, de begraafplaats nadeelig heeft gewerkt; dat van bederf van het drinkwater door den invloed van de begraafplaats geen sprake zijn kan, omdat te Kockengen over het algemeen slechts rivier- of regenwater gedronken wordt;

dat daarna een opzettelijk onderzoek is ingesteld omtrent de begraafplaats door eene Commissie van drie deskundigen, daartoe van Regeringswege aangewezen;

dat die deskundigen, volgens hun ambtsberigt van 18 November ll., zich geheel hebben vereenigd met het besluit van Gedeputeerde Staten, op grond, dat de begraafplaats is een opgehoogd terrein, als een heuveltje gelegen in de kom der gemeente, in de onmiddellijke nabijheid van onderscheidene woonhuizen, gelegen beneden het opgehoogd terrein der begraafplaats;

dat de grond, waarin begraven wordt, zeer nat is, zoodat de afwatering uit het

opgehoogd terrein grootendeels moet plaats hebben langs en onder de gebouwen, en de omgeving daardoor met in ontbinding zijnde stoffen bezwangerd wordt, die zich kunnen vermengen met het water in de gemeente en met de gemelde riviertjes de Heycop en Bijleveld; dat de uitwasemingen, die uit de begraafplaats opstijgen, bij eenigen luchtstroom langs en in verschillende huizen kunnen dringen; dat de lijken in twee lagen worden begraven en in den regel de onderste geheel of ten deele onder water staan; dat daardoor de ontbinding zóó wordt tegengegaan, dat het vet der lijken in een veranderden toestand van adipocerine nog aanwezig bevonden wordt;

dat door eene schetsteekening der begraafplaats, opgemaakt door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat te Utrecht, wordt bevestigd, dat er een aantal gebouwen, zoo in de nabijheid van de begraafplaats, als binnen den afstand van 35 meters daarvan staan;

dat de hiervoor vermelde omstandigheden duidelijk doen uitkomen, dat de begraafplaats nadeelig werken moet op de volksgezondheid, hoofdzakelijk omdat de lijken daarin niet volledig worden opgelost, het met onreine deelen bezwangerd water in den lagen, natten, drassigen en moerassigen bodem der gemeente doordringt en zich met de omliggende wateren kan vermengen en de uitwasemingen van de begraafplaats bij eenigen luchtstroom in de nabij staaude huizen kunnen doordringen;

dat de ervaring aantoon, dat het sterftcijfer te Kockengen bovenmatig hoog is, als bedragende meer dan vier ten honderd; dat wellicht het bestaan van oude slooten, het slechte drinkwater en de lage ligging der gemeente daartoe kunnen bijdragen; maar dat het daarom toch noodzakelijk is de begraafplaats te sluiten, die in zoodanig ongunstigen toestand verkeert, dat zij althans als eene der oorzaken moet worden beschouwd van het verbazende sterftcijfer;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) op het begraven van lijken enz.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht in dato 7 Maart 1872, doch met verlenging van den daarbij gestelden termijn tot 1 Augustus 1873, den adressant in zijne daartegen bij Ons ingebragte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 3 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van den 3 dezer, n°. 9, houdende beschikking op het beroep van den Raad der gemeente Kockengen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, houdende bevel tot sluiting met 1 November 1872 van de algemeene begraafplaats aldaar (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 217, 218).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door den Raad der gemeente Kockengen, provincie Utrecht, op den 3 April ll. ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Ons zal worden vernietigd het besluit, door Gedeputeerde Staten dier provincie op den 7 Maart bevorens genomen, waarbij is bevolen de sluiting der algemeene burgerlijke begraafplaats te Kockengen, gelegen binnen 35 meters afstand van de bebouwde kom van het dorp, als schadelijk zijnde voor de volksgezondheid;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 December 1872, n°. 33;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 28 December 1872, n°. 195, 2de Afdeling;

Overwegende :

dat de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht in de provinciën Gelderland en Utrecht, op den 18 Maart 1870, aan Gedeputeerde Staten van Utrecht heeft berigt, dat de algemeene burgerlijke begraafplaats in de gemeente Kockengen is opgehoogd tot 1.88 meter boven Amsterdamsch peil; dat haar bovenvlak eene uitgebreidheid heeft van 196 centiaren; dat van 1859—1868 daarin werden begraven 233 lijken, zoodat de oppervlakte voldoende is, wanneer de lijken in twee lagen begraven worden; dat zij echter ligt midden in de kom der gemeente, en van alle zijden is omringd door rijen huizen, die slechts 4 meters van haar verwijderd zijn, terwijl het schoollokaal slechts op een afstand van 11 meters gelegen is; dat hij op die gronden heeft geadviseerd om de begraafplaats, als schadelijk voor de volksgezondheid, te sluiten;

dat Gedeputeerde Staten van Utrecht, zich met die beschouwingen vereenigende en lettende op de omstandigheid, dat er nog eene tweede begraafplaats, namelijk die voor de Roomsch-Katholijken, in de digtbebouwde kom bestaat, die gelegen is in de naauwe ruimte, ingesloten door de riviertjes de Heycop en de Bijleveld, en op het hooge sterftcijfer te Kockengen, — op den 7 Maart ll. de sluiting der begraafplaats hebben bevolen, met ingang van 1 November daaraanvolgende;

dat de Gemeenteraad van Kockengen zich op 3 April ll. tegen dat besluit in beroep bij Ons heeft voorzien, en ten aanzien van de beweerde schadelijkheid der begraafplaats voor de volksgezondheid heeft aangevoerd, dat veeljarige ondervinding niet heeft bewezen, dat de ligging der begraafplaats nadeelig is voor de volksgezondheid; dat bij vroegere epidemiën te Kockengen geen nadeeliger invloed is waargenomen dan elders, waar de begraafplaatsen misschien gunstiger gelegen zijn; dat de begraafplaats geen schadelijken invloed kan uitoefenen op het drinkwater, omdat er geene drinkputten in de gemeente bestaan en enkel regen- of rivierwater gedronken wordt;

dat daarna een opzettelijk onderzoek is ingesteld omtrent de begraafplaats door eene Commissie van deskundigen, daartoe van Regeringswege aangewezen;

dat die deskundigen, volgens hun amtsberigt van 18 November ll., zich geheel hebben vereenigd met het besluit van Gedeputeerde Staten, op grond, dat de begraafplaats is een opgehoogd terrein, als een heuveltje, gelegen midden in de kom der gemeente, aan alle zijden omringd door gebouwen, de kerk, de school en woonhuizen; dat die gebouwen zijn gelegen beneden en zeer nabij het opgehoogd terrein; dat de grond, waarin begraven wordt, zeer nat is, zoodat de afwatering uit het

opgehoogd terrein grootendeels moet plaats hebben langs en onder de gebouwen, en de omgeving daardoor met in ontbinding zijnde stoffen bezwangerd wordt, die zich kunnen vermengen met het drinkwater in de gemeente en met de gemelde riviertjes de Heycop en Bijleveld; dat de uitwasemingen, die uit de begraafplaats opstijgen, bij eenigen luchtstroom langs en in de verschillende huizen moeten dringen; dat de lijken in twee lagen worden begraven, en in den regel de onderste geheel of ten deele onder water staan; dat daardoor de ontbinding zóó wordt tegengegaan, dat het vet der lijken in een veranderden toestand van adipocerine nog aanwezig bevonden wordt;

dat door eene schetsteekening der begraafplaats, opgemaakt door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat te Utrecht, wordt bevestigd, dat zij geheel is ingesloten door gebouwen, in de onmiddellijke nabijheid gelegen, en dat de vrije werking der luchtstroomen over de begraafplaats heen daardoor wordt belet;

dat de hiervoor vermelde omstandigheden duidelijk doen uitkomen, dat de begraafplaats nadeelig werken moet op de volksgezondheid, hoofdzakelijk omdat de lijken daarin niet volledig worden opgelost, het met onreine deelen bezwangerd water in den lagen, natten, drassigen en moerassigen bodem der gemeente doordringt en zich met de omliggende wateren kan vermengen, en de uitwasemingen uit de begraafplaats niet door de luchtstroomen kunnen weggevoerd worden;

dat de ervaring aantoonde, dat het sterftecijfer te Kockengen bovenmatig hoog is, als bedragende meer dan vier ten honderd;

dat wellicht het bestaan van vuile slooten, het slechte drinkwater en de lage ligging der gemeente daartoe kunnen bijdragen, maar dat het daarom toch noodzakelijk is de begraafplaats te sluiten, die in zoodanig ongunstigen toestand verkeert, dat zij althans als eene der oorzaken moet worden beschouwd van het verbazende sterftecijfer;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) op het begraven van lijken enz.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht in dato 7 Maart 1872, doch met verlenging van den daarbij gestelden termijn tot 1 Augustus 1873, den adressant in zijne daartegen bij Ons ingebrachte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 3 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

4o. van den 3 dezer, n°. 13, houdende beschikking op *het beroep van den Geërfdendag van den dorpspolder Nieuwaal van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland nopens de verdeeling der kosten van eene dijksherstelling onder Nieuwaal* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 174—176).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door den Geërfden dag van den dorpspolder Nieuwaal, polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk, onder dagteekening van 15 Maart 1872, ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Ons mogen worden vernietigd de besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 9 Januarij 1872, n°. 68, en van 20 Februarij daaraanvolgende, n°. 50, nopens de verdeeling der kosten van herstelling van eenige dijkwerken in den Waaldijk, waarvoor de polder Nieuwaal dijkpligtig is;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 Junij 1872, n°. 29;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 28 December 1872, n°. 223, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat, overeenkomstig de bijzondere dijkkeur voor dezen polder, dienst 1871/72, de bedoelde dijkvakken, ingevolge art. 281 van het reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 September 1856, n°. 111 (*Provinciaal blad* n°. 87), door den Dijkstoel van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk uit ééne hand voor rekening der dijkpligtigen zijn hersteld;

dat, nadat door den Dijkstoel was afgewezen het verzoek van den Geërfden dag, strekkende om de kosten van het werk te voldoen uit de kas van het district, volgens art. 292 van genoemd reglement, of wel overeenkomstig art. 293, voor $\frac{3}{4}$ uit de kas en voor $\frac{1}{4}$ ten laste van de dijkpligtigen, de vergadering van Geërfden zich heeft gewend tot Gedeputeerde Staten met het verzoek, dat de polder als gedijkslaagde slechts met $\frac{1}{4}$ der kosten mogt worden bezwaard, op grond, dat het verrigte werk niet behoorde tot het gewoon onderhoud, bij art. 280 van meergemeld reglement bedoeld, en wel omdat bij dat werk een gedeelte des dijks was vergraven;

dat Gedeputeerde Staten bij hunne besluiten van 9 Januarij en 20 Februarij 1872 het genoemde verzoek hebben gewezen van de hand, en dat door den Geërfden dag bij zijn bovenvermeld verzoekschrift de vernietiging dezer beslissing aan Ons wordt gevraagd;

dat onder het gewoon onderhoud der dijken, dat ten laste der dijkpligtigen is, volgens art. 280 van het reglement alles verstaan wordt, wat niet in art. 292 uitdrukkelijk als buitengewoon is opgenoemd en ten laste van de districts-kas gebragt;

dat de herstellingswerken, die aan de dijkvakken bovengemeld hebben plaats gehad, niet onder de termen van dat art. 292 vallen;

dat het nemen van $\frac{3}{4}$ der kosten ten laste van het district en het bezwaren der dijkpligtigen met slechts $\frac{1}{4}$ der kosten bij art. 293 van het reglement alleen is toegelaten voor verhoogingen en verzwaren van den dijk, en dus op de herstellingswerken, hier bedoeld, niet kan worden toegepast;

Gezien het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 September 1856, n°. 111 (*Provinciaal blad* n°. 89);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der beslissingen van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 9 Januarij 1872, n°. 68, en 20 Februarij daaraanvolgende, n°. 50, te verklaren, dat er geene termen zijn om het verzoek der adressanten in te willigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 3 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Zalt-Bommel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 26 April 1872, nader gewijzigd bij dat van 5 Augustus daaraanvolgende, betreffende de regeling van het openbaar lager onderwijs in gemelde gemeente.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijnne Heeren! Op 26 April 1872 heeft de Gemeenteraad van Zalt-Bommel verschillende besluiten vastgesteld tot reorganisatie van het lager onderwijs in die gemeente, en daarbij bepaald, dat er zullen zijn drie openbare scholen, in twee van welken zal worden gegeven het gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs, omschreven in art. 1 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103), in ééne voor jongens, in de andere voor meisjes. Voorts worden aangewezen de lokalen, waarin dat onderwijs zal worden gegeven, het getal hulp-onderwijzers en kweekelingen, en de bezoldigingen van het onderwijzend personeel. Om bij dit verslag slechts te behandelen het punt, waarover het tegenwoordig geschil loopt, behoeft niet te worden stilgestaan bij de bepaling der bezoldigingen, waaromtrent de Gemeenteraad later toefaf aan de daartegen door Gedeputeerde Staten geopperde bedenkingen; maar moet alleen worden vermeld, dat bij de, op denzelfden dag — 26 April 1872 — door den Raad vastgestelde schoolorde voor de openbare school van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens bepaald is, dat daarop zullen onderwezen worden de vakken, opgenoemd onder de letters *a* tot en met *i*, benevens de beginselen der Fransche taal, omschreven onder letter *k* van art. 1 der wet op het lager onderwijs. Die besluiten werden ingezonden aan Gedeputeerde Staten van Gelderland.

Gedeputeerde Staten gaven bij hunne resolutie van 19 Junij 1872 te kennen (daargelaten hunne bedenkingen, daarin voorkomende, over het bedrag van sommige der vastgestelde bezoldigingen): „dat, volgens de gemaakte regeling, het meer uitgebreid lager onderwijs, dat in de gemeente Zalt-Bommel door jongens zal kunnen genoten worden, zal worden beperkt tot de beginselen der Fransche taal; dat er onderscheidene ouders in de gemeente zijn, die voor hunne kinderen meer uitgebreid lager onderwijs verlangen, zoowel in de beginselen der Fransche, als in die der Hoogduitsehe en Engelsche talen en in die der wiskunde; dat de gelegenheid om middelbaar onderwijs te genieten, de behoefte aan meer uitgebreid lager onderwijs, volgens de

wet op het lager onderwijs te geven, niet opheft:» en noodigden den Gemeenteraad uit, dit een en ander in overweging te nemen.

Het Gemeentebestuur vroeg daarover het oordeel der Plaatselijke Schoolcommissie. Deze gaf haar berigt op 13 Julij 1872, als uitdrukking van het gevoelen der meerderheid harer leden. Want de Voorzitter, Dr. Acquoy, was van een geheel tegenstrijdig gevoelen, dat hij op 17 Julij kenbaar maakte in eene gedrukte nota. De wederzijdsche argumenten behooren volledig te worden medegedeeld, en daarom worden thans in haar geheel wedergegeven de redeneringen van beide zijden. De meerderheid der Schoolcommissie zegt: »Dat er te Zalt-Bommel behoefte is aan onderwijs voor jongens, dat verder gaat dan de beginselen der Fransche taal, wordt door de Commissie geen oogenblik betwijfeld; maar zij ontkent, dat in deze behoefte niet zou worden voorzien, of moet bij eene regeling van het uitgebreid lager onderwijs de gelegenheid tot het ontvangen van middelbaar onderwijs buiten rekening blijven? Wij zijn van het tegendeel overtuigd.

»Wie de ouders zijn, waarvan Gedeputeerde Staten spreken en op welke wijze zij van hun verlangen hebben doen blijken, kan niet worden nagegaan; doch zeker is het, onzes inziens, dat bedoelde ouders, door het te kennen geven van hun verlangen, het onloochenbare bewijs geven, dat zij in onderwijszaken ten eenemale onbevoegd zijn. Vóór er aan te denken aan hunne begeerte te voldoen, is het pligt het al of niet gegronde van hunnen wensch na te gaan.

»Er behoort niet veel scherpzinnigheid toe om te ontdekken, waaruit deze wensch zijn oorsprong neemt. Alleen hij, die geheel vreemd gebleven is aan de beweging, die in ons land gedurende de laatste jaren op het gebied van het onderwijs heeft plaats gehad, ziet niet terstond in, dat het hier een zeer gewoon verschijnsel geldt: miskenning van den aard en de strekking van het middelbaar onderwijs.

»Dat deze miskenning zich, zoo veel jaren na de invoering van de wet op het middelbaar onderwijs, zoo vaak en zoo hardnekkig vertoont, is voorzeker eene niet zeer opbeurende gewaarwording, doch mag geen reden zijn haar onbestreden te laten.

»Het is hier de plaats niet deze zaak in al hare uitgebreidheid te behandelen; wij bepalen ons tot hetgeen de aanhangige quaestie onmiddellijk raakt.

»Niet gering is in Zalt-Bommel het aantal dergenen, die zich eene hoogere burgerschool voorstellen als iets verhevens, iets dat doet denken aan colleges en universiteiten, iets dat het eigenaardige karakter eener school mist. Hieruit volgt van zelf, dat zij het onderwijs op zulk eene inrigting te hoog achten voor leerlingen van twaalf à dertienjarigen leeftijd en eene school voor uitgebreid lager onderwijs, zoo als die vóór de invoering van het middelbaar onderwijs eene behoefte was, nog steeds als onmisbaar beschouwen. Niets is nogtans meer onjuist dan dergelijke opvatting van eene hoogere burgerschool. Eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus heeft gene andere strekking dan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs te vervangen. Zij geeft wat deze gaf, en daarenboven geeft zij die vakken, welke naar den eisch des tijds voor den burgerjongen noodzakelijk mogen geacht worden, maar zij is niets dan eene school van twaalf- à dertien- tot vijftien- à zestienjarigen leeftijd. Wat haar van eene school van uitgebreid lager onderwijs, voor zoover de vakken hier onderwezen worden, onderscheidt, is niet de omvang, maar de degelijkheid, de paedagogische gang, de ontwikkelende wijze van behandeling. Door eene verstandige verdeeling van arbeid behoeft men van de onderwijzers niet het bovenmenschenlijke te eischen, maar kan men hen in staat stellen dat vak of die vakken, welke hun zijn toevertrouwd, behoorlijk meester te zijn en grondig te onderwijzen. Wij spreken hier opzettelijk van onderwijzers, om te doen uitkomen, dat wat de wet leeraars noemt, niets anders zijn dan onderwijzers, of, wil men liever, schoolmeesters en geen professoren.

»Wij herhalen het, de hoogere burgerschool geeft wat de school voor uitgebreid

lager onderwijs gaf, maar zij geeft dat beter. Op de burgerschool is ieder uur les werkelijk een uur les; dáár behoeft onvoldoend personeel en eene gebrekkige of geheel beginsellooze klassenverdeling den leerling niet voor een gedeelte van den tijd aan zich zelven over te laten; dáár is geene plaats voor zoogenaamde stille werkzaamheden, die niets anders zijn dan middelen om den tijd door te komen, en geene andere vrucht opleveren dan verstomping, slordigheid en onverschilligheid.

„Is het bij zeldzame uitzondering al mogelijk iemand te vinden, die de verschillende vakken, naar den eisch des tijds, voldoende magtig is, men zal nooit iemand vinden, die al die vakken goed, waarachtig goed onderwijst. En zou iemand in staat zijn al die vakken steeds zoo bij te houden, dat hij werkelijk op de hoogte blijft? Niemand zal dat verwachten, en wat is dan het gevolg? Meer of minder snelle, maar zekere achteruitgang.

„Immers om een vak goed te onderwijzen, moet men het grondig kennen. Men moet met het vak voortleven; dan eerst is degelijk, ontwikkelend onderwijs mogelijk. De school voor uitgebreid lager onderwijs eischt van den Onderwijzer te veel, ja het onmogelijke.

„Eene oppervlakkige inzage reeds van het programma, van welke hogere burgerschool, ook zal doen zien, dat wat hierboven gezegd is, niet alleen van de Bommelsche hogere burgerschool geldt; zal doen zien, dat men dwaalt, als men meent, dat het onderwijs op eene hogere burgerschool begint dáár, waar het uitgebreid lager onderwijs in zijne vroegere beteekenis eindigt. In de 1ste klasse eener hogere burgerschool begint men met het begin van de algebra, met het begin van de meetkunde, met het begin van de Hoogduitsche taal, terwijl met de Engelsche taal in den regel eerst een begin wordt gemaakt in de 2de klasse. Om het onderwijs op eene hogere burgerschool behoorlijk te kunnen volgen, wordt slechts vereischt, dat de leerling van zijn zesde à zevende tot zijn twaalfde à dertiende jaar voldoende lager onderwijs heeft genoten. Hierbij behoort hij van het Fransch zooveel te kennen, als hij op eene goed ingerigte school in twee jaren leeren kan. Deze eisch berust op het beginsel, dat men met jeugdige leerlingen niet met twee of meer vreemde talen te gelijk moet beginnen, en heeft niets onbillijks, daar het eene oude gewoonte is kinderen uit den burgerstand op negen à tienjarigen leeftijd met het Fransch een aanvang te doen nemen.

„Wat de leerlingen meer hebben geleerd, hebben zij bijna zonder uitzondering geleerd ten koste van hunne ontwikkeling: het heeft niet het minste nut, het is overbodig.

„Om die reden bepaalt de nieuwe regeling, dat op de school voor uitgebreid lager onderwijs, die aan de hogere burgerschool aansluiten moet, alleen de beginselen van de Fransche taal zullen onderwezen worden. De leerlingen, welke die school hebben afgehoopen, gaan naar de hogere burgerschool. Verlangen hunne ouders niet hen den geheelen cursus te doen volgen, zij leeren die vakken, welke voor hen noodzakelijk of wenschelijk worden geacht.

„Aangezien, zoo als wij reeds aanstipten, de nieuwe school voor uitgebreid lager onderwijs onmiddellijk zal aansluiten aan de hogere burgerschool, en deze zonder eenigen twijfel geeft wat de door Gedeputeerde Staten bedoelde ouders verlangen, aarzelt de Commissie niet te beweren, dat er naast de hogere burgerschool geene behoefte is aan het uitgebreid lager onderwijs, dat door die ouders wordt begeerd. Immers er kan niet gesproken worden van behoefte, wanneer een kleiner of grooter aantal ouders zich van de bestaande gelegenheid niet verkiezen te bedienen. Die gelegenheid bestaat; groote opoffering heeft de gemeente zich getroost om die gelegenheid in het leven te roepen, en alleen gebrekkig inzicht in onderwijszaken kan doen verlangen naar het mindere, waar men het meerdere verkrijgen kan.

„Vooral vergete men ook niet; dat het voldoen aan het verlangen der ouders van

de gemeentekas jaarlijks eene aanzienlijke uitgave vereischen zou. Niet als men zich met den schijn wil vergenoegen, maar als men werkelijk eene welingerigte school verlangt, geene plaats ter bewaring of tot het verrigten van stille werkzaamheden, die met regt tijdverknoeiingen worden genoemd, zoo men ze nog niet erger noemen wil. De gemeente is zeker verplicht te zorgen voor eene goede school, die als voorbereiding tot de hoogere burgerschool dient, en aan zoodanige school zijn minstens drie onderwijzers volstrekt noodzakelijk. Breidt men het leerplan uit, dan moet ook het personeel worden uitgebreid en de Hoofd-Onderwijzer dient hooger bezoldiging te genieten. Gaat een en ander niet gepaard, dan is het onvermijdelijk gevolg, dat men geene goede school zal verkrijgen, en dat de nieuwe regeling, die, naar de innige overtuiging der Commissie, de uitdrukking is van het éénig ware beginsel, voor een goed deel in den grond bedorven wordt.

„Alle uitgaven in het belang van het onderwijs behooren te worden toegejuicht, maar onnoodig geld te besteden is niet het werk van verstandige lieden. Is men werkelijk geneigd tot meerdere uitgaven, dan bestede men die dáár, waar, ofschoon aan het voorschrift der wet is voldaan, steeds dringende behoefte aan meerdere onderwijskrachten blijft bestaan, dat is aan de school van den heer Douwes, waar uitbreiding van het personeel eene weldaad zou zijn, aan het talrijkste gedeelte der burgerij bewezen.

„Men kan uitgebreid lager onderwijs in meer uitgestrekten zin alleen noodzakelijk achten, als men zich plaatst op het standpunt van vóór 1863, toen de wet op het middelbaar onderwijs werd vastgesteld. De toestand is echter door de uitvoering van die wet geheel veranderd; en indien door het middelbaar onderwijs aan eene behoefte wordt voldaan, kunnen wij het niet anders dan ongerijmd achten, in dezelfde behoefte te willen voorzien door eene school voor lager onderwijs.

„De strijd, of wel het gebrek aan overeenstemming, die tusschen de wet van 1857 en die van 1863 schijnt te bestaan, is gemakkelijk te verklaren. In het voorloopig verslag op de laatste wet lezen wij o. a.:

„„Maar had dan niet in aanmerking moeten komen, dat meer uitgebreid lager onderwijs, hetwelk toch reeds door sommigen geacht wordt tot benadeeling van de groote massa der leerlingen op de lagere school te strekken, uit de wet van 1857 weg te nemen, en zoo doende tot het meer zuiver trekken der grenslijn tusschen lager en middelbaar onderwijs te geraken?“

„Men antwoordde: „dat die afscheiding misschien dan alleen eene verbetering zou zijn, wanneer het mogelijk ware in alle of zelfs in de meeste gemeenten nevens de lagere ook eene middelbare school op te rigten. Dat zoo iets onbereikbaar is heeft geen betoog. Het aangeduide denkbeeld zou dus, wel verre van de volks-opleiding een stap voorwaarts te doen gaan, het noodlottig gevolg hebben, dat men zich op de lagere school der kleinere gemeenten onveranderlijk beperkte tot het geven van het allereerste onderrigt.“

„In deze zinsneden is op onwederlegbare wijze de verhouding tusschen uitgebreid lager en middelbaar onderwijs aangewezen. Het uitgebreid lager onderwijs *moet* blijven bestaan, waar geene burgerschool is. In Zalt-Bommel, waar men eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus heeft, kan zelfs niet met eenigen schijn van grond beweerd worden, dat er behoefte is aan gelegenheid tot het aanleeren van Duitsch, Engelsch en wiskunde.

„Dat sommigen die gelegenheid wenschen, is — wij meenen het te hebben aange-toond — een gevolg van een misverstand, dat niet anders dan in de hand kan gewerkt worden door verkeerde voorstellingen, zoo als men die vaak aantreft. Wij geven een paar voorbeelden:

„„De hoogere burgerschool — zegt men — voorziet niet in de behoefte, daar men toch niet van alle menschen eischen kan, dat zij hun kinderen al die vakken zullen laten leeren.“

„Doch er is ook niemand, die zulks verlangt. Men kan van de vakken aan de hoogere burgerschool zoo veel en zoo weinig kiezen als men verlangt. Wenscht iemand alleen Fransch, Hoogduitsch, Engelsch en wiskunde te leeren, niemand of niets ter wereld belet hem alleen Fransch, Hoogduitsch, Engelsch en wiskunde te leeren. Eene andere vraag is het, of het niet wenschelijk ware, dat iedereen inzag, dat Fransch, Hoogduitsch, Engelsch en wiskunde volstrekt onvoldoende zijn voor den zoon van den nijveren burgerstand onzer dagen; dat ieder begreep, dat de tegenwoordige tijd nog andere eischen stelt, en kennis van natuur en zamenleving onmisbaar is op den weg door het practische leven. Doch dat neemt niet weg, dat niemand gedwongen wordt meer te leeren dan hij verkiest.

„Ook is de hoogere burgerschool zoo kostbaar” — zegt men — „door al die boeken: wel f 80 per jaar.”

„Weder geheel onjuist.

„Voor hem, die den geheelen cursus gedurende de drie jaren volgt, zijn, wel te verstaan, als hij zich alles nieuw aanschafft, f 90 aan leermiddelen noodig, d. i. gemiddeld f 30 per jaar. Volgt men minder vakken, dan wordt dit bedrag natuurlijk in dezelfde evenredigheid minder.

„Doch vooral bedenke men, dat het grootste gedeelte van die f 90 eene blijvende waarde vertegenwoordigt, en men door het vrij geregeld opschuiven der leerlingen vaak voor verminderden prijs die boeken kan overnemen, welke in hoogere klassen niet meer gebruikt worden. Ook hebben twee of meer kinderen uit één gezin aan één stel boeken genoeg, en voor hen is ook het schoolgeld weér minder. Voor één leerling is dit f 30 per jaar, voor den tweeden en iederen volgenden slechts de helft.”

Op grond van hetgeen hierboven, om het belang der zaak eenigzins breedvoerig, is ontwikkeld, komt de Commissie tot deze conclusie:

„Zij acht het onvoorwaardelijk wenschelijk, dat de Gemeenteraad volharde bij het op 26 April ll. genomen besluit. Zij ontkent, dat bij de nieuwe regeling in eenige behoefte niet zou zijn voorzien, en dringt met den meesten ernst aan op de handhaving van de door den Gemeenteraad vastgestelde organisatie, voor zooverre het hier besproken punt betreft.”

Dr. Acquoy stelt zijn tegenovergesteld gevoelen uitvoerig in het licht in zijne nota, waarin hij onder anderen het volgende aanvoert:

„Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben in een der consideransen van hun bedoeld besluit eene wetsverklaring gegeven, die, naar het oordeel van den ondergeteekende, de éénige ware is. Gedeputeerde Staten toch zeggen, dat de behoefte aan uitgebreid lager onderwijs onverminderd blijft bestaan, al is er ook gelegenheid tot het ontvangen van middelbaar onderwijs. De beide andere leden der Schoolcommissie zijn van een ander gevoelen; zij trachten de stelling te verdedigen, dat het onder-richt op de hoogere burgerscholen met driejarigen cursus in de plaats van het uitgebreid lager onderwijs is gekomen dáár, waar die scholen gevonden.

„Ondergeteekende vraagt: waar is het artikel der wet, waaruit dit blijkt? De beide andere leden gaan deze quaestie, die nogtans de hoofdquaestie is, eenvoudig voorbij. Want wat zij uit het voorloopig verslag op de wet van 1863 mededeelen, heeft niet de minste kracht van wet en wordt dan nog door het daarin voorkomend woordje „misschien” zeer verzwakt. Zij leveren een pleidooi, dat niets ter zake afdoet. Zij beweren wel, maar bewijzen niet. Zij spreken wel uit, hoe zij wenschen, dat de zaak zij, en hoe deze welligt te eeniger tijd bij wettelijke regeling worden kan, maar niet hoe zij op dit oogenblik is. Noch in de wet op het lager onderwijs van 1857, noch in die op het middelbaar onderwijs van 1863, wordt de minste aanwijzing of overgangsbepaling gevonden, waarmede zij hun gevoelen tot een wettig gevoelen kunnen maken. De Gemeenteraad nu, die reeds eenmaal in 1871, door de

stellige verzekeringen van de meerderheid der toenmalige Schoolcommissie, op het punt heeft gestaan bij meerderheid van stemmen iets aan te nemen, dat bij raadpleging met den Schoolopziener onbestaanbaar bleek met de wet, zou zich roekeloos wagen, door in 1872 op dergelijke stellige verzekeringen iets te doen, wat door Gedeputeerde Staten, als handhavers van de wetten des lands, niet goedgekeurd worden kan. Twee zulke teregtwijzingen in den loop van een groot jaar zijn voor een Gemeenteraad noch aangenaam noch eervol.

„Men zal zeggen — en het wordt gezegd — „wanneer Gedeputeerde Staten van Gelderland het voorgenomen plan tot reorganisatie zullen hebben afgekeurd, dan moet eene hoogere magt de zaak beslissen.“ Maar die hoogere magt zal dan toch wel evenzeer gebonden zijn aan de wet. Hoe kan men nu van zulk eene magt ooit eene uitspraak verwachten, die in geen enkel artikel der wet haar steun vinden zou? Indien anderen, wier eere er niet meê gemoed is, den Gemeenteraad van Zalt-Bommel tot doorzetten aandrijven, ten einde het beginsel òf uitgesproken òf tegengesproken te zien, dan is, naar des ondergeteekenden bescheiden oordeel, die Gemeenteraad aan zich zelven verplicht, voor zijne eigene eer te waken, en in te trekken wat Gedeputeerde Staten blijkbaar uit parlementaire wellevendheid nog niet regtstreeks hebben willen verbieden, maar waarover zij, indien men onverhoopt volhouden mogt, niet anders dan hun „veto“ kunnen uitspreken.

„Wat toch zegt de wet?

„De wet op het lager onderwijs, art. 16, zegt: „Waar behoefte aan uitbreiding bestaat en deze mogelijk is, worden een, meer of alle vakken, onder *k—p* van art. 1 vermeld, in het onderwijs opgenomen.“

„En hier zij het den ondergeteekende geoorloofd, te wijzen op de schromelijke begripsverwarring en het gevaarlijke spelen met woorden in het advies van de meerderheid der Schoolcommissie. Zij speelt met het woord „behoefte“ en verward het begrip van „de beginselen der kennis van de levende talen en die der wiskunde“ volgens de wet op het lager onderwijs met het begrip van „de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen en de wiskunde“ volgens de wet op het middelbaar onderwijs. De oningewijde glipt over zulke dingen heen; hij gaat op den klank af en houdt de twee gelijksoortige zaken voor dezelfde. Nogtans zijn zij volstrekt niet dezelfde. Zij grenzen aan elkaar, zij grijpen in elkaar, maar verschillen in aard, omvang en strekking. De twee leden der Schoolcommissie ontkennen dat: de wetgever, en met dezen alleen hebben wij hier te doen — heeft het erkend. De wetgever heeft vrijheid verleend en wenschelijk geacht, dat er in eene gemeente als Zalt-Bommel onderrigt in Fransch, Duitsch, Engelsch en wiskunde volgens de wet op het middelbaar onderwijs zou worden gegeven; maar hij heeft geëischt en verplichtend gesteld, dat in iedere gemeente, waar de behoefte en mogelijkheid tot uitbreiding van het gewoon lager onderwijs bestond, onderrigt in de beginselen der levende talen, der wiskunde enz. volgens de wet op het lager onderwijs zou worden verstrekt.

Men zegge niet: „het meerdere sluit het mindere in.“ Deze stelling gaat in dit geval niet door, omdat de wijze, waarop, en het doel, waartoe de tweërlei soort van onderwijs gegeven wordt, ten eenemale verschillen. Het uitgebreid lager onderrigt is een in den Hoofd-Onderwijzer gecentraliseerd onderrigt. Het middelbaar onderwijs is ongecentraliseerd vak-onderwijs. Het uitgebreid lager onderrigt heeft de strekking, door het bijbrengen van kennis het hoofd te ontwikkelen en het karakter te vormen, de kinderen zooveel mogelijk naar ieders bijzonderen aard en aanleg te behandelen, en hun die mate van kennis te verschaffen, die voor de maatschappelijke bestemming van de meeste knapen uit den burgerstand noodig is. Bij het middelbaar onderwijs daarentegen is het meer om de kennis zelve te doen; het laat zich niet in met den afzonderlijken aanleg van ieder individu, zoodat alleen de meest vluagen en zij, die hun eigen belang begrijpen, er regt meê zijn gebaat; het neemt vakken in zich op,

die niet ieder noodig heeft, gaat er zoo ver mede, dat slechts weinigen het goed kunnen volgen en velen er later niets aan hebben, en geeft, wanneer een jongen sommige lessen wel en andere niet bijwoont, aanleiding tot onverantwoordelijk veel tijdverlies. Doch hoe dit zij, en of men het ontkenne of toestemme, de wet spreekt, de wet gebiedt. De wet zegt niet, dat het middelbaar onderwijs met driejarigen cursus in de plaats van het uitgebreid lager onderwijs is gekomen; de wet zegt alleen: „Ik wil, dat overal, waar behoefte aan uitbreiding van de vakken $a-i$ bestaat en deze mogelijk is, onderrigt worde gegeven in de beginselen der levende talen, der wis-kunde enz., volgens de methode van het lager onderwijs, d. i. ontwikkelend en vormend, zooveel mogelijk individueel, met het oog op de algemeene eischen van het maatschappelijk leven. Kan men meer, men doe meer, maar dit moet geschieden.”

„En wat doet thans de meerderheid der Schoolcommissie? Zij embrouilleert de zaken; zij geeft eene wetsopvatting, die veel van eene wetsverkrachting heeft, en adviseert den Gemeenteraad hierop voort te bouwen. De Gemeenteraad zie toe! Noch bij Gedeputeerde Staten van Gelderland, noch bij eene hogere magt zullen die begripsverwarring en dat spelen met woorden onopgemerkt blijven, en het onvermijdelijk lot van den Gemeenteraad zal zijn, dat het reorganisatie-plan wordt afge-keurd als strijdig met de wet op het lager onderwijs van 1857.

„Want indien, naar den eisch dier wet, in iedere gemeente, waar behoefte aan uitbreiding bestaat en deze mogelijk is, één of meer der vakken $k-p$, niet volgens de methode van het middelbaar, maar uitsluitend volgens die van het lager onderwijs moeten geleerd worden, en niemand ontkennen kan, dat Zalt-Bommel behoort tot de gemeenten, waar de jongens niet genoeg hebben aan de vakken $a-i$ en waar het mogelijk is hen meer te laten leeren, — dan zal de Gemeenteraad, volgens art. 16 der genoemde wet (een artikel, dat door geene enkele latere bepaling voor gemeenten, waar hogere burgerscholen zijn, is krachteloos gemaakt, en dat integendeel door de uitzondering in art. 72 eene bijzondere bekrachtiging ontvingt), gehouden wezen, uitgebreid lager onderwijs op de meest voldoende wijze te doen geven. Iedere poging om zich van die verplichting te ontslaan, kan, zoolang de thans heerschende wetten van kracht blijven, niet anders dan revolutionnair heeten, en moet door de hogere magten in naam der wet worden gekeerd.

„Ofschoon in het bovenstaande de zaak van het standpunt der wet en dus op afdoende wijze is behandeld, acht de ondergeteekende het niet onnoodig, ook nog de stelling uit te spreken en kortelijk toe te lichten, dat, al ware het ook wettig, het uitgebreid lager onderwijs in steden, waar hogere burgerscholen zijn, op te heffen of tot een minimum in te krimpen, het nogtans hoogst onwenschelijk en ongeraden zou zijn.

„De twee andere leden der Commissie laten zich op meer dan ééne plaats in het geleverd advies op minder vleijende wijze uit over de ouders, die, volgens het schrijven van Gedeputeerde Staten, het uitgebreid lager onderwijs voor hunne zonen wenschen behouden te zien. Ondergeteekende acht zich verplicht, voor de eer dier ouders op te komen, ofschoon hij verklaart niet te weten, wie zij zijn. Die ouders hebben gewaakt voor hun goed regt. Die ouders hebben gevoeld, dat, wat ook worde beweerd, uitgebreid lager onderwijs in aard, omvang en strekking iets anders dan middelbaar onderwijs is. Die ouders hebben met juistheid ingezien, dat voor den aanleg, de vatbaarheid en de maatschappelijke bestemming van vele knapen het uitgebreid lager, en niet voor alle het middelbaar onderwijs het meest geschikte is. Die ouders hebben, tegenover de finantiële berekeningen van de meerderheid der Schoolcommissie, hunne eigene berekening gemaakt, en bevonden, dat er voor vele burgers een groot onderscheid is tusschen een schoolgeld van twintig en een van dertig, tusschen eene jaarlijksche boekenrekening van twaalf of vijftien en eene van dertig of veertig gulden. Die ouders hebben bij juiste intuïtie gezien, dat een

Gemeenteraad wel aan Burgemeester en Wethouders magtiging kan verleen om sommige minder bedeelden gratis onderwijs op de scholen der stad te doen genieten, maar dat niemand het Rijk kan verplichten, hierin vrijgevig te zijn. Die ouders, in een woord, hebben niet verdiend te worden besproken, als ware hun wensch niets anders dan een bewijs hunner onwetendheid en niets meer dan een gril. Ondergeteekende, hoewel hij het verzoekschrift, dat zij schijnen ingediend te hebben, niet mede heeft ondertekend, schaart zich geheel aan hunne zijde, en acht het zich eene eere, met hen te zamen te worden gesmaad.

„Indien maar het uitgebreid lager onderwijs voor jongens te Zalt-Bommel bewaard blijft! Het uitgebreid lager onderwijs, niet verminkt, niet afgeknot, niet ingekrompen, maar in al zijn omvang, naar de behoefte van een groot aantal knapen in onze stad. — Alle openbaar onderwijs, indien het voor matigen prijs zal worden gegeven, berust op onderlinge geldelijke ondersteuning. Burgers betalen voor burgers, opdat ieder zijne kinderen dáár kunne zenden, waar zij (naar zijn beste weten) volgens hun aard en aanleg en bestemming zullen kunnen worden wat zij eenmaal behooren te zijn. Waarom dan nu deze vrijheid verkort? Waarom, indien het ook al met de wet bestaanbaar ware, aan ouders, die voor anderen bijdragen, de gelegenheid ontnemen, dat anderen bijdragen voor hen? Men heeft gezegd: „Zij, die voor hunne zonen uitgebreid lager onderwijs verlangen, moeten het dan maar zoeken op eene inrigting voor bijzonder onderwijs, die zich te Zalt-Bommel wel vestigen zal.“ Dat zeggen is onbillijk, wijl dezelfde ouders dan toch niet zouden ontheven zijn van de opbrengst hunner lasten voor het onderrigt van de kinderen van anderen, en te méér onbillijk, naar mate zulk eene inrigting voor bijzonder onderwijs zonder eenig subsidie van wege de stad niet zou kunnen bestaan, tenzij de schoolprijs buitengewoon hoog wierd gesteld.

„Ondergeteekende zou bij het geschrevene veel meer kunnen voegen. Hij zou kunnen wijzen op het inconsequente van het gansche plan, om geen uitgebreid lager onderwijs te geven en er dan toch weér een klein gedeelte van op te nemen. Hij zou kunnen vragen, waarom de twee andere leden der Schoolcommissie, terwijl zij vroeger altijd van tienjarigen leeftijd schreven en spraken, thans zoo in eens den twaalf- of dertienjarigen als aanvangspunt voor het middelbaar onderwijs aangeven. Hij zou kunnen wijzen op het voor hem onverklaarbare, dat knapen twee jaren zouden noodig hebben voor het aanleeren van de eerste beginselen van het Fransch. Hij zou wenschen te weten, hoe alle jongens, zonder onderscheid, op den leeftijd van tien, of zelfs van twaalf of dertien jaren, rijp kunnen zijn voor het ongeconcentreerde vak-onderwijs op de hoogere burgerschool. Hij zou willen vragen, wat er nu voortaan zal moeten worden van die menigte knapen, voor wier ouders eene jaarlijksche uitgave van zestig à zeventig gulden aan school- en boekengeld veel te bezwaard, ja zelfs onmogelijk is, en die dan toch maar veroordeeld zullen zijn, in hun leeren nooit verder te kunnen gaan dan tot de eerste beginselen der Fransche taal! Hij zou er willen bijvoegen, dat het naar zijn oordeel niet strekken zal tot voordeel van het middelbaar onderwijs zelf, de hoogere burgerschool op de voorgenomen wijze en als met dwang te bevolken, en dat, indien de bewering van de twee leden der Schoolcommissie doorgaat, dat de hoogere burgerscholen met driejarigen cursus niet anders dan „scholen“, en de leeraars niet anders dan „onderwijzers“ of zelfs „schoolmeesters“ zijn, men waarlijk niet zoovele duizenden aan deze inrigtingen behoeft te besteden, maar met flinke uitbreiding van het personeel en van de leermiddelen op de lagere scholen vrij wat goedkooper zijn doel bereiken kan. Men bestrijde hem niet met groote woorden! Van groote woorden hebben we reeds meer dan genoeg. Hij spreekt alleenlijk den wensch uit, dat onze stad bewaard blijve voor een maatregel, dien hij, al ware deze wettig, zou beschouwen als eene ramp; eene ramp, waarvan de tijd ons wel weér zou bevrijden, maar die, zoolang de maatregel

van kracht bleef, vele ouders tot treurige ervaringen brengen, en vele knapen, die wel met het uitgebreid lager, maar niet met middelbaar onderwijs gebaat zijn, tot onschuldige slagtoffers maken zou.

„Het zal niet noodig zijn nog te zeggen, dat ondergeteekende tegenover het advies van de twee andere leden der Schoolcommissie als zijne meening te kennen geeft, dat de Gemeenteraad verstandig zal doen, zich de wenk van Gedeputeerde Staten ten nutte te maken en het reorganisatie-plan te laten varen. Om alle misverstand te voorkomen, voegt hij er bij, dat hij eene verandering in de inrichting van het lager onderwijs te dezer stede blijft noodig achten; dat hij een voorstander is van het middelbaar onderwijs, ofschoon niet voor alle knapen zonder onderscheid, en dat hij aansluiting van uitgebreid lager en middelbaar onderwijs wenschelijk en mogelijk keurt. Hij acht zich gelukkig, juist door het oordeel zijner twee medeleden, dat in het uit te brengen advies zijn gevoelens niet kon worden opgenomen, in de gelegenheid te zijn gesteld, deze afzonderlijke nota met eenige uitvoerigheid te schrijven.“

De Gemeenteraad van Zalt-Bommel heeft bij zijn besluit van 5 Augustus 1872, op voorstel van Burgemeester en Wethouders, aanklevende het gevoelen van de meerderheid der Schoolcommissie (met wijziging van sommige bezoldigingen, te dezer zake niet ter sprake komende), verklaard geene termen te vinden om, op de uitnoodiging van Gedeputeerde Staten, op hunne besluiten van 19 Junij terug te komen maar integendeel daarbij te volharderen.

Daarop is gevolgd de resolutie van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 October 1872, houdende bezwaar tot goedkeuring der Zalt-Bommelsche schoolregeling, zoolang in de behoefte niet is voorzien, dat op de school van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens ook worde onderwijs gegeven in de beginselen der Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen en in die der wiskunde. De motieven dier resolutie zijn: „dat aan de wet op het middelbaar onderwijs (tot welk onderwijs behoort de Rijks hogere burgerschool te Zalt-Bommel) de bedoeling geenszins kan worden toegekend om het lager onderwijs, dat van gemeentewege moet gegeven worden, te verdringen, en om de ouders, wier kinderen tot dusverre meer uitgebreid lager onderwijs genoten, te dwingen hun middelbaar onderwijs te doen geven; dat, bij de aanwezigheid der hogere burgerschool te Zalt-Bommel, in 1870 en 1871, de gesubsidieerde school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens aldaar werd bezocht door gemiddeld 58 leerlingen; dat daaruit blijkt en de behoefte en de mogelijkheid voor dit meer uitgebreid lager onderwijs; dat, bij het bestaan dier behoefte en dier mogelijkheid, art. 16 der wet op het lager onderwijs wil, dat één, meer of alle vakken, onder letter *k* tot *p* van art. 1 dier wet vermeld, in het onderwijs worden opgenomen; dat daartoe behooren de beginselen van de kennis der genoemde drie levende talen en de beginselen der wiskunde, terwijl op de Rijks hogere burgerschool, volgens art. 16 der wet op het middelbaar onderwijs, niet slechts die beginselen worden onderwezen, maar de wiskunde en de Nederlandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen in het algemeen; dat ook overigens het algemeen ontwikkelend en vormend lager onderwijs niet is gelijk te stellen met het middelbaar vak-onderwijs.“

In die resolutie werd voorts nog aangehaald het in dien zin gegeven advies van den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Gelderland, J. H. Kroon, wiens berigt van 18 September 1872 nog vermeldt, dat in de laatste bijeenkomst der Inspecteurs van het Lager Onderwijs de hier behandelde vraag is besproken, en dat de groote meerderheid van oordeel was geweest, dat in gemeenten, waar eene hogere burgerschool bestaat, die inrichting niet geacht kan worden te voorzien in de behoefte aan meer uitgebreid lager onderwijs.

Tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 October 1872 is nu gerigt het appel van den Gemeenteraad van Zalt-Bommel op den Koning, bij

adres van 2 November 1872, waarin gevraagd wordt vernietiging van het gezegd besluit van Gedeputeerde Staten, en dat Zijne Majesteit alsnog het besluit van den Gemeenteraad van 26 April ll. zal goedkeuren. Nieuwe gronden komen daarin niet voor. Er wordt op gewezen, dat het subsidie, welke de gemeente gaf aan eene bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens, is ingetrokken; en voorts zegt de Raad in zijne opvatting der wetten op het lager en middelbaar onderwijs te zijn versterkt door een besluit van den Gemeenteraad van Rotterdam van 4 October ll., waarin, met instemming van het Schooltoezigt op beide die takken van onderwijs, is verordend, dat, ten gevolge der oprigting eener hoogere burgerschool met driejarigen cursus aldaar, het onderwijs op de scholen voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar zal beperkt worden tot de Fransche taal en de gymnastiek.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, handhaven hunne beschouwing, en wijzen er op, dat, nu het subsidie aan eene bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens vervalt, wel is waar, deze school daarom niet is opgeheven, maar ophoudt, althans *kan* ophouden toegankelijk te zijn voor alle kinderen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindte, en dat het bestaan van zulk eene school in de gemeente niet mag ontslaan van de verplichting tot het geven van openbaar meer uitgebreid lager onderwijs, waaraan de behoefte bestaat.

Er zijn geene nadere memoriën aan deze Afdeeling ingezonden. De zaak is, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 4 December ll., bij deze Afdeeling aangebragt, en zal thans, door het voordragen van een ontwerp-besluit, moeten worden ter beslissing gebragt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Derde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 29 Januarij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 10 dezer, no. 13, houdende beschikking op *het beroep van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur te Scheveningen en van Mr. C. L. de Vos van Nederveen Cappel c. s. van een besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, waarbij aan J. Hoogeveen vergunning is verleend tot oprigting van twee bokkinghangen te Scheveningen op het perceel n°. 8385, sectie A, aldaar* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 406—415).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur te Scheveningen en van Mr. C. L. de Vos van Nederveen Cappel c. s. tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 22 Januarij 1872, n°. 277/19, waarbij aan J. Hoogeveen vergunning is verleend tot oprigting van twee bokkinghangen te Scheveningen op het perceel kadaster sectie A, n°. 8385;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 24 December 1872, n°. 80;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 Januarij 1873, no. 249, 12de Afdeeling;

Overwegende :

dat bij Ons besluit van 22 Mei 1868, n°. 46, bekrachtigende een besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 2/6 December 1867, een verzoek van G. den Dulk, te Scheveningen, om op zijn perceel sectie A, n°. 7439, eene bokking-rookerij te mogen oprigten, is afgewezen, op grond, dat, zoowel voor de gemeentebewaarschool als voor het gesticht nevens de kerk der Roomsch-Katholijke gemeente, beiden in de onmiddellijke nabijheid gelegen, door den rook en den stank der op te rigten bokking-rookerij aanmerkelijke hinder en overlast moet ontstaan, zoo dikwerf die door den wind daarheen worden gevoerd; en dat, wat er ook moge zijn van de welligt overdrevene bezwaren der overige naburen, in elk geval de bewoners der naastbij gelegen villa's zich teregt beklagen over den hinder van rook en stank en het nadeel, door waarde-vermindering hunner perceelen, voor hen uit de oprigting der bedoelde bokking-rookerij te vreezen;

dat thans echter door het Gemeentebestuur van 's Gravenhage, bij besluit van 22 Januarij 11, n°. 277/19, aan J. Hoogeveen vergunning is verleend tot oprigting van twee bokkinghangen op het perceel, bekend onder sectie A, n°. 8385;

dat tegen die vergunning door belanghebbenden bij Ons voorziening is gevraagd;

dat het tegenwoordig perceel, sectie A, n°. 8385, een gedeelte uitmaakt van het vroeger aan den Dulk toebehoorend perceel sectie A, n°. 7439;

dat de in 1868 geldig gekeurde, uit plaatselijke gesteldheid ontleende bezwaren tegen de oprigting der bokking-rookerij van den Dulk ook thans bestaan tegen de inrigting, tot wier oprigting Hoogeveen vergunning heeft gevraagd;

dat uit het gehouden onderzoek blijkt, dat die vroegere bezwaren niet zijn uit den weg geruimd, doch integendeel nog vermeerderd zijn, daar de grondstukken, die het terrein, waar Hoogeveen zijne nijverheid wensch uit te oefenen, omsluiten, vroeger geheel onbebouwd, thans voor het grootste gedeelte met woonhuizen bedekt zijn;

dat eindelijk te Scheveningen ruimschoots gelegenheid bestaat tot daarstelling van eene bokking-rookerij op terreinen, waar zulks gevoegelijk kan geschieden zonder eenigen hinder voor de bewoners van de aangrenzende terreinen; en dat de daarstelling eener rookerij op het bedoelde terrein mede onraadzaam te achten is met het oog op de nabij gelegen gemeente-bewaarschool, de Roomsch-Katholijke kerk en het daaraan verbonden gesticht;

dat er, onder deze omstandigheden, geene termen bestaan om aan Hoogeveen toe te staan, wat aan den Dulk werd geweigerd;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan :

met vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 22 Januarij 1872, n°. 277/19, de door J. Hoogeveen aangevraagde vergunning tot oprigting van twee bokkinghangen te Scheveningen op het perceel kadaster sectie A, n°. 8385, alsnog te weigeren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 10 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet 'des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 15 dezer, n°. 12, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Groningen en Oude Pekel-A omtrent de opheffing van het beurtveer tusschen die plaatsen* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaal/de Deel*, blz. 355—357).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeentebesturen van Groningen en Oude Pekel-A over de opheffing van het beurtveer tusschen die plaatsen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 31 December 1872, n°. 69;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Januarij 1873, litt. D, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat door de gemeentebesturen van Groningen en Oude Pekel-A in het jaar 1859, volgens de voorschriften van art. 121 der gemeentewet, gemeenschappelijk geregeld is de oprigting van een beurtveer tusschen beide plaatsen;

dat thans het Gemeentebestuur van Groningen verlangt, die regeling te zien opgeheven en de vrije vaart te zien toegestaan;

dat het Gemeentebestuur van Oude Pekel-A tegen die wijziging, zoo zij geene toepassing vindt ook met opzigt tot de andere naburige gemeenten, tusschen welke en Groningen beurtveren bestaan, bezwaar maakt;

dat Gedeputeerde Staten van Groningen Ons voordragen dit geschil te beslissen;

dat art. 121 der gemeentewet bepaalt, dat besturen van twee of meer gemeenten gemeenschappelijke zaken, belangen, inrigtingen of werken, na magtiging en onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, kunnen regelen;

dat onder regelen, in dien zin, wel is waar, begrepen is het wijzigen en opheffen eener gemaakte regeling, zoodat één Gemeentebestuur ook dit niet eigenmagtig kan doen;

dat echter over zoodanige krachtens art. 121 der gemeentewet tot stand gebragte gemeenschappelijke regeling en over hare al dan niet opheffing geschillen tusschen de betrokken gemeentebesturen kunnen ontstaan, en dat hier dergelijk geschil werkelijk aanwezig is;

dat, volgens art. 132 der Grondwet, alle geschillen tusschen gemeentebesturen, zoo Gedeputeerde Staten niet slagen om die bij te leggen, zoo het geschillen van bestuur betreft, door Ons worden beslist;

dat door het Gemeentebestuur van Groningen alleen wordt aangevoerd, dat tusschen de gemeenten Groningen en Oude Pekel-A de vrije vaart verkieslijk is, en dat er misbruiken zouden plaats hebben in de uitoefening van dat beurtveer, omdat de schipper f 150 recognitie moet betalen aan de gemeente Oude Pekel-A;

dat echter dit laatste feit niet meer bestaat, daar de schipper van het veer bij raadsbesluit van 5 Junij 1871 van de betaling dier recognitie ontheven is;

dat Oude Pekel-A teregt beweert, dat, bij het bestaan van beurtveren, speciaal van Groningen op Nieuwe Pekel-A, de opheffing van het onderwerpelijk veer tusschen Groningen en Oude Pekel-A voor haar nadeelig zijn zou, maar zich bereid heeft verklaard tot de opheffing toe te treden, indien ook de andere beurtveren worden opgeheven;

dat er in dezen toestand geene termen zijn om, met inwilliging van het door den Gemeenteraad van Groningen geuit verlangen, de bestaande gemeenschappelijke regeling met opzigt tot het beurtveer op Oude Pekel-A op te heffen;

Gelet op art. 132 der Grondwet en art. 121 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat aan de door den Gemeenteraad van Groningen verlangde opheffing van het met de gemeente Oude Pekel-A gemeenschappelijke beurtveer geen gevolg behoort gegeven te worden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Januarij 1873.

(get.) WILLEM

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van G. Roos, te Maasdam, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem onder zekere voorwaarden vergunning is verleend tot het maken van eene inrigting tot het droogen van vlas.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Gerrit Roos, vlasboer, wonende te Maasdam, heeft zich gewend tot Burgemeester en Wethouders dier gemeente, verzoekende vergunning tot oprigting eener inrigting tot het droogen van vlas, bekend onder den naam van *drooghuis* of *vuurput*, en zulks op het aan hem in eigendom toekomend erf, gelegen aan den Hoekschen Dijk (gemeente Maasdam) en kadastraal bekend sectie A, n°. 296.

Naar aanleiding van dat verzoek had er krachtens het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) een onderzoek *de commodo et incommodo* op 4 Mei 1872 ten overstaan van Burgemeester en Wethouders plaats, waarbij zes personen, allen wonende aan den Hoekschen Dijk, en daartoe door Burgemeester en Wethouders als eigenaars, bruikers of naaste bureu opgeroepen, verschenen.

Drie hunner, onder welken, volgens ambtsberigt van Burgemeester en Wethouders, een neef, en een ander, arbeider, in dienst van Roos is, verklaarden tegen de inwilliging van het verzoek geene bezwaren te hebben.

De drie anderen daarentegen gaven achtervolgens te kennen, als:

a. Bastiaan de Pee, dat hij, vóór in zijn huis, een regenput heeft, waarin wordt verzameld het water, dat van het dak zijner woning vloeit, en hetwelk bestemd is tot drinkwater voor hem en zijn gezin; dat, werd eene inrigting tot het droogen van vlas daargesteld op het erf, kadaster sectie A, n°. 296, hetwelk regt tegenover zijne woning is gelegen, hij daarvan zeer veel ongemak zou ondervinden, daar het

droogen dagelijks geschiedt, en zoowel rook als asch bij hem in huis en op het dak zouden vliegen, zoodat zijn drinkwater ten eenemale zou worden bedorven; terwijl comparant juist dien last zou ondervinden bij ooste- en zuid-oostewinden, en het hem onmogelijk zou wezen bij voortduring het dak zijner woning schoon te houden.

b. Teunis de Regt, die verklaarde, dat, wanneer op het vlak tegenover zijne woning gelegen en *in casu* bedoeld erf, kadaster sectie A, n°. 296, een *open* vuurput of zoogenaamd drooghuisje werd opgericht, hij daartegen ernstige bezwaren heeft, niet alleen wegens den korten afstand zijner woning, in verband met het brandgevaar, door dergelijke inrigtingen steeds te weeg gebragt wordende, maar ook omdat, bij het opendoen van ramen en deuren — wat nimmer kan worden gemedend — hij in zijne woning zeer veel last zou hebben van rook en asch; doch dat, wanneer op het bedoelde erf eene zoogenaamde droogmachine, dat is door middel van ijzeren buizen en schoorsteen, werd opgericht, hij dáártegen volstrekt geene bezwaren zou hebben, omdat hij de uitoefening der nijverheid niet zou wenschen te zien belemmerd; en

c. Arie van Trigt, die verklaarde tegen de oprigting van een droog- of vuurput op het erf, kadaster sectie A, n°. 296, vlak tegenover zijne woning gelegen, geen ander bezwaar te hebben, dan dat hij vreest daardoor veel last te zullen hebben van rook, asch en onaangename reuk; terwijl hij vreest, dat dit een en ander niet bevorderlijk is voor de gezondheid.

Daarop is gevolgd eene beschikking van Burgemeester en Wethouders der gemeente Maasdam van 6 Mei 1872, waarbij deze, lettende op de bezwaren, ingebragt bij de belegde informatiën *de commodo et incommodo* en op art. 2 der verordening ter voorkoming van brand binnen de gemeente Maasdam; en in aanmerking nemende, dat de oprigting of verandering op het meergemelde erf van een open vuurput of zoogenaamd drooghuisje gevaar, schade of hinder aan de naaste bewoners zal veroorzaken; dat het niet mogelijk is om bij eene eventuele oprigting van bedoelden vuurput te voldoen aan art. 2 der verordening ter voorkoming van brand; dat de eigensaardige ligging van meerbedoeld erf en deszelfs omgeving het brandgevaar werkelijk zou vermeerderen, waartegen door het Gemeentebestuur behoort te worden gewaakt; dat, werd des adressants verzoek, zoo als het is liggende, toegestaan, de rook, door het droogen van vlas veroorzaakt, langs der begane grond van den Hoekschen Dijk kan trekken naar gelang der windrigting, waaruit schrikken van paarden en gevolgelijk ongelukken kunnen voortvloeijen; dat het daarentegen wenschelijk is de nijverheid zoo min mogelijk te belemmeren; — aan G. Roos vergunning verleenden om op het erf aan den Hoekschen Dijk en bekend bij het kadaster sectie A, n°. 296, op te rigten eene inrigting tot het droogen van vlas, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat de plaats, waar die inrigting mag worden daargesteld, door Burgemeester en Wethouders zal worden aangewezen, waaraan de adressant zich stipt zal moeten gedragen; dat de inrigting moet bestaan uit een steenen huisje, met pannen gedekt, terwijl het droogen van vlas enz. daarin zal moeten geschieden door middel van ijzeren buizen of pijpen, en rookgeleiding of schoorsteen, zijnde eene zoogenaamde droogmachine; dat de schoorsteen, volgens nadere aanwijzing door of van wege Burgemeester en Wethouders, zóó hoog moet worden opgetrokken, dat de rook geen hinder kan veroorzaken aan burens of voorbijgangers; wordende de adressant uitgenoodigd om, alvorens tot de oprigting der droogmachine over te gaan, met Burgemeester en Wethouders daaromtrent in overleg te treden.

Het in de beschikking aangehaalde art. 2 der plaatselijke verordening tot voorkoming van brand houdt in, dat binnen de gemeente Maasdam drooghuisjes of vuurputten minstens 20 meter verwijderd moeten zijn van huizen, schuren, gebouwen, schelven enz.

Art. 2 voormeld en de geheele verordening zijn sedert ingetrokken, en vervangen

in de algemeene politie-verordening van Maasdam, afgekondigd den 28 Mei 1872, alwaar echter in art. 110 eene bepaling van gelijken aard wordt teruggevonden en als *laatste lid* van gezegd artikel aan Burgemeester en Wethouders bevoegdheid wordt gegeven om ten opzichte van den bedoelden afstand ontheffing te verleenen, door eenen minderen afstand te bepalen.

Nadat nu Burgemeester en Wethouders hunne beschikking van 6 Mei genomen hadden, wendde G. Roos zich aanvankelijk tot Gedeputeerde Staten van Zuidholland, en, toen deze hem naar den Koning hadden verwezen, in hooger beroep tot Zijne Majesteit, daarbij te kennen gevende: dat bij beschikking van den 6 Mei zijn verzoek niet is afgewezen, zelfs daarop geene beslissing is gedaan, maar aan den requestrant een geheel ander verlot is verleend dan aangevraagd was; dat toch een vuurput of zoogenaamd drooghuisje iets geheel anders is dan de inrigting eener droogmachine; dat het Dagelijksch Bestuur geheel ten onregte de weder-opbouw van den vuurput beschouwt als eene nieuwe inrigting, vallende in het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824; dat de requestrant, in het bezit zijnde van eene droogmachine, alle de nadeelen daarvan kent, en om die reden zijn ouden vuurput, welken hij vóór twee jaren afbrak, weder op de nog bestaande fundamenteen wil opbouwen, waartoe hij het verlot, volgens de verordening ter voorkoming van brand in de gemeente Maasdam *c. a.*, benoodigd had; dat de gronden, welke Burgemeester en Wethouders genoopt hebben op requestrants verzoek niet gunstig te beschikken, door requestrant niet worden gedeeld, daar toch de afgebroken vuurput, even als zoovele andere, in de gemeente Maasdam gelegen, vuurputten, geen meerder gevaar veroorzaken zal dan altijd aan vuur verbonden is, voor hen, die er roekeloos mede zijn; dat de veronderstelling, als zou de rook langs den beganen grond van den Hoekschen Dijk kunnen gaan, op geen enkelen grond rust, en de vrees voor het schrikken van paarden, en gevolgelijk voor ongelukken, de zwakte van die veronderstelling genoegzaam doet kennen; dat de vroegere, tot de fundamenteen afgebroken, vuurput dáár altijd gebezigd is, en nimmer klagten noch ongelukken heeft veroorzaakt, en het daarom den requestrant te meer bevreemdt, dat men op veronderstellingen zonder grond zijn verzoek niet toestaat. Redenen waarom de requestrant eerbiedig verzoekt, dat het Zijner Majesteit behage, met vernietiging van gemeld besluit van Burgemeester en Wethouders der gemeente Maasdam van 6 Mei 1872, alsnog des requestrants verzoek in te willigen en hem te vergunnen een vuurput en drooghuis op de oude, nog bestaande, fundamenteen op zijn erf, sectie A, n°. 296, te Maasdam te herbouwen.

Burgemeester en Wethouders, over dat verzoekschrift gehoord, bragten deswege aan Gedeputeerde Staten, onder dagteekening van 26 Julij ll., hun bericht uit. De bezwaren, in het proces-verbaal *de commodo et incommodo* vermeld — zeggen Burgemeester en Wethouders o. a. — kwamen hun zeer geground voor, vooral omdat het bekend is, op welke ruwe wijze in den regel door de zwingelaars met het droogen van vlas wordt omgegaan. De vrees van Burgemeester en Wethouders voor het schrikken van paarden, en ten gevolge daarvan ontstaan van ongelukken, is, huns inziens, volstrekt niet overdreven. Het perceel toch van den adressant is gelegen aan de glooijing van den Hoekschen Dijk. Bij het waaijen van ooste- of zuidoostewinden — wat in den winter toch geene zeldzaamheid is — *moet* de rook van den eventueel daar te stellen vuurput over den dijk trekken. Nu zijn de paarden, die buiten worden gebezigd, veel schrikachtiger dan de aan alles gewone stadspaarden, zoodat de schromelijkste ongelukken zouden *kunnen* — Burgemeester en Wethouders zeggen *niet* zullen — ontstaan. Maar bovendien — zeggen Burgemeester en Wethouders — en dat is volgens hen van overwegend belang, het terrein, waarop de adressant zijn drooghuisje wil optrekken, is daarvoor volstrekt niet geschikt. Het is aan alle zijden door

gebouwen ingesloten, zoodat, al hadden de bureu al geene bezwaren ingebracht, de oprigting van een gewoon drooghuisje toch had moeten worden geweigerd, op grond van het bepaalde bij art. 110 der algemeene politie-verordening, vroeger art. 2 der verordening tot voorkoming van brand; terwijl Burgemeester en Wethouders tot toepassing van het *laatste lid* van gemeld artikel geen vrijheid vonden, eensdeels, op grond van de ingebragte bezwaren en het gevaar, dat zij er in zien, anderdeels, omdat de fundamenten, waarop de adressant wil bouwen, zijn gelegen vlak tegen eene op hetzelfde erf staande zwingelkeet. Burgemeester en Wethouders moeten nog hierbij voegen, dat de vuurput of het drooghuisje, hetwelk door den adressant vóór ruim twee jaren werd afgebroken, werd gebouwd vóór vijftig jaren, toen tegenover het terrein van den adressant langs den Hoekschen Dijk nog niet stonden de huizen, bewoond door W. Kamp, B. de Pee en A. van Trigt. De afbraak geschiedde wegens bouwvalligheid, en omdat door den adressant bij zijne (thans verlaten) vroegere woning eene droogmachine was opgerigt, waaraan hij toen de voorkeur gaf boven een gewoon drooghuisje. Ten slotte meenen Burgemeester en Wethouders hier nog te moeten wijzen op het min juiste van des adressants beweren, als zou door hen ten onregte de weder-opbouw van een vuurput zijn beschouwd als eene nieuwe inrigting, vallende in het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824. Art. 3 van dat Koninklijk besluit toch spreekt óók van „veranderen” der dáár bedoelde inrigtingen.

Onder de stukken komt ook voor een ambtsberigt met bijbehorende situatie-teekening van den Ingenieur van der Vegt dd. 12 November 11., met het rapport van welken „lokaal- en zaakkundigen Ingenieur” de Hoofd-Ingenieur in het 10de district zich onder dagteekening van 20 November vereenigde. Er bestaan — zegt de Ingenieur — in de gemeente Maasdam zeer vele drooghuisjes en vuurputten, uit het oogpunt van brandgevaar niet minder ongunstig geplaatst dan die, waarvan de opbouw thans wordt verlangd. Het besluit van Burgemeester en Wethouders, waarbij de opbouw van bedoelden vuurput geweigerd wordt, is echter in hoofdzaak gegrond, niet op vermeerdering van brandgevaar, maar op den last, dien de bureu van den rook zullen ondervinden, en op het gevaar voor het schrikken van paarden. De verordening bepaalt niet, dat de drooghuisjes op zekeren afstand moeten liggen van bestaende wegen; en dit laatste argument is dus *in casu* niet toepasselijk. Men wil overigens aan adressant het maken van een drooghuisje, waarin het droogen van vlas geschiedt door middel van ijzeren buizen of pijpen, toestaan; maar de oprigting van deze binnen den bepaalden afstand is evenzeer bij de verordening verboden, en het brandgevaar van *deze* drooghuisjes is niet minder groot dan der *opene* vuurputten. De opene vuurput namelijk bestaat uit eene ruimte van 2 bij 3 meter circa, door vier muren, hoog ongeveer 1 meter, ingesloten, op welke muren een rooster wordt gelegd. De afval van vlas wordt in die open ruimte verbrand, terwijl achtereenvolgens de bossen vlas door twee man, en aan weërszijden, boven den rooster gebragt, gedroogd en in het aan den vuurput grenzend drooghuisje geborgen worden. De drooghuisjes met verwarmingsbuizen daarentegen bestaan uit een oven, waarin twee horizontale ijzeren pijpen uitmonden, aan de andere zijde uitkomende in een gemetselden schoorsteen. Boven deze pijpen ligt een ijzeren rooster, waarop het vlas gelegd wordt. Op deze roosters legt men meerdere bossen vlas te gelijk. De afval daarvan komt veeltijds met de pijpen in aanraking en ontbrandt, en de vlam deelt zich dan maar al te dikwijls mede, ook aan het vlas op den rooster en het verdere gebouw. Daar nu bij den *open* vuurput slechts één bos te gelijk gedroogd kan worden en men altijd tegenwoordig *moet* zijn, ligt het voor de hand — zegt de Ingenieur — dat de vergunning, zoo als zij door Burgemeester en Wethouders is gegeven, niet strekt tot vermindering van brandgevaar in tegenoverstelling met het door adressant verlangde. Het éénig afdoende argument in de afwijzende beschikking van

Burgemeester en Wethouders is volgens den Ingenieur dit, dat omliggende bewoners van den rook meer last zullen ondervinden bij een vuurput. Daar nu tal van vuurputten even ongunstig zijn geplaatst en de van den rook te ondervinden last zeker niet door enkele meters meerderen of minderen afstand wordt bepaald, zoo lijdt het geen twijfel, of adressant is in deze het slagtoffer van bepalingen, die ten deele het doel, waarmede ze moesten zijn in het leven geroepen, voorbijzien, ten deele aan dat doel niet beantwoorden. Op grond der genoemde feiten — aldus vervolgt de Ingenieur — zou zeker teregt de conclusie kunnen worden verwacht, dat aan den adressant alsnog de gevraagde vergunning verleend wierd. Hij aarzelt echter die conclusie te trekken, omdat, op zich zelve beschouwd, de plaatsing van den verlangden vuurput ongunstig is voor de tegenoverliggende bewoners en voor de passage over den weg; terwijl het hier geldt de uitoefening eener industrie, die geene groote ruimte vordert en waarvoor alligt elders gelegenheid bestaat, terwijl nog bovendien de eigenaar, op wiens erf de vuurput zou worden opgericht, zelf niet meer die industrie uitoefent. Om deze redenen meent de Ingenieur, dat, al zijn in deze zaak misschien ook andere belangen in het spel gekomen, het evenwel raadzaam is het verzoek van den adressant niet in te willigen, en alzoo het Dagelijksch Bestuur in zijn genomen besluit te handhaven, waartoe hij mitsdien adviseert.

Gedeputeerde Staten hebben, onder dagteekening van 26 November ll., alsnog over deze zaak hun ambtsberigt uitgebragt. Alvorens tot nadere beschouwingen omtrent de zaak zelve over te gaan, achten Gedeputeerde Staten een onderzoek naar den aard van het verzoek niet overbodig. Toen adressant in het voorjaar aan het Plaatselijk Bestuur vergunning verzocht tot het opbouwen van een vuurput ten behoeve zijner vlasserij op de oude nog bestaande fundamenteen op zijn erf, sectie A, n°. 296, te Maasdam, werd hem bij het besluit van den 6 Mei niet de gevraagde vergunning verleend, maar toegestaan het terzelfder plaatse daarstellen van eene droogmachine; het verschil tusschen welke inrigtingen volgens Gedeputeerde Staten duidelijk is uiteengezet in het door hen overgelegd (door mij reeds vermeld) berigt van den Ingenieur van der Vegt, waarnaar zij verwijzen. Alhoewel nu Burgemeester en Wethouders van Maasdam geene bepaald afwijzende beschikking op het adres van G. Roos ten opzichte van het verzoek om vergunning tot het wederopbouwen van een vuurput hebben genomen, zoo komt het aan Gedeputeerde Staten toch voor, dat hun besluit als zoodanig kan worden beschouwd, en dat adressant alzoo bij Zijne Majesteit in beroep komt van een besluit van Burgemeester en Wethouders, waarbij hem geweigerd is toestemming tot het weder-opbouwen van een vuurput. — Alsnu overgaande tot eene beschouwing van het verzoek zelf, meenen Gedeputeerde Staten, dat het oprigten van een vuurput tot droogen van vlas valt onder art. 3 van het Koninklijk besluit dd. 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19). Dat art. 3 maakt de daarstelling of verandering van *droogerijen van visch, eesten* enz. afhankelijk van de toestemming der plaatselijke besturen. En al mogt nu ook het aanwezig zijn der funderingen in het onderwerpelijk geval aanleiding geven tot twijfel, of de gevraagde vergunning strekte tot oprigting of daarstelling eener nieuwe inrigting, zoo kan die vraag geheel buiten overweging blijven, daar het verzoek zeer stellig toch eene verandering van eene droogerij beoogt. Het Plaatselijk Bestuur was mitsdien volgens Gedeputeerde Staten bevoegd zijne toestemming te weigeren. Er blijft dus alleen te onderzoeken, of *in casu* die toestemming teregt geweigerd is. Wanneer men let op de bezwaren der bureu, die over bederf van het drinkwater en overlast van rook, stank en asch klagen, op die van het Gemeentebestuur, dat gevaar van brand en gevaar bij de passage over den weg ducht, — dan zijn Gedeputeerde Staten van oordeel, dat die bezwaren wel overwegend zijn te achten, te meer, omdat het hier geldt de uitoefening eener industrie, die geen groote ruimte vordert en waarvoor alligt elders gelegenheid bestaat. Gedeputeerde Staten achten mitsdien de oprigting van den vuurput

ter plaatse, door adressant verlangd, niet wenschelijk en geven daarom in bedenking aan Zijne Majesteit voor te dragen het verzoek van G. Roos af te wijzen.

Bij deze Afdeeling zijn ingekomen verschillende memoriën en adressen: 1°. een schrijven van Burgemeester en Wethouders van Maasdam van 31 December ll., daarbij overleggende eene situatie-teekening; 2°. nadere adressen van de Regt en de Pee tegen het verzoek van G. Roos; 3°. eene memorie van G. Roos met bijbehorende adressen: *a.* van eenige vlasboeren en arbeiders te Maasdam tot ondersteuning van het adres van Roos; *b.* van de drie, bij het onderzoek *de commodo et incommodo* gehoorde belanghebbenden, die, even als toen, ook nu, ten gunste van het inwilligen des verzoeks gestemd zijn.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vierde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 27 Februarij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de leden:

Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 24 Januarij ll., n°. 6, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Harmelen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 18 September 1872 tot vaststelling der jaarwedde van den te benoemen Hoofd-Onderwijzer der openbare lagere school op f 800, in plaats van de tot dusverre toegekende f 900* (zie het verslag over deze zaak op blz. 21—24).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door den Gemeenteraad van Harmelen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 17 October 1872, n°. 21, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 18 September bevorens, tot bepaling der jaarwedde van den te benoemen Hoofd-Onderwijzer aan de openbare school voor lager onderwijs;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 15 Januarij 1873, n°. 82;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Januarij 1873 n°. 250, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad in zijne vergadering van 18 September 1872 heeft besloten, de jaarwedde van den nieuw te benoemen Hoofd-Onderwijzer vast te stellen op *f* 800 in plaats van op het vroeger bepaalde bedrag van *f* 900, op grond, dat het getal leerlingen, sedert het tot stand komen eener bijzondere school, tot op ongeveer de helft was verminderd;

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan dat besluit hebben onthouden, omdat, naar hun inzien, eene vermindering van het aantal leerlingen wel invloed kan hebben op het vereischt wordend hulppersoneel, doch niet op het bedrag der jaarwedde van den Onderwijzer, die aan het hoofd eener school is geplaatst, aangezien de bezoldiging van het onderwijzend personeel een grooten invloed op het gehalte van het onderwijs uitoefent;

dat, tot verdediging van het raadsbesluit, is aangevoerd, dat eene bezoldiging van *f* 800 voor den Hoofd-Onderwijzer te Harmelen, die bovendien het gebruik heeft van vrije woning en vrijdom van eenige belastingen, een voldoende bestaan zal opleveren, en dat dan ook reeds 51 sollicitanten zich voor de bedoelde betrekking op eene jaarwedde van *f* 800 hebben aangemeld;

dat vermindering der jaarwedden van het onderwijzend personeel zeker niet kan geacht worden bevorderlijk te zijn aan de belangen van het onderwijs, en dat dus tot dien maatregel niet behoort te worden overgegaan dan wanneer daarvoor afdoende gronden kunnen worden bijgebracht;

dat, blijkens de overgelegde schoollijst, de openbare school nog wordt bezocht door 119 leerlingen;

dat de Burgemeester der gemeenten een der Wethouders hebben verklaard, dat, naar hunne meening, de jaarwedde op *f* 900 behoort te blijven vastgesteld;

dat de Schoolopziener en de Inspecteur van het Lager Onderwijs eenstemmig van oordeel zijn, dat de vermindering der jaarwedde op het gehalte van het onderwijs een nadeeligen invloed zou uitoefenen;

dat niet is aangetoond, dat de financiële toestand der gemeente niet zou toelaten eene som van *f* 900 voor de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer te besteden;

dat in allen gevalle de besparing eener som van *f* 100, voor de geldmiddelen eener gemeente als Harmelen, niet opweegt tegen het voordeel, dat het openbaar lager onderwijs daaruit te dier plaatse kan trekken;

dat Gedeputeerde Staten, onder deze omstandigheden, wèl en terecht hunne goedkeuring aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedde hebben onthouden;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 17 October 1872, n°. 21, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 24 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 4 dezer, n°. 3, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Veendam van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij de goedkeuring is onthouden aan een suppletoire legger van wegen in die gemeente* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 415—417).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van den Raad der gemeente Veendam, daarbij verzoevende, dat door Ons in hooger beroep vernietigd worde het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 10 Mei 1872, n°. 70, 1ste Afdeeling, waarbij goedkeuring is onthouden aan een suppletoire legger van de wegen en voetpaden in die gemeente, en verklaard worde, dat het waterschap de Zuidwending teregt is gebragt op den legger als onderhoudsplichtige van de tilbatten in den weg bijlans de Zuidwending;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 15 Januarij 1873, n°. 73;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 31 Januarij 1873, n°. 210, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Veendam op den suppletoire legger van de wegen en voetpaden in die gemeente, gearresteerd op den 22 Februarij 1872, als onderhoudsplichtige van de tilbatten, bruggen, gelegen in den weg bijlans het gehucht de Zuidwending, heeft geplaatst het waterschap van de Zuidwending;

dat Gedeputeerde Staten, op reclame van dat Bestuur, bij hun besluit van 10 Mei 1872, n°. 70, 1ste Afdeeling, die plaatsing als ten onrechte geschied hebben verklaard;

dat tegen dat besluit de Gemeenteraad van Veendam zich bij Ons in beroep heeft voorzien;

dat art. 4, n°. 2, van het reglement voor het waterschap Zuidwending, te Veendam, vastgesteld door de Staten der provincie Groningen den 11 Julij 1867 en goedgekeurd bij Ons besluit van 31 Augustus 1867, n°. 62, inhoudt, dat op algemeene kosten wordt gedragen het onderhoud van den weg bijlans het kanaal, met de kunstwerken daarin, daarop of daarbij voor rekening of ten behoeve van het waterschap aangelegd of alsnog aan te leggen, waarvan de batten bepaaldelijk worden uitgezonderd;

dat alzoo Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 10 Mei 11. teregt hebben verklaard, dat het onderhoud der tilbatten in voorzegden weg niet ten laste kan worden gebragt van het waterschap;

Gelet op het reglement op het toezigt der wegen in de provincie Groningen (*Provinciaal blad van Groningen* van 1854, n°. 61) en op art. 4, n°. 2, van het reglement van het waterschap de Zuidwending te Veendam (*Provinciaal blad van Groningen* 1867, n°. 86);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 10 Mei 11., n°. 70, 1ste Afdeeling, den appellant te verklaren ongegrond in zijne daartegen ingebragte bezwaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 4 Februarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 6 dezer, n°. 4, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Gerrigje Werkhoven* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 220, 221).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het door Gedeputeerde Staten van Gelderland en van Utrecht aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Gerrigje Werkhoven woonplaats had, toen zij in Junij 1871 in het krankzinnigengesticht te Zutphen werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 23 Julij 1872, n°. 45;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 1 Februarij 1873, no. 224, 7de Afdeling;

Overwegende:

dat Gerrigje Werkhoven, meerderjarig (zijnde geboren in 1835), na laatstelijk tot Kersmis 1870 te hebben ingewoond bij hare moeder, de weduwe Werkhoven, te Langbroek, te dien tijde, even als deze laatstgenoemde, de gemeente heeft verlaten;

dat, terwijl de moeder, na het aldaar opbreken van hare huishouding, is gaan inwonen bij hare dochter, gehuwd met J. Beusker, te Culenborg, de gezegde dochter Gerrigje elders is gaan verblijf houden en niet meer bij hare moeder intrek genomen heeft; dat, daar zij eenigermate in hare geestvermogens gekrenkt en in den omgang lastig was, tusschen de broeders en zusters is overeengekomen, dat zij om beurten bij dezen of genen hunner tijdelijk zoude worden in huis genomen; dat zij zoo van December 1870 tot in Maart 1871 heeft gelogeed bij hare zuster en haren zwager J. Huurman, te Amersfoort, daarna eenige weken bij hare zuster en haren zwager Beusker, te Culenborg, vervolgens in April 1871 gedurende eenige weken bij een anderen zwager aldaar, Janssen genaamd; dat, terwijl was afgesproken, dat zij op het einde van Mei 1871 zoude worden afgehaald door haren broeder Cornelis Werkhoven, te Cothen wonende, deze, in stede aan die afspraak te voldoen, ongevraagd en zonder daartoe bekomene lastgeving, een getuigschrift van woonplaats-verandering voor haar te Langbroek aangevraagd en naar Culenborg opgezonden heeft, waarna, op een op 5 Junij 1871 afgegeven declaratoir van den geneesheer omtrent haren krankzinnigen toestand, de lijdresse door tusschenkomst der regterlijke autoriteiten

te Tiel, in het gesticht voor krankzinnigen te Zutphen geplaatst en op 7 November daaraanvolgende aldaar overleden is;

dat de inzending van een getuigschrift van woonplaats-verandering naar Culenborg door eenen derde, daartoe niet gemachtigd, geenerlei bewijs kan opleveren voor het voornemen der behoeftige om zich in die gemeente te vestigen; terwijl intengedeel uit de aangevoerde omstandigheden voldoende blijkt, dat zij na het opbreken der huishouding te Iangbroek bij bloedverwanten en aangehuwden beurtelings uit medelijden gehuisvest, evenmin te Culenborg, waar zij tijdelijk was, toen haar verergerde toestand hare plaatsing in een krankzinnigengesticht noodzakelijk maakte, als te Amersfoort of elders, gezegd kan worden zich met er woon te hebben gevestigd, en dat zij derhalve tot dezulken behoort, wier woonplaats in den zin van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) tijdens hunne opneming in verpleging binnen het Rijk niet is te vinden;

Gezien de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van verpleging van de behoeftige Gerrigje Werkhoven, te rekenen van het tijdstip, dat zij in het krankzinnigengesticht te Zutphen werd opgenomen, tot haar overlijden aldaar, van Rijkswegen zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 6 Februarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 9 dezer, n°. 4, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Schoondijke en Groede over de woonplaats van de arme krankzinnige Maria Ziervogel* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 386—401).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende een geschil tusschen de gemeenten Schoondijke en Groede over de woonplaats van Maria Ziervogel;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 15 Januarij 1873, n°. 77;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 3 Februarij 1873, n°. 248, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Maria Ziervogel in de maand Junij 1872, terwijl zij zich in de gemeente

Schoondijke bevond, in zoodanigen toestand is geraakt, dat, op eene daaromtrent door een geneeskundige afgegeven verklaring, eene magtiging van den President der Arrondissements-Regtbank te Middelburg is gevraagd en verkregen om haar in een krankzinnigengesticht te doen opnemen, welke magtiging is verleend op 25 Julij 1872;

dat terstond bij het begin dezer krankzinnigheid het Bestuur der gemeente Schoondijke heeft gebracht te verkrijgen, dat voor de verpleging van Maria Ziervogel zou gezorgd worden door het Evangelisch-Luthersch Armbestuur of door het Gemeentebestuur van Groede, welke gemeente, hare vroegere verblijfplaats, door het Gemeentebestuur van Schoondijke nog steeds als hare woonplaats beschouwd werd; dat men echter te Groede gemeend heeft, dat de gemeente Schoondijke, als zijnde toen de woonplaats van Maria Ziervogel, zich met hare verpleging moest belasten;

dat er derhalve over de woonplaats van Maria Ziervogel bij het ontstaan van de krankzinnigheid, welke tot het verlenen der regterlijke magtiging van 25 Julij geleid heeft, een geschil is ontstaan, in welk geschil door Gedeputeerde Staten van Zeeland, daar zij het niet in der minne hebben kunnen bijleggen, naar aanleiding van art. 70 der wet op het armbestuur, zoo als die is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), Onze beslissing is ingeroepen;

dat, bij de behandeling van dit geschil in de op 4 December 1872 gehouden openbare vergadering der Afdeeling van den Raad van State voor de geschillen van bestuur, van wege de beide in de zaak betrokken gemeentebesturen, hunne vroegere beweringen omtrent de woonplaats van Maria Ziervogel zijn volgehouden en nader toegelicht; en dat bij die gelegenheid nog van den kant van het Gemeentebestuur van Groede is aangevoerd, dat hier het geval niet aanwezig was, waarin eene uitspraak omtrent de woonplaats zou te pas komen; dat toch zoodanige beslissing strekt om uit te maken, welke gemeente verplicht is de kosten te dragen, genoemd in de eerste zinsnede van art. 26 der wet op het armbestuur, zoo als zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), namelijk de kosten van de overbrenging naar, en de verpleging in een gesticht voor krankzinnigen; dat nu in dit geval zoodanige kosten niet gemaakt waren, daar Maria Ziervogel niet in een krankzinnigengesticht geplaatst was;

dat inderdaad is gebleken, dat van de regterlijke magtiging van 25 Julij 1872 geen gebruik is gemaakt binnen den termijn van veertien dagen sedert hare dagteekening, gedurende welken dit volgens art. 13 der wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20) uitsluitend kon geschieden;

dat Maria Ziervogel derhalve, ter zake van hare in Junij 1872 geconstateerde krankzinnigheid, niet is en niet meer kon worden opgenomen in een krankzinnigengesticht, daar toch, indien er alsnog opneming plaats had, daartoe eene nieuwe geneeskundige verklaring en eene nieuwe regterlijke magtiging vereischt zouden worden, en dus de tot die opneming leidende krankzinnigheid als een nieuw geval zou te beschouwen zijn, geheel afgescheiden van dat, hetwelk tot het verlenen der regterlijke magtiging van 25 Julij 1872 aanleiding gaf;

dat eene beslissing omtrent de woonplaats van Maria Ziervogel tijdens het ontstaan van het in Junij 1872 geconstateerde geval van krankzinnigheid het gevolg zou hebben, dat de als woonplaats aangewezen gemeente moest dragen de door dat geval veroorzaakte kosten van overbrenging naar, en verpleging in een krankzinnigengesticht;

dat zulk eene beslissing doelloos zou zijn, nu, naar aanleiding van dat geval, zoodanige kosten niet gemaakt zijn en niet meer gemaakt kunnen worden;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat er geene termen bestaan om, naar aanleiding van art. 70 der armenwet, zoo als zij gewijzigd is bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85),

eene beslissing te nemen omtrent de woonplaats van Maria Ziervogel tijdens het ontstaan der krankzinnigheid, waaraan zij in Junij en Julij 1872 lijdende was.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 9 Februarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Rijsaterwoude van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 17 September 1872, betreffende den legger der wegen en voetpaden in die gemeente.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Op den in 1854 vastgestelden legger der wegen en voetpaden te Rijsaterwoude zijn geplaatst als onderhoudpligtigen van den zoogenaamden Heerenweg, een met puin en grind bezanden rijweg, lang 1171 meters, breed 6 meters, de eigenaren der aangrenzende erven, en daaronder, voor een gedeelte ter lengte van 363 meters, Corn. Loos en consorten. Later is gebleken, dat daarmede bedoeld waren Corn. Loos, Jacob van der Meer en Johanna Oudshoorn, weduwe van Hendrik Klein, allen wonende te Roelofs Arendsveen, gemeente Alkemade.

Burgemeester en Wethouders, met de schouw over dien weg belast, hebben meermalen, wegens den slechten staat van dat gedeelte wegs, terwijl die eigenaren niet voldeden aan de aanzeggingen om binnen een zeker tijdsverloop tot herstelling over te gaan, proces-verbaal tegen hen opgemaakt. Vervolgd wegens overtreding van de artt. 1 en 7 der gemeentelijke verordening op het onderhoud der wegen en voetpaden, werden zij door den Kantonregter te Woubrugge vrijgesproken (zal hier moeten zijn: ontslagen van rechtsvervolging, zie VAN DEN HONERT, *Gemengde Zaken*, dl. 25, blz. 431 sqq.). Het Openbaar Ministerie kwam tegen een dier vonnissen in cassatie, met dat gevolg, dat de Hooge Raad de zaak casseerde en verwees naar de Arrondissements-Regtbank te Leiden; doch dáár werden de gedaagden vrijgesproken, op grond, dat hunne onderhoudpligtigheid niet was bewezen. Die Regtbank overwoog namelijk: "dat, ofschoon de legger, indien die naar de bestaande voorschriften is opgemaakt, dienen kan tot beantwoording der vraag, wie als onderhoudpligtigen van wegen moeten worden aangemerkt, echter door den legger, die hier was overgelegd, zoodanig bewijs tegen deze drie beklagden niet kan worden aangenomen; dat toch als eigenaren van den Heerenweg en als onderhoudpligtigen van dien weg op den bedoelden legger voorkomen het Hoogheemraadschap van Rijnland, Corn. Loos en consorten, en vermoedelijk nog anderen, die met de benaming *en zoo voorts* worden aangeduid; doch dat daardoor niet kan worden opgelost, of al die als onderhoudplig-

tigen aangewezenen gezamenlijk den gezegden Heerenweg moeten onderhouden, dan wel ieder voor een bepaald gedeelte, en dat in dit laatste geval wederom ontbreekt de vermelding, welk deel van den weg bij ieder der aangewezen personen in onderhoud zou zijn; dat evenmin uit den legger blijkt, wie onder de daarin genoemde consorten worden verstaan, terwijl de uitdrukking *en zoo voorts* daarenboven alle afdoende bewijskracht tegen deze beklaagden uitsluit." Tegen die vrijspraak stond geen beroep in cassatie open.

Loos c. s. wendden zich nu bij adres tot Gedeputeerde Staten, met verzoek, dat zij van den legger als eigenaars of onderhoudpligtigen zouden worden afgevoerd, daar zij in 1854 verkeerdelijk daarop gebragt waren, terwijl die weg zelfs volgens den legger zou toebehooren aan het Hoogheemraadschap van Rijnland.

Burgemeester en Wethouders, door Gedeputeerde Staten daarop gehoord, wezen er op, dat het verzet van Loos c. s. tegen den onderhoudslast, waaronder zij hun land hadden gekregen of gekocht, een gewichtig beginsel gold, van ver strekkende gevolgen voor alle andere onderhoudpligtigen. Zij verklaren, dat de stelling van den weg bij het kadaster ten name van het Hoogheemraadschap van Rijnland is geweest een *erreur*, tijdens de invoering van het kadaster begaan; dat de adressanten zich altijd als eigenaren van het bewuste gedeelte wegs hebben gedragen en beschikt hebben over het daarop groeiend gras- en houtgewas; dat er ook geen dadelijk verband bestaat tusschen de onderhoudpligtigheid en het als eigenaar bij het kadaster bekend staan; dat de overlegging van het koopcontract van hun land, waarin niets over dien onderhoudslast voorkomt, niets afdoet, daar 1°. in de generale conditiën, in het proces-verbaal van veiling opgenomen, wel zal gestaan hebben, gelijk in alle soortgelijke stukken staat, „dat de koopers zullen belast zijn met het maken en onderhouden van bruggen, kaden, dijken, dammen, duikers, schoeijingen, scheidingen en hoefslagen op wegen, kaden, wateringen en slooten, alles zoodanig dezelve daaraan onderhevig zijn of onderworpen zullen worden"; en 2°. men, al stond dat er niet, door verzwijging, bij verkoop van onroerend goed, dat goed niet kan opheffen van een daarop klevenden last. Burgemeester en Wethouders verklaarden echter, na het vonnis der Regtbank te Leiden, de verdere verbalisering tegen Loos c. s. te staken, totdat op een nieuwen legger de pligtigen duidelijker zullen zijn aangewezen.

Blijkens een brief van het Hoogheemraadschap van Rijnland aan Gedeputeerde Staten beweert dat Heemraadschap noch op den Heerenweg, noch op eenig gedeelte daarvan, eenig regt van eigendom.

Gedeputeerde Staten hebben daarop, bij besluit van 3 Julij 1871, 1°. aan Corn. Loos c. s. te kennen gegeven: dat, ten gevolge der invoering van het reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland van November 1870, de legger der wegen en voetpaden in iedere gemeente behoort te worden gewijzigd; dat derhalve, wanneer die legger ter secretarie der gemeente Rijnsaterwoude ter lezing zal liggen, overeenkomstig art. 3 van voormeld reglement, zij hunne bezwaren daartegen bij den Raad kunnen inbrengen; en 2°. Burgemeester en Wethouders aangeschreven om bij het vaststellen van den gewijzigden legger te letten op het vonnis der Leidsche Regtbank, en ten duidelijkste de onderhoudpligtigen op dien legger te vermelden.

Op den nieuw opgemaakten legger werden nu als eigenaren en onderhoudpligtigen van het bewuste gedeelte van den Heerenweg, ter lengte van 363 meters, geplaatst Corn. Loos, Jacob van der Meer Gz. en Johanna Oudshoorn, weduwe van Hendrik Klein, en als grond voor den onderhoudslast verwezen naar de oude hoefslagboeken.

De drie genoemde belanghebbenden bragten tijdig hunne bezwaren tegen die vermelding op den nieuwen legger en bij den Gemeenteraad van Rijnsaterwoude, doch deze wees hunne reclame op 11 April 1872 af op deze gronden: „dat, ofschoon het niet tot 's Raads bevoegdheid behoort te beslissen over quaestiën van eigendom, de vermelding in den legger van de adressanten als eigenaars van een gedeelte van den

Heerenweg rust op het feit, dat adressanten, even als de overige eigenaars van de hun in eigendom toebehoorende perceelen, zich steeds hebben gedragen als eigenaars van het vóór die perceelen gelegen gedeelte van den Heerenweg, daarop boomen hebben gepland en beschikt over het daarop staande hout- en grasgewas;

„dat hiertegen niets kan afdoen de vermelding op het kadaster van het Hoogheemraadschap van Rijnland als eigenaar van dat gedeelte van dien weg, daar die vermelding op geen enkelen grond steunt, en, als ten eenemale abusief, alleen aanleiding kan opleveren tot eene rectificatie van de kadastrale registers;

„Overwegende, dat de adressanten beweren in geen deele verplicht te zijn tot onderhoud van genoemden weg of van het daarvan aangewezen gedeelte, doch die ontkenning van de onderhoudpligtigheid geheel in de lucht zweeft;

„dat toch, bij de voorloopige vaststelling van den legger, niet naar willekeur dezen en genen zijn aangewezen als onderhoudpligtigen van eenig gedeelte der wegen en voetpaden, maar die aanwijzing berust op een sedert onheugelijke jaren bestaanden toestand;

„dat die verplichting tot onderhoud door alle anderen dan ook stilzwijgend wordt erkend, en ook adressanten, even als de vorige eigenaars der door hen bezeten perceelen, steeds het gedeelte van den Heerenweg vóór die perceelen hebben onderhouden, en zich eerst in den laatsten tijd daaraan geheel willekeurig hebben onttrokken;

„dat, terwijl alle wegen en voetpaden, zonder onderscheid, in deze gemeente verhoefslaagd zijn, de adressanten geene de minste aanwijzing doen, wie in hunne plaats als onderhoudpligtigen van dit gedeelte van den Heerenweg hadden moeten worden vermeld;

„dat wel de voorloopig vastgestelde legger ter visie is nedergelegd, doch die ter visie-ligging zich niet uitstrekt tot de oude hoefslagboeken en verdere bescheiden, die onafhankelijk van den toestand, waarin zij volgens adressanten zouden verkeeren, als leidraad voor de opmaking van den legger hebben gediend, en des gevorderd aan de bevoegde autoriteiten zullen worden medegedeeld.”

De drie belanghebbenden hebben zich daarop, bij adres van 19 April 1872, tot Gedeputeerde Staten gewend, met verzoek, dat zij alsnog uit den legger zouden geroyeerd worden als eigenaren en onderhoudpligtigen van het bedoelde gedeelte van den Heerenweg.

Inmiddels heeft de Burgemeester van Rijnsaterwoude getracht bewijzen te verzamelen omtrent de daden van eigendom, door de drie gemelde personen op dien weg gepleegd, en zond hij een proces-verbaal van bij hem afgelegde verklaringen van twee getuigen aan Gedeputeerde Staten in. Arie Nederstigt, oud twee-en-zeventig jaren, heeft verklaard, dat hij twaalf jaren geleden zich heeft vervoegd bij Jacob van der Meer, van Roelof Arendsveen, om het grasgewas langs den Heerenweg vóór het houtland, dat deze met Corn. Loos en de weduwe Klein te Rijnsaterwoude bezat, welk grasgewas tot dien tijd toe door de genoemde eigenaars was verpacht geweest aan Jan van der Zwaan voor f 3 in het jaar. Hem werd dan ook dat gras en eenig dáár groeiend hakhout afgestaan, tegen de verplichting zijnerzijds om de sloot tusschen den weg en hun houtland schoon te houden. Op last van van der Meer hield hij ook den weg zelven in orde, waarvoor hij jaarlijks betaling ontving. Hij handelde meest met van der Meer, somtijds echter ook met Corn. Loos of met hen beiden, en eene enkele maal met de weduwe Klein. De andere getuige, de weduwe van genoemden Jan van der Zwaan, geboren Begelink, oud vier-en-zestig jaren, heeft verklaard, dat wijlen haar man één of twee jaren het genot van het grasgewas gehad heeft van bedoeld gedeelte van den Heerenweg, gelegen vóór de bosschen van Willem van der Breggen voorheen, later van de drie tuinders van Roelof Arendsveen. Zij kan zich niet herinneren, of hij er geld voor betaald heeft, maar wèl, dat

hij de sloot er voor moest schoon houden. De Burgemeester voegt er bij, dat de verkeerde te-naam-stelling op het kadaster van het Hoogheemraadschap als eigenaar van den weg een der vele abuizen is, bij de invoering van het kadaster begaan; dat tegen der reclamanten ontkenning, dat zij den weg ooit onderhouden hebben, staan de genoemde stellige verklaringen van twee getuigen en voorts de wetenschap van den Wethouder J. van der Breggen: dat dit gedeelte wegs vroeger door W. van der Breggen, en later door de drie reclamanten, wel degelijk is onderhouden. Ook de Wethouder van Beijeren en hij Burgemeester zelf, te Rijnsaterwoude geboren, heeft nooit andere onderhoudpligtigen dan hen gekend. Alle de wegen en voetpaden in zijne gemeente zijn gehoefslaagd, en, buiten deze reclamanten thans, heeft niemand zich ooit tegen het onderhoud verzet. Het land wordt in zijne gemeente, met dien last bezwaard, verkocht; de koper rekent er dus op; en, moest die onderhoudslast op de gemeente komen, dan zou dat tot hooge opvoering der belastingen leiden.

Alvorens te beslissen, hebben Gedeputeerde Staten, volgens het reglement, den Gemeenteraad gehoord; en deze besloot met algemeene stemmen het volgende te berigten:

dat het van algemeene bekendheid is, dat de adressanten zich steeds, even als de vorige eigenaars der belendende eigendommen, hebben gedragen als eigenaars van het gedeelte van den Heerenweg vóór hunne landerijen, zoo als aan heeren Gedeputeerde Staten overtuigend gebleken zal zijn uit de verklaring van A. Nederstigt; dat zij dus terecht op den legger als eigenaars van den weg zijn vermeld, daar het niet-aangaat daarbij steeds het kadaster te volgen;

dat het evenzeer van algemeene bekendheid is, dat zij steeds dat gedeelte van den weg hebben onderhouden, even als de vorige eigenaars der belendende eigendommen, die dan ook op de oude hoefslagboeken als onderhoudpligtigen voorkomen, terwijl de tegenwoordige adressanten zich eerst in den laatsten tijd aan dat onderhoud geheel willekeurig hebben onttrokken;

en, op grond van een en ander, als het gevoelen van den Raad te kennen te geven, dat er geene termen bestaan om te voldoen aan het verzoek der adressanten om uit den legger der wegen en voetpaden te worden geroyeerd, èn als eigenaars èn als onderhoudpligtigen van het gedeelte van den Heerenweg (rijweg), gelegen voor hunne landerijen in deze gemeente.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland namen daarop op 1 September 1872 het volgende besluit:

„Overwegende:

„1°. ten aanzien van den eigendom:

„dat van het gedeelte van den Heerenweg onder Rijnsaterwoude, waarvan bij den legger der wegen en voetpaden de eigendom wordt toegeschreven aan de adressanten Loos c. s., reeds bij de invoering van het kadaster als eigenaar bekend staat het Hoogheemraadschap van Rijnland, maar niet de eigenaren van de aan dien weg grenzende perceelen, en het Gemeentebestuur van Rijnsaterwoude alzoo onbevoegd was, op den legger der wegen in die gemeente den eigendom van dat gedeelte van den Heerenweg te stellen op iemands naam, dan krachtens een behoorlijken titel van eigendom; dat, wanneer het perceel van den Heerenweg ten onrechte is gesteld ten name van het Hoogheemraadschap van Rijnland en moest gesteld zijn ten name van de eigenaren der aanbelandende perceelen, — zoo als door het Gemeentebestuur wordt beweerd, — hieruit wel zoude volgen, dat de vorige eigenaren dezer perceelen ook eigenaren moeten geacht worden te zijn geweest en gebleven van het gedeelte Heerenweg, maar niet de tegenwoordige eigenaren dier perceelen, vermits uit de aan deze Vergadering overgelegde koopacten is gebleken, dat de eigendom van dat perceel weg niet aan de koopers is overgedragen;

„dat uit de door adressanten overgelegde titels van eigendom niet blijkt van eigendoms-overgang van dat gedeelte weg;

„dat toch door de overschrijving van die bewijzen van eigendom de koopers alleen den eigendom hebben verkregen van de in die acten vermelde perceelen, doch niet van den daarin niet kadastraal vermelden Heerenweg;

„dat het ook niet de bedoeling van de in die acte voorkomende verkoopers schijnt te zijn geweest om een gedeelte van den Heerenweg over te dragen aan de koopers, blijkt bovendien duidelijk uit de in de acte vermelde omschrijving van de te verkoopen perceelen, luidende: „eenige perceelen houtland, gelegen ten westen van den Heerenweg“;

„en 2°. ten aanzien van de verpligting tot onderhoud:

„dat bij art. 231 der gemeentewet als beginsel is aangenomen, dat wat ten gebuike van allen bestaat, op gemeene kosten moet worden onderhouden, behoudens waar de verpligting tot onderhoud, krachtens vroegere overeenkomst, of eenigen anderen rechtsgrond, op bijzondere personen of erven rust;

„dat in de acte van verkoop, den 15 Januarij 1834 verleden voor den te Leiden residerenden Notaris Thomas van Bergen, in art. 4 der voorwaarden uitdrukkelijk wordt bedongen:

„dat de koopers belast zijn met het maken en onderhouden van bruggen, kaden, dijken, dammen, duikers, schoeijingen, scheiekken, banwerken en hoefslagen op wegen, kaden, dammen, weteringen en slooten, alles zoodanig dezelve daaraan onderhevig zijn of onderworpen mogten zijn“;

„dat bij de later volgende omschrijving geene opgaaf voorkomt, dat deze landerijen belast zijn met het maken van eenig banwerk, of meer bepaald belast zijn met het onderhoud van het gedeelte van den Heerenweg, langs de perceelen gelegen;

„dat dus de verpligting tot onderhoud evenmin uit de koopacte voortvloeit;

„dat het voormeld Gemeentebestuur zich beroept op het regt van gewoonte, dat dit steeds zoo heeft plaats gehad, en dit door getuigen tracht te bewijzen; maar dit zelfs bewezen zijnde, dat bewijs niet kan worden aangenomen, daar het regt van gewoonte niet geldt dan in de gevallen, bij de wet toegelaten;

„dat de Burgemeester der meergemelde gemeente, uitgenoodigd om, zoo mogelijk, de hoefslagboeken of verordening over te leggen, waarop in de gemeente de verpligting tot onderhoud zoude kunnen geacht worden te berusten, echter in gebreke is gebleven daaraan te voldoen;

„Is besloten:

„te verklaren, dat de bezwaren, door adressanten C. Loos, J. van der Meer Gz. en weduwe H. Klein tegen den legger der wegen en voetpaden van de gemeente Rijnsaterwoude ingebragt, gegrond zijn bevonden; en dat hunne verpligting tot onderhoud van het gedeelte van den Heerenweg, onder no. 6 op dien legger voorkomende, niet is bewezen, en de bestaande legger dien ten gevolge moet worden gewijzigd.“

Daartegen nu is gerigt het adres, op 26 September 1872 aan den Koning gerigt, en dat, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 28 December 11., no. 144, 3de Afdeeling, bij deze Afdeeling van den Raad van State werd aanhangig gemaakt. In dat adres wordt het volgende gezegd:

„dat de Raad vooraf meent te moeten opmerken, dat in de beslissing zelve onduidelijkheid en dubbelzinnigheid heerscht; dat toch uit de overwegingen ad I^{um} zou moeten voortvloeijen, dat adressanten geene eigenaars van het gedeelte van den Heerenweg zouden zijn, en in den aanhef van het dispositief dan ook wordt gezegd, dat de bezwaren (dus ook die tegen de vermelding als eigenaren van den weg) gegrond zijn bevonden; doch daarna weder wordt gezegd, dat hunne verpligting tot het onderhoud van het gedeelte Heerenweg niet is bewezen, en de bestaande legger dien ten gevolge moet worden gewijzigd; waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat de legger alleen ten aanzien der onderhoudspligtigheid moest worden gewijzigd;

„dat de Raad, onder voorbehoud zijne bezwaren nader te ontwikkelen, bovendien meent eerbiedig aan Uwer Majesteits oordeel de volgende bedenkingen te moeten onderwerpen tegen de overwegingen, welke heeren Gedeputeerde Staten tot de genomene beslissing hebben geleid:

„1°. ten aanzien van den eigendom;

„2°. ten aanzien der onderhoudspligtigheid.

„I. De Raad moet het in het algemeen betreuren, dat de bepalingen van het provinciaal reglement aanleiding geven aan de administratieve magt om zich te mengen in twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, door art. 148 der Grondwet bij uitsluiting gebragt tot de kennis van de regterlijke magt. Het reglement schrijft voor, dat de leggers ook moeten inhouden opgave van de eigenaars van den weg, ofschoon naar 's Raads meening de eigendom van den weg in geen regtstreeksch en noodzakelijk verband staat tot de verplichting tot onderhoud, waarvan de beoordeeling aan de administratieve magt is toegekend.

„Burgemeester en Wethouders hebben echter bij de opmaking van den legger naar hun beste weten aan de hun opgelegde verplichting voldaan, door als eigenaars te vermelden degenen, die zich steeds als zoodanig hebben gedragen, door te beschikken over het daarop groeiend gras en houtgewas. Bij zijne beschikking op den 11 April 1872 op een verzoek van de adressanten, heeft de Raad gemeend ook in hunne vermelding als eigenaars op den legger geene verandering te moeten brengen, ofschoon erkennende, dat het niet tot de bevoegdheid van den Raad behoort te beslissen omtrent quaestiën over eigendom.

„Afgезien van deze bedenkingen, meent de Raad, dat de vermelding van het Hoogheemraadschap van Rijnland in de kadastrale registers als eigenaars van het gedeelte Heerenweg in deze niets kan afdoen, daar die vermelding op geen enkelen grond rust, terwijl het van algemeene bekendheid is, dat Rijnland nimmer eenige daad als eigenaar op dit gedeelte van den weg heeft verrigt. Voorts kan het kadaster nimmer opleveren een bewijs van eigendom, terwijl het van algemeene bekendheid is, dat in de kadastrale registers tallooze misstellingen voorkomen. Inzonderheid doet zich dit voor bij de wegen, welke in sommige gemeenten dikwijls geheel ten name der gemeente gesteld zijn, niettegenstaande de belendende eigenaren, met het onderhoud belast, zich daarvan sedert onheugelijke tijden als eigenaren gedragen.

„Ofschoon dus ook in de eigendomsbewijzen van C. Loos c. s. het perceel weg niet moge voorkomen, hebben die personen zich na den eigendoms-overgang der belendende perceelen tevens feitelijk in het bezit gesteld van den daarvoor gelegen weg en, even als de vorige eigenaars, beschikt over het daarop groeiende hout en grasgewas. De adressanten hebben dus reeds door een bezit van meer dan dertig jaren den eigendom van het gedeelte weg verkregen, en zouden met de meeste vrucht hun regt van eigendom in regten kunnen doen gelden, ingeval van stoonis in hun bezit.

„In dezen staat van zaken is de redenering ten eenemale onaannemelijk, dat de vorige eigenaren van de belendende perceelen geacht moeten worden eigenaren te zijn gebleven van het gedeelte Heerenweg. Te minder schijnt dit het geval te kunnen zijn, daar na het overlijden van den vorigen eigenaar, Willem van der Breggen, de erfgenamen eene algemeene verkooping van diens goederen hebben doen houden. Er bestond geen de minste grond daarvan een gedeelte weg uit te sluiten, dat steeds met de belendende perceelen houtland van den eenen eigenaar op den anderen is overgegaan.

„II. De Raad meent er op te moeten wijzen, dat ten aanzien van de verplichting tot onderhoud ten onregte een beroep is gedaan op art. 231 der gemeentewet; een artikel, dat ten deze, naar zijne meening, volstrekt niet toepasselijk is. In verband met de beide voorgaande artikelen, is in art. 231 slechts sprake o. a. van wegen, aan de gemeente behoorende.

„Heeren Gedeputeerde Staten beroepen zich op de acte van verkoop, dd. 15 Januarij 1834, en excerpere daaruit eene clause, die echter niet volkomen overeenstemt met die in andere extracten uit dezelfde acte, waar het slot is, niet: „of onderworpen mogten *zijn*“, maar: „of onderworpen mogten *worden*“. Even als dit in lateren tijd meer en meer gebruikelijk is geworden, is in deze acte slechts in algemeene bewoordingen sprake van de lasten, waarmede de verkochte eigendommen zijn bezwaard, in plaats van die met name te vermelden, wat de oorzaak van eene groote verwarring is geworden. Al ware echter in de acte van geene verplichting tot onderhoud melding gemaakt, is het toch duidelijk, dat men een eigendom bij overdragt, zomin door eenvoudige verzwijging als door uitdrukkelijk beding, kan ontheffen van eenige daarop rustende verplichting. Ten eenemale onaannemelijk is het, dat de onderhoudsplichtigheid geheel afhankelijk zou zijn van de willekeur van iederen vervaardiger van een contract.

„In de beschikking heeft het den schijn, alsof het Gemeentebestuur zich slechts beroepen had op het regt der gewoonte, dat dit steeds zoo had plaats gehad. Het Gemeentebestuur heeft in het licht gesteld, dat alle wegen in de gemeente verhoefslaagd zijn, en dat die verhoefslaging, naar een vast plan geregeld, sedert onheugelijke jaren heeft bestaan, zoo als uit oude hoefslagboeken kan blijken. Die verplichting wordt dan ook nog steeds door alle anderen erkend; en C. Loos c. s. zijn de ééningen, die tegen hunne vermelding als onderhoudsplichtigen opkomen, zonder eenige aanwijzing te doen, wie in hunne plaats het bewuste gedeelte van den Heerenweg zou moeten onderhouden.

„Het gedeelte van den Heerenweg, waarin het hoefslag van C. Loos c. s. gelegen is, werd, blijkens oude hoefslagboeken, van oudsher onderhouden door de eigenaars der ten westen gelegen eigendommen, even als het daarnaast gelegen voetpad door de eigenaren der landen ten oosten, in den Wassenaarschen polder gelegen. In een hoefslagboek van 1817 wordt dan ook zeer duidelijk Willem van der Breggen, de toenmalige eigenaar der landen, later overgegaan aan C. Loos c. s., aangewezen als belast met het onderhoud van den vóór die eigendommen gelegen rijweg. Eene gelijke aanwijzing is in een ouder hoefslagboek te vinden ten aanzien van den toenmaligen eigenaar Willem Krook.

„In de laatste overweging wordt gesproken van het niet-voldoen door den Burgemeester aan eene uitnoodiging om de hoefslagboeken of verordening over te leggen. Hier schijnt een misverstand te bestaan. Van eene verordening is niets gevonden kunnen worden; doch overigens heeft de Burgemeester alle inlichtingen, die hij heeft kunnen magtig worden, medegedeeld. In de gewisselde schrifturen is alles vermeld, wat in de hoefslagboeken betrekkelijk de zaak in quaestie voorkomt. De hoefslagboeken zijn voorts ter inzage gegeven aan de heeren Mr. C. van Vollenhoven en Mr. C. W. Hubrecht, toen deze heeren in Commissie in deze gemeente zijn geweest. Zomin de Burgemeester, als de beide Wethouders, die daarbij tegenwoordig waren, kan zich herinneren, dat het verlangen is geuit om die nog nader *in originali* over te leggen. Schriftelijk is daartoe evenmin aanzoek gedaan, anders waren ze voorzeker onverwijld ingezonden.

„Op de boven uiteengezette gronden wendt de Raad zich tot Uwe Majesteit, eerbiedig verzoekende, dat het Uwer Majesteit moge behagen:

„een nieuw en nauwkeurig onderzoek van de voorschreven zaak te willen gelasten, en, met vernietiging der beslissing door heeren Gedeputeerde Staten genomen, de vermelding van C. Loos c. s., als onderhoudsplichtigen van het aangewezen gedeelte van den Heerenweg op den legger der wegen en voetpaden in deze gemeente te handhaven.“

Gedeputeerde Staten, op dat adres nader gehoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, hebben op 3 December ll. berigt, en hunne genomene beslissing

verdedigd. Hoofdzakelijk voeren zij aan, dat de Gemeenteraad uit het oog verliest, dat levering van onroerend goed geschiedt door overschrijving der acte in de openbare registers, en dat noch uit de koopacte van het land noch uit de omschrijving daarvan op die registers blijkt, dat de koopers, Loos c. s., ook eigenaren zijn geworden van den Heerenweg, langs hun gekocht land loopende; dat zij zich als eigenaars van dat gedeelte wegs gedragen hebben, daaruit kan niet worden besloten tot hun regt daartoe. Wat betreft de verpligting tot onderhoud, Gedeputeerde Staten vonden daartoe bij de reclamanten noch eenen burgerregtelijken, noch eenen publiekregtelijken grond; en de Commissie uit hun midden, aan welke oude hoefslagboeken vertoond zijn, vonden ook daarin geen bewijs voor die verpligting, daar het ook niet bleek, krachtens welke wettelijke voorschriften die boeken waren opgemaakt of welke verbindende kracht er aan toe te schrijven is.

Door het Gemeentebestuur zijn aan deze Afdeeling nog ingezonden twee oude hoefslagboeken van den Heerenweg, het eene waarschijnlijk van 1783, het andere van 1817; en door Mr. W. Thorbecke, als gemachtigde van C. Loos c. s., eene koopacte van 1834, waarin het art. 4 der veilconditiën behelst, dat de koopers zullen belast zijn met het maken en onderhouden van bruggen, kaden, dijken, dammen, duikers, schoeijingen, scheihekken, banwerken en hoefslagen op wegen, kaden, enz., alles zoodanig dezelve daaraan onderhevig zijn of onderworpen mogten worden. De verkoopers waren de erfgenamen van Willem van der Breggen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemachtigden tegenwoordig. Hebben de gemachtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. W. WINTGENS, Advokaat te 's Gravenhage, als gemachtigde van het appellerend Gemeentebestuur optredende, geeft hoofdzakelijk te kennen: dat de onderwerpelijke weg van groot belang is voor den geheelen omtrek; dat die weg in tamelijk onbruikbaren toestand verkeert, maar dat het Gemeentebestuur niet kan noch mag overgaan om hem in bruikbaren toestand te brengen. Evenwel de weg vereischt dringend voorziening. Als de houding opgaat, die door de tegenpartij wordt in acht genomen, zal een ieder zich aan het onderhoud van den weg onttrekken. Het geldt hier de vraag van hoefslagpligtigheid, terwijl de tegenpartij ontkent onderhoudpligtig te zijn. De gemeente evenwel beweert, dat die verpligting bestaat; dat C. Loos c. s., als eigenaren van de aangrenzende landen, wel degelijk verpligt zijn den weg, die langs die perceelen loopt, te onderhouden. Ter ontwikkeling van dat betoog wordt door spreker getreden in eene aanhaling van de oude geschiedenis omtrent de beteekenis van het woord *hoefslag* en van den oorsprong van het regt, waarvan hier sprake is. Na eene uitvoerige behandeling van deze en meerdere punten, concludeert gemachtigde tot het voordragen van een advies aan den Koning tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

De heer Mr. W. THORBECKE, Advokaat te 's Gravenhage, verdedigt, als gemachtigde der belanghebbenden Loos c. s., het aangevallen besluit van Gedeputeerde Staten. Hij ontkent hetgeen bij vorigen termijn is beweerd, dat er misbruik zou zijn gemaakt van de algemeene communicatie. Wel erkent hij, dat quaestiën over eigendom bij den burgerlijken regter te huis behooren; maar hij doet uitkomen, dat het hier geldt de voorwaarden, in het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden gesteld. Het geldt niet de beslissing over eenig betwist punt van eigendom. Bovendien, daarover wordt van deze zijde geen twist gevoerd, als zijne lastgevers maar niet als eigenaren vermeld worden. Gemachtigde houdt vol, dat de beweerde onderhoudspligtigheid niet bewezen is, en wijst voorts, in verband tot zijne verdediging

van het besluit van Gedeputeerde Staten, op art. 3, 2de al., van het provinciaal reglement. Na ook zijnerzijds nog meerdere gronden te hebben besproken, concludeert gemagtigde tot handhaving van het bedoelde besluit.

Beide gemagtigden komen bij re- en dupliek nog nader op de door hen gevoerde beweringen terug.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 14 Mei 11., waarbij de sluiting van de begraafplaats dier gezindte is bevolen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op 27 Augustus 1870 werd door eene Commissie uit Gedeputeerde Staten van Zuidholland een onderzoek ingesteld naar den toestand der begraafplaats van de Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard, van welke begraafplaats, gelegen onder de burgerlijke gemeente Zegwaard, een gedeelte volgens overeenkomst tot algemeene begraafplaats voor deze gemeente en voor de gemeente Zoetermeer gebezigd wordt. Bij dat onderzoek bleek de begraafplaats geheel door de bebouwde kom der gemeente ingesloten te zijn.

De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in Zuidholland, vervolgens door Gedeputeerde Staten omtrent het verder gebruik der begraafplaats geraadpleegd, verklaarde in zijn berigt van 16 Julij 1871 het volgende:

„Te Zegwaard is de begraafplaats ook midden in het dorp, door woningen omringd, aan eene zijde liggen deze zelfs vlak daarnaast.

„Ofschoon naar mijne meening spoedige sluiting niet noodig is, kan niet worden ontkend, dat het begraven aldaar van omstreeks 40 lijen 'sjaars op de omgeving ongunstig werken moet.”

Gedeputeerde Staten namen daarop den 25 Julij 1871 een besluit, hetwelk, voor zooveel Zegwaard betreft, het volgende inhoudt: „Is besloten te kennen te geven aan Burgemeester en Wethouders der gemeente Zegwaard, dat, hoewel de begraafplaats midden in het dorp gelegen en door woningen omringd is, eene spoedige sluiting niet noodig voorkomt; dat het evenwel niet is te ontkennen, dat het begraven aldaar van omstreeks 40 lijen 'sjaars op de omgeving ongunstig werken moet;

„Op grond waarvan de tegenwoordige begraafplaats, als in strijd met de bepalingen der wet van den 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65, niet kan blijven bestaan, en dien ten gevolge gesloten moet worden, en het tijdstip daarvoor wordt bepaald ultimo December 1874, een tijdvak, waarin heeren Burgemeester en Wethouders ruimschoots de gelegenheid hebben om tot aankoop van een geschikt terrein tot den aanleg eener nieuwe begraafplaats te kunnen overgaan, waarvan de uitslag door deze vergadering zal worden afgewacht.”

Van dat besluit werd door Burgemeester en Wethouders een afschrift gezonden aan Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard; een gevolg daarvan was een schrijven van Kerkvoogden aan Gedeputeerde Staten, gedagteekend 19 December 1871. Daarin werd gezegd, dat de begraafplaats in het midden der twee gemeenten Zoetermeer en Zegwaard zeer gunstig gelegen was, en dat, naar de over-

tuiging van Kerkvoogden, het voortdurend bestaan dier begraafplaats, zoowel door de gemeentebesturen als door de ingezetenen, hoogst wenschelijk werd geacht.

Eene andere begraafplaats zou niet dan met veel moeite en groote kosten te verkrijgen zijn, omdat die niet anders zou kunnen aangelegd worden dan op laag gelegen poldergrond, die aanmerkelijk zou moeten opgehoogd worden. De aanleg zou ook alleen kunnen geschieden ver uit het midden der gemeenten, zoodat de lijken veel verder vervoerd zouden moeten worden dan thans, hetgeen inzonderheid tijdens het heerschen van besmettelijke ziekten bezwarend en ongewenscht zou zijn.

Zonder te willen ontkennen, dat de ligging eener begraafplaats te kort bij woningen schadelijk kan zijn, merkten Kerkvoogden evenwel op, dat de begraafplaats hunner gemeente nooit gebleken was eene nadeelige uitwerking te hebben; dat zelfs bij het heerschen van epidemische ziekten de bewoners der in den omtrek staande gebouwen niet meer, dikwijls zelfs minder werden aangetast dan de bewoners van andere deelen der beide gemeenten, en dat vele van de bewoners der bedoelde gebouwen een hoogen leeftijd bereikten.

Kerkvoogden opperden ten slotte het denkbeeld om de begraafplaats, die voor het gemiddeld getal te begraven lijken meer dan voldoende was, te wijzigen en die gedeelten, welke het meest nabij de omstaande woningen gelegen waren, voortaan niet meer ter begraving te gebruiken. Door zoodanige inrigting, welke zij verzochten dat door den Geneeskundigen Inspecteur mogt beoordeeld worden, vleiden zij zich, dat de sluiting hunner begraafplaats zou kunnen worden voorkomen.

De Geneeskundige Inspecteur gaf bij zijn berigt van 5 Mei 1872 aan den heer Commissaris des Konings in Zuidholland te kennen, dat de voorgenomen wijziging, indien zij al mogelijk ware, geene noemenswaardige verbetering zou aanbrengen. Men zou wel aan de ééne zijde iets, ofschoon zeer weinig, verder van de aangrenzende woningen verwijderd blijven, maar daarentegen aan eene andere zijde nog meer tot woningen naderen.

De Inspecteur meende echter, dat de voorgenomen uitbreiding niet mogelijk was, omdat de wet verbiedt een zoo dicht aan woningen grenzend terrein tot begraafplaats in te rigten.

Hij drong er dus op aan, dat het besluit van Gedeputeerde Staten van 25 Julij 1871 gehandhaafd zou blijven, en merkte nog op, dat in het afgeloopen jaar 58 lijken op de begraafplaats begraven waren; dus veel meer dan het vroeger opgegeven gemiddelde cijfer van 40.

Hierop volgde het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 14 Mei 1872, n°. 56, waarbij, op grond, dat de begraafplaats geheel is omringd door woningen, gelegen op minderen afstand dan 35 meters, op grond van het berigt van den Geneeskundigen Inspecteur omtrent de ontworpen wijziging, en voorts op grond, dat op de begraafplaats gemiddeld 40 lijken 's jaars worden begraven, en zij daardoor, in verband met hare ligging, schadelijk moet worden geacht voor de volksgezondheid, — is besloten:

1°. te bevelen, dat de begraafplaats den 31 December 1874 zal worden gesloten;

2°. den heer Burgemeester van Zegwaard aan te schrijven aan dat bevel op genoemd tijdstip de vereischte uitvoering te geven, ten ware de begraafplaats vóór dien tijd krachtens art. 24 der wet mogt zijn gesloten;

3°. heeren Burgemeester en Wethouders van Zegwaard uit te noodigen om van de ontvangst van het besluit, na uitreiking van een uittreksel aan heeren Kerkvoogden, kennis te geven;

4°. heeren Burgemeester en Wethouders van Zegwaard en van Zoetermeer opmerksaam te maken, dat, vermits een gedeelte dezer begraafplaats bestemd was voor algemeene begraafplaats hunner gemeenten, door de sluiting er van, hunne gemeenten met 1 Januarij 1875 niet meer in het bezit zullen zijn eener algemeene begraafplaats,

en zij alzoo ter voldoening aan art. 13 der wet zullen behooren zorg te dragen, dat op genoemd tijdstip een aan de eischen der wet voldoende terrein voor algemeene begraafplaats zij aangelegd.

De ontvangst van dat besluit en de uitreiking van een uittreksel aan Kerkvoogden is door Burgemeester en Wethouders van Zegwaard aan Gedeputeerde Staten berigt bij brief van 12 Junij 1872.

Kerkvoogden hebben bij adres van 29 November 1872 de vernietiging van dat besluit van Gedeputeerde Staten aan Zijne Majesteit den Koning gevraagd. Zij geven in dat adres te kennen overtuigd te zijn, dat de ligging der begraafplaats niet nadeelig voor de gezondheid is, hetgeen eene veeljarige ondervinding voldingend heeft bewezen.

Gedeputeerde Staten, omtrent dat adres door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord, merken bij hun berigt van 10 December 1872, n°. 14, hetwelk overigens een overzicht geeft van den loop der zaak, ten slotte op, dat hun besluit vóór 12 Julij aan Kerkvoogden is bekend geweest, en deze dus, krachtens de tweede alinea van art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), niet-ontvankelijk zijn in het eerst in November door hen ingesteld beroep.

Nadat de zaak bij de Afdeeling van den Raad van State voor de geschillen van bestuur was aanhangig gemaakt, zijn bij haar ingekomen eene memorie van Burgemeester en Wethouders van Zegwaard en eene memorie van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard.

Naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders is bij het besluit van Gedeputeerde Staten bevel gegeven tot het sluiten van eene zeer geschikte begraafplaats, op grond van schadelijkheid voor de volksgezondheid, niettegenstaande geen enkel feit of bewijs voor die schadelijkheid bestaat of aangewezen is, hetgeen huns inziens voldingend wordt bewezen door de volgende omstandigheden:

1°. dat, bij het meermalen heerschen van cholera of andere besmettelijke ziekten, welke binnen de gemeente vele offers eischten, juist de bewoners van de huizen, meer nabij de begraafplaats staande, bijna zonder uitzondering werden gespaard;

2°. dat vele der bewoners van die huizen een hoogen ouderdom bereikten, en hun gezondheidstoestand kennelijk niet het minste nadeel ondervindt;

3°. dat, voor zoover bekend is, nimmer eenig bezwaar tegen de begraafplaats of hare ligging is ontstaan.

Burgemeester en Wethouders ondersteunen derhalve het verzoek, door Kerkvoogden aan Zijne Majesteit den Koning gedaan, ook omdat, indien de begraafplaats gesloten werd, de gemeente welligt in de noodzakelijkheid zou komen om met groote kosten eene nieuwe te stichten, waardoor de reeds ongunstige finantiën der gemeente zeer zouden worden gedrukt.

Zij vragen daarom vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, als genomen in strijd met de uitdrukkelijke bewoordingen van het eerste lid van art. 46 der wet van 10 April 1869.

In de memorie van Kerkvoogden wordt gezegd, dat de begraafplaats in gebruik geweest is, sedert het begraven in de kerken werd verboden, en dat sedert 1 Januarij 1829 een gedeelte aan de burgerlijke gemeenten Zoetermeer en Zegwaard tot algemeene begraafplaats is afgestaan geweest; dat de ruimte der begraafplaats, in verband met het gemiddeld aantal der jaarlijks te begraven lijken, voldoende is om aan alle voorschriften der wet te voldoen, en er dan ook nooit eenige bedenking tegen de geschiktheid der begraafplaats is vernomen.

Na vervolgens een overzicht gegeven te hebben van den loop der zaak, zeggen Kerkvoogden, dat zij, toen het besluit van Gedeputeerde Staten van 14 Mei 1872 genomen was, begonnen zijn uit te zien naar een geschikt terrein om eene nieuwe begraafplaats aan te leggen; dat zij daarbij echter op bijna onoverkomelijke hinder-

palen zijn gestuit (hier wordt herhaald hetgeen reeds vroeger was aangevoerd omtrent de lage ligging der gronden buiten de bebouwde kommen en het verder vervoer der lijken).

Kerkvoogden zeggen verder, dat door het tijdsverloop, met dit onderzoek naar een terrein voor eene nieuwe begraafplaats verloren gegaan, ook was verstreken de termijn van eene maand, bij art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) toegestaan voor het instellen van beroep bij Zijne Majesteit den Koning. Desniettemin hebben zij gemeend de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten aan den Koning te moeten vragen, daar toch door het verstrijken van gezegden termijn aan den Koning de bevoegdheid niet ontnomen kan zijn om eene beslissing, door Gedeputeerde Staten in strijd met de wet genomen, op grond van art. 166 der provinciale wet te vernietigen. En de beslissing van Gedeputeerde Staten van 14 Mei 1872 is, naar het oordeel van Kerkvoogden, genomen in strijd met art. 46 der wet van 10 April 1869. Dat artikel toch vordert, door het bevel om eene begraafplaats te sluiten, twee zaken: 1°. dat zij binnen 35 meters van eene bebouwde kom gelegen zij; 2°. dat zij schadelijk zij voor de volksgezondheid.

Wat nu het eerste punt betreft, is het volgens Kerkvoogden volstrekt onjuist, dat hunne begraafplaats geheel omringd zou zijn door woningen, gelegen op minderen afstand dan 35 meters. Er zijn wel enkele woningen binnen dien afstand, maar het terrein, tot begraving dienende, is voor een groot gedeelte begrensd door tuinen en andere opene terreinen en door het kerkgebouw. Tot bewijs hiervan wordt overgelegd een uittreksel uit het kadastrale plan der gemeente.

Wat het tweede vereischte betreft, is het naar het oordeel van Kerkvoogden uit de beslissing duidelijk, dat zij genomen is zonder eenig bewijs van schadelijkheid der begraafplaats, zelfs zonder dat eenig bewijs noodig geacht of eenig onderzoek omtrent schadelijken invloed ingesteld is.

Het bevel tot sluiting berust enkel op de aan den Inspecteur ontleende, uit de ligging der begraafplaats, in verband met het getal der jaarlijks te begraven lijken, geputte meening, gissing of veronderstelling, dat de begraafplaats schadelijk moet worden geacht.

Dit is in strijd met art. 46 der wet, hetwelk niet het regt geeft tot sluiting van elke begraafplaats, binnen den bepaalden afstand gelegen, maar de sluiting alleen veroorlooft, wanneer de schadelijkheid voor de volksgezondheid bestaat en dus is gebleken. In de plaats van een blijk van schadelijkheid kan niet treden eene meening van den Inspecteur. Daarom kan, naar het oordeel van Kerkvoogden, het besluit van Gedeputeerde Staten de vernietiging krachtens art. 166 der provinciale wet niet ontgaan.

En dit dringt naar hun gevoelen des te meer, daar verschillende sterk sprekende eiten duidelijk aantoonen, dat de meening of gissing van den Inspecteur onjuist is, zoodat, indien een behoorlijk onderzoek ware ingesteld, het bevel tot sluiting niet zou gegeven zijn. De bedoelde feiten zijn, dat bij heerschende epidemische ziekten de bewoners der bij de begraafplaats gelegen huizen minder dan anderen zijn aangetast, en dat, zoo als door overgelegde verklaringen wordt bevestigd, verschillende dier bewoners een hoogen ouderdom bereikt, of gedurende vele jaren eene goede gezondheid genoten hebben.

Dit geschil is, krachtens 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van 27 December 1872, n°. 261, 2de Afdeling.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

Tot ondersteuning van het ingesteld beroep treden op de heeren A. VISSER, Wet-
houder van Zegwaard, Kerkvoogd der kerkelijke gemeente van Zoetermeer en Zeg-
waard, en C. L. J. Bos, Secretaris van Zoetermeer en Zegwaard. Door die gemagtigden
wordt hoofdzakelijk bestreden de bewering, dat de onderwerpelijke begraafplaats door
woningen zou omringd zijn. Die bewering achten zij betrekkelijk onwaar. De gebou-
wen toch, die in de nabijheid staan, zijn niet alle woningen, maar er bevinden
zich ook schuren. Uit dat oogpunt dus kan niet gezegd worden, dat de begraafplaats
schadelijk is voor de inwoners. Op dien grond is derhalve het bevel tot sluiting niet
juist. Ook de schadelijkheid voor de volksgezondheid achten gemagtigden niet bewe-
zen. Bij de wet is overigens speciaal aangewezen, dat het huis van den doodgraver,
bij exceptie, zelfs *op* de begraafplaats zich mag bevinden. Op deze gronden dringen
gemagtigden aan tot het geven van een advies tot vernietiging van het bevel van
Gedeputeerde Staten.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene inlichtingen verlangen, is deze zaak
daarmede afgehandeld.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de ver-
gadering.

Vijfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 12 Maart 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de *leden*:

Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. I. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 23 Februarij ll., n°. 5, houdende beschikking op *het beroep van G. Roos, te Maasdam, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem, onder zekere voorwaarden, vergunning is verleend tot het maken eener inrigting voor het droogen van vlas* (zie het verslag over deze zaak op blz. 45—50).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van G. Roos, te Maasdam, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem, onder zekere voorwaarden, vergunning is verleend tot het maken eener inrigting voor het droogen van vlas door middel van ijzeren buizen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 Februarij 1873, n°. 84;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 18 Februarij 1873, n°. 189, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat door G. Roos, te Maasdam, aan Burgemeester en Wethouders van Maasdam vergunning is verzocht tot den opbouw op de oude fundamenten van een voor twee jaren door hem afgebroken vuurput of drooghuisje op zijn erf, gelegen aan den Hoekschendijk, sectie A, n°. 296;

dat Burgemeester en Wethouders van Maasdam, nadat door hen te dier zake een onderzoek *de commodo et incommodo* was belegd en gehouden, zonder uitdrukkelijke afwijzing of inwilliging van het verzoek, vergunning hebben verleend tot de oprigting eener droogmachine;

dat door appellant in zijn aan Ons ingediend verzoekschrift in de eerste plaats beweerd wordt, dat Burgemeester en Wethouders van Maasdam ten onregte den wederopbouw van zijnen vuurput beschouwen als eene nieuwe inrigting, vallende in de termen van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

dat echter bij genoemd besluit vergunning vereischt wordt voor iedere oprigting van de daarin genoemde inrigtingen;

dat de omstandigheden na de eerste oprigting of na de opheffing eener inrigting in die mate kunnen zijn veranderd, dat bij voorgenomene weder-oprigting, ter voorkoming van gevaar, schade of hinder voor het publiek, eene geheel andere beslissing kan blijken noodig te zijn; dat bovendien van eene weder-oprigting van adressants vroegeren vuurput, dien hij voor twee jaren heeft doen afbreken en derhalve zelf heeft opgeheven, wel beschouwd geene sprake kan zijn, en het mitsdien hier de oprigting geldt van eenen nieuwen vuurput op oude nog bestaande fundamenten;

dat, blijkens het op 4 Mei ll. ingesteld onderzoek *de commodo et incommodo*, alsmede blijkens de later ingewonnen ambtsberigten van de ambtenaren van 's Rijks Waterstaat en van Gedeputeerde Staten der provincie, hinder door verspreiding van rook en asch, nadeel dien ten gevolge door bederf van regenputten en drinkwater, brandgevaar en veiligheid voor het verkeer met voertuigen over den Hoekschendijk te duchten zijn uit de oprigting van eenen vuurput ter bedoelder plaatse, tegenover welke, toen de vroegere vuurput vijftig jaren geleden werd opgericht, volgens verklaring van Burgemeester en Wethouders, de huizen nog niet stonden, die zich thans daar tegenover bevinden;

dat er derhalve geene termen zijn om het door G. Roos ingediend verzoek in te willigen;

dat echter tevens het besluit van Burgemeester en Wethouders van Maasdam van 6 Mei ll. dient te worden vernietigd, aangezien daarbij het door G. Roos gedaan verzoek noch is afgewezen, noch is toegestaan, maar hem eene geheel andere vergunning is verleend dan was aangevraagd, en ter zake waarvan een onderzoek *de commodo et incommodo* was belegd;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), rakende de vergunningen tot oprigting van fabrieken en trafieken;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het besluit van Burgemeester en Wethouders van Maasdam van 6 Mei ll. en, beslissende, gelijk Burgemeester en Wethouders van Maasdam hadden behooren te doen, op het door G. Roos ingediend verzoek, dat verzoek te wijzen van de hand.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 23 Februarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van de firma Lobstein en Polak, te Hardenberg, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hun vergunning is geweigerd tot oprigting eener blooterij van schapenvellen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De adressanten Lobstein en Polak, kooplieden, wonende te Hardenberg, gaven op den 26 Junij 1872 aan het Gemeentebestuur van Ambt Hardenberg te kennen, dat zij het voornemen hadden in het perceel, sectie B, n°. 4772, zijnde een huis, staande te Heemse, gemeente Ambt Hardenberg, uit te oefenen een leerhandel en eene daaraan verbonden blooterij van huiden; dat zij voor laatstgenoemd bedrijf noodig hadden het gebruik van het water der rivier de Vecht, en dat zij daarom van het Gemeentebestuur verzochten aan hen de daarvoor noodige vergunning te verleenen.

Het Gemeentebestuur heeft daarop den 9 Julij daaraanvolgende een onderzoek *de commodo et incommodo* ingesteld. Bij die gelegenheid verschenen voor het Bestuur Gerrit Jan Bruins, koopman, en nog zeven andere ingezetenen van Heemse, die verklaarden te zijn eigenaren van perceelen, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het perceel, sectie B, n°. 4772, en dat zij het zeer nadeelig voor hunne eigendommen achtten, dat aan de firma Lobstein en Polak de verlangde vergunning zou worden verleend, met het oog op de verontreiniging van het water der rivier de Vecht en de verpestende lucht, welke naar hunne meening door het bereiden en blooten van huiden wordt verspreid.

Het Gemeentebestuur van Ambt Hardenberg heeft, bij besluit van den 10 Julij, gelet op de ingebragte bezwaren, de verlangde vergunning geweigerd.

Bij adres, gedagteekend Hardenberg 17 November 1872, hebben adressanten zich tegen dit besluit in beroep bij den Koning voorzien, verzoekende, dat, met vernietiging daarvan, aan hen, voor zooveel noodig, tot de oprigting van voormelde blooterij van schapenvellen de verzochte vergunning moge verleend worden. In dat adres wordt beweerd, in de eerste plaats, dat bij het besluit van 10 Julij is uitgegaan van de onjuiste veronderstelling, dat eene blooterij van schapenvellen gelijk zou staan met eene huidbereiderij; dat, naar de meening van adressanten, voor het oprigten eener blooterij de vergunning, bedoeld bij art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), eigenlijk onnoodig was, en zij enkel het verzoek hebben gedaan ten allen overvloede, om de mogelijkheid van latere moeilijkheden, uit eene tegenovergestelde opvatting kunnende voortvloeijen, te voorkomen; dat het Gemeentebestuur alzo onbevoegd was om het verzoek te verwerpen; en voorts in de tweede plaats, subsidiair, dat het besluit niet vermeldt de gronden, waarop het rust; dat adressanten zich niet kunnen voorstellen, dat de eigenaren van naburige perceelen eenigen overlast hoegenaamd van de oprigting der blooterij zouden kunnen hebben; dat dit bij een in te stellen onderzoek ongetwijfeld blijken zou, want dat het perceel n°. 4772 geheel op zich zelf staat, en wel 40 à 50 meters van den publieken weg verwijderd is.

Dit adres is ten fine van consideratiën en advies in handen gesteld van Gedeputeerde Staten der provincie Overijssel. Blijkens hun ambtsberigt van 12 September ll. zijn zij van meening, dat de bezwaren, tegen de inwilliging van het verzoek ingebracht, overdreven zijn, en dat onder de voorwaarden, door den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Overijssel en Drenthe opgegeven, hierna mede te deelen, de vergunning zou kunnen verleend worden. Uit die missive

van Gedeputeerde Staten en de daartoe behoorende bijlagen blijkt, dat de adressanten zich op den 16 Julij ll. tot die Staten hadden gewend, voorziening vragende tegen de afwijzende beschikking van het Gemeentebestuur van Ambt Hardenberg; dat die Staten toen een onderzoek hebben ingesteld, hoezeer zij zich later onbevoegd verklaarden om van het geschil kennis te nemen. Zij hebben namelijk gehoord het Gemeentebestuur van Ambt Hardenberg, dat bij missive van 31 Julij ll. berigtte, dat, naar de meening van het Bestuur, voor de oprigting eener blooterij vergunning noodig is, omdat de van wol ontbloote vellen, alvorens als zoogenaamd zeemleder in den handel te kunnen komen, noodwendig eene, zij het dan ook voorloopige, bewerking moeten ondergaan; en voorts den gemelden Inspecteur, die op den 21 Augustus ll. berigtte, dat hij een onderzoek *in loco* had ingesteld, waaruit bleek, dat het huis, waarin de blooterij zal worden gevestigd, staat aan den straatweg, onmiddellijk bij Stad Hardenberg en op weinig schreden afstands van de Vecht en van de brug daarover, langs welke men in de Stad Hardenberg komt; dat het weeken der huiden geschieden zal in de Vecht, en wel bij nacht, en de overige bereiding, het ontblooten van de wol, binnen 's huis; dat de afgesneden pooten en verdere afval aan de lijmkokerij zullen verkocht worden; dat het weeken der huiden zeker het water verontreinigt, maar dat de plaats, waar dit zal geschieden, gelegen is beneden de bebouwde kom van de Stad Hardenberg; zoodat het water, naar gelang het verontreinigd wordt, dadelijk met den stroom wordt medegevoerd, en dat van de blooterij en een daarachter gelegen huis af tot op grooten afstand naar beneden geene woningen staan; dat wel bij de verdere bewerking (het zuiveren van de binneuvlakte der vellen en het behandelen met kalkbrij en het ontblooten van de wol) eenige stank zal kunnen ontstaan, doch dat die niet doordringend zal zijn en voor de omgeving niet lastig zijn zal, wanneer die bewerking binnen 's huis geschiedt, vooral ook, omdat de huizen, het dichtst bij de blooterij gelegen, vrij ruim uiteengebouwd zijn, zoodat de wind er ongehinderd tusschen door kan waaijen. Op die gronden en zich beroepende op het oordeel van TARDIEU, verklaarde hij van meening te zijn, dat het verzoek voor inwilliging wel vatbaar was onder de navolgende voorwaarden: 1°. dat de vergunning gelden zou tot weder-opzeggens toe; 2°. dat zij zich zou bepalen tot het eigenlijk vellenblooten; 3°. dat de afsnijdsels, bestemd voor de lijmkokerij, op den zolder moeten bewaard worden en zoo spoedig mogelijk van de hand gedaan; 4°. dat de weeking der vellen in de Vecht enkel bij nacht geschiede; 5°. dat de vezels enz., afkomstig van de vleesch- of binnenzijde der vellen, op zoodanige wijze verwijderd worden, dat daaruit geen hinder voor de nabuurschap kunne ontstaan; 6°. dat al het binnen de fabriek gebruikt vuil en zout water worde opgevangen en uitgegoten op, of geleid naar eene plaats, waar het geen hinder of schade kan aanrigten; de beide laatste voorwaarden te vervullen ten genoegen van het Gemeentebestuur.

Dat Gemeentebestuur, over dat advies gehoord, heeft op den 3 September ll. aan Gedeputeerde Staten berigt, dat, naar zijne meening, het door den Inspecteur erkend feit, dat de blooterij stank zal doen ontstaan, de weigering wettigt, want dat het onverschillig is, of er veel of weinig last wordt veroorzaakt, wanneer de omgeving zich dien last niet wil getroosten.

Aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en ook aan deze Afdeeling zijn nog ingezonden adressen van G. J. Bruins en consorten, waarin gezegd wordt, dat het water der rivier de Vecht slechts $\frac{1}{2}$ à 1 voet diep is, en dat dit water dienen moet als drinkwater voor menschen en vee, zoodat het niet behoort te worden verontreinigd, te minder, omdat er geene huispompen zijn; dat de uitwerpselen eener blooterij nadeelig zijn voor de gezondheid en bijzonder voor de bewoners der naastbij liggende perceelen, die slechts door een afstand van 1 à 2 el van de blooterij ver-

wijderd zijn; de vellen der blooterij, die zeer nabij den grindweg gelegen is, de paarden kunnen doen schrikken en dus gevaar kunnen dóen ontstaan.

Eindelijk is ook nog bij de Afdeeling ingekomen eene memorie van de adressanten. Daarin wordt gezegd; dat de bereiding der van wol ontbloote vellen tot zeemleder niet plaats vindt in de vellenblooterij, maar dat enkel het vel van de wol ontbloot wordt; dat er daarom een groot onderscheid is tusschen eene blooterij en eene huidenbereiderij, zoo als dit ook erkend wordt in het advies van den Inspecteur; dat die Inspecteur ten onregte veronderstelt, dat in de blooterij de binnenvlakte der vellen gezuiverd wordt en eene bewerking der vellen met kalkbrij plaats vindt; dat niet elke hinder of ongerief, hoe gering ook, mag leiden tot weigering van vergunning om eene fabriek op te rigten, maar slechts zoodanige, die aan naburen werkelijke schade voor de gezondheid of bezittingen toebrengt; dat anders geene fabrieken zouden kunnen worden opgerigt; dat de meesten van hen, die bezwaren inbragten, op meer dan 30 ellen, ja sommige tot op 200 el afstand van de blooterij wonen; dat het water van de Vecht ter plaatse van de blooterij eene diepte heeft van 3 à 4 voet, die ook noodig is voor het bedrijf; dat er te Hardenberg overal huis- en publieke pompen zijn; dat de Inspecteur verkeerdelijk vermeent, dat er wel eenige stank zal ontstaan wegens het zuiveren der vellen aan de binnenzijde en de behandeling dier vellen met kalkbrij; dat die meening echter onjuist is, omdat, gelijk is gezegd, die zuivering en behandeling niet in de blooterij geschiedt; want de vellen worden, zoodra zij van de wol ontdaan zijn, terstond gezouten, de wol wordt gedroogd, en beide worden vervolgens verzonden aan de fabrikanten, die tot het zuiveren der binnenvlakte overgaan en de vellen tot leder bereiden; dat het afsnijden der pooten en schadelijke hoeken, aan het weeken voorafgaande, geen stank verspreidt; dat de adressant Polak dan ook het voornemen heeft in de blooterij te gaan wonen; dat de blooterij geen geraas oplevert en schichtige paarden ook schrikken kunnen voor andere voorwerpen dan vellen. Ten slotte verklaren adressanten bezwaar te hebben tegen de voorwaarde, onder n°. 1 vermeld, omdat het besluit van 1824 geen vergunning kent, tot weder-opzeggens toe te verleen; voorts dat eene omschrijving noodig zou zijn, wat in dit geval onder nacht moet worden verstaan; dat het voldoende zou zijn te bepalen, dat in dit geval de nacht eindigt ten zeven of acht ure; dat de vezels, afkomstig van de binnenzijde der vellen, daarvan niet, gelijk reeds is opgemerkt, door adressanten worden gescheiden, zoodat de voorwaarde, onder n°. 5 vermeld, zou kunnen vervallen.

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 21 December ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. G. BELINFANTE, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van de appellanten het volgende:

Hooy Edel Gestrenge Heeren! De eerste vraag, die zich bij dit beroep voordoet, is deze: is eene vellenblooterij eene huidenbereiding, als genoemd wordt in art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), waartoe de toestemming van het Plaatselijk Bestuur wordt vereischt? Zoo niet, dan had het Gemeentebestuur geen recht tot weigering.

Volgens den Geneeskundigen Inspecteur Dr. Lubach, kan men geene vellenblooterij denken zonder fabriekmatige bereiding; de binnenvlakte der vellen zou moeten gezuiverd

worden van bindweefsel en vet; de vellen zouden door kunstmiddelen moeten worden ontdaan van de wol; zij zouden eene bewerking door kalkbrij moeten ondergaan, enz.

Dezelfde voorschriften kan men vinden in het gunstig bekende *Technologisch Woordenboek* van KARMARSCH en HEEREN, voce *Leder*, bl. 1039, 1046. „Dierlijke huiden” — lees ik dáár — „kunnen door bepaalde chemische wijzen van behandeling zoodanig worden toebereid, dat zij, bij een hoogen graad van lenigheid en buigzaamheid, aan de verrotting zeer goed weêrstand bieden.”

„De witlooijerij” (bl. 1046) „wordt voornamelijk toegepast bij schapenvellen. Drooge vellen laat men twee dagen lang in water weeken. Men begint met ze aanhoudend te schaven, deels om ze van aanhangend vleesch te zuiveren, deels om ze zoo zacht en lenig mogelijk te maken. Zij worden hierop aan de vleeschzijde met koude kalkmelk ingewreven, en twee aan twee met de vleeschzijde, dus met de wol naar buiten op elkander gelegd, en blijven zoo een paar dagen op een hoop liggen, totdat de wol genoegzaam los is gegaan. Men wast ze dan in stroomend water, om den kalk grootendeels te verwijderen, schaaft de wol af en wrijft ook nog wel eens met een zandsteen, om de nerfzijde zooveel mogelijk van alle vezeltjes te zuiveren. Het *ontharen* moet terstond, nadat de vellen uit elkander zijn genomen, geschieden, omdat het naderhand, wanneer zij gelegenheid hebben gehad eenigzins uit te droogen, slechts met moeite kan plaats hebben. Na het ontharen legt men de vellen (hier *blooten* genaamd) eerst in reeds gebruikten en dus slapperen, later in verschen looierskalk, neemt ze van tijd tot tijd er uit, laat ze uitdruipeu, legt ze er weder in, en gaat met deze behandeling ongeveer drie weken voort.”

Zóó spreekt de *theorie*; maar de *praktijk*, althans de praktijk der appellanten, weet niets van die zaamgestelde bewerking. Zij schaven niet, zij wrijven niet, zij gebruiken geen kalkbrij, zij bezigen geene kunstmiddelen; al wat zij doen, is *weeken* en *blooten*. Zij zuiveren *niet* door eene chemische kunstbewerking, maar door de zeer natuurlijke wijze van afspoeling.

Burgemeester en Wethouders van Hardenberg schijnen met die praktijk bekend te zijn, daar zij aan het einde hunner missive van 31 Julij 1872 aan Gedeputeerde Staten van Overijssel spreken van eene „*voorloopige* bewerking.”

Is *dat* waar, wordt door deze fabriek geen leder bewerkt, maar worden alléén vellen gezuiverd en ontbloot, dan betreft het hier eene nijverheid, waartoe volgens art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 geene vergunning van het Gemeentebestuur werd vereischt.

Maar nu plaats ik mij op een ander standpunt, dat ook door den Geneeskundigen Inspecteur is aangenomen. Eene blooterij van schapenvellen *is* eene huidenbereiding.

Dan vraag ik in de *tweede* plaats: wat staat die oprigting in den weg?

Ik zoek in de missive van Burgemeester en Wethouders van Hardenberg naar bezwaren, maar kan die niet vinden. Ik meen van den geachten rapporteur te hebben verstaan, dat in die missive's *geene* gronden zijn vervat.

Steunt de weigering van Burgemeester en Wethouders op eenig voorafgaand onderzoek naar de ligging van 't terrein, naar de diepte van den stroom, naar den aard der nijverheid?

Néén, hunne éénige bedenking is: „dat aan de omgeving last *kan* worden veroorzaakt. En dan *moét* er geweigerd worden, onverschillig of er *veel* dan *wéinig* last worde veroorzaakt.”

In de laatste memorie van appellanten is reeds gezegd, dat aan deze redenering van Burgemeester en Wethouders de verdienste van oorspronkelijkheid niet mag worden ontegd. *Oorspronkelijk* ja, dat is zij zeker wel; maar *juist* en *mild* is zij niet. Op die wijze zouden de bureu beslissen *de commodo et tucommodo*, en niet de overheid. Op die wijze zou het gezag het werktuig worden van de plaagzucht of den naijver der ingezetenen, in plaats van naar de al of niet gegrondheid hunner bezwaren een onpartijdig en zelfstandig onderzoek in te stellen.

Het schijnt mij geheel onnoodig toe, aan te toonen, dat deze leer van Burgemeester en Wethouders van Hardenberg aandruischt tegen de juiste opvatting van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, tegen het belang der nijverheid, tegen de grondbeginselen van iedere maatschappelijke zamenleving. Ik zou meenen Uw regtsgevoel te beledigen, indien ik bij deze bedenking van Burgemeester en Wethouders van Hardenberg langer stilstond.

Maar volgen wij den stroom tot zijn oorsprong.

Ik kom tot de bezwaren der burenen; maar alvorens ik die bezwaren naga, moet ik vragen, of er burenen zijn. De meeste bezwaarden wonen op een afstand van 50 à 200 meter van de inrigting, welke appellanten willen in het leven roepen en welke één van hen zelf wenscht te bewonen. Moeten deze requestranten burenen worden genoemd, dan vrees ik, dat aan het regtskundig begrip van *buurschap* wel eenigzins eene te ruime beteekenis wordt toegekend.

De familie de Bruin speelt eene hoofdrol bij deze bezwaren, waarop hier vooral van toepassing schijnt het Hollandsche spreekwoord: „veel geschreeuw en weinig wol.“ Is dit beklag vrij van iedere nevenbedoeling? Ik wil niemands bedoelingen verdenken; maar ik wil alleen het feit constateren, dat, volgens mijne inlichtingen, de Bruin heeft een broeder, die een handel drijft in huiden, en de oprigting eener vellenblooterij met leede oogen aanziet, omdat de handelaar, die zelf vellen bloot, voor zijne huiden eene hooger prijs kan bedingen dan die deze verrigting aan anderen toevertrouwt. De fabrikanten in leder ontvangen liever de *bloote* dan de *ruwe* huiden.

De overige adressanten zijn *geene* burenen; zij hebben geen belang bij de zaak, en er zijn zelfs onder, die zelve gaarne van het water van de Vecht gebruik maken; H. J. Middendorp bijv., die eene stoffenverwerij heeft en dagelijks zijne stoffen, vooral indigo, in de Vecht *boven* Lobstein en Polak afspoelt, zoodat het water er van gekleurd is. Het beklag van Middendorp over de blooterij van appellanten, die *beneden* hem aan de Vecht zal worden opgerigt, herinnert aan de bekende fabel van Lafontaine, doch niet oorspronkelijk van hem, waarin een lam en een wolf optreden en waarin de wolf zich over het lam ergert, omdat dit *beneden* hem in den stroom zijn dorst tracht te lesschen, en zoo doende *zijn* water troebel maakt.

Van al de bezwaren der burenen komt slechts één in aanmerking.

Ik kan zwijgen „van den stank, dien de vellenblooterij zal verspreiden.“ De Inspecteur heeft reeds geantwoord, dat de omgeving daarvan weinig last zal ondervinden; wat te verrigten is, geschiedt *binnen 's huis*.

„Het leven wordt door de oprigting dezer vellenblooterij in zijne *maatschappelijke* beteekenis aangerand.“ Het leven zal noch in zijne *maatschappelijke*, noch in zijne *individuele* beteekenis worden aangerand. De burenen en niet-burenen zullen, als deze industrie verrijst, niet vroeger of later komen te sterven. Het leven zou *dan* eerst in zijne maatschappelijke beteekenis worden aangerand, wanneer deze vergunning geweigerd werd en de vooruitgang en ontwikkeling der nijverheid moest afstuiten op afgunst van enkelen.

„De paarden zullen schuchter worden.“ Dergelijke grief is meermalen bij gelijksoortige zaken hier voorgedragen; maar het bezwaar woog nooit veel bij deze Afdeling. Waar het aan wezenlijken hinder voor de menschen begint te haperen, worden de klagers gemeenlijk dierenbeschermers, en maken zij zich zeer beangst over de schrikachtigheid der paarden. Nu worden de paarden weér schuchter, als er vellen in het water liggen; straks heette het, dat zij het onreine water niet meer zouden lusten.

„De ongemakkelijkheid voor de Hardenbergers om belastingen te voldoen.“ Het is zeker zeer te betreuren, wanneer die ongelukkige menschen te zwaar door belastingen worden gedrukt. Maar wat zou dien druk in de toekomst meer kunnen verlichten: de ontwikkeling of de stilstand der nijverheid?

Het éénige bezwaar, dat werkelijk hier in aanmerking kan komen, is de vrees voor

verontreiniging van het water van de Vecht. Doch hier hebben wij het onplitsbaar aveu van den Geneeskundigen Inspecteur: "Wat het weeken der vellen in de Vecht aanbelangt, zoo is het zeker, dat het water daardoor verontreinigd wordt. Doch — voegt de Inspecteur er onmiddellijk bij — hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat de plaats, waar dit geschieden zal, gelegen is *beneden* de bebouwde kom van Stad Hardenberg, zoodat het water, naar gelang het verontreinigd wordt, dadelijk met den stroom wordt medegevoerd en dat, van de vellenblooterij en een daarachter gelegen huis af, tot op grooten afstand naar beneden, geene woningen staan, terwijl bovendien de weeking alleen des nachts zal geschieden."

Hier zij het mij veroorloofd de Afdeeling te herinneren aan eene *ongunstige* beschikking omtrent het beroep van S. ten Doornkaat te Wildervank (*Raad van State*, Geschillen van bestuur, VIde Deel, blz. 146—152, 214, 215). Van waar die ongunstige beschikking? Omdat Zijne Majesteit van oordeel was, dat het *spieken* moest geschieden in *stroomend* of daarmede gelijk te stellen water. Wildervank had twee diepen, een Ooster- en een Westerdiep, maar geen van beiden was een *stroomend water*. Dat was de grond der beslissing. Daargelaten, dat de aard dezer aanvraag geheel verschilt van gene, is het aan geen twijfel onderhevig, dat de Vecht als stroomend water is te beschouwen.

Ik moet nu nog alleen stilstaan bij de voorwaarden, door den Inspecteur voorgesteld.

Vooraf moet ik met kracht opkomen tegen de *eerste* voorwaarde.

De Inspecteur wil, dat de vergunning "*tot wederopzeggens toe*" worde verleend. Dit nu is geheel in strijd met het Koninklijk besluit van 15 December 1867, opgenomen in de *Gemeentestem* no. 850 en in het *Weekblad van Burgerlijke Administratie* no. 969. Volgens dat Koninklijk besluit is dit vereischte niet in overeenstemming met het besluit van 31 Januarij 1824.

Mr. VAN EMDEN meent in zijne aanteekening bij het Koninklijk besluit van 1824 ad art. 6, no. 2, dat de leer, gehuldigd bij het besluit van 1867, *op goede gronden* is bestreden in het *Weekblad van Burgerlijke Administratie* no. 974 en 976.

Die gronden hebben mij evenwel niet overtuigd.

Ik wensch niet in algemeene bespiegelingen te treden. Ik vraag: wat zegt het besluit van 1824? Artt. 6 en 7 van dat besluit spreken *alléén* van intrekking der concessie, bij niet-nakoming der gestelde voorwaarden. Andere gevallen worden in dat besluit niet opgenoemd.

Het geldt hier, zegt men, eene beperking van eigendomsregt door politie-maatregel. Maar juist daarom moet de wet strikt worden opgevat, en moeten geene andere beperkingen worden toegelaten dan de wet uitdrukkelijk voorschrijft.

Ik acht de voorwaarde echter niet alleen in strijd met het Koninklijk besluit, dat hier eigenlijk in de plaats treedt der *wet*, maar ook in strijd met het regt.

De industrieel, die eenmaal de concessie verkregen heeft, en aan de hem opgelegde voorwaarden voldoet, die zich kosten en moeite heeft getroost om eene *nieuwe* zaak in het leven te roepen, heeft een verkregen regt op de uitoefening zijner nijverheid; hem moet niet het gevaar boven 't hoofd hangen, dat op grond van vermeend politie-belang, door de willekeur der overheid, zijne vergunning worde *ingetrokken*.

Men zegt: het verleenen der vergunning "*tot wederopzeggens toe*" is bij het besluit van 1824 niet *verboden*. Maar het is niet de vraag: wat het besluit *verbiedt*; het is bij dit besluit, daar het 't eigendomsregt beperkt, de vraag: wat dat besluit *gebiedt*?

Ik blijf dus vasthouden aan de leer van het Koninklijk besluit van 15 December 1867.

En wat nu de andere voorwaarden betreft, welke de Inspecteur in overweging geeft, wenschte deze, dat de vergunning zich bepale tot het *eigenlijke* vellenblooten. Eene overtollige voorwaarde! Dat is juist het bestanddeel der *vergunning*. Datzelfde beding kan dus niet meer het bestanddeel zijn eener *afzonderlijke voorwaarde*.

Eene andere voorwaarde is, „dat de voor de lijmkokerij bestemde afsnijdsels *op den zolder* worden bewaard en *zoo spoedig mogelijk* van de hand gedaan.“ Die voorwaarde is eenerzijds te eng, anderzijds misschien te ruim. Waarom hier de vrijheid van de appellanten te beperken? Hun eigenbelang zal hen wel aansporen de overblijfselen der huiden onverwijld van de hand te zetten.

„De weeking der vellen moet alléén *bij nacht* geschieden.“ Wat is *nacht*? Moet hier gelden de strafrechterlijke interpretatie van den Hoogen Raad, nog onlangs beaamd door Dr. Ortloff in Holtzendorf's *Algemeine Deutsche Strafrechtszeitung* XIe Jahrgange, bl. 537? Maar die strafrechterlijke interpretatie gaat niet op voor het gansche staatsrecht. Het strafrecht beoogt de bescherming der burgers tegen aanvallen op hun persoon en op hun eigendomsrecht op een tijdstip, waarop zij zich daartegen vermoedelijk niet kunnen verdedigen; het staatsrecht beoogt, althans in *dit* geval, de bescherming der burgers tegen hinder en overlast. Een vaste regel kan in 't staatsrecht niet worden aangenomen: hier hangt alles af van feitelijke gegevens, den aard der nijverheid, de verspreidingskracht harer geuren, plaatselijke gewoonten en omstandigheden. De Hardenbergers zullen door de uitwasemingen van dierlijke overblijfselen niet gehinderd worden, wanneer het den appellanten vergund wordt, ook nog op een deel van den dag de vellen uit het water te nemen.

De Inspecteur wil ook, „dat de vezels, van binnen- of vleeschzijden afkomstig, dus verwijderd worden, dat daaruit geen hinder voor de nabuurschap ontsta,“ en „dat het binnen de fabriek gebruikte water worde opgevangen en uitgegoten op of geleid door eene plaats, waar het geen hinder of schade kan aanrigten.“ De eerste voorwaarde is geheel overtollig, want de appellanten laten dit juist aan de fabrikanten over; tegen het stellen der andere voorwaarde hebben zij geen bezwaar.

Op al deze gronden vleijen appellanten zich met de verwachting, dat het den Koning behage in ieder geval de beschikking van Burgemeester en Wethouders van Hardenberg van 10 Julij 1872 te vernietigen, hetzij Zijne Majesteit goedvinde te beslissen, dat *in casu* geene vergunning wordt vereischt; hetzij Zijne Majesteit, de vergunning noodig achtende, deze, *met of zonder* het stellen van voorwaarden, verleene.

Staatsraad MEEUSSEN: In het eerste verzoekschrift van appellanten aan Burgemeester en Wethouders van Hardenberg staat, dat zij „voor zooveel noodig vergunning verzoeken om gebruik te mogen maken van het water van de Vecht tot het blooten hunner vellen.“ Nu wensch ik den gemagtigde te vragen, waarom zij die vergunning hebben verzocht?

Gemagtigde: In de eerste plaats moet ik doen opmerken, dat die vergunning is gevraagd *voor zooveel noodig*; maar in de tweede plaats achten zij het vermoedelijk onzeker, of het hun vrijstaat, zonder verlof, gebruik te mogen maken van datgene, wat hun eigendom *niet* was.

Staatsraad: Is u bekend, of te Hardenberg eene keur bestaat, welke verbiedt, dat van het water van de Vecht gebruik worde gemaakt?

Gemagtigde: Daarvan is mij niets gebleken.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Andries Janse Vreeling.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Andries Janse Vreeling kwam in November 1871 in haveloozen toestand te Arnhem aan, en werd dáár terstond in het ziekenhuis ter verpleging opgenomen. Hij gaf, dáár zijnde, al spoedig blijken van krankzinnigheid, zoodat de Geneesheer het noodig oordeelde, dat hij naar een gesticht voor krankzinnigen zou worden overgebracht; in Januarij 1872 is hij dan ook, op regterlijke magtiging, naar zulk een gesticht te Zutphen vervoerd.

Dewijl uit een in zijn bezit gevonden paspoort bleek, dat hij, geboren te Amsterdam op 1 Junij 1839, op 24 September 1871 als kanonnier van het 3de regiment vesting-artillerie was ontslagen, met eene gratificatie van *f* 40 voor ééns, wegens ziekelijke wijziging in het voorstellingsvermogen (hypochondrie), en hij, volgens informatie, in de qualiteit van militair gedurende de laatste vijf jaren in garnizoen had gelegen te Groningen, — werd het Gemeentebestuur van Groningen aangezocht tot betaling der kosten van overbrenging naar en verpleging in het krankzinnigen-gesticht; maar dat Bestuur weigerde, op grond, dat, zoo al militairen geacht moeten worden woonplaats te hebben in de plaats van hun garnizoen (gelijk bepaald was in art. 28, al. 2, der armenwet van 1854, met het oog op het domicilie van onderstand van uit hen geboren kinderen, en wat ook kan worden afgeleid uit art. 74, 2de lid, van het Burgerlijk Wetboek), — hij, na Groningen te hebben verlaten met volkomen ontslag uit de dienst, dáár geene woonplaats meer heeft; dat hij die woonplaats verloren had vele weken reeds vóór het verleenen der magtiging tot zijne plaatsing in een gesticht voor krankzinnigen, en dat hij, Groningen verlatende, gegaan is naar Haulerwijk, gemeente Ooststellingwerf. Het Bestuur dezer laatstgemelde gemeente, nu over de betaling der kosten gehoord, gaf echter te kennen, dat Vreeling er slechts korten tijd verblijf had gehouden, bij zijn broeder of zuster, en er geenszins zijne woonplaats had gevestigd. Uit een opgevolgd onderzoek is gebleken, dat, nadat zijn genoemd handgeld was opgeteerd, gedurende een paar maanden logies bij zijne zuster te Haulerwijk, een Armvoogd gezorgd heeft voor zijn transport per spoorrein naar zijne geboorteplaats, Amsterdam.

Voor het Kantongereg't van Oldeberkoop zijn beëdigde verklaringen afgelegd door den broeder des krankzinnigen, Jacobus Janse Vreeling, diens vrouw, geboren Barbara van Kronenberg, en door zijne zuster Petronella Cornelia Vreeling, allen wonende te Haulerwijk. Hunne verklaringen komen hierop neder: „dat Andries, een paar jaren geleden, wegens ziekte met verlof uit zijn garnizoen, bij zijn broeder Jacobus gekomen is, en, na eenige dagen, hersteld, naar Groningen is teruggekeerd; dat Jacobus omstreeks Augustus 1871 zijn broeder Andries heeft ontmoet op de stoomboot van Groningen naar de Leek, waar hij onzinnig lachte en allerlei vreemde gebaren maakte; dat hij dan ook op weg van de Leek naar Haulerwijk bespeurde, dat Andries bepaald krankzinnig was; dat Andries, in September uit de dienst ontslagen, met onderling goedvinden gekomen is ten huize zijner zuster, die, zelve armoedig zijnde, hem, toen zijn geld verteerd was, niet langer houden kon; dat Andries toen, door bemiddeling van een Armvoogd, te Donkerbroek is voortgeholpen naar Heerenveen en verder per spoorrein naar Amsterdam; dat die Armvoogd op zijn vertrek naar die stad, als zijne geboorteplaats, aandrong, dewijl hij hem, als te Haulerwijk niet te huis behoorende, geene ondersteuning verleenen mogt; dat Andries, gesteld, dat hij al den noodigen vrijen wil had om zich eene woonplaats te kiezen, er enkel gelogeerd was ter beproeving van herstel; dat hij in krankzinnigen toestand te Haulerwijk gekomen en in dienzelfden toestand van dáár vertrokken is. Gedeputeerde Staten van Friesland zijn dan ook met het Gemeentebestuur van Ooststellingwerf van gevoelen, dat deze behoeftige niet *heeft* doen blijken, en niet *kan* doen blijken van eenig voornemen om te Haulerwijk te blijven wonen, zoodat de arm-lastigheid door Ooststellingwerf teregt werd ontkend.

Op aanschrijving van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken is daarna nog de

Armvoogd Karst Sanders Wemer onder eede bij het Kantongeregte gehoord, en heeft deze verklaard, dat Andries Vreeling in den herfst van 1871 hem een paar malen om onderstand had verzocht, die hem, als slechts tijdelijk dáár verblijf houdende, niet kon worden toegestaan; dat ook aan de zuster, die van de Armvoogdij eene vrije woning had, haar verzoek om wegens de huisvesting van haren broeder Andries eene ruimere woning te mogen betrekken, geweigerd is, omdat het Armbestuur met dezen Andries niets te maken had; dat deze, bespeurende, dat hij geen onderstand kon krijgen, naar Amsterdam, als zijne geboorteplaats, wilde vertrekken; dat hij getuige, op zekeren dag toch te Heerenveen moettende zijn, hem aangeboden heeft om met hem daarheen te rijden, wat Andries gedaan heeft; dat hij te Heerenveen voor Andries een plaatskaartje op den spoorrein tot Amsterdam genomen en hem nog één gulden als reispenning ter hand heeft gesteld.

Het Ministerie van Binnenlandsche Zaken wendde daarop eene poging aan om het Gemeentebestuur van Groningen te doen besluiten de armlastigheid van den krankzinnige te erkennen, door te wijzen op het Koninklijk besluit van 13 Mei 1872 (in zake Hubertus Kok, zie BELINFANTE, Deel XII, blz. 137).

Het Burgerlijk Armbestuur van Groningen meldde in zijn bericht daaromtrent, dat Andries Janse Vreeling in Mei 1866 was in militaire dienst getreden, toen hij woonplaats had te Norg. Het betoogt verder, dat Groningen was de woonplaats door wetduiding, zoolang hij dáár in garnizoen lag, doch ophield dat te zijn, toen hij, met paspoort ontslagen, die stad verlaten had zonder voornemen om er terug te keeren. Het bestreed eindelijk de toepasselijkheid van het geval van Kok en de daarin genomen beslissing op Groningen's gehoudenheid ten deze.

Die mededeeling, dat Vreeling vóór zijne in-dienst-treding gewoond had te Norg, gaf den Minister van Binnenlandsche Zaken aanleiding om, wederom met beroep op de beslissing in zake Kok, aan het Gemeentebestuur van Norg te doen vragen, of dit wilde erkennen, dat Vreeling dáár zijn domicilie had behouden. Doch ook hier volgde een ontkennend antwoord.

Uit een Koninklijk besluit van 28 November 1866, genomen op voordragt dezer Afdeeling voor de geschillen van bestuur in zake een geschil over het domicilie van onderstand van *Jacobus Janse Vreeling* (cf. BELINFANTE, Deel VI, blz. 451), blijkt, dat diens ouders, Jan Janse Vreeling en Cornelia Adelaar, blijkens het gemeld paspoort, ook de ouders van dezen *Andries Vreeling*, als veteranen-huisgezin te Veenhuizen gevestigd waren; volgens bericht van Burgemeester en Wethouders van Norg had dit plaats in November 1839, toen Andries nog slechts ongeveer vijf maanden oud was. Op 2 November 1858 is hij formeel uit die kolonie ontslagen. Op verzoek zijner moeder, die in 1843 weduwe was geworden, is het hem door den Minister van Binnenlandsche Zaken, in overleg met den Minister van Oorlog, op 10 Maart 1860 vergund er weder in de sterkte van het huisgezin te worden opgenomen, en van 1860 tot 4 Mei 1866, tijd zijner in-dienst-treding, is hij op 's Rijks kosten verpleegd. Door die voortdurende vestiging te Veenhuizen voor rekening van het Rijk had hij er geen domicilie van onderstand gekregen. Na zijne in-dienst-treding is hij nooit te Norg terug geweest.

Gedeputeerde Staten van Drenthe zijn geheel van dezelfde meening. De gronden, door hen daarvoor aangevoerd, verdienen in hun geheel te worden medegedeeld.

„Uit het beroep voor deze zaak op bijgevoegd kopyeel Koninklijk besluit van 13 Mei 1872, no. 8, leiden wij af, dat, naar Uwer Excellentie's gevoelen, iemand, die de gemeente van zijn hoofdverblijf heeft verlaten, zonder dat blijkt van zijn voornemen om later in eene andere gemeente zijn hoofdverblijf te vestigen, zijne woonplaats behoudt op de plaats van zijn vroeger hoofdverblijf, omdat er dan geene verandering van woonplaats in den zin van het Burgerlijk Wetboek heeft plaats gegrepen.

„Is deze onze opvatting juist, dan kunnen wij ons, het zij met alle bescheidenheid

gezegd, met Uwer Excellentie's gevoelen niet vereenigen. Daarbij is alleen plaats voor de 1ste alinea van art. 74 van het Burgerlijk Wetboek; de 2de alinea kan dan geene toepassing vinden, dan alleen voor hen, die nooit een hoofdverblijf hebben gehad. Wij nemen integendeel aan mogelijkheid van overgang uit den toestand naar de 1ste alinea, in dien naar de tweede. Wij meenden ook te weten, dat de Regering vroeger althans met ons op dit punt eenstemmig was. Onder de vorige wet zijn tal van beslissingen gevallen in quaestiën van onderstands-domicilie van schipperskinderen aan boord, waarbij werd aangenomen, dat de schipper, na en door het aan boord van zijn schip te gaan wonen, ophield woonplaats te hebben op de plaats van zijn vroeger hoofdverblijf, in de meeste gevallen het éénig hoofdverblijf, dat hij ooit gehad had.

„Hier heeft Vreeling, meerderjarig lid van een veteranen-huisgezin, dat te Veenhuizen voor rekening van het Rijk was gevestigd, den 4 Mei 1866 de plaats van vestiging verlaten en is als remplaçant in dienst getreden; hij heeft vijf jaar ongeveer achtereen in Groningen garnizoen gehouden, is, na reeds een paar maanden vroeger in afwachting van pasportering met onbepaald verlof gezonden te zijn, den 24 September 1871 uit de militaire dienst ontslagen. Uit Groningen vertrokken, heeft hij vóór en na den tijd van zijn ontslag, van 18 Augustus tot in het laatst van October, verblijf gehouden in de gemeente Ooststellingwerf, en is van dáár vertrokken naar zijne geboorteplaats Amsterdam, waar hij zich bijna niet schijnt te hebben opgehouden; is later aan het zwerven geraakt en in het laatst van December 1871 haveloos aangekomen te Arnhem, en dáár al spoedig wegens krankzinnigheid in een gesticht opgenomen. Naar het regeringsgevoelen schijnt uit die gegevens dit besluit te worden getrokken.

Toen Vreeling in 1866 van Veenhuizen vertrok, had hij dáár zijn hoofdverblijf; van zijn voornemen om later elders zijn hoofdverblijf te vestigen, blijkt niet; te Groningen had hij wel een hoofdverblijf, maar dat was niet vrijwillig. Zijn verblijf in Friesland droeg het karakter van tijdelijk verblijf, en later heeft hij gezworven. Dus heeft er geene verandering van woonplaats in den zin van het Burgerlijk Wetboek plaats gegrepen, en is dus de gemeente Norg, waartoe Veenhuizen behoort, zijne woonplaats gebleven.

„Wij komen tot een gansch ander besluit.

„Aangenomen het hoofdverblijf van Vreeling was te Veenhuizen gevestigd, het was geen hoofdverblijf in den gewonen zin, dat hij het vrijwillig verlaten en later weér derwaarts terugkeeren kon. Integendeel, het vrijwillig in militaire dienst treden brengt voor de in de rijksgestichten bedeedden het ontslag mede, gelijk naar het nu geldend Koninklijk besluit van 22 September 1870 (*Staatsblad* no. 164), zoo ook vroeger naar dat van 19 Augustus 1859 (*Staatsblad* no. 82). Ten overvloede hebben wij op dit punt nog navraag gedaan; en het bijgevoegd bericht van Burgemeester en Wethouders van Norg van 15 dezer bevestigt, dat Vreeling door zijne dienstneming in 1866 zijne positie als lid van het veteranen-huisgezin verloor. De band was verbroken; en het blijkt ook, dat Vreeling dit zelf heeft gevoeld. Nergens is een zweem van voornemen om naar Veenhuizen terug te keeren.”

Nadere memoriën zijn er niet ingezonden.

Deze zaak is bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt door den Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe door den Koning gemagtigd, bij brief van 27 Januarij ll., 7de Afdeeling, no. 225.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Machelina Maria van Toor.*

In die zaak ben ik zelf rapporteur; en ik verzoek dus den heer Staatsraad MEEUSSEN inmiddels het presidium te willen waarnemen. Ik heb alzoo de eer het volgende verslag uit te brengen.

Mijne Heeren! Machelina Maria van Toor is geboren te Gorinchem den 6 April 1848.

Haar vader, Albertus van Toor, overleed aldaar reeds in Augustus van het jaar harer geboorte.

Hare moeder kwam, almede te Gorinchem, te overlijden den 20 Maart 1868, zonder dat, na overlijden der moeder voogdesse, een voogd over Machelina benoemd werd.

Op 30 September 1868 werd de minderjarige Machelina op verzoek afgeschreven van de bevolkingsregisters van Gorinchem, en vertrok zij naar Rotterdam, alwaar zij in die registers werd ingeschreven op 1 October daaraanvolgende.

Later echter keerde zij naar Gorinchem terug, haren intrek nemende ten huize van Bastiaan Schutte, die met eene zuster van Machelina getrouwd is; en het is dáár, dat zij zich bevond, toen zij op 6 April 1871 meerderjarig werd.

Op aanraden van haren schoonbroeder Schutte liet zij zich op 11 Julij 1871 op nieuw afschrijven van de bevolkingsregisters van Gorinchem, en zulks met bestemming naar Hillegersberg, waar zij zich als keukenmeid verhuurd had bij zekerem J. de Decker Gz. Nadat zij zich vooraf nog kortelijk te Rotterdam, te Numansdorp en ook weder te Gorinchem had opgehouden, kwam zij op 4 Augustus 1871 te Hillegersberg aan.

Volgens de beëdigde verklaring van de Decker, kwam zij omstreeks vier ure van dien dag ten zijnen huize, ten einde als keukenmeid, waarvoor zij zich verhuurd had, dienst te doen. Hij voegt er bij, dat zij reeds den avond van dienzelfden dag vroeg om naar Rotterdam te gaan, ten einde, zoo als zij zeide, haar goed te halen; dat hij comparant zulks toen geweigerd heeft, maar dat zij den volgenden dag, zijnde Zaterdag 5 Augustus 1871, 's morgens ten negen ure naar Rotterdam is gegaan om dat goed te halen, en zij eerst 's namiddags van dien dag ten huize van hem, comparant, is teruggekeerd; dat hij comparant haar bij hare terugkomst gezegd heeft, dat zij konde vertrekken, en Machelina Maria van Toor dan ook des Zondags 6 Augustus daaraanvolgende 's morgens tusschen zes en zeven ure voor goed reeds zijne dienst en zijn huis heeft verlaten en zich naar Rotterdam heeft begeven; dat hij comparant Machelina Maria van Toor heeft weggezonden uit zijne dienst, om reden zij volstrekt geene werkzaamheden verrigtte en ook ter voorkoming van ongelukken, daar zij gedurende den korten tijd, dat zij ten huize van hem comparant geweest is, zich steeds als eene krankzinnige aanstelde. Zij riep, steeds loopende door het huis: „doove kolen! doove kolen!“ verlangde petroleum; legde op verschillende plaatsen in huis rookende turven neêr en sprak van het oogeblik af, dat zij in dienst bij hem comparant is gekomen, verwarde taal.

Uit een schrijven van Burgemeester en Wethouders van Hillegersberg dd. 13 October 1871 blijkt overigens, dat Machelina zich met haar verhuisbiljet uit Gorinchem ter gemeente-secretarie van Hillegersberg niet heeft vertoond, en dat aldaar het duplicaat-getuigschrift, bedoeld bij art. 15 van het Koninklijk besluit van 3 November 1861 (*Staatsblad* no. 94), nimmer is ontvangen.

Uit Hillegersberg ging Machelina weder, eerst over Rotterdam naar Gorinchem, en kort daarop naar Rotterdam, om eene zuster, die aldaar als dienstbode woonachtig is, te bezoeken. Bij deze laatste kwam zij in zoodanig opgewonden toestand aan, dat zij, na bij haar nachtverblijf te hebben gehouden, den volgenden dag,

zijnde 8 Augustus 1871, naar het ziekenhuis aan den Coolcingel moest worden overgebracht. Op 16 September 1871 was haar toestand van dien aard, dat zij vervoerd moest worden naar het krankzinnigengesticht aldaar; en op 19 September gaf de geneesheer van dat gesticht de verklaring, dat zij krankzinnig was. Zij bleef dáár tot 4 Augustus 1872, toen zij ontslagen werd en bij eene harer zusters, te Dordrecht woonachtig, kwam inwonen.

Het Gemeentebestuur van Rotterdam gaf op 22 September 1871 kennis zoowel aan 's Konings Commissaris in Zuidholland als aan Burgemeester en Wethouders van Gorinchem van hare opneming in het krankzinnigengesticht.

Burgemeester en Wethouders van Gorinchem gaven echter al dadelijk, onder dagteekening van 30 September 1871, aan den Commissaris des Konings te kennen, dat zij Gorinchem niet konden erkennen als de woonplaats der krankzinnige.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft omtrent dit punt geraadpleegd zijnen ambtgenoot van Justitie; en deze heeft, onder dagteekening van 5 Februarij 1872, te kennen gegeven, dat z. i. aan Machelina Maria van Toor op het tijdstip, toen zij in een krankzinnigengesticht is opgenomen, geene woonplaats in den zin van art. 74, al. 1, van het Burgerlijk Wetboek kon worden aangewezen. Immers — zegt de Minister van Justitie — al blijkt uit het bij de stukken aanwezige getuigschrift van verandering van woonplaats dd. 11 Julij 11., dat de genoemde persoon voor Burgemeester en Wethouders van Gorinchem de verklaring heeft afgelegd, dat zij die gemeente verliet om zich te vestigen te Hillegersberg, dat zij werkelijk haar domicilie naar Hillegersberg heeft overgebracht, blijkt noch uit eene verklaring bij het Bestuur dier gemeente, noch uit de omstandigheden (art. 76 van het Burgerlijk Wetboek).

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft, onder dagteekening van 27 Februarij daaraanvolgende, aan Gedeputeerde Staten te kennen gegeven, dat bij de stukken omtrent de aanwijzing der woonplaats van de krankzinnige Machelina Maria van Toor zich bevindt een getuigschrift van woonplaats-verandering door die vrouw, gedateerd 11 Julij 1871. Aan dat stuk — zegt de Minister — ontbreekt hare handteekening, en van haar voornemen om zich te Hillegersberg te vestigen is niet gebleken. Ook heeft men aldaar geen duplicaat van het getuigschrift van Burgemeester en Wethouders van Gorinchem ontvangen. In verband hiermede, en met den zenuwachtigen en opgewonden toestand, waarin die vrouw reeds tijdens hare inwoning ter laatstgenoemde plaatse heeft verkeerd, wenschte de Minister aan 's Konings beslissing te onderwerpen, of voormeld stuk voldoende is, om op grond alléén daarvan aan te nemen, dat Gorinchem niet meer hare woonplaats is, niettegenstaande zij ná haar vertrek van dáár herhaaldelijk in die gemeente is teruggekomen, en zij zich nergens elders werkelijk met der woon heeft gevestigd.

Burgemeester en Wethouders van Gorinchem intusschen in latere ambtsbrieven, met name in dien van 9 Julij 1872 aan Gedeputeerde Staten, volhardden bij hunne ontkenning, o. a. te kennen gevende, dat het denkbeeld om Gorinchem als hare woonplaats in burgerregtelijken zin te beschouwen berust op dwaling, die des te gemakkelijker kan worden weggenomen, naar mate de omstandigheden, die aanleiding hebben gegeven tot die onjuiste opvatting, bekend zullen zijn. De ziels- en lichaams-toestand dier armlastige op het tijdstip, dat zij de verklaring deed zich elders te willen vestigen, is — zegt het Gemeentebestuur van Gorinchem — *in casu* niet het criterium voor eene beslissing, omdat die persoon toen reeds niet wettig was gedomicilieerd ter plaatse, waar zij die verklaring aflegde. Den 30 September 1868 is, blijkens aanteekening in de registers van bevolking dezer gemeente, Machelina Maria van Toor met hare zuster Daatje, nog aldaar woonachtig, naar Rotterdam vertrokken en sedert niet naar Gorinchem teruggekeerd, al moge zij nu en dan, gelijk met dienstbaren meermalen het geval is, zich binnen die gemeente bij hare familie hebben

vertoond. — Burgemeester en Wethouders begrijpen, dat deze mededeeling als van zelve aanleiding geeft tot de vraag, hoe het Gemeentebestuur van Gorinchem er toe gebragt is om een getuigschrift van woonplaats-verandering af te geven aan haar, die er niet werkelijk woonde. Op den 1 December 1869, dus ten tijde der volkstelling, hielden zich zoolwel Machelina Maria als hare zuster Daatje te Gorinchem op en werden zij aldaar beschreven. Als van Gorinchem geboortig, kan het geene verwondering baren — zeggen Burgemeester en Wethouders — dat de kolommen, bestemd voor de vermelding der woonplaats, in het inschrijvingsbiljet verkeerdelijk zijn ingevuld en de gemeente Gorinchem als hare woonplaats is beschouwd: eene misvatting, die billijke verschooning vindt, daar dergelijke afwijking zich bij het onderzoek der biljetten ook elders heeft geopenbaard. Deze fautive beschrijving is oorzaak geweest, dat aan beide personen, op verschillende tijdstippen, ten tweede male een getuigschrift van woonplaats-verandering is afgegeven, niettegenstaande zij beiden elders met der woon waren gevestigd. Deze omstandigheid — aldus gaan Burgemeester en Wethouders voort — is dus blootelijk de aanleiding geweest tot het vermoeden, dat, tijdens de afgifte van het biljet op den 11 Julij 1871, Machelina Maria van Toor wettige woonplaats had te Gorinchem. Na de over en weder gevoerde correspondentie, in verband met het voortdurend rondtrekken dezer vrouw, betwijfelen Burgemeester en Wethouders zeer, of eene woonplaats in den zin der wet is aan te wijzen, en gelooven zij, dat er voldoende termen bestaan om de kosten van verpleging dezer krankzinnige te brengen ten laste van het Rijk.

De gemeente Hillegersberg, bij opgemeld schrijven van 13 October 1871, ontkende almede, dat zij de woonplaats der krankzinnige kon zijn.

Het Gemeentebestuur van Numansdorp verklaart nimmer van een verblijf dezer krankzinnige in die gemeente iets te hebben vernomen.

Burgemeester en Wethouders van Rotterdam in hunne missive van 30 October 1871 merken op, dat het beweren, als zoude Machelina bij hare zuster Daatje te Rotterdam hebben ingewoond, ongegrond is, daar deze zuster, naaister van beroep en die zelve bij anderen inwoont, heeft verklaard: dat zij dagelijks uit naaijen gaat, en mitsdien de bewering, dat hare bovengenoemde zuster bij haar zoude komen *inwoonen*, ongegrond is, ook omdat hare woning, bestaande uit slechts één klein vertrek, te bekrompen is en hare middelen ontoereikend zijn om hare ongelukkige zuster te onderhouden. Zij bevestigde nader, dat ook reeds zeven of acht jaren geleden, nog bij het leven harer moeder, zich het in den staat van inlichtingen vermelde feit van het inroepen der hulp van de politie heeft voorgedaan, en wel om een einde te maken aan de onrust, die zij dikwerf veroorzaakte. Vroeger en later heeft zij dan ook meermalen, met kortere of langere tusschenpoozen, aan vlagen van opgewondenheid geleden. Uit dit alles blijkt derhalve — zeggen Burgemeester en Wethouders van Rotterdam — dat, al moge de gemeente Gorinchem zich niet meer als de woonplaats dezer krankzinnige beschouwen, de gemeente Rotterdam evenmin hare woonplaats is geworden, vermits haar telkens afgebroken en kortstondig verblijf aldaar niet als *wonen* aangemerkt kan worden, en hare aanwezigheid thans niet anders dan het onvermijdelijk gevolg harer ziekte is. Aangezien alzoo op dit oogenblik geen burgerlijke woonplaats dier krankzinnige in den zin der wet aan te wijzen is, meenen ook Burgemeester en Wethouders van Rotterdam, dat het Rijk met de kosten van hare verpleging zal behooren te worden belast.

In een later berigt van 12 September 1872 erkennen Burgemeester en Wethouders van Rotterdam, dat bij onderzoek gebleken is, dat deze zwerveling nog van 1 October 1868 af in het bevolkingsregister dier gemeente is ingeschreven, hoewel zij ook nu, bij haar vertrek naar Dordrecht, zich wederom niet heeft doen afschrijven.

De onder eede door den Kantonregter gehoorde zusters der krankzinnige, met name Daatje en Pieterella van Toor, verklaarden o. a. op 5 Junij 1872, de eerste: „Mijne

zuster was, zoowel vóór als na den 11 Julij 1871, wat haren zielstoestand betreft, geheel in de war, zoodat ik het er voor houd, dat zij niet wist wat zij deed, toen zij verklaring van woonplaats-verandering aflegde, en zij ook geen vast plan kon maken om te Hillegersberg of ergens anders te gaan wonen; — de tweede: „Zoowel vóór als na den 11 Julij 1871 was mijne zuster niet wel bij haar hoofd, zoodat zij niet wist wat zij deed, toen zij verklaring van woonplaats-verandering aflegde, en ook geen vast plan kon maken om hetzij hier of ergens anders te gaan dienen.“

De behuwdbroeder der krankzinnige, Bastiaan Schutte, onder eede gehoord, gaf op 22 Maart 1872 hetzelfde als zijn gevoelen te kennen.

Van eene tegenovergestelde meening echter was de beëdigde getuige Catharina 't Hart, geboren Donker, te Gorinchem, bij welke Machelina somtijds almede een kort verblijf hield, — en die op 22 Maart 1872 o. a. ook nog als beweegreden om in Julij 1871 van Gorinchem naar elders te vertrekken opgaf, dat Machelina in den laatsten tijd in geene al te beste omstandigheden leefde met haren zwager Schutte en diens huisvrouw, bij wie zij inwoonde, en dat Machelina daarom besloten had om te gaan dienen.

De Gedeputeerde Staten van Zuidholland waren aanvankelijk, blijkens hun schrijven van 30 Julij 1872, van gevoelen, dat de kosten van verpleging dezer krankzinnige behooren te komen ten laste van het Rijk.

Bij hun ambtsberigt van 17 September 1872 zijn zij echter van oordeel, dat de gemeente Rotterdam alsnog de woonplaats dezer krankzinnige zoude zijn.

Bij deze Afdeeling is ingekomen eene memorie van het Gemeentebestuur van Gorinchem, hoofdzakelijk de strekking hebbende om op te komen tegen het denkbeeld, hetwelk in de later door den Minister van Binnenlandsche Zaken met Gedeputeerde Staten gewisselde brieven, met name in 's Ministers schrijven van 5 October ll., zou doorstralen, om ter bepaling van de woonplaats der krankzinnige, in den zin van art. 26 der (gewijzigde) wet op het arbbestuur, niet het tijdstip van het ontstaan der krankzinnigheid en het plaatsen in een gesticht aan te nemen, maar veeleer den dag harer meerderjarigheid met het beweren, dat zij toen reeds in hare geestvermogens was gekrenkt, zoodat bij het werkelijk bestaan der aangeduide kwaal eene daarop gevolgde overbrenging van hare woonplaats niet als eene geldende wilsverklaring kan worden beschouwd.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De waarnemende VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zesde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 26 Maart 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de leden :

Mr. K. A. Meeussen,

Mr. C. H. B. Boot,

Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als :

1°. van den 8 dezer, n°. 25, houdende beschikking op *het adres van W. van Rijn, gepensionneerd Hoofd-Commies van 's Rijks belastingen te Leiden, in beroep van zijne door den Minister van Finantiën afgewezen vordering tot verhooging van zijn pensioen* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 117—119).

Het besluit is van den folgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Willem van Rijn, gepensionneerd Hoofd-Commies bij het vak van 's Rijks in- en uitgaande regten en accijnzen te Leiden, daarbij verzoekende om herziening van Ons besluit van 19 Julij 1870, n°. 18, waarbij het bedrag van zijn pensioen geregeld is;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 Mei 1872, n°. 19;

Op de voordragt van Onzen Minister van Finantiën van den 1 Maart 1873, n°. 68, G. T.;

Overwegende:

dat bij Ons bovengenoemd besluit aan den adressant is toegekend een pensioen

van f 389 's jaars op grond van art. 5 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n.º. 24), dat de adressant beweert, dat zijn pensioen, volgens art. 3b, in verband met art. 9 der aangehaalde wet, behoort te worden verhoogd tot een bedrag van f 651 's jaars, zijnde $\frac{2}{3}$ van de middelsom zijner laatst genoten bezoldiging; daarbij tot staving van zijn beweerd goed regt aanvoerende, dat hij, in den avond van 8 November 1858, bij het verrigten van zijne dienst in eene branderij te Leiden, door een luik zou gevallen zijn, en daardoor het ligchaamsgebrek zou bekomen hebben, waarvan de gevolgen hem later voor de dienst ongeschikt maakten, zoodat hij in 1869 zich genoodzaakt zag zijn ontslag uit 's lands dienst aan te vragen;

dat, wel is waar, uit de verklaringen der alstoen — overeenkomstig art. 5 der wet van 1846 gehoorde — deskundigen blijkt, dat adressant is lijdende aan hydrocele van de beide zijden; dat echter door deze verklaring nog in geenen deele gestaafd wordt de door den adressant vooropgestelde bewering, als zoude het bedoelde ligchaamsgebrek het onmiddellijke gevolg zijn geweest van het ongeval, aan adressant in den avond van 8 November 1858 overkomen: eene bewering, welke door de hem overgelegde verklaring van personen, die bij dat ongeval tegenwoordig zouden geweest zijn, alsmede door eene daarbij gevoegde verklaring van twee ambtenaren der belasting te Leiden, evenmin als bewezen kan worden beschouwd;

dat art. 3b der wet op de burgerlijke pensioenen melding maakt van wonden of gebreken, ten gevolge van met gevaar gepaard gaande dienstverrigtingen bekomen;

dat intusschen, ook al mogt worden aangenomen, dat het ligchaamsgebrek door den val op 8 November 1858 ware te weeg gebragt, dan toch, blijkens adressants eigene verklaring, het ligchaamsgebrek, waarop hij zich beroept, hem niet heeft belet zijne dienst nog gedurende ruim elf jaren daarna behoorlijk waar te nemen, ja zelfs bevordering van rang te verkrijgen, hetgeen adressants beweren, als zoude hij door dien val volstrekt ongeschikt zijn geworden den Staat langer te dienen, niet aannemelijk maakt; dat de vraag, of, onder dusdanige omstandigheden, en na zoo eene lange reeks van jaren, alsnog aanspraak op pensioen, krachtens art. 3b der meergemelde wet, kan worden gemaakt, ontkennend moet worden beantwoord;

dat er alzoo geene termen aanwezig zijn, om tot eene herziening van Ons bovengemeld besluit van 19 Julij 1870, n.º. 18, over te gaan;

Gezien de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n.º. 24) betreffende de burgerlijke pensioenen, gewijzigd bij de wet van 3 Mei 1851 (*Staatsblad* no. 49);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat het verzoek van den adressant niet vatbaar is voor inwilliging.

Onze Minister van Finantiën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 8 Maart 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Finantiën,

(get.) VAN DELDEN.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL,

2°. van den 15 dezer, n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Zalt-Bommel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 26 April 1872, nader gewijzigd bij dat van 5 Augustus daaraanvolgende, betreffende de regeling van het openbaar lager onderwijs in gemelde gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 32—41).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Zalt-Bommel tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 October 1872, no. 11, waarbij goedkeuring is onthouden aan de regeling van het openbaar lager onderwijs in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 11 Februarij 1873, no. 83;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 Maart 1873, no. 249, 5de Afdeling;

Overwegende :

dat de Gemeenteraad van Zalt-Bommel in zijne vergadering van 26 April 1872 heeft vastgesteld eene schoolorde voor de openbare scholen van gewoon lager en meer uitgebreid lager onderwijs, houdende onder anderen, dat het onderwijs op de school van meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens zou worden gegeven in de vakken, opgenoemd en omschreven onder de letters *a* tot en met *i* van art. 1 der wet tot regeling van het lager onderwijs, benevens in de beginselen der Fransche taal;

dat Gedeputeerde Staten bezwaar hebben gemaakt aan voorschreven regeling het vereischte gevolg te geven, zoolang niet zal zijn voorzien in het geven van het meer uitgebreid lager onderwijs op eene lagere school voor jongens, in de beginselen der kennis van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen en in die der wiskunde;

dat de Gemeenteraad daartegen heeft aangevoerd, dat te Zalt-Bommel geene behoefte bestaat aan uitbreiding van het lager onderwijs tot de overige levende talen en de wiskunde, omdat er eene Rijks-hoogere burgerschool bestaat, waar die vakken onderwezen worden;

dat wel aan de hoogere burgerschool met driejarigen cursus het onderwijs ook aanvangt met de beginselen der levende talen en der wiskunde, maar dat de wijze, waarop het onderwijs dáár wordt gegeven, uit den aard der zaak geheel verschillend is van die, welke op de lagere scholen van toepassing is;

dat ook de uitgaven, voor schoolgeld en boekenrekening aan de hoogere burgerschool vereischt, veel meer bedragen dan aan de lagere school;

dat dus de hoogere burgerschool met driejarigen cursus niet kan geacht worden de school voor meer uitgebreid lager onderwijs te vervangen;

dat eene gesubsidieerde bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens te Zalt-Bommel in de jaren 1870 en 1871, bij de aanwezigheid der hoogere burgerschool, gemiddeld door 53 leerlingen werd bezocht;

dat de subsidie van die school nu is ingetrokken, zoodat zij kan ophouden toegankelijk te zijn voor alle kinderen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindte;

dat onderscheiden ouders in de gemeente voor hunne kinderen meer uitgebreid lager onderwijs verlangen;

dat men dus moet aannemen, dat de behoefte aan uitbreiding van het openbaar lager onderwijs bestaat;

dat zelfs niet is beweerd, dat die uitbreiding onmogelijk zou zijn;

dat, onder die omstandigheden, gevolg moet worden gegeven aan het gebiedend voorschrift van art. 16, tweede lid, der wet, om de vakken, vermeld onder *k—p* van art. 1, waaraan behoefte bestaat, in het lager onderwijs op te nemen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 October 1872, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 15 Maart 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde :

II. *het beroep van den Gemeenteraad van Melissant van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 19 Augustus 1872, n°. 51, waarbij is bepaald, dat een gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk van den legger der wegen en voetpaden van de voormalige gemeente Onwaard, thans deel uitmakende van de gemeente Melissant, zal worden afgevoerd.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Het is voor de tweede maal, dat dit geschil bij de Afdeling in behandeling komt (1). Bij Koninklijk besluit van 12 Mei 1872 (2) is er eene beslissing in gevallen, die echter den vorm, maar niet de zaak zelve betrof. Nu even als toen geldt het de vraag, of in het jaar 1854 door den Gemeenteraad van Onwaard, thans deel der gemeente Melissant, teregt onder n°. 15 op den legger der wegen en voetpaden is gebragt de Nieuw-Kraaiersche dijk, als kleiweg, ter lengte van 1299 meters en ter breedte van 6 meters, eigendom bij L. Driendijk en D. Droogendijk, onder beheer van het Polderbestuur van Nieuw-Kraaiër. Die weg is volgens den legger het deel van den Nieuw-Kraaierschen dijk, te beginnen van den dijk des polders Roxenisse tot aan den Fortuinweg, die een deel is van den grindweg van Melissant naar Goeree.

Tusschen partijen is het buiten geschil, dat de Staten van Holland en West-

(1) Zie *Twaalfde Deel*, blz. 89.

(2) *Id.*, blz. 134.

Friesland in 1704 octrooi hebben verleend tot bedijking van de Kraaiersplaat, en dat die plaat door het domein in 1708 is verkocht en thans uitmaakt den Nieuwen Kraaierspolder; dat vervolgens de gorzen, die na de bedijking van den Nieuwen Kraaierspolder ten noorden van den Nieuw-Kraaierschen dijk gelegen waren, werden bedijkt als polder Kraaijenisse, krachtens uitgifte ter bedijking van 13 Julij 1759, de dijk van den Nieuw-Kraaierschen polder bij resolutie van de Staten van Holland en West-Friesland in het jaar 1762 aan de eigenaars van Kraaijenisse is afgestaan; en, wat het thans bedoelde gedeelte daarvan betreft, vervolgens in eigendom verkregen door den heer Droogendijk.

De Hoofd-Ingenieur zegt van den bedoelden weg, dat de weg op den Nieuw-Kraaierdijk bij de opmaking van den legger niet breeder was dan 1.50 meter, en zeker bij zijnen aanleg niet tot rijweg bestemd; dat de dijk echter geen water keert en zonder bezwaar kan worden verlaagd, zoodat de kruin de breedte erlange van 6 meter, bij den legger bepaald; dat volgens zijn oordeel de dijk nooit als rijweg heeft bestaan en de verlangde breedte niet kan krijgen zonder belangrijke verlaging; dat de zuidelijke berm ten deele bestemd is tot uitweg voor eenige landerijen van den polder Nieuw-Kraaiier, de noordelijke tot uitweg voor de eigendommen van den heer Droogendijk, gelegen in den polder Kraaijenisse; dat deze berm ook soms door het publiek wordt gebruikt, zonder evenwel het karakter van openbaren rijweg te hebben; dat, volgens zijn oordeel, de legger geen weg tot openbaren weg kan maken, wanneer die vóór, tijdens of zelfs geruimen tijd na de zamenstelling van den legger als zoodanig niet bestond.

De heer Droogendijk heeft, nadat 's Konings besluit van 12 Mei 1872 was uitgevaardigd, zich op nieuw tot Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland gewend, met verzoek, dat door die Staten zou worden bevolen, dat de bedoelde weg van den legger zou worden afgevoerd. Die Staten hebben over dat verzoek gehoord den Gemeenteraad van Melissant, die daarop den 7 Junij heeft berigt, dat de legger in 1854 gedurende twee maanden ter inzage van belanghebbenden heeft gelegen, en dat de heer Droogendijk dus geacht moet worden tegen de plaatsing van den weg op den legger geene bezwaren te hebben gehad; dat die plaatsing teregt is geschied, daar toch het geheele overige gedeelte van den Nieuw-Kraaierdijk van af den Fortuinweg tot aan den havendijk van Dirksland, zijnde het oostelijk gedeelte ter lengte van ongeveer 2500 meters, ook op den legger als weg is gebragt, en er geen grond is om aan te nemen, dat het westelijk deel van den dijk vrij zijn zou en het oostelijk deel bezwaard zou zijn met den last van overweg; dat het oostelijk deel wel meer als weg wordt gebruikt dan het westelijk gedeelte; maar dat ook van dat westelijk deel, vooral van de beide bermen, ten allen tijde ook voor de vaststelling van den legger in 1854 door ieder, die dat goedvond, als rij- en overweg is gebruik gemaakt, zonder protest; dat de beplanting van een klein gedeelte der dijkskruin met eene heg en boomen willekeurig is geschied en gedoogd, omdat men, langs de bermen kunnende rijden, aan den rijweg over de kruin des dijks minder behoefte had; dat wegens het gebruik der bermen er geen behoefte was aan opritten; dat, bij toewijzing van het verzoek aan den heer Droogendijk, de regten van den polder als beheerder van den dijk zouden worden verkort, en bovendien het grootste ongerief voor het publiek verkeer zou ontstaan, dewijl daardoor toch de gemeenschap met de polders Roxenisse en Gabriëllina niet dan langs groote omwegen zou kunnen worden onderhouden, en de landen in den polder Nieuw-Kraaiier, gelegen langs den dijk, voor altijd van een voldoende uitweg zouden worden verstoken.

De heer Droogendijk heeft daarop bij Gedeputeerde Staten eene uitvoerige memorie ingediend, waarin hij beweert, dat het hier geldt een strijd tusschen hem, die zijn dijk wil vrij houden van het bezwaar van openbaren weg, en het bijzonder belang van den Burgemeester van Melissant, tevens Voorzitter van het Polderbestuur, voor wien

die weg een kortere weg zijn zou om de vruchten zijner landerijen in den pas bedijkten Gabriëllinapolder te vervoeren naar zijne bouwhoeve aan de haven van Dirksland. Wat de zaak betreft, zegt de heer Droogendijk, dat de dijk noch diens berm en bij de voorwaarden van uitgifte van 10 April 1708 met den last van overweg zijn bezwaard; dat integendeel ten aanzien van den nieuwen winterdijk slechts is bepaald, dat diens eigendom en ettinge met het gors daarbuiten aan het domein-verkoper zou blijven, alsmede de aan te leggen wegen en wegslooten, mitsgaders de bermsloot langs den nieuwen dijk; dat met geen enkel woord is bepaald, dat die alzoogereserveerde dijk enz. zou belast zijn met overweg of zelfs slechts met uitweg, ten behoeve van de in te dijken gronden; dat integendeel langs den dijk door de koopers der gorzen een bermsloot moest worden gegraven, in dier voege, dat de dijk met zijne buitengorzen aan de buitenzijde, en zijn binnenberm aan de binnenzijde van de ingepolderde gronden werd afgescheiden; dat, toen de dijk van den Nieuw-Kraaier op 6 Februarij 1762 aan den polder Kraaienisse is afgestaan, dit is geschied zonder vermelding van eenig wegsbezwaar.

De heer Droogendijk leidt daaruit af, dat het bestaan van den weg dus niet door titels is bewezen, maar integendeel wordt weersproken. De toestand van den dijk, zegt hij verder, toont ook aan, dat er geen regt van overweg is, want geen enkel perceel van den Kraaierpolder weegt op den dam of diens berm uit, en de overige dam, welke zich in de binnensloot bevindt, is van ouds gelegd, ten einde aan den dijk met zijne toenmalige schorren daarvoor en berm een uitweg te bezorgen naar den weg in den polder, die volgens de voorwaarden van verkoop mede het eigendom van het domein zoude blijven. Het rapport van den Hoofd-Ingenieur, de beschrijving, die de Gemeenteraad zelf van den dijk geeft, doen duidelijk uitkomen, dat men zich hier ook niet op langdurig gebruik kan beroepen, en de weg, zoo als die op den legger voorkomt, niet bestaat en ook nimmer heeft bestaan. Ten slotte merkt hij nog op, dat, al waren de berm en van den dijk gebruikt als openbare rijweg, zulks nog niets af zou doen ten aanzien van het regt der gemeente op den weg, voorkomende op den legger, welke zou loopen over den dijk zelf; dat die beide berm en van de zijde van den noorddijk van Roxenisse niet kunnen benaderd worden uit hoofde van volkomen gebrek aan op- of afrillen aldaar; dat de noordelijke berm uitsluitend dient tot uitweg der daaraan gelegen landen in Kraaienisse, alle zijn eigendom; dat de landerijen langs den zuidelijken berm noch krachtens den titel van 1708, noch feitelijk, een uitweg naar dien berm bezitten, maar alleen een uitweg hebben naar de wegen van den polder Nieuw-Kraaier; dat hij niet op het oog heeft de regten van den polder Nieuw-Kraaier als beheerder van den dijk te verkorten, maar enkel beweert, dat de dijk, welke polderplichten er ook op mogen rusten, niet is belast met overweg.

Bij besluit van 19 Augustus 1872 hebben Gedeputeerde Staten het verzoek van den heer Droogendijk ingewilligd en de roeying bevolen van de vermelding van den weg op den legger, op grond, dat uit de acte van den 10 April 1708 en de daarbij behorende kaarten, opgemaakt door de gezworen landmeters Gideon van Rest en Adriaan Quack, welke kaarten berusten in het Rijks-Archief no. 2241 en 2242, duidelijk blijkt, dat geene verpligting werd opgelegd om over of langs den te maken winterdijk eenigen weg te leggen; dat bij den verkoop van den dijk aan den polder Kraaienisse in 1762 ook dergelijk bezwaar niet is opgelegd, en het bij onderzoek gebleken is, dat over het bedoelde gedeelte van den dijk geen openbare weg loopt, maar alleen een uitweg voor de landen, in den polder Kraaienisse gelegen.

Bij adres van den 16 September ll. is de Gemeenteraad van Melissant tegen dit besluit gekomen in beroep bij den Koning, op de gronden, hiervoor vermeld, onder bijvoeging, dat de verkoop van 1762 omvat den geheelen dijk tot aan de haven van Dirksland, en dat het dus niet kan opgaan het westelijk deel daarvan te ver-

klaren te zijn vrij van overweg en het oostelijk deel met den overweg te bezwaren, omdat de verkoop van den dijk plaats had voor al de eigenaren daarvan, onder dezelfde regten en verplichtingen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld ten fine van consideratiën en advies, hebben, blijkens hun amtsberigt van den 1 October ll., zich gerefereerd aan de gronden van hun besluit en die nog toegelicht. Voorts hebben zij nog opgemerkt, dat, al wordt de weg van den legger afgenomen, het toezigt van het Polderbestuur op het behoorlijk in stand houden van den dijk als zoodanig niet wordt verkort; dat, wat het oostelijk gedeelte van den dijk betreft, daarop huizen zijn gebouwd en een rijweg is aangelegd, thans geheel begrind, met subsidie uit de rijks- en provinciale fondsen, en dat dus de weg over het oostelijk deel, als werkelijk bestaande, teregt op den legger is gebragt, terwijl die over het westelijk deel, als niet werkelijk bestaande, daarop ten onregte is gebragt.

Bij de Afdeeling zijn ingekomen memoriën van den appellant en van den heer Droogendijk. De appellant werpt in zijne memorie eene praëjudiciële quaestie op. Hij zegt: de legger is opgemaakt onder de werking van het reglement op de wegen en voetpaden van 7 December 1852. De heer Droogendijk heeft tegen de vaststelling van den legger binnen den termijn, bij het reglement bepaald, geene reclames ingediend. Hij is dus in zijn verzoek niet-ontvankelijk. Wel is waar, zegt de appellant, is het reglement van 1852 bij reglement van 29 November 1870 op dit punt herzien; maar dit later reglement werkte niet terug. Dit blijkt duidelijk uit de laatste alinea van art. 3 van het nieuwe reglement van 1870, waarin uitdrukkelijk gezegd wordt, dat de reeds vastgestelde leggers van kracht blijven. Ter wederlegging van deze bewering zegt de heer Droogendijk in zijne memorie, dat het reglement van 1852 op dit punt reeds is herzien bij besluit van 4 November 1859; dat bij dat nieuwe reglement bevoegdheid is gegeven om ten allen tijde nog bezwaren in te dienen tegen een legger, die vastgesteld is; dat die bevoegdheid is gehandhaafd bij het reglement van 1870; dat daarbij is bevolen bijwerking, d. i. bijvoeging of roeyring, naar gelang der omstandigheden; dat daarbij wel bepaald is, dat die oude leggers van kracht blijven, maar dat dit blijkbaar niets anders beduidt dan dat men geen geheel nieuwe leggers behoefde te maken, en dus de oude leggers bleven, indien er geene veranderingen in noodig waren, maar overigens moesten worden bijgewerkt, indien reclames, daartegen ingebragt, juist werden bevonden.

Ten aanzien van het geschil ten principale beweert de appellant in zijne memorie, dat het perceel dijk in quaestie werkelijk weg is; want bij de uitgifte van het octrooi in 1704 is bepaald, dat er een goede en loffelijke winterdijk tot zeevering van den polder Kraaiert zou worden gemaakt. De geheele dijk bleef het eigendom van het domein ter lengte van ruim 4,000 meters, en kwam onder het beheer van het Bestuur des polders, dat er over beschikken mogt ten behoeve van de communicatie. Bij den verkoop van den dijk in 1762 bleef de toestand dezelfde, behalve dat de dijk van Nieuw-Kraaiert door het stichten van den polder Kraaiensse binnendijk werd. Toen is die dijk bijzonder gebruikt als weg. Het westelijk deel daarvan is niet door hekken of slagboomen afgescheiden van het oostelijk deel. De weg in quaestie is onontbeerlijk voor de Ingelanden van den polder Roxenisse en den nieuwen polder Gabriëllina, alsmede voor den polder Kraaiensse en voor het verkeer met Stellendam, Goedereede enz. Overigens beweert de appellant, dat de noord- en zuidberm van den dijk toch onbetwistbaar als overweg hebben gediend en de zuidelijke berm daarvoor nog dient; dat die beide bermen ieder voldoende breedte hebben om als overweg te dienen, en dat hij er des noodz geen bezwaar tegen zou hebben, dat de vermelding op den legger in dier voege zou worden gewijzigd, dat er zouden worden vermeld twee wegen, loopende over de bermen, ter breedte zoo als die dáár bestaan.

De heer Droogendijk, in zijne memorie, zegt ten aanzien van de zaak ten principale,

dat de appellant eigenlijk erkent, dat er geen weg feitelijk bestaat of bestaan heeft over den dijk, en dat daardoor wordt geregtvaardigd het besluit van Gedeputeerde Staten; dat het belang, hetwelk zou kunnen gelegen zijn om over den dijk van hem uit te wegen, het regt daartoe niet kan scheppen, tenzij bij wijze van onteigening of op andere wettige wijze; dat, wat aangaat het bestaan van wegen over de bermen, dit is eene quaestie, op dit oogenblik niet in geschil; maar dat hij bovendien bepaaldelijk ontkent, dat op die bermen rijwegen bestaan, voor de openbare dienst bestemd. Hij voert ten betooge daarvan aan al de gronden, vermeld in zijn adres aan Gedeputeerde Staten, waaruit volgens hem blyken moet, dat die berm, geheel afgescheiden van de landerijen in den polder Kraaier, niet geschikt en althans niet bestemd is voor het openbaar verkeer.

De appellant heeft ook nog overgelegd eene verklaring van een twaalfstal ingezetenen der gemeente Melissant, die groot belang hebben, gelijk zij zeggen, bij de instandhouding van den weg, naardien zij gewoon zijn daarvan voortdurend gebruik te maken, en door het gemis van den weg groot ongerief zouden ondervinden.

Deze zijn de daadzaken in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 23 October ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waaromtrent alsnu een ontwerp-besluit aan den Koning zal moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer J. P. BREDIUS, Procureur te Dordrecht, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, treedt als gemagtigde voor den Gemeenteraad van Melissant op en zegt hoofdzak elijk:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Na het uitvoerig verslag, door den Staatsraad-Rapporteur uitgebragt, en na de overgelegde stukken zal ik in mijn betoog, tot staving van het beroep, zeer kort kunnen zijn, en zal het niet noodig wezen op de daadzaken terug te komen. Ik zal mij alzoo bepalen tot eene adstructie van de beide hoofdpunten, waarop het hier aankomt: 1°. de niet-ontvankelijkheid van den heer Droogendijk, in strijd met de beslissing van Gedeputeerde Staten; en 2°. dat, zoo de niet-ontvankelijkheid niet mogt worden aangenomen, en deze Raad mogt meenen, dat er alsnog in een onderzoek der hoofdzaak kan worden getreden, alsdan het éénig gevolg daarvan zal kunnen zijn, dat er eene wijziging van den legger wordt bevolen.

I. Wat het *eerste* punt betreft, hebben wij al dadelijk te doen met het provinciaal reglement van 1852. Daarbij werd een termijn bepaald van ééne maand, binnen welken men bij Gedeputeerde Staten in beroep kon komen. Die termijn is m. i. van dien aard, dat, zoo daarvan geen gebruik wordt gemaakt, men het daarvoor moet houden, dat van het beroep is afgezien.

In 1859 werd in dat provinciaal reglement eene wijziging gebragt. Die wijziging bepaalde zich tot de invoeging van eenige alinea's in art. 3. Die alinea's rukten dat artikel geheel uit zijn verband; maar daaruit vloede geenszins voort, dat de in 1859 toegevoegde bepalingen eene terugwerkende kracht zouden hebben. Wilde de invoeging van die nieuwe bepalingen zeggen, dat daardoor de gelegenheid wordt geopend om terug te komen op alles wat men vroeger verzuimd had? Ik geloof het niet. En als dat in de bedoeling van den provincialen wetgever had gelegen, dan had het uitdrukkelijk moeten worden vermeld. Er staat in dat gewijzigd artikel ook met geen enkel woord, dat het eene terugwerkende kracht zou hebben; maar er wordt alleen gesproken van: *«de bezwaren, die zich na de vaststelling van het reglement mogten voordoen.»* En als men nu dit vergelijkt met den stand van zaken, namelijk dat de dijk *toen* was, zoo als hij

nu nog is, dan kan men niet zeggen, dat zich na 1859 omstandigheden hebben voorgedaan, die aanleiding zouden geven om tegen den legger op te komen.

Maar, zegt men, in 1870 is een geheel nieuw art. 3 vastgesteld, zoodat nu alle belanghebbenden tegen den legger kunnen opkomen. Ik kan die meening niet deelen. Art. 3 van het provinciaal reglement van 1870 houdt vaste voorschriften in. Daardoor heeft alle verwarring voor het vervolg opgehouden. Ieders taak wordt daarbij afgebakend voor het vervolg; maar over de eens vastgestelde leggers, in dien zin, dat men alsnog daartegen kan opkomen, wordt niet gesproken. Integendeel, art. 3 strekt juist, om de oude voorschriften nopens de leggers te bevestigen; want in de laatste alinea lezen wij: „de bij de invoering van dit reglement reeds vastgestelde leggers *blijven van kracht*, doch worden, voor zooveel noodig, bijgewerkt.“ Het is dus de vraag, of de legger, waarvan nu sprake is, reeds in 1870 van kracht was. Die vraag, meen ik, toestemmend te moeten beantwoorden. De legger was reeds in Februarij 1854 vastgesteld; in der tijd is men daartegen niet opgekomen, en men zal dus moeten erkennen, dat de legger in 1870 van kracht was. De slot-alinea van art. 3 zegt alleen, dat de leggers, voor zooveel noodig, worden bijgewerkt. Het spreekt van zelf, dat elke legger verandering en wijziging kan ondergaan, en het is dus natuurlijk, dat er ook bijwerking daarvan kan plaats vinden. Maar de bedoeling van art. 3 van het reglement van 1870 is duidelijk; het strekt om eene blijvende kracht toe te kennen aan de eenmaal vastgestelde leggers. Al hadden dus de reglementen van 1852 en 1859 aan belanghebbenden het regt gegeven om tegen den legger op te komen, dan zouden die belanghebbenden het zich zelven te wijten hebben, dat zij *tempore utili* van die bevoegdheid geen gebruik hadden gemaakt, die hun nu bij het reglement van 1870 is ontnomen.

Men heeft gezegd, dat in het Koninklijk besluit van 12 Mei 1872 is aangehaald art. 3, al. 8, van het meergemelde provinciaal reglement van 1870, en dat bij dat besluit de beslissing van Gedeputeerde Staten is vernietigd, omdat de voorschriften van het provinciaal reglement van 1870 niet waren opgevolgd. Ik zou hierop kunnen antwoorden: die te veel bewijst, bewijst niets. Waarom is toch dat besluit van Gedeputeerde Staten vernietigd? Alleen wegens verzuim in de proces-orde. En nu spreekt het toch van zelf, dat de proces-orde altijd wordt beheerscht door het allerlaatste reglement. Gedeputeerde Staten hadden verzuimd na te leven een der regelen van proces-orde, bij het reglement van 1870 voorgeschreven, namelijk het hooren der wederpartij, en daarom werd hun besluit vernietigd. Het komt mij dus voor, dat bij het Koninklijk besluit van 12 Mei 1872 hoegenaamd niets is gepraejudiceerd ten opzichte van het fond der zaak. Mijne slotsom is deze, dat, hoe hard het belanghebbenden ook vallen moge, dat eene reclame tegen den legger niet meer kan opgaan, zij dit geheel aan zich zelven hebben te wijten.

II. Wat nu de hoofdzak aangaat, meen ik, dat het effect van een te houden onderzoek, al werd daartoe besloten, nooit kan zijn, dat de dijk van den legger zal worden afgevoerd. Is het een weg, dan behoort de dijk, volgens de reglementen van 1852, 1859 en 1870, op den legger der wegen te worden gebracht. Als men besluiten wil tot afvoer van den weg van den legger, dan moet het ook overtuigend bewezen zijn, dat het geen weg is. Nu erken ik volkomen, dat de dijk aanvankelijk, bij de indijking van den polder Nieuw-Kraaier in 1708, niet is bestemd geweest tot weg, maar tot zeewering. Destijds kon daarvan zelfs geen sprake zijn; maar toen in 1759 de daar vóór gelegen gorsen, de polder Kraaijenisse, ook werden ingedijkt, hield de dijk op een zeekeerende dijk te zijn, en sedert heeft hij zijne primitieve bestemming verloren. In 1762 werd de dijk in zijne geheele lengte, en niet alleen het kleine gedeelte, waarover thans geschil, door het domein, dat er eigenaar van gebleven was, verkocht aan de Ingelanden van den laatst ingedijkten polder Kraaijenisse. Zij hadden dien dijk aangekocht, omdat zij er als weg behoefte aan hadden. Sedert dien

tijd is door hen en de Ingelanden van Nieuw-Kraaien van den dijk als weg gebruik gemaakt. Aan de oudste menschen in de gemeente heugt het niet, dat die dijk alleen tot dijk zou dienen, en niet tot weg heeft gestrekt. De dijk is alzoo gedurende menschengeheugenis als weg gebruikt. Hebben wij daarvoor meer noodig tot bewijs dan de verklaringen, door de ingezetenen van Melissant afgelegd? Nu zegt men wel: er moet geen waarde aan die verklaringen worden gehecht, omdat die ingezetenen belanghebbenden zijn bij het behoud van dien weg. Maar dat belang is algemeen, vrij algemeen in de gemeente Melissant. Dit blijkt uit de eerste beslissing, door Gedeputeerde Staten in deze zaak genomen. Daarin zeiden zij: „dat het algemeen belang er zich tegen verzette, dat de dijk van den legger zou worden afgevoerd, Men zie ook het verslag van den hoofd ambtenaar van den Waterstaat, die namens Gedeputeerde Staten belast was met het instellen van een plaatselijk onderzoek. Bij herhaling spreekt die hoofd-ambtenaar in zijn rapport van een *weg*, van de kruin, van den noordelijken en zuidelijken berm, maar altijd van een weg; ook volgens dat rapport wordt de dijk gebruikt en staat hij bekend als *weg*.

Als dat perceel dijk niet als weg, maar als land, gelijk beweerd wordt, moest worden aangemerkt, dan zou toch het eigen belang van den heer Droogendijk hebben medegebragt, dat hij dat gedeelte had afgesloten of afgeheind; maar er bestaat hoegenaamd geene afsluiting, of afsluiting van het oostelijke gedeelte van den dijk, waarover een grindweg loopt, om de zeer eenvoudige reden, dat èn kruin èn bermen als voet- of rijpaden gebruikt zijn en worden. Men heeft in de gewisselde stukken ook gevraagd: hoe komt men er toe op den legger te stellen, dat de dijk eene breedte heeft van 6 meters? Natuurlijk is mij dit onbekend; maar ik gis, dat het doel van die omschrijving was om den last voor het gebruik van den weg voor den eigenaar te verminderen. Ik geloof, dat men op die wijze de eigenaren heeft willen verligten door hen te doen volstaan met het onderhoud van de kruin van den dijk. Maar opmerkelijk is het, dat, toen men begonnen is den belanghebbende de verplichtingen te herinneren, die op hem rustten, hij er toen eerst, ongeveer achttien jaren, nadat de legger was vastgesteld, op bedacht geworden is, dat hij bezwaren had tegen den legger. Ik geloof dus, dat, na al hetgeen ik heb aangevoerd, dat door dezen Raad niet zal kunnen worden verklaard, dat de dijk geen *weg* is; en, zoolang het perceel dijk in geschil *weg* is, zal het ook niet van den legger der wegen en voetpaden kunnen worden afgevoerd. Het is eene andere vraag, of de legger wegens onjuiste omschrijving moet worden verbeterd en gewijzigd, maar dit is eene zaak, die ons op dit oogenblik niet behoeft bezig te houden.

Zoo hiertoe gronden zijn kan de belanghebbende zulks verzoeken, en ik houd mij verzekerd, dat door het Gemeentebestuur aan zijn billijk verlangen zal worden voldaan.

De heer Mr. P. L. F. BLUSSÉ, Advokaat te 's Gravenhage, gemagtigde van den heer Droogendijk, erlangt daarop het woord en zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Ik had niet gedacht, dat deze zaak, na hare volledige schriftelijke behandeling, die zoo uitstekend werd weêrgegeven door den Staatsraad-Rapporteur, nog aanleiding tot mondelinge voordragt mogt geven.

Doch de gemagtigde van den Gemeenteraad van Melissant dacht daar anders over. — Het slaagde mij niet, hem van persoonlijk optreden te weêrhouden. — Dien ten gevolge verscheen ik ook.

Ik heb evenwel uit zijne voordragt niet veel nieuws vernomen.

Al het voorgedragene stuit, naar het mij voorkomt, af op de drie opmerkingen, welke ik mij de eer wil geven aan u voor te leggen.

De eerste opmerking betreft de geschiedenis der provinciale wetgeving in Zuidhol-

land op de wegen, zoo als is nedergelegd in het oorspronkelijk reglement van 1852, — diens wijziging van 1859, — en het nieuwe reglement van 1870, dat het vroegere thans vervangt.

Die gansche provinciaal wetgevende arbeid is eene poging om, voor zoover dit door den provincialen wetgever kon, te gemoet te komen in het gemis ten onzent van eene rijkswet op de openbare wegen; — een gemis, dat te meer wordt gevoeld, omdat in Holland bijkans alle openbare wegen loopen over privaats eigendom, en dus als een *onus publicum* den privaten eigendom bezwaren. — Een verschijnsel, hieraan te wijten, dat het voor het meerendeel *private* krachten waren, die den grond, door ophaling uit water als het ware, te voorschijn riepen, en eerst daarna de behoefte aan openbare wegs-communicatie is ontstaan.

Die provinciale wetgevende arbeid was eene poging om in het gemis aan eene rijkswet te gemoet te komen, voor zoover de provinciale wetgever dit doen kon, d. i. voor zooverre zulks binnen zijne bevoegdheid lag.

En *daarbuiten* ligt het scheppen van nieuwe openbare wegen op eigendommen, tot heden met het *onus publicum* niet belast.

Wat scheppen van nieuwe *onera publica* zou alleen de rijkswet kunnen doen. Die zou alleen kunnen bepalen, in welke gevallen, hoe en door welk gezag zulks zou kunnen geschieden, en op welke voorwaarde van schadeloosstelling als eigenaars enz.

En zoolang de wet daarin niet speciaal voorziet, d. i. in den tegenwoordigen toestand onzer wetgeving, is het eenige middel om daartoe te geraken of vrijwillige toestemming des eigenaars of onteigening van den grond zelf, die door den weg wordt ingenomen. Art. 18 van het reglement van 1852 erkent dit ook volkomen.

De provinciale wetgever moest zich bepalen tot het geven van voorschriften van onderhoud en politie-bepalingen omtrent de *werkelijk bestaande openbare wegen*.

Wat was het doel van zijn arbeid.

En ten einde de werking dier voorschriften en bepalingen ten aanzien van alle dezulken te verzekeren, wenschte hij in elke gemeente de *daar werkelijk bestaande openbare wegen* te doen constateren.

Dat alléén werd met art. 3 en den daarbij bedoelden legger beoogd.

Bij dat artikel werd het constateren der werkelijk bestaande wegen opgedragen aan de gemeentebesturen, nadat de desbetreffende door Burgemeester en Wethouders ontworpen leggers gedurende twee maanden voor een iegelijk ter lezing zouden hebben gelegen op de gemeente-secretarie. Bovendien werd aan de belanghebbenden een termijn van eene maand toegekend om zich tegen den vastgestelden legger bij Gedeputeerde Staten te voorzien.

Dat reglement van 1852 heeft evenwel allerellendigst, geheel in strijd met de bedoeling des provincialen wetgevers gewerkt.

Al meer en meer bleek, dat vele gemeentebesturen zich het vertrouwen, bij art. 3 in gesteld, weinig waardig hadden getoond, of, met andere woorden, dat de taak, hun daarbij opgelegd, voor hunne schouders te zwaar was geweest.

Dikwerf hadden zij wegen, die slechts als privaatrechtelijke servitutten ten behoeve van bepaalde erven bestonden, voor *openbare* wegen aangezien.

Dikwerf hadden zij strooken gronds als dijkskruinen of bermens langs dijken of anderen, uitnemend geschikt om tot schepping van openbare wegen te worden gebezigd, als zoodanig op den legger gebracht, zonder dat deze ooit tot op dat tijdstip bij titel of op andere wijze daartoe bestemd werden.

In één woord, zoowel Burgemeester en Wethouders waren bij het ontwerpen, als de gemeenteraden bij het vaststellen van den legger onoordeelkundig en belangzuchtig te werk gegaan.

In stede van, gelijk de verordening bedoelde, slechts te constateren de openbare wegen, die bestonden, hadden zij zulke, waar zij niet bestonden, geïmproviseerd.

En het bleek tevens, dat de kennisgeving van het ter inzage liggen der ontworpen leggers, — eene kennisgeving, die alleen bij openbare aanplakking was geschied, vrij algemeen (en geen wonder!) aan de aandacht der grondeigenaren was ontsnapt.

Eerst dan, wanneer het voorkomen van zulken weg op den legger aanleiding gaf tot bekeuring of een uitsluitend met het karakter van openbaren weg strookend gebruik van den grond, werd door den grondeigenaar ontdekt, dat zulke weg op den legger gebragt was.

En daar nu art. 3 slechts gedurende ééne maand na de vaststelling des leggers bevoegdheid gaf om tegen dezen bezwaren bij hooger gezag in te dienen, was de gelegenheid daartoe reeds op het tijdstip der ontdekking verstreken, en had de vicieus vastgestelde legger eene volgens het reglement *blijvende kracht* verkregen.

In de eerste jaren na de verordening van 1852 deden zich voortdurend meer en meer zulke te late ontdekkingen voor, — en het liet zich voorzien, dat in de toekomst zulke nog toenemen zouden; want, zoolang de improvisatie op den legger nog tot geene *daeden* op het terrein aanleiding gaf, bleef de ontdekking achterwege, en leefde de grondeigenaar voort, onbewust van hetgeen ten zijnen laste op het gemeentehuis geschreven lag en, als het zwaard van Damocles, doch in stilte en verraderlijk boven zijn hoofd hing.

Die toestand was onhoudbaar.

Hij was er een, dien de provinciale wetgever niet had gewild, — ofschoon hij te wijten was aan het gebrekkige zijner eerste wetgevende proeve omtrent het onderwerp.

De provinciale wetgever begreep daarom in 1859, d. i. zeven jaren na de eerste proeve, aan dien toestand genezing te moeten bezorgen.

Hij deed dit zeker niet op eene wijze, die van talent van redactie getuigt, doch desniettemin duidelijk en afdoende.

Hij deed het, door op het oude art. 3, dat overigens werd behouden, eene nieuwe lap te zetten. Een lap van een gansch ander patroon dan waarnaar het oude artikel was gewezen, doch die juist door dat in het oogloopend verschil het oude geheel overschreeuwde.

De toevoeging van 1859, waardoor het werk van 1852 werd gewijzigd, hield in, dat sinds die wijziging *steeds* bezwaren tegen de reeds vastgestelde leggers bij Gedeputeerde Staten zouden kunnen worden ingediend.

Door die toevoeging werd dus de termijn tot het indienen van bezwaren bij Gedeputeerde Staten, welke bij het oude reglement ééne maand na de vaststelling des leggers was gesloten, *heropend* en *voor altijd opengelaten*.

De onherroepelijk blijvende kracht, welke het oude reglement aan de leggers eene maand na hunne vaststelling had toegekend, werd aan deze *ontnomen*.

De oude leggers blijven wel van kracht, maar alleen *voor zooverre* Gedeputeerde Staten, of ingeval van hooger beroep bij den Koning, daarin geene verandering mogten brengen, naar aanleiding van door de belanghebbende ingediende bezwaren.

En de belanghebbenden werden tot die indiening ten allen tijde bevoegd gemaakt.

Sinds de wijziging van 1859 tot het nieuwe thans bestaande reglement van 1870, hadden mitsdien de onder het oude reglement van 1852 vastgestelde leggers geene andere of meerdere kracht dan eene *voorloopige* of *tijdelijke*: eene ondergeschikt aan de steeds openstaande bevoegdheid van hooger administratief gezag om op de bezwaren der belanghebbenden daarin verandering te brengen.

Dit is duidelijk, — en daarop stuit die zoogenaamde niet-ontvankelijkheid af.

Het nieuwe reglement van 1870 toch nam in de al. 7 en 8 van art. 3 die onbeperkte bevoegdheid *zoowel* van de belanghebbenden tot het indienen van bezwaren ten allen tijde, *als* van Gedeputeerde Staten tot het regt doen daarop, uitdrukkelijk uit de wijziging van 1859 over, en bestendigden daardoor beiden op nieuw.

Op die al. steunde dan ook de heer Droogendijk, toen hij zijne bezwaren bij Gedeputeerde Staten inbragt.

Op die al. steunden Gedeputeerde Staten, toen zij aanvankelijk zonder behoorlijk onderzoek die bezwaren verwierpen.

Op die al. steunde deze Afdeeling van den Raad van State, toen zij den Koning een ontwerp-besluit voordroeg, waarbij de eerste beslissing van Gedeputeerde Staten werd vernietigd, op grond, dat geen onderzoek had plaats gehad, zoo als al. 8 aan Gedeputeerde Staten gebiedend voorschrijft.

Op die al. steunden de Koning en zijn Minister, door zich met dat uw ontwerp te vereenigen.

En nu komt de gemagtigde van den Gemeenteraad van Melissant verkondigen, dat die allen het mis hadden en die al. niet toepasselijk zijn; dat die al. alleen nieuwe leggers zoude betreffen, daar bij de laatste al. van dat art. 3 de oude leggers als het ware voor eeuwig zouden zijn versteend of onaantastbaar gemaakt.

Ware het zoo, de provinciale wetgever zou in 1870 hebben afgebroken wat in 1859 was opgebouwd, — hij zou ons teruggebragt hebben tot den onhoudbaren toestand van vóór 1859, waarmede toen werd gebroken.

Dat moge nu de belangen van Melissant dienen, ik ben zeker, dat niemand anders dan *zijn* gemagtigde het in art. 3 zal lezen.

Wat toch is het geval?

Op het gouvernements-huis van Zuidholland is men, gij hebt het zeker meermalen opgemerkt, geen *meester* in het redigeren van wetten. Art. 3 van dit reglement is er weder een voorbeeld van.

Ofschoon in 1870 (achttien jaren na het eerste reglement) men in de meeste gemeenten reeds vastgestelde leggers had, heeft men in de zes eerste alinea's van art. 3 van het nieuwe reglement de bepalingen van de oude reglementen, welke voorschriften geven omtrent het vaststellen van den legger, *behouden*.

Men dacht zeker: dáár, waar reeds vastgestelde leggers zijn, schaden zij niet — waar zij nog niet mochten bestaan, kunnen zij dienen.

Daárop volgen de als 7, 8 en 9. Zij betreffen het indienen van bezwaren tegen de vastgestelde leggers bij Gedeputeerde Staten. De bevoegdheid tot die indiening werd, gelijk wij zagen, daarbij onbeperkt gegeven. Die alinea's zijn bestemd om altijd en overal, waar vastgestelde leggers waren of nog komen zouden, te werken.

Maar nu bekroop aan het slot van het artikel den steller van het reglement de vrees, dat die welligt geheel overtollige overname der zes eerste alinea's, houdende voorschriften omtrent het vaststellen der leggers, de gemeentebesturen, die reeds vastgestelde leggers hadden, in het denkbeeld zouden brengen, dat zij, desniettemin, met nieuwe nakoming van alle die voorschriften, *nieuwe* leggers zouden moeten maken.

Van daar de slot-alinea. Zij strekt alleen om aan de gemeentebesturen toe te roepen: *dat hoeft niet*. Waar reeds vastgestelde leggers zijn, behoeven geene andere te worden ontworpen en vastgesteld, maar blijven de ouden van kracht.

Die slot-alinea luidt: de bij de invoering van dit reglement reeds vastgestelde leggers blijven van kracht, doch worden voor zooveel noodig bijgewerkt.

Reeds die laatste woorden: „worden zooveel noodig bijgewerkt“, d. i. voortdurend verbeterd, doen zien, dat hier aan geene versteening te denken valt.

Maar bovendien kon de wetgever spreken, zoo als hij dáár sprak, zonder, in strijd met de al. 7 en 8, de bevoegdheid tot het indienen van bezwaren tegen de oude leggers af te snijden.

Want uit de woorden: *blijven van kracht*, in het reglement van 1870, kan nooit *meerdere* of *andere* kracht worden ontleend, dan de oude leggers in 1870 hadden. En de kracht, die zij in 1870 hadden, was eene ten gevolge van de wijziging van

1859 steeds en altijd onderworpen aan de bevoegdheid van hooger administratief gezag, om op daartoe ingediende bezwaren den legger te veranderen.

De gansche fout van de opgeworpen exceptie ligt dan ook in het voorbijzien van de wijziging, welke de wetgever van 1859 in het reglement van 1852 bragt.

Daarop stuit dan ook, gelijk ik straks zeide, de exceptie af. En ik sta versted over den moed, die, nadat daarop bij memorie van dupliek de aandacht werd gevestigd, desniettemin de exceptie voor u volhouden doet.

Blijkbaar heeft men bij het opwerpen dier exceptie zich in haar verheugd, als eene ware *trouvaille*, waardoor eene anders onwinbare zaak werd gered, al ware het dan ook *ten koste van het regt*.

Maar men heeft misgerekend.

Die *trouvaille* was:... *een novvaleur*.

De tweede opmerking betreft de aanleiding en geschiedenis van het geschil.

De heer Droogendijk is eigenaar van een perceel, bestaande uit een dijk, kruin en glooijingen, in het midden, en aan weërszijden strooken vlak land, of bermen, alles tot weiland ingerigt, met uitzondering van een klein deel van den noordelijken berm, onlangs tot bouwland gescheurd.

Dat perceel is het westelijk deel van den ouden zeedijk en diens bermen van den polder Nieuw-Kraaier, thans ten gevolge der latere indijkingen daarvoor, slaperdijk geworden.

Bij de uitgifte tot indijking der gronden van Nieuw-Kraaier door het domein in 1708, behield het domein het eigendom van dien dijk met binnenberm en voorgelegen gronden aan zich, *zonder eenig bezwaar van openbaren weg*, ja zelfs zonder eenig bezwaar van privaatrechtelijk servituut van uitweg ten behoeve der in te dijken gronden.

Nadat de voor dien dijk ontstane gronden op hunne beurt waren ingedijkt, waardoor de polder Kraaienisse ontstond, heeft het domein in 1762 dien dijk en bermen in hun geheel aan de eigenaren van den polder Kraaienisse verkocht, wederom zonder eenig bezwaar van weg, welk ook.

Later is het westelijk deel van dien dijk en bermen, van af den westelijken hoek des polders tot den zoogenaamden Fortuinweg, het eigendom geworden van den heer Droogendijk, die tevens eigenaar is van de daarlangs gelegen gronden in Kraaienisse.

Ofschoon nu noch bij de uitgifte tot indijking van Nieuw-Kraaier in 1708, noch bij den lateren verkoop van dijk en bermen, eenig deel van deze met eenig regt van weg werd bezwaard, zoo is later, hoe weet ik niet en doet niets ter zake, het oostelijk deel van dien dijk, — het deel van af den Fortuinweg tot de haven of het Sas van Dirksland, — het deel dus van den dijk, dat *niet* aan den heer Droogendijk toekomt, tot weg vergraven en begrind, ten einde tot communicatie te dienen tusschen de kom van Melissant en het Dirklandsche Sas.

Dat deel van den dijk is mitsdien openbare weg geworden.

Maar het andere deel, in eigendom bij den heer Droogendijk, verkeert nog, met uitzondering van het weinige wat tot bouwland werd afgegraven, in zijn primitieven toestand: een stijle grasdijk met smalle puntige kruin, waarop geen wagen kan rijden, waarop zelfs eene arbeiderswoning, heg en boomen staan.

Ongeveer een half jaar geleden werd, zoowel in het Gemeentebestuur van Melissant als in het Polderbestuur van Nieuw-Kraaier, waarvan de Burgemeester Voorzitter is, door dezen de wenschelijkheid uitgesproken, om ook dat dijkdeel tot weg in te rigten. En beide besturen stenden daarmede in.

Kwam dat plan tot stand, zoo zou onmiskenbaar daardoor veler belang worden gediend. De polder Roxenisse, waarin de Burgemeester onder anderen eigendommen heeft, en in zekeren zin het geheele westelijk deel van het eiland zou daardoor langs

korteren weg dan thans in verband worden gebragt met den bestaanden weg op het oostelijk deel van den dijk.

De heer Droogendijk, dit vernemende, was zelf van dat plan niet afkeerig en volkomen bereid om, als eigenaar, vergunning daartoe te verleenen op hoogst vrijgevig voorwaarden. De éénige, die hij stelde, was afheining van den te maken weg aan weërszijden, ter beveiliging van glooijing en bermten. Mooijer en vrijgeviger kan men niet uitdenken.

Maar toen hij zich daartoe bereid kwam verklaren, kreeg hij tot antwoord: „wij vragen uwe vergunning niet, want wij behoeven die niet. De weg, dien wij willen scheppen, staat reeds sinds het jaar 1854 op den legger. Aan dien hebben wij slechts uitvoering te geven.“

„Ja! niet alleen hebben wij daartoe uwe vergunning niet noodig, maar *gij* zijt verplicht, ten uwen koste, ons den weg te leveren, een weg ter breedte van 6 el. Dat staat op den legger. Op u rust dus de verpligting, door afgraving van de kruin en diens slegting tot eene breedte van zes el, ons eene effen baan van zes el te leveren, zoo als de legger voorschrijft.“

Dat antwoord was verrassend. De heer Droogendijk had van dien legger nooit iets gezien of vernomen. Hij vroeg hem te zien, en het was zoo, de weg stond er op ter breedte van zes el.

Daarop kwam hij tot mij. Het advies was gereed. Ik zeide hem: Zoo waar is, wat gij mij zegt, dan is de legger fautief, en zijn Gedeputeerde Staten verplicht dezen weg af te voeren van den legger. Dat is gesneden brood. Keer tot den Burgemeester. Zeg hem dat uit mijn naam, zoo gij wilt. Stel hem billijke voorwaarden van schikking voor. Maar houdt hij vol, dan is de weg een adres aan Gedeputeerden.

De Burgemeester hield vol. Gemeente- en Polderbestuur wezen alle onderhandeling af. Er gebeuren soms rare dingen ten platten lande, vooral op de eilanden. Het is, of men het dáár op twistzoeken toelegt. De klagte werd daarop bij Gedeputeerden ingediend.

Intusschen bleek het brood niet zóó gesneden te zijn, als ik aanvankelijk dacht. Althans het is nu de vierde maal, dat de zaak behandeld moest worden.

Gedeputeerden wezen aanvankelijk het bezwaar af, doch zonder het eenigermate te onderzoeken.

Gedeputeerden van Zuidholland hebben, helaas en driewerf helaas! te dikwerf de gewoonte om de zaken af te doen, zonder de belanghebbenden te hooren, en eigen lokaal onderzoek.

Men meent te kunnen volstaan met zonder eigen onderzoek het advies van den gehoorde ambtenaar in den vorm eener resolutie af te schrijven. — In zake de begraafplaatsen, en anderen welligt, hebt gij, Mijne Heeren! er de treurigste staaltjes van gezien.

Zoo ook hier. En de ambtenaar, dien men advies vroeg, was NB. de Burgemeester zelf!

Doch, nadat de eerste beslissing van Gedeputeerden op uw advies was vernietigd, op grond, dat zij, in strijd met het uitdrukkelijk voorschrift van het reglement, was genomen, zonder de belanghebbenden te hooren, heeft dat hooren plaats gehad, en het licht der waarheid zoo zeer over de zaak geschenen, dat de oogen van Gedeputeerde Staten zijn open gegaan en de afvoering van den weg door hen werd bevolen.

De derde en laatste opmerking betreft de juistheid der laatste beslissing van Gedeputeerde Staten.

Ik zal er niet veel van zeggen.

De zaak is zoo zonneklaar toegelicht door Gedeputeerde Staten zelve, door het rapport van den Hoofd-Ingenieur betreffende de localiteit, en door onze memoriën, dat er geen twijfel overblijven kan.

Het meerendeel van het door den spreker aangevoerde, in stede van het punt in quaestie te treffen, ligt er nevens.

Wat doet het er toe, of de dijk, ofschoon eigendom des heeren Droogendijk, als waterkeering nog altijd onder het waterschaps-politieregt van het Polderbestuur staat? Niemand betwist dat. Ofschoon hij thans slaperdijk is, wil niemand het Polderbestuur beletten daarop toezigt te houden, den dijk tot dat einde ten allen tijde te betreden, en bij keur zijn onderhoud en beveiliging te verzekeren; maar daardoor wordt of is die dijk geen weg, veelmin een *openbare* weg, een weg ten dienste van het algemeen, en *daarvan is hier uitsluitend de rede.*

Wat doet het er toe, of thans zoowel de dijk van Kraaijenisse als het oostelijk deel van den dijk in quaestie, hetwelk niet in eigendom bij den heer Droogendijk is, tot openbaren weg dient? Hier toch is alleen quaestie van westelijk deel. Van honderden dijken in ons land wordt een deel tot openbaren weg gebruikt en een ander deel *niet.*

Wat doet het er toe, of het eigendom des heeren Droogendijk door geen hek is afgezet? De Scheveningsche duinen zijn het evenmin. Is daarom elk duindeel met het bezwaar van openbaren weg belast? Morgen kan de duin-eigenaar het afzetten.

Art. 5 der Nieuw-Kraaiersche keur verbiedt die afzetting thans dwaasselijk. Maar zoo het Polderbestuur morgen dispensatie van dat verbod verleent, belet niets den heer Droogendijk zijn eigendom af te heinen.

Wat zou het er zelfs toe doen, indien zulks het geval ware, wat ik uitdrukkelijk betwist, dat de beide bermen langs den dijk, of een van deze met het bezwaar van openbaren weg waren belast? Immers *niets.*

De weg, dien het hier uitsluitend geldt, is de weg, onder n°. 15 voorkomende op den legger. De vraag is: of die weg in de werkelijkheid bestaat, en dus op den legger gebragt mogt zijn?

En die weg n°. 15 van den legger wordt dáár omschreven als een weg op den dijk, *voor zoover die het eigendom van den heer Droogendijk is.*

Een weg *op den dijk.* De Nieuw-Kraaiersche dijk staat er, niet de bermen, deze zijn de dijk niet, maar liggen er *naast.*

Een dijk bestaat uit kruin en talud of glooijingen. En daar de laatsten geen wagen kan houden, is een weg op den dijk een weg op de kruin.

De klagte, waarop regt valt te doen, is geen klagte van Burgemeester en Wethouders, dat door den Gemeenteraad verzuimd werd een weg over de bermen op den legger te brengen; maar de klagte is eene van den eigenaar des dijks, dat de legger den dijk met het bezwaar van openbaren weg belastte.

De éénige vraag is dus: of die dijk in de werkelijkheid tot openbaren weg werd bestemd, hetzij bij titel, hetzij op andere wijze.

Van bestemming bij titel blijkt niets. Ja het tegendeel is uit de acte van uitgifte, ter bedijking van 1708 en uit den lateren verkoop van 1762 zonneklaar.

En wel verre dat van latere bestemming op andere wijze door overleg of gebruik iets zou blijken, blijkt integendeel en uit het lokaal onderzoek, dat de Hoofd-Ingenieur deed instellen, en uit de erkentnissen van den Gemeenteraad zelf in diens advies, en uit die van diens nieuwen gemagtigde, dat de dijk zelfs *nimmer*, hetzij vroeger, hetzij thans, tot weg gebruikt heeft kunnen worden; maar, om zulk gebruik mogelijk te maken, eene gansche verandering zou moeten ondergaan. Hij is daartoe te spits, de kruin te smal, er staan boomen, eene heg op; dat alles zou moeten worden afgebroken geroid en de kruin afgegraven.

Dit is zoo waar, dat de gemagtigde het bestaan van een weg op den dijk, zoo als de legger vermeldt, heeft moeten prijs geven, en zijne toevlugt gezocht heeft tot het improviseren van twee wegen op de bermen, welke de Gemeenteraad, ten dienste van den eigenaar, op den legger zou hebben vervangen door één weg op de kruin.

Daargelaten nu zelfs, dat in dit geding geen sprake kan zijn van wegen op de

bermen, gelijk ik zoo even zeide, zoo bestaan ook die wegen uitsluitend in de verbeelding des sprekers.

Tot hunne staving beriep de spreker zich op eene schriftelijke verklaring van onderscheidene ingezetenen. Doch ik merk op, dat die verklaring meer strekt om hun belang daarbij te doen uitkomen, dan wel om bewijzen van het vroeger bestaan dier wegen te leveren. Hetgeen de pleiter hun in den mond legt, meen ik, ofschoon ik die verklaring thans niet voor mij heb, dat in haar niet wordt gevonden. In elk geval zou hun door hen erkend belang bij den weg hunne geloofwaardigheid daaromtrent zeer verzwakken. Doch het stuk houdt zelfs daaromtrent niets in. Men heeft zeer slim hun een stuk ter teekening voorgelegd, waarbij zij als belanghebbenden bij die wegen er tegen opkomen, dat, zoo die wegen hun werden ontnomen, zulks een groot gemis voor hen zou zijn. Maar hetgeen waaraan de spreker behoefte heeft, zijn *feiten*, bepaalde feiten, waaruit blijkt, dat die bermen tot *openbare* wegen worden bestemd en gebruikt. En die ontbreken.

Ook de Hoofd-Ingénieur spreekt daarvan niet in zijn rapport. De noordelijke berm diende eenvoudig tot uitweg voor den heer Droogendijk zelf, en de zuidelijke tot uitweg voor bepaalde landerijen; en zelfs in dat laatste heeft de Hoofd-Ingénieur ongelijk. Er ligt in de bermsloot maar één dam, niet ten behoeve van andere landen, maar ten behoeve van den dijk en berm zelf, om uit te wegen in den polder. Doch van openbare wegen spreekt de Hoofd-Ingénieur met geen enkel woord.

Tot staving van deze biedt de pleiter u niets aan dan zijne eigene verzekeringen en die van zijn cliënt; verzekeringen, die, naar ik vertrouw, opgewogen worden door de uitdrukkelijke ontkenenis onzerzijds.

En zulks te meer, daar onze ontkenenis gestaafd wordt door gearticuleerde feiten, opgesomd bij onze memorie van dupliek: feiten, uit welke volgt, dat de locale toestand er zich tegen verzet om de *mogelijkheid* zelfs aan te nemen van eene uit langdurig gebruik gebleken bestemming van de bermen of eene van deze tot openbaren weg.

Ik kan en mag het niet denken; maar mogt gij, Mijne Heeren! aan die verzekeringen des sprekers omtrent de bermen *voor deze zaak* nog eenig gewigt hechten, zoo zou alléén eene locale inspectie licht kunnen verschaffen.

Niets zou mij aangener zijn dan dat zij plaats had.

De heer BREDIUS zegt voor repliek het volgende:

Mijne Heeren! Slechts op een paar punten meen ik te moeten terugkomen. Naar mijne overtuiging heeft men in 1854 niets anders geconstateerd dan hetgeen men heeft bevonden. Nu kan men zich hebben vergist; maar daartegen is men ten behoorlijken tijde niet opgekomen. Dat men op den vastgestelden legger nog zou kunnen terugkomen, steunt alleen op eene willekeurige uitlegging van het reglement van 1859. Door het reglement van 1870 heeft de legger zijne volledige kracht behouden, en is het bestaan van den weg dus uitgemaakt. Intusschen versterkt het gepleite mij in de overtuiging, dat het wettenmaken dagelijks moeilijker wordt. Als er toch eene bepaling zoo duidelijk wordt gesteld als in art. 3 van het reglement het geval is, en het toch blijkt, dat zoodanig artikel met schijn van waarheid voor tegenspraak vatbaar is, dan moet ik erkennen, dat de duidelijkste bewoordingen niet meer voldoende zijn om de ware bedoeling uit te drukken.

Ten opzichte van het tweede punt zal ik nog alleen zeggen, dat er door den heer Droogendijk nooit eenige poging is gedaan om zijn eigendom af te sluiten, en dat het dan toch opmerking verdient, dat hij steeds de passage heeft gedoogd.

En wat het derde punt aangaat, de quaestie ten principale hangt af van de vraag, of de dijk te beschouwen is als een weg, die voor het algemeen openstaat. Als die

dijk inderdaad een weg is, dan behoort hij op den legger voor te komen. Wij hebben ons geenszins beroepen op titels of bescheiden; maar wij hebben eenvoudig beweerd, dat de dijk steeds als een openbare weg is beschouwd en gebruikt en nog gebruikt wordt.

Volgens het beweren van den geachten pleiter, kan hier alleen sprake zijn van den dijk en het talud. Maar dat is in strijd met de werkelijkheid; want in de acte van uitgifte staat duidelijk, dat er zal worden gemaakt een goede zeekeerende dijk, door bermsloten van de gorsen afgescheiden. De bermen bleven bij den dijk en werden ook daarmede verkocht; als een gedeelte van den dijk maken zij daarmede één geheel uit. Het is uit alles blijkbaar, dat de dijk als *weg* werd gebruikt en dit nog wordt. Als hier geen sprake was van een bestaanden weg, maar van een, die, zoo als partij het noemt, geïmproviseerd is, dan zouden Gedeputeerde Staten in hunne eerste beslissing niet gezegd hebben, dat het behoud van den weg noodig is, omdat voor velen groot belang bij het gebruik van den weg bestaat.

Dat de dijk in geschil *weg* is, stond dus ook bij dat Collegie, even als bij den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, vast, en bij zijne latere beslissing is het daarop niet teruggekomen.

Is de omschrijving onjuist, dan moge dit aanleiding geven tot verbetering, tot bijwerking van den legger; maar het kan er niet toe leiden, dat een perceel, dat werkelijk *weg* is, van den legger wordt afgevoerd, alsof het geen weg ware.

De heer BLUSSÉ zegt voor dupliek nog het volgende:

Mijne Heeren! Na al het reeds aangevoerde bepaal ik mij tot een enkel punt. Door den geachten pleiter is gezegd, dat er door den heer Droogendijk nooit eene poging werd gedaan om zijn grond af te heinen. Hierop moet ik antwoorden, dat in art. 5 van de keur voor den polder Kraaier voorkomt, dat er geen heiningen of andere voorwerpen zonder vergunning mogen worden opgericht. Nu heb ik voor mij een verzoek van den heer Droogendijk aan het Polderbestuur om zijn grond te mogen afpalen, alsmede eene beslissing van dat Polderbestuur, waarbij dat verzoek wordt geweigerd.

De *Staatsraad-Rapporteur* merkt op, dat onder de stukken, die over deze zaak bij den Raad zijn ingekomen, niet wordt aangetroffen een afschrift van den legger. Alleen in de stukken van Gedeputeerde Staten wordt vermeld, wat op den legger nopens den quaestieusen grond voorkomt. Hij meent dus te moeten vragen, of beide partijen erkennen, dat de omschrijving, die Gedeputeerde Staten van den bedoelden weg geven, de juiste is.

De heer BLUSSÉ antwoordt, dat hij een eenvoudig afschrift van den legger heeft, hetwelk hij bereid is den Raad over te leggen.

De heer BREDIUS erkent na-inzage, dat dit de juiste omschrijving is.

De *Voorzitter* neemt dat eenvoudig afschrift over, om het bij de stukken te voegen.

Verder geene zaken aan de orde zijnde, wordt de vergadering door hem gesloten.

Zevende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 2 April 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de *leden*:

Mr. K. A. Meeussen,

Mr. C. H. B. Boot,

Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. het beroep van C. Keller, te Roermond, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg van 13 December 1872 betreffende de loting voor de nationale militie.

In die zaak ben ik zelf rapporteur; en ik verzoek derhalve den heer Staatsraad MEEUSSEN inmiddels het presidium te willen waarnemen. Ik heb alzoo de eer het volgende verslag uit te brengen:

Mijne Heeren! Christian Keller, de appellant in deze, is de zoon van Johan Keller en diens tweede vrouw Catharina Tillman, uit welker den 24 November 1846 te Grefrath (Pruissen) gesloten huwelijk hij te Dahlen (Pruissen) den 18 October 1852 geboren werd.

In het jaar 1864 zette de vader zich te Roermond met zijne vrouw en kinderen, uit zijn tweede huwelijk geboren, neder, en bleef dáár sedert gevestigd.

Christian werd aldaar, op aangifte zijns vaders, in 1871 ingeschreven voor de militie; en trok bij de loting in 1872 het nummer 68.

Op vertoon echter van het certificaat model n°. 11, afgegeven door den Burgemeester van Roermond, op de verklaring van twee getuigen, werd Christian door den Militieraad op 11 Maart 1872 als écnige wettige zoon, krachtens de artt. 47, n°. 3, en 53, derde lid, der wet op de nationale militie, vrijgesteld van de krijgsdienst.

De Militie-Commissaris kwam op 18 Maart tegen die uitspraak van den Militieraad bij Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg, krachtens art. 97 der wet, in

beroep, onder te-kennen-geving, dat, volgens een daarbij overgelegd schrijven van den Burgemeester van Dahlen, dd. 13 Maart te voren, Christian nog een halven broeder had in Pruisen, met name Martin Hubert, geboren te Holzheim (Pruisen) op 18 September 1843 uit het eerste huwelijk van Johan Keller voornoemd met Anna Margaretha Wolf, en wonende te Weckhoven (Pruisen).

Het bestaan van dezen halven broeder werd verzwegen bij het overgelegd certificaat n°. 11, welk stuk derhalve, naar inzien van den Militie-Commissaris, voor valsch was te houden.

Hierop is gevolgd een regterlijk onderzoek; doch tegen Christian zelven werd geene strafregtelijke vervolging ingesteld, als zijnde hiertoe geene termen aanwezig bevonden, terwijl bij arrest in raadkamer van het Hof in Limburg dd. 12 October 1872 verklaard werd, dat geene termen ter terechtstelling te dezer zake van den vader des lotelings bestonden.

Gedeputeerde Staten, intusschen, lieten, na afloop van gezegd regterlijk onderzoek, den loteling Christian Keller voor zich verschijnen; en, lettende op de artt. 100, 178 en 179 der wet op de nationale militie, vernietigden zij bij hunne uitspraak van 13 December ll. de bovenvermelde beslissing van den Militieraad, en wezen zij Christian Keller voor de dienst aan, als zijnde de door den Militieraad verstrekte vrijstelling aan hem verleend op grond van een bij dien Militieraad overgelegd valsch attest of bewijsstuk.

Denzelfden 13 December werd Christian Keller ingelijfd bij het 2de regement infanterie, ten einde gedurende de twee eerste jaren onder de wapenen te blijven; en den 19 December kwam hij bij verzoekschrift in hooger beroep bij Zijne Majesteit, op grond van artt. 180 en 103 der wet.

Appellant geeft daarbij te kennen: dat zijn vader nog steeds het voornemen heeft, om vroeg of laat wederom naar Pruisen terug te keeren; dat hij, appellant, zijn halven broeder nooit heeft gekend, en omtrent diens bestaan van zijnen vader vroeger ook nooit iets had vernomen; dat zijn vader hem, wel is waar, in de registers van inschrijving voor de nationale militie heeft doen inschrijven, doch slechts ten gevolge van hem verkeerdelijk gegevene inlichtingen; dat zijn vader het certificaat n°. 11 ter goeder trouw heeft gevraagd en overgelegd, wjl men hem gezegd had, dat een zoon, uit een vorig huwelijk geboren, bij deze loting niet in aanmerking kwam; dat, nadat de regterlijke magt verklaard had geene termen tot strafvordering te vinden, Gedeputeerde Staten, schier zonder den vertooner te hebben gehoord, op 13 December de beslissing van den Militieraad te Roermond hebben vernietigd en den vertooner onmiddellijk bij het 2de regement infanterie, in garnizoen te Maastricht, hebben ingelijfd, en wel met dusdanige voortvarendheid, dat aan den vertooner niet eens de vergunning is gelaten om een beroep op de uitspraak Zijner Majesteit te doen, naardien de vertooner in de eerste plaats beweert Pruissisch onderdaan te zijn, en het voornemen heeft zich in Pruisen te gaan vestigen, terwijl hij in de tweede plaats bescheidenlijkst durft vol te houden geen gebruik te hebben gemaakt van een valsch certificaat; dat hij dan ook vermeent, dat Gedeputeerde Staten in Limburg niet alleen met eene onverklaarbare voortvarendheid ten deze zijn te werk gegaan, maar ook de artt. 15, slotbepaling, 178 en 103 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), betrekkelijk de nationale militie, verkeerdelijk hebben toegepast, zoodat de vertooner bij deze een beroep doet op de hoogere beslissing Zijner Majesteit.

Om welke redenen vertooner zich tot Zijne Majesteit wendt met het nederig verzoek, dat het Zijner Majesteit moge behagen, het besluit van Gedeputeerde Staten in Limburg te willen vernietigen en buiten effect te stellen, en te willen verstaan, dat de vertooner aan geene dienstpligtigheid hier te lande is onderhevig, en nu reeds te willen bevelen, dat, hangende het onderzoek, op last Zijner Majesteit in te stellen, de suppleant naar zijne haardstede zal worden teruggezonden.

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt van 3 Januarij 11. merken op, dat, met het oog op art. 180, tweede lid, der militiewet, hunne uitspraak dadelijk moest worden uitgevoerd. Van daar, dat Christian, ten dage hunner beslissing, door 's Konings Commissaris aan den Provinciaalen Adjutant overgegeven, en door dezen bij het 2de regement infanterie ingelijfd en in werkelijke dienst gesteld is geworden.

Zij geven al verder te kennen, dat het beweren van appellant, als zouden hij en zijn vader Pruisische onderdanen zijn, met dien gevolge, dat de slotbepaling van art. 15 der wet op hem toepasselijk zijn zou, niet juist is, daar, blijkens eene „Entlassungs-Urkunde“ van den 19 Junij 1871, n°. 3211, door de Koninklijk Pruisische Regering te Dusseldorf afgegeven, zoowel de adressant als diens vader hebben opgehouden Pruisische onderdanen te zijn, — eene omstandigheid, welke in het adres wordt verzwegen.

De adressant, geboren in Pruisen, uit destijds dáár gevestigde ouders, die toen Pruisische onderdanen waren, is, wel is waar, wel vreemdeling, doch behoort niet meer tot een der Staten, bedoeld in de slotbepaling van art. 15 der militiewet.

Diens vader woont sedert 1864 in de gemeente Roermond, en is dus ingezeten van dit Rijk, volgens art. 3 der wet van den 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44).

Uit een en ander volgt, dat de adressant, op het oogenblik, dat hij zijne Pruisische nationaliteit verloren had (7 Julij 1871) en omdat hij zelf zijn verblijf te Roermond hield, hier te lande militiepligtig is geworden, vóórdat hij zijn twintigste jaar had bereikt.

De omstandigheid, dat hij en zijn vader het voornemen zouden hebben om te eeniger tijd nog naar Pruisen terug te keeren, kan het wettiglijk bestaan van dien militiepligt niet opheffen.

Bovenvermelde feiten en het bestaan van een zoon, verwekt in het eerste huwelijk van des adressants vader, zijn door den adressant, tijdens diens verschijnen voor ons — aldus berigten Gedeputeerde Staten — geenszins weersproken. Een en ander wordt overigens bij het aan Zijne Majesteit ingediend bezwaarschrift erkend.

Het beweren van den adressant, dat hij niet geweten heeft een halven broeder te hebben, kan, al aannemende, dat dit beweren juist zij, bij het erkend bestaan van het feit, huns inziens geene verandering in de zaak brengen, noch de toepasselijkheid van art. 178 der militiewet uitsluiten. Immers er is door den Militieraad aan den adressant eene vrijstelling verleend, waarop hij volgens de wet geen recht had, en wel ten gevolge van de overlegging van een valsche getuigschrift of attest.

Zoo als uit het besluit van 13 December blijkt, is -- zeggen Gedeputeerde Staten — bovenvermeld wets-artikel ten deze door hen toepasselijk geacht, ofschoon uit de geregelijke instructie niet gebleken was van medewerking van zijde van den loteling zelve aan het tot stand doen komen en overleggen van het valsche stuk, en niet-tegenstaande het buiten verdere vervolging laten van de straf-actie tegen hem en tegen zijn vader, welke laatste, blijkens het geregteijk onderzoek, de handelende persoon is geweest, ofschoon ook de adressant zelf, ter gelegenheid van de loting, als reden van vrijstelling heeft opgegeven, dat hij was éénige wettige zoon.

Gedeputeerde Staten oordeelden, dat het voor de toepasselijkheid van art. 178 der militiewet niet vereischt wordt, dat de betrokken loteling zelf het valsche of vervalschte stuk bij den Militieraad hebbe overgelegd, en op die wijze daarvan gebruik hebbe gemaakt. Naar hun voorkwam, is het voldoende, dat aan een militiepligtige vrijstelling is toegekend ten gevolge van de overlegging van een valsche of vervalscht attest of bewijsstuk, onverschillig of die overlegging gedaan is door den loteling zelve, dan wel door zijn vader, moeder of voogd, aan wie de wet, in zekere gevallen, de verpligting tot aangifte ter inschrijving voor de militie oplegt, en aan wie zij tevens de bevoegdheid geeft om van de ten aanzien van hun zoon of pupil gedane uitspraken in hooger beroep te komen.

Ook het buiten vervolging laten van de straf-actie, op welken grond ook, oordeelden Gedeputeerde Staten buiten invloed te moeten blijven op de toepasselijkheid van art. 178, in gevallen, wáár, zoo als *in casu*, vaststaat, dat eene vrijstelling is uitgesproken, op welke de betrokken loteling volgens de wet geene aanspraak kan maken, wanneer die uitspraak het gevolg is van de overlegging van een valsch attest of bewijsstuk.

Om dat stuk als valsch te kunnen qualificeren, achten zij het voldoende, dat het eene onwaarheid behelze, die tot vrijstelling geleid heeft, al mogten ook de kenmerken van valsheid in den zin der strafwet niet voorhanden zijn.

Op grond van al het voorafgaande hebben Gedeputeerde Staten gemeend, het meergemelde wets-artikel op den adressant te moeten toepassen, en, daar hij lichamelijk geschikt is bevonden voor de krijgsdienst, hem tot de dienst bij de militie te moeten aanwijzen.

De „Entlassungs-Urkunde“, waarvan Gedeputeerde Staten gewagen, is onder de stukken voorhanden. Uit den inhoud er van blijkt, dat zij de ontheffing uit het Pruisisch Staatsverband verleent, te rekenen van den dag der uitreiking, zijnde geweest 7 Julij 1871, voor Johan Keller, diens vrouw, en tevens voor Christian Keller en diens meer- en minderjarige zusters, in de oorkonde met name genoemd.

Naar aanleiding van de daartoe op verzoek van 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur gedane vraag, is door tusschenkomst van het Departement van Buitenslandsche Zaken van het Pruisische Gouvernement het berigt ontvangen, dat Johan Keller en zijn zoon Christian het Pruisisch burgerregt verloren hebben, en dat laatstgenoemde in Pruisen niet dienstplichtig is.

Memoriën zijn er niet ingekomen.

De *waarnemende* VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van den appellant het volgende:

Deze zaak, Mijne Heeren! heeft een zonderlingen loop genomen. De vader van verzoeker verschijnt ter gemeente-secretarie om zijn zoon voor de loting aan te geven. De ambtenaren hebben daar bezwaar tegen, omdat hij een Pruis is. Op het aanhouden van den vader gaan zij er toe over om hem in te schrijven, en ondervinden de afkeuring van Gedeputeerde Staten, omdat zij daartoe niet bevoegd waren. De vader, gewapend met een certificaat van den Burgemeester, afgegeven op verklaring van twee getuigen, dat de militieplichtige was éénige zoon, verkrijgt op dien grond van den Militieraad in het tweede militiedistrict van Limburg voor zijn zoon vrijstelling van de dienst. Later hoort men, dat de laatste nog een halven broeder in Pruisen heeft; en dien ten gevolge wordt op de klagt van den Militie-Commissaris de uitspraak van den Militieraad door Gedeputeerde Staten vernietigd, als zijnde de vrijstelling verkregen op grond van een valsch certificaat. Christian Keller wordt ingelijfd, en komt nu van zijne zijde tegen die uitspraak op, juist omdat hij Pruis is en niet militieplichtig.

Bij onderzoek is het mij echter gebleken, dat die grond ten onrechte wordt aangevoerd.

De vader van verzoeker heeft als Pruisisch onderdaan zich in 1864 met zijn huisgezin, waaronder de verzoeker, in Roermond nedergezet en is dáár blijven wonen. Den 19 Julij 1871 werd hem door de Pruisische Regering eene Entlassungs-Urkunde uitgereikt, zoo voor zich, als voor zijne vrouw en de daarin genoemde onder zijne

magt staande kinderen, en voor deze, voor zoover zij meerderjarig zijn, op hun voorstel; die dáár genoemde kinderen zijn de verzoeker Christian, geboren 8 October 1852, en zijne drie zusters.

Ik wijs er op, dat dat stuk geen blijken geeft van eene zeer ordelijke administratie, want het oorspronkelijke stuk en het daarvan afgegeven afschrift, beide van de Pruisische Regering afkomstig, loopen nog al uiteen. Zoo b. v. staat in het oorspronkelijke de dagteekening bovenaan, in het afschrift van onder, en luidt dáár bovendien 29 Julij. In het oorspronkelijke is het begrip meerderjarig uitgedrukt door „dispositionsfähig” en in het afschrift door „grossjährig” enz.

Maar dit in het voorbijgaan.

Nu geldt o. a. in Frankrijk, in België en in Nederland het beginsel, dat niemand, ook niet de vader, door zich te doen naturaliseren of door van zijn burgerschapsregt op andere wijze afstand te doen, aan een reeds geboren kind zijne nationaliteit kan doen verliezen. Ik verwijs slechts op de beraadslaging in de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 10 Maart 1873.

In Duitschland heerscht echter het tegenovergestelde beginsel. Men vindt dat in de wet van den Noordduitschen Bond van 1 Junij 1870, par. 19, in eene wet van den Duitschen Bond, tusschen Pruisen, Baden en Hessen in 1870 vastgesteld, en in de wet van 16 April 1871 van het Deutsche Keizerrijk, waarin bovengezegde bepalingen van algemeene toepassing zijn verklaard.

Voor zoover ik heb kunnen nasporen, schijnt dit verschil met andere aangrenzende Staten tot geene beschouwingen bij het maken der wet aanleiding te hebben gegeven.

Intusschen is het eene waarheid, dat de verzoeker ten gevolge van dat alles is ontpruisd. Hij is later geen Nederlander geworden: de man heeft geen vaderland hoegenaamd.

Zijne verdediging was gegrond op art. 15 van de militiewet, dat hier te lande niet dienstplichtig is de vreemdeling, behoorende tot een Staat, waar de Nederlander niet aan de verpligte krijgsveld is onderworpen; maar die verdediging ontvalt aan hem, van wien blijkt, dat hij tot *geen* Staat behoort.

Moeten wij ons nu echter gewonnen geven, omdat wij onze Pruisische kleuren niet kunnen vertoonen?

Ik hoop u te doen zien, dat ons nog niet te versmaden wapenen overblijven.

1°. Had verzoeker moeten zijn vrijgesteld op grond van dat van valsheid betigete certificaat; juist omdat hij éénige zoon is, namelijk in den geest van de militiewet. Art. 47, n°. 3.

Het is waar, dat hij nog een halven broeder heeft, genaamd Martin Hubert Keller, geboren 18 September 1843.

Het is ook waar, dat in deze een halve telt voor een heelen.

Doch die broeder is Pruis geboren en Pruis gebleven, en is niet begrepen in de Entlassungs-Urkunde: hij is in zijn vaderland gebleven en is hier nooit ingezetene geworden.

Nu handelt de wet op de nationale militia (van 19 Augustus 1861, *Staatsblad* n°. 72) ten opzichte van militieplichtigheid alleen over ingezetenen.

Art. 15 zegt: „jaarlijks worden voor de militia ingeschreven alle mannelijke ingezetenen, die op 1 Januarij van het jaar hun 19de jaar waren ingetreden.”

Het artikel zegt daarop wat ingezetenen zijn, en sluit den genoemden halven broeder uit, omdat hij behoort tot een Staat, waar een Nederlander niet dienstplichtig is.

Als art. 47 nu zegt: „vrijstelling van de dienst bij de militia wordt verleend aan den loteling, 3°. die eenige wettige zoon is, onverschillig of de ouders in leven of overleden zijn,” dan moet dit zoo worden verstaan, dat broeders, die geen ingezetenen zijn, niet worden medegerekend.

„Een vreemdeling,“ zegt de brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Februarij 1866 aan de Commissarissen des Konings, zie *Verzameling van Wetten en Besluiten betreffende de nationale militie*, n°. 287, „die in de termen valt van, overeenkomstig de slotbepaling van art. 15 der militiewet, niet voor ingezetenen te worden gehouden, is niet in de militiepligtigheid te betrekken.“

Zij mogen dus ook niet worden betrokken in het onderzoek naar de vraag, of de militiepligtige is éénige zoon.

Als in art. 47 *broeders niet ingezetenen* waren bedoeld, dan is dat met de volgende artikelen evenzeer het geval.

Maar hoe zal men het dan maken met art. 49?

„De vrijstelling wordt zoo verleend, dat van een even getal broeders de helft en van een oneven de kleinere helft diene.“

Het kon toch zijn, dat van zes broeders vijf niet ingezetenen waren, die kan men toch niet dwingen om te dienen.

In n°. 358 van de *Verzameling* doet zich het geval voor, dat iemand beweerde, dat zijn zoon niet militiepligtig was, uit hoofde diens broeder was Belg, en dus moest geacht worden niet te behooren tot het gezin. Bij het besluit van 24 Augustus 1867 werd de uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland bevestigd, en de zoon voor de militie aangewezen, maar op grond, dat zijn broeder niet was een Belg, maar een Nederlander. De stelling, dat, als hij Belg ware geweest, hij dan moest geacht worden niet tot het gezin te behooren, werd echter niet betwist, en integendeel stilzwijgend erkend.

Art. 49 sluit dus bij die berekening iederen broeder, die geen ingezetene is, uit; derhalve doet art. 47 dat ook, wanneer het spreekt van „eenigen wettigen zoon.“

Men lette ook op art. 53 en de uitdrukking aldaar: „tot het gezin behoorende.“

Zoo kan men volgens artt. 60 en 11 ook niet als plaatsvervanger of vrijwilliger worden aangenomen, als men niet is ingezetene.

De geschiedenis van art. 47 is zeer in het voordeel mijner stelling.

Dat artikel luidde in de ontwerpen van April en September 1857 aldus (zie *Bijblad* 1856—57, *bijl.*, blz. 814, en 1857—1858, *bijl.*, blz. 54):

„Art. 46. Voor één jaar worden vrijgesteld:

„E. de eenige wettige zoon eener weduwe, tevens eenig kind zijnde;

„F. de wettige zoon en, bij vooroverlijden van de beide ouders, de wettige klein-zoon van eene weduwe, eene regterlijk gescheidene of sedert vier jaren door haren echtgenoot verlatene vrouw; ingeval hij beschouwd moet worden voor haar den kost te winnen;

„G. de wettige broeder of halve broeder van ouderlooze familiën, wanneer hij voor broeders, zusters, broeder of zuster den kost wint en aan dezen, buiten dat onderhoud, geen middel van bestaan overblijft.“

Het voorloopig verslag antwoordde daarop (*Bijblad* 1857—1858, *bijl.*, blz. 689): „Ofschoon gaarne erkennende, dat de onvoorwaardelijke vrijstelling van den eenigen zoon, die tevens eenig kind is, in vele gevallen onbillijk werkt, vooral waar het ouders geldt, die genoegzaam vermogen bezitten om eenen plaatsvervanger te stellen, zien de meeste leden er bezwaar in, die vrijstelling voortaan tot den eenigen wettigen zoon eener weduwe te beperken. De wet gaat uit van een beginsel, dat altijd uit een gezin slechts de kleinere helft der zonen tot de werkelijke dienst wordt verplicht. Zij wordt aan dat beginsel ontrouw, zoodra zij den eenigen zoon, wiens vader nog leeft, dienen laat. Over het algemeen toonde men zich niet ingenomen met het denkbeeld om vrijstellingen, op grond, dat de vrijgestelde voor zijne ouders den kost wint, in de wet te brengen.

„Uit dat oogpunt werden dan ook de vrijstellingen onder litt. F en G door vele leden bestreden.“

Bij de nieuwe indiening van het ontwerp, dat ook wet is geworden, vereenigde zich de Regering met het stelsel der Tweede Kamer. Dien ten gevolge verviel de vrijstelling voor één jaar, alsmede de grondslag van sommige vrijstellingen, die het gevolg waren van welwillendheid met het oog op den toestand der personen, en trad het stelsel in de plaats van vrijstelling van de *eenige zonen*, omdat, zoo als het voorloopig verslag had gezegd, slechts de kleinere helft der zonen tot de dienst was verplicht. Maar als dat zoo is, dan blijkt daaruit, dat de zin, door ons aan art. 47, n°. 3, gegeven, de ware is; want dan kan dáár onder „*eenige wettige zonen*“ niets anders zijn bedoeld dan zonen, die voor den militieplicht in aanmerking kunnen komen.

2°. Hebben Gedeputeerde Staten den verzoeker verkeerdelijk tot de dienst aangewezen op grond van art. 178 der militiewet, namelijk, omdat verzoeker vrijstelling van de dienst zou hebben bekomen door het overleggen van een valsch of vervalscht attest of bewijsstuk.

Het gevolg van die uitspraak is, dat, volgens art. 178, verzoeker voor vijf jaren is ingelijfd, en dat hij gedurende de *twee eerste jaren* onder de wapenen wordt gehouden.

Ik merk daartegen op, dat de wet zegt: „*hij, die door het overleggen van een valsch of vervalscht bewijsstuk vrijstelling heeft verkregen.*“

Het moet dus de loteling zijn, die het feit heeft gepleegd.

En nu heeft hier de loteling het feit niet verrigt. De vrijstelling is *door anderen voor hem* verkregen.

Gedeputeerde Staten erkennen dat ook in hun brief van 3 Januarij 1873 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken; zij zeggen, dat van de medewerking van verzoeker niet is gebleken uit de geregteijke instruetie; zij erkennen, dat de vader, van wien het feit is uitgegaan, buiten vervolging is gelaten, doch, zeggen zij, dat doet hier niets af: het is genoeg, dat de medepligtige vrijstelling heeft bekomen ten gevolge van de overlegging van een valsch attest.

Ik antwoord, dat dat betoog afstuit op den duidelijken inhoud der wet, die art. 178 alleen dan toepasselijk verklaart, als de loteling zelf heeft gehandeld.

Ging de meening van Gedeputeerde Staten op, art. 178 zou aan de wetten van zedelijk gevoel al heel weinig voldoen. Het zou hoogst onregtvaardig zijn om iemand te straffen, die niets had misdaan. Mag men onderstellen, dat de wet onschuldigen heeft willen straffen? En met welk doel dan? Opdat anderen, wien de straf niet treft, een dergelijk vergrijp niet zouden plegen?

Hier is de geschiedenis der wet weder voor ons.

Het voorloopig verslag op art. 179 (nu art. 178), *Bijblad* 1860—1861, bijl., blz. 818, vroeg twijfelend, of de bepaling zoo moest worden verstaan, dat de overlegging van een vervalscht bewijsstuk ook te goeder trouw kan plaats hebben.

De memorie van beantwoording, blz. 912, antwoordt, dat het geval zich zou kunnen voordoen, dat, gelijk niet zonder voorbeeld is, de Regering geene termen vond tot toepassing van de strafwet op den betrokken loteling, ofsehoon het stuk, waarop de vrijstelling was verleend, gebleken was valsch of vervalscht te zijn. In den regel zal echter de straf wel worden toegepast.

De uitdrukking „*tot toepassing der strafwet op den betrokken loteling*“ en de verdere uitdrukkingen geven te kennen, dat de toepassing van art. 178 dan alleen te pas komt, als *de loteling* de dader is.

Bovendien kan in deze geene spraak zijn van eene valsche of vervalschte acte.

Art. 147 van den Code Pénal vordert daartoe *dolus*; en nu heeft het Provinciaal Gerechtshof in Limburg in raadkamer, bij arrest van 12 October 1872, uitgemaakt, dat er geene voldoende blijken van misdrijf hebben bestaan, en dat er geene termen zijn tot teregtstelling van den beklagde Johan Keller.

En ook, al ware er met moedwil gehandeld, dan nog is het kenmerk van valsche

of vervalschte acte in het geheel niet toepasselijk op het overgelegde certificaat.

De Hooge Raad heeft in een dergelijk geval uitspraak gedaan bij arrest van 29 Maart 1865 (zie VAN DEN HONERT, *Strafrecht en Strafvordering*, 1865, blz. 171) en uitgemaakt, dat, wanneer getuigen tot het opmaken van een dergelijk certificaat eene met de waarheid strijdige verklaring afleggen, zij daarom nog niet bedrijven de valsheid, bedoeld in art. 147 Code Pénal, en dat de acte dan wel bevat eene onwaarheid, maar daardoor nog niet wordt eene valsche of vervalschte acte.

Wanneer nu de daartoe bevoegde magt eene dergelijke uitspraak doet, dan bestaan er alle termen om die, daar ze op goede regtsgeleerde gronden steunt, te eerbiedigen.

Het geval, dat art. 178 der militiewet op het oog heeft, doet zich dus hier niet voor. Dat artikel mag niet uitgebreid worden tot gevallen, daarin noch genoemd, noch bedoeld.

Gedeputeerde Staten hadden dus in dezen gang van redenering naar aanleiding van het bezwaar, door den Militie-Commissaris krachtens art. 97, no. 4, ingediend, Christiaan Keller moeten aanwijzen voor de dienst, maar alleen op grond, dat ten onregte was aangenomen, dat verzoeker was eenige zoon; zoodat niet van toepassing werd gemaakt art. 178, maar de artt. 122 en 125 der militiewet, waarvan het gevolg zou zijn geweest, dat op verzoeker geene straf kon worden toegepast, maar hij in het geval had verkeerd van een gewonen loteling, die in de dienst wordt gesteld.

Op deze gronden heb ik de eer te concluderen:

dat de Afdeeling goedvinde aan den Koning voor te dragen een besluit tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 13 December 1872, met verklaring, dat aan verzoeker vrijstelling van de dienst bij de militia wordt verleend, als zijnde hij eenige wettige zoon in den geest der militiewet;

en ondergeschikt, voor het geval, dat de Afdeeling zich onverhoopt met deze conclusie niet mogt vereenigen, dat een besluit worde voorgedragen tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, als zijnde dit ten onregte gegrond op art. 178 der wet op de nationale militia, met bepaling, dat de verzoeker op de gewone wijze, zonder toepassing van eenige straf, bij de militia zal worden ingelijfd.

De *waarnemende* VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Mill en St. Hubert van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 18 Januarij ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan de begroting der gemeente Mill en St. Hubert voor 1873.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het* verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! De Raad der gemeente Mill en St. Hubert (provincie Noordbrabant) nam op 23 November ll. een besluit, waarbij in den zin der artt. 59 en 60 der armenwet bepaald werd, dat op de gemeentebegroting voor 1873 in uitgaaf zou gebragt worden eene som van f 1000 als subsidie ten behoeve van den algemeenen arme der gemeente.

De Gemeenteraad besloot daartoe, in aanmerking nemende:

a. dat de volstreckte noodzakelijkheid bestaat tot het verleenen eener gemeentelijke subsidie ten behoeve van den algemeenen arme dezer gemeente, bewezen door de rekening en verantwoording der inkomsten en uitgaven van het betrekkelijk Bestuur over het laatst afgelopen en de begroting over het loopende dienstjaar;

b. dat, na de gegoede ingezetenen vooraf te hebben bekend gemaakt met het houden eener collecte ten behoeve van den algemeenen arme, en na dezelve op eene

gepaste wijze te hebben aangespoord, na afloop dier collecte gebleken is, dat die bijdrage heeft opgebracht de somma van f 166.50;

dat door het Bestuur dier instelling, overeenkomstig haren aard en bestemming, aan zijne verplichting naar vermogen wordt voldaan.

Gedeputeerde Staten echter, bij hun besluit van 9 Januarij 11., weigerden de gemeentebegrooting van Mill en St. Hubert voor 1873 goed te keuren, daarbij overwegende, dat het Gemeentebestuur, in stede van volgens de strekking der armenwet de subsidie zooveel mogelijk te verminderen en de armenzorg over te laten aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid, de subsidie met f 200 heeft verhoogd; dat mitsdien niet is gebleken, dat het Gemeentebestuur geneigd is het hoofdbeginsel der armenwet in toepassing te brengen, waartoe de gereede gelegenheid bestaat, door namelijk in het belang der openbare gezondheid eene behoorlijke regeling der gezondheidspolitie in werking te brengen, zoomede door verbetering der aanzienlijke gemeentegronden, ten einde op productieve wijze werk te verschaffen; dat derhalve de volstreckte onvermijdelijkheid, welke volgens art. 61 derzelfde wet moet bestaan, alvorens subsidie aan eene instelling van liefdadigheid kan worden verleend, niet aanwezig is.

De Gemeenteraad is den 5 Februarij 1873 tegen deze beslissing in beroep gekomen bij den Koning.

Bij zijn verzoekschrift merkt appellant al dadelijk op, dat, op eene bevolking van 2300 zielen, zich in de gemeente 323 personen bevinden, die armlastig zijn; dat geene kerkelijke instellingen van liefdadigheid zich in de gemeente bevinden, niet-tegenstaande de herhaalde pogingen, door het burgerlijk gezag bij de kerkelijke overheid daartoe aangewend; dat de fondsen van het Burgerlijk Armbestuur uitsluitend bestaan uit eenige graan- en geldrenten, welke jaarlijksche opbrengst zeldzaam de f 500 overschrijdt, en uit eene jaarlijksche collecte, gemiddeld f 150 tot f 175 opbrengende; dat door het overlijden als anderzins van eenige weldadige ingezetenen de bijzondere liefdadigheid in de gemeente is afgenomen; dat, wat betreft de vermeerdering van subsidie met f 200, dit een noodzakelijk gevolg is, eensdeels van de steeds klimmende prijzen der levensbehoefden, en ten andere van het hiervoren aangehaalde feit van het overlijden van eenige welhebbende ingezetenen, die een groot aantal behoefden als het ware voor hunne rekening hadden genomen, die nu door het Armbestuur zullen moeten onderhouden worden; dat de Gemeenteraad der strekking der armenwet wel degelijk in acht heeft genomen, want dat, naar haar bescheiden oordeel, de subsidie, hoewel feitelijk vergroot, in plaats van vermeerdering, ten gevolge van het bovengemelde, toch werkelijk vermindering heeft ondergaan.

Ten slotte zegt appellant, dat de Gemeenteraad de zorg van Gedeputeerde Staten waardeert om, overeenkomstig den geest der armenwet, het belastingvermogen der ingezetenen te beschermen tegen het verleenen van te ruime subsidie uit de gemeentekas aan het Armbestuur; doch dat hij zich bewust is zelfs tegenover de dringendste behoeften hier uiterst karig te hebben gehandeld, vooral in eene gemeente, waar noch hoofdelijke omslag, noch opcenten op het personeel, noch opcenten op de grondbelasting, noch belasting op de honden, en alzoo geene enkele eigenlijke belasting geheven wordt en gevolgelyk het genoemde beginsel minder dan elders klemt; en dan toch voorzeker de niet-goedkeuring eener begrooting om eene subsidie van f 1000, die vroeger, met uitzondering van het vorig jaar, steeds f 1200 bedroeg en geheel uit eigen inkomsten der gemeente (en niet uit belastingen) voortvloeit, als een al te stoute greep in de autonomie der gemeenten mag beschouwen.

Redenen waarom de Raad der gemeente Mill en St. Hubert Zijne Majesteit, onder overlegging der noodige stukken tot toelichting, ingevolge art. 209 der gemeentewet, eerbiedig om voorziening vraagt.

Gedeputeerde Staten hebben hierop den 21 Februarij 11. een rapport ingediend, waarbij zij volharden bij hun den 9 Januarij genomen besluit.

Zij merken daarbij op, dat te Mill en St. Hubert in waarheid het stelsel van Staats-armenzorg wordt in praktijk gebracht; een stelsel, waarvan de nadeelige gevolgen dan ook niet zijn uitgebleven: eene kunstmatige aankweeking der armenbevolking.

Het Gemeentebestuur moet den weg verlaten, waarop het gewoon is geraakt voort te gaan; men moet beginnen de eigenlijke armenbedeeling van het Algemeen Armbestuur te beperken; het te ontwennen om, gelijk thans, onbezorgd te putten uit de gemeentekas, veeltijds zelfs boven het op de gemeentebegrooting toegestaan bedrag.

Daarentegen is het Gemeentebestuur bij magte om, ingeval de nood rijpt, aan die armen, welke tot arbeid geschikt zijn, goed beloonden taak-arbeid te laten verrijgen, door de woeste gronden, welke zij bezit, op eene of andere altijd productieve wijze, tot ontwikkeling te brengen; het kan verder de zorg voor de openbare orde en gezondheid op ruimen voet inrijgen en daardoor den last verlijgen van de instellingen van weldadigheid. Op die wijze zou aanleiding gegeven worden tot ontwikkeling der kerkelijke en bijzondere liefdadigheid, die nu worden afgeschrikt door de verantwoordelijkheid voor den geheelen last, welke geene particuliere instelling meer kan overzien.

Er zijn geene memoriën ingekomen.

De *waarnemende* VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer H. VERSTRAATEN, Burgemeester van Mill en St. Hubert, zegt, als gemagtigde van den Gemeenteraad aldaar, het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Ik vermeen mij te kunnen refereren aan de gronden, in het adres opgegeven, en meen hier nog het volgende te mogen bijvoegen.

Vooreerst, Mijne Heeren, moet ik wijzen op de omstandigheid, dat de gemeente Mill c. a. nog al uitgestrekte gemeentegronden heeft, geschikt ter beweiding, die voor een betrekkelijk lagen prijs publiek worden verpacht. De geringheid van de opbrengst is het gevolg van de omstandigheid, dat in die streken de inwoners van de eene gemeente niet in de andere gemeente de gemeentegronden willen pachten. Dat is wel te betreuren; maar ik geloof, dat er nog een tal van jaren zal moeten verlopen, alvorens hierin verandering zal kunnen komen. Hiervan kunnen alleen de gegoeden profiteren, want de armen toch bezitten geene middelen om vee aan te schaffen, dat zij op deze wijze kunnen onderhouden; en nu geloof ik, Mijne Heeren, dat de som van *f* 1000, die aan de armen wordt toegekend, in vergelijking van het voordeel, dat de gegoeden door het zoo even aangehaalde genieten, toch niet te veel is.

Ten tweede. Het schijnt, dat heeren Gedeputeerde Staten, door onthouding van goedkeuring der begrooting, een dwang willen uitoefenen om eene kerkelijke instelling van weldadigheid in het leven te roepen; doch dan was het wenschelijker, dat Gedeputeerde Staten een middel wisten te vinden om hen te bereiken, die daarover te beschikken hebben. Nu toch maakt men de positie van den Burgemeester hoogst moeilijk en misbruikt men eene op zich zelve nuttige en noodzakelijke zaak, om langs een omweg hun doel te bereiken.

En wat nu betreft de gronden, door heeren Gedeputeerde Staten aangegeven, meen ik het volgende te moeten opmerken.

Ik geloof in het algemeen, dat de grond van hun beweren moet gezocht worden

of in gebrek aan kennis van de locale toestanden der gemeente, of wel in een zeker streven om hier hunne zaak te winnen.

Nu wat aangaat de bijzondere punten.

Ten onrechte beweren Gedeputeerde Staten, dat de gemeente de armen kunstmatig aankweekt; het is der gemeente alleen te doen om te ondersteunen dáár, waar eigen krachten te kort schieten, zoo als duidelijk blijkt, wanneer men de som, die verstrekt wordt, en het aantal en het gehalte der bedeelden in aanmerking neemt.

Heeren Gedeputeerde Staten zeggen verder:

dat te Mill overvloed aan arbeiders bestaat. Het tegendeel is waar; want nergens in de buurt bestaat er grooter gebrek, bewijzen de groote daghuren, die er gegeven worden, zoodat de bewering van gemeld Collegie, dat de gemeente door het toekennen dezer subsidie den lagen stand der daghuren in de hand werkt, geheel en al vervalt. Vroeger betaalde men en in de buurt betaalt men nog zestig cents en minder per dag aan een arbeider, terwijl men bij ons reeds lang een gulden en hooger per dag betaalt.

Heeren Gedeputeerde Staten dringen verder op vermindering aan en stellen daarvoor in de plaats het verstrekken van werk van wege de gemeente; doch zij verliezen uit het oog, dat alleen die personen bedoeld worden, die niet werken kunnen, of door hunne zwakke lichaamsgesteldheid niet in staat zijn zooveel te werken om in hun onderhoud te voorzien; en verder, dat aan hen, die kunnen werken, steeds werk verschaft wordt, want alle woeste gronden worden zooveel mogelijk bewerkt. Ten slotte moet ik nog opmerken, dat er nooit boven het op de begrooting toegestaan bedrag ten behoeve der armen beschikt wordt, of het wordt uit eigen beurs betaald.

De *waarnemende* VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, is deze zaak afgehandeld.

Het Voorzitterschap wordt wederom opgevat door den Staatsraad DE JONGE.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Schijndel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 18/25 October 1872, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit omtrent het in gebruik geven en verkoopen van gemeentegronden.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Schijndel, provincie Noordbrabant, besloot op den 9 Maart 1870 o. a. om aan H. Verkuylen, ten dienste van eene door hem op te rigten steenfabriek, onder'shands in gebruik te geven om daaruit leem te delven, voor den tijd van drie jaren, tegen f 150 per hectare, zeven hectaren woeste gronden in het Weiboschbroek, onder toezegging, dat hij die gronden na 31 December 1872 nog verder voor twaalf jaren in gebruik zou kunnen houden; en voorts, dat men hem dan zou verkoopen vijf hectaren woesten grond, in de nabijheid gelegen van de hiervoor vermelde zeven hectaren, tegen f 800 per hectare.

Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant hebben bij besluit van 13 April 1870 goedkeuring verleend aan de onderhandsche in-gebruik-geving der zeven hectaren, tot 31 December 1872, maar hunne goedkeuring voorbehouden ten aanzien van

de verdere in-gebruik-geving voor den tijd van twaalf jaren en den verkoop van vijf hectaren.

De heeren Waardenburg en Jurgens, de eerste te Tiel en de laatste te Oss woonachtig, verzochten kort daarop aan den Gemeenteraad van Schijndel om aan hen onder'shands te verkoopen acht-en-dertig hectaren woesten grond, aan de gemeente in eigendom toebehoorende en in de nabijheid gelegen van de hiervoor omschreven gronden, tegen een koopprijs van *f* 900 per hectare, om daaruit leem te delven voor eene steenfabriek, die zij in de gemeente wenschten op te rigten. Dat verzoek werd door den Gemeenteraad toegestaan bij raadsbesluit van 30 April 1870; doch Gedeputeerde Staten onthielden op den 10 Mei daaraanvolgende hunne goedkeuring aan dat besluit, op grond, dat onderhandsche verkoop van gemeente-eigendommen uitzondering, maar openbare verkoop regel zijn moet, en dat door den Gemeenteraad niet was aangetoond, dat er in dit geval voldoende redenen waren om van dien regel af te wijken.

H. Verkuylen heeft toen zijn verzoek herhaald om op de hierboven vermelde voorwaarden te koopen de vijf hectaren en in gebruik te nemen, ter delving van leem, de zeven hectaren, waarvan hierboven sprake was. Dat verzoek werd ingewilligd bij raadsbesluit van 12 Julij 1872.

Gedeputeerde Staten, aan wier goedkeuring dit besluit moest onderworpen worden, hielden de beslissing daarover aan, omdat, wat den verkoop betrof, zij meenden te moeten afwachten, wat de opbrengst zijn zou der acht-en-dertig hectaren, die de Gemeenteraad na de onthouding van de goedkeuring aan het plan van onderhandschen verkoop, nu openbaar, zou veilen.

Gedeputeerde Staten gaven daarbij echter te kennen, dat zij geen bezwaar zouden hebben tegen de in-gebruik-geving der zeven hectaren, omdat die in-gebruik-geving reeds in 1870 aan Verkuylen toegezegd was. Daarop had plaats de openbare verkoop der acht-en-dertig hectaren. Daarvoor werd geboden *f* 738.70 per hectare. De Gemeenteraad gunde die perceelen aan de bidders niet toe, omdat de koopprijs te laag voorkwam.

Bij besluit van 27 Augustus besloot de Raad, aan H. Verkuylen te verkoopen de vijf hectaren, onder'shands, tegen *f* 850 per hectare. Dadelijk daarop verzochten de heeren Waardenburg en Jurgens, dat aan hen onder'shands zouden worden verkocht de acht-en-dertig hectaren, tegen *f* 900 per hectare, de vijf hectaren tegen denzelfden prijs, en in gebruik zouden worden afgestaan de zeven hectaren, voor tien jaren, tegen *f* 450 per hectare.

Dit verzoek werd afgewezen bij raadsbesluit van 13 September 1872, op grond, dat de verkoop der acht-en-dertig hectaren, ten behoeve van eene op te rigten steenfabriek of van meerdere dergelijke fabrieken, naar de gemeente heen zou lokken tal van werklieden, die, bij ongunstige omstandigheden, ten laste zouden komen der gemeente; dat de bebouwing dier gronden met houtsoorten, waaruit hoepelhout kon worden gemaakt, voordeliger zou zijn voor de gemeente; en dat de vijf en de zeven hectaren in de eerste plaats aan Verkuylen behoorden gegund te worden, wegens de oude toezeggingen en omdat hij reeds eene steenfabriek had opgericht, ten gevolge van de in-gebruik-geving van de zeven hectaren tot 31 December 1872.

Bij besluit van 3 October 1872 werd de in-gebruik-geving van de 7 hectaren voor twaalf jaren gedaan aan H. Verkuylen, tegen *f* 350 per hectare.

Bij besluit van Gedeputeerde Staten in dato 25 October daaraanvolgende werden de raadsbesluiten van 27 Augustus en 3 October niet bekrachtigd, op grond, dat de reden, waarom de verkoop der acht-en-dertig hectaren aan Waardenburg en Jurgens was geweigerd, namelijk, de vrees, dat door het oprigten van steenfabrieken overplaatsing van werklieden zou worden bevorderd, die bij ongunstige omstandigheden der steenfabriek-nijverheid ten laste der gemeente zouden komen, ook van toepassing

was op den onderhandschen verkoop aan Verkuylen; dat dit ook het geval was, indien de aanleg der woeste gronden tot bosschen werkelijk meer in het belang der gemeente was dan de verkoop of uitgifte tot leemdelving; dat men aan den eenen niet behoorde te weigeren wat aan den anderen werd toegestaan, en allen schijn moest vermijden van gunst te betoonen door middel van onderhandschen verkoop; en eindelijk, dat de voorgenomen verkoop en in-gebruik-geving nu gebleken waren niet het voordeligste te zijn voor de gemeente, na het ontstaan der concurrentie en het hooge aanbod van de heeren Waardenburg en Jurgens.

De appelland heeft zich op den 23 November ll. tegen dit besluit in beroep voorzien bij den Koning. In het adres wordt gezegd: dat het hier slechts geldt private belangen der gemeente en niet zoozeer publiekrechtelijke verhoudingen; dat de koop-prijs der vijf hectaren ad f 850 per hectare toch wezenlijk voldoende is en te boven gaat den prijs van f 738 per hectare, geboden voor de acht-en-dertig hectaren gelijksoortige gronden; dat men nu verkrijgt f 350 per hectare, die, ten getale van zeven, in gebruik gegeven worden, in plaats van f 150, waarmede Gedeputeerde Staten in 1870 genoeg namen; en voorts, dat de Gemeenteraad volgens eer en geweten verplicht was aan Verkuylen af te staan de vijf en zeven hectaren; dat hij toch reeds had opgericht eene steenfabriek, zoo als hiervoor is gezegd, en met grond mogt verwachten uit de toezegging van Gedeputeerde Staten, dat aan hem, die nu f 350 bood voor de in-gebruik-geving in plaats van f 150 per hectare, waarmede zij in 1870 genoeg namen, en nu een hooger bod deed voor den aankoop der vijf hectaren dan bij openbaren verkoop geschiedde, — de gronden zouden worden gegund; dat de handeling der heeren Waardenburg en Jurgens dan ook niet anders konde beschouwd worden dan als onderkruiperij, waardoor eene overeenkomst zou worden belet tot stand te komen, die anders goedkeuring zou hebben weggedragen; en eindelijk, dat het belang der gemeente medebragt woeste gronden vruchtbaar te maken, ook door middel van leemdelving, maar slechts bij wijze van proef en dus op kleine schaal, zoo als met Verkuylen zou plaats hebben; dat, al ware de weigering om aan Waardenburg en Jurgens de acht-en-dertig hectaren te verkoopen niet juist, toch de overeenkomst met Verkuylen goed kon zijn; dat men later te Schijndel heeft ingezien, dat het niet goed was veel land af te staan voor leemdelving en aan de beweiding te onttrekken; dat het aanbod van de heeren Waardenburg en Jurgens wel iets hooger is dan dat van Verkuylen, maar dat dit, na al het voorgevallene, geen reden mogt zijn om aan Verkuylen te ontnemen zijne regtmatige vooruitzigten, die bijna gelijk kunnen worden gesteld, althans overeenkomst hebben, met een wettig voldongen verkoop en in-gebruik-geving.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, over dit adres gehoord, hebben op den 22 December ll. berigt, dat zij in deze zaak in het oog hebben gehouden, dat de onderhandsche verkoop slechts uitzondering mag zijn, en dat de Gemeenteraad van Schijndel naar eed of geweten of in regten niet is gebonden; dat de toestand in 1872, na het ontstaan der concurrentie, geheel anders was dan in 1870, en dat dus Gemeenteraad en Staten nu andere meeningen dan die van 1870 kunnen en moeten hebben over deze aangelegenheid; dat, zoo de steenfabrieken arbeiders mogen lokken, die soms ten laste kunnen komen van de gemeente, wanneer de nijverheid in ongunstige omstandigheden verkeert, daarentegen die nijverheid ook dikwerf de welvaart der gemeente bevordert; dat de klage van de vermindering der gemeenteweide bij groote uitgiften voor leemdelving ongegrond is, daar de gemeente meer dan 360 hectaren woesten grond bezit; dat zij Gedeputeerde Staten den verkoop enz. niet mogten goedkeuren, nadat door Waardenburg en Jurgens een hooger bod was gedaan.

Bij de Afdeling is ingekomen een schrijven van den heer Jurgens, waarin hij zegt, dat hij van het regt niet mag worden verstoken om mede te dingen bij verkoop van gemeentegronden, en dat het vestigen van een monopolie ten behoeve van H. Verkuylen

strijdt met het stelsel van vrijen handel, in de Nederlandsche wetgeving aangenomen.

Ook is ingekomen een schrijven van H. Verkuylen, waarin hij zegt, dat hij zijne steenfabriek heeft opgerigt, toen hij de zeven hectaren in gebruik kreeg, wel voor slechts drie jaren, maar in de billijke verwachting van langer duur; dat hij geen anderen grond in gebruik kan krijgen, en dat zijne affaire dus zal te niet gaan, indien de raadsbesluiten niet worden goedgekeurd.

H. Verkuylen heeft nog eene memorie ingediend, waarin wordt medegedeeld, dat vier-en-dertig landbouwers onder Schijndel bij den Gemeenteraad zich verzet hebben tegen den verkoop der acht-en-dertig hectaren, maar niet tegen den verkoop der vijf en zeven hectaren aan hem, zoodat die eerste verkoop blijkbaar te Schijndel niet wordt gewenscht; dat de heeren Waardenburg en Jurgens zich reeds in Julij 1872, buiten weten van den Raad; hebben gewend tot Gedeputeerde Staten, waarschuwende, dat het niet billijk zou zijn aan Verkuylen onder'shands te verkoopen, terwijl dergelijke verkoop van de acht-en-dertig hectaren aan hen geweigerd was. In die memorie worden overigens nog in het breede toegelicht de gronden van den appelland, vervat in zijn adres ter wederlegging van de zienswijze van Gedeputeerde Staten.

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings den 7 Januarij 11. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. het beroep van den Raad der gemeente Dirksland van eene beslissing van Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland; waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1873.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Dirksland heeft op de begrooting voor 1873 een post van *f* 600 in uitgaaf uitgetrokken, als subsidie aan het Algemeen Armbestuur.

Over 1872 had die subsidie *f* 400 bedragen, en, blijkens de overgelegde rekening van het Algemeen Armbestuur over de dienst 1871, was toen voor subsidie op de gemeentebegrooting uitgetrokken geweest eene som van *f* 500, doch daarvan slechts *f* 300 uitgekeerd.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland opperden bedenkingen tegen dien voor 1873 geraamden post van *f* 600; doch de Raad weigerde dat bedrag te verminderen. Daarop is door Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan de begrooting onthouden, op deze gronden: "dat de volstreckte noodzakelijkheid dier hooge subsidie, volgens art. 60 der wet op het armbestuur, uit de rekening van dat Bestuur over het laatst afgeloopen en uit de begrooting voor het eerstvolgend dienstjaar geenszins is gebleken, daar toch de rekening over 1871 sluit met een batig saldo van *f* 898.19, en op de begrooting voor 1873 verschillende posten van uitgaaf tot een aanzienlijk hooger bedrag zijn uitgetrokken dan over 1871 is noodzakelijk geweest, zonder dat die verhoogingen voldoende zijn geregvaardigd; dat het ook niet aannemelijk is, dat in de gemeente Dirksland, waar eene kerkelijke instelling van liefdadigheid bestaat, en waar de bevolking meerendeels behoort tot de godsdienstige gezindte, waarvoor die instelling bestemd is, het ondersteunen der armen niet grootendeels zoude kunnen overgelaten worden aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid; dat onder

die omstandigheden, het verhoogen der subsidie met f 200 boven het daarvoor in 1872 uitgetrokken bedrag niet voldoende gewettigd, en met het hoofdbeginsel der armenwet in strijd is; dat de pligt, bij art. 61 der armenwet aan Gedeputeerde Staten ten aanzien der subsidiën opgelegd, als de Raad ongeneigd is om den raad tot inkrimping dier subsidie op te volgen, hun derhalve noopt om, als éénig middel om de uitkeering van dat subsidie tegen te gaan, hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting te onthouden."

Tegen dat besluit, genomen op 24 December 1872, is door den Gemeenteraad gerigt het beroep op den Koning, vervat in een adres van 14 Januarij 1873. Daarin voert de Raad aan, dat het bedrag voor subsidie niet lager kan worden gesteld dan f 600, ten betooge waarvan wordt behandeld [dit drietal punten: 1°. dat te Dirksland de armenzorg zooveel doenlijk wordt overgelaten aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid; 2°. dat het Burgerlijk Armbestuur er slechts bedeeft, als dat onvermijdelijk is en dan tot een zeer laag bedrag; en 3°. dat de voor 1873 voorgedragen verhoogingen allen dringend noodig zijn. Bij de ontvouwing van het eerste punt doet de Raad opgave der sommen, in de laatste 25 jaren als subsidie voor het Armbestuur uitgetrokken en goedgekeurd, waaruit blijkt, dat die bijdrage van circa f 3500, in 1848 en 1850, allengs verminderd en tot f 500 in 1871, f 400 in 1872 en f 600 voor 1873 is gedaald: wel een bewijs, dat men het subsidie zooveel mogelijk inkrimpt; men heeft dan ook de winterbedeelingen afgeschaft. Het Armbestuur bedeeft, enkel uit politiezorg, niet om liefdadigheid uit te oefenen. Enkel ouden van jaren, weduwen met kinderen en invalide personen genieten ondersteuning; en de hoogste bedeeft, b. v. voor eene weduwe met kinderen, bedraagt f 1 's weeks. De totale bedeeft bedroeg over 1871: f 598.70. Bij elke bedeeft wordt eerst onderzocht, of de behoefte ook van kerkelijke of bijzondere zijde hulp kan erlangen. Het gering bedrag der ondersteuning van het Armbestuur maakt voor een groot deel ook die hulp nog noodig. Scherper toepassing der wet is niet mogelijk, daar men de kerk of particulieren niet kan dwingen bij nijpend gebrek de geheele armenzorg op zich te nemen; weshalve de wet dan ook de burgerlijke armenzorg niet verbiedt. Als men de begrootingen van 1872 en 1873 van het Burgerlijk Armbestuur onderling vergelijkt, dan zijn in de laatste de uitgaven in het geheel slechts f 115 hooger geraamd. De posten van uitgaaf in 1871 en de geraamde posten voor 1873 worden voorts vergeleken in bijzonderheden, en daaruit afgeleid, dat niet, zoo als Gedeputeerde Staten beweren in hun besluit, vele posten tot aanzienlijk hooger bedrag thans zijn uitgetrokken, doch dat, zija eenige posten van uitgaaf hooger, anderen daarentegen weër lager zijn geraamd, en de geraamde uitgaven voor 1873 de werkelijke uitgaven van 1871 met slechts f 30 overtreffen; dat Gedeputeerde Staten er tot staving hunner opvatting op gewezen hebben, dat de rekening van het Armbestuur over 1871 sluit met een batig saldo van f 898.19; doch dat daaromtrent valt op te merken, dat de ontvangsten van dat Armbestuur, meestal uit landpachten bestaande, eerst op het einde van het jaar inkomen, doch de uitgaven over het geheele jaar verdeeld zijn, en het dus, om geldgebrek te voorkomen, noodig is, dat de rekening altijd met een eenigzins hoog batig saldo sluit. De Raad wijst er op, dat de eerste post van ontvangst (batig slot der laatst goedgekeurde rekening) op de begrooting 1873 circa f 100 lager is moeten gesteld worden dan in 1872, zoodat het subsidie tot sluiting, f 200 meer dan het vorig jaar, inderdaad slechts circa f 100 meer is. Op alle deze gronden verzoekt hij, dat de Koning zal verklaren, dat Gedeputeerde Staten ten onregte hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting hebben onthouden.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, geven te kennen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat hun streven is bij de gemeentebesturen op vermindering of intrekking van subsidiën aan armbesturen aan te dringen; dat zij, erkennende, dat te Dirksland in de laatste jaren dit subsidie verminderd is, de vermindering

daarvan thans, vergeleken met het vorige jaar, niet voldoende gemotiveerd achten. Gedeputeerde Staten spreken het beweren van den Raad, dat hij bereidvaardig is geweest in het verminderen van subsidie, niet tegen, maar merken toch op, dat sedert enkele jaren te Dirksland een weeshuis is opgericht, waaraan belangrijke subsidiën verleend worden, en dat de inkomsten van het Armbestuur, uit landpachten voorkomende, in die jaren aanmerkelijk moeten zijn vooruitgegaan. De Raad zegt, dat er voor 1873 *f* 150 meer dan in het vorig jaar geraamd is voor medicijnen, omdat de raming over 1872 gebleken is te laag te zijn; doch Gedeputeerde Staten gelooven, dat met mindere kosten daarin kan worden voorzien, met het oog op hetgeen in andere gemeenten aan dat onderwerp wordt ten koste gelegd. Zij wijzen voorts op de geringheid der door het Armbestuur geraamde som van *f* 70 voor collecten, op de weinige opbrengst der landerijen, op het dure onderhoud van enkele armenwoningen, op de hooge wedde van *f* 100 voor den boekhouder van het Armbestuur en op het cijfer van *f* 85, voor onvoorziene uitgaven uitgetrokken, waarvoor in 1871 slechts *f* 3.40 bleek noodig te zijn.

Door den Gemeenteraad is aan deze Afdeling van den Raad van State eene memorie ingediend, tot wederlegging der door Gedeputeerde Staten voor hunne zienswijze aangevoerde gronden. De Raad zegt daarin hoofdzakelijk het volgende: 1°. het weeshuis is opgericht in 1868. De aan dat gesticht verleende subsidiën bedroegen in 1868 *f* 750, in 1869 *f* 1700, omdat er nog vele voorwerpen, tot behoorlijke inrigting vereischt, moesten worden aangeschaft; in 1870, 1871 en 1872 telkens *f* 700. De tegenwoordige verpleging der weezen is duurder dan de vroegere, die maar al te veel te wenschen overliet. Dit subsidie van *f* 700, gevoegd bij het voorgestelde subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur à *f* 600, is te zamen minder dan wat vóór de oprigting van het weeshuis aan het Algemeen Armbestuur werd verleend. — 2°. Gedeputeerde Staten beweren, dat het niet de vraag is, of iedere arme weinig bedeeling ontvangt; maar of niet personen bedeeld worden, die hulp konden en moesten erlangen van kerkelijke of bijzondere liefdadigheid. De Raad meent daarentegen, dat beide die vragen moeten in aanmerking komen, en dat door lage bedeeling het bedrag van het subsidie natuurlijk lager wordt. Maar ook de éénige vraag, waarop het volgens Gedeputeerde Staten aankomt, wordt door den Raad ontkennend beantwoord, door de herhaalde verzekering, dat geen enkel persoon in bedeeling wordt aangenomen dan na voorafgegene ernstige pogingen om bij de kerkelijke of bijzondere instellingen van weldadigheid die ondersteuning te erlangen. Men beedeelt enkel uit politiezorg, en dan nog slechts tot een zeer gering bedrag. — 3°. Voor de geneeskundige armenzorg betaalt de gemeente slechts *f*. 100 aan den geneesheer, behalve de op de begrooting van het Armbestuur voorkomende som voor medicijnen en diensten. De Raad verzekert, dat met geene mogelijkheid met mindere kosten in die behoeften kan worden voorzien. Geen arme ontvangt geneeskundige hulp dan na schriftelijk consent, verleend nadat door het Armbestuur een streng onderzoek is gedaan omtrent de noodzakelijkheid dier hulp. Is dan p. m. *f* 400 werkelijk voor die behoefte zulk eene hooge som in eene gemeente van ruim 2200 zielen? De Raad noemt die som veeleer laag. — 4°. Twee posten van ontvangst worden door de Gedeputeerde Staten aangewezen als te laag, te weten: de collecten en de landpachten.

In der tijd heeft het Armbestuur, op aandrang van de Gedeputeerde Staten, besloten tot het houden van maandelijksche collecten.

Maar is dit eigenlijk wel met den aard der instelling overeen te brengen? De Gemeenteraad gelooft het niet.

Volgens de armenwet is het Algemeen Armbestuur niet geroepen tot liefdezorg, het mag die niet uitoefenen; het wordt alleen geroepen om te ondersteunen dáár, waar het in het belang der openbare orde onvermijdelijk noodzakelijk is, als politie-maatregel.

En nu gaat men voor politie-maatregelen giften inzamelen; men vraagt liefdegaven voor het nemen van maatregelen in het belang der openbare orde.

Wordt niet daardoor de bedoeling der wet miskend?

En is die inzameling van liefdegaven voor eene instelling, die geen liefdezorg uitoefent en die niet mag uitoefenen, wel te verdedigen?

De Gemeenteraad zou het eer te verdedigen vinden, indien op afschaffing van collecten voor dit doel werd aangedrongen, dan te zien wijzen op het lage cijfer daarvan.

Is het toch wel te verwonderen, dat de ingezetenen, met den aard en de werking dezer instelling bekend, geen of weinig giften afzonderen voor eene zaak, die met uitoefenen van liefdadigheid niets te maken heeft?

Ook de landerijen zouden te weinig opbrengen. Toch zijn zij in de laatste jaren publiek verpacht; en waar vernieuwing van huur heeft plaats gehad, is dit geschied met goedkeuring van Gedeputeerde Staten en tegen de hoogste huurprijzen, die in den omtrek voor landerijen worden besteed.

Om een enkel bewijs te leveren van de verhoogingen, dient, dat de opbrengst in 1860 *f* 988.38, en in 1871 *f* 1413.05½ bedroeg.

Onder de uitgaven wordt aanmerking gemaakt op drie posten: het onderhoud van gebouwen, de jaarwedde van den boekhouder en de onvoorziene uitgaven.

De gebouwen van het Armbestuur worden onderhouden in eigen beheer. Het toezigt daarover is onder leiding van het Armbestuur opgedragen aan den Gemeente-Architect.

Niet dan het allernoodzakelijkste wordt daarvan besteed; en wanneer de Gemeenteraad eene bedenking tegen dit beheer zou opperen, zou hij eer geneigd zijn van te groote karigheid dan van roekeloosheid te beschuldigen.

Voor zes huizen met dertien woningen wordt in het geheel in 1873 eene som van *f* 200 voor onderhoud geraamd.

Vernieuwingen of veranderingen hebben niet plaats. Moet er minder aan besteed worden, dan zou de klagt niet uitblijven, dat de gebouwen weldra in ontredde staat zouden verkeerren.

De boekhouder geniet *f* 100 per jaar. Hij heeft voor die belooning de finantiële administratie voor zijne rekening, doet de bedeeling uitreiken aan de armen, is belast met het onderzoek naar den toestand van personen, die aanvraag doen om ondersteuning, en ook van hen, die in ondersteuning zijn opgenomen, dient het Armbestuur van berigt en raad in alle voorkomende zaken, en is met het uitvoeren der besluiten belast.

De Gemeenteraad, dien men toch onderstellen mag beter met den omvang der te verrigten werkzaamheden bekend te zijn dan het Provinciaal Bestuur, verklaart uitdrukkelijk, dat de jaarwedde volstrekt niet te hoog is en dat men, om diensten van iemand te kunnen vergen, hem daarvoor ook naar billijkheid moet betalen.

Eindelijk geeft de uitgetrokken som van *f* 85 voor onvoorziene uitgaven aanleiding tot opmerking: *f* 85 voor eene gemeente van 2200 zielen, en waar overigens alle posten met de uiterste spaarzaamheid zijn geraamd.

Dat in 1871 slechts *f* 3.40 is uitgegeven, bewijst alleen, dat er in dat jaar al zeer weinig onvoorziene behoeften zijn geweest; doch de uitgaven bedroegen daarentegen in 1868 *f* 83.91, in 1869 *f* 62.30 en in 1870 *f* 57.34½.

De Gemeenteraad meent door het bovenstaande de door de Gedeputeerde Staten geopperde bedenkingen voldoende te hebben wederlegd, maar neemt de vrijheid ten slotte een bezwaar van algemeenen aard te opperen, en dat is, of de bepaling van art. 61 der gemeentewet door dat Collegie wel juist wordt opgevat?

Wanneer men, zoo als hier het geval is, kan aantoonen, dat alleen overeenkomstig de bepalingen der wet wordt ondersteund, dat men voortdurend werkzaam is om

in den geest der wet de subsidiën te verminderen (zoo als ook door de Gedeputeerde Staten wordt erkend), is het dan denkbaar, dat een armbestuur, door het niet-toestaan van een subsidie, dat noodig is om de begrooting te doen sluiten, zou kunnen gedwongen worden om de uitgaven na te laten, waartoe de wet de bevoegdheid verleent?

Op die wijze zou de geheele burgerlijke armenzorg kunnen worden onmogelijk gemaakt, en blijkbaar heeft de wetgever dit niet gewild.

Gaat het Armbestuur de perken der wet te buiten, dan is het toezigt van de Gedeputeerde Staten een uitmuntend middel om het de gelden te onthouden voor uitgaven, die de wet niet heeft gewild; maar aan den anderen kant mogen ook naar het oordeel van den Raad de middelen niet worden geweigerd, zoolang niet blijkt, dat van de wet wordt afgeweken.

Deze zaak zal thans door 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur door het aan den Koning voordragen van een ontwerp-besluit moeten worden beëindigd.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Achtste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 9 April 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de *leden*:

Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. I. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 27 Maart ll., n°. 15, houdende beschikking op *het beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 14 Mei ll., waarbij de sluiting van de begraafplaats dier gezindte is bevolen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 65—69).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard ingesteld beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland dd. 14 Mei 1872, n°. 56, waarbij de sluiting van de begraafplaats dier kerkelijke gemeente is bevolen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Maart 1873, n°. 87;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 21 Maart 1873, n°. 193, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland, na gehouden overleg met den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in die provincie, bij besluit van 14 Mei ll., n°. 56, de sluiting hebben bevolen der begraafplaats van de genoemde Hervormde gemeente, gelegen te Zegwaard;

dat, blijkens schrijven van Burgemeester en Wethouders van Zegwaard van 12 Junij ll., een uittreksel van dit besluit is uitgereikt aan Kerkvoogden der Hervormde gemeente aldaar;

dat Kerkvoogden voornoemd, bij adres van 29 November ll., van Ons hebben verzocht vernietiging van voormeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 14 Mei bevorens;

dat art. 46, al. 2, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65), regelende het begraven van lijken enz., tegen een besluit van Gedeputeerde Staten tot sluiting eener begraafplaats, die schadelijk is voor de volksgezondheid en gelegen op minder dan 35 meters van de bebouwde kom, — beroep toelaat *binnen ééne maand*, welke termijn reeds lang verstreken was bij de indiening van het adres op 29 November ll.;

Gelet op art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Zoetermeer en Zegwaard niet-ontvankelijk te verklaren in hun bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 14 Mei ll., n°. 56.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 27 Maart 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Buggenum van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het instellen van een regtsgeding tegen de gemeente Neer tot terugvordering van verplegingskosten, aangewend ten behoeve der arme krankzinnige Catharina Kuypers, echtgenoot van Johannes Metsemakers.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

— *Staatsraad* VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Catharina Kuypers, echtgenoot van Johannes Metsemakers, is op 12 Mei 1868 als krankzinnig opgenomen in het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch. De opneming geschiedde krachtens een bevelschrift van den President der Arrondissements-Regtbank te Roermond van 30 April 1868. Op 26 Junij daaraanvolgende verleende de Regtbank te Roermond eene magtiging, om de lijderes in het gesticht te doen verblijven tot uiterlijk 1 April 1869. Vervolgens werd op 25 Maart 1869 en op 7 April 1870 door dezelfde Regtbank een nieuwe proeftijd, telkens van een jaar, toegestaan.

De verpleegde, die behoeftig was, had, tijdens hare plaatsing in het gesticht, domicilie van onderstand in de gemeente Neer, welke gemeente dan ook de kosten harer verpleging betaald heeft, totdat zij in 1870 uit het gesticht is ontslagen.

Op 15 October 1870 stelde, namelijk de Geneesheer van het gesticht in de daarvoor bestemde kolom van het register, bedoeld bij art. 18 der wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* no. 20) (van welk register een uittreksel is overgelegd) de verklaring, dat Catharina Kuypers in zoodanigen toestand verkeerde, dat zij bij proefneming het gesticht kon verlaten. Zij is dan ook op dien dag ontslagen, van welk ontslag in de daarvoor bestemde kolom van het register aldus wordt melding gemaakt: den 15 October 1870 bij proefneming ontslagen tot 1 December 1870, en op dato kennis gegeven aan den heer Officier van Justitie.

Catharina Kuypers is echter niet lang buiten het gesticht gebleven; reeds op 3 November 1870 is zij er weder in opgenomen, waarvan ook eene aantekening is gesteld op het bovenbedoelde register.

Tijdens deze nieuwe opneming had de echtgenoot der krankzinnige, en dus ook zij, woonplaats in de gemeente Buggenum. Het Bestuur dezer gemeente zorgde dan ook voor hare overbrenging naar het gesticht. Over de vraag, ten laste van welke gemeente de kosten dier overbrenging en van de nieuwe verpleging moesten komen, ontstond echter een geschil tusschen het Bestuur der gemeente Buggenum, dat van oordeel was, dat die kosten moesten gedragen worden door de gemeente Neer (het onderstands-domicilie der verpleegde volgens de wet van 28 Junij 1854), en het Bestuur dezer laatste gemeente, hetwelk meende, dat die kosten volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 moesten gedragen worden door de gemeente Buggenum, de woonplaats der verpleegde.

Nadat Gedeputeerde Staten van Limburg, waarin de beide gemeenten gelegen zijn, vruchteloos getracht hadden dit geschil bij te leggen, stelde de gemeente Buggenum, met goedkeuring van Gedeputeerde Staten, eene regtsvordering in bij het Kantongeregte te Roermond, ten einde de gemeente Neer te doen veroordeelen tot terugbetaling der som van f 13.78, voor de overbrenging van Catharina Kuypers uitgegeven. De Raad der gemeente Neer besloot dezen eisch tegen te spreken; en ook dat besluit werd door Gedeputeerde Staten goedgekeurd. De uitslag van het geding was, dat de Kantonregter, bij vonnis van 1872, aan de gemeente Buggenum haren eisch ontzeide, hoofdzakelijk op grond, dat het tusschen partijen *in confesso* was, dat Catharina Kuypers het gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch in October 1870, met toestemming van het Bestuur, verlaten had, nadat door den Geneesheer bij gemeld gesticht verklaard was op het register, bedoeld bij art. 18 der wet van 29 Mei 1841, dat zij genoegzaam was hersteld; dat zij derhalve, overeenkomstig de voorschriften van art. 23 van gezegde wet, uit gemeld gesticht was ontslagen; dat zij tijdens hare overbrenging in November 1870 woonplaats had in de gemeente Buggenum, en dus, ingevolge art. 4 der wet van 1 Junij 1870, de kosten, uit die overbrenging voortvloeiende, moeten voldaan worden uit de fondsen der gemeente Buggenum.

Voor de opneming van Catharina Kuypers in het gesticht, in November 1870, is geene regterlijke magtiging gegeven; de beschikking der Regtbank van 7 April 1870, waarbij een nieuwe proeftijd van een jaar was toegestaan, schijnt daartoe voldoende te zijn geacht. Maar bij den afloop van dat jaar is de voortzetting der verpleging noodig geacht; en deze heeft plaats gehad krachtens nieuwe beschikkingen der Regtbank van 6 April 1871 en 18 April 1872, waarbij, met aanhaling van art. 20 der wet van 29 Mei 1841, magtiging is verleend om de genoemde vrouw in het gesticht te doen verblijven, hangende het verzoek om haar onder curatele te stellen. Tijdens de hierboven vermelde uitspraak van den Kantonregter te Roermond, op 18 Mei 1872, was zij dus reeds gedurende ruim anderhalf jaar na hare nieuwe plaatsing in het gesticht verpleegd. De kosten dier verpleging waren betaald door de gemeente

Buggenum; en nu besloot de Raad dier gemeente op 18 Julij 1872 een nieuw regts-geding in te stellen tegen de gemeente Neer tot terugvordering eener som van *f* 172, wegens verplegingskosten, over 1871 voldaan.

Het regtskundig advies, door het Gemeentebestuur ingewonnen, houdt hoofdzakelijk het volgende in:

De Kantonregter heeft geoordeeld, dat aan Catharina Kuypers ontslag uit het gesticht is verleend; dat vonnis rust blijkbaar op eene feitelijke dwaling, maar is niet vatbaar voor hooger beroep, omdat het slechts eene som van *f* 13.78 betreft.

Het is intusschen van belang het punt in quaestie door een hooger regter te doen uitmaken. Catharina Kuypers is in het gesticht opgenomen (hier wordt bedoeld de opneming in 1868) onder vigueur der wet van 1854, waarvan art. 26 de kosten harer verpleging bragt ten laste der gemeente Neer. Na de invoering der wet van 1 Junij 1870 heeft men, om zich voor het vervolg van de betaling der verplegingskosten te ontslaan, den echtgenoot der krankzinnige overgehaald zijne woonplaats naar Buggenum over te brengen; en daarna is de vrouw alleen door den Geneesheer van het gesticht, bij wijze van proefneming, ontslagen. Op die wijze meent de gemeente Neer zich aan de toepassing van art. 15 der wet van 1 Junij 1870 te kunnen onttrekken en art. 4 dier wet te kunnen inroepen, om de verplegingskosten door de gemeente Buggenum te doen betalen. Indien die kunstgreep ingang vond, zouden er schromelijke misbruiken te vreezen zijn; maar hij kan geen ingang vinden. Men behoeft slechts te raadplegen de artikelen der wet van 29 Mei 1841, welke aanwijzen, hoe het ontslag uit een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen geschiedt (artt. 23 en 27), om terstond in te zien, dat zoodanig ontslag hier niet heeft plaats gehad.

Dit is de hoofdinhoud van het regtskundig advies, door het Gemeentebestuur van Buggenum ingewonnen en aan Gedeputeerde Staten overgelegd. Gedeputeerde Staten hebben aan het raadsbesluit van 18 Julij 1872 hunne goedkeuring onthouden bij besluit van 16 Augustus 1872. In dat besluit wordt na vermelding der feiten hoofdzakelijk overwogen:

dat de gemeente Buggenum niet beweert, dat Catharina Kuypers gedurende het jaar 1871 niet aldaar woonplaats zou gehad hebben;

dat omtrent de kosten der overbrenging in November 1870 door den bevoegden regter is beslist, dat zij niet ten laste der gemeente Neer kunnen gebragt worden;

dat het niet gebleken is, dat de gemeente Buggenum zich tegen dit vonnis in casuatie wil voorzien;

dat dienvolgens de kosten der verpleging, welke van die overbrenging het gevolg is, ook door de gemeente Buggenum moeten worden gedragen;

dat het vaststaat, dat de lijdere uit het gesticht te 's Hertogenbosch ingevolge de wet van 20 Mei 1841 op 15 October 1870 ontslagen is geworden, en dienvolgens van dat tijdstip af de bepaling van art. 15 der wet van 1 Junij 1870, met betrekking tot de gemeente, ten wier laste zij tijdens het in werking treden dier wet verpleegd werd, ophield te werken;

dat, wel is waar, in de geneeskundige verklaring, ten gevolge waarvan Catharina Kuypers ontslagen is, voorkomt, dat zij in zoodanigen toestand verkeert, dat zij het gesticht bij proefneming kan verlaten, maar dat de bijvoeging dier laatste woorden den aard van het ontslag niet kan veranderen;

dat de wet slechts één ontslag kent, namelijk dat, waardoor de verpleegd wordende lijder de vrije beschikking over zijn persoon terugbekomt, en dit *in casu* ook heeft plaats gehad.

Verder volgt nog, dat dan ook voor de nieuwe opneming in November 1870 eene nieuwe regterlijke magtiging is verleend, hetgeen niet zou zijn geschied, indien het ontslag slechts voorwaardelijk en niet definitief had plaats gehad. Deze redenering berust echter, zoo als later gebleken is, op eene dwaling. De opneming in November

1870 heeft, zoo als hierboven gezegd is, zonder nieuwe regterlijke magtiging plaats gehad.

Ten slotte wordt overwogen, dat de kosten der verpleging dus moeten komen ten laste der gemeente Buggenum, de woonplaats, en niet van de gemeente Neer teruggevorderd kunnen worden, zoodat geene termen gevonden kunnen worden om aan het raadsbesluit goedkeuring te verleenen.

Op 13 September 1872 nam de Raad van Buggenum een besluit, strekkende tot het vragen van voorziening bij den Koning tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten.

In dat raadsbesluit wordt aangevoerd: dat het besluit van Gedeputeerde Staten op eene verkeerde voorstelling van feiten berust;

dat het de vraag is, of Catharina Kuypers al dan niet overeenkomstig de wet uit het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen is ontslagen;

dat het Gemeentebestuur, op de gronden, ontwikkeld in het regtskundig advies en op grond van eene verklaring, op 6 Junij 1872 door het Bestuur van het gesticht afgegeven, van gevoelen is, dat Catharina Kuypers op geene bij de wet bekende wijze uit het gesticht is ontslagen.

De bedoelde verklaring zal zijn eene bij het raadsbesluit gevoegde verklaring van den Regent van toezigt, den Geneesheer en den Directeur van het gesticht, waarin o. a. voorkomt, dat Catharina Kuypers op 15 October 1870 bij proefneming is ontslagen en den 3 November 1870 weder opgenomen. Deze verklaring is echter niet van 6, maar van 8 Junij 1872.

Voorts wordt aangevoerd, dat Gedeputeerde Staten vooral steunen op eene uitspraak van den Kantonregter te Roermond, terwijl juist die uitspraak, welke voor geen hooger beroep vatbaar was, geheel erroneus is geweest, en de gemeente Buggenum gevolgelijk hare regten in een ander voor appel vatbaar geding wenscht te doen gelden, ten einde van den hooger regter eene meer juridieke beslissing te erlangen; dat het niet duidelijk is, hoe Gedeputeerde Staten kunnen aanvoeren, dat tegen het vonnis van den Kantonregter geene voorziening in cassatie is aangeteekend, daar zijne beslissing geheel feitelijk en dus voor geene voorziening in cassatie vatbaar was;

dat het niet de vraag is, waar Catharina Kuypers in 1871 gedomicilieerd was, maar of zij wettig uit het gesticht is ontslagen;

dat ten onregte door Gedeputeerde Staten als onherroepelijk uitgemaakt wordt aangenomen, dat de kosten der verpleging niet kunnen komen ten laste der gemeente Neer, maar gedragen moeten worden door de gemeente Buggenum, daar deze gemeente hieromtrent juist eene beslissing op betere gronden van den hooger regter verlangt;

dat het niet vaststaat, dat de lijderes uit het gesticht te 's Bosch ingevolge de wet ontslagen is, daar juist dit punt tusschen partijen in volslagen contest is;

dat Gedeputeerde Staten in dat gedeelte van hunne overwegingen, waar van de bijvoeging der woorden "bij proefneming" gesproken wordt, zelve eenigen twijfel aan den dag leggen aan de houdbaarheid en juridieke juistheid hunner beweegredenen.

Eindelijk wordt op het argument, door Gedeputeerde Staten ontleend aan de nieuwe regterlijke magtiging (welke trouwens, zoo als reeds gezegd werd, niet verleend is), geantwoord, dat de regterlijke magt voor 's hands met het vraagstuk niets heeft te maken gehad, daar eene nieuwe aanvraag tot opneming niet praecjudiceert de quaestie, welke gemeente de kosten van verpleging betalen moet.

Het adres van den Raad werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken in handen gesteld van Gedeputeerde Staten van Limburg, met verzoek daaromtrent te dienen van berigt, consideratiën en advies, in verband met het door den Minister van het Bestuur van het gesticht opgevraagde uittreksel uit het register, volgens art. 18 der wet gehouden, en voorts over te leggen afschrift van het vonnis tot plaatsing

van Catharina Kuypers van 7 April 1870, en van de stukken betreffende hare wederopneming in November 1870.

Bij het daarop ontvangen berigt van Gedeputeerde Staten van 24 Januarij 1873 worden overgelegd de beschikkingen der Regtbank van 7 April 1870, 6 April 1871 en 18 April 1872, terwijl voorts wordt medegedeeld, dat, volgens bekomen berigt van den President der Regtbank, voor de opneming in November 1870 geene magtiging is verleend.

Overigens zeggen Gedeputeerde Staten omtrent de zaak het volgende:

„Bij de beoordeeling van het besluit van den Raad van Buggenum van 18 Julij 1872 hebben wij ons de vraag gesteld, of die gemeente, in de gegeven omstandigheden, met hoop op goed gevolg, het daarin bedoeld rechtsgeding tegen de gemeente Neer tot terugvordering der voorschreven kosten van verpleging van C. Kuypers, huisvrouw Metsemakers, zou kunnen beginnen, met andere woorden, of de instelling van zoodanig rechtsgeding wel in het belang der gemeente moest worden geacht.

„Die vraag vermeenden wij ontkennend te moeten beantwoorden; van daar onze weigering tot goedkeuring van dat besluit.

„Vooreerst blijkt ten duidelijkste uit gemeld raadsbesluit, dat de gemeente Buggenum zich onderwerpt aan het vonnis van den Kantonregter van Roermond van 18 Mei 1872, waarbij is beslist, dat de kosten van overbrenging der voornoemde lijdere naar gemeld gesticht in de maand November 1870 door die gemeente gedragen moeten worden, alwaar zij hare woonplaats had, toen zij in de maand October te voren uit het gesticht werd ontslagen. Zijn die kosten ten laste van Buggenum, zoo als bij de evengemelde uitspraak is beslist, dan volgt hieruit natuurlijk van zelf, dat de kosten van verpleging na die overbrenging eveneens ten laste dier gemeente moeten komen.

„Overigens werd de voornoemde vrouw, zoo als hierboven reeds is gezegd, in de maand October van het jaar 1870 uit het geneeskundig gesticht ontslagen: dat punt is buiten contest.

„Hoe men dat ontslag ook noeme, *tijdelijk* of *bij proefneming*, de wet kent slechts één ontslag, namelijk dat, waardoor de lijder het gesticht kan verlaten, en alzoo de vrije beschikking over zijn persoon terugbekomt; en zoodanig ontslag nu heeft hier plaats gehad.

„Het staat den Bestuurders niet vrij dat ontslag voor een zekeren tijd te bepalen; eene dergelijke bepaling is in strijd met de wet, en kan dus den aard van het ontslag niet doen veranderen.

„Art. 15 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) spreekt ook slechts van ontslag uit het gesticht, waar de behoeftige lijder tijdens het in werking treden der wet wordt verpleegd. Dat artikel vordert niet, dat het ontslag het gevolg moet zijn van genezing.

„Nadat de voornoemde vrouw het gesticht had verlaten, is zij in vrijheid naar Buggenum teruggekeerd, en heeft daarna aldaar, al is het ook voor korten tijd, verblijf gehouden. Van dien tijd af aan heeft de transitoire bepaling van voormeld wets-artikel, volgens welke de behoeftige krankzinnigen, die zich op den dag van het in werking treden dier wet in gestichten bevinden, blijven tot hun overlijden of *ontslag* uit het gesticht, voor rekening van de fondsen, waaruit zij volgens de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) verpleegd worden, opgehouden op haar van toepassing te zijn.

„Hieruit volgt, dat de kosten van verpleging, waartoe de weder-opname in het gesticht van de meergenoemde C. Kuypers, huisvrouw Metsemakers, in November 1870 aanleiding heeft gegeven, ingevolge het bepaalde bij art. 4, eerste lid, der voormelde wet, noodzakelijk ten laste komen der gemeente Buggenum, alwaar de lijdere bij hare overbrenging naar het gesticht woonplaats had.

„In dezen stand der zaak zijn wij van gevoelen, dat er geen grond bestaat om de voorschreven kosten van verpleging op de gemeente Neer te kunnen verhalen.“

Ten slotte merken Gedeputeerde Staten nog op, dat het adres van den Raad, volgens het daarop gesteld *exhibitum*, den 17 September bij den Koning schijnt te zijn ingekomen, en dat hun besluit, waarvan in beroep wordt gekomen, de dagteekening draagt van 16 Augustus bevorens, zoodat er twijfel bestaat, of de bij art. 200 der gemeentewet bepaalde termijn, binnen welken voorziening kan worden gevraagd, ten deze is in acht genomen.

Ten gevolge van de gedane oproeping van belanghebbenden is ingekomen een schrijven van den Raad der gemeente Neer, waarin deze zegt het niet noodig te achten nadere memoriën of bewijsstukken in te zenden, omdat reeds eenmaal door den bevoegden regter beslist is, dat de kosten van verpleging van genoemde krankzinnige van af 17 October 1870 ten laste zijn der gemeente Buggenum, en omdat de argumenten, die voor die regterlijke beslissing pleiten, in het besluit van Gedeputeerde Staten genoegzaam zijn ontwikkeld.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Februarij 1873.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van den Gemeenteraad van Buggenum het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Alvorens de zaak zelve te bespreken, hebben we te beantwoorden wel niet eene exceptie, maar den geopperden twijfel aan het bestaan van eene exceptie.

Gedeputeerde Staten zeggen in hunnen brief van 24 Januarij 1873 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat het besluit van Gedeputeerde Staten *a quo* de dagteekening draagt van 16 Augustus 1872, en dat het verzoekschrift van de gemeente Buggenum, waarbij in beroep wordt gekomen, blijkens het daarop gesteld *exhibitum*, eerst is ingekomen den 17 September, zoodat er twijfel is, of art. 200 van de gemeentewet wel in acht is genomen.

De exceptie is niet opgeworpen: er is dus twijfel, of er wel regt op behoeft te worden gedaan.

Het antwoord is echter eenvoudig.

Art. 200 der gemeentewet geeft dertig dagen om in beroep te komen.

Wil men daartoe in aanmerking nemen de dagteekening der stukken, dan is het besluit van Gedeputeerde Staten van 16 Augustus: dat van het Gemeentebestuur van 13 September.

Neemt men liever als punt van uitgang het tijdstip, waarop de beide stukken zijn ingekomen, dan is, volgens de niet wedersproken bewering van den Gemeenteraad van Buggenum, het besluit van Gedeputeerde Staten eerst op 25 Augustus bij den Raad ontvangen, en is het besluit van den Gemeenteraad, waarbij in beroep is gekomen, ingekomen 17 September.

In beide gevallen heeft de Raad dus gehandeld binnen de dertig dagen.

Voor het eene stuk aan te nemen den dag der vaststelling, en voor het andere den dag, waarop het is ingekomen, gaat niet aan; want dan had het Gemeentebestuur geene dertig dagen om te handelen, en dat wil toch de gemeentewet.

Wat nu de zaak zelve betreft, worden we in de eerste plaats bejegend met eene exceptie.

Gedeputeerde Staten zeggen:

Den 15 October 1870 is Catharina Kuypers bij proefneming ontslagen.

Den 3 November is zij weder in het gesticht opgenomen.

Buggenum heeft de gemeente Neer gedagvaard tot betaling van *f* 13.78, wegens kosten van overbrenging naar het gesticht.

Die vordering is ontzegd door den Kantonregter te Roermond.

Buggenum is daarvan niet in cassatie gekomen, en heeft dus berust.

De kosten van overbrenging en verpleging volgen dezelfde regels.

Derhalve is Buggenum in den eisch tot verhaal van kosten niet-ontvankelijk.

Ik antwoord:

dat, volgens de artt. 38 en 99 van de wet op de regterlijke organisatie, tegen dat vonnis noch hooger beroep, noch cassatie openstond, en er dus geen spraak kan zijn van berusting; en dat beide onderwerpen niet dezelfde zijn, eensdeels, omdat kosten van overbrenging en kosten van verpleging op zich zelve andere onderwerpen zijn, en anderdeels, omdat van de zijde van Neer kan worden beweerd, dat zij tot de kosten van *deze* overbrenging niet is gehouden, omdat die overbrenging niet is die, welke in de wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20) is bedoeld, en daarop dus niet is toepasselijk art. 4 van de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), welke redenering men niet kan laten gelden voor het verhaal van de kosten van verpleging.

Art. 1964 van het Burgerlijk Wetboek is dus hier niet van toepassing.

Hierbij komt, dat de zaak thans voor een anderen regter, de Arrondissements-Regtbank, wordt behandeld, en men *a priori* niet kan weten, hoe dat Collegie over de zaak zal oordeelen.

Gedeputeerde Staten hebben magtiging aan Buggenum verleend om het geding tot verhaal van kosten voor de overbrenging naar het gesticht tegen Neer te voeren: zij zijn zich dus ongelijk, met de magtiging tot verhaal wegens de verpleging te weigeren.

En nu ten gronde.

De gemeente Buggenum zegt:

Den 12 Mei 1868 is Catharina Kuypers als krankzinnig in het gesticht te 's Hertogenbosch opgenomen.

Die opneming had plaats volgens magtiging van 30 April 1868.

Die magtiging werd eerst verleend voor zes weken. Zie art. 15 der wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20).

Die magtiging is daarna tot heden toe steeds voor een jaar verlengd volgens art. 20 dier wet.

Toen Catharina Kuypers in 1868 in het krankzinnigengesticht werd opgenomen, was zij gehuwd en is dit nog met Joannes Metsemakers, die geboren is te Neer, en aldaar woonde.

Het onderstands-domicilie van Catharina Kuypers was dus onder de werking der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) volgens art. 31 Neer, en was die gemeente verplicht om de kosten van de verpleging van de krankzinnige te betalen, omdat art. 26 dier wet zegt, dat die kosten voldaan worden uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden domicilie van onderstand hebben.

Nu is bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) het domicilie van onderstand wel vervallen en bepaalt art. 4, dat de kosten van verpleging zullen voldaan worden uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden woonplaats hebben; en het is even waar, dat Metsemakers den 3 November 1870 zijne woonplaats had overgebracht naar Buggenum, zoodat zijne krankzinnige vrouw dáár toen

ook gedomicilieerd wss, maar dit is ter zake onverschillig, omdat art. 15 der wet van 1 Junij 1870 zegt:

„De behoeftige krankzinnigen, welke zich op den dag van het in werking treden dezer wet in krankzinnigen-gestichten bevinden, blijven tot hun overlijden aldaar of hun ontslag uit het gesticht voor rekening van de fondsen, waaruit zij volgens de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) worden verpleegd.“

Buggenum heeft dus regt om de voorgeschoten kosten van verpleging te verhalen op de gemeente Neer.

Gedeputeerde Staten betwisten dat. Zij zeggen: gij wilt kosten verhalen, die gemaakt zijn na 3 November 1870; daartoe hebt gij geen regt, want 15 October 1870 is Catharina Kuypers bij proefneming uit het gesticht ontslagen.

Zij is dus ontslagen; de bijvoeging „bij proefneming“ verandert den aard van het ontslag niet, want de wet kent slechts één ontslag, dat, waardoor de verpleegde de vrije beschikking over zijn persoon terugkrijgt, wat hier plaats had.

Zij is dan ook niet op nieuw in het gesticht opgenomen, dan op magtiging van den Voorzitter van de Regtbank te Roermond ingevolge de wet van 29 Mei 1841; en ware dat ontslag slechts voorwaardelijk, dan zou die nieuwe magtiging niet gegeven zijn.

Toen die nieuwe opneming in het gesticht plaats greep, had Catharina Kuypers hare woonplaats in Buggenum; en volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) komen dus de kosten van verpleging van 3 November 1870 af ten laste van de gemeente Buggenum.

Uit de feiten blijkt echter, dat Gedeputeerde Staten in dwaling verkeerden.

Kan men het een ontslag noemen, als den krankzinnige voor eene korte poos gelegenheid wordt gegeven om zich buiten de muren van het gesticht op te houden?

Immers neen; de magtiging daartoe is nergens verboden. En het geschiedt meer-malen. Zoo kan men krankzinnigen ook buiten het gesticht ook wel op eene wandeling aantreffen; ik meen, dat dat te Meerenberg gewoonlijk geschiedt.

Daardoor heeft de krankzinnige nog niet de vrije beschikking over zijn persoon bekomen, evenmin als de krankzinnige, die het gesticht ontvlugt is.

Want al zulke krankzinnigen blijven onder de magt van het Bestuur, onder welks toezigt zij staan, en dat hen weder in het gesticht kan doen terugbrengen.

Eigenlijk erkennen Gedeputeerde Staten dat, en brengen zij, zie overweging 23 van hun besluit, het voorwaardelijk ontslag niet onder het begrip *ontslag*.

En dat ontslag was slechts *voorwaardelijk*; het was gegeven *bij proefneming*, van 15 October 1870 tot 1 December 1870, niet langer; daarna kwam de krankzinnige weder onder het beheer van het Bestuur, dat haar den geheelen proeftijd niet eens heeft vrijgelaten, maar haar weder heeft opgenomen den 3 November 1870.

Zij is dus steeds onder dezelfde magt gebleven, en is nooit ontslagen.

Ware er werkelijk een ontslag verleend, dan zouden ook de formaliteiten zijn vervuld, voorgeschreven bij artt. 23 en 27 van de wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20); doch niets van dat alles heeft plaats gehad; een bewijs dus te meer, dat er nooit een werkelijk ontslag is verleend, maar alleen, zoo als duidelijk uit de be-woordingen blijkt, een verlof om eenige dagen buiten het gesticht door te brengen.

Maar, zegt het besluit, dat de magtiging om tegen Neer geding te voeren onthoudt, dat het ontslag is verleend blijkt daaruit, dat de krankzinnige weder in het gesticht is teruggebracht op de magtiging van den Voorzitter der Regtbank te Roermond.

Juist daaruit blijkt het, dat er een ontslag is gegeven, want anders ware die magtiging niet noodig geweest, en ware ze ook niet verleend.

Maar daaruit volgt bij tegenstelling, dat, als die magtiging eens niet is verleend,

en de krankzinnige is zonder magtiging weder naar het gesticht gebragt, ook naar het oordeel van Gedeputeerde Staten zelve er aan geen gegeven ontslag is te denken, en die meening is juist; want ware er werkelijk een ontslag verleend, dan had de krankzinnige volgens art. 10 van de wet van 1841 niet op nieuw *kunnen* zijn opgenomen, zonder magtiging van den Voorzitter der Regtbank.

En nu is er geen magtiging verleend.

Gedeputeerde Staten erkennen dat in hun brief van 24 Januarij 1873 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Zij erkennen daarin tevens, dat de opneming in November 1870 heeft plaats gehad op de magtiging van de Arrondissements-Regtbank te Roermond van 7 April 1870, die de opsluiting toestond tot 1 April van het volgende jaar.

En daardoor wordt de vraag beslist.

Want hoe men ook over dat verlof, of tijdelijk ontslag bij proefneming moge denken, het is alleen de vraag, krachtens welke magtiging de kosten zijn gemaakt, waarvan Buggenum verhaal vraagt. En als die nu zijn gemaakt op grond van de magtiging van 7 April 1870, op welk tijdstip Neer met de betaling dier kosten was belast, dan is er geene reden begrijpelijk, waarom Neer die kosten niet zou moeten betalen.

Ik kan mij begrijpen, dat de Gedeputeerde Staten, die in dwaling verkeerden, de vergunning om geding te voeren weigerden, omdat zij meenden, dat, ten gevolge van eene nieuwe magtiging van den Voorzitter, de opneming in November 1870 was geschied, maar dat zij die weigering volhouden, nadat ze beter zijn ingelicht, en nu hier volgens hun eigen betoog geen enkele grond meer voor de weigering overblijft dat vind ik wel wat vreemd.

Ik heb derhalve de eer te concluderen, dat het deze Afdeeling behage den Koning voor te dragen een besluit tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 16 Augustus 1872 en tot vergunning aan de gemeente Buggenum om ingevolge het raadsbesluit van 18 Julij 1872 een geding in te stellen tegen de gemeente Neer, tot verhaal der kosten van verpleging van Catharina Kuypers, door de gemeente Buggenum voorgeschoten.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Culenborg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 17 December 1872, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit tot het aangaan eene geldleening van f 20,000.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Culenborg besloot op den 30 November 1872 eene geldleening aan te gaan ten bedrage van f 20,000, ten einde voor rekening der gemeente te doen bouwen vier woningen op een aan de gemeente toebehoorend terrein, om te voorzien in de behoefte aan woonhuizen zoowel voor ingezetenen als voor personen buiten de gemeente, die zich met der woon te Culenborg willen vestigen, waarvoor de gelegenheid geheel ontbreekt.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben op den 17 December hunne goedkeuring aan dat besluit onthouden, op grond, dat het bouwen van huizen, hetzij om te verhuren of om te verkoopen, moet geacht worden eene onderneming te zijn, die

aan de particuliere industrie moet worden overgelaten, als eene zaak zijnde, die tot winst of verlies kan leiden, afhankelijk van het geval, of zich al dan niet koopers of voortdurend soliede huurders zullen aanmelden. De Staten verklaarden zich echter bereid om, indien de Raad de onderneming wilde bevorderen door het afstaan van bouwgrond tegen matigen prijs, daaraan goedkeuring te schenken; maar voegden er bij, dat niet kon worden toegestaan om, ingeval later koopers of huurders mogten ontbreken, de opbrengsten der te heffen belastingen te doen strekken tot verpligte rentebetaling en aflossing der aan te gane geldleening.

De Gemeenteraad is van dat besluit van Gedeputeerde Staten gekomen in beroep bij den Koning. In het adres worden de gronden herhaald, waarop het raadsbesluit rust; en ten aanzien van de beweeggronden van Gedeputeerde Staten wordt daarin gezegd, dat andere gemeenten door het exploiteren van gasfabrieken, waterleidingen enz. eveneens ondernemingen bezitten, die aan winst en verlies blootstaan, zonder dat daaruit bezwaren zijn gerezen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres werd gesteld ten fine van consideratiën en advies, hebben daaromtrent op den 17 Februarij ll. berigt, dat het niet tot de roeping en den werkkring van een Gemeenteraad behoort als stichter van particuliere woningen op te treden, omdat dit geen onderwerp is van de gemeentehuishouding; dat de vergelijking met gasfabrieken, waterleidingen enz. niet opgaat, omdat gasfabrieken reeds door de verlichting der straten nut en genot verschaffen aan alle ingezetenen, terwijl de gemeente zich door het heffen van regten voor het gebruik van gas door toepassing van art. 254 der gemeentewet kan vrijwaren voor schade; dat waterleidingen kunnen noodig zijn voor het algemeen belang der ingezetenen en voor de openbare gezondheid; dat de zorg daarvoor bij art. 179a aan het Dagelijksch Bestuur is opgedragen en de kosten daarvoor bij art. 205l als verpligte gemeente-uitgaven worden aangewezen; dat het bouwen van particuliere woningen, waarbij de gemeente mogelijk winst kan erlangen, maar ook verlies kan lijden, met het oprigten van gasfabrieken en het maken van waterleidingen niet kan worden gelijkgesteld; geschiedende dat bouwen van huizen uitsluitend in het belang van eenige weinige personen; dat dit behoort te worden overgelaten aan de personen, die voor zich eene woning willen hebben te Culenborg, of aan de particuliere industrie, die zou vermeenen woningen te moeten bouwen, om die met winst te verkoopen of te verhuren.

Dit geschil van bestuur is ingevolge 's Konings magtiging op den 28 Februarij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. het beroep van S. W. Cnossen c. s. van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland in zake de loting voor de nationale militie.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Op 8 Februarij 1873 had in de gemeente Wijmbritseradeel, in Friesland, de loting plaats voor de nationale militie. Een der lotelingen kwam tegen de geldigheid dier afgeloopen loting op, wegens daarbij gebeurde

onregelmatigheden. De Commissaris der Konings won, naar aanleiding dier reclame, deswege berigten in van den Militie-Commissaris en van den Burgemeester. Ofschoon de berigten dier beiden in bijzonderheden van minder belang eenigermate verschillen, komen zij toch omtrent de volgende hoofdpunten zamen overeen, dat, toen bij de oproeping en loting der ingeschrevenen naar alphabetische orde de beurt was gekomen aan Feenstra, een persoon is toetgetreden, wiens naam is Leenstra, die uit de bus trok nummer 84. Spoedig daarop werd de vergissing ontdekt; Feenstra werd nogmaals geroepen en trok een nummer; doch de Militie-Commissaris bedacht zich toen, dat het beter ware Feenstra te laten loten op de beurt, waarop nu later Leenstra zou worden afgeroepen, en hij wierp het door Feenstra getrokken nummer ongeopend weêr in de bus, en ging met de letters F tot L verder door. Toen Leenstra aan de beurt kwam, werd Feenstra tot de trekking toegelaten en trok nummer 18. Dat lage nummer maakte hem dienstpligtig, en hij reclameerde derhalve tegen de loting, als onregelmatig gehouden. Beiden, en Militie-Commissaris, en Burgemeester, adviseerden tot handhaving der plaats gehad hebbende loting. Gedeputeerde Staten van Friesland waren evenwel van een ander gevoelen, en vernietigden de loting bij hun besluit van 21 Februarij 11. op de navolgende gronden: dat er kennelijk is gehandeld in strijd met de stellige voorschriften van de artt. 33 en 34 der wet op de nationale militie, en er alzoo bij die loting daadwerkelijk onregelmatigheden zijn gepleegd; dat bij die omstandigheid zich de vraag opdoet, of deze gepleegde onregelmatigheden op den uitslag der loting al dan niet van invloed hebben kunnen zijn; dat zij van dien aard zijn geweest, dat daardoor werd verbroken de volkomen gelijkheid van kans voor alle lotelingen, en een of meer hunner daardoor kunnen zijn verstoken van de kans om een hoog nummer te trekken, of, omgekeerd, bevoordeeld door vermeerdering van kans om geen laag nummer te treffen; dat toch het eerste het geval heeft kunnen zijn, naardien, bij het ontijdig en niet naar alphabetische orde trekken van den loteling Leenstra, ten aanzien van het alzoo onregelmatig wegvallend hoog nummer 84 voor de opvolgende lotelingen de kans werd afgesneden om dit te kunnen trekken; dat het tweede het geval heeft kunnen worden, uit hoofde, bij de onregelmatige trekking van het lager nummer 18 door den loteling Feenstra, aan de na hem komende lotelingen eene vermeerdering van gunstige kans heeft kunnen geworden, waarin zij, die vóór hem trokken, niet hebben kunnen deelen; dat de beide genoemde lotelingen geheel andere nummers hadden kunnen trekken, zoo ieder hunner op zijne beurt naar alphabetische orde had getrokken; dat mitsdien, zoo met betrekking tot hen zelve als tot alle na de trekking van den loteling Leenstra verder tot trekking verpligte lotelingen, door de gepleegde onregelmatigheden eene verplaatsing van nummers te weeg gebragt kan zijn geworden, welke van bepaalden invloed heeft kunnen zijn op den uitslag der loting. "

Tegen dat besluit nu is gericht het beroep op den Koning, bij adres van 25 Februarij 11., ingesteld door S. M. Cnossen, te Oosthem, S. H. Boschma, te IJsbrechtum, en G. R. de Boer, te Wolsum, alle dorpen onder de gemeente Wijmbritseradeel, wier zonen de hooge, hen tot de dienst niet verpligtende, nummers 70, 79 en 88 hadden getrokken en die dus benadeeld zullen kunnen zijn, wanneer de loting vernietigd en door eene nieuwe gevolgd moet worden. Volgens hen waren er andere middelen geweest om, zonder nadeel voor 's Rijks belang, de jegens hen gepleegde hardheid te voorkomen, en moest, zoo er al termen waren tot vernietiging der loting, in allen gevalle het besluit tot vernietiging niet drukken op de geheele loting, maar slechts op dat gedeelte er van, hetwelk begint bij n°. 26 der alphabetische lijst, dat is bij Klaas Feenstra, daar alle lotelingen van 1 tot 25 geregeld hebben getrokken. Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, gedragen zich, tot verdediging van hun besluit, aan de motieven, waarop het steunt, en zeggen, dat zij, geroepen tot

handhaving der wet, bij hunne uitspraak niet mogten letten op de mogelijke gevolgen der vernietiging, en dat zij eene gedeeltelijke vernietiging niet konden uitspreken, omdat de wet geene gedeeltelijke vernietiging der loting kent.

Nog is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, die deze zaak op 's Konings magtiging, bij brief van 15 Maart ll., bij deze Afdeeling van den Raad van State had aanhangig gemaakt, op 22 Maart ll. toegezonden een adres aan den Koning, ongedagteekend, ingediend door veertien andere personen, vaders en voogden van lotelingen, die bij diezelfde gelegenheid te Wijmbritseradeel hooge nummers hadden getrokken, en die bezwaar hebben tegen de uitgesproken vernietiging der op 8 Februarij ll. plaats gehad hebbende loting.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Negende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 23 April 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de *leden*:

Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 1 dezer, n°. 14, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Willem van der Sluis* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 362—364).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Gedeputeerde Staten van Zuidholland aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Willem van der Sluis;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 12 Maart 1873, n°. 71;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Maart 1873, n°. 204, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige is geboren den 2 Junij 1848 te Zwammerdam;

dat zijn vader in 1862 te Alphen is overleden, en dat zijne moeder is hertrouwd met Evert van den Bovenkamp;

dat deze stiefvader van den behoeftige in Maart 1871 zijne vrouw, die met hare kinderen onder Zwammerdam verblijf hield, heeft verlaten en zich heeft gevestigd te Utrecht, waar hij den 29 Mei 1871 in het bevolkingsregister is ingeschreven;

dat hij te Utrecht is gebleven tot Februarij 1872, toen hij weder uit het bevolkingsregister is afgeschreven wegens vertrek naar Veenendaal;

dat Willem van der Sluis dus, ingevolge art. 78 van het Burgerlijk Wetboek, op 2 Junij 1871, het tijdstip van zijn meerderjarig worden, woonplaats had te Utrecht; dat echter uit eene onder eede afgelegde verklaring van Evert van den Bovenkamp is gebleken, dat Willem van der Sluis nooit te Utrecht heeft gewoond, evenmin als zijne moeder;

dat voorts is gebleken, dat Willem van der Sluis van 1870 tot Januarij 1872, toen hij krankzinnig werd verklaard, zich voortdurend heeft opgehouden in de potteschuit zijner moeder, en daarmede rond heeft geworven;

dat, onder die omstandigheden, de gemeente Utrecht, welke alleen krachtens de wet tot 2 Junij 1871 diens woonplaats en hem overigens geheel vreemd was, waar de behoeftige kennelijk nooit het voornemen heeft gehad zijn hoofdverblijf te vestigen, waar hij zelfs nooit feitelijk zich opgehouden heeft, en zich ook na 2 Junij 1871 niet vertoonde en ook niet in de bevolkingsregisters ingeschreven werd, — in Januarij 1872 niet meer kon aangemerkt worden als de woonplaats van Willem van der Sluis;

dat niet is gebleken, dat de behoeftige na zijn meerderjarig worden in eene andere gemeente vaste woonplaats heeft gehad;

Gezien de artt. 74 tot 82 van het Burgerlijk Wetboek en de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten, voortvloeiende uit het overbrengen naar, en de verpleging in het krankzinnigengesticht van Willem van der Sluis, van Rijkswegen zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 1 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 5 dezer, n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van den calamiteusen polder Eendragt van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeevering en oeververdediging van den polder* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 262—272).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG. ENZ.. ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, ingediend door het Bestuur van den calamiteusen polder Eendragt, gemeente Zaamslag, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margaretha, Klein-Huissens en Eendragt;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Maart 1873, n°. 55;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 31 Maart 1873, n°. 249, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten in genoemd besluit onder anderen als onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging, hebben gebracht „de kosten van onderhoud van de zeedijken en van de nollen met hunne verdedigingswerken, van de hoofden op den vooroever, en van de inlaagdijken met hunne spekdammen,“ met bepaling evenwel, „dat onder voorschreven onderhoud niet is begrepen dat van de rijbanen op de binnenbermen der zeedijken, welke rijbanen dienen voor algemeen gebruik“;

dat adressant zich door die aanwijzing bezwaard acht, en beweert, dat art. 2 der wet van 19 Julij 1870 de kosten van onderhoud der dijken, zonder uitzondering, wil begrepen hebben onder de aldaar bedoelde onderwerpen van uitgaaf, en dat het onderhoud der binnenbermen van het overig gedeelte des dijks niet mag worden afgescheiden;

dat adressant voorts heeft beweerd, dat ten laste der onderhoudskosten voor zeewering en oeververdediging nog had moeten gebracht zijn eene op den polder Eendragt rustende schuld van 1400 p. vl. of f 8,400 als restant eener geldleening, in 1777 aangegaan ter goedmaking der kosten van indijking;

wat betreft het eerstgenoemde punt van reclame, dat Gedeputeerde Staten niet hebben uitgezonderd het onderhoud der binnenbermen, dat zeker van het overig gedeelte des dijks niet kan worden afgescheiden, maar alleen het onderhoud van de op die binnenbermen bestaande rijbanen;

dat die uitzondering berust op het beginsel, dat alleen het onderhoud van zoodanige wegen ten laste der oeververdediging en zeewering mag worden gebracht, die uitsluitend ten dienste der zeewering en oeververdediging worden gebruikt;

dat dit beginsel allezins juist is te achten en in overeenstemming met de wet;

dat toch art. 2 der wet, welk artikel uit den aard der zaak strikt moet worden opgevat, alleen spreekt van „de kosten van aanleg en onderhoud der dijken,“ uitgaven, die direct strekken om den polder te beveiligen;

dat onder die uitgaven wel kan gebracht worden het onderhoud van een weg, die alleen dient om ten allen tijde tot elk punt van den dijk toegang te verleenen en dijksmaterialen aan te voeren, een weg, die niet zou bestaan, wanneer hij daarvoor niet noodig was; maar zeker niet het onderhoud van een weg, die in de eerste plaats dient voor de Ingelanden om hunne landerijen te bereiken, en waarvan slechts bij uitzondering, ook in het belang van het onderhoud des dijks, wordt gebruik gemaakt;

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat de weg op den binnenberm van den zeedijk in den Eendragtspolder gedeeltelijk gebruikt wordt om

de landerijen in den polder te bezoeken, welke aan de bermen zijn gelegen, en dat, bij gemis aan dien weg, Ingelanden verplicht zouden zijn andere uitwegen voor hunne landerijen aan te leggen, maar dat het gedeelte weg, tusschen de dijkpalen 33 en 36, ter lengte van 232 meters, alleen dient voor het onderhoud van den dijk;

dat Gedeputeerde Staten terecht hebben begrepen, dat het onderhoud van het eerstgenoemde gedeelte als een zuivere polderlast was te beschouwen, maar dat zij het onderhoud van het laatstgenoemde gedeelte hadden moeten aanmerken als eene uitgaaf in het belang der zeewering en oeververdediging;

wat betreft het tweede punt van reclame, dat, volgens art. 2 der wet, als uitgaven in het belang van zeewering en oeververdediging mogen worden aangemerkt „de interesten en bij de opneming bedongen aflossingen van kapitalen, welke door het Polderbestuur zijn genegotieerd voor onderhoud en verbetering der zeewering en oeververdediging,“ maar niet de interesten en aflossing van kapitalen, die opgenomen zijn voor indijking, die aangewend zijn voor den aanleg en de voltrekking van de bedijking;

dat Gedeputeerde Staten terecht die uitgaaf niet ten laste der kosten van zeewering en oeververdediging hebben gebracht;

Gezien de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met verbetering in zooverre van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, te verklaren, dat het onderhoud van het gedeelte weg op den binnenberm van den zeedijk in den Eendragtspolder, tusschen de dijkpalen 33 en 36, ter lengte van 232 meters, had moeten beschouwd worden als eene uitgaaf, uitsluitend in het belang der zeewering en oeververdediging; voor het overige het genoemd besluit van Gedeputeerde Staten, voor zooveel gezegden Eendragtspolder betreft, te bevestigen, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

30. van den 5 dezer, n°. 7, houdende beschikking op het beroep van het Bestuur van den calamiteusen polder Anna van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van dien polder (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 231—233).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, ingediend door het Bestuur van den calamiteusen polder Anna, eiland Noordbeveland, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 15 Maart 1872, n°. 12*b*, tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van den genoemden polder;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Maart 1873, n°. 49;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 31 Maart 1873, n°. 248, 3de Afdeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten in voormeld besluit onder anderen als onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging, hebben gebracht „de kosten van onderhoud van de zeedijken en van de nollen met hunne verdedigingswerken, van de hoofden op den vooroever, en van de inlaagdijken met hunne spekdammen,“ met bepaling evenwel, dat „onder voorschreven onderhoud niet is begrepen dat van de rijbanen op de binnenbermen der zeedijken, welke rijbanen dienen voor algemeen gebruik“;

dat adressant zich door die aanwijzing bezwaard acht en beweert, dat de polder als zoodanig weinig of geen belang bij het bestaan van die rijbaan heeft, in elk geval veel minder dan de zeewering;

dat de uitzondering, door Gedeputeerde Staten gemaakt, berust op het beginsel, dat alleen het onderhoud van zoodanige wegen ten laste der oeververdediging of zeewering mag worden gebracht, die uitsluitend ten dienste der zeewering of oeververdediging worden gebruikt;

dat dit beginsel alzins juist is te achten en in overeenstemming met de wet;

dat toch art. 2 der wet, welk artikel uit den aard der zaak strikt moet worden opgevat, alleen spreekt van „de kosten van aanleg en onderhoud der dijken,“ uitgaven, die direct strekken om den polder te beveiligen;

dat onder die uitgaven wel kan gebracht worden het onderhoud van eenen weg, die alléén dient om ten allen tijde tot elk punt van den dijk toegang te verleenen en dijksmaterialen aan te voeren: een weg, die niet zou bestaan, wanneer hij daarvoor niet noodig was; maar zeker niet het onderhoud van een weg, die in de eerste plaats dient voor het algemeen verkeer, en waarvan slechts bij uitzondering ook in het belang van het onderhoud des dijks wordt gebruik gemaakt;

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat de weg op den binnenberm van den zeedijk in genoemden polder, in gewone gevallen, niet wordt gebruikt voor vervoer van dijksmaterialen, daar deze te water worden aangevoerd; dat het genot, dat de zeewering of oeververdediging misschien op enkele tijden van den weg zou kunnen hebben, in geene verhouding staat tot het gebruik, dat er van gemaakt wordt door het algemeen verkeer tusschen het Catsche veer en de gemeenten Cats en Colijnsplaat; dat de weg ook gebruikt wordt door een der Ingelanden, om zijne landerijen te bezoeken, wanneer na regenachtig weder andere toegangen onbruikbaar zijn, en dat andere wegen verbeterd zouden moeten worden, indien de weg op den binnenberm werd afgesloten;

dat Gedeputeerde Staten terecht hebben begrepen, dat onder die omstandigheden het onderhoud van den genoemden weg niet kan beschouwd worden als eene uitgaaf in het belang van zeewering en oeververdediging;

Gezien de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* no. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 15 Maart 1872, n°. 12*b*, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 April 1873.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KEIL.

4°. van den 5 dezer, n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van den calamiteusen polder Margaretha, gemeente Zaamslag, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margaretha, Klein-Huissens en Eendragt* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 265—272).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, ingediend door het Bestuur van den calamiteusen polder Margaretha, gemeente Zaamslag, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6*a*, tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margaretha, Klein-Huissens en Eendragt;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Maart 1873, n°. 55;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 31 Maart 1873, n°. 249, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten in genoemd besluit onder anderen als onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging, hebben gebracht „de kosten van onderhoud van de zeedijken en van de nollen met hunne verdedigingswerken, van de hoofden op den vooroever, en van de inlaagdijken met hunne spekdammen,“ met bepaling evenwel, dat „onder voorschreven onderhoud niet is begrepen dat van de rijbanen op de binnenbermen der zeedijken, welke rijbanen dienen voor algemeen gebruik“;

dat adressant zich door die aanwijzing bezwaard acht en beweert, dat art. 2 der

wet van 19 Julij 1870 de kosten van onderhoud der dijken geheel brengt ten laste van de waterschappen, en dat de rijbanen, als hierbij niet uitgezonderd, daaronder zijn begrepen;

dat de uitzondering, door Gedeputeerde Staten gemaakt, berust op het beginsel, dat alleen het onderhoud van zoodanige wegen ten laste der oeververdediging en zeewering mag worden gebragt, die uitsluitend ten dienste der zeewering en oeververdediging worden gebruikt;

dat dit beginsel allezins juist is te achten en in overeenstemming met de wet;

dat toch art. 2 der wet, welk artikel uit den aard der zaak strikt moet worden opgevat, alleen spreekt van «de kosten van aanleg en onderhoud der dijken,» uitgaven, die direct strekken om den polder te beveiligen;

dat onder die uitgaven wel kan gebragt worden het onderhoud van eenigen weg, die alleen dient om, ten allen tijde, tot elk punt van den dijk toegang te verleenen en dijksmaterialen aan te voeren, een weg, die niet zou bestaan, wanneer hij daarvoor niet noodig was; maar zeker niet het onderhoud van eenen weg, die in de eerste plaats dient voor de Ingelanden, om hunne landerijen te bereiken, en waarvan slechts bij uitzondering ook in het belang van het onderhoud des dijks wordt gebruik gemaakt;

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat de weg op den binnenberm van den zeedijk in den polder Margaretha gebruikt wordt om die gedeelten des polders te bezoeken, welke aan de bermen zijn gelegen, en dat, bij gemis aan dien weg, Ingelanden verplicht zouden zijn andere uitwegen voor hunne landerijen aan te leggen;

dat Gedeputeerde Staten terecht hebben begrepen, dat het onderhoud van dien weg als een zuivere polderlast was te beschouwen;

Gezien de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, voor zooveel den calamiteusen polder Margaretha betreft, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van den 5 dezer, n°. 9, houdende beschikking op het beroep van het Bestuur van den Klein Huissenspolder van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van gemelden polder (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 273—275).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, ingediend door het Bestuur van den Klein Huissenspolder, gemeente Zaamslag, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margarethe, Klein Huissen en Eendragt;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Maart 1873, n°. 43;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 31 Maart 1873, n°. 249, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten in genoemd besluit onder anderen als onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging, hebben gebracht „de kosten van onderhoud van de zeedijken en van de nollen met hunne verdedigingswerken, van de hoofden op den vooroever, en van de inlaagdijken met hunne spekdammen,“ met bepaling evenwel, „dat onderschreven onderhoud niet is begrepen dat van de rijbanen op de binnenbermen der zeedijken, welke rijbanen dienen voor algemeen gebruik;“

dat adressant zich door die aanwijzing bezwaard acht, en beweert, dat art. 2 der wet van 19 Julij 1870 de kosten van onderhoud der dijken geheel brengt ten laste van de waterschappen, en dat de rijbanen, als hierbij niet uitgezonderd, daaronder zijn begrepen;

dat de uitzondering, door Gedeputeerde Staten gemaakt, berust op het beginsel, dat alleen het onderhoud van zoodanige wegen ten laste der oeververdediging en zeewering mag worden gebracht, die uitsluitend ten dienste der zeewering en oeververdediging worden gebruikt;

dat dit beginsel allezins juist is te achten en in overeenstemming met de wet;

dat toch art. 2 der wet, welk artikel uit den aard der zaak strikt moet worden opgevat, alleen spreekt van „de kosten van aanleg en onderhoud der dijken“, uitgaven, die direct strekken om den polder te beveiligen;

dat onder die uitgaven wel kan gebracht worden het onderhoud van eenen weg, die alléén dient om ten allen tijde tot elk puut van den dijk toegang te verleenen en dijkmaterialen aan te voeren, een weg, die niet zou bestaan, wanneer hij daarvoor niet noodig was; maar zeker niet het onderhoud van een weg, die in de eerste plaats dient voor de Ingelanden, om hunne landerijen te bereiken, en waarvan slechts, bij uitzondering, ook in het belang van het onderhoud des dijks wordt gebruik gemaakt;

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat de weg op den binnenberm van den zeedijk van den Klein Huissenspolder gedeeltelijk gebruikt wordt om de landen in den polder te bezoeken, welke aan de bermen zijn gelegen, en dat, bij gemis van dien weg, Ingelanden verplicht zouden zijn andere uitwegen voor hunne landerijen aan te leggen, maar dat het gedeelte weg, tusschen de dijkspalen 7 en 16, ter lengte van 830 meters, alleen dient voor het onderhoud van den dijk;

dat Gedeputeerde Staten terecht hebben begrepen, dat het onderhoud van het eerstgenoemde gedeelte als een zuivere polderlast was te beschouwen, maar dat zij het onderhoud van het laatstgenoemde gedeelte hadden moeten aanmerken als eene uitgaaf in het belang der zeewering en oeververdediging;

Gezien de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* no. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met verbetering in zooverre van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, te verklaren, dat het gedeelte weg op den binnenberm van den zeedijk in den Klein Huissenspolder, tusschen de dijkpalen 7 en 16, ter lengte van 830 meters, had moeten beschouwd worden als eene uitgaaf, uitsluitend in het belang der zeewering en oeververdediging; voor het overige het genoemd besluit van Gedeputeerde Staten, voor zooveel den Klein Huissenspolder betreft, te bevestigen, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

6°. van den 5 dezer, no. 11, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van het calamiteuse waterschap Nieuw-Bommenede van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van gemeld waterschap* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde-Deel*, blz. 273—275)

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, ingediend door het Bestuur van den calamiteusen polder Nieuw-Bommenede, eiland Schouwen, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6a, tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van genoemd waterschap;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Maart 1873, n°. 54;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 31 Maart 1873, n°. 250, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten in bovengemeld besluit onder de onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden in het belang der zeewering en oeververdediging te geschieden, niet hebben opgenomen de kosten van onderhoud van den weg over den

Langendijk, leidende van de voormalige gemeente Bommene, thans Zonnemaire, naar den zeedijk en de haven of het veer der gemeente;

dat de adressant zich daardoor bezwaard acht en beweert, dat die weg vroeger is onderhouden uit de fondsen van den calamiteusen polder Nieuw-Bommene c. a., en dat in 1869, toen de weg is begrind, door het Departement van Binnenlandsche Zaken eene jaarlijksche bijdrage is toegezegd uit de fondsen van den calamiteusen polder van f 100 voor het onderhoud van den weg; dat die som dus moet worden opgenomen onder de onderwerpen van uitgaaf voor zeewering en oeververdediging;

dat hier alleen te onderzoeken valt, of Gedeputeerde Staten de wet van 19 Julij 1870, die het onderwerp op nieuw heeft geregeld, juist hebben toegepast;

dat de beslissing van Gedeputeerde Staten berust op het beginsel, dat alleen het onderhoud van zoodanige wegen ten laste der oeververdediging en zeewering mag gebracht worden, die uitsluitend ten dienste der zeewering en oeververdediging worden gebruikt;

dat dit beginsel allezins juist is te achten en in overeenstemming met de wet;

dat toch art. 2 der wet, welk artikel uit den aard der zaak strikt moet worden opgevat, alleen spreekt van „de kosten van aanleg en onderhoud der dijken“, uitgaven, die direct strekken om den polder te beveiligen;

dat onder die uitgaven wel kan gebracht worden het onderhoud van eenen weg, die alleen dient om ten allen tijde tot elk punt van den dijk toegang te verleen en dijksmaterialen aan te voeren, een weg, die niet zou bestaan, wanneer hij daarvoor niet noodig was, maar zeker niet het onderhoud van eenen weg, die in de eerste plaats dient voor algemeen verkeer en voor de Ingelanden, om hunne landerijen te bereiken, en waarvan slechts bij uitzondering ook in het belang van het onderhoud des dijks wordt gebruik gemaakt;

dat, blijkens de verklaring van den Hoofd-Ingenieur in de provincie Zeeland, de weg in geschil niet dient voor het vervoer van dijksmaterialen, daar al die materialen, met uitzondering welligt van een enkel voer stroo, per scheepsgelegenheid worden aangevoerd, maar dat hij dient voor het algemeen verkeer tusschen het dorp Zonnemaire en de haven en voor de Ingelanden van den polder, om hunne landerijen te bereiken;

dat Gedeputeerde Staten terecht hebben begrepen, dat, onder die omstandigheden, het onderhoud van den weg niet kan geacht worden te zijn eene uitgaaf in het belang der zeewering en oeververdediging;

Gezien de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22/28 Maart 1872, n°. 6*A*, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

70. van den 8 dezer, n°. 16, houdende beschikking op *het beroep van de firma Lobstein en Polak, te Hardenberg, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hun vergunning is geweigerd tot oprigting eener blooterij van schapenvellen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 72—78).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door de firma Lobstein en Polak ingediend adres, daarbij Onze voorziening inroepende tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van Ambt-Hardenberg van 10 Julij 1872, waarbij vergunning is geweigerd tot oprigting eener fabriek van huidenbereiding en daaraan verbonden blooterij in het perceel, kadastraal bekend sectie B, n°. 4772, staande en gelegen op den Brink, te Heemse, onder de genoemde gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 Maart 1873, n°. 85;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 2 April 1873, n°. 279, 12de Afdeeling;

Overwegende :

dat, bij het te dezer zake gehouden onderzoek *de commodo et incommodo*, door acht belanghebbende eigenaren van nabij gelegen perceelen bezwaren zijn ingebracht tegen de inwilliging van het verzoek, gegrond op gevreesd nadeel voor hunne eigendommen, verontreiniging van het water der rivier de Vecht, en de verpestende lucht, die, naar hunne meening, door het bereiden en blooten van huiden zal worden verspreid;

dat het Gemeentebestuur op die gronden de vergunning heeft geweigerd;

dat de adressante, blijkens haar aan Ons ingediend adres, alleen vergunning vraagt voor eene blooterij van schapenvellen;

dat in eene dergelijke inrigting de huiden worden geweekt, van de wol ontdaan en gezouten, zoodat zij is te beschouwen als eene huidenbereiding, en valt in de termen van het besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat het perceel, waarin adressante deze huidenbereiding wenscht op te rigten, voldoet aan de voorwaarden, die voor dergelijke inrigtingen, uit het oogpunt der hygiëne, in de eerste plaats gevorderd worden; dat het gelegen is vrij, niet door gebouwen ingesloten, beneden de bebouwde kom der stad aan een stroomend water, waaraan, tot op een grooten afstand naar beneden, geene woningen staan; dat de naastbijliggende huizen vrij ruim zijn uiteengebouwd, en zoodanig gelegen, dat de wind daartusschen altijd vrije speling heeft;

dat, onder deze omstandigheden, niet veel hinder of nadeel van de inrigting onderzonden zal worden,

dat daarenboven daaraan nog kan worden te gemoet gekomen door het nemen van eenige voorzorgen;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan :

met vernietiging der bestreden beschikking van Burgemeester en Wethouders van Ambt-Hardenberg van 10 Julij 1872, de verlangde vergunning alsnog te verleenen, onder de volgende voorwaarden :

1°. dat het weeken der vellen alleen zal mogen geschieden nà zons-ondergang en

niet langer dan tot zeven ure des morgens, en dat de overige bereiding der huiden zal moeten geschieden binnen'shuis;

2o. dat dé voor de lijmkokerij bestemde afsnijdsels op den zolder zullen bewaard worden, en zoo spoedig mogelijk van de hand gedaan;

3o. dat de vezels en het afval, afkomstig van de binnen- of vleeschzijde der vellen, op zoodanige wijze verwijderd zullen worden, dat daaruit geen hinder voor de naburen kan ontstaan;

4o. dat al het binnen de fabriek gebruikt vuil- en zoutwater worde opgevangen en uitgegoten op- of begeleid naar eene plaats, waar het geen hinder of schade kan aanrigten;

5o. dat deze vergunning zal zijn vervallen, bijaldien niet, binnen den tijd van zes maanden na dagteekening van dit besluit, de inrigting in werking is gebragt;

6o. dat de concessionaris gehouden zal zijn zich aan zoodanige voorschriften te onderwerpen, als later blijken mogten, in het belang eener goede politie noodig te zijn.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 8 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Dijkstoel van den polder Arkemheen, te Nijkerk, van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland betreffende wijzigingen in den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Nijkerk.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op den legger A der wegen en voetpaden, door Burgemeester en Wethouders van Nijkerk opgemaakt op 17 November 1859 en door Gedeputeerde Staten van Gelderland vastgesteld den 15 Mei 1860, werd opgenomen de Arkemheensche zeedijk.

Op den bedoelden legger moesten, volgens art. 5 van het in 1857 vastgestelde reglement op de wegen, voetpaden enz. in Gelderland, gebragt worden de openbare wegen en voetpaden, die middelen van gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten zijn, of die gemeenschap daarstellen met de groote Rijks-wegen enz. Intusschen werd achter de vermelding van den Arkemheenschen dijk, in de kolom voor aanmerkingen, deze aanteekening gesteld: „De dijk is regtstreeks geen openbare weg, ofschoon dezelve des winters alleen kan gebruikt worden tot gemeenschap tusschen Nijkerk, Spakenburg en Bunschoten, en de afsluiting ook niet dan in buitengewone gevallen geschiedt.”

Het stellen van afsluitingen op den dijk, ten einde het verkeer met voertuigen te beletten, geschiedde nu en dan van wege het Bestuur van den polder Arkemheen, dat den dijk beheert, en had gewoonlijk tot doel beschadiging van den dijk, wanneer hij ten gevolge der weêrgesteldheid week was, te voorkomen.

Over het afsluiten van den dijk is in de jaren 1866, 1868 en 1869 geklaagd geworden. In laatstgenoemd jaar heeft dit ten gevolge gehad, dat op 13 Februarij eene conferentie gehouden is van eene Commissie uit Gedeputeerde Staten, Burgemeester en Wethouders van Nijkerk en eene Commissie uit het Collegie van Dijkgraaf en Heemraden van den Arkemheenschen polder, welke conferentie van wege Gedeputeerde Staten belegd was, om een overleg te bevorderen tusschen het Gemeentebestuur van Nijkerk en den Dijkstoel van den polder Arkemheen, betreffende het onderhoud en het regt van afsluiting van den zeedijk. Deze conferentie heeft echter niet tot het gewenschte resultaat geleid.

Een paar jaren later hebben Burgemeester en Wethouders van Nijkerk eene herziening van de leggers A en B der wegen, voetpaden enz. noodig geacht. Bij publicatie van 21 December 1871 werd ter kennis van belanghebbenden gebragt, dat de gewijzigde leggers A en B, behoorlijk gesloten en geteekend, gedurende dertig dagen, van af den 10 Januarij 1872, voor een ieder ter inzage zouden liggen op de gemeente-secretarie, en dat daartegen bezwaren zouden kunnen worden ingediend binnen dertig dagen na den 10 Februarij.

Wat den zeedijk betreft, bestond de wijziging hierin, dat de omschrijving eenigzins anders gesteld was, en dat de hierboven vermelde aantekening uit de kolom voor aanmerkingen was weggelaten.

Op 7 Maart 1872, binnen den daarvoor gestelden termijn, dienden Dijkgraaf en Heemraden van den polder Arkemheen bij Burgemeester en Wethouders een bezwaarschrift in, waarin zij, wat den zeedijk betreft, er tegen opkwamen, dat die dijk op den legger gebragt en dus verklaard werd een openbare weg te zijn.

Die dijk, zeiden Dijkgraaf en Heemraden, was aangelegd met het doel om zeewater te keeren, en het verkeer daarover werd enkel in het belang der aangrenzende polderlanden toegestaan.

Er hadden dan ook ten allen tijde op zekere punten afsluitingsmiddelen bestaan, welke in elk seizoen, op last van het Polderbestuur, gesteld werden, wanneer en zoolang dat Bestuur het in het belang van den zeedijk noodig achtte. Ten overvloede was dit geconstateerd in kolom 18 van den legger A, die bij besluit van Gedeputeerde Staten van 15 Mei 1860 was vastgesteld.

Dijkgraaf en Heemraden wezen voorts op het groote belang, aan de behoorlijke instand-houding van den zeedijk verbonden, en verzochten, op grond van een en ander, dat de zeedijk van den legger A mogt worden afgevoerd.

Burgemeester en Wethouders van Nijkerk zonden de gewijzigde leggers aan Gedeputeerde Staten, met bijvoeging van hunne opmerkingen omtrent de ingediende bezwaarschriften, dus ook omtrent dat van Dijkgraaf en Heemraden, die tevens mededeeling ontvingen van die opmerkingen, voor zooveel hun bezwaarschrift betrof, zoo als art. 12 van het reglement op de wegen en voetpaden dit voorschrijft.

De opmerkingen van Burgemeester en Wethouders kwamen hierop neder: zij konden niet toegeven, dat de dijk niet op den legger zou behooren. De dijk, zeiden zij, stelt ongetwijfeld eene hoofdverbinding daar tusschen de gemeenten Putten en Bunschoten (Spakenburg) over het grondgebied van Nijkerk, en, voor zoover men weet, is dáár ook altijd een weg geweest. Dat de Arkemheensche dijk gesticht is met het doel om zeewater te keeren, wordt niet betwist, maar doet niets ter zake, omdat het karakter van openbaren weg niet wordt weggenomen, wanneer een weg, loopende over den beganen grond, wordt verhoogd en alzoo tot dijk dienstbaar gemaakt.

Verder beroepen Burgemeester en Wethouders zich op eene kaart van den landmeter

J. van den Heuvel, van 1744, en eene kaart van het Kwartier van Veluwe, in de tegenwoordige staat van Gelderland, op welke kaarten de hier bedoelde weg zou voorkomen.

Daarbij komt, zeggen Burgemeester en Wethouders, dat de dijk zonder protest is geplaatst op den legger A, in 1860 door Gedeputeerde Staten vastgesteld; en nu moge het waar zijn, dat daarbij staat aangeteekend, dat de dijk regtstreeks geen openbare weg is, dit beteekent alleen, dat hij het eigenlijk of gedeeltelijk wel is. Hetgeen verder in die aantekening volgt: „ofschoon dezelve des winters alleen kan gebruikt worden” enz., wil zeggen, dat in den winter geene andere wegen dan de zeedijk bruikbaar zijn, terwijl de laatste woorden der aantekening: „en de afsluiting ook niet dan in buitengewone gevallen geschiedt”, beteekenen, dat de afsluiting alleen dan geschiedt, wanneer o. a. door het winterweder de sterkte van den dijk bij verder gebruik van den weg zou lijden, even als b. v. de Rijks-wegen bij invallenden dooi tijdelijk worden afgesloten.

Het gevaar voor den dijk, zeggen Burgemeester en Wethouders ten slotte, zou door hardmaking van den weg zijn weg te nemen, zoo als het voorbeeld van andere dijken bewijst; en er is geen reden denkbaar, waarom de gemeente Nijkerk en de polder Arkemheen eene zoo dure en stevige basculebrug over de groote Nijkerkerzeesluis zouden gelegd hebben, indien daarover niet veel en zware passage werd verwacht; ook wordt de zeedijk noch onder de gemeente Putten, noch onder de gemeente Bunschoten ooit afgesloten.

Deze opmerkingen van Burgemeester en Wethouders waren vervat in eene op 28 Maart 1872 vastgestelde missive aan Gedeputeerde Staten. De mededeeling er van, zoowel aan Gedeputeerde Staten als aan Dijkgraaf en Heemraden, geschiedde bij schrijven van 9 April. Dijkgraaf en Hoogheemraden dienden daarop, naar aanleiding van art. 13 van het reglement, nadere bezwaren bij Gedeputeerde Staten in, bij schrijven van 23 April 1872. De opmerkingen van Burgemeester en Wethouders werden daarbij beantwoord als volgt:

Dat de zeedijk ongetwijfeld eene korte verbinding daartelt tusschen de gemeenten Putten en Bunschoten (Spakenburg), wordt door Dijkgraaf en Hoogheemraden ontkend; en er wordt erop gewezen, dat Burgemeester en Wethouders zelve, in kolom 3 van den legger, bij de aanwijzing der rigting of strekking, zeggen, „dat de zeedijk in een binnenweg naar Putten dood loopt”, hetgeen er het karakter van openbaren weg aan ontnemt. Van daar dan ook, dat de dijk, voor zoover hij door de gemeente Putten loopt, door Burgemeester en Wethouders dier gemeente is gebragt op legger B (wegen, welke de onderscheidene deelen eener gemeente onderling verbinden).

Dat over het bovenvlak van den dijk een weg loopt, wordt niet ontkend; deze dient tot uitweg voor de landen in den polder Arkemheen, onmiddellijk aan den dijk gelegen, maar het is geen openbare weg; van daar de middelen tot afsluiting, waarmede de dijk, zoo zeggen Dijkgraaf en Hoogheemraden, onder elke omstandigheid en voor korter of langer tijd wordt afgesloten.

Op de bewering, dat de stichting van den dijk met de bestemming om zeewater te keeren er het karakter van openbaren weg niet aan ontnomen heeft, wordt geantwoord met eene verwijzing naar het charter van 1356, gegeven door Reynout III, Hertog van Gelder en Graaf van Zutphen, welk charter, regelende den aanleg en het beheer van den dijk, te leggen over Erchemehen, volgens Dijkgraaf en Hoogheemraden, geenerlei bewijs oplevert, dat er een bestaande weg zou zijn verhoogd en tot dijk dienstbaar gemaakt.

Het beroep op de hierboven vermelde kaarten wordt beantwoord met een beroep op het werk van L. A. J. Baron Sloet, *Bijdragen tot de kennis van Gelderland*, III, blz. 253, waar, zoo zeggen Dijkgraaf en Hoogheemraden, eene vrij uitvoerige beschrijving van den Arkemheenschen polder voorkomt, en met geen woord melding gemaakt wordt van een weg over den zeedijk.

Tegenover het aangevoerde door Burgemeester en Wethouders, dat de dijk zonder protest geplaatst is op den in 1860 opgemaakten legger, wordt gesteld een beroep op het verhandelde in de conferentie, gehouden op 13 Februarij 1869 (van welke hierboven reeds melding gemaakt is), waaruit, volgens Dijkgraaf en Hoogheemraden, blijkt, dat zij den zeedijk nooit als openbaren weg hebben erkend, dat dit ook niet is geschied door Gedeputeerde Staten, noch Burgemeester en Wethouders toen in het gelijk gesteld zijn.

Verder wordt gehandeld over de aanteekening in den legger van 1860.

Volgens art. 8 van het reglement, zeggen Dijkgraaf en Hoogheemraden, behooren op den legger A gebragt te worden de wegen en voetpaden in art. 1, litt. a, en op den legger B de straten enz., in art. 1, litt. b, genoemd. Wegen enz., die „regtstreeks“ geen, of „regtstreeks“ wel openbare wegen zijn, worden in art. 1 niet genoemd; het bijwoord „regtstreeks“ is derhalve in de aanteekening op den legger van 1860 gebezigd in strijd met de wet en derhalve nietig. Wordt nu dat bijwoord doorgehaald, dan staat er: de dijk is geen openbare weg. De uitlegging, door Burgemeester en Wethouders aan dit gedeelte der aanteekening gegeven, dat de dijk eigenlijk of althans gedeeltelijk wel een openbare weg zou zijn, behoeft geen wederlegging.

Uit de volgende woorden der aanteekening: „ofschoon dezelve des winters alleen kan gebruikt worden tot gemeenschap“ enz., zou, volgens Dijkgraaf en Hoogheemraden, logisch volgen, dat de dijk daartoe des zomers niet kon gebruikt worden. Zij constateren nu echter, dat de dijk in den regel des zomers, en des winters bij vriezende weêr, wordt opengesteld voor het algemeen verkeer, maar dat zij, wanneer de weêrsgesteldheid dit verkeer niet gedooft, wanneer namelijk de dijk door regen week gemaakt is, hem onverwijld met de daartoe aanwezige middelen afsluiten, onverschillig of het zomer of winter is.

In verband met de laatste woorden der aanteekening: „en de afsluiting dan ook niet dan in buitengewone omstandigheden geschiedt“, wordt nog opgemerkt, dat in den regel wordt gehandeld, zoo als zoo even gezegd werd, maar dat daarenboven ook wel onder andere dan de genoemde omstandigheden ten allen tijde en voor onbepaalden tijd de dijk wordt afgesloten, zoo als dit b. v. geschied is gedurende het heerschen der veepest. Het afsluiten van den dijk is dus, volgens Dijkgraaf en Hoogheemraden, niet gelijk te stellen met den maatregel, die bij invallenden dooi ten aanzien van de Rijks-wegen genomen wordt.

Er bestaat overigens, zeggen zij, werkelijk gevaar voor den dijk, indien hij altijd door als weg gebruikt wordt; reeds in 1604 is dit erkend, toen het berijden van den dijk en de wegen in Arkenheem met mest- en houtwagens verboden werd. Dat daaraan door hard maken van het bovenvlak zou te gemoet gekomen worden, behoeft geen betoog.

Het door Burgemeester en Wethouders gezegde omtrent de brug over de Nijkerkerzeesluis wordt beantwoord door mededeeling van een schrijven van den Raad van Nijkerk aan het Polderbestuur van 18 Januarij 1865, waarbij wordt voorgesteld, dat eene nieuwe brug gemaakt en onderhouden worde door de gemeente en den polder, ieder voor de helft.

Bij besluit van 30 April 1872 hebben Gedeputeerde Staten, met terugzending van de leggers A en B, het schrijven van den Dijkstoel van Arkenheem van 23 April in handen gesteld van Burgemeester en Wethouders van Nijkerk, en hun de opmerking gemaakt, dat, volgens art. 16 van het reglement, aan Gedeputeerde Staten moeten worden ingezonden de primitieve leggers, in het gemeente-archief berustende.

Daarop hebben Burgemeester en Wethouders van Nijkerk, bij brief van 30 Mei 1872, met terugzending der nieuw opgemaakte leggers A en B en toezending der primitieve leggers, in het gemeente-archief berustende, in hoofdzaak het volgende aan Gedeputeerde Staten berigt:

Hetgeen in den legger vermeld staat, dat de zeedijk in een binnenweg naar Putten dood loopt, wil zeggen, dat hij als dijk dood loopt, omdat het terrein dáár zoo hoog wordt, dat er geen dijk meer noodig is, maar de weg loopt door.

Dat de zeedijk, voor zoover hij onder Putten ligt, door Burgemeester en Wethouders dier gemeente op legger B gebragt is, weërspreekt het beweren van Dijkgraaf en Hoogheemraden, dat het geen openbare weg zou zijn.

Dat de weg over het bovenvlak van den dijk, waarvan het bestaan door den Dijkstoel niet wordt betwist, een uitweg zou zijn voor de landen in den polder, onmiddellijk aan den dijk gelegen, kan niet worden toegegeven. De uitweg voor die landen ligt van de Puttershuizen tot ongeveer aan Rasschenbeek, aan de binnenzijde langs den teen van den dijk, en loopt alleen bij de sluisen over den dijk.

Het charter van 1356 spreekt niet van een weg, en er kan dus evenmin een negatief als een positief bewijs uit geput worden.

Hetgeen wordt gesteld tegenover de verwijzing naar twee oude kaarten, welke werkelijk bewijs opleveren, namelijk eene verwijzing naar het bekende werk van den heer SLOET, levert geen bewijs op; want deze laat zich in de eveneens uitvoerige beschrijvingen van al de rivier- en zeepolders over het al of niet bestaan van wegen op de kruin der dijken niet uit, ofschoon het hem niet onbekend kan zijn, dat op de meeste dier dijken wegen zijn aangelegd.

Het beroep op het verhandelde in de conferentie van 13 Februarij 1869 bewijst niets; want daarvan bestaan geene officiële notulen, en in ieder geval had die vergadering niets te beslissen.

En wat betreft de aantekening op den legger van 1860, door het woord „regtstreeks“ is van ter zijde te kennen gegeven, dat de afsluiting, die bij zekere weërsgesteldheid nuttig is, in sommige gevallen moest kunnen worden toegelaten. Het is waar, dat, wanneer het woord wordt weggelaten, er staat: „de dijk is geen openbare weg“, maar wat bewijst dit? Als men ook nog de letter *g* van het woord *geen* weglieft, dan stond er: „de dijk is een openbare weg“. Door te beweren, dat het woord „regtstreeks“ in strijd met de wet is gebezigd, legt de Dijkstoel aan Gedeputeerde Staten eene onwettige handeling ten laste; maar al neemt men zijn beweren aan, dan zou niet alleen het woord „regtstreeks“, maar de geheele zinsnede nietig zijn, want het zou geen zin hebben, eerst een weg op een legger van openbare wegen te vermelden en er dan bij te voegen: deze weg is geen openbare weg.

De Dijkstoel spreekt wel veel van afsluiten ten allen tijde, naar goedvinden, onder elke omstandigheid, voor onbepaalden tijd, en zelfs van openstellen voor het algemeen verkeer, maar blijft in gebreke te bewijzen, dat hij regt tot afsluiting heeft. Het feit is nog geen bewijs van het regt. B. v. de afsluiting tijdens het heerschen der veepest, daartoe was de Dijkstoel ongetwijfeld niet bevoegd; want, al ware het ten onregte geweest, de dijk stond toen op den legger A, en mogt dus, volgens art. 44 al. 2, van het reglement, niet door den Dijkstoel worden afgesloten.

Door de plaatsing van den dijk op den legger van 1860, zonder dat daartegen bezwaar is ingebracht, is het regt tot afsluiting, al had het vroeger bestaan, verloren gegaan; door tegen die plaatsing niet op te komen, heeft de Dijkstoel stilzwijgend het openbaar karakter van den zeedijk erkend.

Een bewijs, dat de zeedijk sedert eeuwen openbare weg is, levert de Dijkstoel zelf, door te vermelden het in 1604 uitgevaardigde verbod; daarbij toch worden de dijk en de wegen in één adem genoemd als bereiden wordende door mest- en houtwagens; en de houtwagens gaan in grooten getale van Putten naar Spakenburg.

De brief van den Raad van Nijkerk van 18 Januarij 1865 bewijst tegen den Dijkstoel. Immers daarin wordt gezegd, dat de gemeente genoeg zou hebben aan eene brug, geschikt voor menschen en vee, maar dat voor Arkemheen eene brug wenschelijk is, die gebruikt kan worden voor rij- en voertuigen, ook voor het vervoer van hout

van Putten naar Spakenburg. En het Polderbestuur heeft daarop niet geantwoord zoodanige brug niet noodig, of met dat vervoer niets te maken te hebben; het heeft vrijwillig de helft der kosten betaald.

Ten slotte maken Burgemeester en Wethouders nog deze opmerkingen:

1°. dat niet zij moeten bewijzen, dat de dijk op den legger moet gebragt worden; juist het omgekeerde is het geval, want het kan niet ontkend worden, dat de dijk in 1860 zonder reclame op den legger is geplaatst;

2°. dat zij zelve afsluiting van de kruin van den dijk, zoolang die niet hard gemaakt is, in sommige omstandigheden wenschelijk, soms zelfs noodzakelijk achten, maar dat dan ook art. 44 van het reglement de afsluiting toelaat, wanneer Burgemeester en Wethouders of, bij weigering, Gedeputeerde Staten daartoe vergunning geven.

Gedeputeerde Staten hebben vervolgens op 16 Julij 1872 een besluit genomen, hetwelk aldus aanvangt:

„Nader voorgenomen de door Burgemeester en Wethouders van Nijkerk bij missive van 9 April ll. *in duplo* ingezonden gewijzigde leggers A en B van de wegen en voetpaden in die gemeente, met de bezwaarschriften en verdere bijlagen;

„Gezien de naar aanleiding van dezerzijds besluit van 30 April ll. ingekomen missive van Burgemeester en Wethouders voornoemd van 30 Mei ll., houdende toezending van de primitieve leggers A en B, vastgesteld bij dezerzijds besluiten van 15 Mei 1860, n°. 48, en 29 December 1860, n°. 91, alsmede nadere opmerkingen omtrent het aan het Gemeentebestuur gerigt bezwaarschrift van J. J. M., en omtrent dat van den Dijkstoel van Arkemheen, gerigt aan Gedeputeerde Staten;

„Overwegende, dat door Burgemeester en Wethouders van Nijkerk zijn opgemaakt gewijzigde leggers A en B, dienende om de primitieve leggers te vervangen;

„dat de gewijzigde echter alleen kunnen worden beschouwd als voorstellen tot wijziging der oorspronkelijke leggers, aangezien volgens art. 15 van het provinciaal reglement op de wegen in de vastgestelde leggers geene veranderingen worden gemaakt dan door Gedeputeerde Staten;

„dat derhalve ook op de ingediende bezwaarschriften, voor zooveel daarbij niet wordt opgekomen tegen wijzigingen, eerst thans in de oorspronkelijke leggers voorgedragen, geene gunstige dispositie genomen kan worden.”

Verder worden in het besluit, voor zooveel de hier te behandelen zaak betreft, de volgende overwegingen gevonden:

„Overwegende, dat door het Bestuur van den Arkemheenschen polder bezwaren zijn ingediend:

„1°. tegen het brengen op legger A onder n°. 5 van den zeedijk;

„Overwegende ad I^{um}:

„dat de zeedijk op den in 1860 vastgestelden legger A onder n°. 6 is gebragt, zonder reclame daartegen van het Polderbestuur;

„dat thans alleen de omschrijving van den weg in kolom 2 is gewijzigd, en de aanteekening in de kolom van aanmerkingen is weggenomen;

„dat tegen die omschrijving en tegen deze weglating thans niet wordt opgekomen;

„dat alzoo op adressants reclame tegen het brengen van den zeedijk op den legger geene gunstige beschikking kan worden genomen;

„dat ook niet tot ambtshalve wijziging van den legger op dit punt genoegzame redenen bestaan.”

Het dispositief van het besluit strekt hiertoe, dat eenige wijzigingen van de leggers A en B worden vastgesteld, en daarvan in de vastgestelde leggers aanteekening zal worden gemaakt, en dat voorts eenige beschikkingen worden genomen tot uitvoering van het besluit.

Na ontvangst van een uittreksel uit dit besluit heeft de Dijkstoel zich bij schrijven van 12 Augustus 1872 tot Gedeputeerde Staten gewend.

Hij zegt daarin, dat het hem uit den aanhef en de eerste overwegingen van het besluit gebleken is, dat de ongunstige beschikking op zijne reclame alleen te wijten is aan eene verkeerde opvatting van het reglement op de wegen enz. door het Gemeentebestuur van Nijkerk, waarop dat Bestuur door Gedeputeerde Staten bij het aangehaalde besluit van 30 April schijnt opmerkelijk gemaakt te zijn. Immers, zegt de Dijkstoel, zijn oorspronkelijk aan Gedeputeerde Staten gewijzigde leggers A en B ingezonden; ook te Nijkerk hebben evenzeer alleen die nieuwe leggers ter visie gelegen. Burgemeester en Wethouders zijn van het denkbeeld uitgegaan, dat door hen opgemaakte nieuwe leggers A en B de primitieve moesten vervangen. Dijkgraaf en Hoogheemraden waren nu bevoegd bezwaren in te brengen tegen hetgeen ter visie lag, tegen den geheelen nieuwen legger A; zij zijn daarom opgekomen in beginsel tegen het plaatsen van den zeedijk op den legger.

Hadden enkel wijzigingen ter visie gelegen en ware dus, hetgeen in den primitieven legger onveranderd bleef, aan het oordeel van den Dijkstoel onttrokken, dan zou hij zich bepaald hebben tot eene reclame tegen de verandering en weglating der aantekening omtrent den zeedijk. Ook in verband met het verhandelde in de conferentie van 13 Februarij 1869 (waarvan de Dijkstoel bij dit schrijven een verslag overlegt) ware het behoud van die aantekening voldoende geweest tot handhaving van het regt van afsluiting van den dijk.

Het is dus volgens den Dijkstoel aan de handelwijze van Burgemeester en Wethouders te wijten, dat de Dijkstoel niet is opgekomen tegen de verandering der omschrijving, noch tegen de weglating der aantekening; en nu zou het onbillijk zijn, dat de polder zou boeten voor een verzuim van Burgemeester en Wethouders van Nijkerk.

De Dijkstoel merkt nog op, dat uit den aanhef van het besluit van Gedeputeerde Staten blijkt, dat door hen met het Gemeentebestuur van Nijkerk eene briefwisseling is gevoerd na de indiening der bezwaren van den Dijkstoel, en dat onder dagteekening van 30 Mei het Gemeentebestuur niet alleen door toezending der primitieve leggers van zijne min regelmatige handelwijze is teruggekomen, maar ook daarbij nadere opmerkingen omtrent de bezwaren van den Dijkstoel gevoegd heeft. In dien stand der zaak, met het oog op de omwerking der oorspronkelijke stukken, die ter visie gelegen hebben, komt het den Dijkstoel voor, dat er allezins reden zou geweest zijn voor toepassing in zijn geheel van art. 14, al. 1, van het reglement, en dat de Dijkstoel regt had om alsnog door Gedeputeerde Staten gehoord te worden.

Alvorens het beroep op den Koning te doen, bij art. 14, al. 3, van het reglement toegelaten, meent de Dijkstoel eene poging te moeten doen om Gedeputeerde Staten terug te brengen van hun besluit van 16 Julij. Hij vertrouwt, dat de onbillijkheid eener niet-ontvankelijk-verklaring zal worden ingezien en verzoekt, dat de aantekening omtrent den zeedijk op den legger gehandhaafd of er weder opgebracht worde.

Burgemeester en Wethouders van Nijkerk, hieromtrent door Gedeputeerde Staten gehoord, geven bij schrijven van 5 September 1872 in hoofdzaak te kennen:

„dat er geene latere omwerking van de stukken, die ter visie gelegen hebben, heeft plaats gehad; dat de gewijzigde leggers door Gedeputeerde Staten zijn vastgesteld, zoo als ze door Burgemeester en Wethouders voorloopig waren opgemaakt en ter visie gelegen hadden, met de geringe veranderingen, daarin door Gedeputeerde Staten gebracht, overeenkomstig art. 14 van het reglement; dat die gewijzigde leggers dus in werkelijkheid in de plaats treden van de oude, maar ter opvolging van artt. 15 en 16 van het reglement aan de oude leggers zijn gehecht, waarop echter alle nummers zijn doorgehaald, en die dus feitelijk zijn vervallen;

„dat het Polderbestuur dus alles heeft kunnen zien wat ter visie moest liggen;

dat niets is achtergehouden of later omgewerkt, en de zaak geheel overeenkomstig het reglement is behandeld;

„dat zij (Burgemeester en Wethouders) aan het verslag van het verhandelde in de conferentie zeer weinig waarde hechten, daar dit eenzijdig door het Polderbestuur is opgemaakt en ook alleen uitgewerkt is, voor zooveel betreft hetgeen door den Dijkshrijver is aangevoerd; dat het bovendien geen enkel bewijs bevat voor het regt om den dijk af te sluiten, en dat, bij de beschouwingen van de Commissie uit den Dijkstoel, welke er in voorkomen, geheel is voorbijgezien, dat de dijk reeds op den legger stond en er in 1860 op gebragt was, zonder dat het Polderbestuur daartegen was opgekomen;

„dat het eigendomsregt van den polder op den dijk, door den Dijkshrijver in de conferentie uit het charter van 1356 afgeleid, niet wordt betwist, maar dat er bestaan kan eigendomsregt op den grond en erfdienstbaarheid om daarover een openbaren weg te moeten toelaten.“

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij besluit van 24 September 1872, met aanhaling van artt. 16, 17 en 18 van het reglement, aan den Dijkstoel te kennen gegeven, dat zij in het reglement geene aanleiding hadden gevonden om op hun besluit van 16 Julij terug te komen.

Bij adres van 12 October 1872 is de Dijkstoel bij den Koning in beroep gekomen. Hij zegt, dat hij gewoon is den weg over den zeedijk bij nat weder af te sluiten; dat zijn regt van afsluiting steeds is erkend, ook bij den legger van 1860, door de bekende aantekening; dat echter Gedeputeerde Staten op voorstel van het Gemeentebestuur die aantekening hebben weggelaten; dat, volgens art. 16 van het reglement, alleen in bepaalde dáár genoemde gevallen veranderingen in den oorspronkelijken legger kunnen gebragt worden; dat aantekeningen zoo als die, welke de oorspronkelijke legger ten aanzien van den zeedijk inhield, blijkens art. 9 van het reglement, een integrerend deel van den legger uitmaken, en dus ook niet anders dan in die gevallen bijgevoegd of weggelaten kunnen worden.

Verder voert de Dijkstoel aan, dat, op voorstel van het Gemeentebestuur van Nijkerk, de Watergoorsche, verder Nekkevelder weg, door Gedeputeerde Staten van legger A op legger B gebragt is, zoodat de zeedijk, welke nu alleen door wegen, op legger B staande, met de gemeente Nijkerk in verbinding is, in geen enkel opzigt meer valt in de termen van de wegen en voetpaden van art. 1, litt. a, welke op legger A behooren.

Om die redenen verzoekt de Dijkstoel vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 Julij 1872, n°. 25, en 24 September 1872, n°. 37, voor zooverre betreft de wijziging van legger A der wegen in de gemeente Nijkerk met betrekking tot den zeedijk.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, omtrent dit adres gehoord, zeggen bij hun berigt van 22 Januarij 1873 het volgende:

„De Dijkstoel van Arnhemheen reclameert thans:

„1°. tegen de plaatsing van den zeedijk op legger A der gemeente Nijkerk;

„2°. tegen het weglaten der bepaling in de kolom van aanmerkingen; volgens welke in buitengewone gevallen de afsluiting van den zeedijk geschiedt.

„Wat het eerste punt betreft, zoo merken wij op, gelijk wij bij ons besluit van 16 Julij 1872, n°. 26, overwogen, dat de zeedijk op den in 1860 vastgestelden legger is gebragt, zonder reclame daartegen van den Dijkstoel. Bij de wijziging van den legger in het afgelopen jaar is daarin geene verandering gekomen, en kon dus, naar ons oordeel, tegen het voorkomen van den zeedijk op legger A niet worden gereclameerd.

„Wat het tweede punt aangaat, zoo is bij het brengen van den zeedijk op den in 1860 vastgestelden legger in de kolom van aanmerkingen eene bepaling gemaakt,

volgens welke in buitengewone omstandigheden de afsluiting van den zeedijk geschiedt.

„Daar deze vermelding, zoo daarop, gelijk hier, een regt van afsluiting wordt gegrond, minder in overeenstemming was te brengen met de bepaling van art. 44, n°. 35, van het provinciaal reglement, welke het plaatsen van hekken of het behouden van de bestaande op de wegen verbiedt, hebben wij aan het Gemeentebestuur in overweging gegeven om bij eene eventuele herziening van den legger òf den zeedijk op legger B over te brengen, òf bovengemelde bepaling betreffende de afsluiting van den zeedijk te doen vervallen.

„Dit laatste is in het afgelopen jaar geschied.

„Tegen die weglating is echter door adressant noch bij Burgemeester en Wethouders, noch bij ons gereclameerd, dan nadat reeds de legger overeenkomstig het provinciaal reglement was vastgesteld, waarom wij bij ons besluit van 24 September ll., n°. 37, geene aanleiding vonden om op ons besluit van 16 Julij ll., n°. 26, terug te komen. Wij meenen dus, dat, vermits door adressant geene reclame omtrent de vervallen aanteekening in den legger overeenkomstig het reglement bij Burgemeester en Wethouders of ons Collegie is ingebracht, adressant in zijn beroep bij den Koning niet-ontvankelijk moet worden geacht.”

Gedeputeerde Staten merken verder nog op, dat art. 16 van het reglement, waarop de reclamant zich beroept, in 1870 is gewijzigd in dien zin, dat de vroeger bestaande beperking der bevoegdheid tot wijziging van den legger is vervallen;

dat art. 44, 2°., van het reglement gelegenheid geeft tot afsluiting, wanneer die som noodig mogt zijn;

dat reclamant zich noch in zijne reclame bij het Gemeentebestuur, noch in die bij Gedeputeerde Staten beroepen heeft op de overbrenging van den Watergoorschen, verder Nekkevelder weg, van legger A op legger B. „Had hij dit gedaan,” zeggen Gedeputeerde Staten, „dan zouden wij deswege een onderzoek hebben kunnen instellen, en bij hetzelfde besluit van 16 Julij eene beslissing nemen ten aanzien dier wegen.

„Dit niet geschied zijnde, is de adressant ook in dit opzigt bij den Koning niet-ontvankelijk.”

Nadat dit geschil krachtens 's Konings magtiging door den Minister van Binnlandsche Zaken bij brief van 21 Februarij 1873, n°. 112, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) was aanhangig gemaakt, is nog ingekomen eene memorie van den Dijkstoel, waarin deze een overzigt geeft van den loop der zaak, en voorts het regmatige zijner bezwaren tracht aan te toonen. De voornaamste nieuwe beschouwingen, welke in dit uitvoerige stuk voorkomen, zijn de volgende:

De Dijkstoel erkent zich ten onregte beroepen te hebben op art. 16 van het reglement; de wijziging, in 1870 in dit artikel gemaakt, was over het hoofd gezien.

Ten gevolge van die wijziging is nu de bevoegdheid om veranderingen in den legger te maken onbeperkt.

Maar wanneer nu, met gebruik-making van die bevoegdheid, in de omschrijving van een weg eene wijziging gemaakt wordt, die het wezen der zaak raakt, zouden dan belanghebbenden niet mogen betoogen, dat in dat geval de geheele weg niet op den legger behoort. Wat den zeedijk betreft, de plaatsing daarvan op den legger was voor den polder onschadelijk, zoolang het regt van den Dijkstoel tot afsluiting gehandhaafd werd; maar toen de bekende aanteekening verviel, werd de plaatsing van den weg op den legger onaannemelijk, en had de Dijkstoel regt en reden om daartegen op te komen.

Bovendien niet de wijzigingen in de leggers, maar de gewijzigde leggers in hun

geheel zijn bij de publicatie van 21 December 1871 aan de critiek van belanghebbenden onderworpen.

Reeds om deze reden zou de exceptie van niet-ontvankelijkheid niet kunnen opgeworpen worden, indien de Dijkstoel alleen gereclameerd had tegen de plaatsing van den dijk op den legger. Maar hij is ook opgekomen tegen de weglating der aanteeke-ning; een deel der missive van 23 April aan Gedeputeerde Staten is gewijd geweest aan het betoog van de kracht dier aanteekening en van den waarborg, welken haar behoud voor de regten van den Dijkstoel opleverde.

In het bericht van Gedeputeerde Staten van 22 Januarij 1873 wordt gezegd, dat die aanteekening, wanneer daarop een regt van afsluiting gegrond wordt, minder in overeenstemming te brengen is met art. 44, n°. 35, van het reglement. Maar wie, vraagt de Dijkstoel, heeft den legger met die vermelding in 1860 vastgesteld? Gedeputeerde Staten zelve?

Terwijl er, naar het oordeel van den Dijkstoel, geene termen zijn voor de exceptie van niet-ontvankelijkheid, bestaat er, naar zijne meening, nu meer dan ooit reden om den zeedijk òf wel van den legger A af te voeren, òf wel om de aanteekening te handhaven.

Volgens het Gemeentebestuur van Nijkerk, zou het gevaar voor den dijk door hardmaking zijn weg te nemen. Maar, zegt de Dijkstoel, aan zulk een kostbaren maatregel kan niet ernstig gedacht worden; want het is te verwachten, dat binnen zeer korten tijd een aanvang zal worden gemaakt met het aanleggen van een straatweg tot regtstreeksche verbinding van Bunschoten en Nijkerk, waardoor het vervoer over den zeedijk zal vervallen.

In zijn beroep op de verandering, in de leggers gemaakt ten aanzien van den Watergoorschen, verder Nekkevelder weg, zou de Dijkstoel volgens Gedeputeerde Staten niet-ontvankelijk zijn, omdat hij dit bezwaar niet bij hen deed gelden, en zij alzoo geen onderzoek hebben kunnen instellen. Maar wie heeft, vraagt de Dijkstoel, die verandering gemaakt? Gedeputeerde Staten van Gelderland; en het is ongerijmd te veronderstellen, dat zij dit zonder onderzoek of voldoende gronden gedaan hebben.

De Dijkstoel ontkent, dat eene oplossing van zijne bezwaren zou te vinden zijn in art. 44, n°. 2, van het reglement, volgens hetwelk afsluiting kan plaats hebben met vergunning van Burgemeester en Wethouders of Gedeputeerde Staten. Die vergunning, zegt hij, zou veelal te laat komen. Er zou dan eene doorlopende vergunning noodig zijn voor het geheele slechte seizoen.

In het slot der memorie wordt gezegd, dat de pligt om de belangen der geërfden in den polder te beschermen, den Dijkstoel genoopt heeft om, op grond van algemeen belang, overeenkomstig art. 166 der provinciale wet, de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van 16 Julij 1872 te vragen, voor zooveel betreft de wijziging van legger A met betrekking tot den zeedijk.

De verschillende stukken, in deze zaak gewisseld, zijn overgelegd; ook de oude en de nieuwe leggers. Van vele dier stukken zijn bovendien afschriften gevoegd bij de memorie van den Dijkstoel, waarbij bovendien gevoegd zijn een afschrift van het charter van 1356, van een stuk uit het jaar 1604, houdende het hierboven vermelde verbod betreffende het rijden, van een bericht van den Dijkstoel aan Gedeputeerde Staten over afsluiting van den dijk, gedagteekend 30 Julij 1866, voorts een exemplaar der *Nijkerksche Courant*, waarin de publicatie van 21 December 1871 geplaatst is.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een belanghebbende tegenwoordig. Heeft de belanghebbende ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. W. Baron VAN GOLTSTEIN, Dijkgraaf van den polder Arkenheer, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, zegt als appellant hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Ik zou gaarne mij onthouden hebben van eene mondelinge toelichting van het ingesteld beroep, en mij liever bepaald hebben tot eene bloote verwijzing naar de uitvoerige memorie, door den Dijkstoel onder dagtekening van 9 Maart ll. aan den heer Vice-President van den Raad van State in handen gesteld. Maar in deze geheele zaak komen zoovele incidenten, zoovele kleine bijzonderheden, zoovele exceptiën voor, dat ik vrees, dat door al die verschillende phasen in deze geheele zaak de aandacht te zeer worde afgeleid van de hoofdzaak, waarop het aankomt.

Welligt draagt de memorie, door den Dijkstoel ingediend, daarvan mede de schuld, en is ook daardoor de hoofdzaak op den achtergrond geraakt. Ik wensch daarom nog met een kort woord de bezwaren van den Dijkstoel te adstrueren. Anders werd misschien als eene quaestie van vorm behandeld eene zaak, wier beslissing eenen hoogst nadeeligen invloed op het lot van eene welvarende streek kan uitoefenen.

Het zou mij geen moeite kosten op een aantal punten terug te komen, welligt zelfs om de lachspieren op te wekken. Ik zou u, Mijne Heeren, dien ongelukkigen belanghebbende kunnen voorstellen, die heden door het Gemeentebestuur van Nijkerk uitgenoodigd wordt zijne bezwaren tegen een bepaald, hem voorgelegd, stuk te willen opgeven, en morgen door Gedeputeerde Staten van Gelderland in zijne reclame niet-ontvankelijk verklaard wordt, omdat hij tegen dat stuk, en niet tegen een ander gereclameerd heeft.

Het zou ook niet moeilijk zijn met eenige ironie te spreken van een Collegie, dat iets vaststelt, waarmede het later zelf erkent niet bekend te zijn. Gedeputeerde Staten van Gelderland toch hebben ten vorigen jare den Watergoorschen weg van legger A der wegen in de gemeente Nijkerk afgevoerd, en beweren, nu de Dijkstoel in zijn adres aan den Koning aantoot, dat in dat geval de aanwezigheid van den zeedijk op dien legger met het reglement in strijd is, dat zij die zaak niet onderzocht hebben. Ik laat nu daar de vraag, of de bepaling, dat Gedeputeerde Staten al de leggers van al de gemeenten van hun gewest vaststellen, niet weder een gevolg is van dien ongelukkigen geest van centralisatie, in onze wetgeving overal doorgedrongen; maar ik vraag, of de bewering aannemelijk is, dat zij eene gewigtige bepaling als het afvoeren van eenen weg van den legger zouden goedkeuren zonder behoorlijk onderzoek?

Maar ik laat al die bijzonderheden ter zijde. De zaak komt eigenlijk alleen neder op de vraag: is de afsluiting van den zeedijk, zoo als zij tot nu toe door den Dijkstoel plaats vond, in het algemeen belang of niet?

Is het *niet* in het algemeen belang, is het *niet* noodig, kunnen ten allen tijde zonder schade over dien zeedijk vrachtwagens rijden, dan moet zeer zeker het besluit van Gedeputeerde Staten worden gehandhaafd. Maar valt het niet te ontkennen, dat de dijk bij slechte weërgesteldheid schade lijdt door het berijden, dan bestaat er geen twijfel, of het besluit van Gedeputeerde Staten moet worden vernietigd. Hierop komt het aan, uit het oogpunt van het algemeen belang. Onnoodig is het, om in een land als het onze het nut en het belang van dijken te betoogen. Reeds in de oudste tijden is de behoefte daaraan door de ingezetenen der Arkenheer gevoeld en de vergunning verkregen tot het leggen van een dijk. Deze dagteekent al van de veertiende eeuw.

Weldra is gebleken, dat die dijk geene voldoende waarborgen opleverde. Doorbraken hadden bij herhaling, nog in de vorige eeuw, plaats; en de overtuiging won

langzamerhand veld, dat het noodig was den dijk met zware steenen te bekleden, ten einde tegen de aanvallen der zee te kunnen beschermd zijn.

Men is daarmede dan ook destijds begonnen; en men is in de laatste jaren geëindigd met het bekleden van den dijk met zware steenen. Tonnen schats zijn er aan besteed, en op dit oogenblik is de dijk in uitmuntenden staat. Sedert een tal van jaren is er van geen doorbraak sprake geweest. Evenwel gevaar bestaat nog altijd. Het is geen ongewoon verschijnsel, dat in het najaar bij westerstormen de golven over den dijk slaan. Ik herinner mij zelfs, dat vóór weinig jaren 's winters bij sterken ijsgang eene ijsschots midden door den dijk, ondanks de steenen bekleding, drong en alleen om den krachtigen weêrstand, dien de dijk zelf bood, daarin bleef zitten, zonder ongelukken te veroorzaken.

Er kan dus niet genoeg gewezen worden op het groot belang, dat die dijk zooveel mogelijk in onverzwakten toestand worde gehouden.

De kruin van den geheelen dijk is van klei. En nu weet ieder, dat de klei, al naar mate der omstandigheden, hard of slap is. Of een kleiweg is hard als een rots, als het droog weder is; òf hij is, als hij door water is doorweekt, zacht en slap. En nu is het onbetwistbaar, dat, als een dijk als deze is doorweekt door aanhoudende regens, hij door zware wagens zou worden verzwakt en geen krachtigen tegenstand meer zou kunnen bieden tegen storm of tegen ijsgang. Zoo doende zou de waarborg voor achtergelegen landen door dat berijden zeer verminderen.

Het is op dien grond, dat dan ook ten allen tijde de Dijkstoel een boom op dien dijk geplaatst heeft tusschen Nijkerk en Bunschoten; een zeer vertrouwd persoon is belast met de taak om, als er veel water gevallen is en de sporen op den dijk vol staan, dien boom te sluiten.

Is dat eene belemmering voor het verkeer? Natuurlijk.

Maar heeft men daarover geklaagd? Genoegzaam niet.

Uit de overgelegde stukken blijkt, dat van de zijde der gemeente Bunschoten ettelijke jaren geleden eene klacht is uitgegaan. Maar die gemeente had beter gedaan om eenvoudig den weg te verbeteren, die haar met Nijkerk verbindt en, welligt wegens zijn toestand, de Smeerweg genoemd wordt. Van den Arkemheenschen polder kan toch niet wel gevergd worden om de eigen landen aan gevaar bloot te stellen, omdat eene vreemde gemeente hare eigen wegen niet verkiest te onderhouden.

Om het karakter en het gewigt dier klacht te beoordeelen, verdient het volgende mededeeling. Sedert eenige jaren heeft tusschen de gemeenten Nijkerk en Bunschoten een overleg plaats om een klinkerweg tot verbinding daar te stellen. De kosten van dien weg onder Nijkerk bedragen ongeveer drie maal de som, onder Bunschoten vereischt. Door de gemeente, den polder en de provincie Gelderland is die som, f 45,000, bijeengebragt. En nu kan of wil Bunschoten, hoewel voor een derde door de provincie Utrecht geholpen, niet de betrekkelijk geringe som geven voor den aanleg, op haar gebied benodigd. Deze omstandigheid mag tot maatstaf strekken der waarde, welke Bunschoten aan eene verbinding met Nijkerk hecht, en welke hare klacht over afsluiting van den dijk verdient.

Er bestaat dus geen bewijs van groot belang voor Bunschoten bij dien weg.

Er is ook geklaagd door zekeren heer van der Vlier (nota bene een Geërfde, die slechts 3 bunders grond in den polder bezat, en sedert twee jaren geen Geërfde meer is).

Te gelijker tijd verschenen er eenige artikelen in de *Nijkerksche Courant*, die niet onduidelijk de kenmerken dragen uit dezelfde bron te zijn gevloeid.

Maar dit is zeker, dat op den Geërfdendag nooit of nimmer eenige klacht is vernomen; en gisteren nog verzekerde mij een man, die *ex officio* sedert dertig jaren die geërfden-vergadering bijwoont, dat er nooit eenige klacht is gehoord.

Er ontstaat wel eenige belemmering in het verkeer; doch dat is niet noemenswaardig.

En in ieder geval begrijpen de Geërfden, dat het belang om den dijk in onverzwakten toestand te houden, meer dan opweegt tegen het geringe ongerief eener tijdelijke afsluiting van den weg daarover. Daarom is er nooit over die afsluiting geklaagd. Die omstandigheid in verband met de talrijke klagen, die over gewigtige en nietige onderwerpen op den jaarlijkschen Geërfdendag gehoord worden, is, dunkt mij, het beste bewijs voor het overgrootte belang, hetwelk in het beletten van elke verzwakking van den zeedijk gelegen is.

Maar welk betoog is klemmender dan dit? Burgemeester en Wethouders van Nijkerk, onze tegenpartij in deze zaak, erkennen zelve en herhaaldelijk, blijkens de stukken, dat het berijden van den dijk door wagens op een tijdstip, dat hij door regens doorweekt is, gevaarlijk en schadelijk kan zijn.

Nu verwijst men ons naar art. 44, 2°.; eene bepaling, volgens welke vergunning kan gevraagd worden van het Gemeentebestuur, en bij weigering van Gedeputeerde Staten, om een weg, welke op legger A staat, af te sluiten. Maar, Mijne Heeren, het is duidelijk, dat, indien juist is, dat aanhoudende regens den dijk doorweken en voor het berijden ongeschikt maken, maar opgevolgde droogte hem weder hard en voor het gebruik met wagens geschikt maken, het verlof om af te sluiten veelal komen zal, wanneer het gevaar voorbij is.

Of het is hier dus eene aardigheid, òf juist het middel om het verkeer veel meer te belemmeren? Immers in het najaar en in den winter loopt de zeedijk het meest gevaar. Het Polderbestuur zou dus verlof moeten vragen om hem gedurende dien geheelen tijd af te sluiten. En zou dan de belemmering niet veel grooter zijn?

Er is ook nog gesproken in de aangehaalde stukken van een strijd met het reglement door de aanmerking, welke op legger A, zoo als hij oorspronkelijk vastgesteld was, voorkomt.

In der tijd is die legger met die aanmerking vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

Of dit terecht geschied is, daarover zou men kunnen twisten. Gronden waren voor en tegen aan te voeren. In elk geval het is geschied, en jaren lang heeft die aantekening het regt tot afsluiting van den Dijkstoel beschermd. Zeer stellig en zeer onbetwistbaar is het echter, dat de legger A op dit oogenblik, zoo als hij nu is vastgesteld, in lijnregten strijd is met het reglement op de wegen en voetpaden. Men zie slechts art. 8, in verband met art. 1a, in.

Men heeft toch den éénigen weg, die van den zeedijk naar de gemeente leidde, van den legger A afgevoerd, zoodat op dit oogenblik de dijk niet meer is een middel van gemeenschap tusschen twee gemeenten, en alzoo niet meer op legger A behoort.

Ik meen het hierbij te kunnen laten. Gaarne had ik het aan een bekwaam en scherpzinniger tolk overgelaten om de zaak hier nader te komen toelichten. Het komt ten deze echter minder aan op welsprekende taal dan op eene diepe overtuiging. En de overtuiging, dat het ontnemen aan den Dijkstoel van zijn regt van afsluiting in strijd is met het algemeen belang, staat bij mij vast. Mogt zij ook de uwe worden.

De *Voorzitter*: Ik wenschte u te vragen, of u ook persoonlijk bekend en gebleken is, welke leggers ter visie hebben gelegen? of alleen ter visie hebben gelegen, gelijk in de stukken beweerd is, geheel nieuw opgemaakte leggers, dan wel ook de oude leggers van het jaar 1860 met de daarin beoogde wijzigingen?

De heer VAN GOLTSTEIN: Ik heb het onderzoek van de leggers in der tijd aan eene Commissie opgedragen, waaronder de Dijkshrijver. Deze heeft mij medegedeeld, dat, toen hij zijn voornemen te kennen gaf om op de secretarie de leggers te gaan inzien, zij hem met bereidwilligheid t'huis ter inzage gebragt zijn. Dat waren gewijzigde leggers, niet de oude leggers met eene nota van wijzigingen.

De bedoeling van het reglement op de wegen schijnt inderdaad te zijn, dat enkel de wijzigingen met de bestaande leggers ter visie gelegd worden. Dan weten de belanghebbenden, waartegen zij bezwaren kunnen inbrengen, en dan worden later, overeenkomstig het voorstel van Burgemeester en Wethouders, gewijzigde leggers door Gedeputeerde Staten vastgesteld. Het Gemeentebestuur van Nijkerk heeft de taak van Gedeputeerden verrigt. Ten bewijze heb ik overgelegd een exemplaar van de *Nijkerksche Courant*, waarin de belanghebbenden worden opgeroepen, met kennisgeving, dat de gewijzigde leggers ter visie zijn gelegd, en worden de belanghebbenden voorts uitgenoodigd hunne bezwaren tegen die leggers te doen kennen. Ten gevolge van die handelwijze zijn de belanghebbenden in den waan gebracht, dat zij tegen de leggers in hun geheel reclameren konden. Ik was zelf destijds niet zoo ingedrongen in den geest van het reglement op de wegen in Gelderland, dat ik Burgemeester en Wethouders kon teregtwijzen. Trouweus, dit is de roeping van den Dijkstoel niet.

Indien ik wel geïnformeerd ben, dan lagen de gewijzigde leggers, te gelijk met de oude, ter visie in het gemeentehuis.

De *Voorzitter*: Dus ook die van 1860?

De heer VAN GOLTSTEIN: Ja, althans dit is mij door den heer Burgemeester Schimmelpenninck gezegd.

De *VOORZITTER*: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Tegelen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg betrekkelijk de gemeentebegroting van 1872.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! In de gemeente Tegelen, in Limburg, is gedurende verscheidene jaren, terwijl er slechts ééne openbare school in de buurtschap Tegelen bestond, de vraag besproken, op welke wijze moest worden voorzien in de behoefte aan ruimere gelegenheid voor openbaar onderwijs. In 1859 werd besloten tot de oprigting eener tweede openbare school, in het gehucht Steyl; in 1860 achtte men het beter eene nieuwe school te stichten halfweg tusschen Tegelen en Steyl; in 1864 werd ook dit plan opgegeven en besloten enkel de bestaande school te Tegelen te vergrooten. Inmiddels hadden particulieren, inwoners van de buurtschappen Steyl, Overtegelen en Leemhorst, voor hunne rekening den bouw ondernomen van eene school en onderwijzers-woning te Steyl, welke zij bereid waren voor het openbaar onderwijs beschikbaar te stellen. In dien stand van zaken werd door Gedeputeerde Staten, bij besluit van 9 Maart 1865, de vestiging eener tweede school in de gemeente Tegelen, en wel in het gehucht Steyl, bevolen; en dit besluit van Gedeputeerde Staten, waarvan de Gemeenteraad in hooger beroep kwam, werd bij Koninklijk besluit van 9 Maart 1867 gehandhaafd.

De gronden van verzet van den Gemeenteraad waren in hoofdzaak deze geweest: dat de school te Tegelen naar zijn oordeel vrij gunstig gelegen was voor al de buurtschappen; dat eene tweede school groote uitgaven zou noodig maken; dat de door particulieren aangeboden gebouwen nog verre van geschikt waren om als school

en onderwijzers-woning te dienen, en dat de aanvraag om oprigting eener tweede school dan ook veelal gedaan werd met het doel om de kosten van voltooiing dier gebouwen ten laste der gemeente te brengen en aan haar Bestuur zijdelings moeijelikheden te veroorzaken.

Nadat het besluit van Gedeputeerde Staten door den Koning gehandhaafd was, werd de school te Steyl gevestigd in het daartoe door particulieren opgerigte gebouw. Het daaraan verbonden gebouw, voor onderwijzers-woning bestemd, was echter op verre na niet voltooid; aan den Onderwijzer werd dus geene vrije woning verschaft, maar eene vergoeding voor huishuur toegekend. Het bedrag dezer vergoeding heeft nu in de laatste jaren meermalen tot geschil aanleiding gegeven. Omtrent het gebeurde in 1868, 1869 en 1870 wordt in een bij de stukken overgelegd schrijven van den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Limburg medegedeeld, dat, toen op 27 Januarij 1868 voor Tegelen en voor Steyl hoofd-onderwijzers werden aangesteld, die aanstelling voor beiden geschiedde op dezelfde voorwaarde, namelijk, jaarwedde van *f* 500, de voordeelen van het uitgebreid lager onderwijs, vrije woning en tuin; dat, vermits noch te Tegelen, noch te Steyl eene onderwijzers-woning bestond, er voor vergoeding van huishuur ten behoeve der beide onderwijzers op de begrooting gebragt is *f* 75, met de bedoeling om die som tusschen de beide onderwijzers gelijkelijk te verdeelen; dat men echter van die som in het jaar 1869 aan den Hoofd-Onderwijzer te Tegelen *f* 50 heeft uitgekeerd en aan dien te Steyl *f* 25 aangeboden, welke hij heeft geweigerd aan te nemen; dat bij raadsbesluit van 13 Junij 1870 is besloten, aan den Hoofd-Onderwijzer te Steyl nog *f* 12.50 uit te betalen, dus in het geheel *f* 37.50, de helft van *f* 75, terwijl die te Tegelen *f* 50 ontving; dat de Hoofd-Onderwijzer te Steyl destijds in dit besluit berust heeft.

Een der punten, waarover het thans aanhangige geschil loopt, is de som, voor vergoeding van huishuur ten behoeve van den Hoofd-Onderwijzer te Steyl op de begrooting voor 1872 uitgetrokken. Er was namelijk op die begrooting gebragt eene som van *f* 105, waarvan *f* 70 bestemd zouden zijn voor den Hoofd-Onderwijzer te Tegelen, en *f* 55 voor dien te Steyl. Deze laatste, een ander dan de in 1868 aangestelde, vroeg aan den Raad verhooging van dit bedrag en kwam, toen dit verzoek werd afgewezen, in beroep bij Gedeputeerde Staten. Deze hoorden den Inspecteur van het Lager Onderwijs, die bij zijn berigt, waaruit hierboven reeds het een en ander is medegedeeld, ten slotte zeide, dat, naar zijn oordeel, indien de Onderwijzer te Steyl op dezelfde voorwaarden was benoemd als zijn voorganger, het een onregt was, dat hem minder werd toegekend dan aan den Onderwijzer te Tegelen; maar dat, wat hiervan zijn mogt, de vergoeding voor huishuur op de beide plaatsen, Tegelen en Steyl, uit hoofde van de plaatselijke omstandigheden, dezelfde behoorde te zijn en niet minder dan *f* 70 voor iedere plaats. Gedeputeerde Staten hebben daarop, krachtens art. 18, 3de lid, der wet op het lager onderwijs, beslist, dat de vergoeding voor den Onderwijzer te Steyl *f* 70 zou bedragen.

Een ander punt van geschil is eene som voor onderhoud van het schoolgebouw te Steyl. Dat gebouw, zoo als hierboven gezegd is, door particulieren gesticht en door de gemeente in gebruik genomen, is niet aan de gemeente in eigendom overgedragen. Naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, valt nu de gemeente, ten aanzien van dit gebouw, als gebruikster, in de termen van art. 875 van het Burgerlijk Wetboek, en is zij dus verplicht de kosten van herstelling en tot onderhoud te dragen. Door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Limburg is bij brief van 11 October 1872 aan Gedeputeerde Staten eene opgave gedaan van de kosten, die noodig moeten worden geacht voor de herstelling en voltooiing van de school met onderwijzers-woning te Steyl. Daaruit blijkt, dat van de onderwijzers-woning alleen de muren en het dak aanwezig zijn; dat de voltooiing van dat gebouw en de noodige herstellingen aan de school te zamen eene som van *f* 1574.70, met winst en onkosten *f* 1800,

zouden vorderen, waarvan voor herstelling en tot onderhoud der school noodig is f 130.

Daar de Gemeenteraad weigerde de vergoeding van huishuur voor den Onderwijzer te Steyl tot het door Gedeputeerde Staten bepaalde bedrag van f 70 in de begrooting van 1872 op te nemen, en evenzeer weigerde eene som voor onderhoud der school op die begrooting uit te trekken, namen Gedeputeerde Staten op 27 December 1872 een besluit, waarbij zij, met toepassing van art. 212, 1ste lid, der gemeentewet:

1°. de onder hoofdstuk VII, afd. 1, art. 7, wegens vergoeding aan de hoofdonderwijzers voor het gemis van vrije woning geraamde som van f 105 verhoogden met f 35, en alzoo bepaalden op f 140, zijnde f 70 voor elk der beide hoofdonderwijzers;

2°. aan dezelfde afdeeling van evengemeld hoofdstuk toevoegden een nieuw art. 8, luidende: kosten van bebouwing en herstelling tot onderhoud van het gebouw, waarin de school te Steyl is gevestigd, ten bedrage van f 130.

Ten aanzien van de verhooging van eerstgenoemden post werd in de overwegingen van het besluit verwezen naar de door Gedeputeerde Staten krachtens art. 19 der wet op het lager onderwijs genomen beslissing; ten aanzien van laatstgenoemden post naar art. 875 van het Burgerlijk Wetboek en artt. 31 en 32 der wet op het lager onderwijs; waarna, met betrekking tot beide sommen, gezegd werd, dat de Raad, door ze niet op de begrooting te brengen, niet had voldaan aan art. 205, litt. x, der gemeentewet.

Het besluit van Gedeputeerde Staten hield nog in:

dat binnen veertien dagen aan hen moest worden medegedeeld het door den Raad te nemen besluit, aanwijzende de middelen tot dekking der ambtshalve op de begrooting gebragte uitgaven;

dat de goedkeuring der begrooting werd aangehouden.

Op 17 Januarij 1873 volgde een tweede besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij, uit overweging, dat de Raad geweigerd had de middelen aan te wijzen tot dekking der bij het vorige besluit op de begrooting gebragte uitgaven ten bedrage van f 165, de post voor onvoorziene uitgaven met dat bedrag werd verminderd en de begrooting vastgesteld, met bepaling, dat dit besluit in het *Provinciaal blad* zou worden geplaatst.

Tegen deze besluiten van Gedeputeerde Staten is de Gemeenteraad van Tegelen in beroep gekomen bij den Koning, bij een adres, gedagteekend 25 Januarij 1873.

In dat adres wordt ten aanzien van het onderhoud der school gezegd, dat door den Koning in 1867 is gehandhaafd het besluit van Gedeputeerde Staten van 1865, waarin gezegd wordt, dat de acht-en-vijftig ingezetenen, die den bouw van het schoolgebouw te Steyl hebben ondernomen, dat gebouw *voor eigen rekening* ter beschikking van het Gemeentebestuur stellen; dat dus door Zijne Majesteit bij het handhaven van dat besluit wel zal verondersteld zijn, dat er een reeds voltrokken gebouw bestond; dat intusschen de gemeente door de handhaving van gezegd besluit verplicht geworden is een Onderwijzer te stellen in een half voltrokken gebouw, dat geen eigendom der gemeente was, en dat, volgens de voorwaarden, waarop de grond voor dat gebouw door de stichters gekocht was, uitsluitend moest dienen voor de schoolgaande jeugd van het gehucht Steyl. Dit zal naar het oordeel van den Raad genoegzaam verklaren, waarom hij weigerachtig gebleven is het onderhoud van dat gebouw op zich te nemen.

Wat betreft de vergoeding voor huishuur, aan den Onderwijzer te Steyl te verleen, en Raad zegt, dat daarvoor sedert jaren f 35 op de begrooting gebragt is, en dat Gedeputeerde Staten die som hebben verhoogd, zonder in aanmerking te nemen, of daarvoor reden bestond; immers met het oog op de plaatselijke omstandigheden is den Raad de som van f 35 steeds billijk voorgekomen.

De Raad verzoekt dus, dat de twee besluiten van Gedeputeerde Staten van 27 December 1872 en 17 Januarij 1873 vernietigd mogen worden, en dat de 58 ingezetenen, hierboven bedoeld, mogen verplicht worden om het gebouw te voltrekken.

In het ambtsberigt, door Gedeputeerde Staten omtrent het adres van den Raad uitgebragt, wordt opgemerkt, dat, volgens het beginsel, aangenomen bij het Koninklijk besluit van 1 September 1867, n°. 56, waarbij beschikt is op een beroep, door de gemeente Haaften ingesteld, van besluiten, door Gedeputeerde Staten krachtens art. 212 der gemeentewet genomen, hooger beroep is toegelaten.

Van hetgeen vervolgens door Gedeputeerde Staten tot toelichting der zaak wordt medegedeeld, is het buitenaamste reeds in dit verslag opgenomen. Ten slotte zeggen Gedeputeerde Staten nog, dat zij het niet ondienstig achten mede te deelen, dat de ingezetenen van Steyl c. a., die de nieuwe school aldaar hebben gebouwd, herhaalde malen aangeboden hebben dat gebouw gratis aan de gemeente af te staan, en dat zij (Gedeputeerde Staten) tot dusverre te vergeefs bij het Gemeentebestuur op de aanneming van dat aanbod hebben aangedrongen. Zij vermeenden dat te meer te moeten doen, wijl daardoor niet alleen de zaak in een meer regelmatigen toestand zou worden gebragt, maar buitendien de gemeente, na voltooiing van de aan de school vastgebouwde onderwijzers-woning, welke laatste (zoo zij zeggen) reeds ten ruwe is afgewerkt, ontheven zou zijn van de betaling der vergoeding aan den Onderwijzer.

Nadat deze zaak, krachtens 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 15 Maart 1873 bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) was aanhangig gemaakt, zijn nog de volgende stukken ingekomen:

1°. eene memorie van den Raad van Tegelen, waarin hoofdzakelijk gezegd wordt, dat, toen in 1864 het gebouw te Steyl is opgerigt, er als het ware in het midden der gemeente (hier zal bedoeld worden te Tegelen) eene school bestond, die om haren bouwvalligen toestand in 1869 is afgebroken, waarna op dezelfde plaats eene nieuwe openbare school is gebouwd, die zoowel door inrigting als ruimte aan alle voorschriften voldoet; voor welken bouw de Raad niet gearzeld heeft f 4000 op te nemen;

dat het den Raad altijd billijk is toegeschenen, dat de Hoofd-Onderwijzer te Steyl f 35, en die te Tegelen f 70 voor gemis van vrije woning geniet; want de eerste, in de raadsvergadering van 30 Mei 1872 tegenwoordig, verklaarde, dat hij geen huishuur betaalde, omdat hij ongehuwd was en bij iemand inwoonde, terwijl de Onderwijzer te Tegelen gehuwd is en een huisgezin heeft;

dat, als de onderwijzers-woning door de betrokken deelnemers van dat gebouw voltooid was, de vraag om vergoeding voor gemis van vrije woning voor den Hoofd-Onderwijzer te Steyl van zelve was opgelost:

dat de in 1867 bestaande raadsleden, tevens betrokken in het gebouw te Steyl, zich niet schaamden de som van f 4500 van de gemeente te vragen voor den aankoop van dat onvoltooid getimmerde;

2°. eene memorie van den Hoofd-Onderwijzer te Steyl, die zegt, dat, volgens de raadsbesluiten van 5 Junij 1867 en 27 Januarij 1868, de beide hoofd-onderwijzers op gelijke voorwaarden en regten aangesteld zijn; dat intusschen voor Tegelen f 70, en voor Steyl slechts de helft dezer som voor gemis van vrije woning uitgetrokken is, en dat dit geenszins in overeenstemming is met den huurprijs der woningen;

3°. eene memorie van drie leden van den Raad van Tegelen, die zeggen, dat zij gestemd hebben tegen het instellen van hooger beroep, zoodat daartoe slechts met eene meerderheid van ééne stem is besloten;

dat zij aldus gestemd hebben om de volgende redenen:

a. dat de som van f 70 voor gemis van vrije woning voor den Hoofd-Onderwijzer

te Steyl, in verband met de bekende huurprijzen en de plaatselijke gesteldheid, niet te hoog kan worden geacht;

b. dat de beide hoofd-onderwijzers in de dorpen Steyl en Tegelen op dezelfde voorwaarden en inkomsten zijn benoemd;

c. dat de huren van huizen te Steyl, zoo niet hooger dan die te Tegelen, er ten minste mede gelijkstaan;

d. dat het niet meer dan regt en billijk kan worden genoemd, dat het schoollokaal te Steyl, dat door de ingezetenen van Steyl uit eigen middelen werd opgerigt en waarin de openbare gemeenteschool aldaar is gevestigd, ook door de gemeente als gebruikster zonder eenige vergoeding worde onderhouden;

e. dat gemeld gebouw reparatiën behoeft, die niet langer mogen worden uitgesteld, wil men het gebouw voor grooter schade behoeden.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het leroep van den Raad der gemeente Woensel en Eckart van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De Raad der gemeente Woensel en Eckart, provincie Noordbrabant, besloot op den 23 October ll. voor het dienstjaar 1873 aan de algemeene armen aldaar te verleenen een subsidie uit de gemeentekas ten bedrage van *f* 1,500, zijnde *f* 625 grooter dan de som, bij wijze van subsidie in het vorig dienstjaar toegekend. Die verhooving had plaats op grond van het toenemen der bevolking en omdat ten behoeve van de armen, door collecte bij de ingezetenen als anderzins, jaarlijks tusschen de *f* 1200 en *f* 1500 werd bijeengebragt, en het Roomsch-Katholijk Armbestuur en de Vereeniging van den Heilige Vincentius van Paulo voortdurend op eene voldoende wijze aan de armen onderstand verleenden; hetgeen echter niet wegnam, dat het Algemeen Armbestuur een ruimer subsidie noodig had, omdat de hooge prijzen der levensmiddelen en de duurte der brandstoffen, doch vóór alles de ongunstige stand der linnenweverijen, deden voorzien, dat meerdere uitgaven voor de armenbedeeling onvermijdelijk zouden zijn.

Die som van *f* 1500 werd gebragt op de gemeentebegroting voor 1873. Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben bij het onderzoek dier begroting aan den Gemeenteraad te kennen gegeven, bezwaar te moeten maken tegen de verhooving van subsidie.

De Gemeenteraad heeft daarop te kennen gegeven, dat het overlaten zooveel doenlijk van de armenverzorging aan de kerkelijke of bijzondere instellingen van weldadigheid zeker wenschelijk was; maar dat, om daartoe geleidelijk te geraken, de medewerking noodig was van het Roomsch-Katholijk Armbestuur, dat eigen fondsen bezit; welke medewerking, niettegenstaande veel aangewende pogingen, nog niet was verkregen; dat de Vereeniging van Vincentius van Paulo, welke instelling voortreffelijk werkt, verklaard had, volgens hare instelling niet geroepen en ook niet in staat te zijn om de verzorging der armen op groote schaal op zich te nemen; dat er vooruitzigt bestond om welligt een gasthuis te kunnen oprigten.

Toen Gedeputeerde Staten in hunne bezwaren volhardden, heeft de Gemeenteraad op den 21 December ll. het subsidie met f 300 verminderd, en alzoo gebragt op f 1200.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 17 Januarij de gemeentebegroting voor 1873 niet goedgekeurd, omdat niet is gebleken van eene ernstige medewerking van het Gemeentebestuur om, volgens het hoofdbeginsel der armenwet, het subsidie aan het Armbestuur te verminderen en de armenzorg zooveel mogelijk aan de bijzondere liefdadigheid over te laten, gelijk daaruit reeds blijkt, dat de verhooging eerst op f 625 is gesteld en nu is verminderd tot op f 325; dat bovendien in de gemeente fondsen bestaan, bestemd tot uitoefening van liefdadigheid, en het Gemeentebestuur ruims geleegenheid heeft, zoo door de regeling eener behoorlijke gezondheidspolitie als door de verschaffing van voortbrengenden arbeid, b. v. aan het onderhoud van wegen, de bestaande instellingen te steunen.

Bij adres, gedagteekend Woensel 15 Februarij 1873, ingekomen bij het Departement van Binnenlandsche Zaken op den 18 daaraanvolgende, heeft de Gemeenteraad, ingevolge art. 209, in verband met de artt. 200 en 201 der gemeentewet, zich in beroep voorzien van gemeld besluit, en den Minister van Binnenlandsche Zaken verzocht de noodige voorziening tegen dat besluit te nemen.

In het adres worden de hiervoor vermelde feiten medegedeeld; voorts gezegd, dat de bevolking in de gemeente voor $\frac{2}{3}$ gedeelten bestaat uit fabriekarbeiders, die doorgaans in zoodanige huisselijke omstandigheden verkeerden, dat, bij het minste ongeval van ziekte of dergelijken, de zorg van het Burgerlijk Armbestuur moet worden ingeroepen en de overige instellingen van liefdadigheid in de gemeente, bij gebreke aan middelen, zich met die zorg niet voldoende kunnen belasten. Voorts worden in het adres nog herhaald de gronden, door den Gemeenteraad reeds vroeger aangevoerd bij Gedeputeerde Staten en hiervoor vermeld. Eindelijk wordt daarin nog gezegd, dat aan het verschaffen van werk voor rekening der gemeente niet valt te denken, zoolang voor de arbeidersklasse werk is te vinden in de fabrieken, waar hooger loon te verdienen valt dan door de gemeente kan worden betaald; dat er geen fondsen zijn bestemd tot uitoefening van liefdadigheid te Woensel en Eckart dan die van de algemeene armen; dat die fondsen op verre na niet toereikend zijn om in de tegenwoordige behoeften der armen op redelijke wijze te voorzien. Ten slotte geeft de Gemeenteraad in het adres te kennen, dat die Raad het subsidie nog met f 200 wil verminderen, en dus brengen op f 1000; dat dit is medegedeeld aan Gedeputeerde Staten, met verzoek om de begrooting goed te keuren, doch dat zij daarop van die Staten niets hebben vernomen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres gesteld werd ten fine van consideratie en advies, hebben daarop den 7 Maart ll. berigt, dat in de laatste jaren telkens bij het onderzoek der gemeentebegroting van Woensel c. a. nadrukkelijk de neiging is bestreden van het Gemeentebestuur om de burgerlijke armenzorg uit te breiden; dat die neiging in verband staat met eene zucht tot protectie der nijverheid; dat toch nu nog in het adres wordt gezegd, dat, aangezien de eerste levensbehoefden duurder zijn geworden en de marktprijzen der linnens daarmede geen gelijken tred hielden, de publieke kas moest bijspringen, om de vermindering van het werkloon te vergoeden; dat dient op te houden het bedeelen van valide personen; dat, indien deze geen werk kunnen bekomen, het Gemeentebestuur dit kan verschaffen op productive wijze, door wegen en waterleidingen te verbeteren; dat de armenverzorging ook kon worden verminderd door betere ziekenverpleging, ten koste der gemeente, onder toezigt van een Gemeente-Genesheer. Ten aanzien van de armenfondsen merken Gedeputeerde Staten op, dat het Algemeen Armbestuur uit eigen bezittingen een inkomen heeft van f 2100; dat de Conferentie van den Heilige Vincentius, volgens de eigen verklaring van den Gemeenteraad, jaarlijks uitdeelt

f 1200 à f 1500, en het Roomsch-Katholijk Armbestuur ook inkomsten heeft.

Gedeputeerde Staten zeggen ten slotte, dat de bereidverklaring van den Gemeenteraad om het subsidie op nieuw te verminderen nog met f 200 duidelijk aantoot, dat het verleen van het subsidie ad f 1200 niet onvermijdelijk noodig is. Zij operen ook nog de vraag, of het appel, wijl het adres eerst den 18 Februarij is ingekomen, wel tijdig is ingesteld, en, zoo ja, in den behoorlijken vorm, omdat het adres gerigt is aan den Minister van Binnenlandsche Zaken en niet aan den Koning.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene missive van den Gemeenteraad in dato 29 Maart ll., waarin o. a. wordt gezegd, dat de Raad vertrouwt, door de nieuwe vermindering van het subsidie met f 200, de geopperde bezwaren uit den weg geruimd te hebben.

Dit geschil van bestuur is krachtens magtiging des Konings den 19 Maart ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt, en zal alsnu ter beslissing aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van den Gemeenteraad van Beugen c. a. van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1873.

In die zaak ben ik zelf rapporteur; weshalve ik den heer Staatsraad MEEUSSEN verzoek van mij het voorzitterschap wel te willen overnemen. Ik heb alzoo de eer het volgende verslag uit te brengen.

Mijne Heeren! Toen de begrooting voor de dienst 1869 der gemeente Beugen en Rijkevoort aan Gedeputeerde Staten van Noordbrabant ter goedkeuring was ingezonden, werd die begrooting door Gedeputeerde Staten voormeld, wel is waar, goedgekeurd bij hun besluit van 14 Mei 1869, doch tevens door hen daarbij opgemerkt, dat uit die begrooting, in verband met de overgelegde memorie van toelichting, bleek, dat het voornemen bestond om ten laste van den post voor onvoorziene uitgaven te brengen eene som van f 1058, welke som te kort was bevonden in de kas van den overleden Ontvanger J. van den Heuvel, na aftrek van hetgeen uit den borgtogt had kunnen worden aangezuiverd. Gedeputeerde Staten, lettende wijders op het proces-verbaal van kasopneming, ingevolge art. 116 der gemeentewet op den 23 Februarij 1869 van wege hunne vergadering gedaan, en in aanmerking nemende, dat sedert den 26 Junij 1861, toen, blijkens het overgelegde proces-verbaal, het saldo, dat in kas behoorde te wezen, aanwezig was bevonden, geene kasopneming door Burgemeester en Wethouders had plaats gehad, en dat genoemd Collegie zelfs bij het overlijden van den Ontvanger J. van den Heuvel, dat den 18 Februarij 1868 voorviel, had verzuimd gevolg te geven aan het voorschrift van art. 118 der gemeentewet, zijnde de opneming der kas, bij laatstgemeld artikel gebiedend voorgeschreven, verschoven tot den 22 Mei 1868, — overwogen bij hun voorzeggd besluit van 14 Mei 1869, dat Burgemeester en Wethouders mitsdien hadden verzuimd datgene te doen wat bij de gemeentewet uitdrukkelijk is voorgeschreven tot verzekering van een regelmatig beheer van de geldmiddelen der gemeente; dat het Collegie door dat verzuim de gelegenheid had laten voorbijgaan om te trachten de gemeente voor schade te vrijwaren, hetzij door den borgtogt te doen verhoogen, hetzij door andere regtsmiddelen aan te wenden; dat in alle geval door het verzuim om bij overlijden van

den Ontvanger onverwijld zijne boeken te sluiten, zijne kas op te nemen en die boeken en kas, totdat in de dienst was voorzien, te bewaren, — de gelegenheid was opengelaten aan derden om gelden aan de gemeentekas te onttrekken; dat toch het beweren van Burgemeester en Wethouders in hunne missive van den 3 April ll., no. 461, „dat het minder spoedig afsluiten van de boeken op de zaak geen invloed heeft kunnen uitoefenen, vermits de voornaamste stukken, behoorende tot de administratie van den Ontvanger, reeds eenigen tijd vóór zijn overlijden ter plaatselijke secretarie waren gedeponeerd en in bewaring gesteld,“ — was gebouwd op onderstellingen, waaraan een wettelijke grondslag ontbreekt, aangezien eene overbrenging van boeken en gelden onder bewaring van den Burgemeester, zonder dat daarvan een behoorlijk proces-verbaal werd opgemaakt, geenszins kan strekken tot eene juistere bepaling van ieders aansprakelijkheid, maar integendeel die des Ontvangers aanmerkelijk heeft verzwakt; dat derhalve de stelling moest worden aangenomen, dat de schade, aan de gemeente veroorzaakt, was ontstaan door nalatigheid, althans onvoorzigtigheid van het Collegie van Burgemeester en Wethouders, welks leden, voor zoover niet bleek, dat zij te zijner tijd voorstellen hadden gedaan tot opneming der kas van den Ontvanger, waaraan huns ondanks geen gevolg was gegeven, alzoo verpligt waren, ingevolge art. 1402 van het Burgerlijk Wetboek, de aan de gemeente veroorzaakte schade te vergoeden, en Gedeputeerde Staten in geen geval konden medewerken om de schade ten laste der gemeente te brengen; dat desniettemin goedkeuring aan de begrooting was te verleen, vermits over den post van onvoorziene uitgaven, behalve tot het verrigten van af- en overschrijving, ingevolge artt. 214 en 215 der gemeentewet, niet mag worden beschikt dan na verkregen speciale magtiging dezer vergadering, welke tot voorschreven einde echter niet zou worden verleend.

Nadat bij de, sedert opvolgende, begrootingen en rekeningen der gemeente Beugen *c. a.* door Gedeputeerde Staten telkens op deze aangelegenheid was teruggekomen, werd door hen bij hun besluit van 13 Junij 1871, houdende vaststelling der gemeenterekening over 1869, het in de kas des Gemeente-Ontvangers tekort bepaaldelijk ten laste gebracht van, en verhaalbaar gesteld op Burgemeester en Wethouders voornoemd.

Eindelijk namen Gedeputeerde Staten ter gelegenheid van de bij hen ingediende gemeentebegrooting voor 1873 het navolgende besluit, gedagteekend 9/13 Januarij ll.:

„Overwegende, dat tot dusver niet in de kas der gemeente is overgestort het bedrag van *f* 1058.70, zijnde het nog onaangezuiverde van het tekort, bevonden in de kas van den overleden Gemeente-Ontvanger J. van den Heuvel, waarvoor Burgemeester en Wethouders bij besluit dezer vergadering tot sluiting der gemeenterekening over 1869, van den 23 Junij 1871, G, no. 97, in kracht van gewijsde gegaan, zijn aansprakelijk gesteld;

„Overwegende, dat, wanneer regtsmiddelen tegen de gemelde aansprakelijke personen worden aangewend, het er voor moet worden gehouden, dat die gelden zullen gebracht kunnen worden in de kas der gemeente, en dat gevolgelijk het in te vorderen bedrag onder de middelen op de begrooting van dat jaar moet worden opgenomen, wat is nagelaten;

„Gelet op het voorschrift van art. 204 der gemeentewet, dat de begrooting der inkomsten alle ontvangsten der gemeente van welken aard ook moet vermelden;

„Gezien artt. 207 en 210 der gemeentewet;

„Besluiten:

„goedkeuring aan de hierbij gevoegde begrooting der gemeente Beugen en Rijkevoort voor 1873 te weigeren.“

Het is tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten, dat de Gemeenteraad, onder teekening van 9 Februarij ll., bij den Koning in beroep is gekomen.

De appellant geeft daarbij te kennen, dat de Raad zich niet kan vereenigen met meergenoemd besluit; dat het, wel is waar, niet te ontkennen valt, dat sedert 6 Junij 1861 door Burgemeester en Wethouders geene kasopneming is geschied, even als in vele omliggende en andere gemeenten, doch dat daartegen vroeger nimmer door Gedeputeerde Staten eenige aanmerkingen zijn gemaakt; dat, toen het ontdekt werd, dat er in de kas van den Gemeente-Ontvanger een deficit aanwezig was, door Burgemeester en Wethouders, in overleg met de overige raadsleden, voor het finantieel belang van de gemeente raadzaam geoordeeld is den titularis niet uit zijne betrekking te ontzetten, met inzicht, dat de gemeente daardoor eerder tot het haar toekomende zoude geraken, en om allengskens de gemeentekas in eenen zuiveren toestand te brengen, hetgeen dan ook door de goede zorg en waakzaamheid van Burgemeester en Wethouders gedeeltelijk is mogen gelukken en waarschijnlijk geheel zoude zijn bereikt, indien, zoo als later is gebleken, door den Ontvanger geene bedriegelijke handelingen, waartegen geene voldoende waarborgen bestonden, waren gepleegd; dat bij het overlijden van den Ontvanger, op den 18 Februarij 1868, het niet onmiddellijk afsluiten van de boeken, hetgeen eerst den 22 Mei daaraanvolgende plaats had, geen den minsten invloed heeft kunnen uitoefenen, uit hoofde de voornaamste stukken, tot de administratie van deze behorende, reeds eenigen tijd vóór zijn afsterven zich onder bewaring van het Dagelijksch Bestuur bevonden en er bij den Raad volkomen zekerheid bestaat, dat er alstoen geene meerdere gelden aanwezig waren dan later zijn overgenomen geworden, terwijl de oorzaak der niet onmiddellijke afsluiting daarin gelegen is, dat deze den laatsten tijd niet van dag tot dag waren bijgehouden en de bijwerking was verdaagd door de ongesteldheid der zuster van den Ontvanger, welke in de laatste jaren de administratie hoofdzakelijk heeft waargenomen; dat later, zoo als uit bijliggende stukken genoegzaam zal blijken, vruchteloos pogingen zijn aangewend Gedeputeerde Staten te doen begrijpen, dat de schuld van het bestaan van een tekort geenszins aan het Dagelijksch Bestuur is toe te schrijven, daar zij bij hun gevoelen blijven persisteren, dat het Collegie van Burgemeester en Wethouders voor de schade moet aansprakelijk beschouwd worden, in welk gevoelen echter volstrekt niet door den Raad wordt gedeeld, op grond, dat zulks tegen alle billijkheid zoude aandruischen en de verpligting bij art. 179, lett. *f*, der gemeentewet, in verband met de artt. 118 en 181, het Dagelijksch Bestuur opgelegd, is van publiekrechtelijken aard, die niet zonder uitdrukkelijke wetsbepaling aanleiding kan geven tot eene civielrechtelijke actie, welke zienswijze de appellant ook in de gemeentewet bevestigd vindt, daar bij verschillende artikelen, als: 127, 213, 225 en 226, Burgemeester en Wethouders in gevallen van nalatigheid of kwade trouw in het vervullen van de hun opgelegde verpligtingen persoonlijk aansprakelijk worden gesteld. Alhoewel bij art. 179, lett. *f*, der gemeentewet de verpligting aan Burgemeester en Wethouders wordt opgelegd tot het opnemen der boeken en kas van den Gemeente-Ontvanger, kunnen echter, naar het inzien van den appellant, in zake van verzuim, de artt. 1401 en 1402 van het Burgerlijk Wetboek niet van toepassing zijn, omdat die artikelen alleen op het oog hebben daden en verzuimen van burgerrechtelijken aard. Immers indien zulks het geval was, zoude voor den gemeentewetgever geene aanleiding hebben bestaan om bij de vier hiervoor genoemde artikelen in de daarbij bedoelde gevallen aansprakelijkheid te bepalen. Om bovengenoemde redenen en wel hoofdzakelijk door de omstandigheid, dat de Gemeenteraad de volste overtuiging heeft, dat het tekort in de kas van den Gemeente-Ontvanger in geenen deele is ontstaan door nalatigheid of pligtverzuim van het Dagelijksch Bestuur, maar, zoo als vroeger reeds is aangemerkt, enkel door bedriegelijke handelingen van den Ontvanger, waartegen geene voorbehoedmiddelen aanwezig waren en die niet door waakzaamheid konden belet worden, vermeent de Raad niet te moeten berusten in het voormelde besluit van Gedeputeerde Staten van den 9/13 Januarij 11., doch zich

ingevolge art. 209 der gemeentewet tot Zijne Majesteit te moeten wenden, met verzoek, dat het Hoogstdezelve moge behagen gedacht besluit te vernietigen.

Gedeputeerde Staten hebben, onder dagteekening van 4 Maart ll., omtrent deze zaak hun ambtsberigt uitgebragt. Zij meenen, dat op de zaak ten principale niet meer kan worden teruggekomen, dat is, de aansprakelijk-stelling van Burgemeester en Wethouders voor het tekort in de gemeentekas ad f 1058.70, waaromtrent, op grond van art. 222 der gemeentewet, bij het sluiten der rekening over 1869 reeds was beslist bij hun besluit van 23 Junij 1871, G, n°. 97, welk besluit in kracht van gewijsde is gegaan. De vraag bij het onderzoek der begrooting was dus alleen deze: behoort het bedrag, op Burgemeester en Wethouders te verhalen, onder de inkomsten op de begrooting te worden uitgetrokken? Naar het inzien van Gedeputeerde Staten kan het antwoord op die vraag, met het oog op art. 204 der gemeentewet, niet twijfelachtig zijn, zoodra was gebleken, dat in het jaar 1872 geene maatregelen tot aanzuivering waren genomen. Hoewel Gedeputeerde Staten de hoofdzaak beslist rekenen, deelen zij wijders in hun voormeld ambtsberigt eenige opmerkingen mede om aan te toonen, dat de door appelland dienaangaande gevoerde beweringen gedeeltelijk onjuist zijn. Wat verder de quaestie betreft, of in deze de civielrechtelijke aansprakelijkheid tot vergoeding der door verzuim veroorzaakte schade kan worden ingeroepen, erkennen Gedeputeerde Staten, dat deswege ook bij hen twijfel was gerezen, hetgeen kan blijken uit hunnen brief aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van 22 Maart 1872, G, n°. 26, waarin nog andere leemten zijn aangewezen ten aanzien der uitvoering van administratieve beslissingen. Na rijp beraad is het hun echter niet aannemelijk voorgekomen, dat art. 222 der gemeentewet slechts eene negatieve strekking zou hebben; dat wel ontlasting zou kunnen worden onthouden, doch dat het toezigt van Gedeputeerde Staten op het geldelijk beheer der gemeentehuishouding verder magteloos zou zijn, en hunne beslissing derhalve geene uitwerking zou kunnen hebben. Indien, gelijk *in casu*, de rede is van publiekrechtelijke verantwoordelijkheid, kan dit, naar het inzien van Gedeputeerde Staten, alleen aanleiding geven, dat de administratieve regter daarover te oordeelen heeft, geenszins om eene toegebragte schade onverhaalbaar te verklaren; doch zoolang de ten-uitvoer-legging zijner uitspraak niet speciaal door de wet is geregeld, ligt het volgens Gedeputeerde Staten in den aard der zaak, dat men een executorialen titel zal moeten vragen van den regter, die tot dusver alleen bevoegd is dien te geven. — Gedeputeerde Staten geven overigens in overweging aan den Koning voor te stellen het ingestelde beroep van den Gemeenteraad van Beugen c. a. ongegrond te verklaren.

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De *waarnemende* VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Tiende vergadering.

Vergadering van Donderdag, 8 Mei 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Verder tegenwoordig de *leden* :

Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 17 April ll., no. 11, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Andries Janse Vreeling* (zie het verslag over deze zaak op blz. 78—81).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Andries Janse Vreeling;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 26 Maart 1873, no. 5;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 April 1873, no. 244, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Andries Janse Vreeling, die thans in het krankzinnigengesticht te Zutphen wordt verpleegd, zoon van Jan Janse Vreeling en Cornelia Adelaar, is geboren te Amsterdam, in 1839;

dat in datzelfde jaar zijne ouders zich als veteranen-huisgezin hebben gevestigd te Veenhuizen, en hem dáár bij zich hielden;

dat hij in 1858 is ontslagen, maar, krachtens magtiging van den Minister van Binnenlandsche Zaken, in 1860 op nieuw in de sterkte van het huisgezin zijner moeder, die inmiddels weduwe was geworden, is opgenomen en aldaar verblijf heeft gehouden tot Mei 1866;

dat hij op dat tijdstip in Groningen in militaire dienst is getreden en daarin is verbleven, tot hij, om redenen van gezondheid, de dienst heeft moeten verlaten;

dat hij al dien tijd steeds in Groningen in garnizoen is geweest;

dat in 1871 zich bij hem verschijnselen voordeden van ziekelijke aandoening in het voorstellingsvermogen

dat, toen het bleek, dat die ongesteldheid zijn ontslag uit de dienst moest ten gevolge hebben, hij met verlof is vertrokken naar Haulerwijk, gemeente Ooststellingwerf, waar hij bij eene aldaar verblijfhoudende zuster heeft ingewoond tot 12 November daaraanvolgende, terwijl hij inmiddels op 24 September bevorens uit de krijgsdienst was ontslagen;

dat hij op 12 November door den Armvoogd van Donkerbroek naar Heerenveen is gebracht en op den spoortrein is geplaatst, voorzien van een plaatskaartje naar Amsterdam;

dat hij op den 22 November daaraanvolgende te Arnhem haveloos is aangekomen, en al spoedig daarna naar eene ziekeninrigting is overgebracht;

dat zijne plaatsing in een krankzinnigengesticht noodig gekeurd zijnde, daartoe door den Voorzitter der Arrondissements-Regtbank te Arnhem magtiging is verleend op 4 Januarij 1872, aan welk bevelschrift daarop uitvoering is gegeven;

dat de gemeenten Norg, Groningen, Ooststellingwerf en Arnhem ontkennen tot betaling van de overbrengings- en verplegingskosten verplicht te zijn;

dat de gemeente Norg de woonplaats van den krankzinnige vroeger is geweest, maar heeft opgehouden dit te zijn, toen hij in Mei 1866 die gemeente met der woon verliet en door het aangaan van een contract van vrijwillige dienstneming voor den tijd van zes jaren duidelijk te kennen gaf, in zijne garnizoensplaats zijn hoofdverblijf te willen vestigen;

dat echter Groningen, de gemeente, waar hij sinds zijn in dienst treden in garnizoen lag, niet langer als zijne woonplaats kan aangemerkt worden, sinds hij die gemeente vrijwillig verliet en naar Haulerwijk reisde, waar hij, getuige zijne pogingen om aldaar werk of ondersteuning te verkrijgen, voornemens was zijn hoofdverblijf te vestigen;

dat echter ook Ooststellingwerf, tot welke gemeente het gehucht Haulerwijk behoort, niet langer als zijne woonplaats kan worden aangemerkt, sinds hij, niet langer bij zijne zuster huisvesting kunvende houden, uit die plaats vertrok met het kennelijk voornemen om er niet meer terug te keeren;

dat hij te Arnhem nimmer woonplaats heeft gehad, maar aldaar haveloos aangekomen is, aangehouden en wegens zijnen krankzinnigen toestand naar eene ziekeninrigting is overgebracht;

dat derhalve geene der genoemde gemeenten als woonplaats van Andries Janse Vreeling, ten tijde dat magtiging tot plaatsing in een krankzinnigengesticht werd gevraagd, kan worden aangewezen;

dat, bij gebreke van zoodanige woonplaats, blijkens de bewoordingen en de geschiedenis van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), de kosten van overbrenging en verpleging van eenen armen krankzinnige niet ten laste komen van de plaats zijns werkelijken verblijfs, maar uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het arnbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van den krankzinnige Andries Janse Vreeling, tijdens de verleende magtiging tot zijne plaatsing in een krankzinnigengesticht,

binnen het Rijk niet te vinden is, en dat mitsdien de kosten van verpleging van dien behoeftige door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 17 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, L. D.

2o. van den 17 April ll., n°. 12, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Machelina Maria van Toor* (zie het verslag over deze zaak op blz. 82—85).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Machelina Maria van Toor;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 Maart 1873, n°. 1;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 10 April 1873, n°. 245, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Machelina Maria van Toor is geboren te Gorinchem op 6 April 1848;

dat haar vader Albertus van Toor aldaar is overleden in Augustus van datzelfde jaar;

dat hare moeder, Hester Staf, mede aldaar is overleden op 20 Maart 1868, en daarna geen voogd over haar is benoemd;

dat zij, na doode harer moeder, sedert October 1868 en alzoo nog gedurende hare minderjarigheid te Rotterdam gewoond hebbende, later naar Gorinchem terugkeerde, alwaar zij op 6 April 1871, tijdstip harer meerderjarigheid, inwoonde bij haren behuwdbroeder Bastiaan Schutte;

dat zij, op 4 Augustus 1871 te Hillegersberg in dienst getreden bij den heer de Decker, reeds op 6 Augustus uit de dienst werd ontslagen en de gemeente verliet; dat zij daarna twee dagen heeft gezworven, te Gorinchem en te Rotterdam vertoevende, in welke laatste gemeente zij op 8 Augustus daaraanvolgende, uit hoofde van haren opgewonden toestand naar de ziekeninrigting werd overgebracht;

dat zij op 16 September daaraanvolgende in het krankzinnigengesticht te dier plaatse is opgenomen;

dat de gemeente Rotterdam niet als hare woonplaats kan beschouwd worden, daar, voor zooverre zij in October 1868 als minderjarige hare woonplaats van Gorinchem naar Rotterdam geacht kan worden te hebben overgebracht, zij, door hare latere inwoning, tot Julij 1871, binnen Gorinchem, hare woonplaats te Rotterdam in ieder geval heeft verloren, terwijl haar tijdelijk verblijf in 1871 in eene ziekeninrigting aldaar geen hoofdverblijf daarstelt in den zin der wet;

dat door het feit harer in-dienst-treding ten huize van haren meester te Hillegersberg, regtens en met dat tijdstip, hare woonplaats derwaarts, ingevolge art. 79 van het Burgerlijk Wetboek, werd overgebracht, en derhalve, voor zooverre zij die tot dusverre te Gorinchem mogt gehad hebben, verloren ging;

dat hare woonplaats te Hillegersberg regtens ophield, toen zij de dienst en het huis haars meesters aldaar, en tevens die gemeente verliet;

dat derhalve geen der genoemde gemeenten als woonplaats van Machelina Maria van Toor, ten tijde harer opneming in het krankzinnigengesticht te Rotterdam, kan worden aangewezen;

dat, bij gebreke van zoodanige woonplaats, blijkens de bewoordingen en de geschiedenis van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), de kosten van overbrenging en verpleging van eene arme krankzinnige niet ten laste komen van de plaats zijns werkelijken verblijfs, maar uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van de krankzinnige Machelina Maria van Toor, tijdens hare opname in het krankzinnigengesticht, binnen het Rijk niet te vinden is, en dat mitsdien de kosten van verpleging van die behoefte door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 17 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEEFT, L. D.

3°. van den 25 April 11., n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Rijsaterwoude van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zuidholland betreffende den legger der wegen en voetpaden in die gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 57—65).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van het Gemeentebestuur van Rijsaterwoude van 26 September 1872, daarbij in beroep komende van het besluit van Gedeputeerde Staten

van Zuidholland van 17 September ll., waarbij verklaard is, dat de verpligting van C. Loos, J. van der Meer Gzn. en Johanna Oudshoorn, weduwe van H. Klein, tot onderhoud van een gedeelte van den Heerenweg in die gemeente niet is bewezen, en dat de legger dienvolgens moet worden gewijzigd;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 Maart 1873, n°. 86;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 19 April 1873, n°. 207, 3de Afdeling;

Overwegende:

dat art. 3, laatste lid, van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland van 3 November 1870, goedgekeurd bij Ons besluit van 21 November 1870, n°. 16, voorschrijft, dat de bij de invoering van dat reglement reeds vastgestelde leggers van kracht blijven, doch, voor zooveel noodig, worden bijgewerkt;

dat in dien zin in 1872 ten aanzien van den legger te Rijnsaterwoude door het Gemeentebestuur is gehandeld, zijnde daarbij de op den vorigen legger van 1854 voorkomende aanwijzing der onderhoudspligtigen C. Loos en consorten (waardoor blijkens vonnis der Regtbank te Leiden van 6 Junij 1871 de eigenlijke onderhoudspligtigen niet bepaald en voldoende waren aangeduid), ook ter voldoening aan eene aanschrijving van Gedeputeerde Staten van 3 Julij 1871, verbeterd door de aanduiding der namen van de drie bovengemelde gezamenlijke eigenaren der landerijen, liggende ten westen van den Heerenweg, en hunne aanwijzing als gezamenlijk verplicht tot onderhoud van dat gedeelte van dien weg, hetwelk ligt vóór de perceelen, kadastraal bekend onder n°. 1133 en 83, ter lengte van 363 meters;

dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland, op de reclame van deze drie belanghebbenden, bij hun besluit van 17 September 1872, teregt hebben geoordeeld, dat de vermelding hunner namen onder de kolom van den legger, bestemd voor de namen der *eigenaren van den weg*, verkeerdelijk is geschied; dat toch, al mogt door dezen of genen hunner vroeger wel eens eenige daad van eigendom op dien weg zijn gedaan door beschikking over daarlangs groeiend gras of houtgewas (gelijk het Gemeentebestuur getracht heeft door verklaringen van twee getuigen te bewijzen), daaruit nog geenszins het bewijs voortvloeit van hun regt van eigendom op dien weg; dat de Heerenweg sedert de invoering van het kadaster op de openbare registers bestaan heeft ten name van het Hoogheemraadschap van Rijnland, welke aanduiding echter door dat Hoogheemraadschap gezegd wordt verkeerdelijk te zijn gedaan; dat uit de overgelegde notariële acten voldoende blijkt, dat noch deze drie belanghebbenden, noch hunne auteuren, eenig gedeelte van den Heerenweg hebben gekocht of onder anderen titel verkregen; en dat zij dan ook op den legger zelven niet worden aangewezen als eigenaren van perceel 96, onder welk kadastraal nummer de weg op de openbare registers bekend staat; en dat het voorschrift van art. 3, derde lid, van het provinciaal reglement van 1870, even als dat van art. 3 van het vorig provinciaal reglement van 1852 (*Provinciaal blad* n°. 140), omtrent de vermelding van de namen der *eigenaren* van de wegen of voetpaden of daarin liggende kunstwerken op den legger, slechts dan kan worden opgevolgd, wanneer bepaaldelijk van dien eigendom blijkt, terwijl elk daaromtrent bestaand geschil tot de uitsluitende kennisneming der regterlijke magt behoort; dat daarentegen de vermelding op den legger van de drie gemelde personen als *onderhoudspligtigen* van het aangewezen gedeelte van den Heerenweg teregt is geschied, en de tegenovergestelde uitspraak van Gedeputeerde Staten niet op goede gronden berust;

dat toch in die streek van Rijnland, waartoe Rijnsaterwoude en Leimuiden behooren, de openbare wegen van oudsher door gehoefslagden zijn onderhouden; dat uit twee door het Gemeentebestuur van Rijnsaterwoude overgelegde oude hoefslagboeken, in vorm en inhoud de kenteekenen dragende van afkomstig te zijn uit de tijden, waarin zij gezegd worden te zijn opgemaakt (het een van omstreeks 1783,

het ander van 1817), blijkt, dat vroeger Willem Krook, later Willem van der Breggen, als eigenaars van de landen, liggende ten westen van den Heerenweg, tusschen het dorp en Joost Tollenbrug, met het onderhoud van het aangrenzend gedeelte van den Heerenweg waren belast; dat diezelfde landerijen thans toebehooren aan C. Loos en de beide andere genoemde reclamanten kadastraal bekend zijn onder de nos. 85 tot en met 89, 1132, 1133 en 83; dat zij derhalve, volgens de bovengemelde bepalingen der provinciale reglementen van 1852 en 1870, op den legger van Rijsaterwoude van 1854 en vervolgens op dien van 1872 als onderhoudsplichtigen vermeld moesten blijven, daar bij de invoering van eerstgenoemd reglement hunne verplichting tot onderhoud door *het bestaand gebruik* werd aangewezen, en het reglement van 1870 (laatste lid van art. 3) de bij zijne invoering reeds vastgestelde leggers uitdrukkelijk handhaaft;

dat Gedeputeerde Staten zich tegenover die stellige bepalingen der provinciale reglementen op de wegen en voetpaden in Zuidholland ten onrechte beroepen op den regel, welke daarenboven voor het *privaat burgerlijk regt* is geschreven, dat gewoonte geen regt geeft dan in de gevallen, bij de wet toegelaten;

dat Gedeputeerde Staten zich voorts ten onrechte beroepen op art. 231 der gemeentewet, ten betooge, dat het onderhoud van den Heerenweg thans zoude zijn geworden een gemeentelast, daar aan die bepaling, welke overigens hare strekking moge wezen, de uitdrukkelijke beperking is toegevoegd: *behoudens* bestaande wettige verplichting van anderen;

dat eindelijk, al mogen aan C. Loos c. s. of aan hunne auteurs de met het onderhoud belaste perceelen uit den boedel van wijlen Willem van der Breggen niet zijn verkocht met de uitdrukkelijke bepaling, dat daarop kleefte de last tot onderhoud voor het aangrenzend gedeelte van den Heerenweg, toch de veiling plaats had onder de voorwaarde (art. 4 der veilconditiën): „dat de koopers belast zouden zijn met het onderhoud van kaden enz. en *hoefslagen op wegen*, zoodanig dezelve daaraan onderhevig zijn of onderworpen mogten worden“, terwijl, al ware zelfs die voorwaarde in de veilconditiën niet opgenomen geweest, de verzwijging van een last bij verkoopen den koper niet van dien last tegenover het openbaar gezag zoude kunnen bevrijden;

Gezien art. 3, achtste lid, van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland van 3 November 1870, goedgekeurd bij Ons besluit van 21 November 1870, n°. 16 (*Provinciaal blad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 17 September 1872, n°. 25, te verklaren, dat C. Loos, J. van der Meer Gz. en Johanna Oudshoorn, weduwe van H. Klein, als gezamenlijk in eigendom hebbende de perceelen, kadastraal bekend onder de nos. 85 tot en met 89, 1132, 1133 en 83, op den legger der gemeente Rijsaterwoude teregt zijn aangewezen als belast met het onderhoud van het gedeelte van den Heerenweg, grenzende aan de perceelen nos. 1133 en 83, ter lengte van 363 meters.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 25 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

4°. van den 26 April ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Mill en St. Hubert van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 18 Januarij ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting der gemeente Mill en St. Hubert voor 1873* (zie het verslag over deze zaak op blz. 111—114).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Mill en St. Hubert van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9 Januarij 1873, G, n°. 47, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor 1873;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 9 April 1873, n°. 9;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 22 April 1873, n°. 104, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Mill en St. Hubert bij zijn besluit van 23 November ll. heeft toegestaan, en op de den 11 December daaraanvolgende door hem vastgestelde begrooting der gemeente over de dienst 1873 onder art. 1 der 2de afdeling van hoofdstuk VI der uitgaven heeft uitgetrokken, ten behoeve van de algemeene armen dier gemeente, een subsidie van *f* 1000;

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, op grond van voormeld subsidie, hetwelk aldus voor 1873 tot een bedrag van *f* 200 hooger gesteld werd dan vroeger, in hunne vergadering van 9 Januarij ll. hunne goedkeuring aan die begrooting hebben geweigerd;

dat, blijkens de bepalingen der armenwet, onderstand door een burgerlijk bestuur slechts wordt verleend bij volstreckte noodzakelijkheid;

dat de armenverzorging, zoo als die door het Gemeentebestuur van Mill *c. a.* wordt uitgeoefend, op veel ruimer schaal plaats heeft dan de genoemde wet toelaat;

dat door dergelijke wijze van ondersteuning de hulpverstrekking niet in de aller-eerste plaats rust op de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid, maar bijna geheel wordt overgelaten aan het Algemeen Armbestuur;

dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 61 der armenwet, hebben toe te zien, dat niet dan bij volstreckte onvermijdelijkheid subsidiën verleend worden;

dat door het Gemeentebestuur van Mill *c. a.* de volstreckte noodzakelijkheid van een subsidie van een tot *f* 1000 verhoogd bedrag aan het Algemeen Armbestuur geenszins is aangetoond, en veeleer uit de stukken blijkt, dat door de mildheid van het Gemeentebestuur in dit opzigt voor de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid de aanleiding tot handelen wordt ontnomen of verzwaakt;

Gezien art. 209 der gemeentewet en de artt. 60 en 61 der wet tot regeling van het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9 Januarij ll. te bekrachtigen, en het daartegen bij Ons ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes,

waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 26 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WERT, L. D.

50. van den 26 April ll., n°. 13, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Dirksland van eene beslissing van Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1873* (zie het verslag over deze zaak op blz. 117—121).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ. ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Dirksland van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van den 24 December 1872, n°. 46, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting van die gemeente voor 1873, op grond der daarop uitgetrokken som van f 600 voor subsidie aan het Algemeen Armbestuur;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 9 April 1872, n°. 6;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 22 April 1873, n°. 105, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Dirksland in zijne vergadering van den 14 Augustus ll. besloten heeft op de begrooting dier gemeente voor het dienstjaar 1873, onder volgnummer 83, te brengen een subsidie aan het Algemeen Armbestuur, ten bedrage van f 600;

dat Gedeputeerde Staten dat subsidie te hoog achten, en op dien grond hunne goedkeuring aan de begrooting hebben geweigerd;

dat het Gemeentebestuur van Dirksland allezins heeft getoond het voorschrift van art. 21 der wet op het armbestuur te willen naleven, daar het subsidie aan het Algemeen Armbestuur, dat in 1848 f 3,494, en in 1866 nog f 1600 bedroeg, thans slechts op f 600 is geraamd;

dat Gedeputeerde Staten aanvoeren, dat de rekening en verantwoording der inkomsten en uitgaven over 1871 sluit met een batig saldo van f 898.19, en daaruit afleiden, dat het voorgedragen subsidie niet volstrekt noodzakelijk is;

dat daartegen echter behoort te worden opgemerkt, dat het grootste gedeelte der ontvangsten van het Algemeen Armbestuur uit landpachten bestaat, die eerst op het

einde van het jaar inkomen; dat de uitgaven daarentegen over het geheele jaar verdeeld zijn, en het dus, om gebrek aan gelden te voorkomen, noodzakelijk is, dat de rekening steeds met een eenigzins belangrijk batig saldo sluite;

dat Gedeputeerde Staten verder aanvoeren, dat op de begrooting van het Algemeen Armbestuur over 1873 verschillende posten van uitgaaf tot een hooger bedrag zijn uitgetrokken dan over het jaar 1871 is noodzakelijk geweest, zonder dat deze verhooging voldoende is geregtvaardigd;

dat echter uit de door het Gemeentebestuur verstrekte inlichtingen voldoende is gebleken, dat die uitgaven niet hooger zijn geraamd dan volstrekt noodig scheen om in de dringendste behoeften, enkel uit een oogpunt van politiezorg, te kunnen voorzien; en dat met name de uitgave voor medicijnen, waarvoor op de beide vorige begrootingen *f* 250 was uitgetrokken en die thans op *f* 400 wordt geraamd, niet te hoog kan geraamd worden, daar de werkelijke uitgaven voor dezen post in 1871 *f* 509.20 bedroegen, en in 1872 ongeveer hetzelfde cijfer zullen bedragen;

dat, hoewel het subsidie aan het Algemeen Armbestuur voor 1873 tot een eenigzins hooger bedrag is uitgetrokken dan in de beide vorige jaren, die verhooging in dit geval wordt geregtvaardigd, en geen gevolg is van een streven, strijdig tegen art. 21 der wet op het armbestuur;

dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 61 der armenwet, hebben toe te zien, dat niet dan bij volstrekte onvermijdelijkheid subsidiën verleend worden;

dat door het Gemeentebestuur van Dirksland echter de noodzakelijkheid van het voorgedragen subsidie voldoende is aangetoond, zoodat er onder deze omstandigheden geen voldoende grond bestaat, om aan de begrooting der gemeente Dirksland voor het jaar 1873 goedkeuring te onthouden;

Gezien art. 209 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85), en artt. 60 en 61 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), zoo als die is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 24 December 1872, n°. 46, Onze goedkeuring te verleen en aan de door den Raad der gemeente Dirksland vastgestelde begrooting der plaatselijke inkomsten en uitgaven voor het jaar 1873.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 26 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

6°. van den 28 April ll., n°. 5, houdende beschikking op het beroep van S. W. Cnossen c. s. van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland in zake de loting voor de nationale militie (zie het verslag over deze zaak op blz. 132—134).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen beroep van S. W. Cnossen, te Oosthem, S. H. Boschma, te IJsbrechtum, en G. R. de Boer, te Wolsum, gemeente Wijnbriteradeel, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland, dd. 21 Februarij 1873, n°. 13, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 April 1873, n°. 11;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 23 April 1873, n°. 231, 4de Afdeling;

Overwegende:

dat op 8 Februarij ll., in de gemeente Wijnbriteradeel, in Friesland, de loting heeft plaats gehad voor de nationale militie;

dat de vijf-en-twintig in alphabetische orde eerst opgeroepen lotelingen, zonder dat eenige onregelmatigheid heeft plaats gehad, hun nummer hebben getrokken;

dat als zes-en-twintigste in alphabetische orde tot trekking is opgeroepen de loteling Feenstra;

dat echter hierop de loteling Leenstra is toetgetreden en, tot trekking toegelaten, heeft getrokken n°. 84;

dat, nadat de trekking van de letter F was afgeloopen, de begane dwaling is ontdekt, waarop de loteling Feenstra ter trekking is opgeroepen. een nummer heeft getrokken en het billet daarvan heeft overhandigd aan den Militie-Commissaris, die dat nummer wederom in de bus heeft gedaan;

dat vervolgens de loteling Feenstra andermaal tot trekking is opgeroepen, toen naar alphabetische orde de beurt van trekking was aan den loteling Leenstra, en bij die nadere gelegenheid heeft getrokken nummer 18;

dat de loteling Feenstra op grond van de bij de loting gepleegde onregelmatigheid van Gedeputeerde Staten vernietiging van die loting heeft gevraagd; en dat Gedeputeerde Staten, op grond, dat die onregelmatigheid op den uitslag der loting van invloed heeft kunnen zijn, de loting hebben vernietigd;

dat adressanten tegen dat besluit bij Ons zijn gekomen in beroep, daarbij verzoevende, zoo al niet de geheele loting kan gehandhaafd blijven, dan toch alleen vernietiging van dat gedeelte uit te spreken, waarop de onregelmatigheid van invloed heeft kunnen zijn;

dat door het ontijdig loten van Leenstra en het vervolgens later loten van Feenstra zonder twijfel heeft plaats gegrepen eene onregelmatigheid, die op den uitslag der loting van invloed heeft kunnen zijn, daar door haar werd verbroken de volkomen gelijkheid van kans van alle lotelingen, en één of meer hunner daardoor kunnen zijn verstoken van de kans om een hoog nummer te trekken, of omgekeerd bevoorreed door vermeerdering van kans om geen laag nummer te trekken;

dat het eerste het geval heeft kunnen zijn, naardien bij het ontijdig trekken door Leenstra van het hooge nummer 84 voor de opvolgende lotelingen de kans werd afgesneden om dat te kunnen bekomen; en dat het tweede het geval heeft kunnen worden, uit hoofde bij de onregelmatige trekking van het lage nummer 18 door den loteling Feenstra aan de na hem komende lotelingen eene vermeerdering van gunstige kans heeft kunnen geworden, waarin zij, die vóór hem trokken, niet hebben kunnen deelen; terwijl eindelijk de beide genoemde lotelingen zelve geheel andere nummers hadden kunnen trekken, zoo ieder hunner op zijne beurt naar alphabetische orde ware opgekomen;

dat Gedeputeerde Staten derhalve terecht hebben geoordeeld, dat er termen aanwezig waren voor vernietiging;

dat de wet echter niet uitdrukkelijk bepaalt, dat, in een geval als het onderwerpelijke, eene loting voor het geheel moet worden vernietigd;

dat de wet integendeel in art. 36 vernietiging alleen toelaat, naar gelang de gepleegde onregelmatigheid van invloed heeft kunnen zijn op den uitslag der loting;

dat de loting, voor zooverre eene onregelmatigheid daarop invloed heeft kunnen hebben, is de loting van af n°. 26 der alphabetische lijst;

dat in den regel vernietiging van bepaalde handelingen (hier trekkingen) niet te pas komt dan van het oogenblik, dat eene onregelmatigheid is gepleegd;

dat er geen grond is, waarom aan hen, die in overeenstemming met de bepalingen der wet hebben gelooft, hun eenmaal regelmatig getrokken nummer zou worden ontnomen;

dat derhalve dat eerste regelmatig afgeloopen gedeelte der loting behoort te worden gehandhaafd, en de loting alleen moet worden vernietigd van af n°. 26;

dat in dit opzigt het verzoek van adressanten is gegrond, en het besluit van Gedeputeerde Staten moet worden vernietigd;

Gelet op de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72), betrekkelijk de nationale militie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. te vernietigen het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 21 Februarij 11., n°. 13, wat betreft dat gedeelte der loting, waaraan de eerste vijf-en-twintig lotelingen deel namen, en de loting voor dat gedeelte te handhaven;

2°. het besluit van Gedeputeerde Staten voornoemd, wat het overige gedeelte der loting betreft, te handhaven, en het daaromtrent gedaan verzoek van adressanten te verklaren ongegrond en dienvolgens te bevelen, dat er eene nieuwe loting te Wijmbritseradeel zal plaats hebben, beginnende met n°. 26, Klaas Feenstra, tot en met het slot der alphabetische lijst.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 28 April 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Louisa Catharina van Schouwenburg.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De behoeftige Louise van Schouwenburg is op den 6 Januarij 1844 te 's Gravenhage geboren uit het huwelijk van Pieter Frederik van Schouwenburg en Louise Wilhelmina Hijmans. De vader heeft zich later met der woon gevestigd te Amsterdam, waar de behoeftige bij hem inwoonde als dochter tot in het jaar 1867, toen zij is opgenomen in het gesticht van Frankenhuyzen, te Montfoort.

De Procureur-generaal in de provincie Utrecht heeft, op daartoe gedane uitnoodiging van wege de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, medegedeeld, dat uit het dossier van een strafgeding, voor het Provinciaal Geregtshof in Utrecht aanhangig, gevoerd tegen mejufvrouw Frankenhuyzen, vroeger Directrice van het gemeld gesticht te Montfoort, blijkt, dat de behoeftige in het gesticht is opgenomen omstreeks de maand September 1867, op verzoek van haren vader; dat zij in het gesticht is verbleven tot op het laatst van Julij of het begin van Augustus van het jaar 1871; dat zij gedurende dat nagenoeg vierjarig tijdvak, speciaal in de jaren 1870 en 1871, zesmaal uit het gesticht is ontvlugt en vijfmaal daarin weder is teruggebragt; dat zij, ontvlugt zijnde, rondzwierf, in de boeren-woningen nachtverblijf zoekende, en, wanneer dit verblijf haar werd geweigerd, den nacht doorbrengende op den openbaren weg; dat men haar in het gesticht echter steeds beschouwde als te behooren tot de bevolking daarvan, ook gedurende iedere ontvlugting, want dat men haar telkens bij hare terugbrenging op nieuw opnam.

Ten aanzien van de aan den Procureur-generaal gedane vraag, hoedanig het gesteld was met de verstandelijke vermogens van de behoeftige bij hare aankomst in het gesticht en daarna, zegt hij, dat mejufvrouw Frankenhuyzen beweert, dat de behoeftige bij hare aankomst reeds in onnoozelen toestand verkeerde, en dat haar vader verklaard heeft, dat hij met dat kind sedert haar tiende jaar veel moeite heeft gehad; dat het op dien leeftijd bewijzen gaf van zwakte van geestvermogens; dat hij haar om die reden gedurende vijf jaren besteed heeft in het gesticht *Talitha Kumi*, te Hemmen, en dat, toen zij in het ouderlijk huis teruggekeerd was, hij vruchteloos heeft gepoogd haar te doen opnemen in het bestedelinghuis te Amsterdam; dat door hem zijn overgelegd twee verklaringen van de med. doctores G. Taapken en M. J. Ninaber, in dato 10 en 13 Februarij, houdende, dat de behoeftige lijdende is aan zwakke geestvermogens, en niet in staat is om in haar levens-onderhoud te voorzien. De Procureur-generaal zegt echter, dat, volgens de verklaringen van Wilhelmina van Maastricht, Keetje Quanjer, Everdine Hesseling, Cornelia Tersteeg en Jacob van Dokkum, die haar in het gesticht hebben gekend, dat de behoeftige, toen zij in het gesticht kwam, niets mankeerde, goed van aard en humeur was, maar later ziekelijk en sufferig is geworden door de mishandeling, die zij in het gesticht gedurig moest ondergaan; waaromtrent zij dan ook dikwijls zou gezegd hebben: „men zou hier suf worden van het slaan.“ De Procureur-generaal is dan ook van oordeel, dat de behoeftige bij hare komst te Montfoort niet onnoozel was, maar ten gevolge van de dáár ondervonden mishandeling van lieverlede tot een staat van idiotisme is vervallen.

De vader, door Burgemeester en Wethouders van Amsterdam ondervraagd, of de behoeftige zich vrijwillig, met volkomen kennis van zaken, naar Montfoort heeft begeven, heeft daarop geantwoord, dat zij bij haar vertrek naar Montfoort in zeer onnoozelen toestand verkeerde, en niet schijnt geweten te hebben, wat zij dáár doen moest; dat echter niemand haar heeft gedwongen daarheen te gaan; dat zij eens, en wel in het jaar 1869, bij hem te Amsterdam terug is gekomen gedurende veertien dagen, en toen door hem is teruggebragt naar Montfoort.

Uit de overgelegde stukken blijkt, dat zij te Amsterdam van het bevolkings-register is afgeschreven op 13 September 1867 naar Montfoort; dat zij te Montfoort bij de

laatste algemeene volkstelling op de registers is ingeschreven als aldaar wonende; dat hare nabestaanden, althans gedurende de eerste jaren, de verplegingskosten te Montfoort hebben betaald; dat zij na hare laatste ontvlugting uit het gesticht, op den 16 Augustus 1871, in de gemeente Haastrecht is aangehouden als landloopster, vervolgens ter beschikking gesteld van den Officier van Justitie, en in den loop dier maand op de geneeskundige verklaring van Dr. Vrolik, afgegeven te Rotterdam den 25 Augustus, als lijdende aan krankzinnigheid, naar het gesticht voor die lijdens aldaar is overgebracht.

De gemeente Amsterdam zegt, dat de behoeftige, tijdens hare opneming, blijkbaar niet meer woonachtig was te Amsterdam; dat zij toch die gemeente, meerderjarig zijnde, reeds heeft verlaten in September 1867; dat zij toen van het bevolkingsregister is afgeschreven, en later nooit met der woon te Amsterdam is teruggekeerd.

De gemeente Montfoort beweert, dat niet blijkt, dat de behoeftige dáár hare woonplaats in 1867 heeft gevestigd; dat toch de verklaring, bedoeld bij art. 76, eerste alinea, van het Burgerlijk Wetboek, door haar of namens haar niet is gedaan, en er geene omstandigheden aanwezig zijn, waaruit haar voornemen zou kunnen blijken om haar hoofdverblijf te Montfoort te vestigen; dat veeleer het tegendeel blijkt, want blijkens de verklaring van haren vader was zij toen reeds zeer onnoozel of krankzinnig, zoodat aan bedoeld voornemen niet kan worden gedacht. De gemeente voert verder aan, dat de plaatsing in een gesticht tot verbetering als dat te Montfoort, uit den aard der zaak, slechts tijdelijk zijn kan, als eene proefneming zijnde, die men staakt, zoodra zij tot het gewenschte resultaat leidt of blijkt daartoe niet te kunnen leiden; dat hier uit al de omstandigheden volgt, dat de vader of de aanverwanten, die niet onder de welgestelden behooren, er nooit aan gedacht hebben om haar voor het leven te Montfoort te verzorgen; dat de behoeftige dan ook blijkbaar niet te Montfoort wilde blijven; dat daarvan ten bewijze strekken hare herhaalde ontvlugtingen uit het gesticht en uit de gemeente Montfoort; dat zij bij de jongste volkstelling is opgenomen in de registers, op verklaring van de Directrice, als verblijf houdende te Montfoort; dat het echter niet zeker is, of die verklaring juist is; maar dat in ieder geval het feit, dat zij op den dag der volkstelling verbleef te Montfoort, niet medebrengt, dat zij aldaar hare woonplaats had.

Gedeputeerde Staten van Utrecht stemmen met de bewering der gemeente Montfoort in. Zij achten, dat eene woonplaats van de behoeftige binnen het Rijk niet is te vinden.

Gedeputeerde Staten der provincie Noordholland zijn ook de laatste meening toegegaan, doch in hun ambtsberigt van den 30 December wordt gezegd: „Naar het ons voorkomt, is het gesticht te Montfoort niets anders dan een bestedelingenhuis. In dat huis was voor eene plaats voor de behoeftige, naar het schijnt, gecontracteerd en had zij dáár werkelijk haren intrek genomen, met hare kleederen en zelfs met een meubelstuk. Op grond van deze omstandigheden had zij, onzes inziens, toen haar werkelijk hoofdverblijf te Montfoort. Dat zij zich van tijd tot tijd van dáár verwijderde, hief hare woonplaats niet op. Dit kon slechts geschieden eerst dan, wanneer de overeenkomst tot hare plaatsing in het gesticht te Montfoort was vervallen, en zij zich met have en goed had verwijderd. Dat van het laatste wel niet blijkt, maar dat men vermoeden mag, dat het zoo is geschied, want zij is onder Haastrecht aangehouden als landloopster, in welk woord noodwendig ligt opgesloten, dat zij op het oogenblik harer aanhouding geen vaste woonplaats had.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 23 Januarij ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. B. M. VLIELANDER HEIN, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van de gemeente Montfoort optredende, doet opmerken, dat men hier te doen heeft met een van die voorbeelden van liefdelooze behandeling van eigen ouders en van zoogenaamde behandeling in eene philanthropische inrigting, maar waardoor werkelijk een mensch aan zijn lot wordt overgelaten. Intusschen is de zaak thans alleen van hare materiële zijde te beschouwen; en bij de vraag, wie de kosten van verpleging van Louise Schouwenburg moet betalen, is zijn antwoord, dat stellig de gemeente Montfoort die kosten niet heeft te dragen, wie dan ook met de betaling belast moge zijn. Hij wijst daartoe in de eerste plaats op art. 26 der armenwet. Eerst dan zou Montfoort die kosten moeten betalen, als het bleek, dat de verpleegde dáár hare woonplaats had. Wat is woonplaats? Geen enkel onzer staatswetten geeft daarvan eene definitie. Men heeft zich daaromtrent dus te houden aan de gewone civielrechtelijke beteekenis van domicilie, en gemagtigde verwijst dan naar het besliste in zake Jannetje Knol (1). Wij hebben alzoo hier te doen met art. 74 van het Burgerlijk Wetboek. Aan het feitelijk verblijf op eene plaats moet gepaard gaan het doel om er voortdurend te blijven ter bepaling van het begrip van woonplaats. En dan vraagt gemagtigde, of Montfoort was het werkelijk verblijf, de woonplaats van Louise van Schouwenburg. Wij hebben hier niet te doen met de tweede alinea van art. 74 van het Burgerlijk Wetboek. Het werkelijk verblijf moet zijn het waar en waarachtig domicilie; en naar het Burgerlijk Wetboek moet een ieder een domicilie hebben, waar men te regt kan staan. Voorts verwijst gemagtigde dienaangaande nog tot art. 126, eerste en tweede alinea, van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering en doet opmerken, dat werkelijk verblijf zonder *animus* en woonplaats tegenover elkander worden gesteld. Was dat niet de bedoeling, dan had art. 126 anders moeten luiden. Werkelijk verblijf staat dan ook bepaald tegenover woonplaats. Wij moeten hebben een werkelijk verblijf met den wil om er te verblijven. Zoo wij dat beginsel niet aannemen, zouden wij terugkeeren tot het stelsel van den Minister Fock, hetwelk bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal geen ingang vond. Werkelijk verblijf moet hier dus niet gelden als woonplaats. Art. 74, al. 2, van het Burgerlijk Wetboek komt hier volgens gemagtigde niet in aanmerking, maar wel al. 1. En nu blijkt in geen deele, dat dit meisje hare woonplaats heeft gevestigd te Montfoort, gelijk daarvan dan ook door haar geene aangifte is gedaan. Formeel bewijs althans bestaat daarvan niet. Alleen blijkt van eene afschrijving van Amsterdam; maar die afschrijving doet niets ter zake en is geen formeel bewijs, dat die vrouw hare woonplaats heeft willen vestigen te Montfoort; en men moet hebben het bewijs van haren wil om hare woonplaats voortdurend te vestigen te Montfoort. — Wat de bewering aangaat, dat Louise van Schouwenburg niet *compos mentis* was, gemagtigde wil dat voor een oogenblik daarlaten. Maar in ieder geval is zij niet uit eigen vrijen wil in het gesticht gekomen; zij is er in geplaatst. Intusschen zij was sufferig, maar niet krankzinnig; zij is in het gesticht eerst krankzinnig geworden ten gevolge der mishandelingen, die zij er ondergaan heeft. Hoe kon zij zich nu vestigen in eene plaats met eigen vrijen wil, in eene plaats als deze, terwijl men zelf zegt, dat zij niet wist, wat zij deed? Uit den aard der zaak is daarbij het gesticht te Montfoort een

---

(1) Zie *Twaalfde Deel*, blz. 104, 206.

verblijf, waarin men zich slechts tijdelijk ophoudt, en waar men niet uit eigen vrijen wil heengaat. Zij is er ook zes malen uit gevlugt; dat blijkt uit het relaas van den Procureur-generaal. Daaruit blijkt te meer, dat elke ontvlugting gestraft is door eene barbaarsche behandeling. Er is alzoo geen enkel formeel bewijs, dat Louise van Schouwenburg zich te Montfoort wilde vestigen, terwijl ook de *animus* om er te blijven nergens uit blijkt. Zij is er wel telkens teruggekeerd. Maar hoe? Hetzij door haren vader, hetzij door den oppasser van het gesticht, hetzij door den veldwachter. Maar de politie kan niet, door mij ergens met geweld te houden, voor mij een domicilie creëren. — Het argument, door Gedeputeerde Staten ontleend aan het bestedings-contract, dat ten deze is gepasseerd, acht gemagtigde eene ongerijmdheid; want niemand kan, door de goedheid te hebben voor mij een bestedings-contract te maken, daardoor voor mij eene woonplaats creëren. Naar het hem voorkomt, is Amsterdam het domicilie van Louise van Schouwenburg gebleven, omdat haar vader dáár woont, ook al was zij reeds meerderjarig, zoolang niet blijkt, dat zij een ander domicilie gekozen heeft.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Overslag van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! De begroting der gemeente Overslag voor 1873, aan Gedeputeerde Staten van Zeeland ter goedkeuring ingezonden, werd door hen bij schrijven van 18 December 1872 aan Burgemeester en Wethouders teruggezonden, met verzoek:

1. den Gemeenteraad uit te noodigen den post voor de jaarwedde van den Ontvanger te verhoogen tot *f* 65, waarop die jaarwedde onder 's Konings goedkeuring door Gedeputeerde Staten was vastgesteld, aan welke uitnoodiging is voldaan;

2. bij den Gemeenteraad in overweging te brengen eene verhooging der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer, tot dusverre bepaald op het bij de wet gestelde minimum van *f* 400.

Omtrent dezen laatsten post zeiden Gedeputeerde Staten, dat het wel geen betoog zou behoeven, dat zulk eene jaarwedde niet kon geacht worden geëvenredigd te zijn aan de diensten, die een Hoofd-Onderwijzer bewijst; dat zij niet toereikende was om zelfs in de eerste levensbehoeften te voorzien, en zij dus als onvoldoende moest worden beschouwd om den Hoofd-Onderwijzer een bestaan op te leveren, dat hem zou nopen zich met lust en ijver te wijden aan de belangen van het onderwijs.

Hierop werd bij schrijven van Burgemeester en Wethouders van 29 Januarij 1873 geantwoord, dat de Gemeenteraad besloten had voor alsnog geene verhooging der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer toe te staan, op grond:

dat de jaarwedde vóór het in werking treden der tegenwoordige wet minder dan *f* 400 bedroeg;

dat den Onderwijzer, behalve het genot van vrije woning, een niet onbelangrijk stuk grond als tuin in gebruik gegeven was;

dat hij grondbezitter was, en dus niet uitsluitend van zijne jaarwedde moest leven;

dat de opbrengst der privaten aan hem verbleef, hetgeen een niet te versmaden voordeel opleverde tot bemesting van den tuin en van de door hem in gebruik gehouden landerijen;

dat hij reeds sedert 1838 zijn ambt bekleedde en bijna 62 jaren oud was, en er dan ook ongetwijfeld eene aanvraag om pensioen zou gedaan worden, zoodra daartoe termen bestonden.

Gedeputeerde Staten antwoordden bij missive van 7 Februarij 1873, dat deze beschouwingen hunne bedenkingen niet hadden weggenomen, en zij dus zwaarigheid moesten maken aan de begrooting hunne goedkeuring te verleenen.

De Gemeenteraad is bij adres van 19 Februarij 1873 in beroep gekomen bij den Koning. De Raad zegt in dat adres van gevoelen te zijn, dat de goedkeuring der begrooting geene bezwaren kan opleveren, daar de regeling der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer overeenkomstig de wettelijke bepalingen heeft plaats gehad, en het voorstel tot verhooging daarvan moeilijk was in te willigen, omdat de inkomsten zijn geraamd in evenredigheid der uitgaven, en de verhooging noodzakelijk wijziging of verhooging van belastingen ten gevolge moest hebben.

Gedeputeerde Staten van Zeeland, omtrent het adres gehoord, verwijzen bij hun berigt van 14 Maart 1873 naar hunne brieven aan het Gemeentebestuur en merken voorts op, dat de verhooging der jaarwedde voor de gemeente geene bezwaren schijnt op te leveren, daar de hoofdelijke belasting, welke tot een maximum van f 400 kan worden geheven, werkelijk slechts wordt omgeslagen tot een bedrag van f 125, op f 0.25 per ziel, en de opcenten op de personele belasting slechts 15 bedragen, terwijl in de meeste dergelijke gemeenten van Zeeland de hoofdelijke omslag per ziel ongeveer vijfmaal zooveel bedraagt, 25 tot 60 opcenten op de personele belasting worden geheven, en de jaarwedden der hoofd-onderwijzers, op eene enkele uitzondering na, op f 500 à f 600 bepaald zijn.

Dit geschil is bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur), krachtens 's Konings magtiging, aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 Maart 1873.

Nadere memoriën of bewijsstukken zijn niet ingekomen.

De VOorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het geschil tusschen de gemeentebesturen van Opsterland en Schoterland over de woonplaats van de krankzinnige Andriesje Jans Mulder.*

In die zaak ben ik zelf rapporteur; en ik verzoek dus den heer Staatsraad MEEUSSEN inmiddels het voorzitterschap wel te willen overnemen. Ik heb alzoo de eer het volgende verslag uit te brengen:

Mijne Heeren! Uit de stukken, tot dit bestuursgeschil betrekkelijk, blijkt, dat Andriesje Jans Mulder op 23 April 1872 heeft verzocht aan het krankzinnigen-gesticht te Franeker, in dat gesticht te worden opgenomen. Die opneming heeft alstoen plaats gehad, met inachtneming der bij de wet voorgeschrevene vormen, krachtens bevel van den Burgemeester van Franeker, later gevolgd door eene magtiging van den President der Arrondissements-Regtbank te Leeuwarden.

De Commissie van administratie over gezegd gesticht heeft, bij missive van 8 Junij 1872, aan den Commissaris des Konings verslag van het voorgevallene gedaan,

onder te-kennen-geving, dat het onzeker scheen, of de bedoelde krankzinnige tot Opsterland dan wel tot Schoterland behoorde.

Uit de gevoerde instructie is daarna voortgevloeid, dat Andriesje Jans Mulder is geboren op 26 September 1830 te Luxwolde, gemeente Opsterland; dat zij is ongehuwd en geene ouders meer heeft; dat zij gewoond heeft als dienstmeid te Langezwaag, gemeente Opsterland, tot in Maart 1872; dat zij op 24 Maart 1872 zich heeft vervoegd bij Jacob Jongsma, arbeider te Katlijk, gemeente Schoterland, in gezelschap van diens neef Andries Brandinga, en door dezen is aanbevolen als huishoudster, waaraan Jongsma behoefte had door het overlijden zijner moeder; dat Andriesje Mulder op 25 Maart 1872 haren intrek bij hem Jongsma heeft genomen en twaalf dagen is gebleven; dat zij daarop naar Langezwaag is teruggegaan, doch na eene afwezigheid van twee dagen is teruggekeerd ten zijnen huize; dat Andriesje ten huize van Jacob Jongsma bij hare aankomst heeft medegebragt en bij haar vertrek onder zijne bewaring heeft gelaten: een zilveren knipje, eene zilveren snuifdoos, een oorijzer, een vingerring, een kerkboek met haak, een paar gouden oorbellen, een gouden doekspeld, een halsslot, een mutsenspeld, een vingerring, eene ladetafel, zeven zakdoeken, eenige mutsen, eenige koralen, onderscheidene zijden, linnen en katoenen kleedingstukken, eene schuldbekentenis ad f 100 en eene schuldbekentenis ad f 70; dat zij sedert eenigen tijd door abnormale gesprekken en gedragingen het vermoeden had doen ontstaan, dat zij soms niet al te wel bij het hoofd was, zonder dat bepaalde krankzinnigheid was geconstateerd.

De gemeente Opsterland beweert, dat Andriesje hare woonplaats sedert 25 Maart 1872 naar Schoterland heeft overgebragt; eene bewering, door Schoterland wederproken, omdat *a.* Andriesje niet zoude geweest zijn dienstbode van Jacob Jongsma in den zin van art. 79 van het Burgerlijk Wetboek; *b.* Andriesje als krankzinnige moet geacht worden geen voornemen te hebben gehad.

Gedeputeerde Staten, in hunne resolutie van 6 Februarij 1873, overwogen dien-aangaande, dat, wat het eerste punt betreft, genoegzaam blijkt uit de geheele toedragt der zaak, dat Jongsma Andriesje bij zich ontving als huishoudster, zij het dan ook, dat tusschen partijen nog niet was overeengekomen omtrent het loon, dat de huishoudster zoude bekomen; dat Jongsma, op 14 December 1872 door den Kantonregter te Heerenveen onder eede gehoord, heeft verklaard: „dat Andriesje Jans Mulder eene week vóór Paschen bij hem als huishoudster in dienst is gekomen;“ dat, al ware dan ook niet bewezen, dat Andriesje als huishoudster bij Jongsma in dienst was getreden, dan toch Andriesje haar hoofdverblijf ten zijnent had, blijkbaar uit de omstandigheid, dat zij al hare kleederen niet alleen, maar ook hare preciosa, geldwaardige papieren en inboedel ten zijnen huize had overgebragt; dat, aangenomen, des neen, dat Andriesje haar hoofdverblijf niet bij Jongsma had, zij dit dan nergens zoude hebben gehad, in welk geval de plaats des werkelijken verblijfs voor hoofdverblijf wordt gehouden, welk werkelijk verblijf, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, dan al weder bij Jongsma heeft plaats gehad; dat, wat het tweede punt aangaat, dat namelijk Andriesje wegens hare krankzinnigheid geen voornemen in den zin van art. 75 van het Burgerlijk Wetboek zoude hebben kunnen hebben, niet is gebleken, dat Andriesje tijdens hare komst bij Jongsma was krankzinnig, althans niet in die mate, dat zij onbewust zoude zijn geweest van wat ze deed; dat zulks blijkt uit het medevoeren van hare geheele have en uit het zich vestigen bij Jongsma; dat, volgens hare eigene opgave aan de Commissie van administratie over het krankzinnigengesticht te Franeker, zij als hare laatste verblijfsplaats heeft opgegeven Katlijk, waar Jongsma woont; dat de door Schoterland overgelegde attesten wegens vroegere verstandsverbijstering weinig afdoen, omdat, daargelaten de weinige geschiktheid der afgevers tot het constateren van waanzin, de aard en de omvang

van dien waanzin niet worden aangeduid. — Gedeputeerde Staten overwogen verder, dat, volgens de betrekkelijke stukken, het onderwerpeijk geschil niet in der minne heeft kunnen worden bijgelegd, en dat het dus aan de beslissing des Konings zal behooren te worden onderworpen.

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De *waarnemende* VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Elfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 21 Mei 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden* :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 5 dezer, no. 13, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Schijndel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 18/25 October 1872, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit omtrent het in gebruik geven en verkoopen van gemeentegronden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 114—117).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Schijndel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant dd. 18/25 October 1872, no. 43/56, waarbij goedkeuring is onthouden aan de raadsbesluiten dier gemeente van 27 Augustus en 3 October ll. omtrent het in gebruik geven en verkoopen van gemeentegronden;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 23 April 1872, n°. 3;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 29 April 1873, n°. 195, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Schijndel in zijne vergadering van 9 Maart 1870 besloot aan H. Verkuylen, ten dienste eener door hem op te rigten steenfabriek, onder 's hands in gebruik te geven om daaruit leem te delven, voor den tijd van drie jaar,

tegen *f* 150 per hectare, 7 hectaren woeste gronden in het Weiboschbroek, onder toezegging, dat hij die gronden na 31 December 1872 nog verder voor twaalf jaren in gebruik zou kunnen houden, en voorts dat men alsdan aan hem zou verkoopen 5 hectaren woeste grond, in de nabijheid gelegen, en de hiervoor vermelde 7 hectaren tegen *f* 800 per hectare; dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant bij besluit van 13 April 1870 goedkeuring verleenden aan de onderhandsche in-gebruik-geving der 7 hectaren tot 31 December 1872, maar hunne goedkeuring voorbehielden ten aanzien der verdere in-gebruik-geving voor den tijd van twaalf jaren en den verkoop der 5 hectaren;

dat de Gemeenteraad op 12 Julij ll. besloot, het door Verkuylen herhaalde verzoek in te willigen tot aankoop der 5 hectaren en in-gebruik-neming der 7 hectaren,

dat Gedeputeerde Staten op 19 Augustus ll. aan den Gemeenteraad te kennen gaven, voorloopig geen bezwaar te hebben tegen de in-gebruik-geving der 7 hectaren, maar den verkoop der 5 hectaren voor alsnog niet konden goedkeuren, en derhalve eene beslissing omtrent de beide punten zich voorbehielden;

dat de Gemeenteraad op 27 Augustus ll. besloot, aan Verkuylen te verkoopen de 5 hectaren tegen *f* 850 per hectare;

dat op 2 September ll. de heeren Waardenburg en Jurgens zich wendden tot het Gemeentebestuur met verzoek, dat aan hen onder'shands zouden worden verkocht 38 hectaren woeste grond, alsmede nog de bedcelde 5 hectaren grond tegen *f* 900, en in gebruik zouden worden afgestaan de bedoelde 7 hectaren tegen *f* 450 per hectare;

dat de Gemeenteraad in zijne vergadering van 13 September ll. dat verzoek van de hand wees, en op 3 October ll. besloot de 7 hectaren aan Verkuylen in gebruik te geven tegen *f* 350 per hectare:

dat Gedeputeerde Staten, bij resolutie van 25 October, aan de besluiten van den Gemeenteraad van 27 Augustus en 3 October hunne goedkeuring onthielden;

dat tegen dat besluit de Gemeenteraad bij Ons is gekomen in beroep;

dat de Gemeenteraad beweert, op grond van zijn besluit van 9 Maart 1870, tot het afstaan van voormelde gronden aan Verkuylen verplicht te zijn;

dat echter aan dat raadsbesluit, wat betreft den toestand na 31 December 1872, de vereischte goedkeuring niet was verleend;

dat derhalve van geen verpligting van den Gemeenteraad tegenover Verkuylen sprake kan zijn;

dat, wat den verkoop betreft van 5 hectaren, hoewel de wet geen onderscheid maakt tussehen openbaren en onderhandschen verkoop, echter het eerste de voorkeur verdient, zoodra er blijkt van mededinging;

dat hier mededinging blijkt te bestaan, daar voor genoemde 5 hectaren door Verkuylen *f* 850, en door Waardenburg en Jurgens *f* 900 per hectare wordt geboden, en hier derhalve geen onderhandsche verkoop behoort plaats te hebben, veel minder nog een onderhandsche verkoop aan den minstbiedende;

dat, wat het in gebruik geven betreft van ongeveer 7 hectaren, de toestemming van Gedeputeerde Staten daartoe reeds zou zijn verleend, zoo niet het besluit, waarvan de goedkeuring werd gevraagd, had ingehouden den verkoop der bovenvermelde 5 hectaren;

dat Gedeputeerde Staten zich daarom de beslissing voorbehielden en afzonderlijke besluiten wenschten af te wachten;

dat de Gemeenteraad dus ook op 3 October besloot de genoemde perceelen aan Verkuylen af te staan voor *f* 350 per hectare, en dat besluit aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring opzond;

dat echter op 2 September bevorens was ingekomen eene aanvraag van Waardenburg en Jurgens, daarbij verzoekende datzelfde grondstuk in gebruik te mogen ontvangen tegen *f* 450 per hectare;

dat Gedeputeerde Staten, geroepen om de zaak te beoordeelen in den stand, waarop zij zich op dat oogenblik bevond, teregt geene termen hebben gevonden om hunne goedkeuring te verleenen aan een onderhands in gebruik geven van de vermelde 7 hectaren aan Verkuylen voor f 350 per hectare, toen reeds door anderen voor datzelfde doel f 100 per hectare meer was geboden;

dat derhalve Gedeputeerde Staten op goede gronden hebben geweigerd goedkeuring te verleenen aan de gemeenteraadsbesluiten van Schijndel van 27 Augustus en 3 October ll.;

Gelet op art. 194 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 18/25 October 1872, n°. 43/56, het daartegen door den Gemeenteraad van Schijndel ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Assen, den 5 Mei 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van het Bestuur der gemeente Druten van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland tot wijziging van den legger A der wegen en voetpaden in die gemeente.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! In 1867 zijn te Druten opgemaakt en vastgesteld de leggers A en B der openbare wegen en voetpaden in die gemeente (waartoe behooren Afferden, Deest en Puiflijk), en aan Gedeputeerde Staten van Gelderland ter vaststelling opgezonden. Gedeputeerde Staten zonden ze terug met eene nota van aanmerkingen, waaronder deze, dat in geen der leggers iets ingevuld was in kolom 10, bestemd voor de vermelding der onderhoudpligtigen. Op den legger A kwam voor, onder n°. 10: „een pad over de Drutensche waarden, lang 4,620 ellen, breed 1.5 ellen“; en toen, bij de terugzending, de kolom 10 betreffende dien weg nog niet was ingevuld, vroegen Gedeputeerde Staten, bij eene nadere nota, ingezonden op 4 Januarij 1870, dat een nader onderzoek zou worden ingesteld omtrent de onderhoudpligtigheid, daar het toch niet denkbaar was, dat dit pad onbeheerd zou blijven.

Burgemeester en Wethouders van Druten gaven daarop te kennen, dat hier, even als op andere uiterwaarden-polders, alleen bestaat de verplichting van den grondeigenaar om den overgang over een pad, meestal loopende over de zomerkade, te

dulden. Geen openbaar gezag voert er beheer over of is met onderhoud belast, wat de grond-eigenaar ook niet zou toelaten. Vermits er overigens verscheidene aanvullingen in de kolommen hadden plaats gehad, werden, op aanschrijving van Gedeputeerde Staten, de leggers A en B nogmaals, na de bij het reglement voorgeschreven bekendmaking, ter visie gelegd van 24 Januarij tot 24 Februarij 1870, doch weder, gelijk in 1867, kwamen er geene bezwaren daartegen in.

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij hunne resolutie van 26 April 1870, op grond, dat op legger A, onder n°. 10, was geplaatst „het pad over de Drutensche waarden“, en op legger B van Druten, onder n°. 20, „een weg naar het Ochtensche veer“, en dat uit de door Burgemeester en Wethouders gegevene inlichting blijkt, dat die paden beschouwd moeten worden als te vallen onder de wegen, bedoeld bij art. 7, litt. c, van het reglement (op de leggers worden *niet* gebragt de wegen, voetpaden, straten en stegen, welke, tot den bijzonderen eigendom behoorende, niet ter dienst van het algemeen bestemd, aan geburen gemeen zijn of tot de erfdiensbaarheden in den zin van het burgerlijk regt behooren), — besloten de leggers terug te zenden, met uitnoodiging aan Burgemeester en Wethouders om de bedoelde voetpaden (met nog twee andere, over welke thans geene sprake is) van de leggers te royeren, en de aldus gewijzigde leggers daarna op nieuw ter inzage te leggen.

Burgemeester en Wethouders echter, in overleg met den Gemeenteraad, bleven bij schrijven van 4 Junij 1870 op de vaststelling der door het Gemeentebestuur opgemaakte leggers aandringen, op de overweging: „dat de bedoelde voetpaden, hoezeer tot bijzonderen eigendom behoorende, wel degelijk ten dienste van het algemeen bestemd zijn, en geenszins slechts aan geburen gemeen, noch behoorende tot de erfdiensbaarheden, in art. 721 van het Burgerlijk Wetboek onschreven, of in den zin van het burgerlijk regt; dat die voetpaden zijn middelen van gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten, van welke sedert onheugelijke jaren door het publiek altijd ongehinderd gebruik is en nog wordt gemaakt; dat de bedoelde voetpaden zoo tot overgang naar de overvaart-voetveren te Doodewaard en te Oeliten, als naar andere gemeenten, volstrekt noodzakelijk zijn, en het verhinderen of beletten van hun gebruik tot groote en onherstelbare bezwaren aanleiding zoude geven.“

Daarop is door Gedeputeerde Staten op 14 Junij 1870 eene resolutie genomen, waarbij zij overwogen, dat de beschouwingen van het Gemeentebestuur van Druten ten aanzien der evengemelde voetpaden de noodzakelijkheid medebrengen om te voldoen aan de bepaling van art. 9, litt. g, van het provinciaal reglement op de wegen, dat is, vermelding der onderhoudpligtigen; dat daaraan niet is voldaan geworden, zijnde de kolom 10 bij die paden niet naar behooren ingevuld; dat, zoo er geene termen zijn om de verpligting tot onderhoud dier voetpaden aan polders of bijzondere personen op te leggen, art. 231 der gemeentewet alsdan daarin voorziet; op welke gronden zij besloten om de leggers terug te zenden, met berigt, dat, zoolang aan het voorschrift van het reglement omtrent de opgave van de onderhoudpligtigen niet werd voldaan, de leggers voor geene goedkeuring vatbaar zijn, en het Gemeentebestuur uit te noodigen, alsnog de vereischte wijziging in die leggers aan te brengen.

Het Gemeentebestuur vulde daarop kolom 10 in met de aanteekening, dat het niet bekend is, dat er verpligtingen omtrent het onderhoud bestaan, maar dat, voor zover onderhoud mogt worden vereischt, in dat geval, behoudens regten van derden, art. 231 der gemeentewet kan worden toegepast, en legde den legger op nieuw gedurende dertig dagen ter visie. Een bezwaarschrift kwam er in van den heer C. H. P. van Diggelen, te 's Gravenhage, als eigenaar van grond in den uiterwaarder polder te Druten, daarbij opkomende tegen het op den legger A brengen van een voetpad over zijnen grond, daar hij dien vrij en onbezwaard had gekocht. De Gemeenteraad wees op 16 Maart 1871 die reclame af, op de volgende gronden:

„dat, hoezeer de aankoop van de door den adressant in zijn bezwaarschrift aangeduide perceelen als vrij en onbezwaard goed niet wordt betwist, die goederen daardoor echter geenszins zijn ontheven van de algemeene lasten, van ouds en met regt daarop rustende; dat de op de leggers voorkomende voetpaden over de uiterwaarden onder de gemeente Druten, met in-acht-neming van artt. 6 en 7 van het provinciaal reglement van 1857, met volkomen regt daarop zijn gebragt, zoodat dan ook, behalve van den adressant, van geer der talrijke eigenaren van andere uiterwaarden, noch op op den Drutenschen, noch op den Afferdschen en Deestschen uiterwaarder polder, waarover ook dusdanige paden loopen, die insgelijks op de leggers voorkomen, niet-tegenstaande herhaalde ter-visie-legging der leggers, eenig bezwaar daartegen is ingekomen, waaruit wel het gevolg schijnt te kunnen worden afgeleid, dat al de laatst-bedoelde eigenaren den toegepasten wettelijken maatregel goedkeuren; dat het over des adressants en andere uiterwaarden loopende voetpad, hoezeer tot den bijzonderen eigendom behoorende, wel degelijk ter dienst van het algemeen bestemd, geenszins alleen aan geburen gemeen is, noch behoort tot de erfdiensbaarheden, omschreven in art. 721 van het Burgerlijk Wetboek, of in den zin van het burgerlijk regt in het algemeen; dat het bedoelde voetpad mede daarstelt een middel van gemeenschap tusschen twee gemeenten, Druten en Wamel, onderdeel Leeuwen, een volstrekt onmisbaren weg naar het voetveer over de Waal tusschen Druten en Ochten, en een even noodzakelijken weg voor de bewoners van zes huizen, staande op den Drutenschen uiterwaarder polder, naar het dorp Druten, waaronder zij behooren, doch hij gemis van dien weg door hen niet te genaken; eindelijk, dat het bewuste voetpad alzoo uitmaakt een gedeelte van een onmisbaar middel van gemeenschap, van hetwelk sedert onheugelijke jaren door het publiek steeds een nooit verhinderd gebruik is en nog wordt gemaakt, terwijl het gemis daarvan tot groote en onherstelbare bezwaren zoude aanleiding geven.“

De heer van Diggelen rigtte nu eene reclame aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, bij adres van 3 April 1871, waarin hij de volgende punten breeder ontwikkelte: dat het Gemeentebestuur in gebreke is gebleven het bestaan van een regt op dit pad, als publiek pad, te bewijzen; dat hij die gronden heeft gekocht vrij en onbezwaard, bij acte van openbaren koop van 3 Januarij 1862, van de erven J. van der Wielen, en daarbij is bedongen een uitweg over de landen, thans behoorende aan N. D. van Heukelom, naar den Waaldijk, waartegen hij kooper dien weg moet onderhouden, een beding, dat geheel onnoodig zou geweest zijn, als het pad was een publiek pad. Hij wederlegt vervolgens de beweringen van het Gemeentebestuur, door de volgende punten te behandelen: dat zijne regten niet kunnen worden benomen door het stilzitten van anderen; dat hun stilzwijgen duidelijk wordt, als men bedenkt, dat de last, op de gronden van hem reclamant gelegd, ten hunnen bate zou komen; dat de voetpaden in Afferden en Deest niet in verband staan met het voetpad, waarvan hier sprake is; dat het daaromtrent aangevoerde onjuist is, omdat Leeuwen, liggende aan den Waaldijk, een korter weg over dien dijk naar Druten heeft dan het bedoelde voetpad wezen zou, en er, wat betreft het verband tusschen Druten en Ochten, een pad loopt van het overzetveer aan den linker-oever van de Waal tot den Waaldijk; terwijl eindelijk, wat betreft de bewuste zes huizen, één daarvan hem zelve toebehoort en de anderen eerst van jonge dagteekening zijn, wier bewoners allen een uitweg hebben naar den Waaldijk, en zoo naar Druten; dat, om op legger A te worden gebragt, een weg moet zijn middel van gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten, of, om op legger B te komen, de onderscheidene deelen eener gemeente verbinden moet, niet enkel dienen voor enkele verspreide ingezetenen; dat het beweren, dat het gemis van het bewuste voetpad tot groote bezwaren zoude leiden, derhalve allen grond mist; dat hij reclamant ontkent, dat het publiek sedert onheugelijke jaren gebruik heeft gemaakt van het pad, en hij

zelf tegen sommige gebruikers van dat pad proces-verbaal heeft laten opmaken, waaraan echter door den Burgemeester van Druten, ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij het Kantongeregt, geen gevolg is gegeven; dat, al had het publiek er sedert onheugelijke jaren gebruik van gemaakt, daaruit nog niet zoude volgen het regt daartoe; dat veeleer *in casu* zoude te denken vallen aan een privaatregtelijken *buurweg* dan aan een publiekregtelijken *buurtweg*: dat het niets anders is dan een jaagpad, dat voor het jagen van schepen open moest blijven, waardoor het wederregtelijk loopen van het publiek over dat pad niet altijd kan worden gekeerd. Op alle deze gronden verzocht de heer van Diggelen, dat het voetpad van den legger zal worden afgevoerd.

Door Gedeputeerde Staten gevraagd: 1°. of dit pad, door den heer van Diggelen bedoeld, is hetzelfde, dat onder n°. 10 op legger A voorkomt; 2°. welke de reden is der dubbelzinnige invulling in kolom 10 achter dit pad, en 3°. waarom de weg n°. 20 op legger B, loopende naar het Ochtensche veer, niet gebragt is op legger A, en of *die* weg dan niet het voetpad sub n°. 10 op legger A kan vervangen? — hebben Burgemeester en Wethouders van Druten op 6 Mei 1871 geantwoord: ad 1um., dat het pad n°. 10 op legger A is hetzelfde pad, dat de heer van Diggelen bedoelt; ad 2um., dat de invulling niet is dubbelzinnig, en de uitdrukking „behoudens regten van derden“ er is bijgevoegd, omdat, al moet de gemeente volgens art. 231 der gemeentewet (wat ook de opvatting van Gedeputeerde Staten is) worden onderhouden, de eigenaar zulks niet zoude dulden, daar het pad door wei- en hooilanden loopt en hij dus niet zou goedvinden, dat het pad van gemeentewege werd begrind; en ad 3um., dat de dáár bedoelde weg naar het Ochtensche veer bij dat veer doodloopt, en geene eigenlijke gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten daarstelt, en dus op legger B te huis behoort; dat *die* weg volstrekt niet kan vervangen het voetpad n°. 10 op legger A: vooreerst, omdat hij veel te laag is en dikwijls door overstrooming der uiterwaarden onbruikbaar, en ten andere meer dan tweemaal zoo lang is.

Daarop werd op 3 Julij 1871 door Gedeputeerde Staten ten aanzien der leggers van Druten een besluit genomen, waarvan slechts een gedeelte thans vermelding behoeft, voor zooveel namelijk betreft het pad n°. 10 van legger A, omdat het beroep van het Gemeentebestuur enkel tegen de beslissing omtrent dat voetpad is gerigt.

Gedeputeerde Staten dan overwogen, dat dit pad (n°. 10 op legger A), blijkens een door Gecommitteerden uit hun Collegie ingesteld plaatselijk onderzoek, aanvangt aan den weg, onder n°. 1 bedoeld, en, zonder eene verkorte verbinding daar te stellen, zich aan denzelfden weg nabij de grens der gemeente Wamel weder aansluit, en derhalve niet kan worden gerangschikt onder de soort van wegen of voetpaden, bedoeld bij art. 1, litt. *a*, van het reglement, en mitsdien niet op den legger A behoort voor te komen; en dat in dezen stand der zaak het onnoodig is in een onderzoek te treden van de gegrontheid der bezwaren, door den heer van Diggelen ingebragt; en, vermits overigens omtrent den legger A aan de formaliteiten, bij de reglementen van 1857 (*Provinciaal blad* n°. 103) en 1870 (*Provinciaal blad* n°. 86) voorgescreven, was voldaan, besloten zij den legger A, met de daarin aangeduide wijziging, vast te stellen.

Daartegen nu is gerigt het beroep op Zijne Majesteit, door het Gemeentebestuur van Druten bij adres van 9 December 1872 ingesteld, en door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 's Konings magtiging, bij brief van 3 April ll., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt. Het appellerend Gemeentebestuur voert aan: „dat de beslissing van Gedeputeerde Staten geenszins rust op de stelling, dat dit voetpad niet ter algemeene dienst bestemd zou zijn, waaromtrent het besluit zich volstrekt niet uitlaat, maar alleen op de bewering, dat het feitelijk bestaand voetpad niet zou behooren tot die soort, waarvan art. 1, litt. *a*, handelt. Dat het voetpad bestaat, erkennen Gedeputeerde Staten; dat het niet zou zijn een

publiek voetpad, overwegen zij niet; zij beslissen alleen, dat, als het pad een publiek voetpad is, het toch niet behooren zou op den legger A.

„Die beslissing berust uitsluitend op de overweging, dat uit een plaatselijk onderzoek, door Gecommitteerden uit Gedeputeerde Staten ingesteld, gebleken is, dat het voetpad aanvangt aan den Waaldijk onder Druten, en zich weër aan dien Waaldijk aansluit nabij de grens der gemeente Wamel, zonder dat het voetpad eene kortere verbinding daartelt tusschen de gemeenten Druten en Wamel dan die dijk doet.

„Inderdaad begint het voetpad te Druten aan den Waaldijk en sluit het aan denzelfden dijk onder Leeuwen, gemeente Wamel; dat voetpad stelt dus daar eene verbinding tusschen de gemeenten Druten en Wamel, is dus een middel van gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten en valt daarom onder de voetpaden, bij lett. *a* van art. 1 vermeld.

„Dat het aansluitingspunt te Leeuwen niet ver van de Drutensche grens verwijderd is, kan niets afdoen. Ontkend toch kan niet worden, dat het voetpad niet onder Druten, maar onder Leeuwen aan den dijk komt en dus van de ééne gemeente naar de andere loopt.

„Of het voetpad al of niet korter dan de dijk is, schijnt mede voor de beslissing van deze vraag onverschillig te zijn. Indien Gedeputeerde Staten onderzocht hadden, of het voetpad ter algemeene dienst bestemd is, had misschien een onderzoek naar de lengte van het pad, in vergelijking met den dijk, nuttig kunnen zijn (indien het pad alleen gediend had als communicatie-middel tusschen die twee gemeenten, wat geenszins het geval is). Maar waar het alleen de quaestie is, of een voetpad een middel van gemeenschap is tusschen onderscheidene gemeenten, kan het niets afdoen, of er meerdere middelen van gemeenschap bestaan en, zoo ja, welke weg de kortste is.

„Reeds hierom is, naar adressants meening, de beslissing van Gedeputeerde Staten in strijd met art. 1, litt. *a*, en dus onjuist.

„Maar daarenboven zagen Gedeputeerde Staten voorbij, dat dit voetpad ook voor de inwoners van Leeuwen, maar vooral voor de inwoners van Druten steeds daargesteld heeft en nog daartelt de gemeenschap met het voetveer van Ochten op Druten; zoolang den oudsten menschen heugt, heeft er steeds één openbaar voetveer van Ochten op Druten bestaan.

„Dat veer is, blijkens hierbij gevoegde acte van den Notaris Mr. H. Dijkmeester, in 1837 door Zijne Hoogheid Carl Vorst van Hohenzollern Sigmaringen aan Bart van Merkesteyn verkocht. Blijkens mede hierbij gevoegd besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 21 December 1839, no. 4, is dat veer steeds door het openbaar gezag als een publiek veer erkend. In het provinciaal verslag, door Gedeputeerde Staten over 1866 uitgebragt in 1867, vindt men het mede op pag. 493 vermeld onder de erkende veren, als „voetveer van Ochten op Druten, tegenover de kerk van Ochten, eigenaar B. van Merkesteyn, zijnde bij de bediening 1 vlieger, 1 zeilboot en 2 roeibootten in gebruik.“ Van de kerk te Ochten overstekende, landt men aan dit voetpad.

„Dit voetpad heeft men dan ook sedert onheugelijke tijden gebruikt om dat voetveer te bereiken, gelijk, blijkens bijgaand proces-verbaal van getuigenverhoor, gehouden voor den heer Kantonregter te Druten, door acht getuigen, waarvan de oudste 86 en de jongste 63 jaar oud, is verklaard. Naar dat voetveer kan men langs geen ander publiek pad komeu; wel ligt er een pad van den dijk, dwars over de uiterwaarden, in de rigting van dat veer, maar dat pad loopt dood, alvorens het het veer heeft bereikt, is geen publiek voetpad, gelijk Gedeputeerde Staten bij ditzelfde besluit hebben uitgemaakt, ligt zeer laag, zoodat het bij eenigzins hoog water niet begaanbaar is, en bovendien zou men een zeer grooten omweg moeten maken om hierover aan het veer te komen; men is dan ook steeds over het onderwerpelijk voetpad naar het veer gegaan. Mitsdien is dit voetpad steeds geweest, gelijk het

nog is, een middel van gemeenschap met een erkend veer over de bevaarbare rivier, en behoort dus ook hierom, volgens de stellige bewoordingen van art. 1a, onder de dáár opgenoemde wegen en voetpaden.

„Op deze gronden meent adressant, dat de beslissing van Gedeputeerde Staten is onjuist; andere bezwaren hebben Gedeputeerde Staten ambtshalve tegen de plaatsing van dit voetpad op legger A niet uitgesproken.

„Omtrent de bezwaren van den heer van Diggelen hebben zij niet beslist; maar naar adressants meening was die beslissing ook onnoodig, omdat de heer van Diggelen die bezwaren niet tijdig, maar eerst jaren na het verstrijken van den termijn, bij art. 11 van het reglement bepaald, heeft ingediend. Immers de legger A is ter visie gelegd op 10 October 1867, en het bezwaarschrift van den heer van Diggelen is eerst gedateerd van 3 November 1870. Nu is, wel is waar, legger A op nieuw ter visie gelegd op 21 October 1870, maar die nieuwe ter-visie-legging was onnoodig, want in legger A waren geene wijzigingen gebragt; speciaal stond daarop dit voetpad op gelijke wijze vermeld, en had dus de heer van Diggelen in 1867 gelegenheid om dezelfde bezwaren te maken, die hij eerst in 1870 heeft ingebracht; daarom mag op die bezwaren geen acht worden geslagen. Adressant neemt de vrijheid hieromtrent te wijzen op Uwer Majesteits besluit van 9 Januarij 1863, n°. 57 (BELINFANTE, Deel I, blz. 218).

„Indien daarop acht mogt worden geslagen en daaromtrent eene beslissing noodig ware, zou, naar adressant meent, een renvooi aan Gedeputeerde Staten noodig zijn.

„Voor het geval Uwe Majesteit oordeelen mogt, dat dit punt moet worden beslist en zonder verwijzing, neemt adressant de vrijheid op de navolgende omstandigheden te wijzen:

„1°. dat, blijkens voormeld getuigenverhoor, dit pad steeds vrij, openlijk en ongestoord is gebruikt;

„2°. dat ook de voorgangers van den heer van Diggelen daartegen nooit eenige bedenking hebben gemaakt;

„3°. dat langs dit voetpad gelegen zijn zes huizen en drie steenovens, die men langs geen anderen publieken weg bereiken kan en wier bewoners allen dit pad gebruiken;

„4°. dat dit pad onmisbaar is en steeds geweest is om het meergemeld publiek veer van Druten of Leeuwen uit te bereiken, waardoor elk denkbeeld aan een eenvoudig gedoogen wordt uitgesloten;

„5°. dat geen der andere eigenaren, over wier gronden het voetpad loopt, nu of vroeger bezwaren daartegen heeft ingebracht;

„6°. dat dit voetpad tevens dient en steeds gediend heeft als lijnpad of paardenjaagpad, de chemin royal et trait des chevaux der ordonnantie van 1669;

„7°. dat het, volgens het reglement, blijkens art. 6, geheel onverschillig is, of een voetpad al of niet over bijzonderen eigendom loopt, mits het maar bestemd zij ter algemeene dienst, waaromtrent *in casu* geen twijfel kan bestaan.

Bij het adres van het Gemeentebestuur aan den Koning zijn overgelegd: 1°. de acte van publieken verkoop, waarbij in 1837 het voetveer te Ochten, over de rivier de Waal, aan B. van Merkesteyn is verkocht; 2°. de resolutie van 21 December 1839 van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij het verzoek tot goedkeuring van een door B. van Merkesteyn voorgedragen tarief voor veergelden werd geweigerd, omdat hij aan dat veer eene ongeoorloofde uitbreiding wilde geven, terwijl het sedert 1811 alleen is een veer tot overzetting van voetgangers, à 5 cents per persoon; en 3°. een proces-verbaal van getuigenverhoor bij het Kantongeregte te Druten van 23 Februarij 1872, waaruit blijkt, dat het bedoelde pad sedert onheugelijke jaren door het publiek is gebruikt als pad van Druten naar Leeuwen en naar het Ochtensche veer.

Gedeputeerde Staten, door den Minister op dat adres van het Gemeentebestuur van Druten gehoord, gaven bij brief van 18 Maart ll. te kennen, dat het appellerend Bestuur zich beklaagt over het royeren van het pad n°. 10 van den legger A, ofschoon het eene verbinding vormen zou 1°. tusschen de gemeenten Druten en Wamel, en 2°. met het voetveer van Druten op Ochten.

Ten aanzien van het eerste punt, antwoorden Gedeputeerde Staten, dat het voetpad eindigt aan de grenzen der gemeente Wamel, en aan geen pad in die gemeente aansluit. Maar al ware het (des neen) wel een verbindingsweg tusschen Druten en Wamel, dan nog zou het pad niet op legger A moeten staan, omdat, volgens een door hen aangenomen regel, daarop enkel die wegen moeten voorkomen, wier hoofdbestemming is om twee gemeenten aan elkander te verbinden, dewijl anders in kleinere gemeenten bijna alle wegen, in hoofdzaak gemeentewegen, op legger A gebragt en alzoo onder de politiezorg der provincie zouden moeten komen, wat toch niet liggen kan in de bedoeling van het reglement. Het bedoelde pad is eigenlijk slechts eene kade, tot waterkeering bestemd, waarover men de passage heeft toegelaten, doch welke niet primitief tot openbaar gebruik was hestemd. — Wat betreft het tweede punt, Gedeputeerde Staten zeggen, dat de quaestie, of het pad dient tot verbinding met het Ochtensche veer, door hen niet is onderzocht, omdat die quaestie nu voor het eerst in het adres van appel wordt aangevoerd; op dat punt zou dus niet mogen gelet worden bij de beoordeeling van hun besluit.

Eindelijk, Gedeputeerde Staten achten het beweren van het Gemeentebestuur, dat op de bezwaren van den heer van Diggelen niet zoude mogen gelet worden, als zijnde te laat ingebragt, niet juist, omdat de ter-visie-legging der leggers te Druten, hoewel in 1867 aangevangen, ten gevolge der terugzending met aanmerkingen, eerst in 1870 voor goed is geschied. Doch een onderzoek naar de gegrondheid zijner bezwaren was onnoodig, omdat het voetpad om de aangevoerde redenen toch niet op den legger behoorde.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. A. PIJNACKER HORDIJK, Advokaat te Tiel, zegt als gemagtigde van het Gemeentebestuur te Druten hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Het rapport, door Gedeputeerde Staten ingediend, brengt de zaak, althans gedeeltelijk, over op een nieuw terrein en voert ter bestrijding der sustenuën van het Gemeentebestuur tot dusver nog niet ingebragte middelen aan. Daarom acht ik het wenschelijk het beroep nader toe te lichten en te verdedigen.

De leggers A en B zijn voor het dorp Druten in 1867 opgemaakt en ter visie gelegd. Op den legger A was door het Gemeentebestuur gebragt dit voetpad, zonder dat daaromtrent een oogenblik getwijfeld was; want de Burgemeester zoowel als de Wethouders hadden het steeds erkend als een druk gebruikt en onmisbaar openbaar pad, waarover men van Druten naar Leeuwen, en van die beide dorpen naar het voetveer op Ochten ging. Niemand voerde eenig bezwaar tegen het brengen van dit pad op dien legger aan. Andere bezwaren echter, die op dit voetpad geen betrekking hadden, gaven aan Gedeputeerde Staten aanleiding de leggers aan het Gemeentebestuur terug te zenden met het voorstel om daarin eenige wijzigingen te brengen. Het Gemeentebestuur voldeed daaraan, en de leggers werden daarop voor de tweede maal in Januarij 1870 ter visie gelegd. Wederom kwam er van niemand eenig bezwaar in tegen het voorkomen van dit pad op legger A. Nadat deze tweede ter-

visie-legging was geschied en de leggers aan Gedeputeerde Staten waren opgezonden, maakten dezen voor het eerst eene bedenking omtrent dit voetpad. Bij eene missive van 6 April 1870 gaven zij als hun gevoelen te kennen, dat het niet zou zijn bestemd voor de publieke dienst, maar zou behooren onder de voetpaden, bedoeld bij art. 7, litt. c, van het betrokken reglement. Het Gemeentebestuur toorde de onjuistheid van die beschouwing aan, door er op te wijzen, dat dit pad steeds was geweest een openbaar pad, noodzakelijk in het publiek belang en dienende als middel van gemeenschap tusschen de gemeenten Druten en Wamel en met het voetveer te Ochten. Bij hun nader besluit van 14 Junij 1870 erkennen daarop Gedeputeerde Staten, dat dit pad is een publiek pad, dat op legger A behoort. Ze maken er echter opmerkzaam op, dat nu ook op den legger moet worden vermeld, welke verplichtingen er bestaan omtrent het onderhoud. Ze nemen daarbij tevens als waarschijnlijk, of althans als mogelijk aan, dat zoodanige verplichtingen niet bestaan, en geven te kennen, dat in dat geval art. 231 der gemeentewet toepassing moet vinden. Of Gedeputeerde Staten al of niet teregt meenden, dat hier het aangehaalde artikel toepasselijk zou zijn, behoef ik niet te onderzoeken. Zij bepaalden aldus, en het Gemeentebestuur gehoorzaamde. Verplichtingen tot onderhoud bestonden niet. Zij vermeldden dit in den legger en voegden er bij, dat art. 231 der gemeentewet toepassing moest vinden „behoudens de regten van derden“. Met die laatste woorden wilde het Gemeentebestuur volstrekt geen dubbelzinnigheid uitdrukken. Op dit pad wordt geen zand noch grind gebragt, daardoor zou aan de eigenaren der uiterwaarden groote schade worden toegebragt. De overtuiging daarvan gaf aanleiding tot de invoeging van deze woorden, die wel wat vreemd schijnen, maar niets verkeerd bedoelden en die hoegenaamd niet het minste gevolg konden hebben. Nadat dit omtrent dit voetpad in den legger A vermeld was, werd die in October 1870 op nieuw ter visie gelegd. Toen deed de heer van Diggelen verzet. Dat betrof niet den onderhoudspligt van het voetpad, maar de openbaarheid. Hij had zijn verzet in 1867 kunnen en behooren te doen. Ik voor mij meen echter, dat, nu er ten aanzien van dit voetpad eenige wijziging in den legger was gebragt, al betrof die dan ook alleen de vermelding van onderhoudspligt, en de legger daarop op nieuw ter visie was gelegd, de heer van Diggelen tot dit verzet bevoegd en daarin ontvankelijk was, en deel dus niet het hieromtrent in de memorie van appel gevoerde beweren.

Wat doen nu echter Gedeputeerde Staten? Zij beslissen niet omtrent het verzet van den heer van Diggelen; zij onderzoeken niet, of het voetpad openbaar is, zij besluiten alleen, dat het pad niet behoort op legger A. Het appel kon dus alleen deze laatste vraag betreffen. Nu echter in hun rapport omtrent het appel geven Gedeputeerde Staten te kennen, dat zij het pad niet voor openbaar houden, maar voor een chemin de souffrance, dat het slechts geduld is en noch op legger A, noch op legger B behoort.

Daardoor zijn er nu twee vragen aan de orde: *a.* is het voetpad bestemd voor de openbare dienst? *b.* Zoo ja, behoort het dan op legger A?

Ad *a.* Gedeputeerde Staten deelen blijkbaar niet het gevoelen van den heer van Diggelen, dat, als hij vrij land gekocht heeft, het pad niet op den legger behoort. Dit is dan ook blijkbaar onjuist. Wat in het koopcontract staat, kan niets afdoen omtrent het al of niet bestaan van een openbaar voetpad. Zelfs al stond er uitdrukkelijk in, dat er geen openbaar voetpad over het gekochte perceel loopt, dan zou dat toch op de beslissing van dit geschil volstrekt geen invloed kunnen uitoefenen en alleen aan den heer van Diggelen het regt geven om den verkoper tot vrijwaring aan te spreken. Trouwens, het is van zoo algemeene bekendheid, dat dit een openbaar voetpad is en steeds is geweest, dat het geheel ondenkbaar is, dat dergelijke voorwaarde in de koopacte zou voorkomen.

Gedeputeerde Staten zeggen, dat het voetpad eigenlijk niets anders is dan eene

kade tot waterkeering bestemd, waarover men, omdat zij toch lag, de passage schijnt te hebben gedoogd.

Ik mag niet onopgemerkt laten, dat Gedeputeerde Staten nu voor het eerst het vermoeden opwerpen, dat men hier te doen zou hebben met een *chemin de souf-france*, nadat zij bij hun besluit van 14 Junij 1870 hadden beslist, dat uit de mededeelingen van het Gemeentebestuur gebleken was, dat het voetpad wel degelijk ten dienste van het algemeen is bestemd. Waarop doen zij nu hun gewijzigd gevoelen steunen? Alleen daarop, dat het pad voornamelijk loopt over de kade. Daaruit kan echter geenszins volgen, dat de passage alleen gedoogd is. Integendeel levert de omstandigheid, dat de passage steeds is geschied over een voor de openbare dienst aangelegd werk, eene gewigtige aanwijzing op, dat het publiek niet bij gedoogen het voetpad heeft begaan.

Trouwens, dit volgt duidelijk uit de voor den Kantonregter te Druten afgelegde getuigenissen. Daaruit blijkt toch, dat, zoolang den oudste menschen heugt en bepaaldelijk sedert meer dan zestig jaren, de ingezetenen van Druten, Leeuwen en Ochten van dit voetpad een geregeld en druk gebruik hebben gemaakt, zonder daarvoor ooit verlof te vragen en zonder daarin ooit te zijn gestoord. Nu is het geheel onaannemelijk, dat een groot aantal eigenaren gedurende een zoo lang tijdsverloop die passage aan een ieder zouden hebben toegelaten, zonder dat men het hun verzocht, indien zij daartoe niet verplicht waren, omdat het een publiek pad was.

Gedeputeerde Staten voeren verder aan, dat het niet voldoende is, dat een pad tot openbaar gebruik *dient*, maar dat het daartoe ook *primitief bestemd* moet zijn. Indien zij daarmede heden doelen, dat dezerzijds *bewezen* moet worden, dat het pad in der tijd voor de openbare dienst is aangelegd, dan antwoord ik, dat Druten dat bewijs niet leveren kan en dus, indien het gevoelen van Gedeputeerde Staten juist ware, zijn voetpad kwijt zou zijn; maar ik voeg er bij, dat dan zeer vele wegen en voetpaden zullen ophouden te bestaan, want zeer zeldzaam kan van een weg worden aangetoond, dat die primitief voor het publiek is aangelegd. Ik meen echter, dat het gevoelen van Gedeputeerde Staten onjuist is, en mag mij daartoe beroepen op hen zelve, waar zij bij eene andere gelegenheid betoogden:

„De meeste openbare wegen en voetpaden zijn hun aanwezig verschuldigd aan de behoefte daartoe. Al kunnen thans alleen op grond der behoefte geene openbare wegen of voetpaden meer geschapen worden, zoo is het toch niet noodig om ten opzichte der eenmaal bestaande naar andere bewijzen te vragen dan die van een langdurig gebruik” (BELINFANTE, Deel IV, blz. 349).

Dit is dan ook zoo aangenomen bij meerdere Koninklijke besluiten.

Hierbij komt nu echter nog, dat het voetpad steeds onmisbaar is geweest en dit ook thans nog zoo zeer is, dat, indien het niet bestond, het zou moeten worden aangelegd.

Vooreerst zijn er aan dit voetpad drie steenfabrieken en vijf of zes huizen gelegen die men gedurende ten minste drie maanden van elk jaar niet anders bereiken kan dan over dit pad.

Ten tweede bestaat er van ouds een voetveer van Ochten op Druten, dat aankomt op dit pad, waarvan men steeds een vast gebruik gemaakt heeft om van Druten en Leeuwen naar Ochten en de naburige dorpen te gaan. Dat oude veer zou nooit reden van bestaan gehad hebben, als het pad niet steeds publiek was geweest; en mitsdien levert het voortdurend bestaan van dit erkende veer een uiterlijk teeken der openbaarheid van het pad op. terwijl de publieke behoefte aan het pad aantoon, dat hier geen quaestie kon zijn van een slechts gedulden overgang.

Ten slotte drukken Gedeputeerden er op, dat uit de verklaring van het Gemeentebestuur blijkt, dat er geene verplichtingen omtrent het onderhoud bestaan, en meenen, dat dit zou aantoonen, dat het pad niet publiek is. Ik acht hunne meening onjuist.

Het pad als zoodanig behoeft geen onderhoud. Het ligt buitendijks en mag mitsdien niet bezand of begrind worden. Het loopt grootendeels over de kade; en indien dus bij hoog water of ijsgang deze geheel of gedeeltelijk wegslaat, lijdt ook het pad, maar is de kade hersteld, dan is daarmede ook van zelf weêr het pad in orde gebragt. Onderhoudspligtige van de kade is de Uiterwaarden-polder zelf, en van bijzonder onderhoud van het pad kan mitsdien geen sprake zijn. Ik herinner dan ook, dat dit zoo natuurlijk is, dat Gedeputeerde Staten dit reeds bij hun meer aangehaald besluit veronderstelden, en dat zij zelve bij eene andere gelegenheid betoogden: „De reden, waarom die voetpaden niet geschouwd zijn geweest, is deze, dat zij over weilanden loopen, en dus, uit den aard der zaak, geen onderhoud eischen.” BELINFANTE, loc. cit.

Ik meen, dat uit het aangevoerde de openbaarheid van het voetpad vaststaat.

Ad b. Het pad begint aan den dijk te Druten en loopt door tot aan dien dijk te Leeuwen, gemeente Wamel. Het stelt dus een middel van gemeenschap daar tusschen twee gemeenten en behoort dus onder de voetpaden, bedoeld in litt. a van art. 1, „die middelen van gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten zijn.” De bedenking van Gedeputeerde Staten, dat de *hoofdbestemming* van het pad moet zijn om verbinding daar te stellen tusschen verschillende gemeenten, komt mij *in casu* niet toepasselijk en bovendien minder juist voor. Immers dit pad heeft twee hoofdbestemmingen. Vooreerst geeft het èn aan Druten èn aan Leeuwen communicatie met het voetveer op Ochten; en ten tweede gaat men daarlangs, niet slechts van Druten, maar ook van Leeuwen naar de aan het pad gelegen woningen en fabrieken en gebruikt men het alzoo voornamelijk als gemeenschapsmiddel tusschen verschillende gemeenten. Maar bovendien vindt de onderscheiding van Gedeputeerde Staten geen steun in het reglement, dat niet vraagt, wat de hoofdbestemming is van den weg of voetpad, noch of er andere wegen of voetpaden zijn, die eene kortere communicatie met de naburige gemeente daarstellen, maar alleen bepaalt, dat voetpaden, die middelen van gemeenschap tusschen onderscheidene gemeenten zijn, op legger A moeten worden geplaatst.

Verder bepaalt het aangehaalde artikel, dat dit ook moet geschieden, wanneer ze gemeenschap daarstellen met een veer aan een bevaarbaren stroom. Dat is hier het geval met het voetveer over de Waal naar Ochten. Het Gemeentebestuur heeft daarop in zijne memorie van appel gewezen. De bedenking, daartegen door Gedeputeerde Staten geopperd, bevreedt mij. Ze zeggen, dat de quaestie eerst in appel door het Gemeentebestuur ter sprake is gebragt en dus geen invloed mag uitoefenen op de beoordeeling van het besluit, en dat, indien het Gemeentebestuur, op grond van dit veer, wijziging van den legger wenscht voor te stellen, zij gaarne zullen onderzoeken, of dit geacht kan worden met den werkelijken toestand overeen te komen.

Gedeputeerde Staten verkeeren in dwaling. Van dit veer is volstrekt niet eerst in appel sprake geweest. Vóór de wijziging van den legger is op het bestaan daarvan herhaaldelijk door het Gemeentebestuur gewezen, o. a. bij zijne besluiten van 4 Junij 1870 en 16 Maart 1871, en hebben Gedeputeerde Staten het erkend bij hun besluit van 14 Junij 1870.

Ik behoeft dus niet aan te toonen, dat, indien te voren van het veer geen sprake was geweest, niets beletten zou om daarop nog in appel te wijzen. Trouwens, waar dit zelfs in een burgerlijk geding volkomen gecorloofd zou zijn, zal dit *a fortiori* wel kunnen geschieden in dit administratief geschil.

De vraag kan dus maar alleen zijn, of het veer bestaat en of het voetpad een middel van gemeenschap met het veer daarstelt. Dat die beide vragen bevestigend moeten worden beantwoord, blijkt zoowel uit het gehouden getuigenverhoor als uit de topographische kaart, waarop men het veer en de kade vindt aangetekend. Bovendien blijkt dit nog nader uit verschillende overgelegde stukken, die aantoonen, dat reeds vóór 1811 het veer bestond en door het openbaar gezag erkend was en

ook, nog weinige jaren geleden, door Gedeputeerde Staten erkend is. Nader onderzoek hieromtrent is dus onnoodig.

Het komt mij voor, dat uit het rapport van Gedeputeerde Staten niet onduidelijk blijkt, dat, indien zij vóór het nemen van het besluit, waarvan appel, aan dit veer hadden gedacht, zij tot eene andere conclusie zouden zijn gekomen.

Ik hoop, dat Uwe Afdeeling termen zal kunnen vinden aan Zijne Majesteit te adviseren om het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen.

Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, optredende voor den belanghebbende, den heer C. H. P. van Diggelen, voerde het volgende aan:

1o. dat het Gemeentebestuur van Druten in zijn beroep is niet-ontvankelijk.

De legger, dien het hier geldt, is door Gedeputeerde Staten vastgesteld 3 Julij 1871.

Het beroep daartegen is van 9 December 1872. Tusschen die tijdstippen ligt dus een tijdvak van ongeveer anderhalf jaar.

De reden daarvan is, dat de Burgemeester tot elken prijs zijn denkbeeldig voetpad wilde behouden hebben; daarom maakte hij er gebruik van, dat in het Geldersche reglement op de wegen en voetpaden geen termijn is bepaald, waarin men in beroep van de besluiten van Gedeputeerde Staten moet komen. Hij kwam dus niet in beroep; beweerde op grond daarvan, dat het besluit van Gedeputeerde Staten geen kracht had, en men er zich niet aan gelegen behoefde te laten liggen; beriep zich op die redenering, als hij als ambtenaar aan het Openbaar Ministerie overtredingen door het gebruiken van het land van den heer van Diggelen als voetpad te vervolgen had, en hield het vervolgen van die feitelijkheden tegen, totdat hem en den Officier van Justitie te Nijmegen door het Ministerie van Justitie werd gelast, waarvan de gemagtigde het bewijs overlegt, om die overtredingen te vervolgen, en die zaken zoo mogelijk tot bij den Hoogen Raad te brengen.

Dat bevel werd echter onmogelijk gemaakt, omdat de Burgemeester, ambtenaar van het Openbaar Ministerie, op dergelijke wijze in cassatie kwam, dat de Hooge Raad de niet-ontvankelijkheid van het beroep moest uitspreken; daarenboven werd nog in cassatie gekomen alleen op ondergeschikte punten van vorm.

Die ongeregelde toestand kon niet blijven voortduren; en daarom werden van de zijde van den Minister van Binnenlandsche Zaken maatregelen genomen, om den Burgemeester te noodzaken het besluit van Gedeputeerde Staten te eerbiedigen, of daarvan in beroep te komen.

Van daar dit beroep.

Dat is echter nu te laat ingesteld.

Gedeputeerde Staten stellen de leggers vast en zenden een exemplaar aan het Gemeentebestuur, dat die moet afkondigen: die leggers strekken dan tot grondslag voor hetgeen regt is. Artt. 14 en 15 van het reglement.

Gedeputeerde Staten hebben daarbij bepaald, dat die leggers in werking zouden treden op 1 Augustus 1871.

Het Gemeentebestuur heeft dus in dat besluit berust, door die leggers af te kondigen; en mogt het in strijd met hetgeen regtens is, niet hebben afgekondigd, dan heeft het toch berust, door niet vóór 1 Augustus 1871 in bercep te komen.

Eene tweede reden van berusting ligt daarin, dat, hoewel art. 16 van het reglement van 1857, in verband met het besluit van 8 Julij 1870 (*Provinciaal Blad* n°. 86), zegt, dat, wanneer verandering in den legger noodig wordt geacht, de gemeentebesturen daartoe voorstellen zullen doen telkens in de maand April, — zoodanige voorstellen niet zijn gedaan, ofschoon na het besluit van Gedeputeerde Staten de maanden April van 1872 en 1873 zijn verstreken.

De Gemeenteraad heeft daardoor getoond geene verandering noodig te achten in het besluit van Gedeputeerde Staten van 3 Julij 1871: dat besluit staat dus vast.

Beroep daartegen staat niet meer open, en het Gemeentebestuur is thans nog slechts bevoegd om voorstellen te doen tot verandering van hetgeen nu regtens bestaat.

2°. Verdediging ten gronde.

Het pad is op den legger A gebragt, als zijnde een pad, loopende van den Waalbandijk, niet ver van het dorp Druten over de waarden naar den Waalbandijk te Leeuwen.

Doch volgens art. 1 van het reglement mogen alleen die paden op den legger worden gebragt, die eene verbinding daarstellen tusschen onderscheidene gemeenten: derhalve hier tusschen Druten en Wamel, waaronder Leeuwen behoort.

Maar die verbinding heeft plaats door den Waalbandijk: daartoe strekt het voetpad dus niet: het voldoet aan geen openbaar belang; en al stond het eens op den legger, dan zou het om die reden er van moeten worden afgevoerd volgens art. 16 van het reglement.

Het voldoet te minder aan die bestemming, omdat het rond den openbaren weg slingert, en veel langer is dan deze: hoe kan men dan zeggen, dat het openbaar belang ter verbinding dier gemeenten het bestaan van het pad vordert?

Eindelijk zij opgemerkt, dat, volgens de erkenning van het Gemeentebestuur, het pad loopt tot op het grondgebied van Wamel.

Maar dan moest het pad ook voorkomen op de leggers van Wamel; doch dat is niet het geval. Het kan dus niet gelden als een openbaar voetpad voor Druten, als zijnde een gemeenschapsmiddel met Wamel, wanneer het op den legger van Wamel ook niet voorkomt. Afgebroken gedeelten van voetpaden worden door het reglement niet erkend.

3°. Het Gemeentebestuur beweert, dat het pad in allen gevallen strekt voor gemeenschap met Ochten door middel van het voetveer van Ochten op Druten.

Maar als dat zoo is, dan had Druten het pad als zoodanig op den legger moeten brengen. Gedeputeerde Staten brengen geene paden ambtshalve op de leggers; dat doen de gemeentebesturen. Is nu het pad niet als gemeenschap met het voetveer van Ochten op den legger gebragt, dan kunnen wij ons thans met die bewering van Druten niet inlaten.

Maar het beweren kan nooit opgaan:

a. omdat art. 1 van het reglement alleen spreekt van verbinding met die veren, die publieke instellingen zijn.

Dat is het voetveer van Ochten niet. Druten bewijst dat zelf, door over te leggen het contract, waarbij dat veer is verkocht: het is dus in den handel, de eigenaar mag het opheffen, als hij wil. Het veer is dan ook wel door Provinciale Staten genoemd als bestaande, maar nooit als eene instelling van publieken aard erkend.

Dat veer is zoo weinig eene erkende instelling, dat, zoo als uit de overlegging van verklaringen wordt aangetoond, de veerman noch te Ochten, noch te Druten mag aanleggen zonder de toestemming van de oever-eigenaars. Geven deze die toestemming niet, dan vervalt het veer van zelf.

Het eigenlijke middel van gemeenschap tusschen Druten en Ochten is dan ook het *pontveer*, dat ligt vlak over de kom van de gemeente Druten.

b. geldt ook hier de opmerking, dat, ging de bewering op, het pad dan evenzeer eene verbinding tusschen het veer en Wamel uitmaakt; maar dan moest het uit dien hoofde op de leggers van Wamel staan, en dat is evenmin het geval.

c. is het veer door middel van den veerweg verbonden met den Waalbandijk, die de eigenlijke gemeenschap tusschen Druten en Wamel uitmaakt: die veerweg wordt daartoe altoos gebezigd, als er beesten vervoerd worden, hij is begrind en in goeden staat.

Maar, zegt het gemeentebestuur, men kan van het veer niet op den veerweg komen dan over gronden van particulieren, waartoe vergunning noodig is. Doch wij hebben bewezen, dat men van het veer op het voetpad ook niet kan komen zonder dergelijke

vergunning. Het betoog van het Gemeentebestuur is dus niet in zijn voordeel, want het geldt met dezelfde kracht tegen het voetpad.

4°. de bezwaren van den heer van Diggelen tegen den legger.

Het Gemeentebestuur zoekt te betoogen, dat deze belanghebbende niet meer bevoegd is bezwaren te doen gelden. Dat is echter vrij onverschillig, omdat in de meeste hoofdpunten zijne opmerkingen overeenkomen met die van Gedeputeerde Staten. Over zijne ontvankelijkheid zal gemagtigde niets aanvoeren, nu ook de gemagtigde van Druten erkend heeft, die niet te kunnen betwisten.

De heer van Diggelen toont uit de hier overgelegde koopacte aan, dat hij zijne panden vrij van voetpad heeft gekocht. Uit de koopacte blijkt van het bestaan van een voetpad niets; integendeel wordt dáár juist voor een der verkochte perceelen regt van uitweg naar den Waaldijk bedongen, waaruit tevens blijkt, dat die dijk is het gemeenschapsmiddel.

Het Gemeentebestuur beweert nu wel, dat men door een koopcontract het bestaan van een publiek regt niet mag betwisten; maar die redenering is wel wat zonderling in den mond van dat Bestuur, dat het publiek karakter van het veer op niets anders dan op eene koopacte doet rusten.

Men bedenke daarbij, dat niemand mag beweren eenig regt op eens anders goed te hebben, tenzij men dat bewijze; en welke titels worden hier overgelegd, waaruit zal moeten blijken, dat hier regtens een publiek voetpad bestaat?

Het pad, zegt Druten, is steeds ongestoord gebruikt. Maar wat beteekent dat? dat kan bij gedoogen zijn. Dat dat niet bij gedoogen is, zou het Gemeentebestuur moeten bewijzen. En dat gedoogen is hier te aannemelijker, omdat dáár ter plaatse een paardenjaagpad loopt, dat men moet dulden en waarvan ligtelijk onbevoegden gebruik maken.

Dat ongestoord gebruiken, zou, als het eenigen invloed kon uitoefenen, ten civiele moeten kunnen werken; maar dat zelfs wil de wet niet. Zie artt. 724, lid 3, en 746 Burgerlijk Wetboek. Hoe zou nu eene private handeling van particulieren dan een publiek regt kunnen vestigen?

De voorgangers van van Diggelen, zegt men, hebben ook nooit bedenking tegen het gaan over het pad gemaakt.

Zij hebben echter door hunne verkoopacte van hunne zienswijze doen blijken. De heer van Diggelen beweert ook niet, dat hij nooit zal toestaan, dat iemand over zijn land ga; maar hij wil op zijn eigendom geen publiek regt van voetpad gevestigd zien; en daarover konden zijne voorgangers zich niet uitlaten, want toen was het pad op geen legger gebragt.

Langs het voetpad liggen, zegt het Gemeentebestuur, zes huizen en drie steenovens en zonder het voetpad kan men van dáár niet op den publieken weg komen.

Al ware dat zoo, dan worden er toch geene openbare wegen aangelegd voor zoo weinige huizen: die vormen geen algemeen belang. Hebben ze geen uitweg, dan geeft art. 715 Burgerlijk Wetboek het regt om van de aangrenzende eigenaars uitweg te vorderen.

Doch even als dat in de koopacte van van Diggelen is bedongen, hebben al die eigenaren een uitweg naar den Waalbandijk. Dit wordt door de nu overgelegde stukken bewezen, en het spreekt ook van zelf; want hoe zouden zij anders kunnen vervoeren dat, waar wagen en paard toe noodig zijn? Partij voert thans wel aan, dat die uitwegen, wier bestaan men nu niet ontkent, in den winter door het openen der sluis onder water zouden staan; doch dat al eens aangenomen, wat zeer betwistbaar is, dan geldt dat bezwaar evenzeer het voetpad, want die huizen liggen dáár niet tegen aan, en dan is dat evenmin in den winter bereikbaar.

Geen der andere eigenaren in den buitenwaard heeft, zegt men, tegen den legger bezwaar gemaakt.

Burgemeester en Wethouders beweren immers, dat ze dat pad willen gehandhaafd hebben ten behoeve van die eigenaars? Maar dan zouden die menschen al heel onnoozel zijn, als ze zich gingen beklagen, dat hun die weldaad werd bewezen!

De leer, dat, als mij een onregt wordt aangedaan, mij geen regt moet worden verschaft, als anderen er zich niet over beklagen, is bovendien betwistbaar.

Burgemeester en Wethouders van Druten voeren ook nog aan, dat het voetpad dient als lijnpad of paardenjaagpad, de *chemin royal et trait des chevaux* der ordonnantie van 1669.

Daarin hebben ze gelijk; maar door die bewering werpen ze ook hun geheel stelsel in duigen.

Want uit de op dat onderwerp bestaande wetten blijkt duidelijk, dat op die paden alleen moeten worden geduld paarden, bestemd voor het trekken van schepen, niets anders, en zeker geene voetgangers, die met die scheepvaart niets te maken hebben.

Gedeputeerde Staten merken op, dat het beweerde voetpad eigenlijk niets is dan eene kade, tot waterkeering bestemd, waarover men, omdat ze er toch lag, de passage schijnt te hebben gedoogd, en dat het dus een der hoofdenmerken van een *openbaar* voetpad mist, hetwelk niet alleen tot openbaar gebruik moet *dienen*, maar daartoe ook primitief moet *bestemd* zijn.

Gedeputeerde Staten hebben ook gelijk: het zoogenaamde voetpad loopt dan eens over het jaagpad, dan eens over de kade, zoodat het bestaan er van uit beide opzichten betwistbaar is, want de bestemming van de kade is ook niet om als voetpad te dienen. Het loopen over de kade vernielt het gras, dat anders door zijne wortels de waterkeering beschermt tegen sterken aandrang van de rivier: dit begrip wordt overal in acht genomen, zoowel in Zeeland als in Gelderland. De bestemming der kade wijst dus ook het voetpad af.

Gedeputeerde Staten hebben ten dezen opzichte nog aangevoerd, dat het pad ook niet op den legger mag worden gebragt, omdat het Gemeentebestuur niet kon aantoonen, wie onderhoudsplichtige is.

Dit toch moet op den legger worden vermeld, volgens art. 9g van het reglement.

Nu wordt het pad wel onderhouden, maar als *kade*, door Ingelanden en het Polderbestuur; een bewijs te meer, dat hier alleen te denken is aan *kade*, niet aan *voetpad*.

De geachte gemagtigde van het Gemeentebestuur toont nu wel aan, dat onderhoud hier niet mogelijk is, omdat het pad gedeeltelijk loopt buiten de kade, en het zand of de grind, waarmede men het pad in orde zou willen houden, telkens door de rivier zoude worden weggespoeld. Maar een pad, dat telkens wordt weggespoeld, heeft geen bestaan; en het besluit juist daaruit te trekken is, dat er in het geheel geen voetpad bestaat, maar dat daartoe geheel onbevoegde personen eenvoudig loopen over de landerijen van den heer van Diggelen.

Op grond van dat alles concludeert de gemagtigde, dat het der Afdeeling van den Raad van State behage, den Koning voor te dragen een besluit, inhoudende, dat het Gemeentebestuur van Druten in zijn beroep van 9 December 1872 van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 3 Julij 1871, n°. 34, is niet-ontvankelijk, en ondergeschikt, dat het daarin is ongegrond en het wordt verworpen.

De heer PIJNACKER HORDIJK zal zich, na het aangevoerde door den vorigen spreker, nog slechts tot eene enkele mededeeling bepalen, omdat hij niet meer van de aandacht der leden van de Afdeeling wenscht te vergen. In de eerste plaats geeft hij te kennen, dat, wat het punt der ontvankelijkheid aangaat, de onderwerpelijke legger niet is afgekondigd. De leggers in de andere dorpen zijn afgekondigd, doch die in Druten niet. En dan moet hij daarbij voegen, dat door Burgemeester en Wethouders bepaald is geschreven, dat zij geene wijziging voorstelden, maar zij zich het appel voorbehielden.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van Dr. A. Beguin, te Voorburg, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan W. van den Abeelen vergunning is verleend tot oprigting eener grofsmederij.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op den 24 December ll. verzocht W. van den Abeelen, smid, wonende te Voorburg, aan het Gemeentebestuur aldaar vergunning tot oprigting eener grofsmederij in het huis, staande aan de Heerenstraat te Voorburg, gemerkt wijk B, n°. 85. Op den 7 Januarij daaraanvolgende werd daarover belegd een onderzoek *de commodo et incommodo*. Schriftelijk heeft bij die gelegenheid bezwaren ingediend de heer G. J. W. Koolemans Beynen, te 's Gravenhage woonachtig, hierop neêrkomende, dat hij, wegens gezondheidstoestand, die hem noodzaakt zijne apotheek te 's Gravenhage te verlaten, te rade is geworden te gaan wonen te Voorburg, ter verkrijging van meerder rust; dat dit doel bij oprigting der smederij niet kan worden bereikt, omdat zijne nieuwe woning te Voorburg slechts door het huis van Dr. H. Beguin van de smederij zou zijn afgescheiden.

Het Gemeentebestuur van Voorburg heeft, bij besluit van den 7 Januarij ll., na te hebben ontvangen het rapport van den Adjunct-Commissaris-Brandmeester en brandmeesters, houdende, dat, naar hun gevoelen, tegen de inwilliging van het verzoek geen bezwaar bestaat, de verlangde vergunning verleend, mits de adressant zich bij de oprigting der smederij gedrage naar de aanwijzingen van brandmeesters der gemeente; alles onder hun toezigt en goedkeuring.

Tegen dit besluit is bij adres van 20 Januarij bij den Koning in beroep gekomen H. Beguin, Medicinae Doctor te Voorburg. In dat adres zegt hij, dat hij door dringende beroepsbezigheden belet werd om op den 7 Januarij te verschijnen in de belegde vergadering, ten einde zijne bezwaren in te brengen tegen het verzoek van W. van den Abeelen: dat hij echter nog op den avond van dien dag zijne verklaring schriftelijk aan Burgemeester en Wethouders heeft ingezonden, bevattende zijne bezwaren, hierop nederkomende:

1°. dat de smederij hem dikwijls zal belemmeren in de uitoefening van zijne geneeskundige betrekking, namelijk door stoornis in het zieken-onderzoek ten zijnen woonhuize, dáár waar het aankomt op de waarneming van fijne geluiden, welk gebrekkig onderzoek den lijder aan eene zeer nadeelige, ja hoogst gevaarlijke behandeling blootstelt; 2°. dat door de oprigting der smederij zijne contributie voor de verzekering tegen gevaar van brand zal worden verhoogd. De adressant zegt verder in zijn adres, dat hij hem nog dezelfde bezwaren bestaan, en voegt er nog bij, dat in zijne buurt, in de hoofdstraat der gemeente, reeds twee grofsmederijen zijn gevestigd, waarvan onophoudelijk de zware geluiden in zijn huis gehoord worden; dat hij van Burgemeester en Wethouders op den 11 Januarij kennis heeft gekregen, dat het verzoek van W. van den Abeelen was ingewilligd, vóórdat zijne reclame was ingekomen, en dat het hem leed deed, dat daarvan dus geen kennis is genomen.

Dit adres is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland om berigt. Blijkens huij ambtsschrijven van 11 Maart ll., hebben Burgemeester en Wethouders van Voorburg aan hen medegedeeld, dat, al ware de reclame van den adressant tijdig aan hen kenbaar gemaakt, dit op hun besluit zonder invloed zou zijn

gebleven, uit hoofde de bezwaren van den adressant niet van voldoende gewigt zijn om eene weigering der gevraagde vergunning te regtvaardigen.

Gedeputeerde Staten hebben den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat uitgenoodigd een onderzoek *in loco* in te stellen. Bij schrijven van den 3 Maart deelt hij mede, dat de smederij zal worden gebouwd in een op zich zelf staand pand, afgescheiden van het huis van den adressant door eene ruimte van 50 centimeters; dat de smederij met schoorsteen geheel van ijzer en steen zal worden opgebouwd, op een afstand van 50 centimeters van den muur van het huis van den adressant; dat alzoo gevaar voor brand voor de bureu niet meer dan gewoonlijk zal bestaan; dat het geraas der smederij eenigen hinder zal kunnen veroorzaken, doch slechts in geringe mate, om reden geen der muren gemeen is. Gedeputeerde Staten verklaren bij hun ambtsberigt ook van meening te zijn, dat er geene voldoende gronden bestaan om des adressants verzoek in te willigen.

Bij deze Afdeeling is ingekomen een adres van den heer Koolemans Beynen voornoemd, daarbij overleggende zijn adres, in der tijd aan het Gemeentebestuur van Voorburg ingediend, en zich op den inhoud daarvan beroepende. In die memorie zegt hij, dat er in de hoofdstraat te Voorburg verscheiden smederijen aanwezig zijn, zoodat er geen behoefte is aan meerdere; dat de oprigting van deze smederij, gevoegd bij de andere, door kloppen en dreunen van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, de geheele straat zal verontrusten, hetgeen niet bevorderlijk kan zijn aan den bloei van het dorp, dat toch ook veel voordeel trekt door inwoning van niet-industriëlen; dat ook hunne belangen moeten behartigd worden, hetgeen kan worden gedaan, door de verleende vergunning in te trekken, in navolging van hetgeen geschied is te Scheveningen bij de oprigting eener bokkingrookerij, die reeds was opgehouden. Bij de memorie is nog gevoegd eene tweede bijlage, zijnde een certificaat van Doctor Ad-dink, te 's Gravenhage, houdende, dat de heer Beynen zoodanig aan congesties en duizeligheid is lijdende, dat hij overgevoelig is, wat zijn zenuwgestel aangaat, voor alle geraasmakende zaken, zoodat hij zijn huis moet verlaten, wanneer meer dan gewoon in de apothekervijzel moet worden gestampt; dat hij om zijnen gezondheidstoestand dan ook zijne bloeiende apotheek moet verlaten.

Dit zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 29 Maart ll. bij deze Afdeeling is ahangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

Door geen der belanghebbenden wordt daartoe het woord gevraagd.

De VOORZITTER: Indien door geen der leden inlichtingen worden verlangd, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het beroep van Adrianus Enze, te Stompwijk, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Bij hunne uitspraak van 25 Maart ll., hebben Gedeputeerde Staten van Zuidholland, regt doende op het verzoekschrift van Arie Enze, landbouwer, wonende te Stompwijk, daarbij bezwaren inbrengende tegen de uitspraak van den Militieraad tot aanwijzing voor de dienst van zijn zoon Deodorus

Johannes, loteling der ligting van 1873 uit de genoemde gemeente, dien adressant vermeent, dat aanspraak heeft op vrijstelling wegens broederdienst; en lettende op artt. 48—50 en 97—100 der militiewet en op art. 41 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 46) en in aanmerking nemende, dat de loteling D. J. Enze is de vierde van een gezin van vijf broeders en halve broeders, waarvan de oudste op den 20 Mei 1857 bij de militie is ingelijfd voor het toenmalig buitengewoon contingent en op den 15 Mei 1858 uit de dienst is ontslagen, krachtens art. 2 der wet van den 27 April 1820 (*Staatsblad* n°. 11), zoodat hij slechts één jaar heeft gediend: de tweede in 1861, nog onder de werking der vorige militiewet, op die dienst is vrijgesteld; de derde in 1868 bij de militie is ingelijfd, en de vijfde nog beneden den militiepligtigen leeftijd is; dat, volgens het Koninklijk besluit van den 14 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 167), art. 50, n°. 6, der tegenwoordige militiewet in beginsel vaststelt, dat eene driejarige dienst bij de militie van een loteling, die tot geene langere dienst was verplicht, voldoende is tot vrijstelling van zijn broeder, en dat alzoo eene kortere dienst daartoe niet geldig is, zoodat de éénjarige dienst van den oudsten halven broeder van genoemden loteling in deze niet in aanmerking kan komen; terwijl *in casu* de geldige dienst van ten minste twee broeders of halve broeders zou behooren te worden bewezen; -- hebben, zeg ik, Gedeputeerde Staten de uitspraak van den Militieraad tot aanwijzing voor de dienst van den loteling Deodorus Johannes Enze gehandhaafd.

Tegen die uitspraak is Arie Enze voormeld in beroep gekomen bij Zijne Majesteit onder dagteekening van 3 April 11. Hij geeft daarbij o. a. te kennen, dat, naar hij meent, bij de toepassing van art. 50, n°. 6, der tegenwoordige wet bij Koninklijk besluit van 14 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 167) is voorbijgezien het jaartal, waarin de dienstvervulling van den oudsten zoon heeft plaats gehad, waardoor aan de tegenwoordige wet op de nationale militie eene verboden terugwerkende kracht wordt toegekend, een verkregen en erkend regt geschonden, en de belangen van den requestant en zijn zoon Deodorus Johannes benadeeld. Immers is bij de loting van den tweeden zoon — zegt adressant — door diens vrijstelling de deugdelijkheid der volbragte dienst van den oudsten zoon ook door den Militieraad erkend; terwijl die dienstvervulling thans, op grond eener veel latere wet, onvoldoende wordt verklaard. Volgens adressant is het onbetwistbaar, dat van de vijf broeders de oudste naar de toenmalige wet (in 1857 en 1858) aan zijne militie-verplichtingen heeft voldaan, en de derde nog in dienst is; waaruit volgt, dat, van de vijf zonen twee dienende of gediend hebbende, de overigen van de dienst zijn vrijgesteld.

Gedeputeerde Staten, die onder dagteekening van 15 April 11. in deze hun ambtsberigt hebben uitgebragt, volharden daarbij bij hunne gedane uitspraak. Wat aangaat de ten requeste voorkomende redenering, dat ten aanzien van D. J. Enze eene terugwerkende kracht aan de thans vigerende wet op de nationale militie wordt gegeven, meenen Gedeputeerde Staten te moeten opmerken, dat het hun niet regt duidelijk is, waaraan deze beschouwing wordt ontleend. Immers op adressants zoon, militiepligtig geworden onder de vigerende wet, zijn huns inziens teregt de bepalingen dier wet toegepast. Hij had dan ook, om vrijstelling van dienst te kunnen erlangen, de geldige dienst, in den zin van art. 50 der tegenwoordige militiewet, van minstens twee broeders of halve broeders behooren te bewijzen, vermits hij was de vierde zoon van een gezin, waartoe vijf broeders en halve broeders behooren.

Verdere memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. J. J. BERGSMAN, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den appellant optredende, zegt hoofdzakelijk, dat hij vroeger wel eens met meerdere opgewektheid de eer had voor deze Afdeeling het woord te voeren dan thans, omdat hij vreest, dat thans zijne voordragt zal zijn een *vox clamans in deserto*. Hij was toch destijds niet bekend met de decisie, die geheel in strijd met zijne meening is genomen. Hij acht zich dus nu verplicht die meening nog nader toe te lichten. Hadde hij vroeger kennis gehad van die decisie, hij zou misschien niet verschenen zijn. Hij twijfelt echter niet aan het goed regt van den appellant. Hij zal dan ook spreken voor het regt van appellant en niet voor den milicien. Hij legt klem op die onderscheiding. Immers de pligt om de wapenen voor het vaderland te dragen, is niet zoozeer een persoonlijke pligt als wel een familiepligt. Dat wordt erkend zoowel in de vorige als in de tegenwoordige militiewet. Hij beroept zich dienaangaande op art. 97 der wet van 8 Januarij 1817, de vorige militiewet, waarin telkens van familie wordt melding gemaakt. In art. 49 der tegenwoordige wordt weêr telkens gesproken van gezin. Den wetgever heeft bij het vaststellen van de bepalingen der wet altijd voor den geest gestaan het begrip van gezin. De wetgever heeft meer het oog gehad op de maatschappelijke positie van iemand als lid van het gezin, dan op het op zich zelf staand individu. Die onderscheiding nu is uit het oog verloren bij de decisie, door gemagtigde bedoeld, en bij het rapport van Gedeputeerde Staten, waarin zij zeggen, dat het hun niet regt duidelijk is, waaruit appellant zijne beschouwing ontleent voor het regt van vrijstelling van zijnen zoon. Die beschouwing echter is daaruit ontleend, dat appellant is hoofd van een gezin van vijf zoons, dat er dienst is gepraesteerd door elk zijner zoons en dat de vrijstelling wegens gepraesteerde dienst wordt geïnterpreteerd uit de wet, op het oogmerk van kracht. Men heeft hier te doen met een gezin van vijf zonen. Het eerste geval is in de tabel bij de wet van 12 Augustus 1861 aldus omschreven: A is dienstpligtig. Als hij dient of gediend heeft, dan wordt B vrijgesteld. C is dienstpligtig. Als deze dient of gediend heeft, dan wordt deze vrijgesteld. — *In casu* nu heeft A gediend. B wordt vrijgesteld op grond van broederdienst. De derde dient nog. En nu loopt de quaestie over den vierden; en dan kan er geen twijfel bestaan, of die moet vrijgesteld worden. Op welken grond nu rust de aanwijzing voor de dienst door Militieraad en Gedeputeerde Staten? Op grond van de letterlijke uitlegging van art. 50, n. 2 en n. 6, der wet. Deze wet, den 1 Januarij 1862 in werking getreden, verplicht tot vijfjarige of tot driejarige dienst, indien het gevolg is, dat de dienst van den ouderen broeder den jongeren vrij maakt. De wet kan alleen verplichten voor het toekomstige. Zij heeft geene terugwerkende kracht. Dat is een beginsel, aangenomen bij alle beschaafde volkeren, en ten overvloede uitgedrukt in art. 4 der wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving in het Koninkrijk. Nu zijn de vrijstellingen, die men als lid der familie verworven heeft, niet zoozeer gegrond op het regt van den jongeren broeder, maar zij behooren tot het regt van het huisgezin. Het is geen persoonlijk regt voor den jongeren broeder, maar mijn regt ten behoeve van mijn jongeren zoon. Maar daardoor wordt ook eene werkkraft uitgespaard ten behoeve van zijn arbeid. Dus wat dit regt van vrijstelling betreft, moet de tijd berekend worden naar het tijdstip, dat werkelijk de dienst is gepraesteerd. De tegenwoordige wet spreekt duidelijk, als zij zegt: die dien of gediend heeft, zonder melding te maken van den tijd, dat men dienen moest. Dus de tijd van dienst hangt af van de wettelijke bepalingen op het tijdstip, waarin men dienst deed. Nu heeft men hier gezien, dat van de vijf personen de oudste gediend heeft, niet vijf of drie jaren, zoo als art. 50, n. 6, der tegenwoordige wet luidt; maar de diensttijd is gevallen van Mei 1857 tot Mei 1858. Hij is ontslagen, omdat hij geheel en volkomen al zijne dienstverplichtingen vervuld heeft. Hij is ontslagen ingevolge art. 2 der wet van 27 April 1820 (*Staatsblad* n. 11), in verband tot art. 15 der wet van 8 Januarij 1817. Hij is ontslagen, omdat hij geheel en vol-

komen volgens de wettelijke voorschriften aan zijne verplichtingen heeft voldaan. Hij heeft dus gediend in de volle beteekenis van het woord. En om nu den eisch te stellen, dat in 1857 of 1858 dienst moest gepraesteerd zijn naar de voorschriften, die eerst op 1 Januarij 1862 in werking waren getreden, is onzin. Als men zich dan had willen ontslaan van het tijdelijk ongerief, dat de wet van 1817 heeft tegenover de nieuwe wet, dan had men een anderen weg moeten inslaan, en de verschillende gezinnen in tweeën moeten splitsen. Men had dan de militiepligtigen van vorigen datum aan den éénen kant moeten plaatsen, en die van lateren datum aan den anderen kant. En nu zijn twee van de zoons militiepligtig geweest vóór 1 Januarij 1862, maar de drie andere zonen na dien tijd. En de oudste van die tweede helft dient op dit oogenblik en moest ontslagen worden op grond van broederdienst. Gemagtigde verwijst verder tot een Koninklijk besluit, waarbij ten deele is afgeweken van die kleingeestige uitlegging, als van 14 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 167), en met vernietiging van een besluit van Gedeputeerde Staten vrijstelling is verleend op grond van broederdienst. Men heeft daarbij aangenomen, dat driejarige dienst voldoende was. Er is alzoo beslist, dat driejarige dienst, onder de vorige wet verleend, aanspraak op ontslag gaf aan een jongeren broeder. Gemagtigde betreurt het, dat men halverwege is blijven stilstaan; en hij meent, dat men moet aannemen, dat elke dienst, gepraesteerd in overeenstemming met de vorige geldige bepalingen, hoe lang of kort dat ook geweest zij, regt op vrijstelling geeft voor een volgenden broeder. Hij vertrouwt, dat het advies der Afdeeling alsnog in dien geest aan den Koning worde uitgebragt.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

V. *het beroep van de weduwe Delboy, geboren Wolff, te 's Gravenhage, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Willem Frederik Antonius Delboy, loteling voor het dienstjaar 1873 in de gemeente 's Gravenhage, is de jongste eener familie van vier zonen. De oudste zoon is op den 20 Mei 1857, onder de werking der vorige militiewet, ingelijfd bij de nationale militie, doch werd gedurende zijn geheelen diensttijd bij onderscheidene Koninklijke besluiten van de werkelijke dienst telkens voor den tijd van één jaar ontheven. Hij werd den 19 Mei 1862 gepasporteerd, zonder immer werkelijke dienst te hebben gepraesteerd. De tweede zoon is in 1859, dus ook onder de werking der vorige militiewet, van de dienst vrijgesteld wegens broederdienst, namelijk de dienst van den oudsten broeder. De derde zoon heeft de vijfjarige dienst ten volle volbragt.

De loteling Willem Frederik Antonius heeft bij den Militieraad vrijstelling van de dienst gevraagd, wegens de broederdienst van zijn oudsten en zijn derden broeder. Het verzoek is door den Militieraad afgewezen. Hij heeft zich toen in beroep voorzien bij Gedeputeerde Staten, die bij besluit van 1 April ll. het beroep ongegrond verklaarden, omdat, volgens art. 51, n°. 7, der tegenwoordige militiewet niet als broederdienst in aanmerking komt die van den loteling, welke gedurende meer dan twee jaren van de werkelijke dienst ontheven is geweest; dat alzoo op de dienst van den oudsten broeder niet kan worden gelet, maar alleen op die van den derden; dat er twee broeders zouden moeten gediend hebben om den loteling, zijnde de jongste van vier broeders, vrij te stellen.

Op den 15 April ll. is de weduwe W. L. Delboy, te 's Gravenhage, moeder van den loteling, aan wien het besluit van Gedeputeerde Staten op den 7 April is bekend gemaakt, bij den Koning in beroep gekomen, op grond der hiervoor vermelde feiten. In het adres wordt voorts gezegd, met een beroep op den inhoud der tabellen n°. 4 en 6, gevoegd bij de militiewet, dat de dienst van den oudsten zoon moet beschouwd worden als werkelijke dienst, met betrekking tot de hier gevraagde vrijstelling, want dat die oudste zoon is ingelijfd bij de militie, de krijgs-artikelen heeft onder-teekend, en na volbragten diensttijd met paspoort is ontslagen; dat hij wel als kost-winnende zoon telkens voor één jaar is vrijgesteld, maar desniettemin dienstplichtig bleef, en na verloop van ieder jaar tot de dienst kon worden opgeroepen, tot aan zijn definitief ontslag; dat dan ook die dienst van den oudsten zoon als volkomen geldig is aangenomen, om den tweeden zoon wegens broederdienst vrij te stellen; en dat de omstandigheid, dat in der tijd gunstige beschikkingen zijn genomen ten behoeve van den oudsten zoon, nu niet behoort te strekken ten nadeele van den jongsten.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld ten fine van consideratiën en advies, hebben daarop eenvoudig berigt, dat zij bleven volharden bij de gronden, in hun hiervoor vermeld besluit vervat.

Omtrent dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 3 Mei ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VI. het beroep van Petrus Roijackers van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben bij besluit van 4 April 1873 bevestigd de uitspraak van den Militie-raad in het derde district der provincie, waarbij voor de dienst was aangewezen Petrus Roijackers, loteling uit de gemeente Lieshout. Deze loteling was van die uitspraak in beroep gekomen, omdat hij regt meende te hebben op vrijstelling wegens broederdienst.

De vader van den loteling, Rudolphus Roijackers, is eerst gehuwd geweest met Theodora van de Donk; uit dit huwelijk zijn geboren twee zonen: Gerardus en Johannes.

Vervolgens is de vader gehuwd geweest met Hendrina Brouwers, uit welk huwelijk zijn geboren drie zonen: Theodorus, Adriaan en Petrus (de loteling).

Daarna is nog uit een huwelijk van genoemde Hendrina Brouwers met Johannes van den Bogaard een zoon geboren, met name Rudolphus.

Er zijn dus uit de drie huwelijken, behalve den loteling, vijf zoons; allen broeders of halve broeders van den loteling.

Van deze zes personen heeft de eerste in 1865, de derde in 1869 vrijgeloot. De tweede heeft zich in 1867 in de dienst doen vervangen door Norbertus Cornelis van den Brekel, die op 13 Junij 1869 in dienst overleden is. De vierde heeft zich in 1871 in de dienst doen vervangen door Francis Lodewijks, die nog in werkelijke dienst is. Deze vierde broeder is den 29 December 1872 overleden. De vijfde is de

loteling, wiens zaak thans aan de orde is. De zesde is nog beneden den leeftijd van militiepligtigheid.

De beslissing van Gedeputeerde Staten berust hierop, dat, volgens art. 50, 4°., der militiewet, de dienst van een overleden broeder voor broederdienst in aanmerking komt, zoodat een aldus overleden broeder moet worden medeggeteld bij de berekening van het aantal broeders, dat uit één gezin tot de dienst verplicht kan worden;

dat mitsdien, ten aanzien van den loteling Petrus Royackers, bij de beoordeeling van de uitgebragte reden tot vrijstelling, het gezin moet geacht worden te bestaan niet uit vijf, zoo als de loteling vermeent, maar uit zes broeders;

dat, volgens art. 49 der militiewet, de vrijstelling zoo verleend wordt, dat van een even getal broeders de helft, en van een oneven getal de kleinere helft diene;

dat dien ten gevolge de adressant dienstplichtig is, daar slechts de dienst van twee broeders in aanmerking komen kan.

Van deze uitspraak is de loteling Petrus Royackers bij adres van 11 April 1873 in hooger beroep gekomen bij den Koning, bewerende, dat, ten gevolge van het overlijden van zijn broeder Adriaan, het getal broeders en halve broeders met een is verminderd, en dus niet zes, maar vijf bedraagt, en dat hij derhalve recht heeft op vrijstelling wegens broederdienst.

Gedeputeerde Staten, hieromtrent gehoord, verwijzen bij brief van 25 April naar de motieven, in hunne uitspraak vermeld, en merken nog op, dat de wetgever niet kan bedoeld hebben, in hetzelfde geval een overledene af te trekken van het getal broeders, doch hem mede te rekenen, als hebbende aan den militiepligt voldaan.

Bij de stukken is overgelegd een getuigschrift van den Burgemeester van Lieshout omtrent het getal broeders, en bewijzen van dienst betreffende de plaatsvervangers, door den tweeden en den vierden broeder gesteld.

Het geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Mei 1873, n°. 222, 4de Afdeeling.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Twaalfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 28 Mei 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. I. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

10. van den 13 dezer, n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Beugen c. a. van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873* (zie het verslag over deze zaak op blz. 165—168).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons ingediend door den Gemeenteraad van Beugen en Rijkevoort, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9/13 Januarij 1873, G, n°. 54, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begroting dier gemeente over 1873;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 April 1873, n°. 14;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 7 Mei 1873, n°. 236, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 25 Mei/23 Junij 1871, G, no. 97, hebben beslist, dat de schade, aan de gemeente toegebracht, ten gevolge van een tekort in de gemeentekas, moest geacht worden te zijn veroorzaakt door het verzuim van Burgemeester en Wethouders; dat deze daarom voor die schade aansprakelijk werden gesteld, en dat het ontbrekende op hen moest worden verhaald;

dat bij het onderzoek der begrooting van plaatselijke inkomsten en uitgaven voor het jaar 1873 gebleken is, dat aan dat bevel van Gedeputeerde Staten niet was voldaan, en dat het onaangetuigde van het tekort in de kas nog niet was gestort;

dat Gedeputeerde Staten daarom hunne goedkeuring aan die begrooting hebben onthouden en hebben bevolen, dat het in te vorderen bedrag onder de middelen als ontvangst der gemeente zou worden opgenomen;

dat het besluit van 25 Mei/23 Junij 1871, waarbij de aansprakelijkheid van Burgemeester en Wethouders is uitgesproken, in kracht van gewijsde is gegaan, zoodat daartegen bij Ons niet meer kan worden opgekomen, en dat hier alleen te beslissen valt, of art. 204 der gemeentewet medebrenghet, dat de bedoelde post onder de middelen van het dienstjaar 1873 worde opgenomen;

dat de gemeentewet, aan Gedeputeerde Staten opdragende het toezigt op het geldelijk beheer der gemeentehuishouding, zeker moet geacht worden hun een middel te hebben willen geven om aan hunne beslissingen dienaangaande uitwerking te verzekeren;

dat een zoodanig middel kan gevonden worden in de niet-goedkeuring der begrooting;

dat echter de begrooting moet behelzen eene ware en juiste voorstelling van de uitgaven, die voor het dienstjaar bij raming noodig geacht worden, en van de inkomsten, waaruit men zich voorstelt die uitgaven te dekken;

dat men onder die inkomsten zonder twijfel kan opnemen eene inschuld, wanneer die voor dadelijke vereffening en opeiseling vatbaar is;

dat in dit geval evenwel door het administratief gezag wel de aansprakelijkheid van Burgemeester en Wethouders is aangenomen, maar dat die door deze laatste wordt weersproken, zoodat ten slotte de burgerlijke regter in deze zal hebben te beslissen;

dat de afloop van een zoodanig regtsgheding, waar het betreft eene schuld, die niet in de gemeentewet is geworteld, dient te worden afgewacht, te meer, dewijl het hoogst onzeker is, of de regterlijke beslissing reeds in het jaar 1873 zal zijn verkregen; dat er, onder die omstandigheden, geene termen zijn om het opnemen van dien post onder de inkomsten der gemeente te bevelen;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9/13 Januarij 1873, en de gemeente-begrooting van Beugen en Rijkevoort voor het dienstjaar 1873 alsnog goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Leeuwarden, den 13 Mei 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

20. van den 13 dezer, n°. 13, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Culemborg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 17 December 1872, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit tot het aangaan eene geldleening van f 20,000* (zie het verslag over deze zaak op blz. 131, 132).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Culemborg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 17 December 1872, n°. 99, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 30 November te voren tot het aangaan eener geldleening van f 20,000;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 April 1873, n°. 10;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 7 Mei 1873, n°. 237, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Culemborg op den 30 November 1872 besloot eene geldleening aan te gaan ten bedrage van f 20,000, ten einde voor rekening der gemeente te doen bouwen vier woningen op een aan de gemeente toebehoorend terrein, om te voorzien in de behoefte aan woonhuizen, zoowel voor ingezetenen als voor personen buiten de gemeente, die zich te Culemborg willen vestigen;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland op 17 December ll. hunne goedkeuring aan dat besluit hebben onthouden, op grond, dat het bouwen van huizen, hetzij om te verhuren of om te verkoopen, moet geacht worden eene onderneming te zijn, vreemd aan de huishouding der gemeente, die aan de particuliere industrie moet worden overgelaten, als eene zaak zijnde, die tot winst of verlies kan leiden, afhankelijk van het geval, of zich al dan niet koopers of voortdurend soliede huurders zullen aanmelden;

dat de Gemeenteraad van dat besluit bij Ons is gekomen in beroep, op grond, dat dat ook andere gemeenten, door het exploiteren van gasfabrieken, waterleidingen als anderzins, eveneens ondernemingen bezitten, die aan winst en verlies blootstaan, zonder dat daaruit bezwaren zijn gerezen;

dat die vergelijking echter niet opgaat, daar de aanleg van dergelijke werken van publiek nut, als waterleidingen en gasfabrieken, niet op gelijke lijn kan gesteld worden met het bouwen van woonhuizen, ten einde die te verkoopen of te verhuren;

dat aan de behoefte naar woningen, zoo die bestaat, ongetwijfeld door particulier initiatief zal worden te gemoet gekomen, en zoo die behoefte slechts van tijdelijken aard ware, of welligt in het geheel niet bleek te bestaan, door den voorgestelden maatregel aan de gemeente-finantiën een werkelijk nadeel zou worden berokkend;

dat derhalve Gedeputeerde Staten terecht hunne goedkeuring aan gemeld raadsbesluit hebben onthouden;

Gelet op de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 17 December 1872, het verzoek van adressant te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Leeuwarden, den 13 Mei 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

30. van den 13 dezer, n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Tegelen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg betrekkelijk de gemeentebegroting van 1872* (zie het verslag over deze zaak op blz. 159—163).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Tegelen van de besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 December 1872, litt. 8139/3, X, en 17 Januarij 1873, litt. 135/2, O, betreffende de begrooting dier gemeente voor 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 April 1873, n°. 13;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 17 Mei 1873, n°. 238, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Limburg bij hun besluit van 27 December 1872, naar aanleiding van art. 212 der gemeentewet, den post van *f* 105 op de begrooting der gemeente Tegelen voor 1872, uitgetrokken wegens vergoeding aan de hoofd-onderwijzers voor het gemis van vrije woning, hebben verhoogd met *f* 35, en dus gebragt op *f* 140, namelijk *f* 70 voor den Hoofd-Onderwijzer te Tegelen en *f* 70 voor den Hoofd-Onderwijzer te Steyl, voor welken laatste door het Gemeentebestuur slechts *f* 35 was bestemd;

dat zij bij hetzelfde besluit een nieuwen post van uitgaaf van *f* 130 aan de genoemde begrooting hebben toegevoegd voor kosten van bebouwing en herstelling tot onderhoud van het gebouw, waarin de school te Steyl is gevestigd; en dat zij vervolgens, toen de Gemeenteraad weigerde tot dekking der genoemde uitgaven, gezamenlijk *f* 165 bedragende, de noodige middelen aan te wijzen, bij besluit van 17 Januarij 1873 den post voor onvoorziene uitgaven met gezegd bedrag hebben verminderd;

dat de Gemeenteraad hiertegen in beroep gekomen is, op grond, wat den eersten post betreft, dat *f* 35 voor den Hoofd-Onderwijzer te Steyl, uit hoofde van de plaat-

selijke omstandigheden en omdat die Onderwijzer niet gehuwd is, eene voldoende vergoeding zou zijn voor gemis van vrije woning; en, wat den tweeden post betreft, dat, toen aan de gemeente de verplichting is opgelegd om eene school te Steyl te vestigen, daarbij is vermeld, dat de ingezetenen, die een gebouw tot dat einde ter beschikking der gemeente stelden, dit deden voor eigen rekening; dat dus verondersteld zal zijn, dat er een reeds voltooid gebouw bestond; dat intusschen de gemeente is verplicht geworden de school te vestigen in een haar niet toebehoorend, half voltrokken gebouw, hetwelk volgens de voorwaarden, waarop de grond voor dat gebouw door de stichters gekocht was, uitsluitend moest dienen voor de schoolgaande jeugd van het gehucht Steyl;

Overwegende, wat den eersten post betreft, dat bij een vroeger besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij zij, krachtens art. 19, derde lid, der wet op het lager onderwijs, eene beslissing namen in een geschil tusschen het Gemeentebestuur van Tegelen en den Hoofd-Onderwijzer te Steyl, de vergoeding wegens gemis van vrije woning voor dien Onderwijzer is bepaald op f 70; eene bepaling, die op allezins goede gronden steunde, daar zij gemaakt werd naar aanleiding van een bericht van den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Limburg, waarbij er op gewezen werd, dat de Hoofd-Onderwijzer te Steyl oorspronkelijk op dezelfde voorwaarden was aangesteld als die te Tegelen, en waarin voorts gezegd werd, dat de plaatselijke omstandigheden medebragten, dat de vergoeding op elke der beide genoemde plaatsen evenveel en niet minder dan f 70 behoorde te bedragen;

Evenwegende, wat den tweeden post betreft, dat bij Ons besluit van 9 Maart 1867, n°. 67, is gehandhaafd dat van Gedeputeerde Staten van Limburg van 9 Maart 1865, A, 123, waarbij de oprigting eener school te Steyl is bevolen;

dat, al moge daarbij gelet zijn op de omstandigheid, dat eenige ingezetenen van Steyl c. a. den bouw eener school hadden ondernomen en bereid waren die ter beschikking der gemeente te stellen, het bevel tot het oprigten der school gegeven is onafhankelijk van het al of niet voltooid zijn van het door de bedoelde ingezetenen gestichte gebouw;

dat uit het gegeven bevel, in verband met artt. 31 en 32 der wet op het lager onderwijs, voor de gemeente Tegelen de verplichting voortvloeide om te Steyl eene school op te rigten, voor zoover daarin niet door anderen was voorzien, en nu nog de verplichting voortvloeit om het gebouw, dat zij te Steyl als schoolgebouw bezigt, te onderhouden;

dat de beperkende voorwaarde omtrent het gebruik van het gebouw, bij het koopen van den grond gemaakt, voor de gemeente, indien zij die voorwaarde belemmerend mogt achten, welligt eene reden zou kunnen zijn om een ander gebouw te Steyl tot school te bestemmen, maar niet om zich aan het onderhoud van het gebouw, dat zij als school bezigt, te onttrekken;

dat de onderhoudswerken, waarvoor de som van f 130 is geraamd, door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat noodig bevonden zijn;

dat dus, zoowel het bedrag van f 70 wegens vergoeding voor gemis van vrije woning voor den Hoofd-Onderwijzer te Steyl, als de som van f 130 voor onderhoudskosten van het schoolgebouw te Steyl, behooren tot de uitgaven, door de wet aan de gemeente opgelegd;

dat de Gemeenteraad geweigerd heeft die uitgaven op de begrooting te brengen en, nadat dit door Gedeputeerde Staten geschied was, evenzeer geweigerd heeft middelen tot dekking dier uitgaven aan te wijzen;

Gelet op art. 212 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de hierboven vermelde besluiten van Gedeputeerde Staten van

Limburg van 27 December 1872 en van 17 Januarij 1873, het daartegen door den Gemeenteraad van Tegelen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Leeuwarden, den 13 Mei 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

4°. van den 14 dezer, n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Woensel en Eckart van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873* (zie het verslag over deze zaak op blz. 163—165).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG. ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Woensel en Eckart van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 17 Januarij 1873, G, n°. 147, 5de Afdeeling, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 April 1873, n°. 16;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 8 Mei 1873, n°. 247, 2de Afdeeling;

Overwegende :

dat de Gemeenteraad bij besluit van 23 October ll. op de begroting van uitgaven voor 1873 heeft uitgetrokken eene som van f 1500 als subsidie aan het Algemeen Armbestuur;

dat, nadat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hunne bezwaren tegen dien post hadden medegedeeld, de Gemeenteraad op 21 December ll. het subsidie heeft verminderd met f 300, en mitsdien gesteld op f 1200;

dat echter Gedeputeerde Staten die som voor het gemeld subsidie te hoog oordeelden, en op dien grond bij besluit van 17 Januarij ll. hunne goedkeuring aan de gemeentebegroting hebben onthouden;

dat, blijkens de bepalingen der armenwet, onderstand door een burgerlijk Bestuur slechts wordt verleend bij volstrekte noodzakelijkheid;

dat de armenverzorging, zoo als die door het Gemeentebestuur van Woensel en Eckart wordt uitgeoefend, op veel ruimer schaal plaats heeft dan de genoemde wet toelaat;

dat door dergelijke wijze van ondersteuning de hulpverstrekking niet in de aller-
eerste plaats rust op de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid, maar
bijna geheel wordt overgelaten aan het Algemeen Armbestuur;

dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 61 der armenwet, hebben toe te zien, dat
niet dan bij volstrekte onvermijdelijkheid subsidiën verleend worden;

dat door het Gemeentebestuur van Woensel en Eckart de volstrekte noodzakelijk-
heid van een subsidie van een tot f 1200 verhoogd bedrag aan het Algemeen Arm-
bestuur geenszins is aangetoond, veeleer uit de stukken blijkt, dat door de mildheid
van het Gemeentebestuur in dit opzigt voor de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid
de aanleiding tot handelen wordt ontnomen of verzwaakt;

dat de Gemeenteraad, door zijn laatstelijk gedaan aanbod om het subsidie nog met
f 200 te verminderen, dan ook duidelijk aantoonde, dat aan een subsidie van f 1200
geene onvermijdelijke behoefte bestaat;

Gezien art. 209 der gemeentewet en de artt. 60 en 61 der wet tot regeling van
het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 17 Januarij 1873, G,
n°. 147, 5de Afdeling, te bekrachtigen, en het daartegen bij Ons ingesteld beroep
te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit
besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling
voor de geschillen van bestuur).

Leeuwarden, den 14 Mei 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. het beroep van het Bestuur van den ring der Waardassacker en Holendrechtter
waterschappen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij aan het
Bestuur van opgemeldten ring het herstel en weder opmaken zijner waterkeering, waar
die onvoldoende mogt worden bevonden, is bevolen.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer
het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Gedeputeerde Staten van Utrecht
hebben bij besluit van 5 December 1872, n°. 51, krachtens art. 7 der wet van 12
Julij 1855 (*Staatsblad* n°. 102), het Bestuur van het waterschap van den ring der
Waardassacker en Holendrechtter waterschappen bevolen onverwijld over te gaan tot
de herstelling en weder-opmaking, volgens de bestaande politie-verordening, van zijne
waterkeering, waar die onvoldoende mogt worden bevonden, en bepaaldelijk van dat
gedeelte der kade langs den Abcouder meer, begrepen tusschen de hofstede West-
rust, nabij Abcoude, en de Voetangelsbrug.

Het bevel is daarop gegrond, dat de waterkeering, en bepaaldelijk het aangewezen gedeelte, zich in verwaarloosden en geheel onvoldoenden toestand bevindt; dat zij op 13 November 1872 met doorbraak bedreigd werd, en niet geacht kan worden bestand te wezen om aan hare bestemming te voldoen;

dat het genoemde Bestuur, ondanks herhaalde aanmaningen, nalatig blijft de vereischte werken tot weder-opmaking der kade te doen uitvoeren;

dat, volgens art. 14 van het bijzonder reglement voor het waterschap, het Bestuur daarvan uitsluitend belast is met het toezigt over de dijken en kaden, welke den gemeenschappelijken ring uitmaken;

dat in de keur voor het waterschap, vastgesteld den 25 Februarij 1869, goedgekeurd den 11 Maart 1869, onder de dijken en kaden, welke aan de schouw zijn onderworpen, uitdrukkelijk de hier bedoelde kade wordt opgenoemd, met aanwijzing der afmetingen, waarop zij behoort te worden onderhouden;

dat daardoor volkomen is uitgemaakt, dat die kade behoort tot de inrigting van het waterschap;

dat bij art. 15 van de gemelde keur aan het Bestuur het regt is voorbehouden de werken en opruimingen, die het noodig keurt, hetzij gewone of buitengewone, zoowel bij weigering of nalatigheid van de daartoe verplichten als bij dringend of dreigend gevaar, ten koste van dezen te doen uitvoeren;

dat uit het voorgaande en uit de daaromtrent wettig vastgestelde verordeningen volgt, dat het Bestuur van het waterschap de ring der Waardassacker en Holendrechtter waterschappen geroepen is om in het belang van het waterschap de werken uit te voeren, welke onmisbaar zijn om deszelfs waterkeering te houden en te brengen in voldoende staat.

Bij adres van 31 December 1872 heeft het Waterschapsbestuur, op grond van art. 8 der wet van 12 Julij 1855, bij den Koning voorziening gevraagd, met verzoek, dat het besluit van Gedeputeerde Staten mogt worden vernietigd; en wel op dezen grond, dat de directie van het zand- en jaagpad tussehen Breukelen en Ouderkerk, zamengesteld uit Gedeputeerde Staten van Utrecht en het Dagelijksch Bestuur van Amsterdam, ter plaatse, in het besluit van Gedeputeerde Staten aangeduid, behoort te hebben en te onderhouden een wagenweg met een 6 voet breed waterkeerend zandpad daarneven, waardoor elke andere waterkeering, hoe ook genaamd, overbodig wordt.

Het Bestuur heeft bij zijn adres gevoegd eene memorie van toelichting, waarin het zijn gevoelen meer breedvoerig uiteenzet en een overzicht geeft van den loop van het geschil.

De memorie begint met de geschiedenis der in het besluit van Gedeputeerde Staten vermelde keur of politie-verordening. Toen deze door het Waterschapsbestuur bij missive van 13 Maart 1868 aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring werd ingezonden, stond in art. 5: „de kade, onder punt 1 genoemd (de hier bedoelde kade), moet rusten op en tegen den wagenweg van de Voetangelsbrug naar Abcoude, welke met haar eene breedte heeft van 4.34 meter.”

Gedeputeerde Staten merkten bij schrijven van 16 April 1868 daarop aan, dat deze alinea moest worden gelezen: „de kade, onder punt 1 genoemd, moet rusten tegen den wagenweg van de Voetangelsbrug naar Abcoude,“ en dat de vermelding der breedte van den wagenweg moest vervallen, omdat die niet in de keur kon worden bepaald.

Het Waterschapsbestuur beriep zich in zijn antwoord van 18 Mei 1868 op eene keur van 1790, die spreekt van een dijk met eene daarop liggende kade. De inhoud van art. 5 dier keur wordt opgegeven als volgt: „Dat het gemelde Collegie de voorszegde ring alzoo zullen schouwen en door de resp. gehoefslaagden daarinne zal moeten worden gemaakt en onderhouden doorgaans op de hoogte van agt duimen boven het hoogste

winterwater en op de breedte als volgt: Van de plaats enz. Van deselve hoek of punt af tot aan de Voetangelsbrugge toe, den dijk ter breedte van veertien voeten met eene behoorlijke glooijing aan beide de kanten en de daarop liggende kade of waterkeering ter breedte van twee voeten."

Hieruit volgt, zegt het Waterschapsbestuur, dat er was een gemeene ring, overall even hoog, te weten acht duimen boven het hoogste winterwater: tot dien ring behoorde de dijk, die 14 voeten breedte en behoorlijke kanten had, en daarop lag eene kade ter breedte van 2 voeten; die kade bestond echter, daar de dijk zelf een gedeelte van den ring uitmaakte, in werkelijkheid niet; zij was iets denkbeeldigs.

Gedeputeerde Staten antwoordden bij schrijven van 4/10 Junij 1868 het volgende: "Uit de notulen der Directie van het zand- en jaagpad blijkt, dat de zoogenaamde wagenweg en jaagpad ter voorzegde plaatse is gelegd, vóórdat er eene inpoldering plaats had. Die weg maakte destijds, en zelfs nog in het begin dezer eeuw, een gedeelte uit van de hoofdroute van Utrecht naar Amsterdam, waarop twee rijtuigen elkander konden passeren. Hierdoor wordt, in tegenstelling van hetgeen door het Waterschapsbestuur wordt beweerd, het bewijs geleverd, dat, toen later de inpoldering plaats had, de waterkeerende kade niet op, maar tegen den weg moet gelegd zijn."

Het Waterschapsbestuur merkt hieromtrent op, dat, indien wagenweg en jaagpad (de in de keur van 1790 genoemde dijk) gelegd zijn, vóórdat er eene inpoldering plaats had, zij natuurlijk zoo hoog moeten gelegd zijn, dat zij niet onder water konden geraken, daar zij anders onbruikbaar zouden geweest zijn. En volgens het Bestuur zal die weg met jaagpad, welke door zijne hoogte tegen overstroming beveiligd was, later waarschijnlijk krachtens overeenkomst tusschen de Directie van den weg en de Aangelanden, de waterkeering voor den polder geworden zijn, zonder dat er eene afzonderlijke kade op of tegen den weg zal gelegd zijn. Dat er nu tegenwoordig toch eene kade is, schrijft het Bestuur daaraan toe, dat de Directie haren weg heeft verwaarloosd en de aangrenzende belanghebbenden dus genoodzaakt zijn geweest zich zelve te beveiligen, door op den weg of op het jaagpad een hooger rand aan te brengen, hetgeen de Directie toeliet, omdat het tevens haren weg beschermde.

In den loop van het jaar 1868 werd eene conferentie gehouden van leden van Gedeputeerde Staten en van het Waterschapsbestuur, naar aanleiding waarvan dit laatste verschillende voorstellen deed om tot eene minnelijke schikking te geraken. Op deze voorstellen, welke uitgingen van de onderstelling, dat op de Directie van het zand- en jaagpad zekere verpligting rustte om het als waterkeering te onderhouden, antwoordden Gedeputeerde Staten bij missive van 10/16 December 1868, dat de Directie ongehouden was den weg of dijk te onderhouden of te herstellen, maar zich bereid verklaarde om, op grond eener overeenkomst van 19 October 1703, ter bedoelde plaatse, ter breedte van 6 Rijnl. voeten (voor zoover die breedte niet is verminderd door het terugleggen der kade), zand te doen aanbrengen.

Genoemde overeenkomst is aangegaan tusschen Gecommitteerden van het zandpad en de Ingelanden van het zandpad. Laatstgenoemden nemen aan den weg te hoogen en te verbreden, tegen verpligting van eerstgenoemden om eenmaal eene som geld te betalen, en voorts te continueren in het zanden van het zandpad.

De keur werd eindelijk door het Waterschapsbestuur gewijzigd, zoo als Gedeputeerde Staten verlangden, en door deze laatsten op 11 Maart 1869 goedgekeurd. Het Waterschapsbestuur gaf te kennen, dat het tot de wijziging overging om de keur in werking te krijgen, maar het overigens bleef bij zijn gevoelen, dat de Directie van het zand- en jaagpad verpligt was haren weg mede tegen het water te beschermen. Tot regtvaardiging van dit gevoelen wijst het Bestuur in de memorie op een accord van 18/28 Februarij 1642, te vinden in het *Groot Placaatboek*, Boek II, Tit. XV, bl. 553, waarin staat, dat het zandpad moet dienen tot keering van het

winterwater, „en dat de Heeren van 't Sandpad 't selve sullen hoogen en onderhouden en doen voorzien en remedieren wanneer 't mogt gebeuren dat t' eeniger tyd dat sandpad mogt komen te overvloeijen.“

Na de goedkeuring der keur bragt het Waterschapsbestuur de Directie van het zandpad als onderhoudpligtige op den legger, welke op grond van art. 116 van het algemeen reglement op de waterschappen moest worden opgemaakt. De Directie verzocht aan het Bestuur om geroyeerd te worden, maar dit verzoek werd afgewezen. Daarop wendde zij zich tot Gedeputeerde Staten, welke op 24 Februarij 1870 besloten, dat de Directie van den legger zou worden afgevoerd, en als onderhoudpligtigen in de plaats gesteld zouden worden de verhoefslaagden, die tot nu toe met het onderhoud waren belast geweest.

Het Waterschapsbestuur noemt dit eene uitspraak van Gedeputeerde Staten in hunne eigene zaak, daar zij namelijk met het Bestuur van Amsterdam de Directie van het zandpad uitmaken.

Die uitspraak, zegt het Waterschapsbestuur verder, kon niet uitgevoerd worden, want er was wel eene hoefslaglijst van 1810, waarop eenige personen voorkwamen als onderhoudpligtigen van eene kade op den dijk (de kade, die volgens het Waterschapsbestuur een denkbeeldig iets was); maar behalve dat volstrekt niet blijkt, hoe dat stuk in de wereld gekomen was, mogten die personen niet belast worden met het onderhoud van een ligchaam tegen den wagenweg, zoo als Gedeputeerde Staten wilden.

Het Waterschapsbestuur vroeg derhalve bij missive van 29 Mei 1872 aan Gedeputeerde Staten, wie de door hen bedoelde onderhoudpligtigen waren, en herhaalde die vraag op 6 November 1872.

Kort daarna, op 13 November, ontving de Commissaris des Konings in Utrecht een telegrafisch berigt van den Burgemeester van Abcoude, dat het jaagpad gevaar liep van door te breken, en dat er voor rekening der provincie voorzienings-maatregelen genomen werden.

Er werd een onderzoek ingesteld en een berigt uitgebragt door de ambtenaren van den Waterstaat.

Hierbij werd bevestigd, dat de waterkeering in slechten staat verkeerde, en de Hoofd-Ingenieur merkte op, dat het noodig was, dat er een einde gemaakt werd aan den bestaanden verwarden toestand.

Hierop volgde een schrijven van Gedeputeerde Staten aan het Waterschapsbestuur, waarin gezegd werd, dat de waterkeering bij het Abcouder meer zonder de doeltreffende maatregelen van Burgemeester en Wethouders waarschijnlijk zou zijn doorgebroken, en waarbij het Waterschapsbestuur verzocht werd aan zijne verplichtingen te voldoen en te zorgen, dat de waterkeering werd hersteld en opgemaakt overeenkomstig de bepalingen der keur. Werd hieraan niet voldaan, dan zouden Gedeputeerde Staten zich genoodzaakt zien over te gaan tot toepassing der wet van 1855.

Het Waterschapsbestuur antwoordde, dat het zijn pligt had gedaan; dat Burgemeester en Wethouders waren opgetreden krachtens art. 179½ der gemeentewet tot bescherming van den door Gedeputeerde Staten beheerden wagenweg, en van alle bemoeijing hadden afgezien, toen het Waterschapsbestuur overeenkomstig art. 8 der keur optrad, zonder te vragen, of het voor een weg of wel voor het behoud der waterschappen zorgde. Het Bestuur zeide verder, dat het nog altijd wachtte op de aanwijzing der onderhoudpligtigen; dat het steeds als onderhoudpligtige beschouwde de Directie van het zandpad; dat, indien deze niet bij magte of onwillig was hare verbindtenissen na te leven en Gedeputeerde Staten meenden dit te moeten aanzien, het aan het Bestuur aangenaam zou zijn, dat de wet van 1855 werd toegepast, omdat daaruit zou blijken, wie als onderhoudpligtigen waren aan te merken.

Mogt echter de provincie willen meêwerken om weg en zandpad onder ééne lijn

te brengen, dan was het Bestuur bereid aan de verwezenlijking van dit doel zijne krachten te wijden.

Daarop volgde het bekende besluit van Gedeputeerde Staten van 5 December 1872.

In de memorie wordt eindelijk nog melding gemaakt van eene beraadslaging over het onderhoud der waterkeering in de vergadering van Ingelanden, en eene briefwisseling tusschen het Waterschapsbestuur en den Commissaris des Konings in de provincie Utrecht, in het laatst van 1872 gevoerd; welk een en ander echter in den stand der zaak geene verandering gebragt heeft.

De slotsom der memorie is in hoofdzaak deze:

dat Gedeputeerde Staten erkennen, dat wagenweg en zandpad aangelegd is, vóór dat er eene inpoldering bestond, alzoo als een op zich zelf staand en zich zelf tegen het water beveiligend ligchaam;

dat de Directie van het zand- en jaagpad verplicht is jaarlijks ter breedte van 6 voet 6 duim zand te doen brengen;

dat dit zandpad water moet keeren, tot zelfs het hoogste winterwater;

dat dáár, waar een zandpad als waterkeering is aangewezen, eene verdere waterkeering geheel overbodig is;

dat het Waterschapsbestuur al het mogelijke heeft aangewend om een beroep op den Koning te voorkomen, door verschillende voorstellen te doen, doch dat de Directie alle aanbiedingen tot minnelijke schikking heeft van de hand gewezen;

dat Gedeputeerde Staten als regters in hunne eigen zaak de belangen van het waterschap bij die der Directie, waarvan zij deel uitmaken, doen achterstaan.

Het adres van het Waterschapsbestuur aan den Koning is in handen gesteld geworden van Gedeputeerde Staten van Utrecht, die een bericht hebben ingewonnen van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, dat bij de stukken is overgelegd.

De Hoofd-Ingenieur merkt in de eerste plaats op, dat ten onregte in het adres als eene niet twijfelachtige zaak vermeld wordt, dat de Directie van het zand- en jaagpad behoort te onderhouden een wagenweg met een waterkeerend zandpad daarneven, daar dit juist te bewijzen is en niet bewezen wordt.

De bewering van het Waterschapsbestuur, dat de weg noodzakelijk nu nog waterkeerend moet zijn, omdat hij is aangelegd vóór de inpoldering, en dus, indien hij niet zelf hooger dan het water lag, onbruikbaar zou geweest zijn, acht de Hoofd-Ingenieur onjuist. De hoogte van den weg, zegt hij, moge voldoende geweest zijn voor de waterstanden tijdens den aanleg; maar sedert zijn de boezemstanden veel hooger geworden, en de toestand is geheel veranderd door de inpoldering. Bij die gelegenheid is eene waterkeering langs de buitenzijde van den weg gelegd; de weg kwam dus nu achter eene waterkeering te liggen, waardoor hij beschermd werd, en behoefde dus niet met de rijzende boezemstanden verhoogd te worden. De waterkeerende kade is later langzamerhand meer binnenwaarts gekomen, doordat men bij afslag haar meer aan de binnenzijde dan aan de buitenzijde versterkte.

De Hoofd-Ingenieur veronderstelt, dat de Directie van den weg de inpoldering zal hebben gesteund, door er alle facilitéit aan te verleen, vermoedelijk ook door geld of werk. Hij grondt die veronderstelling daarop, dat ook in 1703, toen de Ingelanden den weg en de waterkeering hebben opgemaakt, de Directie een subsidie heeft gegeven. Zij zelve verbond zich toen overigens alleen tot het aanbrengen van zand, zoo als dit reeds vroeger geschiedde.

Met deze voorstelling der zaak rijmt, volgens den Hoofd-Ingenieur, volkomen art. 5 der keur van 1790, welk artikel het Waterschapsbestuur tot iets ongerijms maakt, door aan te nemen, dat het zou spreken van eene in werkelijkheid niet bestaande kade.

De hoogtebepaling in dat artikel, 8 duim boven het hoogste winterwater, betreft,

zegt de Hoofd-Ingenieur, de kade, niet den dijk of weg. Er werd dan ook eene breedte voor de kade voorgeschreven, namelijk 2 voet, hetgeen onnoodig zou geweest zijn, indien de geheele dijk als waterkeering de bepaalde hoogte had moeten hebben.

Dat de breedte van den dijk bepaald werd, geschiedde met het doel om versmaling van den weg, door het te veel achteruitbrengen der kade, te voorkomen.

Het in de memorie aangehaalde accoord van 1642 zegt de Hoofd-Ingenieur niet gevonden te hebben; maar hij vraagt, of het wel iets kan afdoen, daar de latere conventie van 1703 en de keur van 1790 de zaak geregeld hebben.

De Hoofd-Ingenieur wijst er nog op, dat het bestaan van eene hoefslaglijst van 1810 erkend wordt. Dat die zou betrekking gehad hebben op het onderhoud van eene kade, die niet bestond, is niet aan te nemen.

Gedeputeerde Staten merken in hun schrijven van 12 Maart 1873, waarbij dit berigt wordt overgelegd, op, dat het Waterschapsbestuur in zijn adres zich beroept op art. 8 der wet van 12 Julij 1855, maar dat noch het adres, noch de memorie betrekking heeft op datgene, wat volgens art. 8 te bewijzen was, namelijk het al dan niet noodzakelijke der gelaste werken. Zij verwijzen te dien aanzien naar hun besluit, en behouden zich voor op het door het Waterschapsbestuur behandeld onderwerp, de onderhoudpligtigheid, terug te komen, wanneer meer bepaaldelijk de vraag zal moeten behandeld worden, op wien de kosten zullen moeten worden verhaald.

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken is nog ingewonnen een berigt van den Inspecteur van den Waterstaat, Brunings, die tot handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten adviseert.

Nadat de zaak krachtens 's Konings magtiging bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 April 1873 bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) was aanhangig gemaakt, is nog ingekomen eene nadere memorie van het Waterschapsbestuur, waarin het zegt, dat hem sedert de indiening van zijn adres gebleken is, dat bij de Directie van het zand- en jaagpad eene overeenkomst berust, waarin met ronde woorden staat, dat de Directie zich verplicht te zorgen „dat dáár zij eene suffisante waterkeering.“ De Directie, zegt het Bestuur verder, heeft zich daar niet aan gehouden en integendeel voorgewend slechts verplicht te zijn een zandpad, ter breedte van 6 voet (1.88 m.), jaarlijks ter dikte van 6 duim (0.157 m.) te bezanden, en ook hieraan houdt hij zich niet; want de gezegde laag zand zou alleen over de lengte van 3500 meters tusschen Abcoude en den Voetangel 1033 meters bedragen, terwijl uit het onderhoudsbestek van het zand- en jaagpad van Breukelen naar Ouderkerk voor 1872/73 blijkt, dat voor eene lengte van 15,2±0 meters slechts is aanbesteed de levering van 470 meters specie.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer J. J. DE TOURTON BRUYS, Voorzitter van het Bestuur van den ring der Waardassacker en Holendrechtter waterschappen, na op verzoek van den heer Staatsraad DE JONGE den loop van het hier bedoelde werk te hebben aangewezen op het voorhanden kaartje, — betoogt, dat dat werk noodig was om tegen inundatie te beschermen, niet van het land, maar van de kade, want de kade heeft de kracht niet om den aandrang van het water aldaar in dien omvang als hij zich voordoet, te keeren. Gemagtigde acht de beweringen van den Hoofd-Ingenieur betrekkelijk vroegere concessiën, die zouden gegeven zijn, niet afdoende en ook niet te bewijzen. Waar men zoekt, zegt gemagtigde, er is nimmer sprake van eenige concessie. Er is

wel een subsidie gegeven, echter van den kant van het waterschap, maar niet van de Directie. De som was intusschen veel te gering, daar het een zeer drassigen bodem betreft; en daarom heeft de Directie gezegd: we zullen het zandpad onderhouden, als het maar een weg blijft. Die wijziging is eerst later in de zaak gebragt; daaromtrent zijn volgens gemagtigde de mededeelingen van den Hoofd-Ingénieur niet juist, en hij treedt dienaangaande in nadere bijzonderheden. Eerst eenige jaren geleden hebben Gedeputeerde Staten laten opmaken een staat van de breedte van den weg, ten einde het terugleggen van de kade te voorkomen. Als Gedeputeerde Staten zoo in hun regt waren, verwondert het gemagtigde, dat zij geen bevel hebben gegeven tot opruiming der kade. Hij meent, dat noch Gedeputeerde Staten, noch de Hoofd-Ingénieur voldoende op de hoogte zijn. Hij geeft toe, dat de boezem hooger is geweest; maar de weg is gelegd op een drassigen bodem. Door dien zachten toestand van den bodem is van zelf de weg en het jaagpad gezakt. De Aangelanden waren begonnen een randje van zoden te leggen, en dat is zachtjes-aan eene kade geworden, om zich zelve te redden. Het is de eigendom zelf van de Directie van den ring. Waar zal deze, die geen duim grond heeft, eene waterkeering moeten maken? Ook hieromtrent treedt spreker in eene nadere ontwikkeling. Het Bestuur van den ring heeft moeten zwichten en zich genoodzaakt gezien liever den bestaanden toestand te bestendigen uit eene slechte keur, dan om geïnundeerd te worden. Hij is volkomen overtuigd, dat niet het Bestuur van den ring, maar de Directie van het waterschap voor het onderhoud, waarvan hier de rede is, had te zorgen.

Staatsraad DE JONGE vraagt, of de noodzakelijkheid van het bevolen werk wordt ontkend, waarop gemagtigde antwoordt, dat de noodzakelijkheid volmondig wordt toegegeven, maar dat het Bestuur van den Ring niet tot het werk verplicht is.

De *VOORZITTER*: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil tusschen de gemeenten Deventer en Voorst over de woonplaats van Bartha Cellarius tijdens hare opname in het krankzinnigengesticht te Deventer.*

In die zaak is rapporteur de *Staatsraad* VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Bartha Cellarius is geboren te Deventer den 5 Junij 1838, en heeft tot vóór een paar jaren in den regel in die gemeente verblijf gehouden. Wel schijnt zij er tijdens de laatste volkstelling niet geweest en daarom uit het bevolkingsregister van Deventer geschrapt te zijn; maar de bewering van den kant van Deventer, dat zij van woonplaats veranderd zou zijn, is toch meer bepaald gegrond op hare verplaatsing in 1871. Zij is namelijk omstreeks het midden van dat jaar gegaan naar haren neef, Gerrit Jan Cellarius, schoenmaker te Terwolde, gemeente Voorst, provincie Gelderland. Volgens zijne opgave is zij toen tegen vergoeding van kosten bij hem komen logeren, omdat zij dacht, dat, wanneer zij eenigen tijd buiten was, het haar gemakkelijker zou vallen zich van misbruik van sterken drank te onthouden.

Na eene maand of vijf bij genoemden neef verbleven te zijn, heeft zij met hem, bij notariële acte, eene overeenkomst aangegaan, waarbij zij hem verkocht heeft zes huisjes te Deventer, onder voorwaarde, dat de koop prijs zou worden betaald door het overnemen eener op die huisjes gevestigde schuld van f 600 en door haar levenslang te verschaffen huisvesting, kost, drank en bewassing en 50 cents zakgeld in de week, of, wanneer dit na een proefjaar, eindigende den 1 November 1872, aan een van beiden niet moet bevallen, levenslang een weekgeld van f 2.50,

De acte is van 27 November 1871; Bartha of Alberta Cellarius wordt daarin vermeld als wonende te Terwolde.

Na het sluiten van deze overeenkomst is zij nog eenige maanden bij haren neef te Terwolde gebleven. Gedurende haar verblijf aldaar schijnt zij nu en dan naar Deventer gegaan te zijn; zeker is het althans, dat zij in laatstgenoemde plaats op 4 April 1872 een diefstal begaan heeft, waarvoor zij, bij vonnis der Regtbank te Deventer van 14 Mei 1872, tot eene cellulaire gevangenis-straf van twee maanden is veroordeeld, welke zij in de gevangenis te Deventer ondergaan heeft.

Na haar ontslag uit de gevangenis, op 24 Augustus, moet zij nog vier dagen te Deventer vertoefd hebben, vervolgens naar Bathmen gegaan zijn en eenige dagen later naar Terwolde, waar zij haren intrek schijnt genomen te hebben bij zekeren van Tongeren en niet bij haren neef; bij dezen laatste is zij evenwel, volgens zijne opgave, omstreeks dien tijd ook nog geweest. Den 11 September 1872 of daaromtrent is zij gekomen bij zekeren Beers, te Deventer, aan wien zij, volgens zijne verklaring, heeft gezegd voornemens te zijn zich naar Bathmen te begeven en zich dáár te vestigen. Tijdens haar verblijf bij Beers is het echter noodig geworden haar in een krankzinnigengesticht te plaatsen; op 25 September 1872 is zij dan ook opgenomen in het gesticht te Deventer. Na haar ontslag uit het gesticht, op 1 November 1872, schijnt zij eerst naar Bathmen gegaan te zijn en later weder te Terwolde bij van Tongeren haren intrek genomen te hebben.

De vraag is nu, waar zij woonplaats had, toen zij in September 1872 in het krankzinnigengesticht te Deventer werd opgenomen. Het Gemeentebestuur van Voorst ontkent, dat zij in die gemeente woonplaats zou gehad hebben. Zij komt, zegt dat Bestuur, in het bevolkingsregister van Voorst niet voor, en heeft nooit aan het Bestuur haar voornemens te kennen gegeven om er hare woonplaats te vestigen. Vroeger had zij steeds te Deventer gewoond; gedurende den tijd, toen zij bij haren neef te Terwolde gehuisvest was, hield zij zich ook veelal te Deventer op. Na het einde van de gevangenis-straf, haar wegens den te Deventer beganen diefstal opgelegd, heeft zij zich nog wel eenige dagen bij dien neef bevonden, maar heeft toen met wederzijdsch goedvinden zijne woning verlaten en zich te Deventer bij Beers gevestigd. Hierbij is op te merken, dat, volgens verklaring van bedoelden neef Gerrit Jan Cellarius, zij bij haar vertrek uit zijne woning, in September 1872, gezegd heeft: nu ga ik er uit en kom er nooit weêr in. Het geheele verblijf van Bartha Cellarius te Terwolde, zoowel vóór als na de overeenkomst, met haren neef aangegaan, is, volgens het Gemeentebestuur van Voorst, niet anders geweest dan logeren om te onderzoeken, of het er haar zou bevalen. Dit blijkt, zegt het Bestuur, uit het niet-aanvragen van een verhuisbiljet te Deventer en het niet-doen van aangifte te Voorst, maar vooral uit de notariële acte, inhoudende de zoo even bedoelde overeenkomst. Immers daarin staat uitdrukkelijk vermeld, dat, zoo de proefneming niet gelukte haar neef haar, in plaats van kost en inwoning, f 2.50 per week moest verstrekken. Derhalve, indien het haar te Terwolde bevalen was, zou zij hare woonplaats hebben overgebracht; maar het is feitelijk gebleken, dat het haar dáár niet beviel, en ten gevolge daarvan heeft zij hare woonplaats niet overgebracht, maar is naar Deventer teruggekeerd. De opgave in de notariële acte, dat zij te Terwolde woonde, kan niet als bewijs gelden, dat zij er hare woonplaats had. Wilde men dit aannemen, dan zou hare verklaring, bij haar vertrek uit Terwolde gedaan, dat zij naar Bathmen wilde gaan, met evenveel regt als bewijs kunnen aangevoerd worden, dat zij hare woonplaats naar Bathmen had overgebracht. Naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders van Voorst, woonde zij bij den aanvang harer krankzinnigheid te Deventer.

Gedeputeerde Staten van Gelderland zijn van hetzelfde gevoelen.

Burgemeester en Wethouders van Deventer daarentegen zijn van oordeel, dat Bartha Cellarius bij den aanvang harer krankzinnigheid te Terwolde woonplaats had. Reeds

in de authentieke acte van 27 November 1871, zeggen Burgemeester en Wethouders van Deventer, wordt Terwolde als hare woonplaats vermeld. Aan de daarin omschreven overeenkomst is door partijen uitvoering gegeven; immers Bartha Cellarius heeft werkelijk bij haren neef huisvesting, voeding enz. genoten. In deze omstandigheden kan Voorst niet ontkennen hare woonplaats te zijn, enkel op grond, dat zij zich dáár niet in het bevolkingsregister heeft doen inschrijven. In elk geval kan, op grond van het bevolkingsregister, ook Deventer ontkennen hare woonplaats te zijn, want ook dáár is zij niet ingeschreven.

Dat zij, zeggen Burgemeester en Wethouders van Deventer, weinige dagen vóór hare plaatsing in het gesticht en vóór den afoop van het in de overeenkomst bedoelde proefjaar in een toestand van krankzinnigheid de woning van Gerrit Jan Cellarius heeft verlaten en bij een bekende te Deventer haren intrek heeft genomen, kan niet worden aangemerkt als een voornemen om hare woonplaats te veranderen. Burgemeester en Wethouders beroepen zich, wat dit punt betreft, op de zaak van Johannes Groen, waarin is genomen het Koninklijk besluit van 8 October 1871, n°. 18, BELINFANTE, Deel XI, blz. 311.

Ook Gedeputeerde Staten van Overijssel zijn van gevoelen, dat Deventer niet als de woonplaats van Bartha Cellarius kan worden aangemerkt. Dat zij in 1871 die gemeente heeft willen verlaten, blijkt naar hun oordeel uit de omstandigheid, dat zij aldaar al hare bezittingen heeft verkocht, met het doel om zich voor de opbrengst daarvan in eene andere gemeente in de kost te besteden. En dat zij later niet het voornemen had naar Deventer terug te keeren, blijkt uit de onder eede gedane verklaring van Johannes Beers, dat zij uit Terwolde teruggekeerd en tijdelijk bij hem haren intrek nemende, haar voornemen te kennen gaf, zich te Bathmen te vestigen.

Indien tijdens hare plaatsing in het gesticht Voorst niet hare woonplaats was, dan had zij, volgens Gedeputeerde Staten van Overijssel, toen geene woonplaats.

Wat betreft haren toestand, vóórdat het zoover kwam, dat hare plaatsing in een krankzinnigen-gesticht noodig geacht werd, in de overgelegde beëdigde verklaring van Beers wordt daaromtrent niets gezegd. In de overgelegde onbeëdigde verklaring van G. J. Cellarius wordt gezegd, dat zij bij haar vertrek uit zijn huis zeer goed bij het hoofd was, gelijk zij vóór dien tijd ook nimmer, althans voor zoover hij weet, niet goed bij het hoofd geweest is. Burgemeester en Wethouders van Deventer melden, dat zij dáár bekend staat als iemand, van wie men wel eens zegt, dat er een streek door loopt, en dat zij veel misbruik maakt van sterken drank; dat zij reeds den eersten dag, toen zij bij Beers was, meer dan opgewonden schijnt geweest te zijn; dat zij overigens, wanneer zij onder opzicht is en niet veel sterken drank kan magtig worden, wel met bewustzijn en kennis van zaken schijnt te handelen.

Behalve de twee zoo eene bedoelde verklaringen, zijn bij de stukken overgelegd een afschrift der geboorte-acte van Bartha Cellarius en een afschrift van het vonnis der Regtbank te Deventer, waarbij zij tot gevangenis-straf is veroordeeld.

Het geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 April 1873.

Daarna is nog ingekomen eene memorie van Burgemeester en Wethouders van Voorst, waarvan echter de hoofdinhoud reeds in dit verslag is opgenomen.

Ik meen derhalve hiermede te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. het beroep van den Raad der gemeente Westervoort van een besluit van Gedeputee-

teerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeente-begroting voor 1873.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Bij de behandeling der begroting van de gemeente Westervoort, voor 1873, kwam er bij Gedeputeerde Staten een adres in van den Gemeente-Veldwachter om verhooging zijner jaarwedde, welke slechts *f* 200 beloopt, terwijl tevens door hem werd verzoekt, dat de aan hem in 1869 toegelegde toelage van *f* 10 in de begroting mogt worden gebragt.

Naar aanleiding van voormeld adres gaven Gedeputeerde Staten aan het Gemeentebestuur te kennen, dat onder hoofdstuk I, afd. 1, der begroting alsnog behoorde te worden uitgetrokken eene toelage van *f* 10 voor den Veldwachter, hem toegestaan bij raadsbesluit van den 13 Februarij 1869. Ook was het verzoek om verhooging van jaarwedde, volgens Gedeputeerde Staten, allezins billijk. Eene jaarwedde van *f* 200 was huns inziens werkelijk veel te gering, wanneer men lette op de dienstverrigtingen, die van een Veldwachter worden geveerd en die te Westervoort zijn toegenomen door de verplaatsing van den Rijks-Veldwachter, alsmede op de steeds toenemende duurte der levensmiddelen. Werd zijne bezoldiging gebragt op *f* 300, dan zelfs zoude zij nog niet gelijkstaan met het loon, hetwelk tegenwoordig aan een gewoon arbeider wordt betaald. De Veldwachter behoort onafhankelijk te zijn van de ingezetenen, en op de gemeente rust de pligt daarvoor te zorgen door het toekennen eener billijke jaarwedde. Gedeputeerde Staten vertrouwden dan ook, dat de Raad, na kennismeming van het vorenstaande, bereid zou worden bevonden om tot eene beduidende verhooging der jaarwedde van den Veldwachter over te gaan, waartegen — zeiden zij — te minder bezwaar bestond bij den steeds meer gunstig wordende finantiëlen toestand der gemeente.

De Gemeenteraad gaf aan de opmerkingen van Gedeputeerde Staten met opzigt tot de *f* 10 gevolg, doch volhardde overigens bij zijne meening, dat geene verhooging van jaarwedde van den Gemeente-Veldwachter te pas kwam.

Nogmaals trachtten Gedeputeerde Staten den Gemeenteraad te overreden bij hun besluit van den 18 Februarij ll., doch slaagden daarin slechts gedeeltelijk, daar de Raad de jaarwedde tot geene hogere som dan *f* 240 wilde bepalen. Gedeputeerde Staten meenden niet te mogen toegeven en namen dan ook een besluit onder dagteekening van den 11 Maart ll., waarbij hunne goedkeuring formeel aan de begroting werd onthouden.

Van dat besluit is de Gemeenteraad bij Zijne Majesteit in beroep gekomen onder dagteekening van 20 Maart ll., onder te-kennen-geving, dat de ingezetenen, die het adres aan Gedeputeerde Staten indienden om de jaarwedde van den Gemeente-Veldwachter te brengen op *f* 300, niet hebben geweten, dat hij boven zijne jaarwedde à *f* 200 uit de gemeentekas ontvangt *f* 50 aan kleeding en *f* 10 als ambteenaar, belast met de surveillance op het weiden van vee, en eene inkomst als deze in verhouding zijner jaarwedde niet onopgemerkt mag voorbijgaan; — weshalve de Raad den Koning verzoekt de gemeente-begroting alsnog goed te keuren.

In eene memorie, aan deze Afdeeling door den appellant ingediend, wordt nog de opmerking gemaakt, dat door de gemeente Rheden, die aan Westervoort grenst, in een der dagbladen een Veldwachter is gevraagd op eene jaarwedde van *f* 250 en *f* 50 voor kleeding, terwijl aldaar het leven veel duurder zou zijn dan te Westervoort.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt ver-

slag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is :

V. *het beroep van W. Mulders, te Leeuwen, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De loteling Jan Mulders voor het dienstjaar 1873, wonende te Leeuwen, gemeente Wamel, provincie Gelderland, is de zevende zoon eener familie van acht zonen, waarvan de oudste zich voor de dienst heeft doen vervangen door een plaatsvervanger, de tweede buiten oproeping is gebleven, de derde de dienst door een plaatsvervanger heeft doen waarnemen, de vierde en vijfde buiten oproeping zijn gebleven, de zesde, Adrianus Mulders, zijne dienst door een plaatsvervanger heeft doen waarnemen, en de achtste den leeftijd nog niet heeft bereikt om voor de militie in aanmerking te kunnen komen.

De zesde broeder, Adrianus Mulders, is overleden op den 24 Februarij 1873. In het certificaat model n°. 10, afgegeven te Wamel, den 18 Maart 1873, wordt vermeld, dat in leven zijn zeven zonen, en dat de oudste en de derde zoon een plaatsvervanger hebben gesteld. Van den zesden zoon, Adrianus, wordt in dat certificaat geen melding gemaakt.

De loteling Jan Mulders heeft op grond van deze daadzaken vrijstelling gevraagd van de dienst, wegens broederdienst. De Militieraad heeft dat verzoek toegewezen. De Militie-Commissaris in het betrokken 1ste militie-district van de provincie Gelderland heeft zich tegen die uitspraak in beroep bij Gedeputeerde Staten dier provincie voorzien. Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 1 April ll. den loteling voor de dienst aangewezen, op grond, dat onder het getal broeders behoort te worden opgenomen Adrianus Mulders; dat toch onder de bewijsstukken wordt aangetroffen het bewijs, dat die broeder Adrianus, dienstplichtig zijnde, door een plaatsvervanger zijne dienst heeft doen verrigten; dat men, zich beroepende op de dienst van dien broeder, hem dan ook had moeten opnemen onder het getal der broeders; dat daardoor het getal der broeders wordt gebragt tot acht en het getal dergenen, die gediend hebben of zich in de dienst hebben doen vervangen, tot drie; zoodat de loteling Jan, de zevende broeder, geen regt heeft op vrijstelling van dienst wegens broederdienst.

Van dat besluit is de adressant Willem Mulders, wonende te Leeuwen, gemeente Wamel, gekomen in beroep bij den Koning. In zijn adres zegt hij, dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten berust op de stelling, dat het getuigschrift model n°. 10, afgegeven door den Burgemeester van Wamel op den 18 Maart ll., onvolledig zoude zijn, omdat daarin niet vermeld is een achtste zoon Adrianus; dat echter die zoon op den 24 Februarij 1873 overleden is; dat hij dus overleden was tijdens het afgeven van het getuigschrift, en in allen geval tijdens de uitspraak van den Militieraad op 20 Maart ll.; dat, blijkens het model n°. 10, voorgescreven bij art. 20 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862, uitdrukkelijk niets anders gevorderd wordt dan het getuigenis, hoeveel zonen in leven zijn; dat wel bij missive van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken in dato 18 December 1863 gezegd wordt, dat in het attest model n°. 10 tevens behooren vermeld te worden zoodanige zoons, welke gedurende hun diensttijd overleden zijn; doch geenszins, gelijk Gedeputeerde Staten vermeenen, om die overleden zonen te tellen bij het getal der in leven zijnde zonen, maar enkel omdat anders de loteling, die vrijstelling heeft wegens de dienst van zijn overleden broeder, daarvan verstoken zou blijven; dat Gedeputeerde Staten aannemen, dat drie zoons gediend hebben; dat nu, wel is waar, van de zeven in leven zijnde zonen slechts twee gediend hebben, daar de zoon Adrianus, waarvoor de derde plaatsver-

vanger dient, is overleden; maar de wet, volgens adressant, nergens voorschrijft, dat dit een vereischte zoude zijn; en in allen geval daardoor geenszins het feit wordt te niet gedaan, dat drie broeders van den loteling, die er zes heeft, gediend hebben, al behoort een dier drie gediend hebbende broeders niet tot de zes; dat, al mogt men het getal broeders op acht kunnen stellen, toch volgens de tabel, behoorende bij art. 59 der militiewet, in een gezin van vijf zonen, wanneer zoo als hier de eerste en de derde gediend hebben, de vierde en de vijfde vrij zijn, terwijl alsdan de zesde moet dienen, wat hier ook heeft plaats gehad, maar dan ook de zevende vrij is.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben op den 22 April 1873 berigt, dat, naar hunne zienswijze, het getal zonen, in het attest n°. 10 vermeld, met één, Adrianus, behoorde vermeerderd te worden, waardoor het regt van vrijstelling voor den loteling verloren ging, omdat, gelijk ook de meening van den Militie Commissaris was, bij het beroep op de dienst van den overleden broeder Adrianus, die broeder ook moest zijn opgenomen in het attest n°. 10, en onder het getal broeders moest gerekend worden.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 7 Mei ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VI. het beroep van L. Mulder, te Velzen, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Door den Minister van Binnenlandsche Zaken is, op magtiging des Konings, bij brief van 16 Mei ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State aangebragt het beroep, door Lucas Mulder, wonende te Velzen, bij adres van 14 April ll. ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 9 April ll., waarbij werd afgewezen zijne reclame tegen de uitspraak van den Militieraad, houdende aanwijzing voor de dienst van des appellants jongsten zoon, Elbertus Mulder.

Elbertus Mulder beweerde regt te hebben op vrijstelling wegens broederdienst, omdat hij de jongste is van de vier broeders, waarvan de oudste in 1858 is vrijgeloot, de tweede, deels zelf en deels door het stellen van een plaatsvervanger, gediend heeft, en de derde thans zelf nog in dienst is als milicien.

En de Militieraad en Gedeputeerde Staten waren echter van oordeel, dat de dienst van den tweeden broeder niet kon gelden als een regt op vrijstelling gevende wegens broederdienst, omdat hij is ingedeeld op 26 April 1860, en in October 1861 ontslagen tegen verpligting tot het stellen van een plaatsvervanger, die, toen ingelijfd, op 31 October 1863 veroordeeld is tot twee jaren kruiwagen-straf, met vervallen-verklaring van den militairen stand; dat derhalve de diensttijd van dien broeder en van diens plaatsvervanger te zamen nog minder was dan vier jaren, en eene dienst van minder dan vijf jaren, volgens art. 50 der wet op de nationale militie, niet geldt om eenen broeder vrij te stellen.

In zijn request aan den Koning voert de appellant daartegen aan, dat, toen de plaatsvervanger van de militaire dienst werd vervallen verklaard vóór de expiratie der

vier jaren, waartoe hij zich had verbonden te dienen, ter aanvulling van den éénjarigen diensttijd van zijnen tweeden zoon, deze laatste had moeten zijn opgeroepen om den nog ontbrekenden diensttijd aan te vullen of te doen aanvullen; dat dit is verzuimd, en dat het onbillijk zoude zijn om zijn jongsten zoon nu voor dat verzuim der betrokken autoriteit te doen boeten.

Gedeputeerde Staten, op dit adres gehoord, verwijzen enkel naar hun aangevallen besluit van 9 April en adviseren tot handhaving dier beslissing, als op de wet gegrond.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Dertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 4 Junij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 19 Mei ll., no. 17, houdende beschikking op *het beroep van den Gemeenteraad van Melissant van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 19 Augustus 1872, no. 51, waarbij is bepaald, dat een gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk van den legger der wegen en voetpaden van de voormalige gemeente Onwaard, thans deel uitmakende van de gemeente Melissant, zal worden afgevoerd* (zie het verslag over deze zaak op blz. 89—103).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons ingediend door den Gemeenteraad van Melissant, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 19 Augustus 1872, GS., no. 51, betreffende de verplaatsing van den Nieuw-Kraaierschen dijk op den legger van wegen en voetpaden in Onwaard, thans deel uitmakende van de gemeente Melissant:

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 9 April 1873, no. 81;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Mei 1873, no. 166, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten, naar aanleiding van een bezwaarschrift, ingediend door den eigenaar van het westelijk gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk, tegen den in 1854 vastgestelden legger van wegen en voetpaden, bij hun bovenvermeld besluit hebben verklaard, dat de daarop onder no. 15 voorkomende weg, loopende over den dijk des polders Roxenisse tot aan den Fortuinweg, behoort te worden geroyeerd;

dat de Gemeenteraad van Melissant zich door die beslissing bezwaard acht en beweet, vooreerst, dat tegen den legger niet meer kan worden opgekomen, omdat die legger is vastgesteld onder de werking van het reglement van 1852, dat eenen fataalen termijn stelde van ééne maand voor het indienen van bezwaarschriften; en in de tweede plaats, dat de weg in geschil teregt op dien legger is gebragt, daar sedert menschengeheugen is een openbare weg op dien dijk bestaat;

wat betreft de opgeworpen exceptie van niet-ontvankelijkheid, dat het in 1859 gewijzigd reglement op de wegen en voetpaden, blijkens letter en geschiedenis der vier laatste zinsneden van art. 3, de bevoegdheid heeft willen verleen om nog bezwaren in te dienen tegen leggers van vroegere dagteekening, niettegenstaande de gewone reclame bij Gemeenteraad en Gedeputeerde Staten sedert lang zijn verstreken, en dat het reglement van 1870 kennelijk die bevoegdheid heeft willen bestendigen, daar het 7de lid van art. 3 bijna letterlijk dezelfde bepaling bevat als het reglement van 1859, en uitdrukkelijk toelaat om tegen den vastgestelden legger nog bezwaren in te dienen;

wat de zaak zelve betreft, dat uit de titels van 1708 en 1762 niet blijkt, dat eening bezwaar van overweg op den Nieuw-Kraaierschen dijk is gelegd;

dat de kruin van den dijk niet breed genoeg is om voor het openbaar verkeer te dienen, al moge daarover welligt eene enkele maal zijn gereden; dat zij in het midden zelfs is ingenomen door eene heg, ter ontuining van het erf, bij eenige arbeiderswoningen behoorende, en dat er geen enkele oprid bestaat;

dat, volgens de verklaring van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, de kruin van den dijk de genoemde breedte van 6 meters niet zou kunnen verkrijgen zonder verlaging;

dat men dus niet kan aannemen, dat dáár, vóór 1854, een weg, „liggende ten dienste van het algemeen“, heeft bestaan;

dat wel is gebleken, dat de bermen (aangenomen dat men die kan aanmerken als behoorende tot den dijk) somtijds door het publiek als overweg zijn gebruikt, maar dat de Gemeenteraad niet heeft aangetoond, dat een langdurig gebruik heeft plaats gehad onder beweren van daartoe geregtigd te zijn, en dat uit de stukken veeleer is gebleken, dat het gebruik bij gedoogen is toegelaten;

dat de eigenaar van den dijk toch den weg op den noorder-berm heeft opgeheven, toen hij het noodig vond een gedeelte daarvan als bouwland in te rigten, zonder dat daartegen door iemand is geprotesteerd;

dat Gedeputeerde Staten wel en teregt hebben begrepen, dat, onder die omstandigheden, er geene termen waren om een weg op het westelijk gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk op den legger op te nemen;

Gezien het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland, goedgekeurd bij Ons besluit van 21 November 1870 (*Provinciaal blad* no. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het in hoofde dezes vermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 19 Augustus 1872, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 19 Mei 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van Gebroeders Meijer, te Appingedam, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij de vergunning tot het zouten en droogen van vellen is ingetrokken.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Gebroeders Meijer (welke firma bestaat uit Moses en Moritz Meijer) hebben op 8 Mei 1867 van Burgemeester en Wethouders te Appingedam vergunning bekomen tot het zouten en droogen van vellen of huiden in het perceel n°. 292, in de Dijkstraat aldaar, onder deze twee bepalingen: 1°. dat aan de westzijde van het huis geen luik of opening mag zijn, en 2°. dat de vergunning door Burgemeester en Wethouders ten allen tijde mag worden ingetrokken. De vergunning steunt op de overweging: „dat de groote meerderheid der naastbelendende bewoners, die omtrent het verzoek waren gehoord, verklaard hadden geene de minste bezwaren er tegen te hebben.”

Ten vorigen jare deden H. Frima en zes andere ingezetenen van Appingedam schriftelijk verzoek aan Burgemeester en Wethouders, dat aan Gebroeders Meijer de uitoefening van dat bedrijf moge worden verboden, als hinderlijk voor de geburen door den stank, en opgerigt zonder vergunning. Bij besluit van 6 Mei 1872 werd door Burgemeester en Wethouders aan die adressanten geantwoord, dat wel degelijk in 1867 aan Gebroeders Meijer vergunning door hen was verleend; dat die handelaren aan de eerst gestelde voorwaarde hadden voldaan, en dat er voor alsnog geene termen bestonden om de eens verleende vergunning in te trekken, waardoor die gebroeders in hun bedrijf zeer zouden worden benadeeld.

Frima en vijf der vroegere, met nog twee nieuwe onderteekenaars, wendden zich daarna nogmaals tot Burgemeester en Wethouders met verzoek tot intrekking der vergunning van 1867, op grond, dat zij veel last van die nering ondervinden. Zij voeren aan, dat Gebroeders Meijer in den afgelopen winter getracht hebben het huis te verkoopen: een bewijs, dat zij het kunnen missen; dat het huis, midden in de bebouwde kom der gemeente liggende, eene beperkte breedte heeft, onmiddellijk oost- en westwaarts door huizen is begrensd en ook van achteren door huizen is ingesloten, wordende het bedrijf zelf uitgeoefend in een klein schuurtje en op den zolder, welke laatste tevens tot bergplaats der huiden dient, tot welk laatste althans geene vergunning is verleend; dat het lokaal dus ongeschikt is; dat zij minder nog

klagen over den stank, wat slechts hun bijzonder belang raakt, dan wel over de nadeelige gevolgen van het bedrijf voor den openbaren gezondheidstoestand. Zij be-roepen zich ten slotte op twee Koninklijke besluiten, waarbij de weigering van ver-gunning voor soortgelijke inrigtingen werd gehandhaafd, te vinden bij BELINFANTE, Deel VII, blz. 68, en Deel X, blz. 281. Na dat adres namen Burgemeester en Wethouders op 16 December 1872 een besluit, waaruit blijkt, dat zij elk der adres-santen afzonderlijk, en het lid der firma Moses Meijer nader gehoord hebben, en waarbij zij „gelet op art. 179/ der gemeentewet, en uit de overweging, dat het de pligt is van Burgemeester en Wethouders om zooveel mogelijk te waken voor den publieken gezondheidstoestand der ingezetenen, door, vooral in dicht bevolkte buurten, alle schadelijke uitwasemingen, ongezonde en stankverspreidende stoffen te weren en weg te nemen“, — de vergunning introkken, in te gaan op 1 Mei 1873.

Daartegen zijn Gebroeders Meijer opgekomen bij adres aan Gedeputeerde Staten van Groningen, waarin zij te kennen geven, dat het beweren van Frima c. s., dat de uitwaseming der huiden nadeelig is voor de openbare gezondheid, niet gestaafd wordt door eene verklaring van deskundigen; dat het te koop aanbieden van hun huis niet bewijst, dat zij den daarin gedreven handel kunnen missen, waarvan integendeel hunne gezinnen, uit twee-en-twintig personen bestaande, moeten leven, daar zij elders een huis zouden hebben gekocht eerst dan, als zij dit goed hadden kunnen verkoopen, waarin zij echter niet geslaagd zijn; en dat Burgemeester en Wethouders niet, gelijk behoord had, ingevolge art. 14 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad* n°. 58), met den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in overleg zijn ge-treden over de vraag, of het door hen uitgeoefend bedrijf te dier plaatse schadelijk is voor den openbaren gezondheidstoestand.

Nadat Gedeputeerde Staten bij resolutie van 7 Februarij 1873 zich onbevoegd hadden verklaard om van het aangevoerde in appel kennis te nemen, met verwijzing der appellanten tot den Koning, hebben Gebroeders Meijer zich, bij adres van 13 Februarij, inhoudende dezelfde gronden, tot Zijne Majesteit gewend; en is dat be-roep, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 28 April ll., 12de Afdeling, n°. 233, bij deze Afdeling van den Raad van State aanhangig gemaakt, nadat Gedeputeerde Staten op dat adres door den Minister eerst waren gehoord. Gedeputeerde Staten zonden hun bericht in, met een rapport van den Geneeskundigen Inspecteur voor Friesland en Groningen, Dr. A. i. Cohen.

Gezegde Inspecteur geeft eerst eene beschrijving van het klein en door huizen geheel omringd lokaal, waarin deze industrie wordt uitgeoefend; deelt daarna mede, dat hij vernomen heeft, dat die industrie er reeds een twintigtal jaren is gevestigd geweest, dus lang reeds vóór de in 1867 aan Gebroeders Meijer verleende vergun-ning, en dat noch vroeger, noch in 1867, over den hinder, door het zouten en droo-gen der huiden veroorzaakt, klagten zijn gedaan. Zijn oordeel, breeder in zijn rapport ontwikkeld, komt in slotsom hierop neder, „dat wel moet worden onderscheiden tusschen het droogen en het zouten der huiden; dat het wenschelijk is het droogen van vellen niet langer te doen geschieden te dier plaatse, waar de gelegenheid er allezins ongeschikt voor is; doch dat, onder zekere voorzorgsmaatregelen, het zouten in het daarvoor aanwezig schuurtje zou kunnen worden toegelaten“; dat tot die voorzorgsmaatregelen behooren zou: *a.* het waterdicht maken van een dáár aan-wezigen, aan den heer Frima toebehoorenden zinkput, opdat daarin geen pekelfloeije, en *b.* dat het te bezigen zout genoegzaam met koolzuur worde vermengd, dat de lucht dier laatste stoffe steeds duidelijk merkbaar zij. De Inspecteur acht het intrek-ken der vergunning, voor zooveel het droogen van vellen betreft, derhalve verdedig-baar, uit een oogpunt van wenschelijkheid, ofschoon niet bepaald noodzakelijk, als zijnde dat droogen, hoe hinderlijk ook, niet positief schadelijk voor de gezondheid.

Het ware dus preventief goed te keuren, dat de vergunning tot dat droogen niet ware verleend; doch, waar het geldt de vraag, of eene eens verleende vergunning moet worden ingetrokken, zoude moeten gebleken zijn van nadeel.

Gedeputeerde Staten geven hun gevoelen aan den Minister te kennen in de volgende beschouwingen:

„Het komt ons voor, dat in de eerste plaats de vraag rijst: of Burgemeester en Wethouders het regt hebben, de eens verleende vergunning in te trekken, hoedanig regt zij zich uitdrukkelijk bij hun besluit van den 8 Mei 1867 hebben voorbehouden.

„Is de bij Koninklijk besluit van 15 December 1867 aangenomene opvatting de ware, dan bestaat zoodanig regt niet, want de intrekking geschiedt niet op grond, dat de gestelde voorwaarden niet zijn nageleefd.

„Naar onze meening, heeft echter het Gemeentebestuur het regt tot intrekking, omdat het verleenen van concessie geenszins eene civielrechtelijke betrekking doet geboren worden tusschen de overheid en den concessionaris, maar als eene regeringsbevoegdheid moet worden beschouwd.

„Is dit in het algemeen waar, in dit bijzonder geval achten wij de bevoegdheid van het Gemeentebestuur te meer verdedigbaar, naardien het zich het regt van opzage uitdrukkelijk heeft voorbehouden. Het Koninklijk besluit van den 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) spreekt, wel is waar, niet van eene vergunning tot wederopzeggens toe: maar uit dat stilzwijgen kan, onzes inziens, niet volgen, dat zoodanige vergunning stilzwijgend zou zijn verboden.

„Bij nader inzien doet zich echter eene andere zwaarigheid voor, welke wij niet onopgemerkt wenschen te laten. Volgens art. 11 van het aangehaald Koninklijk besluit wordt alleen het komen in hooger beroep toegelaten aan bezwaren over admissiën, of weigeringen van de provinciale of plaatselijke besturen. Het geldt hier echter noch eene admissie onder bezwarende voorwaarden, noch eene weigering, maar iets anders en wel eene intrekking, Juist omdat het Koninklijk besluit van eene vergunning tot wederopzeggens toe zwijgt, schijnt ook een regt van hooger beroep te ontbreken, voor het geval de autoriteit, gelijk *in casu*, de vergunning intrekt. Is deze opvatting juist, dan zou daaruit naar streng regt volgen, dat Gebroeders Meijer niet-ontvankelijk zijn in hun beroep; het besluit van Burgemeester en Wethouders zou derhalve alleen kunnen worden vernietigd op grond van strijd met de wet of het algemeen belang.

„Intusschen zou men ook eene ruimere opvatting van het woord „weigeren“ kunnen aannemen en daaronder tevens begrijpen eene intrekking van vergunning, in welk geval natuurlijk het hooger beroep op Zijne Majesteit den Koning ware toegelaten.

„Wat nu de zaak zelve betreft, het heeft onze aandacht getrokken, dat het Gemeentebestuur, blijkens zijn besluit van den 6 Mei, voor alsnog geene voldoende termen aanwezig vond om het magazijn op te heffen. Men werd hiertoe geleid door de overweging, „dat de in het adres aangevoerde gronden niet de noodzakelijkheid hebben doen inzien om gebruik te maken van de onder sub 2°. van het besluit van 8 Mei 1867 gemaakte bepaling“.

„Bij besluit van den 16 December 1872 daarentegen werd, met aanhaling van art. 179, litt. 1, der gemeentewet, de vergunning ingetrokken „in het belang van de gezondheid der ingezetenen“. Deze verandering van zienswijze nu schijnt niet te zijn ontstaan door een zelfstandig onderzoek; evenmin is de voorlichting van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht ingeroepen. Ware dit geschied en had men zich naar het oordeel van dien deskundige gedragen, Burgemeester en Wethouders zouden althans niet op dien grond tot intrekking zijn overgegaan. Het éénige onderzoek, hetwelk, blijkens het besluit en blijkens de missive van het Gemeentebestuur dd. 25 Januarij 1873, n°. 55, heeft plaats gehad, is het hooren der

naburen, die alleen klagen over den ondragelijken reuk. Of deze klagt al of niet overdreven is, daarvan hebben Burgemeester en Wethouders zich door een zelfstandig onderzoek niet overtuigd, veel minder of door dien ondragelijken reuk de openbare gezondheidstoestand wordt benadeeld.

„Raadplegen wij nu het bericht van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht, dan komt men tot de conclusie, dat de intrekking der vergunning tot het droogen van vellen wenschelijk is, doch dat het zouten van huiden en vellen zou kunnen blijven toegestaan, mits met inachtneming van eenige voorzorgsmaatregelen. Die wenschelijkheid vindt echter, blijkens het gevoelen van den heer Inspecteur, niet haren grond in het belang van den gezondheidstoestand, maar in den stank of den hinder, welke het reukorgaan in sommige tijden des jaars, vooral in eene digtbebouwde buurt, waar weinig vrije speling van lucht is, ondervindt.

„Wij zijn dus van oordeel, dat de intrekking der vergunning uit een hygienisch oogpunt niet kan worden verdedigd; dat het zouten van huiden evenmin uit anderen hoofde behoeft verboden te worden: vooreerst, omdat het waterbederf der putten niet als een ontwijfelbaar gevolg van de nabijheid der plaats van zouting is geconstateerd, en ten andere, omdat tegen een mogelijk waterbederf der putten het nemen van eenige maatregelen van voorzorg zou kunnen worden voorgeschreven.

„Er blijft derhalve alleen over te overwegen: of de intrekking der vergunning tot het droogen van huiden en vellen ook uit anderen hoofde dan het belang van den openbaren gezondheidstoestand kan worden gebillijkt.

„Op die vraag antwoorden wij toestemmend, niet alleen met het oog op de verklaring der gehoorde bureu, maar inzonderheid op grond van het bericht des Inspecteurs. De hinder, welken de bureu kunnen ondervinden van de stinkende gassen, die zich bij het droogen van huiden en vellen ter bedoelder plaats ontwikkelen, maakt de bewoning in de naaste omgeving hoogst onaangenaam.

„Het is waar, de uitoefening van elk bedrijf, hetwelk eenigen last, nadeel of hinder veroorzaakt, kan daarom niet stelselmatig uit eene bebouwde kom worden geweerd, want ook met het nijverheidsbelang dient rekening gehouden te worden; doch er zijn, naar onze meening, zelfs in de bebouwde kom van Appingedam, genoeg geschikte plaatsen aan te wijzen, waar de oprigting van zoodanige droogerij van huiden en vellen veel minder bezwaren voor de naaste omgeving zoude opleveren, zoodat de uitoefening van deze trafiek door eene intrekking als de onderwerpelijke in geenen deele wordt onmogelijk gemaakt.”

Aan deze Afdeeling zijn nog ingezonden: 1°. door Gebroeders Meijer verklaringen van den blikslager Hanco, die in hetzelfde perceel woont, waarin hunne industrie wordt uitgeoefend, van Hartog Aron de Vries, wiens huis er onmiddellijk aangrenzende is, en van den schoenmaker Harm Jonkman, die acht jaren gewoond heeft in de woning, nu door Hanco gebruikt wordende, alleen getuigende nooit eenigen last van stank of anderzins van dat bedrijf te hebben ondervonden; en 2°. door Mr. Hendrik Frima eene memorie, waarin hij nader aandringt op de reeds bekende bezwaren, er op wijst, dat de Inspecteur Ali Cohen het lokaal onderzoek deed in Maart, toen er bijna geen huiden voorhanden waren, en verklaart, dat het geen betoeg behoeft, dat Burgemeester en Wethouders bevoegd waren de vergunning uit politiezorg in te trekken, daar zij onder uitdrukkelijke reserve dier bevoegdheid, en dus voorwaardelijk was verleend.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van J. Th. van der Linde van Sprankhuizen, te Groningen, van*

eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen in zake de loting voor de nationale militie.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Jacob Thomas van der Linde van Sprankhuizen, loteling uit de gemeente Groningen, is de vierde zoon van vijf broeders, waarvan de eerste zijne dienst bij de militie heeft doen volbrengen door een plaatsvervanger, die wegens geëindigden diensttijd is ontslagen; de tweede ook een plaatsvervanger heeft gesteld, die den 7 Mei 1866 is ingelijfd en den 22 September 1869 bij zijn korps is afgevoerd, ten gevolge van een vonnis van den Krijgsraad van 21 Julij 1869, waarbij hij o. a. van den militairen stand vervallen verklaard werd; de derde is vrijgesteld wegens broederdienst; de vijfde den leeftijd van militiepligtigheid nog niet bereikt heeft.

De loteling is door den Militieraad voor de dienst aangewezen, en die uitspraak is door Gedeputeerde Staten van Groningen bij besluit van 4 April 1873 gehandhaafd, op grond, dat de plaatsvervanger van den tweeden broeder, op wiens dienst was gereclameerd, drie jaren en ruim vier maanden heeft gediend, en na verloop van dien diensttijd, ten gevolge van een vonnis van den Krijgsraad, uit de dienst is ontslagen; dat, krachtens art. 50, sub 7 en 8, der wet op de nationale militie, vrijstelling wordt verleend wegens broederdienst, wanneer de broeder zijn vijfjarigen diensttijd heeft doen volbrengen of aanvullen door plaatsvervanging, of een plaatsvervanger heeft gesteld, die, na drie jaren bij de militie te hebben gediend, ten gevolge van eene uitspraak van den Militieraad of van Gedeputeerde Staten, uit de dienst is ontslagen; dat dus de plaatsvervanger voor den tweeden broeder zijne dienst niet volgens de eischen der wet heeft volbragt.

De vader van den loteling is bij adres van 12 April in hooger beroep gekomen bij den Koning. Hij voert aan, dat wel bij art. 50, 7°., voorop wordt gesteld het vereischte van een vijfjarigen diensttijd, maar dat toch, volgens dezelfde alinea, óók vrijstelling wordt verleend, wanneer de plaatsvervanger, na drie jaren te hebben gediend, ten gevolge van eene uitspraak van den Militieraad of van Gedeputeerde Staten, uit de dienst is ontslagen; dat nu de plaatsvervanger van den tweeden zoon is ontslagen, wel niet ten gevolge van eene uitspraak van een dier twee collegiën, maar toch ten gevolge van eene uitspraak van den Krijgsraad, hetgeen de adressant vertrouwd had, dat, na eene dienst van meer dan drie jaren, hetzelfde effect zou hebben, te meer, daar het hier geldt de dienst van een plaatsvervanger, voor wiens daden noch de adressant, noch zijn zoon kon instaan.

Volgens den adressant is bij art. 50, 6°., in beginsel aangenomen, dat een diensttijd van drie jaren voldoende is om er eene reclame wegens broederdienst op te kunnen gronden, even als die volgens n°. 5 voldoende is bij ontslag uit de dienst wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken, niet door de dienst bekomen. Naar adressants meening is dit zoo bepaald, omdat het zeer onbillijk zou zijn iemand tot den militie-dienst te verplichten, wanneer zijn broeder of diens plaatsvervanger wegens bijzondere omstandigheden uit de dienst is ontslagen.

Hij wijst er nog op, dat, indien deze zoon voor de dienst werd aangewezen, er van zijne vijf zonen drie zouden dienen, hetgeen niet zou overeenkomen met het beginsel van art. 49 der wet. Voor het geval, dat geene vrijstelling mogt kunnen verleend worden, vraagt de adressant ontheffing van zijn zoon van de werkelijke dienst krachtens art. 127 der wet.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, verwijzen bij hunne missive van 25 April naar de motieven van hun besluit. Bij die missive zijn tevens overgelegd eene

verklaring van den Burgemeester van Groningen omtrent het aantal zoons, tot het gezin behorende, en bewijzen omtrent de dienst der plaatsvervangers van den eersten en den tweeden broeder.

Of er termen zouden zijn voor toepassing van art. 127, laten Gedeputeerde Staten aan het oordeel van den Minister van Binnenlandsche Zaken over.

De zaak is bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur), krachtens 's Konings magtiging, aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Mei ll.

Nadere memoriën of bewijsstukken zijn niet ingediend, zoodat ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Commissaris des Konings in de provincie Gelderland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie, waarbij M. Meijer, loteling uit de gemeente Groesbeek, van de dienst der nationale militie is uitgesloten.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! De Commissaris des Konings in de provincie Gelderland is bij den Koning in beroep gekomen tegen eene resolutie van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland van 30 April ll., van den volgenden inhoud:

„Nader voorgenomen eene missive van den Militie-Commissaris in het eerste district, dd. 18 Maart ll., n°. 39, daarbij bezwaren inbrengende tegen eene uitspraak van den Militieraad op den 15 daar te voren, waarbij de loteling Mathijs Meijer onder n°. 19 dezes jaars uit Groesbeek tot de dienst is aangewezen, ofschoon uit een overgelegd afschrift van een arrest van het Kreisgericht te Wesel blijkt, dat de loteling tot tien jaren tuchthuis-straf is veroordeeld;

„Overwegende, dat art. 55 der wet op de nationale militie zegt: „Tot de dienst bij de militie wordt niet toegelaten de loteling, die tot eene oonteurende straf is veroordeeld“;

„dat de *ratio legis* dezer bepaling voor de hand ligt, daar ze strekt om uit de rangen van het leger iedereen te weren, die onwaardig moet worden geacht de wapenen in dienst van het vaderland te dragen;

„dat ze bedoelt om het gevoel van eer, dat men vooral in den militair zoo zeer op prijs stelt, zooveel mogelijk te ontwikkelen, om alles te weren wat demoraliserend op het leger in het algemeen, en op de individuen, waaruit het gevormd wordt, in het bijzonder zou kunnen werken;

„dat, wanneer men dit beginsel op den voorgrond stelt, de vraag, of een oontearend vonnis van een buitenlandsch regter ook deze uitsluiting ten gevolge moet hebben, bevestigend dient te worden beantwoord, vooral indien het blijkt, dat de feiten, die het vonnis ten gevolge hebben gehad, van dien aard waren, dat ze ook voor den Nederlandschen regter tot een oontearend vonnis zouden aanleiding gegeven hebben;

„dat men hiertegen te vergeefs in het midden zou brengen de bewering, dat de jurisprudentie *in foro criminali* het beginsel gevestigd heeft, dat vonnissen, in den vreemde uitgesproken, hier te lande geen kracht hebben; dat er b. v. geen herhaling van misdrijf bestaat, wanneer de misdadiger bij vonnis van een buitenlandschen regter ter zake van een soortgelijk misdrijf is veroordeeld, als waarvoor hij voor den Neder-

landschen regter wordt teregtgesteld, omdat het in dat geval geldt het belang van den beklagde, wiens schuld bij de straftoepassing niet mag verzwagd worden door een vonnis, gewezen uit kracht eener vreemde wet, die van geheel andere beginselen kan uitgaan, en welke, of de onderscheidingen, bij de Nederlandsche wet gemaakt, niet kent, of geheel andere onderscheidingen bevat, zoodat er ligt een geheel ander beginsel aan kan ten grondslag liggen;

„dat men, dezen algemeenen regel op het bijzondere geval in quaestie toepassende, tot de conclusie komt, dat de persoon van Mathijs Meijer van de militaire dienst moet worden uitgesloten;

„dat toch het onderzoek, in deze ingesteld, op overtuigende wijze, blijkens een afschrift van het vonnis, heeft aangetoond, dat de onderwerpelijke persoon tot tien jaren tuchthuis-straf, benevens ontzetting der burgerschapsregten, door het Kreisgericht te Wesel is veroordeeld ter zake van vier aanrandingen der eerbaarheid, met geweld ondernomen, waarvan twee op den openbaren weg zijn gepleegd, en zijn vergezeld geweest van diefstal ten nadeele der vrouwen, tegen welke de aanranding had plaats gehad; ter zake alzoo van feiten, die voor den Nederlandschen regter evenzeer een crimineel vonnis zouden hebben ten gevolge gehad;

„dat het nu waar moge zijn, dat deze feiten en de daarop gevolgde veroordeeling den delinquent voor den Nederlandschen strafregter niet zouden kunnen worden geïmputeerd; maar dat zulks voor hen, die met de toepassing der wet op de nationale militie zijn belast, niet tot regel kan strekken, omdat deze te waken hebben voor de publieke moraliteit en te zorgen, dat geene elementen, die demoraliserend op het leger moeten werken, binnen zijne rangen worden toegelaten;

„dat Mathijs Meijer, van wien het voldoende bewezen is, dat hij tot viermaal toe vrouwen heeft willen verkrachten, of ze werkelijk verkracht heeft, en bovendien twee van haar heeft beroofd op den openbaren weg, niet minder een onwaardige boef is, die in de rijen van het Nederlandsche leger niet te huis behoort, nu hij die misdaden in het buitenland heeft gepleegd, dan wanneer hij die op Nederlandschen bodem had begaan, en daarvoor door den Nederlandschen regter ware veroordeeld.”

Gedeputeerde Staten, gelet op art. 97 en volgg. der militiewet, hebben bij dispositie van 30 April ll., met vernietiging van de uitspraak van den Militieraad in het eerste district, den loteling Mathijs Meijer, krachtens art. 55 der militiewet, van de dienst der nationale militie uitgesloten. De Commissaris des Konings is daartegen in beroep gekomen den 2 Mei ll., op grond van art. 103, n°. 4, der wet op de nationale militie, en wel nadat hij reeds op 19 Maart ll. den Procureur-generaal bij het Provinciaal Gerechtshof in Gelderland over deze zaak had geraadpleegd.

De gronden van het door den Commissaris des Konings aldus ingestelde hooger beroep komen, overeenkomstig het gevoelen van den Procureur-generaal voormeld, hoofdzakelijk hierop neder:

1°. dat het een algemeen beginsel van staats- en volkenregt is, dat aan uitspraken van vreemde regters geene kracht in eenig ander Rijk wordt toegekend, behalve in de gevallen, uitdrukkelijk bij de wet vermeld, zoo als b. v. in art. 10 van het Wetboek van Strafvordering; en

2°. dat het geenszins blijkt, dat de tegen Mathijs Meijer in Pruisen uitgesprokene straf het karakter met zich brenge eener oteerende straf, als bedoeld in art. 55, n°. 1, der wet op de nationale militie.

Er zijn geene memoriën in deze zaak ingediend, zoodat ik met dit beknopt verslag meen te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van J. Akersloot, te Haarlem, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De loteling Johannes Akersloot, voor het militiedienstjaar 1873, uit de gemeente Haarlem, is de vierde zoon eener familie van vier zonen, waarvan de eerste, geboren 29 Maart 1844, vrijwillig is in dienst getreden den 12 Februarij 1863, en den 11 Junij 1866 met een briefje van ontslag uit de dienst is verwijderd; de tweede wegens broederdienst is vrijgesteld, en de derde, geboren 17 Mei 1850, als milicien dient. Hij heeft gevraagd vrijstelling van de dienst wegens de dienst van den eersten en den derden zijner oudere broeders. De Militieraad heeft dat verzoek afgewezen. Toen is er beroep ingesteld bij Gedeputeerde Staten; doch die Staten hebben bij hun besluit van den 9 April ll. dat beroep ongegrond verklaard, omdat de dienst van den oudsten broeder, als geene vijf jaren geduurd hebbende, niet kan strekken tot vrijstelling van een jongeren broeder.

De loteling Johannes Akersloot is bij adres, gedagteekend Haarlem 16 April ll., van dit besluit in beroep gekomen bij den Koning. In het adres wordt gezegd, dat de oudste broeder van den adressant gediend heeft langer dan drie jaren; dat die dienst, volgens art. 50, zesde alineä, der tegenwoordige militiewet, regt van vrijstelling van de dienst geeft voor een jongeren broeder.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld om consideratiën en berigt, hebben bij schrijven van 30 April ll. te kennen gegeven, te blijven volharden bij de gronden, in hun besluit vermeld.

Onder de stukken is voorhanden een extract uit het stamboek van het 1ste regiment vesting-artillerie. Daarin wordt vermeld, dat de bedoelde oudste broeder Antonie Akersloot, in dienst getreden 12 Februarij 1863, den 8 Februarij 1864 bij het algemeen depôt van discipline is gedetacheerd, en bij de tweede categorie ingedeeld; dat hij bij sententie van het Hoog Militair Geregtschhof, in appel, van den 19 October 1865 veroordeeld is tot twee maanden gevangenis-straf, en vervolgens bij sententie van hetzelfde Geregtschhof van den 12 Maart 1866 tot gemis der kokarde voor zes maanden en tot drie maanden militaire detentie; en dat hij den 11 Junij 1866 met een briefje van ontslag uit de dienst is weggezonden.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 14 Mei ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Veertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 11 Junij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 3 dezer, n°. 34, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Ooverslag van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873* (zie het verslag over deze zaak op blz. 183, 184).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van den Gemeenteraad van Ooverslag, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 7 Februarij 1873, n°. 466/47, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 21 Mei 1873, n°. 18;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 28 Mei 1873, n°. 200, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de reden, welke Gedeputeerde Staten bezwaar heeft doen maken om aan de begroting hunne goedkeuring te verleen, daarin gelegen is, dat zij het wenschelijk

achten, dat de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer aan de openbare school voor lager onderwijs, die tot een bedrag van *f* 400 daarop is uitgetrokken, worde verhoogd;

dat de regeling der jaarwedde van dien Hoofd-Onderwijzer, overeenkomstig de wettelijke bepalingen, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, heeft plaats gehad, en dat in dit eenmaal vastgesteld bedrag geene wijziging kan worden gebragt dan op dezelfde wijze;

dat op de begrooting der gemeente voor de jaarwedden der openbare onderwijzers geen ander bedrag mag worden gebragt, dan hetwelk op de voorschreven wijze is vastgesteld;

dat de Gemeenteraad dus, bij het opmaken zijner begrooting, de bepalingen der wet heeft in acht genomen; en dat het, in dezen stand der zaak, geen punt van onderzoek kan uitmaken, of de jaarwedde al dan niet voldoende is te achten;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85), en de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 7 Februarij 1873, de begrooting der gemeente Overslag voor 1873, zoo als die door den Raad is vastgesteld, goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 3 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Nijmegen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende niet-ontvankelijk-verklaring van den Raad in zijn beroep van de uitspraak des Schoolopzieners, waarbij het lokaal der tweede openbare lagere school te Nijmegen is afgekeurd.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijnne Heeren! De Schoolopziener in het tiende district van Gelderland gaf op den 10 Januarij ll. aan Burgemeester en Wethouders der gemeente Nijmegen te kennen, dat hij zich tot zijn leedwezen verplicht achtte de lokalen der tweede openbare school (Hoofd-Onderwijzer Broks) te Nijmegen, op grond van art. 4 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), af te keuren.

Op den 14 Januarij daaraanvolgende gaven Burgemeester en Wethouders aan den Schoolopziener van het tiende district te kennen, dat zij, alvorens zijn schrijven of

besluit van 10 Januarij tot een onderwerp van beraadslaging te maken, van hem mededeeling verzochten der gronden, waarop door hem het bedoelde schoollokaal voor het school-onderwijs daarin was afgekeurd.

De Schoolopziener heeft daarop aan Burgemeester en Wethouders van Nijmegen den 17 Januarij geantwoord, dat die afkeuring is geschied: 1°. wegens onvoldoende ruimte van het schoollokaal; 2°. omdat dat lokaal schadelijk was voor de gezondheid der schoolgaande kinderen. De gronden voor die beide beweringen zijn in dat schrijven ontwikkeld. Ik meen daarover en over al hetgeen betreft de vraag, of de sluiting van het schoollokaal al dan niet teregt bevolen is, het stilzwijgen bij het uitbrengen van dit verslag te moeten bewaren, omdat het geschil, op dit oogenblik aan 's Konings beslissing onderworpen, enkel omvát de vraag, of de Gemeenteraad van Nijmegen ontvankelijk was in zijn beroep tegen de afkeuring van den Schoolopziener, bij Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland ingesteld.

Op den 11 Januarij ll. deelde de Schoolopziener aan den Inspecteur van het Lager Onderwijs in gemelde provincie uitvoerig mede de beweegredenen, die hem hadden geleid tot het bevel om het schoollokaal te sluiten. Bij schrijven van den Inspecteur in dato 16 Januarij werd de missive van den Schoolopziener toegezonden aan Gedeputeerde Staten van Gelderland.

Het besluit van den Schoolopziener en zijne hiervoor vermelde missive van 17 Januarij, beide gerigt aan Burgemeester en Wethouders van Nijmegen, werden door hem op den 31 Januarij ll. ter kennisse gebracht van den Raad der gemeente Nijmegen. Op den 1 Februarij hebben Burgemeester en Wethouders aan den Schoolopziener berigt, dat de Raad vermeende, dat de mededeeling van het besluit van 10 Januarij door hem aan den Raad der gemeente als belanghebbende partij, en niet aan Burgemeester en Wethouders moest zijn toegezonden; en dat, wanneer hij Schoolopziener van oordeel was, dat het schoollokaal moest worden gesloten, alsdan het daartoe strekkend besluit, bevattende de gronden, waarop het berustte, door hem aan den Gemeenteraad moest worden gerigt.

Op den 5 Februarij daaraanvolgende schreef de Schoolopziener aan den Voorzitter van den Gemeenteraad te Nijmegen, dat hij aan voornemd verlangen van den Raad niet kon voldoen, om de volgende redenen: 1°. omdat er een precedent bestond: bij de vroegere afkeuring der schoollokalen van den Hoofd Onderwijzer Broks werd toch dezelfde weg gevolgd, zonder dat daarop door den Raad bemerkingsen zijn gemaakt; 2°. omdat het besluit van 10 Januarij in het naauwste verband staat met zijnen brief van 8 April 1868, aan den Raad gerigt, betreffende de verbouwing der bedoelde schoollokalen, aan welke missive de Raad geene waarde bleek te hechten; 3°. omdat de gemeentewet niet voorschrijft, dat het bevel tot sluiting moet worden gerigt aan den Gemeenteraad; dat integendeel de artt. 126 en 179 *g, i, l* en *s* dier wet, en ook de wet op het lager onderwijs medebrengen, dat het bevel moet worden gerigt aan Burgemeester en Wethouders; 4°. omdat de hoofdzaak, de afkeuring der schoollokalen, reeds is beslist door een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland in dato 28 Januarij. Ten slotte verklaarde de Schoolopziener zich bereid aan den Raad de volledigste inlichting te geven over de gronden, waarom hij het bevel tot sluiting had gegeven.

Op den 7 Februarij daaraanvolgende heeft de Gemeenteraad van Nijmegen zich gewend bij adres aan Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland. In dat adres wordt gezegd, dat de missive van den Schoolopziener in dato 10 Januarij niet geacht kan worden te zijn eene uitspraak, bedoeld bij art. 4 der wet op het lager onderwijs, omdat die missive enkel bevat eene kennisgeving, die niet is gemotiveerd, zoodat de Raad daardoor buiten staat was om met kennis te oordeelen over de juistheid of onjuistheid der meening van den Schoolopziener; dat de missive van 17 Januarij de bedoelde leemte niet aanvult, omdat de Schoolopziener daarin wel eenige,

maar niet alle gronden voor de bevolen sluiting aanvoert; dat de Raad die beide missives voor kennisgeving kon aannemen, maar voorkomend besloot den Schoolopziener uit te noodigen een gemotiveerd besluit te willen nemen en dat in te zenden aan den Raad; dat de Schoolopziener aan die uitnoodiging niet heeft willen voldoen, blijkens zijne hiervoor vermelde missive van 5 Februarij.

De Raad verzocht op deze gronden aan Gedeputeerde Staten den Schoolopziener te willen uitnoodigen tot het geven van eene met redenen omkleede uitspraak; en, voor het geval Gedeputeerde Staten dit primair verzoek mogten afwijzen en de missives van 10 en 17 Januarij mogten beschouwen als een besluit, bedoeld bij art. 4 der wet op het lager onderwijs, verklaarde de Raad van dat besluit te komen in hooger beroep en voerde de gronden aan, waarom naar 's Raads meening het schoollokaal aan de eischen der wet voldeed.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun besluit van 12 Maart ll. het primair verzoek van den Raad afgewezen, omdat, hoezeer het besluit van den Schoolopziener in dato 10 Januarij niet zoo als behoorde gemotiveerd was, die leemte was aangevuld door de missive van 17 Januarij, voldoende de gronden behelzende, waarom de sluiting van het schoollokaal bevolen was. Bij dat besluit werd de Raad verklaard niet-ontvankelijk in zijn beroep ten principale, omdat het besluit van den Schoolopziener, aangevuld door de missive van 17 Januarij, geacht moet worden zeker niet later dan op den 17 Januarij te zijn genomen, en dat dus de termijn van veertien dagen, gesteld bij art. 4 der wet op het lager onderwijs om in hooger beroep te komen, op den 7 Februarij, toen de Raad in beroep kwam, reeds verstreken was; dat het er niets toe afdoet, dat Burgemeester en Wethouders de missives van 10 en 17 Januarij eerst op den 31 dier maand aan den Raad hebben medegedeeld, omdat de Schoolopziener zijn besluit niet aan den Raad, maar aan Burgemeester en Wethouders moest toezenden, volgens de artt. 126 en 179 *g, i, l* en *s*, der gemeentewet, zoodat de termijn is beginnen te loopen den 10, uiterlijk den 17 Januarij.

Tegen dit besluit is de Gemeenteraad bij adres van 18 Maart ll. gekomen in beroep bij den Koning, met verzoek dat besluit te willen vernietigen, den Raad te verklaren ontvankelijk in zijn beroep, bij Gedeputeerde Staten ingesteld, en de zaak aan die Staten terug te zenden, om van de hoofdzaak kennis te nemen.

In dat adres wordt gezegd en betoogd, dat zeer zeker de Gemeenteraad geteld moet worden onder de belanghebbenden, die, volgens art. 4 der onderwijswet, regt hebben om in hooger beroep te komen; dat het toch de Raad is, die volgens art. 134 der gemeentewet de gemeente vertegenwoordigt; dat de Raad de uitgaven, voor het onderwijs te doen, moet vaststellen en op de begrooting brengen, en dat het dus niet van Burgemeester en Wethouders kan afhangen, al of niet te berusten in een besluit tot afkeuring van een schoollokaal; dat art. 126 der gemeentewet, waarop Gedeputeerde Staten zich beroepen, is eene uitzondering op art. 134, en dus is van beperkte strekking; dat het beroep op art. 179 insgelijks onjuist is, omdat dáár onder de genoemde letters *g, i, l* en *s* enkel worden opgedragen aan Burgemeester en Wethouders handelingen ter uitvoering van raadsbesluiten of werkzaamheden om het nemen van raadsbesluiten voor te bereiden; dat dus de Schoolopziener, vermits de Raad belanghebbende is, zijn besluit had moeten toezenden aan den Raad, en dat in ieder geval de Raad tijdig in hooger beroep is gekomen, omdat hij van het bevel tot sluiting eerst kennis gekregen heeft op den 31 Januarij, den dag, waarop de eerste vergadering van den Raad gehouden werd na het nemen van het besluit door den Schoolopziener.

Dit adres is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten ten fine van consideratiën en advies. Den 9 April ll. hebben zij daarop berigt, dat zij aan den Gemeenteraad de bevoegdheid niet ontzeggen om tegen een besluit tot afkeuring van een schoollokaal in beroep te komen, maar dat het beroep te laat is ingesteld; dat art. 126

der gemeentewet geene uitzondering is op art. 134, maar een zelfstandig artikel; dat de kennisgeving van de uitspraak van den Schoolopziener moet geschieden aan Burgemeester en Wethouders, omdat hier quaestie is van uitvoering van wetten, en alle mededeelingen omtrent die uitvoering moeten geschieden aan Burgemeester en Wethouders, tenzij de Raad bepaaldelijk is genoemd, hetgeen hier het geval niet is; dat art. 179 der gemeentewet veel verder gaat dan Burgemeester en Wethouders met de uitvoering of voorbereiding van raadsbesluiten te belasten, maar integendeel aan hen opdraagt een zelfstandig dagelijks bestuur der gemeente.

Dit zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 23 April ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van H. Overmeijer, te Amsterdam, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Hermanus Overmeijer, loteling van dit jaar uit de gemeente Amsterdam, is de derde van vier broeders, waarvan de oudste in 1866 een plaatsvervanger heeft gesteld, die, na in December van dat jaar zich voor zes jaren als vrijwilliger verbonden te hebben, op 30 November 1868, ten gevolge der nadere inlijving van een anderen milicien, van zijne betrekking tot de militie is ontheven.

In December 1872 heeft deze persoon zich op nieuw voor zes jaren verbonden. De tweede broeder, loteling van het jaar 1869, is in dienst; de vierde is nog beneden den leeftijd van militieplichtigheid.

Nadat de loteling door den Militieraad voor de dienst was aangewezen, is zijn vader in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten van Noordholland, die bij besluit van 9 April 1873 de reclame hebben afgewezen, op grond, dat de dienst van den plaatsvervanger van den oudsten broeder, als geen vijf jaren gediend hebbende, niet kan strekken tot vrijstelling van een opvolgenden broeder.

Deze beschikking is den 12 April ter kennis van den adressant gebragt.

De vader is nu bij adres van 21 April bij den Koning in hooger beroep gekomen. Hij voert aan: dat de plaatsvervanger van zijn oudsten zoon, van 1868 af, voortdurend in dienst geweest is; dat de omstandigheid, dat hij, die voor een hoog nummer in de plaats trad, na ruim twee jaren gediend te hebben, door het opkomen van een lager, maar vroeger achtergebleven nummer werd ontslagen of buiten dienst gesteld, geen invloed kan hebben, daar dit geschied is zonder toedoen, zelfs tegen den wil van den dienstplichtige en diens plaatsvervanger, en alleen het noodzakelijk gevolg was van de bepalingen der wet, terwijl het vrijgekomen nummer ook daarna op ieder oogenblik weder tot de werkelijke dienst zou kunnen geroepen worden.

De appelland merkt nog op, dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten het zonderlinge gevolg zou hebben, dat minstens drie van zijne vier zonen dienstplichtig zouden zijn, omdat een van hen een betrekkelijk hoog nummer heeft getrokken, hetgeen in kennelijken strijd is met de bedoeling der wet, die het trekken van een hoog nummer als een voordeel aanmerkt. Op deze wijze, zegt adressant, zouden alle zonen uit één gezin dienstplichtig kunnen worden, doordat eenigen van hen zoo gelukkig waren een hoog nummer te trekken. Geene enkele bepaling der wet, zegt hij

verder, schrijft voor, dat, wanneer een zoon (of diens plaatsvervanger) door de wet genoodzaakt wordt vóór het verloop van drie jaren de dienst als milicien te verlaten of tijdelijk buiten dienst te zijn, die omstandigheid de andere zonen uit dat gezin zou kunnen schaden.

Gedeputeerde Staten van Noordholland, op dit adres gehoord, adviseren bij schrijven van 7 Mei ll. tot handhaving hunner beslissing. Zij leggen over de stukken, in der tijd bij den Militieraad overgelegd, namelijk eene verklaring omtrent het aantal zonen, in het gezin aanwezig, een extract uit het stamboek van het 5de regiment infanterie, alsmede een bewijs van dienst, betreffende den persoon, die in 1866 als plaatsvervanger van den oudsten zoon is opgetreden, en een bewijs van werkelijke dienst, betreffende den tweeden zoon.

Het beroep is, krachtens 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van 21 Mei ll.

Nadere memoriën of bewijsstukken zijn niet ingekomen; ik meen mij dus tot het gezegde te kunnen bepalen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. De appellat is tegenwoordig. Heeft de belanghebbende ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De appellat gedraagt zich nader aan den inhoud der door hem ingediende schriften.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het geschil tusschen de gemeenten Maastricht en Ulestraten over de woonplaats van Maria Bouwens tijdens hare opname in het krankzinnigengesticht te Maastricht.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Maria Bouwens is den 4 Januarij 1794 geboren te Ulestraten, in Limburg, waar nog verschillende leden harer familie wonen. Zij heeft gedurende een tijdvak van omstreeks veertien jaren, waarvan het einde valt in het jaar 1870, gewoond te Maastricht bij zekeren Michiel Meurs, van beroep kuiper, en zijne zuster Maria Elisabeth Meurs. In den loop van 1870 heeft zij dat gezin verlaten en is gaan wonen bij een harer halve broeders te Ulestraten. Zij is toen van het bevolkingsregister te Maastricht afgeschreven en te Ulestraten ingeschreven. Zij bezat eenige meubelen, die zij medevoerde naar Ulestraten, en ook eenig vast goed, dat haar omstreeks f 75 in het jaar opbragt. Zij oefende dan ook te Ulestraten geen beroep uit en genoot er geen onderstand. Na er omstreeks twee jaren gewoond te hebben, is zij op 18 of 19 April 1872 door een harer broeders uit Ulestraten met hare meubelen gebragt bij Timmers, meubelmaker te Maastricht; de broeder zeide, dat zij hare meubels wilde laten opmaken; deze werden dan ook bij Timmers nedergezet, waarna de broeder onmiddellijk weder met de kar, waarop ze geladen geweest waren, vertrok.

Maria Bouwens vroeg nu aan Timmers en zijne dochter een nacht bij hen te mogen logeren, hetgeen werd toegestaan. Den volgenden dag echter gaven Timmers

en zijne dochter, bemerkende, dat Maria Bouwens niet wel bij het hoofd was, zoo als hun ook door een geneeskundige verklaard werd, haar te kennen, dat zij dáár niet meer kon overnachten. Zij lieten aan haren broeder te Ulestraten weten, dat zij haar niet konden houden, en hij haar moest komen terughalen. Tevens lieten zij vragen aan Meurs, te Maastricht, bij wien Maria Bouwens vroeger gewoond had, of hij haar niet wilde innemen. Deze weigerde aanvankelijk, omdat hij bemerkte, dat zij niet wel bij het hoofd was. Op aanhoudend verzoek van Timmers, heeft Meurs haar echter vijf nachten gehebergd, terwijl zij over dag bij Timmers was. Toen is haar broeder uit Ulestraten haar komen halen en heeft eene kamer voor haar gehuurd bij Vreyberger, te Maastricht, welke kamer zij terstond heeft betrokken. Reeds den volgenden morgen bemerkte Vreyberger, dat zij wat wonderlijk was en eenigzins zwak van geest. Zij eischte verschillende dingen, die men meende niet verplicht te zijn haar te geven. Bovendien beviel haar de ligging der kamer niet; het een en ander was oorzaak, dat zij reeds dienzelfden dag, des namiddags ten drie ure, vertrok. Gezeten op de kar, waarop hare meubelen geladen waren en die door twee mannen begeleid werd, is zij toen eenige uren lang door de stad gereden om eene andere kamer te zoeken. Toen zij eindelijk bij Lacroix aankwam, bij wien eene kamer te huur was, waren er een aantal menschen om de kamer verzameld. De kamer werd gehuurd en betrokken, maar omstreeks een half uur daarna weder verlaten; de vrouw van Lacroix had in dien tijd bemerkt, dat Maria Bouwens niet wel bij het hoofd was.

Deze laatste is toen gaan wonen bij zekeren Boulboulé, te Maastricht, waar zij ook weder hare meubelen heeft laten brengen. Dáár heeft zij een dag of vier doorgebracht. De vrouw van Boulboulé zegt van haar, dat zij wonderlijk en lastig was, maar niet bepaald zineloos: volgens Boulboulé zelven, was zij niet gek en ook niet wijs. Op 28 April werd op haar verzoek aan haren broeder Pieter Bouwens, te Ulestraten, een brief geschreven, waarin hij verzocht werd haar te komen halen, daar zij naar Ulestraten wilde gaan. Zij wachtte echter het antwoord niet af, maar liet zich den volgenden dag, 29 April. met een voertuig, waarop hare meubels geladen waren, naar Ulestraten rijden. Onderweg was zij zeer onrustig, hilde veel en schold den voerman gedurig uit. Haar broeder te Ulestraten, bij wien zij vroeger gewoond had, weigerde haar in te nemen; de voerman heeft haar daarop naar Maastricht teruggereden. Op de straat te Ulestraten ontmoette zij den Burgemeester dier gemeente, wien zij toen vroeg een bewijs van verandering van woonplaats, waarvoor hij beloofde te zullen zorgen. Te Maastricht teruggekomen, heeft de voerman aan het bureau van politie voor Maria Bouwens huisvesting gevraagd; zij is toen vanwege de politie besteed in het logement van de weduwe Kleynen, terwijl hare meubels gedeponereerd zijn in het magazijn van den heer Bonhomme. In genoemd logement heeft zij de volgende nachten gelogeed; overigens dwaalde zij als eene zinnelooze rond, waardoor zij voor zich zelve gevaar liep, hetgeen aan den Hoofd-Commissaris van Politie aanleiding gegeven heeft, zich tot den Officier van Justitie te wenden, die na eene verklaring van een geneeskundige ontvangen te hebben, magtiging heeft gevraagd tot plaatsing van Maria Bouwens in een krankzinnigengesticht. Nadat de vereischte regterlijke magtiging verleend was, is zij den 4 Mei 1872 in het gesticht te Maastricht opgenomen. Het te Ulestraten gevraagde bewijs van woonplaats-verandering is aldaar op 30 April afgegeven en in den loop der maand Mei, door den Veldwachter dier gemeente, aan het krankzinnigengesticht te Maastricht bezorgd.

De vermelde feiten, betreffende de laatste zestien jaren, zijn geput uit overgelegde verklaringen van verschillende personen te Maastricht, die Maria Bouwens gehuisvest hebben of op andere wijze met haar in aanraking geweest zijn. Bovendien zijn nog overgelegd verklaringen van leden der familie van Maria Bouwens te Ulestraten en andere personen, die tijdens haar verblijf aldaar in hare nabijheid woonden. Deze verklaringen houden alle in, dat tot haar vertrek naar Maastricht geene sporen van

krankzinnigheid bij haar bespeurd zijn. De leden harer familie verklaren alleen, dat zij lastig was in den omgang, zoo als zij altijd geweest was. Omtrent de reden van haar vertrek naar Maastricht wordt verklaard, dat zij zeide zich te Ulestraten niet te kunnen gewennen, en te Maastricht alles beter te kunnen krijgen.

Na de opneming van Maria Bouwens in het gesticht te Maastricht, zond het Bestuur dier gemeente een staat van inlichtingen aan den Commissaris des Konings in Limburg, die in dat stuk aanleiding vond het Bestuur van Ulestraten te hooren. Dat Bestuur ontkende echter, dat de woonplaats der krankzinnige aldaar gevestigd was, zeggende, dat zij op 29 April met al hare goederen, met pak en zak, de gemeente Ulestraten verlaten had om zich te Maastricht te gaan vestigen, en een bewijs van woonplaats-verandering gevraagd had, dat haar ook later bezorgd was.

Maastricht ontkende evenzeer de woonplaats te zijn, daar bij het Bestuur dier gemeente geene aangifte van woonplaats-verandering gedaan was. Maria Bouwens is er dan ook slechts eenige dagen zwervende geweest, terwijl zij reeds bij hare aankomst krankzinnig was.

Nadat de zaak in handen gekomen was van Gedeputeerde Staten van Limburg, hebben deze, na de hierboven bedoelde personen te hebben doen hooren, bij brief van 31 Januarij 1873 de processen-verbaal van verhoor toegezonden aan Burgemeester en Wethouders van Ulestraten, en daarbij te kennen gegeven van oordeel te zijn, dat de woonplaats van Maria Bouwens, tijdens hare plaatsing in het krankzinnigengesticht, nog was Ulestraten. In overeenstemming met de vroegere berigten van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarin steeds gezegd was, dat Maria Bouwens op 29 April 1872 die gemeente had verlaten, nemen Gedeputeerde Staten als onbetwist aan, dat genoemde vrouw nog op 29 April aldaar woonplaats had. Zij behandelen nu de vraag, of zij op dien dag hare woonplaats heeft overgebracht, en geven daarop een ontkennend antwoord. Voor zoover, zeggen Gedeputeerde Staten, zij geacht kan worden een voornemen gehad te hebben, heeft zij op dien dag het voornemen gehad naar Ulestraten terug te keeren; daartoe had zij een wagen doen huren en er hare meubelen doen opladen. Wel is zij, te Ulestraten niet ontvangen zijnde, naar Maastricht teruggegaan en dáár gebleven; maar daarbij was zij niet meer de handelende persoon: de voerman en vervolgens de politie hebben toen voor haar gehandeld. Aan het vragen van het bewijs van woonplaats-verandering aan den Burgemeester te Ulestraten is, bij den staat van krankzinnigheid, waarin zij verkeerde, ook niet veel gewigt te hechten, te minder, daar het niet blijkt, dat zij verland zou hebben bij den Burgemeester gebracht te worden om het bewijs te vragen.

Burgemeester en Wethouders van Ulestraten antwoorden hierop bij brief van 13 Februarij 1873, dat zij van meening blijven, dat Maria Bouwens tijdens haar krankzinnig worden woonplaats had te Maastricht. Zij merken op, dat genoemde vrouw reeds eenige dagen vóór den 29 April met al hare meubelen de gemeente Ulestraten had verlaten en zich te Maastricht gevestigd; dat, toen geen bewijs van woonplaats-verandering is uitgereikt, is naar hun oordeel niet van zoodanig gewigt, dat daardoor de woonplaats te Ulestraten zou behouden gebleven zijn. Vóór haar vertrek uit de gemeente, zeggen Burgemeester en Wethouders verder, heeft zij volgens de verklaringen van al de gehoorde personen uit de gemeente niet de minste sporen van krankzinnigheid vertoond. Wel was zij lastig in den omgang; maar als men alle vrouwen, die dat zijn, als krankzinnig moest beschouwen, dan zouden er nog vrij wat krankzinnigengestichten moeten worden opgericht.

Het blijkt daarentegen, zeggen Burgemeester en Wethouders van Ulestraten ten slotte, uit de verklaringen der Maastrichtsche getuigen, dat Maria Bouwens krankzinnig was, toen zij op 29 April weder naar Ulestraten werd overgebracht.

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij schrijven van 28 Maart 1873 de stukken opgezonden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Zij verklaren bij hun vroeger

geuit gevoelen te blijven. Wel erkennen zij, dat, zoo als door Burgemeester en Wethouders van Ulestraten wordt opgemerkt, Maria Bouwens reeds eenige dagen vóór den 29 April te Maastricht vertoefd heeft, maar niet dat zij op wettige wijze hare woonplaats van Ulestraten naar Maastricht zou hebben overgebracht, hetzij op 29 April, hetzij eenige dagen vroeger. Eerst op 30 April is een bewijs van woonplaatsverandering afgegeven; vóór den 29 was noch te Ulestraten, noch te Maastricht aangifte gedaan. En in de omstandigheden, welke het verblijf van Maria Bouwens te Maastricht gedurende eenige dagen vóór 29 April hebben gekenmerkt, kunnen Gedeputeerde Staten het bewijs niet vinden van een ernstig voornemen van haren kant, om toen haar hoofdverblijf in Maastricht te vestigen.

Het geschil is, krachtens 's Konings magtiging, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 April 1873.

Nadere memoriën of bewijsstukken zijn niet ingekomen; ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De **VOORZITTER**: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vijftiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 18 Junij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 8 dezer, no. 8, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Buggenum van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het instellen van een regtsgeding tegen de gemeente Neer tot terugvordering van verplegingskosten, aangewend ten behoeve der arme krankzinnige Catharina Kuypers, echtgenoot van Johannes Metsemakers* (zie het verslag over deze zaak op blz. 123—131).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons ingediend door den Gemeenteraad van Buggenum, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 16 Augustus 1872, C, litt. 5192/6 G, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 18 Julij bevorens tot het instellen van eenen eisch in regten tegen de gemeente Neer, ter zake der kosten van verpleging der arme krankzinnige Catharina Kuypers, echtgenoot van Johannes Metsemakers;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 21 April 1873, n°. 7;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 3 Junij 1873, n°. 263, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige den 12 Mei 1868 is opgenomen in het krankzinnigen-gesticht te 's Hertogenbosch, krachtens bevelschrift van den President der Arrondissemens-Regtbank te Roermond;

dat zij den 15 October 1870 uit dat gesticht is ontslagen, blijkens aantekening op het register, bedoeld bij art. 18 der wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20), bij wijze van proefneming, tot den 1 December 1870;

dat de gemeente Neer, waar de behoeftige in 1868 domicilie van onderstand had, de kosten harer verpleging tot dat oogenblik heeft betaald;

dat zij den 3 November 1870 reeds weder in het krankzinnigengesticht is terug-gekeerd;

dat de gemeente Buggenum, waar de echtgenoot der krankzinnige en dus ook zij op dat tijdstip woonplaats had, toen voor hare overbrenging naar het gesticht heeft gezorgd en ook de kosten harer verpleging heeft voldaan;

dat die gemeente echter ontkent daartoe gehouden te zijn, en eenen eisch in regten wensch in te stellen tot terugvordering der verplegingskosten van de gemeente Neer;

dat door den burgerlijken regter over de al dan niet gegrondheid van zoodanige terugvordering van verplegingskosten geene uitspraak kan worden gedaan, zonder dat vooraf zij uitgemaakt de vraag, of de krankzinnige Catharina Kuypers alsnog, krachtens art. 15 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), armlastig zij te Neer, dan wel of zij, door en sedert haar tijdelijk ontslag uit het gesticht, in den zin van art. 4 dierzelfde wet, armlastig zij geworden te Buggenum:

dat echter deze tusschen de gemeenten Buggenum en Neer gerezene vraag daarstelt een geschil van bestuur, dat, zoowel volgens art. 132 der Grondwet, als volgens art. 10 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), niet bij den burgerlijken regter behoort, maar ter beslissing staat van het administratief gezag;

dat, zoolang over bedoeld bestuursgeschil Onze beslissing, bij gebreke eener minnelijke schikking, niet zij ingeroepen en verkregen, derhalve het instellen in deze eener burgerlijke vordering tot terugbetaling van voorgeschoten verplegingskosten niet kan te pas komen;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het dispositief der bestreden beschikking van Gedeputeerde Staten van Limburg van 16 Augustus 1872, en te verklaren, dat er geene termen zijn om het verzoek van den adressant in te willigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 8 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 11 dezer, n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van Petrus Roijackers van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 208, 209).

Het besluit is van den volgende inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van Petrus Roijackers, te Lieshout, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 4 April 11., G, n°. 181, 6de Afdeling, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Mei 1873, n°. 31;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 5 Junij 1873, n°. 201, 4de Afdeling;

Overwegende:

dat Petrus Roijackers, loteling van dit jaar voor de nationale militie uit de gemeente Lieshout, is de vijfde zoon uit een gezin van zes broeders, waarvan de oudste en derde vrijlootten, de jongste den dienstplichtigen leeftijd nog niet heeft bereikt, de tweede eenen plaatsvervanger stelde, die in dienst overleden is, en de vierde eveneens een plaatsvervanger stelde, die nog dient;

dat deze vierde broeder in het vorige jaar overleden is;

dat appellant, door den Militieraad voor de dienst aangewezen, tegen die uitspraak voorziening heeft verzocht van Gedeputeerde Staten;

dat Gedeputeerde Staten zijne aanwijzing tot de dienst, bij besluit van 4 April 11., hebben verklaard te zijn in overeenstemming met de wet;

dat appellant tegen dat besluit bij Ons is gekomen in beroep, op grond, dat door het overlijden van zijnen vierden broeder hij geacht moet worden te behooren tot een gezin van vijf broeders, waarvan twee de militiedienst hebben doen vervullen; dat hij derhalve wegens broederdienst op vrijstelling aanspraak meent te mogen maken:

dat broederdienst, die, volgens art. 50 der wet op de nationale militie, in aanmerking komt, niet ophoudt te gelden, al is de broeder, wiens dienst het is, overleden; maar dat dan ook de aldus overleden broeder wordt medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, hetwelk uit een gezin tot de dienst kan worden verplicht, daar de wetgever niet kan bedoeld hebben in hetzelfde geval eenen overledene af te trekken van het getal broeders, maar tevens mede te rekenen, als hebbende aan den militieplicht voldaan;

dat derhalve appellant moet geacht worden te behooren tot een gezin van zes broeders, waarvan slechts twee hunnen militieplicht hebben doen vervullen, en derhalve zijne aanwijzing tot de dienst is in overeenstemming met de wet;

Gezien de art. 49, 50 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72), betrekkelijk de nationale militie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 4 April 11., het door den adressant daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes.

waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 11 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN BEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van Burgemeester en Wethouders van Lonneker van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij aan het Kerkbestuur der Israëlitische gemeente te Enschedé verlof is verleend tot vergrooting van de onder de gemeente Lonneker gelegen begraafplaats dier gezindte.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Gedeputeerde Staten der provincie Overijssel hebben, onder dagteekening van 6 Februarij ll., gedaan de volgende uitspraak:

„Gelezen een adres van het Kerkbestuur der Israëlitische gemeente te Enschedé, daarbij in hooger beroep komende van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van Lonneker, waarbij wordt afgewezen het verzoek van genoemd Kerkbestuur om vergunning tot uitbreiding der begraafplaats van meergemelde kerkelijke gemeente, kadastraal bekend in de gemeente Lonneker, sectie O, no. 2522, en wel door de kadastrale perceelen nos. 2523 en 2524, aan die begraafplaats grenzende, mede tot begraafplaats in te rigten;

„Gelezen de ter dezer zake ingewonnen berigten van het Gemeentebestuur van Lonneker dd. 7 en 28 Januarij ll., no. 11 en 23, waaruit blijkt, dat de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders is gegrond op de omstandigheid, dat de aanleg der bewuste begraafplaats zou beletten den aanbouw van huizen op daarevens gelegen gronden; dat de kerkelijke Israëlitische gemeente te Enschedé aan eene zoo groote uitbreiding der bestaande begraafplaats als thans verlangd wordt, geene behoefte heeft; en eindelijk dat de noodige uitbreiding dier begraafplaats op andere wijze dan het Kerkbestuur verlangt, zou kunnen geschieden;

„Overwegende, dat, volgens art. 14 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65), verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden eener kerkelijke gemeente niet mag worden geweigerd, dan wanneer de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet; en dat derhalve het nadeel, dat bijzondere personen of aangelande eigendommen door den aanleg te lijden of te duchten hebben, op zich zelve de weigering van het verlof niet wettigen;

„dat de bepalingen der genoemde wet wel evenmin aanleiding geven om het verleen van het gevraagde verlof afhankelijk te stellen van het oordeel van het Gemeentebestuur omtrent de behoefte tot aanleg van de begraafplaats of nopens de mogelijkheid om op andere wijze in die behoefte te voorzien;

„Overwegende, dat, volgens het bericht van het Gemeentebestuur van Lonneker dd. 28 Januarij ll., no. 23, het terrein, hetwelk de adressant tot begraafplaats wil bestemmen, voldoet aan de voorschriften der wet;

„Gelet op art. 14 der aangehaalde wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65);

„Hebben goedgevonden:

„1o. de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Lonneker boven omschreven ongegrond te verklaren en alsnog aan het Kerkbestuur der Israëlitische gemeente te Enschedé verlof te verleenen om de kadastrale perceelen in de gemeente Lonneker, sectie O, nos. 2523 en 2524, tot bijzondere begraafplaats voor de leden dier kerkelijke gemeente in te rigten;

„2o.„ enz.

Onder dagteekening van 4 Maart daaraanvolgende, hebben Burgemeester en Wethouders van Lonneker tegen die uitspraak hooger beroep aangeteekend bij Zijne Majesteit.

De bezwaren, die Burgemeester en Wethouders in hun verzoekschrift aan Zijne Majesteit inbrengen tegen de uitspraak van Gedeputeerde Staten, zijn dezelfden als die, waarop Burgemeester en Wethouders de vergunning aan het Kerkbestuur aanvankelijk weigerden: bezwaren, uit het voorgelezen besluit van Gedeputeerde Staten reeds genoegzaam gebleken. Appellanten voegen ten slotte daar nog bij, dat bij de mededeeling der bezwaren, door hen aan Gedeputeerde Staten gedaan, geene melding is gemaakt, dat de wet alleen spreekt van *aanleggen* eener begraafplaats, maar niet van *vergrooting*, en Gedeputeerde Staten dus geheel vrij waren in hunne beslissing, daar hier slechts van vergrooting sprake is.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsbericht van 20 Maart volhardende bij hunne uitspraak van 6 Februarij, merken nog op, dat zij voor de, door appellanten gemaakte, onderscheiding tusschen aanleg en vergrooting in de wet geen grond kunnen vinden: vooreerst, omdat vergrooting altijd aanleg insluit en daardoor alreeds art. 14 der wet toepasselijk wordt; maar ten andere, omdat niet is aan te nemen, dat de wetgever voor de vergrooting eener begraafplaats de voorzorgen, aan het algemeen belang ontleend, niet zou gewild hebben, die hij bij aanleg noodig achtte. Mogt intusschen — zeggen Gedeputeerde Staten — de door Burgemeester en Wethouders gemaakte onderscheiding juist zijn, dan zal daaruit voortvloeijen, dat het Kerkbestuur voor de bewuste vergrooting geene vergunning hoegenaamd, en dus ook niet van Burgemeester en Wethouders, noodig had, en zouden de bezwaren van het Gemeentebestuur van zelve vervallen.

Memoriën zijn er niet ingediend; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. G. M. VAN DER LINDEN, Advokaat te 's Gravenhage, verzoekt als gemagtigde van de gemeente Lonneker, dat de verdere behandeling dezer zaak worde uitgesteld, kon het zijn, tot over vier weken. Daarvoor bestaan bijzondere redenen. Mogt echter de Afdeling daartegen bezwaar hebben, dan is men gereed.

Het verzoek wordt toegestaan en mitsdien de verdere behandeling van dit beroep verdaagd tot over vier weken.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

III. *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Hermanus Muis.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De behoeftige Hermanus Muis, geboren 1 Januarij 1804 te Hoogeveen, is op 28 April 1872 opgenomen in het gesticht voor krankzinnigen te Deventer. De vraag is: waar was destijds zijne woonplaats gevestigd? Daarvoor kwamen in aanmerking tal van gemeenten, namelijk: Zwartsluis, Meppel, Hoogeveen, Deventer, Avereest, Genemuiden, Tiel, Zutphen, Rotterdam en Wageningen.

Daar het *in confesso* is, dat de behoeftige in 1870 zich uit het bevolkingsregister te Genemuiden op den 2 Julij van dat jaar heeft doen afschrijven, met verklaring, dat hij zich te Wageningen ging vestigen, alwaar hij dan ook werkelijk op den 6 daaraanvolgende in het bevolkingsregister is ingeschreven, en aldaar ook werkelijk eenigen tijd heeft gewoond, is het onnoodig hier feiten mede te deelen, die betrekking hebben op de woonplaats of woonplaatsen, die de behoeftige vroeger mogt hebben gehad.

Uit de stukken blijkt, gelijk gezegd is, dat de behoeftige op den 6 Julij 1870 ingeschreven is in het bevolkingsregister van Wageningen; dat hij aldaar eenigen tijd met vrouw en gezin heeft gewoond; en dat in de maand Mei 1872, op de verklaring van twee getuigen, door het Gemeentebestuur te Wageningen is afgegeven een certificaat van onvermogen, dat dienen moest in het geding tot onder-curatelestelling van den behoeftige.

Het Gemeentebestuur van Wageningen ontkent, dat de behoeftige aldaar woonplaats had op het hiervoor vermelde tijdstip. Het erkent wel, dat hij van 14 of 15 Junij 1870, en ook na zijne inschrijving op 6 Julij tot half November 1870, inwonende is geweest bij een landbouwer, die, even als hij, tot eene streng godsdienstige rigting behoorde; dat hij daarop de gemeente heeft verlaten met zijne vrouw, en later slechts voor zeer enkele dagen is teruggekeerd, logerende bij een of ander streng orthodox persoon, gelijk dit nog laatstelijk geschiedde in een logementje van 10 tot 14 Februarij 1872; dat het certificaat van onvermogen in Mei 1872, op aanvraag, aan de vrouw van den behoeftige is afgegeven, omdat hij in het bevolkingsregister bekend stond; dat hij vroeger te Wageningen geheel was onbekend; dat hij dáár geen belasting heeft betaald en geen patent heeft genomen; dat zijn verblijf te Wageningen niet geacht kan worden met woonplaats gelijk te staan; en dat die woonplaats in ieder geval te niet was gegaan, toen de noodzakelijkheid ontstond hem in verpleging op te nemen.

Op den 6 en 27 December 1872 is Aleida Koerswinkel, vrouw van den behoeftige, verblijvende te Arnhem, door den Burgemeester dier gemeente gehoord. Zij verklaarde na haar huwelijk, in 1840 aangegaan met den behoeftige, steeds met hem te hebben gevaren op een schip, waarop zij woonden, zonder woonplaats aan wal te hebben; doch dat zij in Junij 1870 hun schip hebben overgedaan aan hunnen zoon Andries Muis, en zij met haren man zich toen gevestigd hebben te Wageningen; dat zij aldaar hebben gewoond in eene kamer, behoorende aan E. Looijen; dat zij aldaar werkelijk niet langer dan vijf achtereenvolgende maanden hebben gewoond, daar zij in November van datzelfde jaar zich weder bij hun zoon op het schip hebben gevestigd; dat zij met dat schip ten gevolge van de ingevallen vorst overwinterd hebben te Tiel; dat in het voorjaar van 1871 hun zoon Andries eene betrekking bekam te Arnhem en het schip heeft verlaten; dat zij met haren man toen op het schip zijn varende gebleven tot in het najaar van 1871, toen zij het schip hebben verkocht aan zekeren schipper, Breda genaamd; dat zij toen tijdelijk hebben gewoond in het

logement Mulder te Rotterdam tot in Februarij 1872, toen haar man door haren zoon uit Arnhem is afgehaald naar die plaats, omdat hij krank van zinnen was; dat hij te Arnhem bij zijn zoon heeft gelogeed, maar toch overal rondzwierf om godsdienstige voordragten te houden, totdat hij in April 1872 in verpleging werd opgenomen.

Deze verhooren zijn medegedeeld aan het Gemeentebestuur van Wageningen.

Volgens missive van 6 Januarij ll. verklaarde dat Bestuur, dat het verblijf van den behoeftige en diens vrouw te Wageningen in het jaar 1870 gedurende nog geen vijf maanden blijkbaar geen ander doel had dan om met menschen van even streng godsdienstige rigting in aanraking te komen, even als hij na dien tijd ook nog eenmaal een paar dagen te Wageningen logeerde om voordragten of zogenaamde oefeningen te houden.

Gedeputeerde Staten van Gelderland zijn, blijkens het berigt van 4 Februarij ll., van meening, dat de behoeftige werkelijk woonplaats heeft te Wageningen, waar hij, blijkens de voormelde feiten, zich werkelijk in den zomer van 1870 met der woon gevestigd heeft; dat hij zich wel van tijd tot tijd uit die gemeente verwijderde, maar met het doel om godsdienstige oefeningen te houden, en zonder dat het blijkt, dat hij naar eene andere gemeente zijne woonplaats wilde overbrengen; dat hij dan ook eerst uit het bevolkingsregister is afgeschreven op 19 October 1872, en in de maand Mei van dat jaar nog door het Gemeentebestuur het getuigschrift van onvermogen is afgegeven.

Door de zorg dezer Afdeeling zijn door den Kantonregter te Arnhem op den 3 Mei ll. onder eede gehoord de voornoemde vrouw van den behoeftige en hare schoondochter, Antonia van Dijk, huisvrouw van Andries Muis. Zij verklaarden hetzelfde wat door eerstgenoemde aan den Burgemeester gezegd werd ten aanzien van hetgeen voorafging aan de vestiging te Wageningen. De eerste comparante verklaarde verder, dat zij met haren man in de week na Pinksteren van het jaar 1870, ongeveer 10, 11 of 12 Junij, eene kamer in het huis van Looijen hebben betrokken te Wageningen, en hunnen geheelen inboedel, zoo als zij dien bezaten en zich in het schip bevond, hebben overgebracht naar die kamer, waarop zij naar gissing vijf maanden hebben gewoond. Door beiden werd verklaard, dat de tweede comparante, Antonia van Dijk, toen in het huwelijk is getreden met Andries Muis, zoon van den behoeftige; dat de jonggehuwden toen met het schip zijn gaan varen, terwijl de ouders te Wageningen bleven wonen gedurende het vierde van een jaar; dat de eerste comparante met haren man ook weêr op het schip, *de Twee Gebroeders* genaamd, zijn gaan wonen bij hunne kinderen gedurende ongeveer drie maanden; dat toen de zoon Andries met zijne vrouw naar Arnhem is vertrokken, en dat toen de oude lui het schip verder hebben bevaren, totdat het in den winter van 1872 te Rotterdam is verkocht; dat zij dáár toen tien dagen in een logement zijn verbleven; dat haar man toen door zijn zoon wegens ziekte is afgehaald naar diens woonplaats te Arnhem, alwaar hij bij hem logeerde; dat hij echter toen dadelijk aan het zwerven is geraakt, totdat hij in het gesticht te Deventer is opgenomen.

Blijkens missive van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam dd. 19 Februarij 1873, heeft de behoeftige met zijne vrouw van 17 Januarij tot 1 Februarij 1872 in het logement van G. Mulder aldaar intrek gehad, nadat hij zijn schip had verkocht; hij is van dáár afgehaald door zijn zoon, omdat hij blyken gaf van zinsverbijstering. Het Gemeentebestuur van Rotterdam vermeent alzoo, dat blijkbaar de behoeftige toen geen woonplaats had aldaar.

Dit zijn de hoofdpunten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 18 Maart ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt ver-

slag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, optredende als gemagtigde van de gemeente Wageningen, zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Mijne cliënte heeft eenige redenen om u te verzoeken liefst niet met het onderhoud van dezen krankzinnigen Muis te worden belast.

Ik zal daartoe drie gronden aangeven:

1°. Art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), wijzigende de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), tot regeling van het armbestuur, zegt, dat de kosten van verpleging van arme krankzinnigen worden voldaan door de burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden woonplaats hebben.

En art. 10 zegt: geschillen, ontstaan over de woonplaats, in art. 26 bedoeld, worden, zoo ze niet door Gedeputeerde Staten in der minne worden bijgelegd, door Ons beslist.

Derhalve, er moet een *geschil* zijn; want dat is volgens het artikel eene eerste voorwaarde; en derhalve moeten er ook *partijen* zijn, want partijen zijn een noodzakelijk bestanddeel van een *geschil*. Er moet ook eene *vordering* zijn ingesteld, want zonder dat er gevorderd wordt, is een geding ook al niet te begrijpen. En waar blijkt nu iets van dat alles?

Vier provinciën en negen gemeenten twisten, niet over de geboorteplaats, die is bekend, maar over de woonplaats van Muis; altoos in dien zin, dat niemand als verblijfplaats voor Muis wil worden aangewezen. Zelfs het onschuldige Tiel, waar hij op zijne doorreis slechts enkele maanden heeft vertoefd, is opgeschrikt, en heeft zich ten strijde toegerust.

Was het maken van al die beweging dan zoo noodzakelijk? Och neen! Had men de wet gevolgd, men had ééne gemeente aangewezen en daarmee den strijd gevoerd, maar dat geschiedt hier niet; geene gemeente wordt aangewezen, maar alle gemeenten worden genoemd, waar de krankzinnige Muis zich slechts heeft vertoond, en die allen worden opgeroepen om zich daarover te verantwoorden.

Is dit reeds niet overeenkomstig de bedoeling van de armenwet, ik merk daarbij nog op, dat volgens die wet Gedeputeerde Staten het *geschil* in der minne moeten zoeken bij te leggen, vóórdát de Koning de woonplaats aanwijst.

Welke Gedeputeerde Staten? Geldt het Wageningen, dan natuurlijk die van Gelderland. Maar van dáár is dergelijke handeling niet uitgegaan. Die van Overijssel bragten de zaak bij de Regering, doch daarmee heeft Wageningen niets te maken; en daarna is de Minister zelfstandig aan het werk gegaan en heeft de zaak bij den Raad van State aanhangig gemaakt, zonder dat aan art. 10 der wet van 1 Junij 1870 gevolg is gegeven.

2°. De wet spreekt alleen van het onderhoud van *arme* krankzinnigen.

Arm kan in verschillenden zin, naar mate van den toestand, waarmee men te maken heeft, worden opgenomen; hier beteekent *arm*, die de kosten van onderhoud in een gesticht niet kan bestrijden.

Kan hij dat wel, dan is hij geen arme, en het onderzoek naar de woonplaats vervalt.

De Commissaris in Gelderland schreef daarom terecht in zijn brief van 28 Junij 1872, dat, wanneer het blijken mogt, dat Muis genoegzame bezittingen had om de kosten van onderhoud te bestrijden, het onderzoek naar de woonplaats moest vervallen.

Nu heeft Muis, volgens het Gemeentebestuur van Meppel, een huis aldaar, waard *f* 250 à *f* 300.

En volgens dat van Hoogeveen, aldaar een stuk bouwland, geschat op f175.

Daarmede kan hij waarschijnlijk ruim twee jaren in zijn onderhoud voorzien.

Er is dus geen arme krankzinnige; geene gemeente is derhalve voor zijn onderhoud aansprakelijk.

Muis is bij vonnis van de Regtbank te Arnhem onder curatele gesteld. De onder curatele gestelde staat, volgens art. 506 van het Burgerlijk Wetboek, gelijk met een minderjarige. De Curator heeft dien ten gevolge het beheer over de goederen van den krankzinnige. Tot dezen behoort men zich dus te wenden tot verhaal van de kosten. Wageningen mag zich daarmede in den geest der wet niet inlaten, want dan nam zij de plaats in van den Curator, en trad zij in zijn bestuur.

De schulden van Muis verrekene men dus alleen met den Curator.

3°. Wageningen is niet de woonplaats van Muis.

Zijne geboorteplaats is Hoogeveen.

Hij heeft een huis te Meppel en bouwland onder Hoogeveen.

Hij had woonplaats te Genemuiden, stond dáár op het bevolkingsregister, is dáár afgeschreven 2 Julij 1870 en ingeschreven te Wageningen den 6 Julij 1870.

Hij verbleef daarop te Wageningen gedurende vijf maanden, en is toen vertrokken.

Art. 75 van het Burgerlijk Wetboek stelt tot verandering van woonplaats twee voorwaarden: de werkelijke woning in de nieuwe plaats, en het voornemen om het hoofdverblijf aldaar te vestigen.

Nu zou in gewone omstandigheden er wel iets voor te zeggen zijn, dat Wageningen de woonplaats was, maar hier verklaren de feiten er zich tegen.

Muis kwam in Wageningen niet om te wonen; maar waarschijnlijk in verband met het trouwen van zijn zoon, en daardoor het verlaten van zijn schip, ging hij verblijf houden op kamers van een streng regtzinnig man, om van dáár uit godsdienstige oefeningen te houden.

Muis, het is door ieder erkend, was een streng regtzinnige, die zich geroepen waande om als zendeling overal het Woord te verkondigen, waar hij daarmede nut kon stichten. Dat was zijn ééning streven. Al den tijd, dien hij niet aan turf besteedde, wijdde hij aan de leer. Geene plaats kon aanspraak op hem maken. Hij bleef waar hij was, alleen tot zoolang hij begreep, dat er elders behoefte aan hem tot stichting bestond. Zijne woonplaats, zijne werkplaats was de wereld. Daarom bleef hij toen, en ook vroeger en later steeds reizende en door leering stichtende, totdat eindelijk het krankzinnigengesticht te Deventer zich over hem ontfermde.

Kan nu zoo een man, met zulke begrippen, geacht worden werkelijk het voornemen gehad te hebben zijne woonplaats te vestigen te Wageningen; en heeft hij dat werkelijk gedaan, door dat kort verblijf op eene kamer met de duidelijke bedoeling om weder te vertrekken? Immers neen?

Nu beweert men wel, dat Wageningen de inwoning van Muis zou hebben erkend, door in Mei 1872 een bewijs van onvermogen op verzoek van de vrouw van Muis af te geven om dezen onder curatele te doen plaatsen; doch Wageningen deed dit alleen, omdat Muis op het bevolkingsregister stond. Te onderzoeken, of Muis volgens de beginselen van het Burgerlijk Wetboek aldaar woonplaats had, dat kon moeilijk. Ten minste, als ten opzichte van ieder, die een certificaat van onvermogen vraagt, zulk een onderzoek moest worden ingesteld, dan zou vrij wat tijd daaraan moeten worden besteed, want zulk een onderzoek is zeer feitelijk, en dikwijls van grooten omvang, omdat alle omstandigheden daarbij tegen elkander moeten worden gewogen. Het is dus natuurlijk, dat, als van iemand, die ingeschreven is, een certificaat van onvermogen wordt gevraagd, dat ook wordt afgegeven, zonder dat men daardoor wil geacht worden over de woonplaats te hebben beslist.

Gedeputeerde Staten van Overijssel zeggen, dat de naaste betrekkingen van Muis

zeggen, dat hij te Wageningen woonde; doch dit is niet juist, want het Gemeentebestuur van Meppel zegt, dat een zoon van Muis beweerde, dat zijn vader te Zutphen woonde; en bij twee verhooren van de vrouw van Muis verklaart zij, dat zij geene gemeente kan aanwijzen als het hoofdverblijf van haren man, en zegt zij verder, dat, omdat hij zich als een zendeling beschouwde, hij van de eene plaats naar de andere trok.

Om al de aangevoerde redenen vertrouw ik, dat Wageningen van die Muizenplaag bevrijd zal blijven.

Ik concludeer dus, dat de Afdeeling een besluit zal voordragen aan den Koning, inhoudende, dat er geene termen zijn om de woonplaats van Muis aan te wijzen, en ondergeschikt, dat Wageningen niet te beschouwen is als de woonplaats van den krankzinnige Muis.

De heer Mr. B. M. VLIELANDER HEIN, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van de gemeente Tiel, geeft hoofdzakelijk te kennen, dat, als die gemeente niet bepaald als belanghebbende was opgeroepen, zij vermoedelijk geene reden had gevonden om zich te doen vertegenwoordigen. Zij is toch omtrent deze zaak volstrekt niet in eenig geschil betrokken met eenige andere gemeente; zij is inderdaad buiten de zaak. Als men de stukken inziet, zal men ontwaren, dat er geen quaestie is van Tiel. Er is in den geheelen bundel slechts één papier, waarin slechts voorkomt de verklaring van de jonge vrouw Muis, dat zij te Tiel overwinterd heeft. Maar in hare laatste verklaring, die van 27 December, is zelfs niet eens van Tiel melding gemaakt. Het kan zijn, dat die vrouw er geweest is; maar het is opmerkelijk, dat men aldaar er niets van wist, dat er zich die menschen hebben opgehouden. Men had het toch wel moeten weten, zou gemagtigde zeggen. Maar zoo stil zijn die muisjes geweest, dat men er niets van gewaar werd. Daar schijnt ook wel eene reden voor bestaan te hebben, want het betrof een huwelijks-reisje met den zoon van Muis, den jongen mijnheer Muis. Al dat vertrekken en overwinteren kan niet langer geweest zijn dan drie maanden. Het kan waar zijn, dat de heer Muis de gansche wereld als zijne woonplaats beschouwde; maar dan heeft Tiel niet de eer gehad van zijn bezoek, en dus deel uit te maken van die algemeene woonplaats. Tiel schijnt voor hem niets geweest te zijn. Hij wilde er niet komen. Nu is het bekend, dat een muis wel eens een vermetelen sprong maakt, als hij in de engte wordt gedreven; en gemagtigde had dus verwacht, dat zijn confrère, Wageningen ter zijde stellende, zich op Tiel zou hebben geworpen. Maar hij heeft dat niet gedaan. De geheele berg, tegen Tiel aangewend, heeft dan althans voor Tiel zelfs geen muis gebaad.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het beroep van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur der parochie Obbicht van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, houdende bevel tot sluiting van de onder zijn beheer staande begraafplaats.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijnne Heeren! Burgemeester. en Wethouders van Obbicht en Papenhoven wenschten een gedeelte van de Roomsch-Katholijke begraafplaats te Obbicht (provincie Limburg) in eigendom te verkrijgen, ten einde dat te doen inrigten tot algemeene begraafplaats, en verzochten daarom den Adjunct-Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht voor Noordbrabant en Limburg om te gaan

opnemen, of het voor dit doel geschikt was. Deze voldeed daaraan. en deelde op 9 Januarij 1872 aan Gedeputeerde Staten mede: „dat hij die eeuwenoude begraafplaats, liggende midden in de kóm van het dorp, had bezocht; dat zij, behalve aan de noordoost-zijde, rondóm door gebouwen is ingesloten, hebbende ten noorden de kerk, ten westen de pastorij, ten zuiden den publieken weg, die aan weerskanten met huizen is bezet, en aan de oost-zijde ééne woning, door een voetpad van de begraafplaats afgescheiden; dat de uitgestrektheid voldoende is, zijnde de begraafplaats bovendien geheel afgesloten door een steenen muur, doch dat de bodem, grootendeels uit kiezelsteenen bestaande, ongunstig is tot de ontbinding van lijken. Op eene plaats, waar ruim tien jaren geleden voor het laatst was begraven, stuitte de Inspecteur, bij eene door hem bevolene opgraving, op eene onvergane kist, waarin bijna alle beenderen van een geraamte, en hier en daar nog weeke deelen, aanwezig waren. Eene tweede kist, niet, als de vorige, van eikenhout, werd geopend, en bevatte eenige beenderen, een met haren bedekte vrouwenschedel, waarop mede nog eenige zachte deelen niet geheel waren vergaan. Een onderzoek van het water bij de begraafplaats deed zien, dat de lijkenstof daarop geen invloed had uitgeoefend.“ De Adjunct-Inspecteur oordeelde, dat de begraafplaats om hare ligging, in verband met de geaardheid van den bodem, schadelijk is voor de volksgezondheid.

Burgemeester en Wethouders traden daarop in overleg met Gedeputeerde Staten over den aankoop van een stuk land, groot 6 aren, buiten de kom der gemeente, dat door den Adjunct-Inspecteur, op hun verzoek, werd opgenomen en voor het doel geschikt gekeurd, waarvan alsdan 5 aren door het Rooms-Katholiek Kerkbestuur voor bijzondere begraafplaats, en 1 are door het Gemeentebestuur voor algemeene begraafplaats zouden worden gebezigd; om financiële redenen verlangden Burgemeester en Wethouders eenig uitstel tot volvoering van dat plan.

In Augustus 1872 kwam evenwél het Rooms-Katholiek Kerkbestuur van Obbicht op de zaak terug en verklaarde het aan het Gemeentebestuur, dat het tot de overtuiging was gekomen, dat de thans bestaande Rooms-Katholijke begraafplaats niet schadelijk voor de volksgezondheid te achten is, op grond: 1°. dat in hare nabijheid verscheidene menschen geleefd hebben en nog leven, die den hoogen ouderdom van 70 tot 80 jaren hebben bereikt; 2°. dat er in hare nabijheid nooit eenige besmettelijke ziekte heeft geheerscht; 3°. dat, toen in 1866 de cholera te Obbicht heerschte, geen enkel geval dier ziekte is voorgekomen in den onmiddellijken omtrek der begraafplaats; 4°. dat het drinkwater in den naastbij gelegen put goed is; 5°. dat de ruimte voldoende is tot opneming van lijken, waarvan in tien jaren geene ruiming noodig is. De Raad der gemeente vereenigde zich met die beschouwingen, en schreef in dien zin aan Gedeputeerde Staten.

De Adjunct-Inspecteur, aan wien de missive door Gedeputeerde Staten werd medegedeeld, betuigde zijne verwondering over de verandering in zienswijze bij Obbicht's Bestuur, dat hem in Maart had opgedragen om de plaats op te nemen, waar eene nieuwe begraafplaats zou worden aangelegd, en wedersprak de nu aangevoerde gronden voor het behoud der bestaande begraafplaats, door er het volgende tegenover te stellen: ad 1um. dat die hooge ouderdom van sommigen, die in de nabijheid wonen, niets bewijst, daar men niet weet, hoe velen in jeugdigen leeftijd gestorven zijn, of een kwijnend leven geleid hebben, of aan diarree en andere niet besmettelijke ziekten geleden hebben; ad 2um. dat smetstof op eene begraafplaats, al is deze nog zoo ongezond, niet van zelf ontstaat, — datzelfde antwoordt de Inspecteur op den derden grond; ad 4um. dat de zuiverheid van het water, door hem bevonden, in een put, op 17 meters afstand, niets bewijst voor de onschadelijkheid der begraafplaats, bij een kiezelrijken bodem; ad 5um. dat dit argument alleen de mogelijkheid bewijst, dat in eene begraafplaats van voldoende ruimte toch de ontbinding niet meer geregeld kan plaats hebben.

Daarop is gevolgd het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 21 Februarij 1873, waarbij op de overweging „dat door de beweringen van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur en het Gemeentebestuur niet wordt ontzenuwd het door den Adjunct-Inspecteur, op grond van feiten, geconstateerd bezwaar, dat de bedoelde begraafplaats, wegens de geaardheid van den bodem, geen voldoende ontbindingsvermogen bezit, en zij uit dien hoofde, in verband met hare ligging, zijnde nage- noeg aan alle zijden, behalve aan de noordoost-zijde, door bewoonde gebouwen ingesloten, schadelijk moet worden geacht voor de volksgezondheid,“ — bevolen wordt, „dat zij op 1 September 1873 zal worden gesloten.“

Daartegen is alsnu gerigt het door het Roomsch Katholijk Kerkbestuur van Obbicht op den Koning gedaan beroep, ingesteld bij adres van 17 Maart 1873. Daarin zegt het appellerend Bestuur, dat het kerkhof niet is vele eeuwen oud; want dat het oude dorp Obbicht in de zeventiende eeuw geheel door eenen zwaren ijsgang is verwoest, en daarna het tegenwoordig Obbicht op eene andere plaats, met kerk en begraafplaats, nieuw is gebouwd; dat eene door appellant overgelegde verklaring van den Medicinae Doctor Lemmens bewijst, dat lijken, tien jaren geleden begraven, nu door hem geheel ontbonden zijn gezien, zoodat de Adjunct-Inspecteur zich denkelijk zal hebben vergist, en de door hem bezigtigde lijken van veel jonger dagteekening zullen zijn geweest; dat er zelfs bij het heerschen der cholera in 1866 geene sterfgevallen voorvielen in de nabijheid dezer begraafplaats; dat er vele zeer oude lieden in die nabijheid wonen, en dat zij er eene bloeiende gezondheid genieten.

Gedeputeerde Staten, op dat adres door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord, adviseeren tot handhaving van het aangevalnen besluit, met overlegging van — en eén beroep op eén door hen uitgelokt — nader berigt van den Adjunct-Inspecteur omtrent de in het adres van appel behandelde punten. Uit dat berigt, van 21 April 11, zij het volgende aangehaald:

1°. dat de begraafplaats eeuwen lang bestaan had, meende de Adjunct-Inspecteur te mogen stellen op verkregene inlichtingen. Is dit niet het geval, dan bevestigt het vinden van niet vergane lijkendeelen nog slechts te meer zijne bewering, dat de ontbinding er langzaam en onvolkomen plaats heeft, wegens de geaardheid van den bodem; 2°. hoeveel kiezel die bodem bevat, is door hem niet te bepalen; bij het graven bleek, dat er vele kiezelsteenen in den grond zijn, waarvan sommigen ter grootte van een vuist; 3°. dat de door hem geziene lijken waren jonger dan van tien jaren, mag worden betwijfeld, daar de Pastoor de aanwijzing gedaan heeft, nadat hij verzocht had, dat lijken werden opgegraven, die tien jaren minstens waren onder de aarde geweest, omdat de wetgever zelf, blijkens art. 23 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), dien termijn aanneemt als dien, waarop de ontbinding geheel moet zijn voltooid (daarop volgt eene hernieuwde opgave zijner bevinding, reeds medegedeeld uit zijnen brief van 9 Januarij 1872); 4°. volgt alsnu eene wederlegging der verklaring van Dr. Lemmens, door het appellerend Kerkbestuur overgelegd, waarbij de Adjunct-Inspecteur zijne bevreesding uitdrukt, dat men dien te Mechelen, in België, wonenden Doctor geraadpleegd heeft, in plaats van doctoren in de buurt van Obbicht; terwijl Dr. Lemmens onlangs, op aanwijzing van hem Adjunct Inspecteur, is vervolgd en veroordeeld wegens het overtreden der bepalingen van de overeenkomst, tusschen Nederland en België gesloten, nopens de toelating van wederzijdsche geneeskundigen in grensgemeenten. Dat het niet-voorkomen van besmettelijke ziekten en het bereiken van hoogen ouderdom in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats niets bewijst voor de onschadelijkheid dier begraafplaats (naar het oordeel van den Adjunct-Inspecteur althans), was reeds vroeger betoogd. Hij voegt er bij, dat in de gemeente Obbicht en Papenhoven de sterfte is geweest, in 1872, 1 op de 27⁴²/₁₀₀, en, in de laatste tien jaren, per jaar gemiddeld 1 op de 37, eene verhouding, welke niet zoo bijzonder gunstig is te noemen; 6°. eindelijk

acht de Adjunct-Inspecteur de bewering, dat de lieden er in de buurt der begraafplaats gezond zijn en veelal oud worden, geene wederlegging waardig, daar niemand toch in gemoede zal gelooven, dat de nabijheid eener begraafplaats gunstigen invloed op de gezondheid der omwonenden uitoefent; wetenschap en ondervinding hebben menigmaal het tegendeel aangetoond.

Deze zaak is bij deze Afdeeling van den Raad van State door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op 's Konings magtiging, bij brief van 17 Mei ll., no. 161, 2de Afdeeling, aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van het Gemeentebestuur van Ulestraten van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, houdende bevel tot sluiting der begraafplaats van de Roomsch-Katholieke gemeente te Ulestraten.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Op 9 Januarij 1872 gaf de Adjunct-Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht in de provinciën Noordbrabant en Limburg berigt aan Gedeputeerde Staten van Limburg omtrent zijne bevinding van de begraafplaats te Ulestraten, welke hij, op grond harer ligging, in verband met de geaardheid van den bodem, welke de ontbinding der lijken slechts zeer langzaam en onvolkomen doet plaats hebben, schadelijk achtte voor de volksgezondheid. Burgemeester en Wethouders deelden aan Gedeputeerde Staten echter mede, dat er slechts drie woonhuizen noord-westwaarts bij die begraafplaats zijn, en dat zij overigens van de dorpsstraat, welke de kom der gemeente vormt, op meer dan 35 meters afstands ligt, zoodat art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65) hier niet toepasselijk is; en bij eene nadere missive gaven zij te kennen, dat juist in den omtrek dier begraafplaats zeer bejaarde lieden wonen en dat er nooit epidemische ziekten heerschen.

Ofschoon de Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, met inzending eener schets-teekening, bij de moeilijkheid om met juistheid te bepalen, wat eigenlijk is de bebouwde kom der gemeente Ulestraten, tot het resultaat komt, dat de begraafplaats kan worden aangemerkt als te liggen op meer dan 35 meters buiten die bebouwde kom (zie brief van dezen aan Gedeputeerde Staten van 24 Februarij 1872), hebben Gedeputeerde Staten van Limburg in hun besluit van 21 Februarij 1873 overwogen, dat de drie woningen, die op minder dan 35 meters van die begraafplaats staan, geacht moeten worden te vormen het noord-oostelijk uiteinde van de bebouwde dorpskom en dus deel van die kom uit te maken, zoodat de begraafplaats ligt binnen de 35 meters van die kom, en hebben zij, op het rapport van den Inspecteur, de sluiting dier begraafplaats, als zijnde schadelijk voor de volksgezondheid, bevolen tegen 1 September 1873.

Daartegen nu is gerigt het beroep op den Koning, ingesteld door het Gemeentebestuur van Ulestraten, bij adres, gedagteekend 25 April 1873, en bij het Kabinet des Konings geagendeerd op 1 Mei 1873. Daarin wordt beweerd, dat de Adjunct-Inspecteur een lijk heeft doen opgraven, dat niet tien jaren geleden, maar veel korter geleden was begraven, en dat hij dus valsche gevolgtrekkingen maakt uit het nog onverteerd zijn van dat lijk; dat overigens de menschen, in de nabijheid van dat kerkhof wonende, doorgaans gezond zijn, oud worden, niet worden aangetast door besmettelijke ziekten enz.

Gedeputeerde Staten doen, in hun nader berigt aan den Minister, opmerken, dat het appel, als veel te laat ingesteld, en niet binnen ééne maand na hunne uitspraak van 21 Februarij (cf. slotbepaling der artt. 45 en 46 der genoemde wet van 1869), niet-ontvankelijk is.

Door het bureau der Roomsch-Katholijke Kerkmeesters van Ulestraten is eene memorie aan deze Afdeeling van den Raad van State ingezonden, waarin verschillende bezwaren worden uiteengezet tegen het bevel tot sluiting der begraafplaats, en waarin gewezen wordt op het vlugtig en onnaauwkeurig onderzoek van den Adjunct-Inspecteur.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zestiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 2 Julij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. **Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.**

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Commies van Staat, Mr. G. J. Roijaards.

De **VOORZITTER**: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 12 Junij ll., n°. 1, houdende beschikking op *het beroep van Adrianus Enze, te Stompwijk, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 204—207).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

**WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.**

Beschikkende op het beroep van Adrianus Enze, te Stompwijk, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 25 Maart 1873, n°. 60, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Mei 1873, n°. 28;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 5 Junij 1873, n°. 199, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Deodorus Johannes Enze is de vierde zoon uit een gezin van vijf broeders, waarvan de oudste op 20 Mei 1857 is ingelijfd bij de militie voor het toenmalig buitengewoon contingent, en op 15 Mei 1858 uit de dienst is ontslagen; de tweede in 1861 nog onder de werking der vorige militiewet op grond van broederdienst is vrijgesteld; de derde in 1868 bij de militie is ingelijfd en thans nog dienende, en de vijfde nog beneden den militiepligtigen leeftijd is;

dat de éénjarige dienst van den oudsten broeder, volgens art. 50 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), geen regt op vrijstelling van eenen broeder geeft;

dat Deodorus Johannes Enze, onder de werking der tegenwoordige wet militiepligtig geworden zijnde, geene regten of aanspraken kan ontleenen aan de vroegere wetgeving op het onderwerp;

dat alzoo de aanwijzing voor de dienst van den loteling Deodorus Johannes Enze is in overeenstemming met de wet;

Gelet op art. 104 der militiewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

de aanwijzing voor de dienst van Deodorus Johannes Enze door Gedeputeerde Staten van Zuidholland te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 12 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 12 Junij 11, n°. 2, houdende beschikking op het beroep van de weduwe Delboy, geboren Wolff, te 's Gravenhage, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie (zie het verslag over deze zaak op blz. 207, 208).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen beroep van de weduwe Delboy, geboren Wolff, te 's Gravenhage, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 1 April 1873, n°. 61, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Mei 1873, n°. 29;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 5 Junij 1873, n°. 200, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de zoon van appellante, Willem Frederik Antonius Delboy, loteling der nationale militie voor dit jaar uit de gemeente 's Gravenhage, de jongste zoon is uit een gezin van vier broeders, waarvan de oudste voor de dienst is aangewezen en na vijf jaren is gepasporteerd, maar telken jare van opkomst onder de wapenen is vrijgesteld; de tweede wegens broederdienst is vrijgesteld; de derde voor de dienst is aangewezen, en na vijfjarige dienst is gepasporteerd;

dat appellante tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 1 April ll., waarbij de uitspraak van den Militieraad is gehandhaafd, die haren zoon voor de dienst aanwees, bij Ons is gekomen in beroep, op grond, dat haren jongste zoon behoort tot een gezin van vier broeders, waarvan twee tot de dienst zijn aangewezen, en hij derhalve aanspraak heeft op vrijstelling wegens broederdienst;

dat W. F. A. Delboy, onder de werking der tegenwoordige wet militiepligtig geworden zijnde, geene regten of aanspraken kan ontleenen aan de vroegere wetgeving op het onderwerp;

dat de oudste broeder gedurende zijn geheelen dienstitijd is ontheven geweest, en derhalve de dienst van slechts éénen broeder voor vrijstelling in aanmerking komt; dat derhalve Gedeputeerde Staten teregt Willem Frederik Antonius Delboy voor de dienst hebben aangewezen;

Gezien art. 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het verzoek van adressante te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 12 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 13 Junij ll., n°. 5, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Beek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, bevelende de oprigting van eene tweede openbare school in die gemeente* (zie het verslag over deze zaak in het *Twaalfde Deel*, blz. 316—319).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Raad der gemeente Beek van een besluit van Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg, dd. 15

December 1871, litt. 1050/5, D, 1ste Afdeeling, bevelende de oprigting eener tweede openbare school in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Mei 1873, n°. 51;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 7 Junij 1873, n°. 213, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat Hendrik Feron en anderen, inwoners der gemeente Beek, provincie Limburg, gevestigd in de gehuchten Groot- en Klein-Genhout, sinds 1864 herhaaldelijk hebben aangedrongen op de oprigting eener tweede school in die gemeente, om te voorzien in de behoefte van de schoolgaande jeugd in beide genoemde gehuchten;

dat het Gemeentebestuur bezwaar heeft gemaakt aan dien aandrang gehoor te geven; dat Gedeputeerde Staten van Limburg, na den Schoolopziener en den Inspecteur van het Lager Onderwijs te hebben gehoord en na door een lid uit hun Collegie een onderzoek *in loco* te hebben doen instellen, aan het Gemeentebestuur van Beek hebben te kennen gegeven in de bezwaren, door dat Bestuur ingebragt tegen het oprigten eener tweede school, te zullen berusten, mits het bestaande schoollokaal werd vergroot en de weg van het gehucht Klein-Genhout naar de gemeente Beek, door het maken van een ten allen tijde bruikbaar voetpad, werd verbeterd;

dat het Gemeentebestuur aan de eerste voorwaarde onmiddellijk heeft voldaan, maar verklaarde het maken van een nieuw voetpad als overtollig te beschouwen;

dat, toen het Gemeentebestuur weigerachtig bleef, Gedeputeerde Staten bij besluit van 15 December 1871 de oprigting hebben bevolen eener tweede school;

dat de afstand tusschen het gehucht Groot-Genhout en de school, blijkens berigt van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat van 21 November 1872, slechts vijftien-twintig minuten bedraagt;

dat in zeer vele plattelands-gemeenten de afstand tusschen de school en de verst afgelegen huizen belangrijk meer bedraagt, zonder dat daarom oprigting eener tweede school noodig is gekeurd;

dat het schoolbezoek ten platten lande steeds aan bezwaren onderhevig is, en uit de stukken niet blijkt, dat die bezwaren hier grooter zijn zouden dan gewoonlijk het geval is;

dat toch de wegen, die uit de gehuchten naar de dorpschool voeren, volgens getuigenis van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in zijn schrijven aan Gedeputeerde Staten van 21 November 11., en volgens den uitslag van het onderzoek door eene Commissie van Gedeputeerde Staten, vergezeld van den Hoofd-Ingenieur, op den 4 April 11. ingesteld, goed begaanbaar en in bevredigenden toestand zijn;

dat, blijkens mededeeling van den Schoolopziener in het 2de district, dd. 29 Augustus 1865, het getal schoolgaande kinderen te Groot- en Klein-Genhout 70 bedraagt, en dit aantal niet zoo belangrijk is, dat daardoor oprigting eener nieuwe school noodzakelijk zou worden;

dat er alzoo voor alsnog geene behoefte bestaat om het getal scholen voor lager onderwijs in de gemeente Beek te vermeerderen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 15 December 1871, litt. 1050/5, D, 1ste Afdeeling.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes,

waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 13 Januarij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WERT, L. D.

4°. van den 15 Junij 11, n°. 5, houdende beschikking op het beroep van den Raad der gemeente Westervoort van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873 (zie het verslag over deze zaak op blz. 224, 225).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Westervoort van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 11 Maart 1873, n°. 51, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegroting voor 1873;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 4 Junij 1873, n°. 25;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 10 Junij 1873, n°. 176, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland aan de begroting der gemeente Westervoort over 1873 hunne goedkeuring hebben onthouden, op grond, dat, ook naar het oordeel van den Burgemeester der gemeente, de jaarwedde van den Veldwachter is ongenoegzaam, en tot op *f* 300 behoort verhoogd te worden;

dat de Gemeenteraad, die voor de jaarwedde aanvankelijk *f* 200 op de begroting bragt en dien post later op *f* 240 vaststelde, weigerachtig blijft tot verdere verhooging mede te werken;

dat, blijkens de opgaven van het Gemeentebestuur, de meergemelde Veldwachter tot dusverre eene vaste jaarwedde had van *f* 200, dat hem voor kleeding *f* 50 is vergoed en voor buitengewone surveillance *f* 10 verstrekt wordt, en derhalve zijn gezamenlijk inkomen *f* 260 bedraagt;

dat die bezoldiging te gering en eene verhooging der vaste jaarwedde met *f* 40, zoo als de Gemeenteraad voorstelt, onvoldoende moet geacht worden, daar die ambtenaar, zal hij zijne pligten getrouw nakomen, op eene billijke vergoeding aanspraak heeft;

dat derhalve voor Gedeputeerde Staten genoegzame reden voorhanden was om de gemeentebegroting niet goed te keuren;

Gelet op artt. 207 en 209 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 11 Maart ll., n°. 51, het daartegen door den Gemeenteraad van Westervoort ingesteld beroep ongegrond te verklaren:

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

50. van den 15 Junij ll., n°. 7, houdende beschikking op het beroep van *W. Mulders, te Leeuwen, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op bladz. 226, 227).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Willem Mulders, te Leeuwen, gemeente Wamel, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 1 April 1873, n°. 103, waarbij zijn zoon Jan tot de dienst der nationale militie is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 4 Junij 1873, n°. 33;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 10 Junij 1873, n°. 181;

Overwegende:

dat genoemde loteling is de zevende zoon van een gezin van acht zonen, waarvan de oudste, de derde en de zesde huone militiedienst door plaatsvervangers hebben doen volbrengen, de tweede, vierde en vijfde buiten oproeping zijn gebleven, en de achtste den leeftijd nog niet heeft bereikt om voor de militie in aanmerking te komen;

dat de zesde broeder, wiens plaatsvervanger nog in werkelijke dienst is, den 24 Februarij 1873 is overleden;

dat de loteling Jan bij de loting in Maart daaraanvolgende heeft overgelegd een getuigschrift, model n°. 10, houdende, dat hij behoort tot een gezin van zeven zonen;

dat de Militieraad hem daarop bij uitspraak van 20 Maart 1873 vrijstelling van militiedienst heeft verleend wegens de dienst van drie plaatsvervangers zijner broeders;

dat Gedeputeerde Staten bij hun bovenvermeld besluit den loteling Jan tot de dienst hebben aangewezen, op grond, dat de overleden broeder ook in het getuigschrift had moeten opgenomen worden onder het getal zonen, dat daardoor tot acht werd gebracht; dat de loteling dezes jaars daarvan de zevende is, en van de andere broeders slechts drie aan de militiedienst hebben voldaan;

dat deze aanwijzing tot de dienst in allen gevalle moet geacht worden te zijn in overeenstemming met de wet;

dat toch, indien men het overgelegd getuigschrift, waarin de zesde zoon niet is vermeld, als grondslag der beslissing mogt kunnen aannemen, de dienst van diens plaatsvervanger natuurlijk ook niet in aanmerking kan genomen worden, zoodat er van de zeven broeders dan slechts twee aan den militieplicht hebben voldaan, en, indien men de broederdienst van den zesden wil in aanmerking nemen, volgens de klaarblijkelijke bedoeling der militiewet, dan ook die broeder moet medegeteld worden bij het aantal zonen, waaruit het gezin bestaat, daar de wetgever niet kan gewild hebben, dat in hetzelfde geval een overledene zou worden medegerekend als hebbende aan den militieplicht voldaan, en tevens afgetrokken van het aantal zonen;

Gezien de artt. 49, 50 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);
Hebben goedgevonden en verstaan:

het in hoofde dezes vermelde besluit van Gedeputeerde Staten te handhaven, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

6°. van den 15 Junij ll., n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van L. Mulder, te Velzen, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 226, 227).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van L. Mulder, te Velzen, daarbij Onze voorziening inroepende tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 9

April 1873, n°. 1, waarbij, met bevestiging der uitspraak van den Militieraad, zijn zoon Elbertus tot de dienst bij de nationale militie is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 4 Junij 1873, n°. 34;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 10 Junij 1873, n°. 182, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde loteling is de vierde uit een gezin van vier zonen, waarvan de oudste, in 1858, is vrijgeloot, de tweede, op 26 April 1860, is ingedeeld bij de militie, en de derde nog in dienst is als miliceien;

dat de tweede zoon, in October 1861, is ontslagen en toen gesteld heeft een plaatsvervanger, die, op 31 October 1863, veroordeeld is tot twee jaren kruiwagenstraf met vervallen-verklaring van den militairen stand;

dat de dienst van dien tweeden zoon en van diens plaatsvervanger te zamen dus nog geen vier jaren heeft bedragen, hetgeen, volgens art. 50, n°. 7, der militiewet, niet voldoende is om regt van vrijstelling aan eenen broeder te geven;

dat derhalve de aanwijzing voor de dienst van den loteling Elbertus Mulder is in overeenstemming met de wet;

dat des adressants beweren, dat zijn jongste zoon nu zou moeten boeten voor een verzuim der betrokken autoriteit, die nalatig zou geweest zijn om, in October 1863, zijn tweeden zoon op te roepen, om den nog ontbrekenden diensttijd aan te vullen — daargelaten dat het zeker niet zou kunnen leiden tot eene vernietiging der aanwijzing tot de dienst — geheel onjuist is, omdat art. 61 der militiewet den loteling slechts gedurende één jaar voor zijnen plaatsvervanger aansprakelijk stelt, en het dus niet te pas kon komen den tweeden zoon weder op te roepen, toen de, twee jaren te voren, gestelde plaatsvervanger van den militairen stand vervallen was verklaard;

Gezien de artt. 49, 50 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het bovenvermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 9 April 1873 te handhaven, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

7°. van den 15 Junij ll., n°. 10, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeentebesturen van Opsterland en Schoterland over de woonplaats van de krankzinnige Andriesje Jans Mulder* (zie het verslag over deze zaak op blz. 184—186).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeentebesturen van Opsterland en Schoterland over de woonplaats van de krankzinnige Andriesje Jans Mulder;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Mei 1873, no. 12;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 10 Junij 1873, no. 187, 7de Afdeling;

Overwegende:

dat Andriesje Jans Mulder op 23 April 1872 zich heeft vervoegd aan het krankzinnigengesticht te Franeker, met verzoek haar in genoemd gesticht op te nemen; dat die opneming alstoen met inachtneming der bij de wet voorgeschrevene vormen heeft plaats gehad, en zich vervolgens de vraag heeft opgedaan, of de bedoelde krankzinnige tot de gemeente Opsterland, dan wel tot de gemeente Schoterland behoort;

dat uit de gevoerde instructie is voortgevloeid, dat Andriesje Jans Mulder is geboren op 26 September 1830 te Luxwolde, gemeente Opsterland; dat zij is ongehuwd en geene ouders meer heeft;

dat zij gewoond heeft als dienstmeid te Langezwaag, gemeente Opsterland, tot in Maart 1872;

dat zij op 25 Maart 1872 zich heeft vervoegd bij Jacob Jongsma, arbeider te Katlijk, gemeente Schoterland, als huishoudster haren intrek bij dezen heeft genomen en twaalf dagen is gebleven; dat zij daarop naar Langezwaag is teruggekeerd, doch na eene afwezigheid van twee dagen ten huize van Jongsma is teruggekomen;

dat zij aldaar is verbleven tot den 16 April. toen zij hem heeft verlaten, om, naar haar zeggen, naar hare moeder te Franeker te gaan, waarmede zij bedoelde de Binuenmoeder van het krankzinnigengesticht aldaar, in welk gesticht zij reeds vroeger verpleegd was geworden;

dat zij sedert eenigen tijd door abnormale gesprekken en gedragingen het vermoeden reeds had doen ontstaan, dat zij soms niet al te wel bij het hoofd was, zonder dat bepaalde krankzinnigheid was geconstateerd;

dat, onder deze omstandigheden, de gemeenten Schoterland en Opsterland ontkennen, tot het betalen van verplegingskosten verplicht te zijn;

dat Andriesje Jans Mulder tot in Maart 1872 woonplaats heeft gehad te Langezwaag (gemeente Opsterland), maar toen die woonplaats verloren heeft, daar zij de gemeente verliet, zich in Schoterland vestigde, en door hare in-dienst-treding bij Jacob Jongsma te Katlijk dáár woonplaats verkreeg, krachtens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek;

dat, wel is waar, onzeker is, of reeds dadelijk een vast loon tusschen Jongsma en haar is bedongen, maar dit niet kan ten gevolge hebben, dat zij aldaar geene woonplaats zou verkregen hebben, krachtens voormeld art. 79 van het Burgerlijk Wetboek, daargelaten dat de bedoeling toch blijkbaar was, dat zij loon zoude ontvangen;

dat zij, op 16 April de dienst van Jongsma voor goed verlatende, daardoor hare woonplaats ook in de gemeente Schoterland verloor;

dat zij bij Jacob Jongsma, wel is waar, eenige kleederen en andere waarden heeft achtergelaten, maar daaruit het voornemen van Andriesje Jans Mulder niet kan worden afgeleid om binnen de gemeente Schoterland, ook na haar vertrek van dáár, domicilie te houden, daar zij die goederen slechts achterliet, dewijl zij die niet met

zich kon voeren; dat dan ook niet blijkt van haar voornemen om naar Schoterland terug te keeren, maar veeleer van het tegendeel;

dat zij, gedurende de dagen, welke tusschen haar vertrek uit Katlijk en hare opname in het gesticht te Franeker verliepen, nergens vaste woonplaats gevestigd heeft; dat alzoo de behoeftige behoort te worden gerangschikt onder hen, wier woonplaats, in den zin van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), tijdens hare opname in verpleging binnen het Rijk niet is te vinden, en de kosten van hare verpleging mitsdien uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van verpleging van Andriesje Jans Mulder door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 15 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

8°. van den 15 Junij ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van Dr. A. Beguin, te Voorburg, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan W. van den Abeelen vergunning is verleend tot oprigting eener grofsmederij* (zie het verslag over deze zaak op bl. 203, 204).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Dr. A. Beguin, te Voorburg, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 7 Januarij 1873, waarbij aan W. van den Abeele vergunning is verleend tot daarstelling eener grofsmederij, in het huis, staande aan de Heerenstraat, wijk B, n°. 85;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 4 Junij 1873, n°. 19;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 10 Junij 1873, n°. 196, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant de vernietiging van bovengenoemd besluit heeft verzocht, op grond, dat hij vrees van de smederij eene zeer nadeelige belemmering in zijn beroep, namelijk door stoornis bij het zieken-onderzoek ten zijnen woonhuize, te zullen ondervinden; voorts dat hij verplicht zal worden tot eene verhoogde contributie voor brand-verzekering;

dat nog een bewoner van een ander naburig perceel dit verzoek heeft ondersteund, op grond, dat hij aan congesties en duizeligheid is lijdende en daarom groote rust en stilte noodig heeft;

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat de smederij zal worden uitgeoefend in een op zich zelf staand pand; dat het geraas der smederij eenigen hinder zal kunnen veroorzaken, doch slechts in geringe mate, om reden, dat geen der muren gemeen is;

dat de last van het geraas, uit de oprigting dezer smederij te wachten, niet grooter zal zijn dan van zoovele andere bedrijven, welke allerwege in de bebouwde kommen der gemeenten, ook zonder vergunning, kunnen uitgeoefend worden; dat het verhoogen der assurantie premie veelal het gevolg van de oprigting eener fabriek voor de naburige woonhuizen wezen zal, en niet als afdoende grond tegen het verleenen der vergunning mag gelden; dat de toevallige gezondheidstoestand van enkele bewoners van een naburig perceel niet in aanmerking kan genomen worden, om uit dien hoofde de nijverheid van hunne bureu te belemmeren;

dat aan het brandgevaar en andere nadeelen, van de smederij te vreezen, is te gemoet gekomen door de voorwaarden, aan de vergunning verbonden;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Voorburg van 7 Januarij 1873, onder toevoeging alleen van de voorwaarde, dat de concessionaris gehouden zal zijn zich te onderwerpen aan zoodanige voorwaarden, als hem, in het vervolg, in het belang eener goede politie mogten worden opgelegd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

9o. van den 17 Junij ll., n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van G. J. van Woerkom c. s., geërfden van den dorpspolder van Oosterhout, en G. Spaan c. s. van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende, dat de besluiten van den Geërfden dag van Oosterhout van 31 Januarij en 9 Maart 1872 tot het opmaken eener voordragt voor de benoeming van een Poldermeester en tot handhaving van de kosten-goederen, bij hunne bestemming, niet zijn genomen overeenkomstig de bepalingen van het polderreglement* (zie het verslag over deze zaak op blz. 4—21).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van G. J. van Woerkom c. s., geërfden in den dorpspolder Oosterhout, provincie Gelderland, van 14 September 1872, houdende het verzoek, dat het Ons moge behagen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 Julij 1872, no. 19, buiten effect te stellen;

alsmede op een adres van G. Spaan c. s., grondbezitters in den dorpspolder Oosterhout, van 19 September 1872, waarbij insgelijks wordt opgekomen tegen het genoemde besluit van Gedeputeerde Staten en verzocht wordt, dat het Ons moge behagen zoodanige maatregelen te nemen, dat het besluit van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Januarij 1872 volkomen bekrachtigd worde;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 Februarij 1873, no. 79;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Junij 1873, n°. 225, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat op 31 Januarij 1872 door den Geërfdendag van den dorpspolder Oosterhout een besluit genomen is omtrent de bestemming der zoogenaamde kosterijgoederen, het schoolhuis enz. van Oosterhout: dat door denzelfden Geërfdendag op 9 Maart 1872 besluiten zijn genomen tot vaststelling eener voordragt ter benoeming van een Poldermeester;

dat, bij het nemen dezer verschillende besluiten, niet tot de stemming is toegelaten de gemagtigde van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Slijk-Ewijk en Oosterhout, welke gemeente ruim 7 hectaren aan zoogenaamde pastoriegronden in den dorpspolder Oosterhout bezit, en dat voor ieder der poldermeesters, beide het stemregt uitoefenende krachtens de bepaling, voorkomende aan het slot der 1ste alinea van art. 100 van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland, bij de stemming op 31 Januarij slechts ééne stem, bij de stemmingen op 9 Maart daarentegen twee stemmen zijn in rekening gebracht;

dat het een en ander oorzaak geweest is, dat tegen de geldigheid der genomen besluiten bezwaren zijn ingebracht, naar aanleiding waarvan op 16 Julij 1872 door Gedeputeerde Staten van Gelderland, met aanhaling van art. 5, litt. c, van het genoemde reglement, waarbij hun is opgedragen de beslissing der geschillen tusschen polderbesturen en andere personen, over zaken, het beheer betreffende, ontstaan, een besluit is genomen, inhoudende, dat de bedoelde besluiten van den Geërfdendag niet overeenkomstig de bepalingen van het polderreglement zijn genomen, dat daaraan alzoo geen kracht kan worden toegekend en zij door nieuwe moeten worden vervangen;

dat hier verschil van gevoelens bestaat over de toepassing der bepalingen van het genoemde reglement omtrent de uitoefening van het stemregt in den Geërfdendag van een dorpspolder, en het derhalve de vraag betreft, of de besluiten van den Geërfdendag, bij de beschikking van Gedeputeerde Staten bedoeld, genomen zijn al of niet in strijd met een provinciaal reglement;

dat, op grond van zoodanigen strijd, die besluiten alleen zouden kunnen vernietigd worden door de Provinciale Staten, aan wie (behoudens het hooger beroep, dat, volgens art. 12 van het reglement, bij Ons kan worden ingesteld) bij art. 6 is opgedragen de vernietiging van besluiten van polderbesturen, welke in strijd zijn met wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat of provinciale reglementen en verordeningen, of welke kunnen strekken ten nadeele van den algemeenen waterstaat of van den bijzonderen van districten, dorpspolders of polders;

dat echter de besluiten van den Geërfdendag van den dorpspolder Oosterhout van 31 Januarij en 9 Maart 1872 niet door de Provinciale Staten vernietigd zijn geworden;

dat het besluit van Gedeputeerde Staten van 16 Julij 1872, n°. 19, niet anders kan beschouwd worden dan als eene verklaring, dat de genoemde besluiten van den Geërfdendag niet op regelmatige wijze genomen zijn, welke verklaring niet belet, dat die besluiten in stand zijn gebleven;

dat derhalve het bij Ons ingestelde beroep voorbarig is;

Gezien artt. 5, 6 en 12 van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 September 1856, n°. 111;

Hebben goedgevonden en verstaan:

de adressanten niet-ontvankelijk te verklaren in het door hen ingesteld beroep van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 Julij 1872, n°. 19.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 17 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEEFT, L. D.

10°. van den 21 Junij ll., n°. 4, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Louisa Sophia Catharina van Schouwenburg* (zie het verslag over deze zaak op blz. 179—183).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de krankzinnige Louisa Sophia Catharina van Schouwenburg;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Mei 1873, n°. 4;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12 Junij 1873, n°. 229, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Louisa van Schouwenburg is geboren te 's Gravenhage op den 6 Januarij 1844; dat haar vader, kort daarna, met haar is vertrokken naar Amsterdam en zij aldaar bij hem inwoonde;

dat zij van haar tiende tot haar vijftiende jaar is besteed geweest in het gesticht *Thalita Kumi*;

dat zij, van dáár teruggekeerd, weder bij haren vader is komen inwonen, en bij hem is gebleven tot in September 1867;

dat haar vader haar alstoen heeft gebragt naar Montfoort, en haar heeft doen opnemen in het gesticht *Frankenhuyzen* aldaar;

dat zij zes malen uit dat gesticht is ontvlugt, en vijf malen door den sterken arm er is teruggebragt; dat zij, na hare laatste ontvlugting uit het gesticht, op den 16 Augustus 1871, in de gemeente Haastrecht is aangehouden als landloopster, vervolgens ter beschikking gesteld van den Officier van Justitie, en in den loop dier maand, op de geneeskundige verklaring van Dr. Vrolik, afgegeven te Rotterdam den 25 Augustus, als lijdende aan krankzinnigheid, naar het gesticht voor die lijders aldaar is overgebragt;

dat de gemeentebesturen van Amsterdam en Montfoort ontkennen tot de betaling harer verplegingskosten verplicht te zijn;

dat Louisa van Schouwenburg, toen zij op 6 Januarij 1867 meerderjarig werd, woonplaats had bij haren vader te Amsterdam;

dat zij, door zich aldaar te blijven vestigen, er woonplaats behield;

dat in September 1867 Louisa door haren vader is gebragt naar Montfoort, en aldaar is besteed in het gesticht van mejufvrouw Frankenhuyzen;

dat haar verblijf te Montfoort echter niet ten gevolge had, dat zij aldaar woonplaats verkreeg, daar een verblijf in eene dergelijke inrigting als die van mejufvrouw Frankenhuyzen steeds van tijdelijken aard is; dat dan ook niet van haar voornemen blijkt om aldaar haar hoofdverblijf te vestigen; dat integendeel hare begeerte om zoo spoedig mogelijk het gesticht en de gemeente te verlaten, blijkt uit hare zes ontvlugtingen;

dat dat voornemen evenmin kan worden afgeleid uit haren terugkeer tot vijf malen toe in het gesticht, daar dit steeds geschiedde tegen haren wil, en alleen door den sterken arm daartoe genoodzaakt; dat derhalve geene woonplaats-verandering heeft stand gegrepen, en zij dus in de gemeente Montfoort geene woonplaats verkregen heeft;

dat zij derhalve woonplaats heeft behouden in Amsterdam; dat zij dáár in September 1867 wel is afgeschreven van de bevolkingsregisters, maar het niet blijkt, of zulks geschied is op haar eigen verzoek, en daarenboven die afschrijving, al is zij geschied op eigen verzoek, niet het ophouden van domicilie ten gevolge heeft, maar veeleer is een maatregel van orde in het belang der administratie;

dat het daarenboven zeker is, dat Louisa van Schouwenburg, toen zij in September 1867 Amsterdam verliet, reeds zoodanig zwak van geestvermogens was, dat zij niet verondersteld kan worden het voornemen te hebben gehad om te Montfoort haar hoofdverblijf te vestigen, en dus ook aan voormelde afschrijving geen bijzonder gewigt te hechten is; dat die zwakheid van geestvermogens voldoende blijkt uit de verklaring van Dr. Taapken, die op 10 Februarij van dat jaar te kennen gaf, dat Louisa zwak van geestvermogens was, en niet in staat in het maatschappelijk leven zelfstandig op te treden, en van Dr. Ninaber dd. 13 Februarij 1867 van gelijke strekking, alsmede uit hetgeen haar vader, die in October 1872 door het Gemeentebestuur van Amsterdam gehoord is, verklaarde, namelijk, dat Louisa bij haar vertrek naar Montfoort in zeer onnoozelen toestand verkeerde en niet schijnt geweten te hebben, wat zij dáár moest doen;

dat ook bij het aannemen dezer veronderstelling Louisa van Schouwenburg geacht moet worden hare woonplaats te hebben behouden te Amsterdam;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Amsterdam aan te wijzen als de gemeente, waar Louisa van Schouwenburg woonplaats had, tijdens 's regters magtiging werd aangevraagd tot hare plaatsing in een krankzinnigengesticht.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 21 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van het Gemeentebestuur van Cuyk en St. Agatha van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan besluten van den Raad dier gemeente van 27 Februarij bevorens, strekkende: 1°. om, met toepassing van art. 20 der wet, regelende het lager onderwijs op het gehucht Vianen, aldaar een hoofd- of hulp-onderwijzer te plaatsen; 2°. om de jaarwedde van dien Onderwijzer te bepalen op f 400.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! In het jaar 1870 ging de Raad der gemeente Cuyk c. a., na daartoe verkregen bevel van Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant, tot de oprigting over eener school voor lager onderwijs in het gehucht Vianen (gemeente Cuyk). Bij het daartoe betrekkelijk raadsbesluit van 30 Julij 1870 werd bepaald, dat de, met toepassing van art. 20 der wet op het lager onderwijs, aan het hoofd der school te stellen Hoofd- of Hulp-Onderwijzer zou genieten eene jaarwedde van f 375, benevens vrije woning enz. en eene veranderlijke belooning, naar verhouding van het getal kinderen gedurende elk kwartaal, en tevens dat de gemaakte bepalingen omtrent jaarwedde en veranderlijk inkomen slechts zouden gelden, zoolang de eerst te benoemen titularis die benoeming zou bekleeden.

Gedeputeerde Staten hechttten bij hun besluit van 2 September 1870 hunne goedkeuring aan voornoemd raadsbesluit, echter voor niet langer dan tot 1 Januarij 1874.

Gedeputeerde Staten vonden voor deze hunne goedkeuring termen, uit hoofde het gemiddeld getal leerlingen, die de school te Vianen zouden bezoeken, destijds geacht werd verre beneden de 70 kinderen te zullen blijven, en met de bedoeling om tegen laatstgemeld tijdstip een nader onderzoek aangaande de gemiddelde schoolbevolking in te stellen.

Voor dit onderzoek werd reeds tusschentijds de aanleiding geboren, toen de, in het tweede kwartaal van 1871 in functie getreden, Onderwijzer in het einde van 1872 kwam te overlijden.

Na eenige briefwisseling tusschen het Gemeentebestuur van Cuyk c. a. en Gedeputeerde Staten, welke laatsten er op aandrongen, dat alsnu aan de toepassing van art. 20 der wet op de school te Vianen een einde mogt komen, nam de Raad der gemeente Cuyk op 26 Februarij 11. desniettemin het besluit om de toepasselijkheid van gezegd art. 20 voor de school te Vianen te handhaven, bij een tweede besluit van gelijke dagteekening, echter tevens de jaarwedde des onderwijzers tot f 400 verhogende.

De Schoolopziener, hierover door Gedeputeerde Staten geraadpleegd, was van oordeel, dat de raadsbesluiten van 27 Februarij zouden kunnen worden goedgekeurd, vooral met het oog op het gehalte der bevolking te Vianen, die uit arbeiders en geringere volksklasse bestaat, voor welke het onderwijs, gelijk dit in eene hulpschool, als bedoeld in art. 20 der wet, kan gegeven worden, voldoende scheen.

Gedeputeerde Staten echter, in overeenstemming met den Inspecteur over het Lager Onderwijs, oordeelden er anders over, en weigerden bij hun besluit van 19 Maart ll. goedkeuring aan de raadsbesluiten van 27 Februarij te voren, uit overweging, dat op de school te Vianen gemiddeld meer dan 70 leerlingen onderwijs ontvangen, en dat mitsdien, blijkens de geschiedenis van art. 20 voormeld, dat artikel niet geacht kan worden daarop van toepassing te zijn. Zij overwogen tevens, wat de jaarwedde betreft, dat deze met de al dan niet toepasselijkheid van art. 20 in te naauw verband stond, dan dat aan die jaarwedde afzonderlijke goedkeuring zou kunnen worden verleend, daargelaten dat eene som van f 400 in ieder geval als jaarwedde te laag was.

Op 29 Maart ll. kwam het Gemeentebestuur van Cuyk e. a. bij Zijne Majesteit in hooger beroep tegen der Gedeputeerde Staten beslissing van 19 Maart te voren. Appellant beweert in zijn verzoekschrift aan den Koning, dat de school te Vianen, wegens den bijzonderen toestand van dat gehucht, zoo in betrekking tot de inwoners als tot de daarin gebouwde huizen, niet tot hoofdschool moet worden verheven; dat het getal van 70 aldaar schoolgaande kinderen is fictief, en dat meerdere kinderen, die vroeger te Vianen school kwamen, thans te Cuyk, als meer nabij, school gaan. Gedeputeerde Staten in hunne latere ambtsberigten merken op, dat het gehalte, de economische toestand der bevolking, volgens de wet geen invloed kan uitoefenen op de al dan niet toepasselijkheid van het art. 20.

Wat het getal schoolgaande kinderen betreft, blijkt uit de stukken, dat dit in 1871 bedroeg, over de negen laatste maanden, 227, in 1872 over het geheele jaar 279 kinderen, welke cijfers een gemiddeld getal opleveren, dat volgens den Inspecteur en volgens Gedeputeerde Staten geene toepassing van art. 20 der wet gedooft.

Memoriën zijn bij 's Raads Afdeeling niet ingekomen, en ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het geschil over de woonplaats van Christina Jurjens de Vries tijdens hare opneming in het krankzinnigengesticht te Franeker in 1872.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Christina Jurjens de Vries, die den 7 Junij 1849 geboren werd te Oldeholtpade (gemeente Weststellingwerf), werd den 15 Januarij 1872 te Amsterdam ingeschreven in het bevolkingsregister.

Den 4 Julij van dat jaar liet zij zich te Amsterdam weder van dat register afschrijven en vertrok zij naar Wormer, alwaar zij zich den 25 Julij ter inschrijving in het bevolkingsregister aanmeldde en ook ingeschreven werd.

Uit de gemeente Wormer is zij den 15 Augustus van hetzelfde jaar weder met getuigschrift van woonplaats-verandering vertrokken naar Amsterdam, zonder dat zij zich in die gemeente op nieuw liet inschrijven.

Van 15 Augustus tot 1 September 1872 was zij als dienstbode werkzaam ten

huize van den koffijhuishouder Seinstra, die deswege eene onder de stukken voorkomende verklaring heeft afgegeven.

Van 1 tot 13 September schijnt zij binnen Amsterdam een zwervend leven geleid te hebben, totdat zij op laatstgenoemden dag drie harer zusters, die haar zoekende waren, op straat ontmoette, welke haar weder met zich namen naar Wormer.

Dáár werd zij opgenomen ten huize van haren schoonbroeder en diens echtgenoot, om op 18 September op nieuw met twee harer zusters naar Amsterdam, en van dáár met de stoomboot naar de Lemmer te vertrekken, ten einde terug te keeren naar Oldeholtgade bij hare moeder.

Te Amsterdam aangekomen, wist zij echter van hare zusters, die haar onttrekken wilden aan het zedeloos levensgedrag, dat zij tot dusverre te Amsterdam had gevoerd, te ontvlugten, zoodat beide zusters onverrichterzake moesten vertrekken, de eene met voormelde stoomboot naar Friesland, de andere naar Wormer, waar zij te huis behoorde.

Christina, na te Amsterdam, naar het schijnt, nog gedurende een halven dag eene dienst aldaar gehad te hebben, vertrok alsnu zelve alleen per stoomboot naar de Lemmer in den nacht van 20/21 September.

Van de Lemmer is zij vervolgens door familie en goede vrienden naar Wolvega bij hare zuster en zwager, en vervolgens naar Oldeholtgade bij hare moeder gebracht.

Den 24 September kwam zij onder geneeskundige behandeling van den geneesheer te Wolvega, die deswege schriftelijk heeft verklaard, dat het uit alle omstandigheden bleek, dat zij toen reeds eenige dagen krankzinnig was geweest.

De gemeenten Amsterdam en Wormer ontkennen, dat deze krankzinnige woonplaats in den zin van art. 26 der wet op het armbestuur ten harent zoude hebben.

Ook de gemeente Weststellingwerf beweert hetzelfde.

Laatstgenoemde gemeente wijst er op, dat zoowel op de stoomboot in den nacht van 20/21 September, blijkens deswege afgegeven verklaring van den gezagvoerder van dat vaartuig als aan de Lemmer, te Wolvega en elders, Christina voortdurend blijken van krankzinnigheid heeft gegeven; dat haar terugkeer naar Friesland derhalve niet vrijwillig is geweest; dat zij te Wolvega herhaaldelijk aan het Gemeentebestuur geld heeft gevraagd om weder naar Amsterdam te komen en ook getracht heeft zonder geld derwaarts langs den spoorweg terug te keeren, en eindelijk dat hare overbrenging naar het krankzinnigengesticht te Franeker op 25 October 1872 heeft kunnen plaats hebben, door haar in den waan te brengen, dat zij over Harlingen naar Amsterdam zou vertrekken.

Gedeputeerde Staten van Friesland zijn almede van oordeel, dat Christina hare woonplaats niet heeft kunnen overbrengen naar Oldeholtgade.

Gedeputeerde Staten van Noordholland meenen, dat die plaats, zoo niet als woonplaats, dan als de woonplaats des werkelijken verblijfs, moet belast worden met de kosten van overbrenging en verpleging dezer krankzinnige.

Memoriën zijn er niet ingediend; en ik meen dus hiernede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van C. P. J. Snoek, te Amsterdam, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad van Vladeracken: Mijne Heeren! Philippus Frederik Snoek, loteling voor de nationale militie van dit jaar, uit Amsterdam, is de oudste van drie broeders. Hij is op 15 Maart voor den Militieraad verschenen; zijne zaak is toen op zijn verzoek verdaagd tot de tweede zitting van dien Raad. Dat verzoek werd gedaan met de bedoeling, dat later een bewijs van dienst zou kunnen overgelegd worden van den tweeden broeder, en uit dien hoofde vrijstelling verkregen van den oudsten wegens broederdienst.

Bij de behandeling der zaak op 15 April werd inderdaad overgelegd een bewijs, dat de tweede, in 1856 geboren, broeder als vrijwilliger in dienst was; het bleek echter tevens, dat hij eerst den 28 Maart dezes jaars in dienst was getreden. De Militieraad wees den loteling voor de dienst aan, op grond, dat de aangevoerde reden tot vrijstelling niet bestond op het tijdstip van 15 Maart, toen de loteling voor den Militieraad geroepen en ook verschenen is.

De vader van den loteling is van deze uitspraak in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten van Noordholland, die bij besluit van 30 April 1873, n°. 4, de uitspraak hebben bevestigd.

Gedeputeerde Staten overwegen: „dat, volgens art. 54 der wet op de nationale militie, elke reden van vrijstelling moet bestaan op het tijdstip, waarop zij wordt aangevraagd;

„dat art. 34 der wet aan ieder ingeschrevene de verplichting oplegt om bij de loting zijne reden tot vrijstelling op te geven;

„dat bij de artt. 20, 21 en 22 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 46), waarbij is voorgeschreven, op wat wijze gehandeld moet worden om vrijstelling van de militiedienst te erlangen, ook is bepaald, dat de Militie-Commissaris omtrent iedere reden van vrijstelling advies zal uitbrengen, en dat door hem de stukken, ter bekoming van vrijstelling ingeleverd, drie dagen vóór den dag, waarop de eerste zitting van den Militieraad wordt geopend, aan den Voorzitter van dien Raad zullen worden ingezonden;

„dat, volgens art. 91 der wet, de eerste zitting van den Militieraad bestemd is tot het doen van uitspraak omtrent iedere reden tot vrijstelling, die de lotelingen mochten hebben; en dat volgens art. 92 der wet in de tweede zitting van den Militieraad alleen omtrent zaken, die in de eerste zitting onafgedaan zijn gebleven, eene uitspraak mag worden gedaan; dat er natuurlijk geene onafgedane zaak kan zijn, tenzij er eene zaak is;

„dat de eerste zitting van den Militieraad is geopend op 10 Maart 1873, en de loteling den 15 Maart voor den Militieraad is geroepen en verschenen;

„dat, toen hij op dien dag uitstel vroeg tot de tweede zitting van den Militieraad, hij dit kennelijk deed met het doel om van de dienst vrijgesteld te worden, zoo als ook uit het ingediende bezwaarschrift blijkt:

„dat dus de vrijstelling is aangevraagd in de eerste zitting van den Militieraad en dus op een tijdstip, toen zij niet bestond.“

De vader van den loteling is nu bij adres van 7 Mei in hooger beroep gekomen bij den Koning. Appellant voert aan: „dat de loteling in de eerste zitting van den Militieraad, op 15 Maart, van het voornemen zijns broeders om dienst te nemen heeft kennis gegeven, vóórdat omtrent zijn nummer eenige uitspraak was gedaan en een uitstel van veertien dagen heeft gevraagd om dan de broederdienst te kunnen aantoonen; dat dit uitstel is verleend, en hij binnen den bepaalden tijd heeft overgelegd het bewijs, dat zijn broeder op 28 Maart in werkelijke dienst is getreden;

„dat, door het inleveren van het bewijs van werkelijke dienst binnen den verleenden termijn van uitstel, de reden tot vrijstelling kan geacht worden te hebben bestaan op het oogenblik, waarop zij werd aangevraagd, en de aanvraag te zijn ingediend

vóór het tijdstip, waarop daarover uitspraak kan volgen, zijnde het einde der veertien dagen;

„dat bij andere opvatting het uitstel niet had moeten verleend worden, waardoor de in-dienst-treding van den jongeren broeder waarschijnlijk zou zijn opgehouden;

„dat, indien adressants verzoek werd afgewezen, de goede intentie van den tweeden zoon, om als een van drie zonen aan den eisch der wet te voldoen, vruchteloos zou zijn;

„dat, indien adressant minder schroomvallig geweest was om van het aanbod van den jongeren broeder gebruik te maken, en hij hem eenige dagen vroeger zijne toestemming tot dienstneming gegeven had, aan den eisch der wet zou zijn voldaan, en de oudste broeder zou zijn vrijgesteld;

„dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten hem voorkomt gedaan te zijn wel volgens de letter, maar niet naar den geest der wet, die zich tevreden stelt met de mindere helft der zonen uit een gezin.“

Dit geschil is bij den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) door den Minister van Binnenlandsche Zaken, van 's Koningswege daartoe gemagtigd, ahangig gemaakt bij brief van 4 Junij 1873.

Nadere memoriën of bewijsstukken zijn niet ingediend.

De **VOORZITTER**: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van de weduwe G. Boers, geboren Lavors, te Breda, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad **DE JONGE**. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! De uitspraak van Gedeputeerde Staten in deze van den 1 Mei ll. is van den volgenden inhoud:

„Gezien het adres van Bernardus Engbersen, te Breda, in beroep komende van de uitspraak van den Militieraad in het 2de militie-district van den 15 April ll., waarbij zijn zoon Bernardus, loteling van dit jaar der gemeente Breda, tot de dienst aangewezen is;

„Overwegende, dat uit de overgelegde stukken blijkt, dat de loteling Engbersen de jongste is van zes broeders, waarvan de oudste, Antonius Franciscus, op den 29 April 1854 is ingelijfd bij het regiment veld-artillerie en op den 15 Mei 1859 wegens volbragte vijfjarige dienst gepasporteerd is:

„de tweede, Johannes, die in 1856, 1857 en 1858 telkens voor een jaar is vrijgesteld, in 1859 tot nummervwisselaar gesteld heeft zijn broeder Pieter, welke op den 30 April 1859 is ingelijfd bij het 2de regiment vesting-artillerie, waarvan hij wegens geëindigden diensttijd op den 29 April 1864 ontslagen is:

„de derde, Pieter, een nummer getrokken heeft, dat hem niet tot de dienst heeft verplicht;

„de vierde, Antonius, krachtens art. 190 der militiewet, is vrijgesteld, en

„de vijfde, Eduard Johannes, in 1871 is ingelijfd bij het 6de regiment infanterie en zich werkelijk bij zijn korps in dienst bevindt;

„dat de Militieraad, uitspraak doende op de ingeleverde stukken, den loteling Bernardus Engbersen tot de dienst aangewezen heeft, omdat, volgens het extract-stamboek van het 2de regiment vesting-artillerie, Pieter Engbersen als nummerver-

wisselaar voor zijn broeder Johannes gediend heeft, welke dienst, naar de meening van den Raad, ingevolge de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), niet in aanmerking zou kunnen komen:

„dat bedoelde nummervwisseling tot stand gebragt is onder de werking der wet van 8 Januarij 1817, in verband met die van 27 April 1820, en dat, bij Koninklijk besluit van 21 Maart 1824, opgenomen in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad*, verklaard is, dat de in art. 99 der genoemde wet van 1817 bedoelde in-dienst-treding van den éénen broeder voor den anderen geen nummervwisseling, maar plaatsvervanging is, op welke al de bepalingen der wet op de plaatsvervanging van toepassing zijn;

„dat bij gevolg Pieter Engbersen beschouwd moet worden als plaatsvervanger van zijn broeder Johannes gediend te hebben, zoodat de loteling Bernardus zich op de dienst van drie broeders beroepen kan;

„Gelet op artt. 49 en 50 der militiewet;

„Hebben goedgevonden:

„de uitspraak van den Militieraad te Breda, waarbij de loteling Bernardus Engbersen tot de dienst aangewezen is, te niet te doen, en hem wegens broederdienst van de dienst der nationale militie vrij te stellen.”

Tegen die uitspraak is, onder dagteekening van 9 Mei ll., in hooger beroep gekomen de weduwe G. Boers, te Breda, voor haren zoon Johannes Antonius. In haar aan Zijne Majesteit gerigt verzoek geeft zij te kennen: dat, ten gevolge van even-gemelde vrijstelling van Bernardus Engbersen, haar zoon Johannes Antonius, loteling van dit jaar der gemeente Breda, dienstpligtig wordt; dat door Gedeputeerde Staten die vrijstelling is verleend, niettegenstaande van de zes zonen nog slechts twee als lotelingen en één als nummervwisselaar had gediend; dat, in strijd met het gevoelen van den Militieraad, de nummervwisseling door Gedeputeerde Staten is beschouwd als plaatsvervanging; dat de Gedeputeerde Staten in hooger beroep slechts hebben te onderzoeken, of de Militieraad op de aan hem verstrekte gegevens eene juiste uitspraak heeft gedaan; dat uit de overgelegde stukken niet anders bleek, dan dat een der broeders voor den ander als nummervwisselaar was opgetreden, en dat dan ook de Militieraad, met het oog op art. 51b der militiewet, teregt weigerde vrijstelling te verleenen; dat verwijzing naar het Koninklijk besluit van 21 Maar^t 1824 niet kan opgaan, dewijl bij Koninklijk besluit geene uitbreiding aan de wet kan worden gegeven, of verklaringen, die met de duidelijke woorden der wet geheel in strijd zijn; dat adressante, zich beroepende op art. 51b der militiewet, Zijne Majesteit verzoekt het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen en Bernardus Engbersen tot de dienst aan te wijzen.

Er is eene memorie bij deze Afdeling ingekomen van Bernardus Engbersen, met verzoek, dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten, ten zijnen opzigte op 1 Mei gedaan, moge worden gehandhaafd, onder opmerking, dat bij Koninklijk besluit van 5 Augustus 1868 in gelijken zin door Zijne Majesteit is beslist als nu door Gedeputeerde Staten.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zeventiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 16 Julij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden:

Mr. K. A. Meeussen.

Mr. C. H. B. Boot,

Mr. C. J. van Vladeracken.

Commies van Staat, Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 25 Junij ll., n°. 19, houdende beschikking op *het beroep van J. Th. van der Linden van Sprankhuizen, te Groningen, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 234—236).

Het besluit is van den folgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van J. Th. van der Linden van Sprankhuizen, te Groningen, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen van 4 April ll., n°. 78a, 3de Afdeeling, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 Junij 1873, n°. 35;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 17 Junij 1873, n°. 196, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat appellant is vader van vijf zonen, waarvan de oudste zijne dienst bij de militie heeft doen volbrengen door eenen plaatsvervanger, die wegens geëindigden diensttijd is ontslagen, de tweede ook eenen plaatsvervanger heeft gesteld, die den 7 Mei 1866 is ingelijfd en den 22 September 1869 bij zijn korps is afgevoerd ten gevolge van een vonnis van den Krijgsraad van 21 Julij 1869, waarbij hij onder anderen van den militairen stand vervallen verklaard werd, de derde is vrijgesteld wegens broederdienst, de vierde loteling is van dit jaar voor de nationale militie, en de vijfde den leeftijd van militiepligtigheid nog niet heeft bereikt;

dat appellant tegen de uitspraak van den Militieraad, waarbij het verzoek van zijnen vierden zoon om vrijstelling wegens broederdienst was afgewezen, voorziening heeft gevraagd bij Gedeputeerde Staten;

dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 4 April 11., no. 78a, 3de Afdeling, de uitspraak van den Militieraad hebben gehandhaafd;

dat appellant beweert, dat zijn vierde zoon recht op vrijstelling heeft wegens de dienst van den plaatsvervanger van den tweeden zoon;

dat bij art. 5, 7°, der militiewet, behalve in andere gevallen, waarvan hier geen sprake is, vrijstelling wegens broederdienst wordt toegestaan, wanneer de broeder eenen plaatsvervanger heeft gesteld, die, na drie jaren bij de militie te hebben gediend, ten gevolge van eene uitspraak van den Militieraad of van Gedeputeerde Staten, uit de dienst is ontslagen;

dat, in dit geval, de hier gestelde vereischten niet aanwezig zijn, daar de plaatsvervanger, na eene dienst van ruim drie jaren, is ontslagen ten gevolge van eene uitspraak, niet van den Militieraad of van Gedeputeerde Staten, maar van den Krijgsraad;

dat derhalve geene termen aanwezig zijn om het verzoek van adressant toe te staan; Gelet op artt. 50 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 4 April 1873, no. 78a, 3de Afdeling, het verzoek van adressant te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 25 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

2°. van den 25 Junij 11., no. 20, houdende beschikking op het beroep van den *Commissaris des Konings in de provincie Gelderland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie, waarbij M. Meijer, loteling uit de gemeente Groesbeek, van de dienst der nationale militie is uitgesloten* (zie het verslag over deze zaak op blz. 236, 237).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een bij Ons ingesteld beroep van Onzen Commissaris des Konings in de provincie Gelderland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie dd. 30 April 1873, n°. 44, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 Junij 1873, n°. 36;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 Junij 1873, n°. 197, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Matthijs Meijer, loteling van dit jaar voor de nationale militie, uit de gemeente Groesbeek, door den Militieraad voor de dienst is aangewezen;

dat de Militie-Commissaris tegen die beslissing bezwaren heeft ingebracht bij Gedeputeerde Staten, op grond, dat uit een overgelegd afschrift van een vonnis van het Kreisgericht te Wezel blijkt, dat die loteling tot tien jaren tuchthuis-straf is veroordeeld;

dat Gedeputeerde Staten, naar aanleiding dezer omstandigheid en krachtens art. 55, 1°., der militiewet, bij hun voormeld besluit van 30 April ll., Matthijs Meijer van de dienst hebben uitgesloten;

dat binnen het Koninkrijk der Nederlanden aan strafvonnissen, door buitenlandse regters gewezen, geene kracht van regterlijk gewijsde toegekend, noch op veroordeelingen, door buitenlandsche regters uitgesproken, gelet mag worden, behalve in de gevallen, uitdrukkelijk bij de wet — gelijk bij voorbeeld in art. 10, in verband met art. 9, van het Wetboek van Strafvordering — vermeld;

dat zoodanig bij de wet uitgezonderd geval hier niet blijkt aanwezig te zijn, en evenmin dat de tegen Matthijs Meijer in Pruisen uitgesproken straf het karakter met zich brenge eener oteerende straf, als bedoeld in art. 55, n°. 1, der wet betrekkelijk de nationale militie van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

dat derhalve de loteling Matthijs Meijer ter zake zijner bovenvermelde veroordeeling door den strafregter in Pruisen van de dienst bij de militie hier te lande niet vermag te worden geweerd;

Gezien de wet op de nationale militie van den 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 30 April ll., n°. 44, nationale militie, den loteling Mathijs Meijer alsnog voor de dienst aan te wijzen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 25 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, L. D.

3°. van den 25 Junij ll., n°. 21, houdende beschikking op *het beroep van J. Akersloot, te Haarlem, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 238).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. Akersloot, te Haarlem, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland dd. 9 April 1873, n°. 1, 4de Afdeeling, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 Junij 1873, n°. 37;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 17 Junij 1873, n°. 198, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat adressant is de jongste uit een gezin van vier broeders, waarvan de oudste vrijwillig is in dienst getreden 12 Februarij 1863 en den 11 Junij 1866 met een briefje van ontslag uit de dienst is verwijderd, de tweede wegens broederdienst is vrijgesteld, en de derde als milicien dient;

dat adressant, door den Militieraad voor de dienst aangewezen, daartegen is gekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten, die de uitspraak van den Militieraad hebben gehandhaafd;

dat adressant van dat besluit bij Ons is gekomen in beroep, op grond, dat van vier broeders de oudste heeft gediend en de derde nog dient, en dus de beide andere broeders regt hebben op vrijstelling;

dat echter de dienst van den oudsten broeder voor vrijstelling niet in aanmerking mag komen, daar hij geen vijf jaren heeft gediend, en, maar na driejarige dienst, daaruit is verwijderd;

dat dus de aanwijzing tot de dienst van den loteling Johannes Akersloot is in overeenstemming met de wet;

Gelet op de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 9 April 1873, n°. 1, 4de Afdeeling, het verzoek van adressant te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 25 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

4°. van den 28 Junij ll., n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van den ring der Waardassacker en Holendrechtter waterschappen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij aan het Bestuur van opgemelden ring het herstel en weder opmaken zijner waterkeering, waar die onvoldoende mogt worden bevonden, is bevolen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 216—222).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van het Bestuur der Waardassacker en Holendrechtcr waterschappen, houdende verzoek om vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 5 December 1872, n°. 51, waarbij, krachtens art. 7 der wet van 12 Julij 1855 (*Staatsblad* n°. 102), genoemd Bestuur is bevolen onverwijld over te gaan tot de herstelling en weder-opmaking van zijne waterkeering, waar die onvoldoende mogt worden bevonden, en bepaaldelijk van dat gedeelte der kade langs den Abcoudermeer, begrepen tusschen de hofstede Westrust, nabij Abcoude, en de Voetangelsbrug;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 Junij 1873, n°. 22;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 19 Junij 1873, n°. 168, 3de Afdeling;

Overwegende:

dat de adressant als grond van zijn, met aanhaling van art. 8 der bovengemelde wet, gedaan verzoek aanvoert, dat de Directie van het zand- en jaagpad tusschen Breukelen en Ouderkerk, ter plaatse, in het besluit van Gedeputeerde Staten aangeduid, behoort te hebben en te onderhouden een wagenweg met een zes voet breed waterkeerend zandpad daarneven, waardoor elke andere waterkeering, hoe ook genaamd, overbodig wordt;

dat deze bewering kennelijk betreft de vraag, wie tot het onderhouden der waterkeering op de bedoelde plaats verplicht is, welke vraag hier niet kan onderzocht worden, daar volgens art. 9 der boven aangehaalde wet alleen de regter bevoegd is, daaromtrent uitspraak te doen, terwijl volgens art. 8 der wet door Ons enkel kan beslist worden omtrent het al of niet noodzakelijke der bevolen werken;

dat overigens de noodzakelijkheid van het werk, in het besluit van Gedeputeerde Staten voorgeschreven, welke door dit Collegie, op grond van een berigt van den Hoofd-Ingénieur van den Waterstaat, is aangenomen, door het Bestuur van het waterschap niet wordt betwist;

Gelet op de artt. 7, 8 en 9 der wet van 12 Julij 1855 (*Staatsblad* n°. 102);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het verzoek van den adressant, zoo als het is liggende, ongegrond te verklaren, behoudens zijne bevoegdheid om, indien hij meent tot het ondernemen of doen verrigten der bevolen werken niet verplicht te zijn, zich, met in-acht-neming der bepalingen van art. 9 der aangehaalde wet, tot den regter te wenden.

Onze Minister van Binnenlandsche zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 28 Junij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, L. D.

5o. van den 2 dezer, n°. 35, houdende beschikking op *het beroep van H. Overmeijer, te Amsterdam, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 243, 244).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van H. Overmeijer, te Amsterdam, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 9 April ll., n°. 1, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 18 Junij 1873, n°. 40;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 Junij 1873, n°. 279, 4de Afdeling;

Overwegende :

dat H. Overmeijer is de derde zoon uit een gezin van vier broeders, waarvan de oudste, loteling der ligting 1866, den 8 Augustus van dat jaar eenen plaatsvervanger heeft gesteld, die den 30 November 1868 door de nadere inlijving van eenen anderen milicien van zijne betrekking tot de militie is ontheven, de tweede broeder dient als loteling van de ligting 1869, en den jongsten den militiepligtigen leeftijd nog niet heeft bereikt;

dat de dienst van den plaatsvervanger van den oudsten broeder slechts ruim twee jaren heeft geduurd, en derhalve geene aanspraak geeft op vrijstelling;

dat derhalve de aanwijzing tot de dienst van Hermanus Overmeijer is in overeenstemming met de wet;

Gezien artt. 50 en 104 der militiewet;

Hebben goedgevonden en verstaan :

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 9 April 1873, n°. 1, het verzoek van adressant te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 2 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

6o. van den 2 dezer, n°. 43, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Nijmegen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, hou-*

dende niet-ontvankelijk-verklaring van den Raad in zijn beroep van de uitspraak des Schoolopzieners, waarbij het lokaal der tweede openbare lagere school te Nijmegen is afgekeurd (zie het verslag over deze zaak op blz. 240—243).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Nijmegen, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 12 Maart 1873, n°. 34, waarbij de Raad niet-ontvankelijk is verklaard in zijne bezwaren, ingebracht tegen eene uitspraak van den Districts-Schoolopziener, houdende afkeuring der tweede openbare school in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 Junij 1873, n°. 26;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 25 Junij 1873, n°. 163, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat de Schoolopziener in het 10de district van Gelderland den 17 Januarij 1873 aan Burgemeester en Wethouders van Nijmegen heeft doen toekomen eene gemotiveerde verklaring, houdende afkeuring der lokalen van de tweede openbare school voor lager onderwijs;

dat Burgemeester en Wethouders die verklaring hebben medegedeeld aan den Gemeenteraad den 31 Januarij daaraanvolgende;

dat de Gemeenteraad de voorziening van Gedeputeerde Staten daartegen heeft ingeroepen den 7 Februarij 1873;

dat de wet tot regeling van het lager onderwijs het hooger beroep van de uitspraak van den Schoolopziener toelaat gedurende veertien dagen, te rekenen van den dag, waarop de kennisgeving der uitspraak bij de belanghebbenden is ontvangen;

dat de Gemeenteraad in de eerste plaats volgens art. 4 der wet op het lager onderwijs moet geacht worden belanghebbende te zijn, als belast met geldelijke en andere zorgen ten behoeve van het lager onderwijs in de gemeente, en Gedeputeerde Staten dan ook den Gemeenteraad hebben erkend als belanghebbende partij, die tot het komen in hooger beroep in deze bevoegd is; dat geen veertien dagen na den dag, waarop de kennisgeving door den Raad was ontvangen, verlopen waren, toen deze zijn beroep instelde;

dat toch de dag, waarop de verklaring van den Schoolopziener feitelijk is ontvangen door Burgemeester en Wethouders, ter mededeeling aan de tegenpartij, niet in aanmerking kan komen ter bepaling van den termijn, maar alleen de dag, waarop de officiële mededeeling daarvan aan den belanghebbende is geschied;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 12 Maart 1873, en te bevelen, dat de zaak aan Gedeputeerde Staten zal worden teruggezonden, om over de hoofdvraag eene beslissing te geven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 2 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

7°. van den 2 dezer, n°. 44, houdende beschikking op *het beroep van den Dijkstoel van den polder Arkemheen, te Nijkerk, van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland betreffende wijzigingen in den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Nijkerk* (zie het verslag over deze zaak op blz. 146—159).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door den Dijkstoel van den polder Arkemheen, te Nijkerk, ingesteld beroep van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 Julij 1872, n°. 26, en 24 September 1872, n°. 37, betreffende wijzigingen van den legger A der wegen en voetpaden in de gemeente Nijkerk;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 4 Junij 1873, n°. 8;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 25 Junij 1873, n°. 183, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat op den legger A van de wegen en voetpaden in de gemeente Nijkerk, opge maakt door Burgemeester en Wethouders dier gemeente op 17 November 1859, en vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Gelderland den 15 Mei 1860, gebragt is de Arkemheenschē zeedijk, met bijvoeging van de volgende aanteekening: „De dijk is regtstreeks geen openbare weg, ofschoon dezelve des winters alleen kan gebruikt worden tot gemeenschap tusschen Nijkerk, Spakenburg en Bunschoten, en de afsluiting ook niet dan in buitengewone omstandigheden geschiedt“;

dat in 1871 Burgemeester en Wethouders van Nijkerk in de leggers der wegen en voetpaden van die gemeente eenige veranderingen gemaakt hebben, bestaande, wat legger A betreft, onder anderen hierin, dat de omschrijving van den Arkemheenschē zeedijk eenigzins anders gesteld werd, en de daarbij gevoegde aanteekening werd weggelaten;

dat tijdens het ter visie liggen hiervan de Dijkstoel van den Arkemheenschē polder een bezwaarschrift heeft ingediend aan Burgemeester en Wethouders, waarbij hij verzocht heeft den zeedijk van den legger af te voeren, en er op gewezen heeft, dat bij den legger van 1860 door de hierboven vermelde aanteekening was geconstateerd, dat de dijk somtijds door het Polderbestuur wordt afgesloten;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland, na kennisneming van de opmerkingen

van Burgemeester en Wethouders omtrent dit bezwaarschrift en van de nadere bezwaren, door den Dijkstoel ingediend, bij besluit van 16 Julij 1872, n°. 26, eenige wijzigingen in de leggers hebben vastgesteld, waaronder de hierboven vermelde, betreffende den Arkenheenschens zeedijk, en daarbij hebben overwogen: dat de zeedijk in 1860 zonder reclame van den Dijkstoel is gebragt op legger A; dat thans alleen de omschrijving van den weg in kolom 3 is gewijzigd, en de aanteekening in de kolom van aanmerkingen is weggelaten; dat tegen die omschrijving en die weglating thans niet wordt opgekomen; dat alzoo op adressants reclame tegen het brengen van den zeedijk op den legger geene gunstige beschikking kan worden genomen; dat ook niet tot ambtshalve wijziging van den legger op dit punt genoegzame redenen bestaan;

dat de Dijkstoel, bij missive van 12 Augustus, zich andermaal heeft gewend tot Gedeputeerde Staten met verzoek, dat de aanteekening, vroeger op den legger voorkomende, moge worden gehandhaafd, of, zoo noodig, er weder opgebragt;

dat Gedeputeerde Staten, na Burgemeester en Wethouders van Nijkerk te hebben gehoord, op 24 September 1872 besloten hebben aan adressant te kennen te geven, dat zij geene aanleiding vonden om terug te komen op hun besluit van 16 Julij bevorens;

dat daarop, onder dagteekening van 12 October 1872, de Dijkstoel bij Ons in beroep is gekomen, en verzocht heeft vernietiging van de besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 Julij 1872, n°. 26, en 24 September 1872, n°. 37, voor zoover betreft de wijziging van legger A der wegen in de gemeente Nijkerk met betrekking tot den zeedijk, door welke wijziging is vervallen de vroegere aanteekening, waardoor het regt van den Dijkstoel tot afsluiting van den weg werd gehandhaafd;

dat Gedeputeerde Staten ten onregte hebben aangenomen, dat de Dijkstoel thans niet meer bevoegd zou zijn te reclameren tegen het brengen of handhaven van den dijk op legger A;

dat toch, wel is waar, de Dijkstoel in 1860 niet heeft gereclameerd, maar dat ook thans voor het eerst, door het weglaten der bekende aanteekening, de dijk zonder eenig voorbehoud als openbare weg op den legger gebragt is; dat dus de Dijkstoel het regt had op te komen tegen de plaatsing van den dijk op den legger zonder de aanteekening, nadat hij vroeger niet was opgekomen tegen de plaatsing van den dijk op den legger met de aanteekening;

dat bovendien tegen de gemaakte wijziging inderdaad is opgekomen; dat toch in het bezwaarschrift van den Dijkstoel van 7 Maart 1872 er op gewezen is, dat het regt van afsluiting van den Dijkstoel in den legger van 1860 geconstateerd was, terwijl ook een gedeelte van het nadere aan Gedeputeerde Staten ingediende bezwaarschrift gewijd geweest is aan het betoog van de kracht der vroegere aanteekening en van den waarborg, dien haar behoud voor de regten van den Dijkstoel opleverde;

dat derhalve de Dijkstoel in zijne reclame ontvankelijk moet worden geacht;

wat het verzoek zelf betreft, dat reeds bij besluit van het Polderbestuur van 3 Mei 1864 een verbod, betreffende het rijden over den dijk bij nat weder, is uitgevaardigd, en dat, wat den laatsten tijd betreft, het niet betwist wordt, dat de dijk bij nat weder door het Polderbestuur werd afgesloten; dat dan ook op twee punten van den dijk steeds middelen tot afsluiting aanwezig zijn;

dat dus moet worden aangenomen, dat de sinds lang bestaande toestand deze is, dat de weg over den dijk wel door het publiek gebruikt wordt, maar het verkeer daarover met voertuigen bij nat weder door het Polderbestuur wordt beperkt of belet; dat het bestaan van dien toestand bij het opnemen en vaststellen van den oorspronkelijk legger in 1859 en 1860 door het Gemeentebestuur van Nijkerk en Gedeputeerde Staten van Gelderland is erkend, daar de dijk op dien legger alleen met dien

verstande als openbare weg is vermeld, dat hij in zekere omstandigheden kon worden afgesloten;

dat, terwijl in den bestaanden toestand geene verandering is gekomen, de aantekening, op den oorspronkelijken legger voorkomende, waardoor het regt van den Dijkstoel tot afsluiting erkend werd, behoort behouden te blijven;

dat hieraan niet in den weg staan de bepalingen van art. 44, n°. 2 en n°. 35, van het reglement op de wegen enz. in Gelderland, vastgesteld bij besluiten der Staten van die provincie van 13, 14, 15 en 16 Julij en 6 November 1857, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 December 1857, n°. 60, en gewijzigd bij besluit der Staten van 8 Julij 1870, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1870, n°. 3, bij welke bepalingen het afsluiten van wegen zonder vergunning en het plaatsen of behouden van hekken of wegen is verboden, daar die bepalingen alleen kunnen betreffen afsluitingen, op geenerlei regt gegrond, maar niet afsluitingen, welke krachtens een van ouds uitgeoefend regt geschieden;

Gelet op art. 14 van het genoemde reglement;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 16 Julij 1872, n°. 26, en 24 September 1872, n°. 37, voor zooveel aangaat de wijziging van legger A der wegen en voetpaden in de gemeente Nijkerk, betreffende den Arkemheenschen zeedijk, te bevelen, dat op dien legger worde hersteld de aantekening betreffende den Arkemheenschen zeedijk, welke er vroeger op voorkwam.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 2 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

8ⁿ. van den 2 dezer, n°. 45, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Deventer en Voorst over de woonplaats van Bartha Cellarius tijdens hare opname in het krankzinnigengesticht te Deventer* (zie het verslag over deze zaak op blz. 222—224).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil tusschen de gemeenten Deventer en Voorst over de woonplaats van Bartha Cellarius, tijdens hare opneming in het krankzinnigengesticht te Deventer op 25 September 1872;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 Junij 1873, n°. 23;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 25 Junij 1873, n°. 208, 7de Afdeling;

Overwegende:

dat Bartha Cellarius is geboren te Deventer op 5 Junij 1838, en in die gemeente heeft gewoond tot in het midden van het jaar 1871;

dat zij omstreeks dien tijd zich heeft begeven naar Terwolde, gemeente Voorst, en aldaar tegen betaling is komen inwonen bij haren neef, Gerrit Jan Cellarius;

dat zij, na verloop van omstreeks vijf maanden, namelijk op 27 November 1871, met dezen eene overeenkomst heeft aangegaan, waarbij zij hem verkocht heeft zes huisjes te Deventer, onder voorwaarde, dat de koopprijs zou worden betaald door het overnemen eener op die huisjes gevestigde schuld van f 600, en door haar levenslang te verschaffen huisvesting, kost, drank en bewassing, en 50 cents zakgeld in de week, of, wanneer dit na een proefjaar, eindigende den 1 November 1872, aan een van beiden niet mogt bevallen, levenslang een weekgeld van f 2.50;

dat zij, na het sluiten dezer overeenkomst, nog eenige maanden bij haren neef te Terwolde is blijven inwonen;

dat, ten gevolge van deze inwoning bij haren neef te Terwolde, Bartha Cellarius heeft opgehouden woonplaats te hebben te Deventer;

dat zij toch, zoo al niet bij het begin, dan toch zeker bij de voortzetting dier inwoning van 27 November 1871 het voornemen gehad heeft te Terwolde gevestigd te blijven, daar de overeenkomst, op dien dag gesloten, ofschoon eene bepaling behelzende voor het geval eener wilsverandering bij eene der partijen, strekte tot regeling der voorwaarden van eene voortdurende zamenwoning;

dat evenwel later ook Terwolde heeft opgehouden woonplaats van Bartha Cellarius te zijn, daar zij, na meermalen afwezig geweest te zijn en onder anderen te Deventer eene gevangenis-straf van twee maanden te hebben ondergaan wegens een aldaar gepleegden diefstal, op 11 September 1872 of daaromtrent het huis van haren neef te Terwolde heeft verlaten, met het voornemen om er niet terug te keeren;

dat dit voornemen blijkt zoowel uit hare uitdrukkelijke verklaring in dien zin, volgens getuigenis van haren neef, aan hem bij haar vertrek gedaan, als uit hare verklaringen, dat zij zich te Bathmen wilde gaan vestigen, volgens getuigenis van Johannes Beers, te Deventer, aan dezen gedaan, toen zij na haar vertrek uit Terwolde aanvankelijk bij hem haren intrek nam;

dat tusschen 11 September 1872 en hare plaatsing in het krankzinnigengesticht op 25 September daaraanvolgende ook geene andere gemeente hare woonplaats geworden is, daar zij te Deventer slechts vertoefd heeft, zonder het voornemen te hebben er te blijven, en haar plan om naar Bathmen te gaan (waarheen zij later na haar ontslag uit het gesticht werkelijk gegaan is) destijds niet is uitgevoerd, omdat inmiddels hare plaatsing in het krankzinnigengesticht noodig werd;

dat alzoo Bartha Cellarius behoort te worden gerangschikt onder hen, wier woonplaats binnen het Rijk niet is te vinden, en de kosten van hare verpleging mitsdien, volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten der op 25 September 1872 aangevangen verpleging van Bartha Cellarius in het krankzinnigengesticht te Deventer door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling

voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer ter informatie.

Vevey, den 2 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *de voortzetting der behandeling van het beroep van Burgemeester en Wethouders van Lonneker van eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij aan het Kerkbestuur der Israëlitische gemeente te Enschedé verlof is verleend tot vergroo- ting harer onder de gemeente Lonneker gelegen begraafplaats (zie het verslag over deze zaak op blz. 251, 252).*

Ik geef het woord aan den gemagtigde van het Kerkbestuur.

De heer Mr. W. THORBECKE, Advokaat te 's Gravenhage, geeft, als gemagtigde van het Israëlitisch Kerkbestuur te Enschedé, hoofdzakelijk te kennen, dat hij zich niet durft vleijen, dat van de toedragt der zaak hem volkomen helder de herinnering is bijgebleven, daar vier weken geleden het rapport is uitgebragt. Met twee woorden was de loop en toedragt der zaak aldus.

Het Israëlitisch Kerkbestuur te Enschedé heeft een vrij groot terrein in der tijd aangekocht om dat in te rigten tot begraafplaats, doch slechts een gedeelte als zoodanig ingerigt, omdat de noodige fondsen om het geheele terrein tot begraafplaats in te rigten ontbraken. Op het oogenblik, dat de grond was aangekocht, was er nog geen behoefte aan meerdere ruimte. De kerkelijke gemeente behoorde toen niet tot de talrijkste. Zij kon dus vooreerst volstaan met het gedeelte, dat tot begraafplaats was bestemd. Na dien tijd echter is de kerkelijke gemeente aanzienlijk in bevolking toegenomen.

Nu schijnt het, dat bij die gemeente de godsdienstige voorschriften medebrengen, dat op dezelfde plaats, waar eenmaal een lijk is ter aarde besteld, niet andermaal worde begraven, en geene lijken boven elkander worden geplaatst, zoodat eene Israëlitische begraafplaats meer uitgestrektheid behoeft dan eene andere.

Intusschen de talrijkheid der Israëlitische gemeente te Enschedé neemt toe, en bij het voorschrift harer kerk was het dus natuurlijk, dat zich weldra de behoefte deed gevoelen om het overige van den aangekochten grond in te rigten tot begraafplaats. Het Kerkbestuur, om daartoe over te gaan, heeft zich gewend tot het Gemeentebestuur van Lonneker, alwaar dat terrein gelegen is; maar het Gemeentebestuur heeft zich verplicht geacht de vergunning, die gevraagd was, te weigeren. Het heeft gezegd: dat gaat niet aan; gij moogt uw kerkhof uitbreiden zoo als gij wilt, maar niet in die rigting; gij zoudt anders verhinderen, dat op dien paralelweg gebouwd wierd.

Maar wilt gij — zegt het Gemeentebestuur — uw kerkhof aan den anderen kant uitbreiden, daar heb ik niet tegen, maar hier belemmert gij den zijweg.

De onderhandelingen over deze zaak, en waarbij het Gemeentebestuur zich gemaakt heeft tot trechter van de belendende eigenaren, hebben lang geduurd. Het Kerkbestuur heeft zich ten slotte gewend tot Gedeputeerde Staten, die het verzoek hebben toegestaan, en daarvan is de Gemeenteraad van Lonneker in hooger beroep gekomen bij den Koning.

Gemagtigde moet nu op deze drie punten de aandacht vestigen:

In de eerste plaats is het stuk grond in der tijd aangekocht om het tot begraafplaats in te rigten. Het betreft hier niet in den eigenlijken zin van het woord eene uitbreiding, maar eene inrigting geven tot begraafplaats aan den grond, die daartoe vroeger bestemd was.

In de tweede plaats is volgens de wet de afstand 50 meters, waarop niet mag worden gebouwd.

En ten derde, als men het voorhanden kaartje nopens de plaatselijke gesteldheid inziet, zal het blijken, dat er hoegenaamd niet gebouwd is in den omtrek van deze begraafplaats.

De vraag is: is het appel gegrond?

Als men de stukken inziet, en vooral het geschrift van appel, vindt men drieërlei.

In de eerste plaats het beweren van Lonneker, dat er terrein ontbreekt, geschikt tot het bouwen aan den weg, als het verzoek wordt toegestaan.

Nu vindt gemagtigde het veel te absoluut gezegd: er wordt terrein onttrokken aan het bouwen door den afstand van den grond. Als hij de wet inziet, dan is aan Gedeputeerde Staten volkomen vrijheid gelaten om vergunning te geven tot bouwen. Wel heeft de wet gewild voorschriften in het belang der openbare gezondheid, opdat het eener begraafplaats niet ontbreke aan frissche en vrije lucht, en opdat zij niet door gebouwen zij omgeven.

De wet wil alleen in het belang der gezondheid, dat de begraafplaats niet gevestigd zij binnen de besloten kom van gebouwen, en zij heeft als verboden kring opgegeven den afstand van minder dan 50 meters. Maar aan Gedeputeerde Staten is vrijheid gelaten permissie tot bouwen te geven.

En nu zijn hier zeer enkele geïsoleerde gebouwen op het terrein in quaestie gelegen. Maar als Lonneker dat zegt, keert het het voorschrift der wet om. De wet zegt: houdt u aan den feitelijken toestand. Als er zulk eene begraafplaats is, moogt gij op niet minder afstand dan van 50 meters bouwen. Van den anderen kant, als er gebouwen zijn, moogt gij op geen minderen afstand dan van 50 meters eene begraafplaats aanleggen.

Nu zegt Lonneker: neen, gij moogt niet bouwen, want er is wel geen feitelijke toestand, maar het moogt eens een feitelijke toestand worden. Dus het bezwaar komt daarop neer: vermoedelijk, welligt, misschien zal er gebouwd worden. Er is dus niets dan eenig vermoeden. Maar nu vraagt gemagtigde: kan dat ooit aanleiding geven tot weigering van den kant van Lonneker?

Men mag aannemen, dat de overheid bevoegd is tusschen beiden te komen: preventief, omdat er private regten kunnen gekrenkt zijn, maar niet vermoedelijk zullen worden.

En waarom dat regt? Omdat voor dat regt der overheid geene regels kunnen gesteld worden. Maar als bloot op grond van vermoedelijke krenking van belangen eene vergunning kan geweigerd worden, kan deze altijd geweigerd worden.

In de tweede plaats grondt zich het besluit van het Gemeentebestuur op het belang der aangrenzende eigenaren. Het Gemeentebestuur is hier dus het orgaan van particuliere eigendommen. Het zegt, dat aan één kant eigendommen liggen. Is er nu werkelijk nadeel, dat aan die aangrenzende eigendommen wordt toegebracht? Neen, want

de grond is in der tijd aangekocht met die bestemming. Dus de belendende eigenaren wisten het. Men kan alzoo niet spreken van nadeel, als aan dat voornemen gevolg wordt gegeven. Nadeel is er altijd; maar om nu juist te zeggen: er komt een kerkhof, en ik wil dáár eene serie van huizen bouwen, dat gaat niet.

In de derde plaats beroept zich het Gemeentebestuur er op, dat er geen behoefte aan uitbreiding bestaat. Maar is het Gemeentebestuur de ware regter om te beslissen, of er behoefte bestaat aan uitbreiding eener bijzondere begraafplaats? Heeft een Gemeentebestuur, als zoodanig, wel iets te maken met een kerkhof? Neen, de ware regter is de overheid, het Bestuur van de *kerkelijke* gemeente; die moet beoordeelen, of er behoefte aan uitbreiding bestaat.

Daarenboven het Gemeentebestuur geeft verlof tot gedeeltelijke uitbreiding, en geeft aan om die uitbreiding aan den anderen kant der begraafplaats tot stand te brengen. Intusschen begint het Gemeentebestuur met zelf te zeggen, dat er aan uitbreiding geen behoefte is.

Het Gemeentebestuur geeft eene statistiek van het aantal Israëlieten, die jaarlijks sterven, en redeneert aldus: in 1870 zijn er zooveel lijken ter aarde besteld; wij nemen in aanmerking de godsdienstige voorschriften, en dan zal nog gedurende veertig jaren de voorhanden ruimte voldoende zijn.

Maar gemagtigde gelooft, dat de slotsom van de beschouwingen van het Gemeentebestuur volstrekt niet aannemelijk is: in de eerste plaats, omdat de cijfers loopen over de jaren 1870 en 1871 en wij nu schrijven 1873, terwijl de toeneming der bevolking bij de Israëlitische gemeente in Enschedé ontzaggelijk groot is. Na de eerste oprigting der begraafplaats is die bevolking wel verdubbeld.

Aangenomen echter, dat er geen behoefte aan uitbreiding bestaat, en dat er wezenlijk plaats heeft benadeeling en belemmering van eigendom; en aangenomen, dat door die uitbreiding de ruimte onttrokken wordt aan het bouwen, wat doet er dat toe?

Volgens art. 14 toch der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n. 65) wordt verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden van eene kerkelijke gemeente aan het Bestuur dier gemeente niet geweigerd, dan wanneer de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet.

Welke zijn nu die voorschriften der wet? Art. 16 zegt het: „Geene begraafplaats wordt aangelegd dan op den afstand van ten minste 50 meters van elke bebouwde kom eener gemeente.“

Dat zijn dus de voorschriften der wet. Er mag dus slechts in één geval verlof tot oprigting eener begraafplaats aan eene kerkelijke gemeente geweigerd worden: als het terrein niet voldoet aan de voorschriften der wet, dat is als zij bevonden wordt binnen 50 meters van de bebouwde kom eener gemeente. Dat is het éénige geval, en in dat geval verkeeren wij niet. Het terrein blijft op verren afstand van 50 meters van de bebouwde kom; er *is* niet eens eene bebouwde kom, en in alle geval wordt het geconstateerd in een officieel stuk van het Gemeentebestuur van Lonneker aan Gedeputeerde Staten van Overijssel.

Dus de éénige reden, waarom het verlof tot oprigting zou *mogen* geweigerd worden, is *niet* aanwezig. Men kan in het algemeen belang slechts in één opzigt het artikel inroepen om het verlof te weigeren, en dat wel in het belang der algemeene gezondheid. Maar het algemeen belang heeft niets te maken met de oprigting of uitbreiding eener bijzondere begraafplaats. Het *kan* nadeelig zijn voor de algemeene gezondheid, als zij komt bij een aantal gebouwen: en dus alleen op dien grond kan het verlof worden geweigerd. Maar gemagtigde kan geen ander algemeen belang uittenken, dat regt tot weigeren zou geven.

Zou de uitbreiding van het kerkhof kunnen worden opgewogen door het algemeen belang, zoo als b. v. door eene vesting, waardoor eene gemeente geheel omsingeld

wordt? Neen, want een kerkhof is in den regel een klein stukje grond. Maar is dat kerkhof nu hier zoodanig ingerigt, dat de ontwikkeling der plaats er eenigzins door gestoord of belemmerd wordt? Ook dat niet. Wij hebben in ieder geval niet te maken met de kom der gemeente, en er is geen enkel algemeen belang gekrenkt. De vraag is toch alleen, of het algemeen belang vordert, dat het verlof tot uitbreiding worde geweigerd.

Kan men zich een kerkhof denken, waardoor niet eenigermate het bijzonder belang wordt gekrenkt? Bijna overal heeft men eigendommen naast een kerkhof, hoe onaangenaam dat ook zij. Maar zou men daarop moeten letten, dan zou eene begraafplaats wel bijna overal onmogelijk zijn.

Noch het algemeen belang noch het privaat belang kan ingeroepen worden om een verlof tot oprigting eener begraafplaats te weigeren. Het aangehaald voorschrift der wet is een zeer juist voorschrift; en dat het geen ander doel heeft dan zoo even door spreker is ontwikkeld, kan men nagaan, als men let op hetgeen bij de wetgevende magt is voorgevallen. Dáár zijn dezelfde argumenten gebezigd als nu door Lonneker worden aangevoerd. Juist dezelfde vrees, dat het bouwen in de gemeente mogt worden tegengegaan. Maar waartoe heeft het geleid? Tot het amendement van den heer Pijnappel; maar dat ging nog zoo ver niet als het verlangen van Lonneker. De heer Pijnappel wilde de vergunning niet hebben geweigerd, maar daarbij schade-loosstelling hebben bepaald. Dat amendement werd echter verworpen met 36 tegen 16 stemmen.

Als dat nu de voorschriften der begrafeniswet zijn, dat in één algemeen belang verlof tot oprigting eener bijzondere begraafplaats mag worden geweigerd, dan blijkt daardoor, dat het dispositief van de resolutie van Gedeputeerde Staten op de wet gegrond is, en dus de oppositie van de gemeente Lonneker is tegen de wet.

Maar nu zegt het Gemeentebestuur: al wat gij zegt, moge zeer waar zijn, maar geldt alleen een eersten aanleg, niet eene uitbreiding van een kerkhof, en als gij dan nog maar die uitbreiding niet doet aan den kant, waar de bebouwde kom der gemeente is; de wet spreekt in ieder geval van geen uitbreiding.

Gemagtigde vraagt, waar die onderscheiding in de wet is te vinden. Aanleg, meent hij, is hetzelfde als uitbreiding, en wat is uitbreiding anders dan voortzetting van een aanleg? Als het waar is, dat de wet niet spreekt van uitbreiding, welnu, dan is ook eene uitbreiding geheel vrij, alleen met die beperking als volgens het Burgerlijk Wetboek is voorgeschreven. En als de wet geene uitbreiding kent, komen wij tot ons eigen gebied terug.

Op deze en andere gronden meent gemagtigde te kunnen besluiten, dat het verzoek van Lonneker niet is in overeenstemming met de wet.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil tusschen de gemeenten Arnhem en Deventer over de woonplaats van Maria Elisabeth Huberts tijdens hare verpleging in het krankzinnigengesticht te Utrecht.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! De krankzinnige Maria Elisabeth Huberts, geboren te Arnhem op 8 Mei 1833, is kort na het bereiken van haren meerderjarigen leeftijd, op 5 Junij 1856, geplaatst in het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te Zutphen, en dáár verpleegd voor rekening der gemeente Arnhem. Die verpleging

duurde voort tot 13 September 1872, toen hare moeder, de weduwe Huberts, geboren van Rossum, wonende te Utrecht, die door den Kantonregter te Utrecht op 15 October 1861 over hare dochter tot curatrice benoemd was, haar in het Zutphensche gesticht bezocht en van dáár medenam, zonder voorkennis van het Bestuur of van den eersten Geneesheer. Regenten van het gesticht gaven kennis aan den Officier van Justitie, daar zij het vrije verkeer dier krankzinnige in de maatschappij gevaarlijk achtten, en noteerden haar op het register als niet hersteld ontslagen. Op 24 September 1872, dus op den elfden dag daarna, werd zij geplaatst in het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te Utrecht, op eene voorloopige magtiging, verleend op grond van een declaratoir van den Geneesheer H. Brom, te Utrecht; doch de Regtbank besliste, dat geene nieuwe magtiging tot hare verpleging in dat gesticht vereischt werd, vermits de laatste magtiging, van 26 Junij 1872, tot hare verdere verpleging voor één jaar in een erkend geneeskundig gesticht voor krankzinnigen niet gezegd kon worden te zijn vervallen door een ontslag, dat niet is verleden na herstel.

Regenten gaven van dit een en ander kennis aan den Commissaris des Konings in de provincie Utrecht, omdat er verschil van meening bestond over de vraag, of het ontslag, hoewel de patiente niet was verbeterd, uit het gesticht te Zutphen is een ontslag, als bedoeld bij art. 15 der wet van 1 Junij 1870, en of alzoo de verpleegkosten, nu te maken, blijven moeten voor rekening der gemeente Arnhem, of wel komen ten laste van Utrecht.

Burgemeester en Wethouders van Utrecht beweren, dat de lijdereuse, door hare moeder op eene arglistige wijze uit het gesticht te Zutphen ontvoerd, zonder voorkennis van het Bestuur van dat gesticht, niet is ontslagen volgens art. 15 der gezegde wet van 1870, zoodat hare verplegingskosten nog steeds blijven moeten voor rekening van Arnhem. Het Gemeentebestuur van Arnhem daarentegen, hoewel erkennende, dat de patiente niet als hersteld is ontslagen, beweert, dat zij, feitelijk het Zutphensche gesticht verlaten hebbende en daarom van het register aldaar afgevoerd, nu op nieuw geplaatst te Utrecht, armlastig is geworden te Utrecht, waar hare moeder-curatrice woonachtig is.

Utrecht repliceert, dat die opname te Utrecht van de nog steeds in krankzinnigen toestand geblevene Maria Elisabeth Huberts niet als eene hernieuwde verpleging is te beschouwen, vooral ook, omdat zij op de laatst verleende nog loopende regterlijke magtiging in het gesticht te Utrecht zich bevindt. Arnhem antwoordt daarop: "Ware er bij hare komst te Utrecht dadelijk van hare krankzinnigheid gebleken en zij dus als eene ontvlugte, onmiddellijk naar hare vroegere verblijfplaats te Zutphen teruggevoerd, dan zouden wij geene bedenkingen kunnen maken tegen de verdere betaling der verpleegkosten; maar nu zij eerst na een tijdsverloop van elf dagen andermaal geplaatst is in een ander gesticht (te Utrecht), is dit als eene nieuwe verpleging te beschouwen. *In casu* kan, in den zin van art. 15 der wet van 1870, geene sprake zijn van voortzetting der verpleging, nu die geschiedt in een ander gesticht buiten voorkennis en toestemming van Arnhem's Gemeentebestuur." Tegenover de omstandigheid, dat de krankzinnige eerst na eenige dagen weder in een gesticht werd opgenomen, voert Utrecht weder aan, dat, toen zij door hare moeder heimelijk uit het gesticht te Zutphen was medegenomen, het Bestuur van dat gesticht reeds den volgende dag aan den Officier van Justitie daarvan kennis gaf, met verklaring, dat het vrije verkeer der lijdereuse in de maatschappij op den duur niet zonder gevaar was te achten. Hadden Burgemeester en Wethouders van Utrecht geweten, dat zij uit het gesticht te Zutphen was ontvoerd, zij zouden onmiddellijk haar weder derwaarts hebben doen brengen.

Gedeputeerde Staten van Gelderland en van Utrecht zijn eenstemmig van gevoelen, dat de gemeente Arnhem tot de betaling der verdere verplegingskosten voor Maria

Elisabeth Huberts gehouden is, krachtens meergemeld art. 15 der wet van 1870, daar zij wel het gesticht te Zutphen feitelijk heeft verlaten, maar er niet, volgens den zin van dat wets-artikel, uit is ontslagen, dat is hersteld ontslagen; en hare plaatsing in het Utrechtsche gesticht dus niet als eene nieuwe verpleging is aan te merken. Van eene nieuwe verpleging kan, huns inziens, eerst dan sprake zijn, als de eerste door herstel der lijderesse heeft opgehouden, niet, als zij, heimelijk uit een gesticht ontvoerd, krachtens de nog loopende magtiging in een ander gesticht wordt opgenomen.

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen; ik meen alzoo met het medegedeelde voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Achttiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 30 Julij 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Mr. K. A. Meeussen ,
Mr. C. H. B. Boot ,
Mr. C. J. van Vladeracken .

Commies van Staat, Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 9 dezer, no. 45, houdende beschikking op *het beroep van Gebroeders Meijer, te Appingedam, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij de vergunning tot het zouten en droogen van vellen is ingetrokken* (zie het verslag over deze zaak op blz. 231—234).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van de firma Gebroeders Meijer, te Appingedam, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 16 December 1872, no. 77, houdende intrekking der vroeger aan genoemde firma verleende vergunning om in het huis no. 292, in de Dijkstraat, vellen te zouten en te droogen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 Junij 1873, no. 30;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 1 Julij 1873, no. 197, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat het Gemeentebestuur van Appingedam, bij besluit van 8 Mei 1867, n. 39, de

boven omschreven vergunning heeft verleend, onder voorwaarde: 1°. dat aan de westzijde van het huis geen luik of opening mag zijn; 2°. dat de vergunning ten allen tijde door Burgemeester en Wethouders kan worden ingetrokken;

dat eenige bewoners van naburige perceelen zich in het vorige jaar bij het Gemeentebestuur hebben beklaagd, dat, vooral bij warm weder, de huiden eenen ondragelijken, voor de gezondheid zeer nadeeligen stank verspreiden in de buurt, en zelfs in de omliggende huizen;

dat de Burgemeester en Wethouders, na een ingesteld onderzoek, de in 1867 verleende vergunning hebben ingetrokken;

dat een gemeentebestuur zeker bevoegd, en zelfs verplicht is aan regtmatige klāgten over hinder of nadeel, die van eene fabriek of nijverheids-onderneming worden onderzonden, zooveel mogelijk te gemoet te komen, door het opleggen van nadere voorwaarden; maar dat eene eenmaal verleende vergunning niet kan worden ingetrokken, zolang de concessionaris niet nalatig is om de gestelde voorwaarden op te volgen;

dat toch het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 geene provisjonnele vergunningen kent in dien zin, dat de fabriek of de nijverheids-onderneming ieder oogenblik voor opheffing vatbaar zou zijn;

dat hiertegen niets kan afdoen, dat de vergunning *in casu* is verleend onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat zij ten allen tijde mag worden ingetrokken, omdat het aan een gemeentebestuur niet vrijstaat zich, door het maken van een voorbehoud in eene verleende vergunning, een regt te scheppen om de opruiming te bevelen, waar de organieke verordening dat regt niet heeft verleend;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen de beschikking van Burgemeester en Wethouders van Appingedam van 16 December 1872, waarbij de vergunning, aan de firma Gebroeders Meijer verleend om vellen te zouten en te droogen, is ingetrokken.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 9 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het geschil tusschen de gemeenten Uden en Nistelrode over het onderhoud der Erpsche of Esptsche brug.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Tusschen de gemeenten Uden en Nistelrode, in Noordbrabant, loopt een weg, die de scheiding uitmaakt tusschen die beide gemeenten. Op het punt, waar die weg wordt doorsneden door een riviertje, genaamd de Leygraaf, bestond vóór 1826, sedert onbegrijpelijk jaren, eene brug, welke omstreeks het genoemd jaar, geheel versleten zijnde, op last van het Gemeentebestuur van Uden werd geamoveerd. Die brug heette meestal de Erpsche of Esptsche brug; in enkele stukken wordt zij genoemd de Derpsche brug; beide benamingen schijnen te kunnen gebezigd worden, daar die streek de Erpt heet en er een gehucht bij ligt, dat Derp heet, ten zuiden van Bedaf.

Op de klage van Burgemeester en Wethouders van Nistelrode aan Gedeputeerde Staten over den daardoor door hunne gemeentenaren ondervonden wordende last, gaven Burgemeester en Wethouders van Uden destijds te kennen, dat zij die brug hadden laten afbreken, als zijnde geheel versleten; dat dat zoogenaamd riviertje de Leygraaf niet veel meer is dan een treksloot, die veelal acht maanden van het jaar droog is, zoodat men er dan kan doorheen rijden; dat te dier plaatse eene brug eigenlijk onnoodig is, en dat men gezorgd had om er een goeden vonder te leggen, voldoende voor de behoefte tot overgang.

De toenmalige Districts-Commissaris te Boxmeer was van oordeel, dat het Gemeentebestuur van Uden onbevoegdlijk die brug had doen wegruimen, en gaf aan Gedeputeerde Staten in overweging om dat Bestuur aan te schrijven om de gemelde brug als van ouds te herstellen. Gedeputeerde Staten hebben daarop bij besluit van 9 Junij 1826 het Gemeentebestuur van Uden gelast „om te zorgen, dat onverwijld terzelfder plaatse, alwaar de bedoelde brug gelegen heeft, en die hetzelfde, als oud en versleten zijnde, heeft doen wegruimen, eene andere en behoorlijke brug worde gelegd en onderhouden, en om, zoo noodig, tot vinding der daartoe vereischte kosten dadelijk aan hen, Gedeputeerde Staten, eene voordragt te doen.“

Toen, een jaar later, nog geen gevolg aan dat bevel was gegeven en Nistelrode zich daarover beklaagd had, hebben Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 22 Junij 1827, met uitdrukking van hun ongenoegen over Uden's nalatigheid in het voldoen aan het ontvangen bevel, dat Bestuur andermaal aangeschreven tot nakoming van den last van 1826, en opgedragen aan den Districts-Commissaris, binnen veertien dagen te rapporteren, welk gevolg door Uden aan dit hernieuwd bevel werd gegeven, „ten einde, daartoe termen zijnde, zoodanige meer efficacieuse maatregelen te kunnen nemen, als Gedeputeerde Staten tot handhaving hunner autoriteit en nakoming hunner besluiten zullen noodig achten.“ Het blijkt, dat die aanschrijving wel gevolg heeft gehad. Dusverre het voorgevallene in 1826 en 1827.

In het begin van 1872 schreven Burgemeester en Wethouders van Uden aan hunne ambtgenooten te Nistelrode, dat die brug herstelling vorderde. „Die brug“ — zoo schreven zij verder — „eertijds en volgens de natuur gemeenschappelijk, is sedert lang, op grond van een vroeger besluit van Gedeputeerde Staten, door Uden alléén onderhouden. Het Gemeentebestuur van Uden besloot nu zich aan dat eenzijdig onderhoud te onttrekken, in de overtuiging, dat zoodanig besluit niet verbindende is om aan eene gemeente lasten op te leggen ten bate van eene andere.“ Zij stelden daarom aan Burgemeester en Wethouders van Nistelrode voor om de brug in gemeenschappelijk onderhoud te nemen.

Door het Bestuur van Nistelrode gevraagd naar de gronden voor de bewering, dat de besluiten van 1826 en 1827 van Gedeputeerde Staten niet meer verbindende zouden zijn, gaven Burgemeester en Wethouders van Uden ten antwoord: „dat zij grootelijks in twijfel trokken, of het Collegie van Gedeputeerde Staten de gerechtigde magt is om een gemeenschappelijken last aan de ééne gemeente te ontnemen, om dien op de andere te doen drukken.“

Burgemeester en Wethouders van Nistelrode gaven van dit een en ander kennis aan Gedeputeerde Staten met verzoek om het Gemeentebestuur van Uden aan zijne verplichtingen te dezen aanzien te herinneren.

Door Gedeputeerde Staten, daarop gehoord, berigte de Raad van Uden, dat het wel schijnt te blijken, dat het leggen en onderhouden der brug in 1826 door het Provinciaal aan Uden's Gemeentelijk Bestuur is opgelegd geworden als eene straf vóór de benadering der oude materialen van de vorige oude brug. Daargelaten nu, — schrijven zij — „of die lastgeving strookt met regt en billijkheid, en of onze voorzaten goed of kwalijk hebben gehandeld met zich goedwillig daaraan te onderwerpen, en zich met het geheele onderhoud dier brug te belasten, achten wij ons grootelijks bezwaard om ten deze hun voetspoor te volgen. Immers de brug is gelegen voor de eene helft op het grondgebied van deze gemeente, en voor de andere helft op het grondgebied van de gemeente Nistelrode. Hieruit trekken wij het natuurlijk gevolg, dat wij voor Uden alleen het onderhoud niet moeten of mogen overnemen: niet *moeten*, omdat het eene tegennatuurlijke onbillijkheid is, geheel in strijd met hetgeen vóór het incident altijd plaats had; en niet *mogen*, omdat wij ons geheel onbevoegd achten om op het grondgebied eener andere gemeente werken, als het onderhavige, aan te leggen en te onderhouden.” Zij komen dus tot de conclusie, dat het besluit van 1826 ondoelmatig was, en althans niet overeen te brengen met de constitutionele beginselen, waarop ons regeringsstelsel thans rust, en verzoeken derhalve, dat, zoo er nog eenige kracht aan dat besluit is toe te kennen, het moge worden ingetrokken.

De Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, wien de correspondentie over die brug werd medegedeeld, geeft aan Gedeputeerde Staten als zijn gevoelen op, dat het thans billijk voorkomt, dat die Erptsche of Derpsche brug worde beschouwd als ten laste der beide gemeenten: elk voor de helft, omdat zij op de grensscheiding ligt, weshalve hij aanraadt om, met afwijking van het besluit van 1826, het gemeenschappelijk onderhoud der brug aan de beide gemeenten op te dragen. Uden vereenigde zich met dat advies, doch Nistelrode niet, zoo als was te verwachten. Gedeputeerde Staten schreven een half jaar daarna aan Burgemeester en Wethouders van Uden, dat zij geen grond hadden gevonden tot intrekking van het besluit van 9 Junij 1826, en dus aandrongen op de herstelling en verder behoorlijk onderhoud der brug, voor rekening van Uden. Op een brief van 12 December 1872, hoe het met die herstelling stond, berigten Burgemeester en Wethouders van Uden aan Gedeputeerde Staten, dat het seizoen en de hooge waterstand niet gedoogen er iets aan te doen, en dat er geen bezwaar was dat werk tot het volgend voorjaar uit te stellen. Evenwel rigtte de Gemeenteraad van Uden op 24 Januarij 1873 een request aan den Koning, waarin hij, na uiteenzetting van den loop der zaak — overeenkomende met het medegedeelde — verzoekt Zijner Majesteits beslissing in het geschil tusschen Uden en Nistelrode, en wel bepaaldelijk, dat de Koning zal vernietigen de besluiten van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9 Junij 1826 en 22 Junij 1827, als niet strookende met de constitutionele beginselen, waarop ons tegenwoordig regeringsstelsel gebouwd is. In dat request wordt gezegd, „dat vóór 1826 de brug in geschil voortijds steeds ten laste der twee gemeenten is geweest.”

Gedeputeerde Staten, door den Minister van Binnenlandsche Zaken op dat adres gehoord, adviseren tot afwijzing van Uden's verzoek, op de volgende gronden: „Reeds in 1827 eene bestlste zaak geworden, is (zeggen Gedeputeerde Staten) het daartoe strekkend besluit van Gedeputeerde Staten in kracht van gewijsde gegaan, zonder dat daarop van de zijde van Uden is teruggekomen: dat besluit is door Uden zonder tegenstand uitgevoerd, niet alleen wat den bouw, ook wat het onderhoud betreft. Die brug behoort ongetwijfeld alleen aan Uden, in den zin van art. 230 der gemeente-

wet; en Uden kan zich, volgens art. 231 dier wet, aan dat onderhoud niet onttrekken, zoolang het niet bewijst, dat een ander tot dat onderhoud verplicht is. In die zienswijze heeft bij Gedeputeerde Staten geene verandering gebragt het rapport van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat. Dat rapport heeft hun aanleiding gegeven om eene schikking tusschen de beide gemeenten te beproeven; toen echter Nistelrode weigerde op eene sinds bijna vijftig jaren afgedane zaak terug te komen, hebben Gedeputeerde Staten daarin berust, omdat, huns inziens, de omstandigheid, dat een publiek werk gedeeltelijk ligt op het grondgebied eener andere gemeente, geene aanleiding kan geven om van den regel, in art. 231 der gemeentewet gesteld, af te wijken. Ook in de brieven van 1826 en 1827 heeft Uden met geen woord gewag gemaakt van eenige verplichting voor Nistelrode om bij te dragen in de kosten van daarstelling of onderhoud.

Bij eenen brief, op 7 April aan 's Raads Afdeeling ingezonden, verklaart de Gemeenteraad van Nistelrode zich te beroepen op de verjaring, zijnde de brug, bijna vijftig jaren geleden, door Uden gelegd en voortdurend onderhouden.

Daar de Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in zijn bereids aangehaald schrijven aan Gedeputeerde Staten gewag had gemaakt van een vroeger door hem ingediend rapport van 26 Julij 1871, heeft de Afdeeling voor de geschillen van bestuur mededeeling gevraagd van laatstbedoeld stuk. Het strekt slechts als geleidebrief van een rapport van den Ingenieur in het 1ste arrondissement over den staat der waterleiding de Leigraaf, en over die brug in quaestie, welke dáár gezegd wordt wel in slechten toestand te verkeer en derhalve herstelling te behoeven, doch nog geen gevaar op te leveren voor het verkeer, zelfs al mogten met der tijd de vleugels dier brug instorten.

Omtrent de door 's Raads Afdeeling tevens gedane vraag om inlichting, wie de vorige brug, vóór 1826, heeft gelegd en onderhouden, verklaren Gedeputeerde Staten geene inlichtingen te kunnen geven. Zij zenden te dien einde slechts op de daaromtrent ontvangen brieven van de gemeentebesturen van Uden en Nistelrode. Uden beweert, dat de kosten van aanleg en onderhoud vóór 1826 *moet* geweest zijn gemeenschappelijk met Nistelrode, en beroept zich tot staving daarvan bepaaldelijk op het raadslid Advokaat Rijkers, die dit weet, deels door hetgeen hij vroeger daarover van zijn vader heeft vernomen, deels door eigen bevinding; terwijl Burgemeester en Wethouders van Nistelrode uit het stilzwijgen der gemeenterekeningen, nagezien van 1801 tot en met 1826, omtrent eenige betaling te dier zake, afleiden, dat hunne gemeente nooit iets in de kosten heeft bijgedragen, en zich mede op de verklaringen van gemeenteleden beroepen, die nooit gehoord hebben, dat Nistelrode er iets aan betaald heeft, wat zij toch zouden moeten weten, als het had plaats gehad.

Uit dat nazien van Nistelrode's gemeenterekeningen nam 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur aanleiding om te vragen, dat een dergelijk onderzoek ook te Uden mogt worden ingesteld. Dit had plaats, maar leverde mede niets op. Zoomin hier, als vroeger te Nistelrode gebleken was, werd eenige post van uitgaaf, aan die brug besteed, gevonden, hetgeen daaruit verklaard moet worden, dat vroeger niet, gelijk nu geschiedt, het voorwerp van uitgaaf bepaald in de rekeningen werd omschreven, en er nog twee andere bruggen zijn op de grensscheiding tusschen de twee bedoelde gemeenten.

Gedeputeerde Staten, deze nadere brieven van de beide gemeentebesturen aan deze Afdeeling inzendende, meenen hare aandacht bijzonder er op te moeten vestigen, dat het hier geldt eene in 1827 definitief besliste zaak — dat het toenmalig bevel aan Uden tot het leggen en onderhouden der brug in kracht van gewijsde is gegaan — en dat het Bestuur van Uden, en wat den bouw betreft, en wat betreft het onderhoud, er volledige uitvoering aan heeft gegeven.

De **VOORZITTER**: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. het beroep van den Raad der gemeente Valburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, betreffende de aanstelling van een derden Veldwachter.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad **MEEUSSEN**. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Krachtens 's Konings magtiging is dit geschil van bestuur op den 18 Junij ll. bij deze Afdeling aanhangig gemaakt.

De Commissaris des Konings in de provincie Gelderland heeft vermeend, dat het getal der veldwachters in de gemeente Valburg van twee op drie moest worden gebragt. Daarvan werd kennis gegeven aan het Gemeentebestuur en aan Gedeputeerde Staten. Toen het bleek, dat het Gemeentebestuur van Valburg ongeneigd was op de gemeentebegrooting gelden uit te trekken voor de bezoldiging enz. van den derden Veldwachter, hebben Gedeputeerde Staten, bij besluit van 4 Februarij ll., goedgevonden in de begrooting van uitgaven der gemeente Valburg voor 1873 den post voor jaarwedden en kleeding van twee veldwachters te wijzigen, door dien te doen luiden voor drie veldwachters en te verhoogen, art. 6e van hoofdstuk I, afdeling 1, met *f* 250, art. 6d met *f* 50, en art. 6e, wapens voor de veldwachters, met *f* 25.

Toen de Gemeenteraad weigerachtig bleef in de begrooting middelen aan te wijzen om die verhooging van uitgaven te bestrijden, hebben Gedeputeerde Staten, bij besluit van 26 Februarij ll., den post voor onvoorziene uitgaven der begrooting van de gemeente Valburg, voor het jaar 1873, verminderd met de som van *f* 325.

De Commissaris des Konings heeft op den 20 Maart ll. den derden Veldwachter benoemd op eene jaarwedde van *f* 250.

De Raad der gemeente Valburg heeft in zijne vergadering van 27 Maart ll. besloten zich in beroep bij den Koning te voorzien tegen de voormelde besluiten van 26 Februarij door Gedeputeerde Staten, en van 20 Maart door 's Konings Commissaris genomen, met verzoek, dat deze besluiten zouden gesteld worden buiten werking.

Als grond werd opgegeven, dat een derde Veldwachter niet noodig is, aangezien de dienst door twee veldwachters, indien zij voor de dienst geschikte personen zijn, naar behooren kan worden waargenomen; en de plaatselijke inkomsten der gemeente in ongunstigen toestand verkeeren, zoodat zooveel mogelijk onnoodige uitgaven moeten vermeden worden.

Dat adres is gesteld, tot consideratie en advies, in handen van Gedeputeerde Staten, die, blijkens hun amtsberigt van 3 Junij ll., opmerken, dat Burgemeester en Wethouders het raadsbesluit eerst den 20 Mei hebben ingezonden aan den Koning, zoodat, strikt genomen, de termijn voor het beroep verlopen is; dat zij echter op die omstandigheid niet willen drukken, omdat de Burgemeester ten onregte geweigerd heeft tijdig het raadsbesluit uit te voeren; dat de Gemeenteraad echter is niet-ontvankelijk in zijn beroep; dat toch de Commissaris des Konings, volgens art. 191 der gemeentewet, de bevoegdheid heeft te beoordeelen, of er noodzakelijkheid bestaat het getal der veldwachters te verhoogen, en bij bevestigend oordeel die dan te benoemen en hunne bezoldiging vast te stellen; dat de uitgaven, daarvoor noodig, dan krachtens de wet ten laste der gemeente komen; en dat zij Gedeputeerde Staten daarom, krachtens art. 212 der gemeentewet, de begrooting hebben gewijzigd; dat

tegen besluiten, genomen ter uitvoering van de artt. 191 en 212 der gemeentewet, geen hooger beroep openstaat.

Bij deze Afdeeling is ingekomen een overzicht van de begrooting der gemeente Valburg voor 1873, door Burgemeester en Wethouders ingezonden, waaruit de ongunstige toestand der gemeentelijke middelen zou moeten blijken.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Negentiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 10 September 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 16 Julij ll., n°. 7, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Ulestraten van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, houdende bevel tot sluiting der begraafplaats van de Roomsche-Katholieke gemeente te Ulestraten* (zie het verslag over deze zaak op blz. 260, 261).

Het besluit is van den folgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van het Gemeentebestuur van Ulestraten van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd. 21 Februarij 1873, 2de Afdeeling, B, litt. 2744/3 T, houdende bevel tot sluiting van de begraafplaats in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1873, n°. 41;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 7 Julij 1873, n°. 291, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat het ingesteld beroep is gedagteekend 25 April 1873;

dat artt. 45 en 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) voor hooger beroep slechts eenen termijn toekennen van ééne maand;

dat het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waartegen het beroep is ingesteld, is van 21 Februarij 1873, en derhalve de termijn voor het beroep reeds op 22 Maart 1873 was verstreken;

dat derhalve het beroep is niet-ontvankelijk;

Gelet op de artt. 45 en 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door het Gemeentebestuur van Ulestraten ingesteld beroep te verklaren niet-ontvankelijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 16 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

2°. van den 23 Julij ll., n°. 3, houdende beschikking op *het beroep van de weduwe G. Boers, geboren Lavors, te Breda, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 280, 281).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van de weduwe Boers, geboren Lavors, te Breda, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 1 Mei ll., G, n°. 81, 6de Afdeling, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 8 Julij 1873, n°. 43;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12 Julij 1873, n°. 229, 4de Afdeling;

Overwegende:

dat Joannes Antonius Boers, zoon van appellante, loteling der nationale militie voor Breda van dit jaar, voor de dienst is aangewezen als opvolgend nummer ten gevolge der vrijstelling van Bernardus Engbersen, insgelijks loteling van dit jaar voor Breda;

dat Bernardus Engbersen is de jongste zoon uit een gezin van zes broeders, waarvan de oudste zijnen vijfjarigen diensttijd heeft vervuld; de tweede, na in 1856,

1857 en 1858 telkens voor een jaar van de dienst te zijn vrijgesteld, in 1859 tot nummervwisselaar heeft gesteld zijnen broeder Pieter, die na volbragten vijfjarigen diensttijd is ontslagen, de derde, Pieter, een nummer heeft getrokken, dat hem niet tot de dienst verplichtte, de vierde krachtens art. 190 der militiewet is vrijgesteld, en de vijfde in 1871 is ingelijfd en zich werkelijk bij zijn corps in dienst bevindt;

dat Bernardus, door den Militieraad voor de dienst aangewezen, door Gedeputeerde Staten bij besluit van 1 Mei ll. daarvan is vrijgesteld, op grond, dat de dienst van zijnen broeder Pieter, die als nummervwisselaar voor zijnen ouderen broeder optrad, als plaatsvervanger moet beschouwd worden, en derhalve regt geeft op vrijstelling;

dat art. 50, 7°, der militiewet vrijstelling wegens broederdienst verleent, wanneer de broeder zijnen vijfjarigen diensttijd heeft doen volbrengen of aanvullen door plaatsvervanging;

dat de vraag, of de dienst, gepraesteerd ingevolge de bepalingen der vroegere wet op de nationale militie, die was van eenen plaatsvervanger, moet worden beoordeeld naar de bepalingen dier vroegere wet;

dat art. 99 der wet van 8 Januarij 1817 (*Staatsblad* n°. 1) aan eenen broeder toestaat voor zijnen broeder in dienst te treden, al had hij ook slechts den ouderdom van 18 en de lengte van 5 voeten, Rijnlandsche maat, zonder dat eenige betaling op den voet van art. 98 zou behoeven te geschieden; dat dit artikel is geplaatst in de afdeeling, handelende over plaatsvervanging en nummervwisseling; dat het wordt voorafgegaan en opgevolgd door bepalingen, enkel handelende over plaatsvervanging, en eerst in art. 109 de nummervwisseling wordt geregeld; dat de dienst, in art. 99 bedoeld, dus is die van eenen plaatsvervanger; dat dan ook in dien geest is beslist bij Koninklijk besluit van 21 Maart 1824, n°. 97;

dat bij gevolg Pieter Engbersen geacht moet worden als plaatsvervanger voor zijnen ouderen broeder gediend te hebben, zoodat de loteling Bernardus zich op de dienst van drie broeders kan beroepen;

dat derhalve Gedeputeerde Staten van Noordbrabant terecht bij hun besluit van 1 Mei ll., G, n°. 81, genoemden loteling van de dienst hebben vrijgesteld;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van den 13 Mei ll., G, n°. 81, 6de Afdeeling, het verzoek van adressante te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 23 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

3°. van den 23 Julij ll., n°. 5, houdende beslissing van het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Hermanus Muis (zie het verslag over deze zaak op blz. 253—257).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Hermanus Muis;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1873, no. 15;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 12 Julij 1873, no. 236, 7de Afdeling;

Overwegende:

dat Hermanus Muis, geboren te Hoogeveen op 1 Januarij 1804, in het jaar 1870 het schip *de Twee Gebroeders*, waarop hij sinds jaren verblijf hield, heeft verlaten en eene kamer heeft betrokken te Wageningen, waarheen hij zijne meubelen uit het schip heeft overgebracht; dat hij zich tevens heeft laten afschrijven uit het bevolkingsregister te Genemuiden en doen inschrijven te Wageningen; dat hij dan ook werkelijk in die gemeente ettelijke maanden heeft gewoond en dáár woonplaats verkregen;

dat hij in November van datzelfde jaar die gemeente heeft verlaten en andermaal het schip heeft betrokken, waarheen ook de meubelen zijn teruggebracht;

dat uit deze omstandigheid mag worden opgemaakt, dat hij geen voornemen koesterde te Wageningen terug te keeren;

dat door dien terugkeer naar het schip en zijn voornemen om daarop te verblijven, genoemde Muis ophield woonplaats te hebben te Wageningen;

dat hij met dat schip daarna heen en weder is gevaren, Tiel en andere plaatsen heeft bezocht, en eindelijk, te Rotterdam gekomen, het schip heeft verkocht, en in een logementje in het voorjaar van 1872 enkele dagen heeft vertoefd;

dat hij van dáár door zijn zoon is afgehaald en naar Arnhem gebracht, omdat hij krank van zinnen was;

dat hij te Arnhem bij zijn zoon heeft gelogeed, maar steeds rondzwierf om godsdienstige voordragten te houden, totdat hij in April 1872 in verpleging werd opgenomen;

dat hij dus, na zijn vertrek uit Wageningen steeds zwervende gebleven, geene nieuwe woonplaats heeft verkregen;

dat wel in Mei 1872 door het Gemeentebestuur van Wageningen een certificaat van onvermogen omtrent Hermanus Muis is afgegeven, doch dit slechts geschiedde, omdat hij aldaar nog in de bevolkingsregisters stond ingeschreven, en daaruit niet kan worden afgeleid, dat hij steeds woonplaats aldaar had behouden;

dat alzoo Hermanus Muis behoort te worden gerangschikt onder hen, wier woonplaats binnen het Rijk niet is te vinden, en de kosten zijner overbrenging en verpleging mitsdien, volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar, en verpleging in het krankzinnigengesticht te Deventer van Hermanus Muis door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling

voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer ter informatie.

Vevey, den 23 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

4°. van den 23 Julij ll., no. 19, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Maastricht en Ulestraten over de woonplaats van Maria Bouwens tijdens hare opname in het krankzinnigengesticht te Maastricht* (zie het verslag over deze zaak op blz. 244—247).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil tusschen de gemeenten Maastricht en Ulestraten over de woonplaats van Maria Bouwens tijdens hare opnemng in het krankzinnigengesticht te Maastricht op 4 Mei 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1873, n°. 27;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 14 Julij 1873, n°. 307, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Maria Bouwens, op 4 Januarij 1794 te Ulestraten geboren, na een veertienjarig verblijf in Maastricht, in Junij 1870 met al de roerende goederen, welke zij bezat, is gaan inwonen bij een harer halve broeders te Ulestraten; dat zij destijds van het bevolkingsregister te Maastricht is afgeschreven en ingeschreven te Ulestraten; dat zij dáár is blijven wonen tot 18 April 1872;

dat, toen een harer broeders haar met al hare meubelen heeft gebragt bij Timmers, meubelmaker te Maastricht, zij de meubelen heeft nedergezet, zeggende, dat ze moesten opgemaakt worden, en onmiddellijk daarna naar Ulestraten is teruggekeerd;

dat zij dien nacht door Timmers is geherbergd, die haar echter te kennen gaf haar niet langer te kunnen houden, daar hij oordeelde, dat zij niet wel bij het hoofd was; dat zij daarna vijf nachten bij Meurs, bij wien zij vroeger had gewoond, heeft doorgebracht, en over dag bij Timmers verblijf heeft gehouden;

dat daarop haar broeder, aan wien Timmers had laten weten, dat hij haar niet langer in huis kon houden, haar is komen halen en voor haar te Maastricht eene kamer heeft gehuurd, welke zij terstond heeft betrokken, doch reeds den volgenden morgen weder verlaten; dat zij daarna nog achtereenvolgens bij twee gezinnen te Maastricht eene gehuurde kamer heeft bewoond, de eene een half uur, en de andere vier dagen lang, en zich eindelijk op 29 April met een voertuig, waarop al hare

meubelen geladen waren, heeft doen brengen naar Ulestraten, waar zij weder bij haren broeder wilde gaan inwonen;

dat zij, tijdens haar verblijf te Maastricht, aan iedereen, met wien zij te doen had, voorgekomen is niet wel bij het hoofd te zijn, en ook op de reis naar Ulestraten vele blijken van verstandsverbijstering gegeven heeft;

dat haar broeder te Ulestraten haar niet in huis heeft willen nemen, waarop de voerman haar weder naar Maastricht gebragt heeft; dat zij onder het terugrijden den Burgemeester van Ulestraten, dien zij op den weg ontmoetten, een bewijs van woonplaats-verandering gevraagd heeft, waarvoor deze gezegd heeft te zullen zorgen, en dat dan ook later te Maastricht bezorgd is;

dat de voerman, te Maastricht gekomen, zich gewend heeft tot de politie, die aan Maria Bouwens huisvesting verleend heeft, totdat zij op 4 Mei, na verkregen regterlijke magtiging, in het krankzinnigengesticht te Maastricht geplaatst is;

dat uit deze feiten volgt, wat betreft het tijdvak van Junij 1870 tot 18 April 1872, dat Maria Bouwens toen woonplaats had te Ulestraten, hetgeen dan ook niet betwist wordt;

wat betreft de dagen van 18 tot 29 April 1872, dat zij toen wel uit Ulestraten afwezig geweest is en zich te Maastricht heeft opgehouden, maar dat er geene bepaalde vestiging in deze gemeente heeft plaats gehad;

dat Maria Bouwens ook in zoodanigen toestand verkeerde, dat haar naauwelijks een duidelijk voornemen omtrent het kiezen van een hoofdverblijf kan worden toegeschreven; dat echter, voor zoover zij nog mogt kunnen geacht worden tot het hebben van zoodanig voornemen in staat geweest te zijn, de op haar eigen verlangen op 29 April gedane reis naar Ulestraten zou bewijzen, dat zij laatstelijk dáár, en niet te Maastricht wilde wonen;

eindelijk wat betreft den terugtocht naar Maastricht en haar volgend verblijf aldaar, dat zij daarbij niet zelve de handelende persoon is geweest, maar de voerman en vervolgens de politie voor haar hebben gehandeld; dat dan ook uit de op dien terugtocht bij eene toevallige ontmoeting met den Burgemeester van Ulestraten gedane aanvraag om een bewijs van woonplaats-verandering niet kan afgeleid worden, dat zij het ernstige voornemen zou gehad hebben hare woonplaats te Maastricht te vestigen; dat zij dus moet geacht worden hare woonplaats te Ulestraten, ook na 18 April 1872, te hebben behouden;

Gelet op de wet op het arbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Ulestraten aan te wijzen als de gemeente, waar Maria Bouwens woonplaats had, toen op 4 Mei 1872 magtiging werd gevraagd en verleend tot hare opneming in het krankzinnigengesticht te Maastricht.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 23 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEEERT, L. D.

5°. van den 23 Julij ll., n°. 26, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Cuyk en St. Agatha van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan twee besluiten van den Raad dier gemeente van 27 Februarij bevorens, strekkende: 1°. om, met toepassing van art. 20 der wet, regelende het lager onderwijs, op het gehucht Vianen, aldaar een Hoofd- of Hulp-Onderwijzer te plaatsen; 2°. om de jaarwedde van dien Onderwijzer te bepalen op f 400* (zie het verslag over deze zaak op blz. 276, 277).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van het Gemeentebestuur van Cuyk en St. Agatha van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 19 Maart 1873, G, n°. 27, 5de Afdeeling, waarbij goedkeuring is onthouden aan twee besluiten van den Raad dier gemeente van 27 Februarij bevorens, strekkende:

1°. om, met toepassing van art. 20 der wet, regelende het lager onderwijs, op het gehucht Vianen, een Hoofd- of Hulp-Onderwijzer te plaatsen;

2°. om de jaarwedde van dien Onderwijzer te bepalen op f 400;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 8 Julij 1873, n°. 32;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 15 Julij 1873, n°. 206, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Cuyk, na daartoe bekomen bevel van Gedeputeerde Staten, bij besluit van 30 Julij 1870, de oprigting heeft bevolen eener school voor lager onderwijs in het gehucht Vianen;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 2 September 1870 goedkeuring hebben verleend aan voormeld raadsbesluit, dat tevens inhield, dat aan het hoofd der school zou gesteld worden een Hoofd- of Hulp-Onderwijzer, op eene jaarwedde van f 375, welke laatste bepaling slechts zoolang zou gelden, als de eerst te benoemen titularis die betrekking zou bekleeden;

dat de alsnu benoemde Onderwijzer Vink, in het tweede kwartaal van 1871 opgetreden, reeds op 21 December 1872 is komen te overlijden;

dat, nadat Gedeputeerde Staten bij den Gemeenteraad er op hadden aangedrongen, dat aan de toepassing van art. 20 der wet op het lager onderwijs op de school te Vianen alsnu een einde zou gemaakt worden, echter door den Gemeenteraad op 27 Februarij ll. is besloten die toepasselijkheid van gezegd artikel op voornoemde school te handhaven, terwijl echter de jaarwedde van den Onderwijzer met f 25 verhoogd werd;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 19 Maart ll. goedkeuring aan die raadsbesluiten van 27 Februarij bevorens onthielden;

dat uit overgelegde stukken blijkt, dat de school van het oogenblik harer oprigting af gemiddeld door 70 kinderen of meer is bezocht geworden;

dat art. 20 der wet op het lager onderwijs scholen bedoelt, door een geringer aantal kinderen bezocht; dat zulks blijkbaar volgt uit de bepaling van art. 18, voorschrijvende, dat op eene school met meer dan 70 leerlingen de Hoofd-Onderwijzer door een Kweekeling wordt bijgestaan;

dat ook de Inspecteur van het Lager Onderwijs, door Gedeputeerde Staten gehoord,

van oordeel is, dat in het belang van het onderwijs de plaatsing van een Hoofd-Onderwijzer aan het hoofd der school te Vianen noodzakelijk is;

dat, wat het besluit betreft tot verhooging der jaarwedde, deze met de al dan niet toepasselijkheid van art. 20 in te naauw verband staat, dan dat aan dat besluit afzonderlijke goedkeuring zou kunnen worden verleend;

dat derhalve Gedeputeerde Staten teregt hunne goedkeuring hebben onthouden aan de raadsbesluiten der gemeente Cuyk e. a. van 27 Februarij 11.

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103) op het lager onderwijs; Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 19 Maart 11., G, no. 27, 5de Afdeeling, het daartegen door het Gemeentebestuur van Cuyk ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 23 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

6°. van den 26 Julij 11., no. 37, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Christina Jurjens de Vries tijdens hare opneming in het krankzinnigengesticht te Franeker in 1872* (zie het verslag over deze zaak op blz. 277, 278).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil over de woonplaats van Christina Jurjens de Vries tijdens hare opneming in het krankzinnigengesticht te Franeker in 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 8 Julij 1873, no. 38;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 17 Julij 1873, no. 209, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Christina Jurjens de Vries, geboren te Oldeholtspade, gemeente Weststellingwerf, den 7 Junij 1849, op het tijdstip harer meerderjarigheid te Amsterdam woonplaats verkreeg, waar zij sinds 5 Januarij bevorens in de bevolkingsregisters was ingeschreven;

dat die woonplaats ophield, toen zij op 4 Julij de gemeente verliet, van de bevolkingsregisters werd afgeschreven en zich vestigde te Wormer, waar zij op 25 Julij daaraanvolgende werd ingeschreven;

dat echter ook Wormer ophield hare woonplaats te zijn, toen zij, op 15 Augustus

van dáár vertrokken en uit de bevolkingsregisters afgeschreven, naar Amsterdam terugkeerde en in dienst trad bij den heer Seinstra als inwonende dienstbode;

dat zij van 15 Augustus tot 1 September bij dezen woonplaats had krachtens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek;

dat zij daarna een zwervend leven leidde, nog dertien dagen in de hoofdstad doorbragt, daarop met twee harer zusters naar Wormer vertrok, waar zij bij eene andere zuster gedurende vijf dagen werd geherbergd;

dat haar terugkeer naar Friesland naar hare moeder, uit hoofde van haren gezondheidstoestand, door hare zusters noodig geacht zijnde, zij met deze naar Amsterdam terugkeerde, aldaar aan haar toezigt ontsnapte, en nog twee dagen rondzwierf; dat zij waarschijnlijk intusschen nog een halven dag in dienst is geweest;

dat zij in den nacht van 20 op 21 September met de Lemster boot naar Friesland verirok;

dat derhalve van vestiging van woonplaats te Amsterdam na 1 September of te Wormer geene sprake is geweest; dat zij, ofschoon alleen en in zooverre uit eigen beweging naar Friesland, gemeente Weststellingwerf, vertrokken, echter niet kan gezegd worden aldaar hare woonplaats te hebben gevestigd;

dat het toch, blijkens verklaring van Dr. Jentink, die haar op 24 September onder behandeling heeft gekregen, uit alle omstandigheden bleek, dat zij toen reeds eenige dagen krankzinnig was geweest;

dat derhalve van het met zelfbewustheid vestigen van woonplaats in Weststellingwerf geene sprake kan zijn;

dat ten overvloede, voor zoover zij zou kunnen gezegd worden een voornemen gehad te hebben, dat is geweest om die gemeente te verlaten; dat zij daartoe van het Gemeentebestuur geld verzocht, en aan het station van den Staats-spoorweg een kaartje naar Amsterdam verlangde, dat haar werd geweigerd, dewijl zij niet kon betalen;

dat hare overbrenging naar Franeker alleen heeft kunnen plaats hebben, door haar alleen te doen gelooven, dat zij naar Amsterdam werd teruggebragt;

dat derhalve ook de gemeente Weststellingwerf niet kan gezegd worden hare woonplaats te zijn;

dat alzoo Christiaan Jurjens de Vries moet geacht worden te behooren onder hen, wier woonplaats, in den zin van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* no. 85), tijdens hare opname in verpleging, binnen het Rijk niet is te vinden, en de kosten van hare overbrenging en verpleging mitsdien, volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n. 85), uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging en verpleging van de genoemde behoeftige zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Vevey, den 26 Julij 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

70. van aen 13 Augustus ll., n°. 35, houdende beschikking op *het beroep van Burgemeester en Wethouders van Lonneker van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij aan het Kerkbestuur der Israëlitische gemeente te Enschedé verlof is verleend tot vergrooting van de onder de gemeente Lonneker gelegen begraafplaats dier gezindte* (zie het verslag over deze zaak op bl. 251, 252, 293—296).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Burgemeester en Wethouders van Lonneker bij Ons ingesteld beroep van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 6 Februarij 1873, n°. 372/247, waarbij, met ongegrond-verklaring van eene afwijzende beschikking, door Burgemeester en Wethouders voornoemd genomen, aan het Kerkbestuur der Israëlitische gemeente te Enschedé verlof wordt verleend om de kadastrale perceelen in de gemeente Lonneker, sectie O, n°. 2523 en 2524, tot bijzondere begraafplaats voor de leden dier kerkelijke gemeente in te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 22 Junij 1873, n°. 20;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 5 Augustus 1873, n°. 227, 2de Afdeeling;

Overwegende :

dat Burgemeester en Wethouders van Lonneker geweigerd hebben verlof te verleen om de genoemde perceelen in hun geheel bij de daaraan grenzende begraafplaats der gezegde Israëlitische gemeente te trekken, op grond, dat daardoor de aanbouw van huizen of naburige gronden zou worden belet, dat de Israëlitische gemeente te Enschedé aan eene zoo groote uitbreiding der bestaande begraafplaats geene behoefte heeft, en dat de noodige uitbreiding dier begraafplaats op andere wijze zou kunnen geschieden;

dat, volgens art. 14 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), verlof tot het aanleggen eener bijzondere begraafplaats ten behoeve der leden eener kerkelijke gemeente niet geweigerd wordt, dan wanneer de aangewezen plaats niet aan de voorschriften der wet voldoet;

dat deze bepaling niet, zoo als door Burgemeester en Wethouders van Lonneker in hun aan Ons gericht adres is beweerd, alleen toepasselijk is bij het aanleggen eener geheel nieuwe begraafplaats, maar ook bij het vergrooten eener reeds aanwezige, daar dit bestaat in het aanleggen van een aangrenzend stuk grond tot begraafplaats;

dat, volgens verklaring van Burgemeester en Wethouders van Lonneker, het terrein, dat het Kerkbestuur tot begraafplaats wil inrigten, aan de voorschriften der wet voldoet;

dat dus Gedeputeerde Staten van Overijssel teregt de gronden der afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Lonneker onvoldoende geoordeeld en het gevraagde verlof verleend hebben;

Gelet op art. 14 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan :

met handhaving van het bovenvermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 6 Februarij 1873, n°. 372/247, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 13 Augustus 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

8°. van den 13 Augustus ll., n°. 38, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Arnhem en Deventer over de woonplaats van Maria Elisabeth Huberts tijdens hare verpleging in het krankzinnigengesticht te Utrecht* (zie het verslag over deze zaak op blz. 296—298).

Het besluit is van den folgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil tusschen de gemeenten Arnhem en Utrecht over de woonplaats van de krankzinnige Maria Elisabeth Huberts tijdens hare opneming in het krankzinnigengesticht te Utrecht op 24 September 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 Julij 1873, n°. 24;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6 Augustus 1873, n°. 234, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Maria Elisabeth Huberts, geboren te Arnhem op 8 Mei 1833, kort na het bereiken harer meerderjarigheid, op 5 Junij 1856, geplaatst is in het krankzinnigengesticht te Zutphen, en dáár verpleegd voor rekening der gemeente Arnhem;

dat die verpleging heeft voortgeduurd tot 13 September 1872, toen hare moeder, de weduwe Huberts, geboren van Rossum, wonende te Utrecht, die door den Kantonregter aldaar op 15 October 1861 tot curatrice benoemd was, haar in het Zutphensche gesticht bezocht en van dáár medenam, zonder voorkennis van het Bestuur of van den eersten Geneesheer;

dat Regenten van het gesticht daarvan kennis gaven aan den Officier van Justitie, daar zij het vrije verkeer dier krankzinnige in de maatschappij gevaarlijk achtten, en haar op het register als „niet hersteld ontslagen“ aantekenden;

dat op 24 September 1872 zij geplaatst is in het krankzinnigengesticht te Utrecht op eene voorloopige magtiging, verleend op grond van een declaratoir van den Geneesheer Brom, te Utrecht; dat de Arrondissements-Regtbank aldaar besliste, dat geene nieuwe magtiging tot hare verpleging in dat gesticht vereischt werd, vermits de laatste magtiging, van 26 Junij 1872, tot hare verdere verpleging voor één jaar in een erkend geneeskundig gesticht voor krankzinnigen niet gezegd kan worden te zijn vervallen door een „ontslag verleend na herstel“;

dat de gemeentebesturen van Arnhem en Utrecht ontkennen tot de betaling der verplegingskosten gehouden te zijn;

dat art. 15 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) bepaalt, dat de behoeftige krankzinnigen, welke zich bij het in werking treden dier wet in krankzinnigengestichten bevonden, tot hun overlijden aldaar of hun ontslag uit het gesticht blijven voor rekening van de fondsen, waaruit zij, volgens de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), worden verpleegd;

dat de wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20), bepalingen inhoudende omtrent de wijze, waarop ontslag uit de gestichten voor krankzinnigen plaats heeft, in art. 23 voorschrijft, dat, buiten het geval van ontslag, op grond van het verstrijken van den termijn, gedurende welken de opsluiting was toegestaan, ontslag wordt bewerkstelligd, wanneer de Geneesheer van het gesticht op het register verklaart, dat er bij de bedoelde personen geene sporen van krankzinnigheid aanwezig zijn, of dat zij genoegzaam zijn hersteld;

dat hier die verklaring door den Geneesheer niet is geschied, veeleer door Bestuurderen van het gesticht de verklaring is afgelegd, dat Maria Elisabeth Huberts niet hersteld was, en het vrije verkeer dier krankzinnige in de maatschappij gevaarlijk moest geoordeeld worden;

dat derhalve Maria Elisabeth Huberts, hoewel in Zutphen uit de registers van het gesticht uit hoofde van haar vertrek afgeschreven, niet kan gezegd worden te zijn ontslagen; dat toch de voorwaarden, waaronder dat ontslag dient te geschieden, niet aanwezig waren;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Arnhem aan te wijzen, als belast blijvende met de betaling der verplegingskosten van Maria Elisabeth Huberts sinds hare opneming in het krankzinnigengesticht te Utrecht op den 24 September 1872.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 13 Augustus 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

9°. van den 19 Augustus 11., n°. 20, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Valburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland betrekkelijk de aanstelling van een derden Veldwachter* (zie het verslag over deze zaak op blz. 304, 305).

Het besluit is van den volgende inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Valburg van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland dd. 26 Februarij 1873, n°. 58, en van den Commissaris des Konings in die provincie dd. 20 Maart 1873, n°. 1298/14, 5de Afdeeling, betrekkelijk de aanstelling van een derden Veldwachter in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Augustus 1873, n°. 44;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 11 Augustus 1873, n°. 204, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Onze Commissaris in de provincie Gelderland heeft vermeend, dat het getal veldwachters in de gemeente Valburg van twee op drie moest worden gebragt;

dat het Gemeentebestuur van Valburg echter ongenegen is bevonden gelden op de gemeentebegroting uit te trekken voor de bezoldiging van den derden Veldwachter;

dat daarop Gedeputeerde Staten bij besluit van 4 Februarij ll. de begrooting der gemeente Valburg hebben gewijzigd, en daarop eene som van *f* 325 hebben uitgetrokken voor den derden Veldwachter;

dat, toen de Gemeenteraad weigerachtig bleef in de begrooting middelen aan te wijzen om die verhooging van uitgaven te bestrijden, Gedeputeerde Staten bij besluit van 26 Februarij ll. den post voor onvoorziene uitgaven der gemeentebegrooting met de som van *f* 325 hebben verminderd;

dat Onze Commissaris op 20 Maart daaraanvolgende den derden Veldwachter heeft benoemd en zijne bezoldiging vastgesteld;

dat de Gemeenteraad van Valburg in zijne vergadering van 27 Maart ll. heeft besloten bij Ons in beroep te komen tegen de voormelde besluiten van 26 Februarij door Gedeputeerde Staten, en van 20 Maart, door Onzen Commissaris genomen;

dat Gedeputeerde Staten ten onregte beweren, dat tegen besluiten, genomen ter uitvoering van art. 212 der gemeentewet, geen hooger beroep openstaat;

dat toch, hoewel geene goedkeuring aan de begrooting is geweigerd, maar alleen krachtens art. 212 der gemeentewet eene wijziging daarin gebragt is, Gedeputeerde Staten door die wijziging inderdaad de begrooting, zoo als die door het Gemeentebestuur was opgemaakt en ingezonden, niet hebben goedgekeurd;

dat er alzoo tusschen Gedeputeerde Staten en den Gemeenteraad omtrent de ingediende begrooting geene overeenstemming bestond en mitsdien, naar de ware bedoeling van art. 209 der gezegde wet, een beroep van den Gemeenteraad tegen het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij, met toepassing van art. 212 der wet, eene begrooting eerst na wijziging goedgekeurd is, voor ontvankelijk moet worden gehouden;

dat dus de Gemeenteraad ten volle bevoegd was bezwaren in te brengen tegen de uitgetrokken jaarwedde of tegen de som, voor kosten van kleeding en bewapening geraamd;

dat echter de Gemeenteraad ten eenemale heeft nagelaten eenig bezwaar te opperen tegen het bedrag der op de begrooting uitgetrokken posten, maar enkel heeft beweerd, dat de aanstelling van eenen derden Veldwachter onnoodig is;

dat de noodzakelijkheid dier aanstelling echter niet staat ter beoordeeling van den Gemeenteraad, maar van Onzen Commissaris in de provincie;

dat toch art. 191, alinea 5, der gemeentewet voorschrijft, dat de veldwachters door Onzen Commissaris in de provincie, in overleg met den Burgemeester, worden benoemd en ontslagen; dat in dit regt van benoeming niet alleen de bevoegdheid opgesloten is om den persoon aan te wijzen, die het veldwachters-ambt zal bekleeden, maar ook de magt om te bepalen, of de noodzakelijkheid tot aanstelling van een of meer veldwachters bestaat; dat toch de benoeming van de veldwachters aan Onzen Commissaris, in overleg met den Burgemeester, is opgedragen, omdat de veldwachters niet uitsluitend met gemeentediensten, maar bovendien met de algemeene dienst belast zijn, en dat voor de behoorlijke verzekering der algemeene dienst ook vereischt wordt te kunnen zorgen, dat het getal der veldwachters voldoende zij;

dat tegen besluiten, door Onzen Commissaris krachtens art. 191 der gemeentewet genomen, geen beroep op Ons is opengesteld;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 26 Februarij ll. en van Onzen Commissaris van 20 Maart ll., den adressant ongegrond te verklaren in zijn beroep tegen het besluit van 26 Februarij, en niet-ontvankelijk in zijn beroep tegen het besluit van 20 Maart ll.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 19 Augustus 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

10°. van den 19 Augustus ll., n°. 24, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Uden en Nistelrode over het onderhoud der Erpsche of Esptsche brug* (zie het verslag over deze zaak op blz. 300—304).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeentebesturen van Uden en Nistelrode (provincie Noordbrabant) over het onderhoud der Erpsche brug, gelegen in den scheidingsweg tusschen die gemeenten over het riviertje de Leygraaf;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Augustus 1873, n°. 17;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 12 Augustus 1873, n°. 176, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Erpsche brug in geschil in 1827, krachtens de besluiten van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9 Junij 1826 en 22 Junij 1827, door en voor rekening der gemeente Uden is gebouwd, en na dien tijd steeds door die gemeente is onderhouden;

dat de bouw dier brug door Gedeputeerde Staten aan het Bestuur der gemeente Uden werd gelast, omdat het eene te dier plaatse aanwezige brug, welke versleten was, had doen wegruimen;

dat het niet gebleken is uit een ingesteld onderzoek in de oude gemeenterekeningen te Uden en Nistelrode of op andere wijze, of die vroegere brug eertijds was gelegd, of zelfs vóór en tot 1826 werd onderhouden voor gemeenschappelijke rekening dier beide gemeenten;

dat de in 1827 door en voor rekening van de gemeente Uden aangelegde brug, aan Uden alzoo toebehoorende, door die gemeente behoort te worden hersteld en onderhouden, in welke verplichting geene verandering gebragt is door art. 231 der gemeentewet, in dien zin, dat de helft der onderhoudskosten voortaan zoude moeten komen ten laste van de gemeente Nistelrode;

dat toch de bedoelde brug, ofschoon voor de helft op het grondgebied van Nistelrode gelegen, in haar geheel aan Uden toebehoort;

Gezien art. 132 der Grondwet en art. 147 der wet van 6 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 39);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de last van het onderhoud der aan de gemeente Uden toebehoorende Erpsche brug, liggende in den scheidingsweg tusschen die gemeente en Nistelrode, niet door art. 231 der gemeentewet voor de helft op de gemeente Nistelrode is overgebragt, en dat er voorts geen grond bestaat tot vernietiging der besluiten van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9 Junij 1826 en 22 Junij 1827.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 19 Augustus 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Dreumel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de magtiging wordt geweigerd tot het instellen eener procedure tegen het Kerkbestuur der Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel, wegens de onregmatige afbreking van een oud schoollokaal, gestaan hebbende op de begraafplaats bij de Hervormde kerk te Dreumel.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Tusschen het Gemeentebestuur van Dreumel en Kerkvoogden en Notabelen der Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel bestaat sinds vele jaren een geschil over den eigendom en de bestemming van, alsmede over het regt van beheer op de begraafplaats, gelegen rondom de Hervormde kerk te Dreumel.

Kerkvoogden en Notabelen beweren, dat de Hervormde kerk te Dreumel eigenares is van de daaromheen liggende begraafplaats; dat, wel is waar, in vorige tijden daarop al de lijken der verschillende gezindten werden begraven, maar alleen ten gevolge van een eenvoudig gedoogen hunnerzijds, waartoe thans geene aanleiding meer bestaat, nu de Roomsch-Katholijken in het bezit zijn van bijzondere begraafplaatsen rondom hunne kerken, die geheel en al aan hunne behoefte voldoen. Het Gemeentebestuur daarentegen houdt vol, dat de eigendom bij de gemeente berust, en dat deze in elk geval een regt van begraven daarop heeft, dat ten allen tijde heeft bestaan en uitgeoefend is, en niet kan vervallen zijn, omdat de Roomschgezinden hebben goedgevonden eigen of bijzondere begraafplaatsen om hunne kerkgebouwen aan te leggen, en daarvan uitsluitend gebruik te maken.

Door dit geschil bleef intusschen de gemeente Dreumel verstoken van het bezit eener algemeene begraafplaats, en in gebreke om te voldoen aan de bepalingen der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65); vermeenende het Gemeentebestuur, naar het schijnt, dat daarin zou worden voorzien door de begraafplaats om de Hervormde kerk, hetgeen echter het geval niet kon zijn, zoolang het regt der burgerlijke gemeente door Kerkvoogden en Notabelen werd betwist.

Nadat herhaalde pogingen van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, om tusschen partijen eene minnelijke schikking te bewerken, hadden schipbreuk geleden, verwezen deze het Gemeentebestuur naar den burgerlijken regter tot handhaving van zijn vermeend regt op de begraafplaats, en bevalen zij tevens den aanleg eener algemeene begraafplaats overeenkomstig de bepalingen der boven aangehaalde wet. Dit geschiedde bij besluit van Gedeputeerde Staten van 28 November 1871, no. 78.

In stede echter van daaraan te voldoen, besloot de Raad van Dreumel den 5 Maart 1873 tot het instellen eener actie van schadevergoeding tegen de Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel wegens het beweerd onregmatig afbreken in 1870 van het oude schoollokaal op de algemeene begraafplaats.

Het raadsbesluit is van den volgenden inhoud:

„Voorgenomen het ingewonnen regtskundig advies van den heer Pijnacker Hordijk, Advokaat te Tiel, over het door de Hervormde gemeente onregmatig afbreken der school, gestaan hebbende op de algemeene begraafplaats;

„Overwegende, dat er vele pogingen in het werk zijn gesteld om met de Hervormde gemeente eene minnelijke schikking te kunnen treffen over de quaestie der algemeene begraafplaats;

„Overwegende, dat echter bij de Hervormde gemeente van geene minnelijke schikking sprake is;

„Overwegende, dat het daarom noodzakelijk wordt geacht, een geregte eisch voor schadeloosstelling in te dienen tegen de Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel voor het onregmatig afbreken dier school, ingevolge het genoemde advies van den heer Advokaat te Tiel;

„Gelet op art. 194, litt. *h*, en art. 199 der gemeentewet; —

„Besluit:

„met algemeene stemmen, met uitzondering van den heer Numans, die zich buiten stemming hield, om over te gaan tot het instellen eener actie voor schadevergoeding tegen de Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel, wegens het onregmatig afbreken van meergenoemd schoolgebouw, en hiervoor goedkeuring te

verzoeken aan heeren Gedeputeerde Staten, onder overlegging van het ingewonnen advies."

Bij besluit van 25 Maart ll., n°. 59, gaven Gedeputeerde Staten den Raad hunne bevreemding te kennen over dit besluit, dat alleen strekte om te procederen over beweerde schade wegens het afbreken van den opstal eens lokaals, waarvan tot dusverre bij de onderhandelingen geen sprake was geweest, en dat de eigenlijke quaestie, welke juist opgelost zou dienen te worden, zamenlijk wie regt van eigendom en beheer der bedoelde begraafplaats heeft, nie aanraakte.

Bij besluit van 5 April daaraanvolgende nam de Raad deze mededeeling voor kennisgeving aan, zonder zijn vroeger besluit te regtvaardigen.

Bij besluit van 15 April ll., n°. 52, door Gedeputeerde Staten uitgenoodigd om de redenen te vermelden, die tot het instellen van deze vordering hadden geleid, antwoordde de Raad, dat het wenschelijk ware eerst het onregmatige afbreken van het schoolgebouw te behandelen, als kunnende het spoedigste en het eerst worden uitgemaakt, om dan later met de hoofdquaestie te beginnen, die evenwel minder raadzaam werd geacht om tot een onderwerp van procedure te maken. Tevens werd nogmaals de bemiddeling van Gedeputeerde Staten ingeroepen.

Gedeputeerde Staten waren van oordeel, dat zoodanig proces over eene zaak van zeer luttel belang, hetwelk de hoofdquaestie geheel en al liet bestaan, en dat bovendien onvermijdelijk ten gevolge moest hebben, dat de bestaande spanning tusschen de beide gezindten zeer werd vergroot, zoo mogelijk moest worden vermeden; en uit dien hoofde weigerden Gedeputeerde Staten, bij besluit van 29 April ll., n°. 97, de gevraagde magtiging tot procederen, als bedoeld bij raadsbesluit van 5 Maart, te verleener.

Den 5 Mei besloot de Gemeenteraad van Dreumel in hooger beroep te komen bij Zijne Majesteit den Koning, welk besluit door Burgemeester en Wethouders van Dreumel den 29 Mei daaraanvolgende aan Zijne Majesteit werd opgezonden.

Bij schrijven van 12 Julij vroegen Burgemeester en Wethouders aan den heer Voorzitter dezer Afdeeling uitstel in deze zaak gedurende eene maand, aangezien er vooruitzigt bestond, dat de quaestie wegens het afbreken van bewust schoollokaal in der minne zou worden opgelost, — een uitstel, dat dan ook werd verleend.

Bij schrijven van 12 Augustus daaraanvolgende meldden Burgemeester en Wethouders echter, dat het vooruitzigt op minnelijke schikking zich niet had verwezenlijkt.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 17 September 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge ,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen : Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER : Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 2 dezer, n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van C. Keller, te Roermond, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg in zake de loting voor de nationale militia* (zie het verslag over deze zaak op blz. 104—111).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door Christian Keller, loteling uit de gemeente Roermond voor het jaar 1872, ingesteld hooger beroep tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg van den 13 December ll.;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 April 1873, n°. 2;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 28 Augustus 1873, n°. 204, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat Christian Keller, den 18 October 1852 geboren te Dahlen (Koningrijk

Pruissen) uit Johan Keller, destijds Pruisisch onderdaan, en diens tweede vrouw Catharina Tillman, in het jaar 1864 zich met zijne ouders en zusters is komen vestigen te Roermond (hertogdom Limburg), en aldaar, na in 1871, op aangifte zijns vaders, te zijn ingeschreven in de registers, en in 1872 te hebben geloot voor de dienst der nationale militie, op vertoon van een certificaat, model n°. 11, — als éénige wetige zoon, door den Militieraad in het 2de militiedistrict van het hertogdom is vrijgesteld van de dienst;

Overwegende, dat echter op het, ingevolge art. 97, n°. 4, der wet van 18 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), door den betrokken Militie-Commissaris ingesteld hooger beroep, Gedeputeerde Staten, bij hunne uitspraak van 13 December ll., den loteling Christian Keller, met toepassing van art. 178 der wet, hebben aangewezen voor de dienst, en ter inlijving overgegeven aan het militair gezag, en zulks na voorafgaande toepassing der bepalingen van het Wetboek van Strafvordering en beslissing van het Provinciaal Gerechtshof in Limburg, bij arrest, den 12 October te voren in raadkamer geweest, houdende, dat er geene termen tot teregtstelling ter zake van valsheid aanwezig waren tegen des lotelings vader Johan Keller voornoemd;

Overwegende, dat door appellant bij zijn aan Ons in hooger beroep ingediend verzoekschrift van 19 December ll. ten onrechte beweerd is, als zoude hij alsnog Pruisisch onderdaan, en mitsdien, op grond der slotbepaling van art. 15 der wet, hier te lande niet dienstpligtig zijn;

Overwegende, dat toch in de door het Pruisisch Gouvernement aan appellants vader uitgereikte „Entlassungs-Urkunde“, gedagteekend Dusseldorp 29 Junij 1871, niet alleen appellants vader, maar ook hij zelf, even als zijne zusters, uit het Pruisisch Staatsverband zijn ontslagen, en, volgens eene verklaring, alsnog in de maand Maart ll. van de Pruisische Regering ontvangen, appellant het Pruisisch burgerrecht verloren heeft, en in Pruisen niet dienstpligtig is;

Overwegende, wat betreft appellants beweren, als zoude op hem ten onrechte art. 178 der wet zijn toegepast, dat voormeld artikel, waar het gewaagt van een valsch of vervalscht attest of bewijsstuk, zoowel blijkens zijne geschiedenis als zijne bewoordingen, uitsluitend het oog heeft op eene, in de termen der strafwet vallende, valsheid, en de toepasselijkheid van het artikel derhalve uitsluitend afhangt van het al dan niet aanwezig eener in den zin der strafwet valsche of vervalschte acte;

Overwegende, dat intusschen, volgens de regtspraak van den Hoogen Raad der Nederlanden, een attest, als hier bedoeld, in behoorlijken vorm door den daartoe bevoegden ambtenaar, doch op onware verklaring van getuigen, opgemaakt, wèl daarstelt eene onware verklaring, maar geene valsche of vervalschte openbare acte;

Overwegende, dat, met het oog op boven omschreven regtspraak en op het hiervoren vermeld arrest in raadkamer van het Hof in Limburg dd. 12 October, het attest n°. 11, op welks vertoon Christian Keller door den Militieraad werd vrijgesteld, niet kan aangemerkt worden als te zijn valsch of vervalscht in den zin der strafwet, en bij gevolg ook niet in den zin van meergemeld art. 178;

Overwegende, dat mitsdien Gedeputeerde Staten gezegd art. 178 op den loteling Christian Keller verkeerdelijk hebben toegepast;

Overwegende eindelijk, wat betreft de vraag, in hoeverre, in den zin en naar de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), Christian Keller in waarheid als éénige zoon te beschouwen zij, en derhalve als zoodanig regt op vrijstelling van de dienst hebbe, dat, na de, op grond van het overgelegd certificaat, model n°. 11, aan hem door den Militieraad verleende vrijstelling, gebleken is, dat deze loteling eenen, uit een vroeger huwelijk zijns vaders, op 18 September 1843 in het Koninkrijk Pruisen geboren, aldaar steeds woonachtig gebleven, en in voormelde „Entlassungs-Urkunde“ niet begrepen, broeder heeft, met name Martin Hubert Keller;

Overwegende, dat art. 181 der Grondwet en de wet van 1861 slechts gewagen van ingezetenen, als tot de krijgsdienst hier te lande verplicht, en laatstgenoemde wet, wat de verplichte krijgsdienst en de vrijstelling daarvan betreft, kennelijk alle zoodanige personen buiten aanmerking laat, die met de Nederlandsche krijgsdienst, wegens hunne vreemde nationaliteit, in geene aanraking komen, en, bevonden zij zich hier te lande, volgens de slotbepaling van art. 15 der wet, niet voor ingezetenen zouden gehouden worden;

dat, als blijktbaar gevolg van deze regtsbeschouwing, de wet van 1861 niet toelaat, broederdienst bij eene vreemde krijgsmagt tot vrijstelling van den militiepligt hier te lande te doen gelden, maar omgekeerd dan ook genoemde wet geacht moet worden evenmin toe te laten het aanwezen van eenen broeder of halven broeder, welke door zijne nationaliteit aan Nederland geheel vreemd is, te doen gelden tot vestiging van den militiepligt hier te lande;

dat toch het buiten rekening houden van eenen broeder, die vreemdeling is, in het ééne geval, en diens bijberekening in het andere geval, eene ongelijkheid van regtsbedeeling zou daarstellen, waartoe noch de geschiedenis der wet van 1861, noch haar geest of letter aanleiding geeft;

dat derhalve Christian Keller als éénige wettige zoon moet worden aangemerkt en behandeld;

Gelet op de artt. 47, no. 3, 53 en 104 der wet op de nationale militie van den 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van het hertogdom Limburg van 13 December 1872, te verklaren, dat Christian Keller, als éénige wettige zoon, aanspraak heeft op vrijstelling van de dienst bij de nationale militie, en hem mitsdien alsnog daarvan vrij te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onzen Minister van Oorlog en aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 2 September 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van A. Roode, lederverkooper te Delfshaven, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van die gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij in de Adrianastraat, hoek Kruiskade, aldaar.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boor. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Abram Roode, leerlooijer te Delfshaven, door aankoop eigenaar geworden van een stuk grond in die gemeente in de Adrianastraat, hoek der Kruiskade, sectie B, no. 1062, heeft op 23 September 1872 aan Burgemeester en Wethouders vergunning gevraagd om op dat erf eene leerlooijerij op te rigten. De huiden zouden dáár worden gezouten, gekalkt, geweekt, van het haar ontdaan, en verder tot leder bereid.

Bij het op 7 October 1872 gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* is van de opgeroepen bewoners der naburige perceelen alleen opgekomen de eigenaar eener loodwitfabriek, S. van der Held Sz., die zich tegen de inwilliging van Roode's verzoek verklaarde, omdat de lucht der huiden, naar zijn oordeel, nadeelig zou werken op zijn fabriek, en speciaal op de kleur van het loodwit. Hij zond vervolgens in een rapport van Dr. S. Hoogewerff, gedateerd Rotterdam 21 November 1872, waarin die deskundige verklaarde: dat de oprigting eener leerlooijerij dáár ter plaatse nadeelig zal werken op de kwaliteit van het loodwit; dat de zwavelverbindingen, uit de huidbereiding ontstaande, het loodwit bruinachtig zullen kleuren; dat de omvang van het te verwachten nadeel afhangt van het aantal der verwerkt wordende huiden, van de wijze van bewerking en van de inrigting der leerlooijerij. Geen of gering nadeel zou hij vreezen bij een gering aantal huiden, het optrekken van een hoogen muur naar de zijde der loodwitfabriek en het aanbrengen van ventilatoren met schoorsteenen, alle welke eischen zeer bezwarend zouden zijn voor Roode; doch dan toch nog zou de afval der zouterij, het vuile water, de met bloed vermengde pekelen enz. groote hoeveelheden zwavelwaterstof en zwavel-ammonium ontwikkelen. Daar de Adrianastraat niet gerioleerd is, moeten de stoffen zich in de sloot of in zinkputten ontlasten. De opstijgende gassen zijn tevens nadeelig voor de gezondheid der omwonenden; en, al wordt de stank overtroffen door de sterke runlucht, toch zal die op het loodwit nadeelig werken. De conclusie is, dat de oprigting eener huidenzouterij voor de zuiverheid der lucht dáár ter plaatse en zóó voor de kleur van van der Held's loodwit nadeelige gevolgen zal hebben.

Burgemeester en Wethouders hebben daarop bij hun besluit van 29 November 1872 de door den adressant gevraagde vergunning geweigerd.

Op 29 Januarij 1873 kwam de adressant op zijn verzoek terug, zich daarbij beïde verklarende om het nog open terrein tusschen de op te rigten fabriek en de straat met huizen te laten volbouwen, waardoor de bezwaren van van der Held zouden worden opgeheven; doch ook dat werd zonder nader onderzoek afgewezen.

Op 4 Maart 1873 wendde de adressant zich ten derde male tot Burgemeester en Wethouders van Delfshaven, en verzocht om vergunning, daar hij anders, zijne tegenwoordige looijerij verkocht hebbende, broodeloos zoude worden. Hij vroeg inwilliging van zijn verzoek onder oplegging van alle zulke voorwaarden, als welke men hem in het belang der openbare gezondheid en reinheid mogt willen opleggen. Hij voert er in aan, dat het algemeen bekend is, dat loodwitfabrieken dikwijls loodkolieken te weeg brengen en den dood van arbeiders veroorzaken; dat dus een fabrikant van zulk schadelijk product, niet met goeden uitslag zich moest durven verzetten tegen eene industrie, welke geene schade aan de gezondheid toebrengt. Door Burgemeester en Wethouders van Delfshaven werd evenwel bij de afwijzende beschikking volhard.

Daartegen is nu gerigt Roode's beroep op Zijne Majesteit, bij adres van 2 April ll., ingevolge 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 12 Augustus ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt. Hij geeft daarin hoofdzakelijk te kennen: dat hij reeds zeventien jaren het leerlooijersbedrijf heeft uitgeoefend in een veel meer bevolkt gedeelte van Delfshaven, en dat er nooit klage over is vernomen; dat hij zich dus niet had kunnen voorstellen, dat het hem zou geweigerd worden, toen hij er dit nieuw, meer verwijderd en beter

gelegen terrein voor kocht; dat hij, wordt het hem belet, zijne broodwinning geheel zoude verliezen, weshalve hij verzocht, dat de vergunning hem alsnog moge verleend worden, al zij het na een ingesteld lokaal onderzoek te zijnen koste, en onder oplegging van alle zulke voorwaarden, als mogten worden noodig geacht in het belang der openbare reinheid en gezondheid.

In het berigt van Burgemeester en Wethouders van Delfshaven op dat adres, ingezonden aan Gedeputeerde Staten, melden zij, dat de reden hunner weigering niet alleen gelegen was in het bezwaar van van der Held, maar ook en wel voornamelijk in de bezwaren, door den deskundige aangevoerd omtrent de afvoering van vloeistoffen in eene totaal stilstaande watersloot, hetgeen niet anders dan nadeelig kan zijn voor de gezondheid der omliggende bewoners.

Gedeputeerde Staten wonnen ook de adviezen in van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat en van den Geneeskundigen Inspecteur in Zuidholland.

De eerstgemelde gaf het volgende te kennen:

„Omtrent de inrigting en uitoefening van zijn bedrijf gaf de adressant nog eenige nadere inlichtingen boven die, in afschrift bij de stukken aanwezig; zij zijn de navolgende:

„In den regel zullen gezouten huiden bereid worden, en wel Hollandsche of Amerikaansche; en, zoo het zich eene enkele maal mogt voordoen, dat de te bereiden huiden nog gezouten moeten worden, geschiedt dit met zoogenaamd St. Ubes-zout doch een vereischte is het zouten niet.

„Om het haar van de huiden te krijgen, worden ze eenigen tijd in de kalkkuipen gelegd, om daarna door veelvuldige bewassing het haar van — doch ook de kalk uit de huiden te verwijderen.

„Het haar wordt zorgvuldig bewaard en, na schoongemaakt te zijn, verkocht, zoodat daarvan niets in de sloot wordt afgevoerd.

„Daarna wordt de huid aan de andere zijde ontdaan van de vleeschdeeltjes door toevoeging van kalk, welk afschrapsel later, door bijvoeging van nog meer kalk, als vleeschlijm wordt verkocht.

„Vervolgens worden de huiden in runsap gelegd, om na eenigen tijd, achtereenvolgens drie, vier, vijf en zes maanden, telkens in versche runkuipen te worden overgebracht.

„Na deze bewerking worden de huiden in daarvoor ingerigte loodsen te droogen gehangen.

„Daar de run in den handel een zeer duur artikel is, wordt zoowel het runsap als de overige run zorgvuldig bewaard, zoodat van de geheele bewerking bij de veelvuldige bewassingen alleen water, bezwangerd met eenige organische stoffen, zoutdeelen en kalk, in de sloot zal afgevoerd worden.

„De bezwaren, tegen de oprigting der zouterij en leerlooijerij ingebracht, bepalen zich tot twee hoofdpunten:

„1°. nadeel voor de gezondheid, veroorzaakt door verontreiniging van den afval;

„2°. nadeel, te vreezen voor de deugdelijkheid van het fabrikaat der in de nabijheid zich bevindende loodwitfabriek.

„Ad I^{um}. Bij de opnemng bleek, dat de sloot, die den afkomenden afval zal moeten ontvangen, op zich zelf in slechten toestand verkeert: zij was gevuld met verrotte organische stoffen; indien zich daarbij zal voegen de vaste en vloeibare afval der leerlooijerij, dan is te voorzien, dat de verontreiniging in groote mate zal toenemen.

„De toestand zoude van dien aard kunnen worden, dat hij niet te gedoogen zou zijn. Het verdient echter overweging, of het bezwaar niet zou zijn te voorkomen, even als dit, volgens informatie, schijnt te geschieden bij de fabrieken tot bereiding van beetwortel-suiker in Noordbrabant, bestaande in een systeem van precipitatie en filtratie. Zoo zou aan adressant zijn voor te schrijven, dat hij op het terrein moet maken eene behoorlijk gemetselde kuip, waarin al het afval en het waschwater der

leerlooijerij zou moeten afloopen, terwijl van die kuip naar de sloot een waterdicht kanaal zou moeten worden gemaakt met drie afschuttingen: de eerste digt bij de kuip van grind; de tweede bestaande uit een scherm, afgesloten met digt gevlochten, zoogenaamd horretjes-gaas, en de derde een scherm van grof linnen of, zoo noodig, van wollen stof.

„De afval kan dan bezinken, en het gefiltreerd water wordt dan naar de sloot afgevoerd.

„Wordt dit stelsel goed toegepast, dan stelt men zich voor, dat de verontreiniging der sloot niet bevorderd zal worden. Het zou verder eene voorwaarde moeten zijn, dat de kuip met een goed sluitend deksel moet zijn voorzien, en de afval van tijd tot tijd onmiddellijk bij lediging moet verwijderd worden.

„Het komt mij voor, dat daardoor zooveel mogelijk het bezwaar, als nadeel voor de gezondheid geopperd, zal worden weggenomen; althans zou het oordeel van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht in Zuidholland welligt te vragen zijn.

„Ad II^{um}. Het betoog van Dr. S. Hoogewerff, in afschrift bij de stukken — dat de oprigting der voorgenomen huidenzouterij en looijerij op de zuiverheid der lucht dáár ter plaatse en alzoo op de kleur van het loodwit nadeelige gevolgen zal hebben, is steunende op scheikundige gronden; daar is niets anders tegenover te stellen dan een advies van een chemicus; althans mij aangaande ben ik daartoe niet in staat.

„Hij stelt echter een middel ter tegemoetkoming voor onder litt. c van zijn rapport, namelijk, het optrekken van eenen hoogen muur en het maken van inrigtingen als ventilatoren met optrekken van schoorsteenen.

„Het zijn, en het wordt door Dr. S. Hoogewerff erkend, zeer bezwarende voorwaarden; maar van nog meer belang rekent hij voor den gezondheidstoestand echter de nadeelen van den afval.

„Tegen het laatste is reeds onder I^{um}. een middel in overweging gegeven; en in het eerste vindt men den strijd terug van vermeende aanspraken of bevoorregting van de eene boven de andere industrie.

„Het komt mij voor, dat, wanneer in het algemeen belang, in deze de eischen voor gezondheid, eene vestiging van de zouterij en leerlooijerij te Delfshaven kan worden toegestaan, het nog niet volkomen bewezen nadeel, te berokkenen aan eene andere particuliere of industriële inrigting, niet als een overwegend bezwaar in aanmerking moet worden genomen.

„Op grond van het vorenstaande geef ik in overweging, dat uwe vergadering den Inspecteur voornoemd moge raadplegen, wat den algemeenen gezondheidstoestand betreft, om eerst daarna uwe beslissing te nemen.

De tweede, dat is, de Geneeskundige Inspecteur, meent, dat van de oprigting eener leerlooijerij te dier plaatse nadeelen voor de openbare gezondheid zouden te vreezen zijn. Zich vereenigende met de beschouwingen van Dr. Hoogewerff, gelooft hij, dat de door den Hoofd-Ingénieur van den Waterstaat aangegeven middelen, om aan de bezwaren te gemoet te komen, deels niet afdoende, en deels te kostbaar zouden zijn voor eene inrigting op zoo kleine schaal, als hier wordt beoogd.

Gedeputeerde Staten adviseeren tot handhaving der afwijzende beschikking van het Plaatselijk Bestuur van Delfshaven. Het geldt, zeggen zij, niet het particulier belang van den fabrikant van der Held; maar het motief tot afwijzing ligt in de zorg voor den algemeenen gezondheidstoestand, omdat in die wijk (nagenoeg eene voorstad van Rotterdam), waar nog geene riolen zijn, reeds nu de stilstaande slooten brandpunten van onreine uitwasemingen zijn, en de afval eener huidenbereiding dat kwaad dus zou verergeren.

Er zijn aan deze Afdeling nog brieven of memoriën ingezonden: 1°. door Burge-meester en Wethouders van Delfshaven, die, zich refererende tot hunne beschikking en

latere berigten, aandringen op handhaving van hun besluit; 2°. van den naasten buurman, Eyssens, die als bezwaar tegen eene inwilliging doet gelden, dat de waarde van zijn huis door de nabuurschap eener looijerij zoude verminderen; 3°. van den daaraangrenzenden buurman F. van Beers, die er geen bezwaar tegen heeft, mits den belanghebbende de verplichting worde opgelegd om zijne inrigting zindelijk te houden en geen afval aldaar te doen verblijven; 4°. van S. van der Held, die naar zijne vorige adressen verwijst en nogmaals doet uitkomen, dat er geene gelegenheid in die straat is tot afwatering of afvoer van aan verrotting onderhevige deelen, wier verpestende lucht èn voor zijn fabrikaat {zeer nadeelig, èn voor de gezondheid der nabijwonenden schadelijk moet zijn: eindelijk 5°. van den adressant zelven, die er op wijst, dat particulier belang van eenen anderen fabrikant geene reden kan geven om *zijne* industrie te beletten, en dat voor het algemeen belang der gezondheid door gepaste maatregelen kan gezorgd worden; dat ook bij zijne bestaande looijerij, volgens de voorwaarde der daartoe in 1856 verleende vergunning, al het stinkende water en de afval niet aflieden in een sloot of in de Schie, maar in gemetselde bakken, die af en aan onder toezigt der politie worden geledigd; dat leerlooijerijen meestal niet, loodwitfabrieken altijd zeer schadelijk zijn voor de gezondheid der arbeiders of geburen: dat het zonderling is, dat, na het verhoor van den loodwitfabrikant, vier-en-veertig dagen gewacht is geworden op het door hem ingezonden rapport van Dr. Hoogewerff, en toen reeds acht dagen dáárna de afwijzende beschikking gevolgd is; dat Gedeputeerde Staten in Augustus ll. wel vergund hebben de oprigting van eene lak- en vernisstokerij in dezelfde buurt, een paar honderd meters stadwaarts van zijn erf verwijderd; dat zijn eigenbelang medebrengt voor reinheid te zorgen, en, wat de Geneeskundige Inspecteur zelf opmerkte, zijne fabriek klein van omvang zal zijn; dat hij bereid is, ten aanzien van den afvoer van vuile stoffen en afval, zich te onderwerpen aan soortgelijke voorwaarden, als hem in 1856 werden opgelegd voor zijn tegenwoordig bedrijf; dat hij op alle deze gronden zich met eene gunstige beschikking des Konings durft vleijen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Ik zie onderscheidene belanghebbenden aanwezig. Wenscht één van hen ook het woord over het ingesteld beroep?

De *belanghebbende* S. VAN DER HELD: Ik heb bedenkingen tegen het toestaan van het verzoek. Ik ben loodwitfabrikant en vrees, dat de qualiteit van het loodwit zeer zal verminderen, indien nevens mijne woning eene leerlooijerij zal worden opgerigt. Ik vrees, dat dit een nadeeligen invloed zal hebben op het debiet van mijn fabrikaat. Ook voor de gezondheid mijner arbeiders acht ik die oprigting verderfelijk.

De *belanghebbende* EYSSENS: Ik ben de naaste buurman van den verzoeker, en heb het benedenhuis verhuurd aan een vleeschhouwer, die mij verklaard heeft, dat, als de leerlooijerij naast hem komt, hij zeker de huur zal opzeggen. Die huur is mijne éénige inkomst: en het valt mij hard, wanneer dit huis, waarvan ik eten moet, niet meer verhuurd zal kunnen worden. Als ik bedenk, hoe hard ik heb moeten werken om het te verkrijgen, hoe getrouw ik jaren achtereen stad en land heb betaald, dan is het dubbel hinderlijk, dus in mijn bestaan benadeeld te worden.

De *belanghebbende* VAN DER HELD: Zoo het mij nog vergund zij een woord te voegen bij hetgeen ik zoo even de vrijheid nam te doen opmerken, wil ik nog hierop wijzen, dat ik minder nadeel zou ondervinden voor mijn fabrikaat, indien er tusschen mijne fabriek en die van den verzoeker eene scheiding bestond. Maar er is eene

opening, met dat gevolg, dat met een noordwestewind al de gassen der leerlooijerij naar mijne fabriek zullen worden toegevoerd. En dat wil nog al wat zeggen, als men bedenkt, dat er soms 10 à 20,000 kilo loodwit op mijne fabriek staan te droogen.

De *Staatsraad* BOOT: Ik heb eene vraag te doen aan den heer Roode. In een uwer adressen aan Burgemeester en Wethouders, ik meen in het tweede, hebt gij u bereid verklaard die opening vol te bouwen. Zoudt gij genegen zijn (ik wil niet zeggen, dat het antwoord op die vraag van invloed zal zijn op het besluit dezer Afdeeling) die bereidverklaring alsnog gestand te doen?

De *belanghebbende* ROODE: Het zou wel mogelijk kunnen zijn, dat ik dit deed. Mijn aanbod daartoe is destijds afgewezen. Maar waarom heeft de heer van der Held, als die invloed mijner fabriek zoo nadeelig is, zijne fabriek niet afgezet met een opgemetselden muur in plaats van met een hekje?

De heer VAN DER HELD: Ik heb mijne fabriek afgezet met eene balustrade; hoe meer lucht ik voor mijne fabriek kan behouden, hoe beter het voor mij is. Doorstraling van lucht is eene behoefte voor mijne fabriek.

De VOORZITTER: Zal, als de muur wordt opgebouwd, u de lucht worden benomen?

De heer VAN DER HELD: Het opbouwen van den muur zou zeker voor den requestrant een groot bezwaar zijn. Maar het ergste is de ondragelijke reuk, die uit de leerlooijerij komt. Nu reeds is er zulk een reuk.

De heer ROODE: Wel te weten, de gewone lucht van het leder, want ik ben op dit oogenblik enkel leerkooper en als zoodanig ook alleen gepatenteerd.

De heer EYSENS: De heer Roode had wel het best gedaan mijn huis te kopen; dan zou hij mijne belangen niet hebben benadeeld.

De heer ROODE: Aan het bezwaar van geen huurder te zullen vinden, kan niet het minst worden gehecht. Op dien koop wilde ik wel eigenaar zijn van dat huis.

De VOORZITTER: Verlangt niemand meer het woord, zoo verklaart de Afdeeling zich in deze zaak voldoende ingelicht.

En vermits er geene verdere zaken aan de orde zijn, verklaar ik deze openbare vergadering voor gesloten.

Een-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 1 October 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden* :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De **VOEZITTER**: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 20 September ll., n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van het Roomsch-Katholijk Kerk bestuur der parochie Obbicht van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, houdende bevel tot sluiting van de onder zijn beheer staande begraafplaats* (zie het verslag over deze zaak op blz. 257—260).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Obbicht, provincie Limburg, op 17 Maart ll. ingediend adres, daarbij verzoevende, dat door Ons zal worden vernietigd het besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, op 21 Februarij bevorens genomen, waarbij is bevolen de sluiting der begraafplaats van die gemeente, aldaar gelegen binnen de bebouwde kom van het dorp, als zijnde schadelijk voor de volksgezondheid;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 September 1873, n°. 39;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 16 September 1873, n°. 154, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Adjunct-Inspecteur van het Geneeskundig Toezicht in de provinciën Noordbrabant en Limburg op 9 Januarij 1872 heeft geadviseerd aan Gedeputeerde Staten van laatstgenoemde provincie om over te gaan tot het bevelen der sluiting van de begraafplaats der Roomsch-Katholieke gemeente te Obbicht, op grond, dat die eeuwenoude begraafplaats, liggende midden in de kom van het dorp, en zijnde, behalve aan de noord-oostzijde, door gebouwen ingesloten, door haren kiezelachtigen bodem ongeschikt zoude zijn tot behoorlijke ontbinding der lijken; dat dit hem gebleken is uit eene door hem bevolen opgraving van twee lijken, beiden ouder dan tien jaren, aan een van welken hier en daar nog weeke lichaamsdeelen aanwezig waren, terwijl op het andere lijk eene met haren bedekte schedel zichtbaar was, waarop mede nog eenige zachte deelen niet geheel waren vergaan; dat gezegde Adjunct-Inspecteur overigens erkent, dat de begraafplaats is van voldoende uitgestrektheid, bovendien geheel afgesloten door een steenen muur, en dat een onderzoek van het drinkwater bij de begraafplaats heeft doen zien, dat de lijkenstof daarop geenerlei nadeeligen invloed uitoefent:

dat Gedeputeerde Staten, zich met de aangevoerde gronden vereenigende, bij besluit van 21 Februarij 1873 de sluiting der begraafplaats hebben bevolen, te rekenen van 1 September daaraanvolgende;

dat het Roomsch-Katholiek Kerkbestuur van Obbicht, van dat besluit bij Ons in beroep gekomen zijnde, hoofdzakelijk heeft beweerd: dat de schadelijkheid, uit hygienisch oogpunt, van de begraafplaats, welke niet ouder kan zijn dan van de zeventiende eeuw, toen het tegenwoordig dorp Obbicht eerst is gebouwd, niet is bewezen; dat de juistheid der feiten, waarop het afkeurend oordeel van den Adjunct-Inspecteur en van Gedeputeerde Staten berust, wordt tegengesproken, en dat het Kerkbestuur veronderstelt, dat de Adjunct-Inspecteur lijken onderzocht zal hebben, welke nog geene tien jaren geleden waren ter aarde besteld: dat er vele oude lieden in gezonden toestand wonen in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats; dat er nimmer in hare nabijheid besmettelijke ziekten zijn waargenomen, en zelfs tijdens het heerschen der cholera in 1866 nabij die begraafplaats juist geene slagtoffers zijn gevallen;

dat, volgens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65), de bestaande begraafplaatsen, welke, gelijk die te Obbicht, niet gelegen zijn op den afstand van 35 meters van eene bebouwde kom, enkel gesloten kunnen worden, zoo zij zijn schadelijk voor de volksgezondheid:

dat de wet niet aangeeft, door welke bewijsmiddelen van die schadelijkheid blijken moet, doch dat uit genoemde bepaling duidelijk volgt, dat de ligging eener begraafplaats binnen de bebouwde kom op zich zelve niets voor die schadelijkheid bewijst;

dat de stelling, dat lijken op eene tot het doel geschikte begraafplaats na een tijdvak van tien jaren geheel moeten zijn verteerd, wordt afgeleid uit de bepaling van art. 23 der wet: dat evenwel uit het dáár gegeven voorschrift, dat graven vóór tien jaren niet mogen worden geruimd, kennelijk om miasmen te voorkomen, niet kan worden afgeleid, dat, waar de uitgestrektheid eener begraafplaats eene zoo spoedige ruiming niet doet noodig zijn, het schadelijk voor de volksgezondheid zoude te achten zijn, wanneer wegens de steenachtige geaardheid van den bodem een langer tijdsverloop vereischt wordt voor de met aarde overdekte lijkstelen, en schadelijke dampen kunnen opstijgen;

dat, volgens de opgave van den Adjunct-Inspecteur, de sterfte in die gemeente bedraagt gemiddeld jaarlijks één op de 37 inwoners, en alzoo niet grooter is dan in andere naburige gemeenten, het drinkwater geen nadeeligen invloed van de begraafplaats ondervindt, en er voorts volstrekt niets is gebleken omtrent eene meerdere sterfte in hare nabijheid dan in de daarvan meer verwijderde gebouwen;

dat, bij deze omstandigheden, het besluit van Gedeputeerde Staten geacht moet worden niet op voldoende gronden te rusten;

Gezien artt. 45 en 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het in hoofde dezes vermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 20 September 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het beroep van J. van Hoff c. s., Ingelanden van den vereenigden polder van de oostzijde van de Gouwe, ingesteld van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Zuidholland op hun verzoek om vernietiging van een besluit der vergadering van stemgerechtigde Ingelanden van dien polder tot gedeeltelijke opheffing der hoefslagpligtigheid op de Gouwekaden.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens magtiging des Konings op 15 Julij 11. bij deze Afdeling aanhangig gemaakt.

Op den 31 Mei 1870 besloten stemgerechtigde Ingelanden van den vereenigden polder aan de oostzijde van de Gouwe, gemeente Boskoop, om de hoefslagpligtigheid op de Gouwekaden, met uitzondering van de bebouwde perceelen, te doen vervallen en de in-orde-brenging der kaden en het verder onderhoud voor rekening van den polder te nemen, dat zoude ingaan, zoodra het herstel is aanbesteed en gegund.

Blijkens het proces-verbaal van het verhandelde op de vergadering van de stemgerechtigde Ingelanden, viel dit besluit niet zonder tegenspraak en werd er beweerd, dat de hoefslagpligtigheid ook behoorde te worden opgegeven voor de perceelen, waarop gebouwen staan.

De adressant, benevens een aantal Ingelanden van genoemden polder, hebben zich daarop bij adres gewend, doch eerst in de maand Maart 1873, tot Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland, zich beklagende over het gemeld besluit, door de stemgerechtigde Ingelanden genomen. In dat adres wordt beweerd, dat het besluit in strijd is met art. 80 van het algemeen reglement voor de polders in de provincie Zuidholland, bepalende, dat de omslagen moeten geschieden volgens de kadastrale grootte over alle binnen den polder gelegen landen, hectaresgewijze; dat zij, even als andere

Ingelanden, reeds twee jaren hectaresgewijze hebben bijgedragen tot dekking der kosten voor de herstelling en vernieuwing der Gouwekaden, en nu, volgens besluit van stemgerechtigde Ingelanden, nog verplicht zouden zijn, als hoefslagpligtigen bij te dragen voor het onderhoud enz. der kade langs hunne bebouwde eigendommen; dat alle Ingelanden hunne respective eigendommen hebben gekocht meerder of minder belast met het onderhoud van kaden, en dat die last nu van alle eigendommen is opgeheven, met uitzondering hunner eigendommen, waarop gebouwen staan; dat daardoor de belangen van het eene gedeelte der Ingelanden ten behoeve van het andere blijkbaar worden benadeeld. Op deze gronden verzochten zij, dat Gedeputeerde Staten het besluit der stemgerechtigde Ingelanden van 31 Mei 1870 zouden vernietigen, voor zoover de hoefslagpligtigheid behouden is op de landen, gelegen langs de Gouwe, waarop bebouwde eigendommen staan.

Gedeputeerde Staten hebben over dat adres ingewonnen het berigt van het Bestuur van den vereenigden polder. Dat Bestuur gaf bij missive van 22 Maart te kennen, dat de polder de Gouwekade heeft hersteld, ingevolge provinciale verordening van 9/15 November 1869, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 10 December daaropvolgende, n°. 15; dat geene opheffing van de bedoelde hoefslagpligtigheid door Gedeputeerde Staten kan worden verleend, maar enkel door Ingelanden; dat het besluit reeds is uitgevoerd, en ook zoo onbillijk niet is als het bij eene oppervlakkige beschouwing schijnt te zijn, omdat bijna alle hoefslagpligtigen de kade voor hunne gebouwen gebruiken voor overschepping van goederen, en op en tegen de kaden stoepen gemaakt hebben; hetgeen niet zou geschied zijn, zoo de polder voor het onderhoud zorgen moest, althans niet zonder betaling van zijde der hoefslagpligtigen.

Ook zijn nog door Gedeputeerde Staten gehoord Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland, die bij missive van den 5 April ll. hebben berigt: dat de hoefslagpligtigheid op de bebouwde perceelen is behouden, omdat het meerendeel der eigenaren geene Ingelanden in den polder zijn, en de overigen slechts een zeer klein landbezit daarin hebben; zoodat zij bij opheffing ook van *hunne* hoefslagpligtigheid, zonder equivalent, bevrijd zouden zijn geworden van den op hunne eigendommen drukken den last, ten koste van de Ingelanden; dat de Ingelanden, volgens inlichtingen, door eene Commissie uit hun midden gegeven, het besluit van 31 Mei niet zouden hebben genomen, indien daarin ook had moeten opgenomen worden de intrekking der hoefslagpligtigheid op de bebouwde perceelen.

Het Bestuur van den polder en dat van Rijnland ontveinst in die missive niet, dat er in de gedeeltelijke opheffing der hoefslagpligtigheid wel eenige onbillijkheid schijnt gelegen te zijn, omdat de hoefslagpligtigen, voor zoover zij overigens Ingelanden zijn, mede moeten betalen in de kosten der andere kaden; maar het Bestuur van Rijnland merkt op, dat die laatste last gering schijnt, daar de grootste eigenaren van bebouwde perceelen voor niet meer dan *f* 0.45 in den polder-omslag zijn aangeslagen.

Bij besluit van Gedeputeerde Staten in dato 5 Mei ll. is het verzoek van de adressanten afgewezen, op grond, dat het besluit van stemgerechtigde Ingelanden niet in strijd is met art. 80 van het aangehaald algemeen polderreglement; dat toch hoefslagpligtigheid, blijkens de artt. 57, 104 enz. van dat reglement, kan zamengaan met den omslag volgens kadastrale grootte, hectaresgewijs, en ook werkelijk hier zamengaat; dat art. 91 van het algemeen polderreglement hier ook niet van toepassing is, daar de belangen van adressanten geenszins zijn benadeeld door het niet-opheffen van hunne hoefslagpligtigheid, aangezien daardoor ten hunnen opzichte alleen de bestaande toestand bleef bevestigd; terwijl daarenboven vernietiging van het besluit hen niet van hunne hoefslagpligtigheid zou bevrijden; dat verder de

omstandigheid, dat zij voor hunne overige eigendommen in den polder verhoogde lasten zullen moeten dragen wegens de gedeeltelijke opheffing, evenmin tot vernietiging kan leiden wegens benadeeling der belangen van het eene gedeelte der Ingelands ten behoeve van het andere gedeelte, omdat zij te dien opzichte gelijkstaan met andere Ingelands, wier eigendommen tot dusver niet met hoefslagpligtigheid waren bezwaard.

Van dit besluit hebben adressanten, onder referte aan hunne gronden, bij Gedeputeerde Staten uitgebragt, zich bij den Koning in beroep voorzien. Dit adres is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, die bij hun berigt van 10 Julij ll. nogmaals herhalen, hetgeen zij in het besluit zeiden omtrent de niet-toepasselijkheid van art. 80 van het algemeen polderreglement; maar daarbij nu nog verwijzen naar een vonnis der Arrondissements-Regtbank te Leiden, te vinden in het *Weekblad van het Regt*, n°. 3584; voorts opmerken, dat de gedeeltelijke vernietiging van het besluit niet kan te pas komen; dat art. 91 enkel van toepassing kan zijn bij klaarblijkelijke benadeeling van belangen; en dat het beklag van adressanten ontijdig is, als ingediend bijna drie jaren, nadat het besluit, waarover zij zich beklagen, genomen is, en daaraan uitvoering is gegeven.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene missive van adressanten, waarin er op wordt gewezen, dat het Bestuur van den vereenigden polder en dat van Rijnland de onbillijkheid van hun besluit toch niet durven ontkennen; dat er niet minder dan negen Ingelands zijn, te zamen eigenaren van p. m. 50 hectaren land, die zullen betalen in den polder-omslag, en bovendien in de hoefslagpligtigheid; en dat het er bovendien niet op aankomt, in welke mate het besluit onbillijk is, en in welke mate er te veel of te weinig omslag wordt betaald, maar enkel of er onbillijkheid bestaat.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn twee belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer VUYK zet de onbillijkheid uiteen, die, naar zijn inzien, in het besluit van de stemgerechtigde Ingelands is gelegen, en hierin bestaande, dat acht-entwintig hoefslagpligtigen, eigenaren van bebouwde perceelen, dubbel zouden moeten betalen: in de eerste plaats als hoefslagpligtigen, en in de tweede plaats wegens de verhoogde polderlasten, ten gevolge van de opheffing der overige hoefslagpligtigheid. Ware alle hoefslagpligtigheid door de stemgerechtigde Ingelands opgeheven, zeer zeker zou niemand dan tegen zoodanig besluit in verzet zijn gekomen; maar om een klein aantal Ingelands te doen betalen eerst hectaresgewijze, en dan hen te doen bijdragen in de kosten van onderhoud der kaden langs hunne gebouwde eigendommen, daarin lag, volgens zijn oordeel, eene groote onbillijkheid. De eigenaren dier bebouwde perceelen hebben hunne eigendommen aangekocht met de zekerheid, dat de kade was poldergrond, en het onderhoud moest betaald worden door alle hoefslagpligtigen gezamenlijk. Wat het bezwaar betreft van het Bestuur van den vereenigden polder, dat door de eigenaren op en tegen de kaden stoepen zijn gemaakt: die stoepen waren er sedert jaren geweest, en daaruit volgde geenszins, dat niet de polder met het onderhoud der kade belast was.

De andere belanghebbende, de heer LUNNEMAN, voegde nog slechts weinig aan deze mededeeling toe, en bestreed voornamelijk het argument, dat de eigenaren der gebouwen de kade gebruikten voor overscheping van goederen, daar dit slechts

zeer zelden gebeurde, en dan nog wel door particulieren, terwijl hij nog opmerkte, dat de stoepen op eigen kosten van de eigenaren waren gemaakt.

De *Staatsraden* MEEUSSEN en VAN VLADERACKEN rigten eenige vragen tot de belanghebbenden, welke door dezen worden beantwoord, waaruit blijkt, dat onder hen, die vrijgesteld zijn, ook behooren personen, die bezittingen hebben, en dat de hoefslag, vroeger door de Ingelanden gedragen, door dezen zooveel mogelijk is getracht van de hand te doen.

De VOORZITTER: Ik dank de belanghebbenden voor hunne mededeelingen.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Twee-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 October 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. I. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 29 September II., no. 1, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Dreume van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de magtiging wordt geweigerd tot het instellen eener procedure tegen het Kerkbestuur der Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel wegens de onregmatige afbreking van een oud schoollokaal, gestaan hebbende op de begraafplaats bij de Hervormde kerk te Dreumel* (zie het verslag over deze zaak op blz. 320—322).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Dreumel, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 29 April 1873, n°. 97, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 5 Maart bevorens tot het voeren van een regtsgeding tegen de Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 September 1873, n°. 46;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 24 September 1873, no. 203, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat sedert vele jaren geschil bestaat tusschen het Gemeentebestuur van Dreumel en Kerkvoogden en Notabelen der Hervormde gemeente van Dreumel en Wamel over den eigendom en de bestemming van, alsmede over het regt van beheer op de begraafplaats, gelegen rondom de Hervormde kerk te Dreumel;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland, na herhaalde vruchteloze poging om tusschen partijen eene minnelijke schikking te bewerken, bij besluit van 28 November 1871 het Gemeentebestuur hebben verwezen naar den burgerlijken regter tot handhaving van zijn vermeend regt op de begraafplaats;

dat de Gemeenteraad daaraan niet heeft voldaan, maar in Maart 1873, nadat gebleken was, dat de Hervormde gemeente weigerde toe te treden tot zijne voorstellen van schikking, besloten heeft een eisch in regten in te stellen tegen die gemeente tot schadevergoeding wegens het beweerd onregmatig afbreken van een schoolgebouw, staande op de bedoelde begraafplaats;

dat Gedeputeerde Staten hebben geweigerd magtiging te verleenen tot het instellen van dezen eisch;

dat uit de inlichtingen, door den Gemeenteraad aan Gedeputeerde Staten verstrekt, blijkt, dat het in 1870 afgebroken gebouw, sedert 1830, niet meer voor schoollokaal gebruikt is, maar diende tot berging van materialen, en dat de schade, door het afbreken veroorzaakt, begroot wordt op f 50, zoodat de gemeente, bij den meest gunstigen uitslag van het regtsgeding, niet noemenswaardig gebaat zou worden;

dat deze procedure niet kan leiden tot eene oplossing der vraag, wie regt van eigendom en van beheer heeft op de begraafplaats;

dat daarenboven te vreezen is, dat de onder de ingezetenen bestaande spanning van gemoederen door een dergelijk proces nog zal vermeederen;

dat Gedeputeerde Staten dus wel en terecht hebben begrepen, dat dit regtsgeding niet bevorderlijk zou zijn aan de belangen der gemeente;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 29 April 1873, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 29 September 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van de Directie der Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland tot vaststelling van den legger A der wegen en voetpaden in de gemeente Arnhem.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Burgemeester en Wethouders van Arnhem gaven op 15 Januarij ll. mededeeling aan de Directie der Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij, dat zij wijzigingen in den legger A der wegen in die gemeente gebragt hadden, door onder 24 en 25 een paar toegangswegen er op te brengen. Dit gaf aan die Directie aanleiding om terug te komen op een bezwaar, reeds in Februarij 1871 door haar, doch toen vruchteloos, ingebragt tegen de bij besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 11 October 1870 onder n°. 26 op den legger gebragte vermelding van het eigenlijk stationsplein.

De gronden, reeds destijds daartegen aangevoerd door de Directie, en waarnaar zij nu verwijst in haren brief van 22 Maart 1873 aan Burgemeester en Wethouders van Arnhem, zijn de volgende:

„Het terrein, voor het stationsgebouw gelegen, is deel van de stations-inrigtingen; het is aangelegd door den Staat en onze Maatschappij, wier gemeenschappelijk eigendom het is en die er de bestemming van regelen. Thans zijn sommige gedeelten bestemd voor zekere inrigtingen betrekkelijk de goederendienst; een ander deel is bestemd voor circulatie van het publiek. Het schijnt onbetwistbaar, dat de eigenaars van het terrein en de ondernemers van de dienst bevoegd waren aldus zelve de inrigting en bestemming van hun terrein te bepalen; maar dan is het ook onbegrijpelijk, met welk regt men hun die bevoegdheid voor het vervolg zou ontnemen. Door het stationsplein tot openbaren weg te verklaren, zoude echter die bevoegdheid worden ontnomen; want daardoor zullen alle verordeningen en reglementen betrekkelijk openbare wegen, te Arnhem van kracht, op dat plein toepasselijk worden. Zelfs de inwendige verschikking van de bureaux in het stationsgebouw, waarnaar het gebruik van het plein zich moet regelen, zoude aldus belet worden. Wij zoeken vergeefs naar een rechtsgrond of wettelijk voorschrift, waardoor het Gemeentebestuur zoodanige bevoegdheid zou hebben erlangd.

„Aldus in beginsel onjuist, is het ook voor geenerlei oogmerk noodig, het stationsplein als openbaren weg te classificeren. Het stationsplein is deel der stations-inrigtingen en een tot den spoorweg behoorend werk; de bestemming en het gebruik er van is dus niet overgelaten aan de willekeur van de eigenaars, maar ook onderworpen aan het toezigt van het over spoorwegen gesteld gezag. Daarin ligt voldoende waarborg, dat van het terrein geen gebruik kan worden gemaakt, en daaraan geene bestemming kan worden gegeven, in strijd met de belangen van het publiek. Deze belangen nu mogen zoodanig toezigt en beperking van vrije beschikking eischen, maar zij eischen geenszins, dat op het plein toepasselijk zouden zijn alle de voorschriften betreffende openbare wegen. Integendeel, juist daardoor zou het gebruik van het plein, ten meesten nutte van het publiek, vaak belet worden.”

Aan Gedeputeerde Staten schreef de Directie destijds (in 1870) het volgende:

„Wat de qualificatie van het stationsplein als openbare weg betreft, daarvoor wordt in het schrijven van Burgemeester en Wethouders inderdaad geen reden opgegeven, anders dan dat Hun Edel Achtbaren vermeenen daarmede overeenkomstig uw verlangen te handelen. Wij kunnen echter niet erkennen, dat ons bezwaar slechts een punt van vorm zoude raken. Wij geven gaarne toe, dat bij het Gemeentebestuur de magt berust om zoodanige verordeningen vast te stellen, als tot handhaving der orde op het buitenplein worden vereischt. Zoodanige politie-verordening is echter in aard en werking geheel iets anders dan het brengen van het plein tot de openbare wegen. Door het laatste wordt alle verandering van bestemming van eenig deel van het plein, ook voor oogmerken van de spoorwegdienst, door de ondernemers van die dienst en onder goedkeuring van het daarover gesteld gezag,

belemmerd of belet. Het komt ons voor, dat dit inderdaad niet enkel den vorm raakt, maar zeer wezenlijke regten aantast, gelijk wij ook reeds bij de behandeling van de verordening ter instandhouding van de goede orde op het buitenplein van, en de toegangen naar het spoorwegstation, aan Burgemeester en Wethouders herhaaldelijk hebben doen opmerken. Aan de ondernemers der spoorwegdienst behoort, onder goedkeuring van het toezigt op de spoorwegen, de beslissing, tot welke oogmerken van de dienst de verschillende gedeelten hunner terreinen zullen strekken, en die beslissing kan van tijd tot tijd naar omstandigheden gewijzigd worden; aan het Gemeentebestuur daarentegen komt het toe te bepalen, welke regelen tot verzekering der goede orde behooren nageleefd te worden op dat gedeelte der terreinen, lietgeen van tijd tot tijd als buitenplein zal worden aangewezen."

De Directie legde voorts een afschrift over van hare op 5 Januarij 1870 geslotene overeenkomst met den Staat over het gemeenschappelijk gebruik van het terrein vóór het stationsgebouw.

Burgemeester en Wethouders, het bezwaarschrift der Directie aan Gedeputeerde Staten toezendende, merken daarbij op, dat het plein, als moettende geacht worden bestemd te zijn om door het publiek te worden bereden, volgens art. 1 van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden, op den legger behoort voor te komen; dat de Directie toegeeft, dat het Gemeentebestuur bevoegd is om op het plein te reglementeren, ingevolge besluit van 12 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 58), doch daarin iets geheel anders ziet dan het brengen op den legger; en dat reeds volgens de verordening op de handhaving der goede orde op het buitenplein van, en de toegangen naar het station, alle gemeentelijke verordeningen van politie op de openbare wegen op pleinen en wegen toepasselijk zijn.

In haren brief van 7 April 1873 gaf de Directie aan Gedeputeerde Staten te kennen, dat de kern van haar bezwaar, door Burgemeester en Wethouders onaangeeroerd gelaten, daarin ligt, dat, door het plein te verklaren tot openbaren weg, aan de eigenaars de vrijheid wordt ontnomen om de bestemming van dien grond naar omstandigheden te wijzigen, wat toch hun regt is. Dit ligt niet opgesloten in de niet betwiste bevoegdheid van het Gemeentebestuur tot het maken van politie-verordeningen op de stationspleinen. Op de stationspleinen zijn die politie-verordeningen toepasselijk; doch welken grond zij tot stationsplein willen doen dienen, bepalen de spoorweg-directiën zelve.

Bij besluit van 13 Mei 1873 werd het bezwaarschrift der Directie door Gedeputeerde Staten van Gelderland afgewezen. Het steunt op de volgende overwegingen: "dat reclamantē bezwaar heeft ingediend tegen het brengen op den legger A onder n°. 26 van het daarbij omschreven stationsplein, in hoofdzaak aanvoerende:

"dat het terrein, vóór het stationsgebouw gelegen, is deel van de stations-inrigtingen, aangelegd door den Staat en de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij, wier gemeenschappelijk eigendom het is, en die de bestemming er van regelen, gelijk dan ook bij de overeenkomst tusschen den Staat en de Maatschappij van 5 Januarij 1870 uitdrukkelijk is voorbehouden; dat echter, door het stationsplein tot openbaren weg te verklaren, hun die bevoegdheid tot regeling der bestemming zou worden ontnomen, en alle verordeningen op openbare wegen op dat plein zouden toepasselijk worden; dat het openbaar gezag tot zoodanige handeling tegenover eigenaars geen bevoegdheid heeft;

"dat het brengen van het plein op den legger ook onnoodig is, omdat het plein is deel der stations-inrigtingen en een tot den spoorweg behoorend werk, waarvan de bestemming en het gebruik niet aan de willekeur van de eigenaars is overgelaten, maar onderworpen aan het toezigt van het over spoorwegen gestelde gezag; dat daarin dus voldoende waarborg ligt, dat van het terrein geen gebruik kan worden gemaakt, en daaraan geene bestemming kan worden gegeven in strijd met de belangen van het publiek;

„Overwegende, dat spoorwegdienst is publieke dienst, hetzij deze van staatswege dan wel van wege particulieren krachtens concessie wordt bestuurd;

„dat de buitenpleinen van de stations den noodzakelijken toegang vormen tot den spoorweg en met deze alzoo dezelfde bestemming deelen ten dienste van het algemeen; onverschillig door wien ze zijn aangelegd of worden onderhouden en op welke wijze bestuurders der spoorwegdiensten onderling het gebruik dier pleinen ten behoeve van het publiek bij contract mogten regelen;

„dat ze verder het karakter van wegen bezitten, bestemd tot berijding door het publiek van hunne personen en van hunne goederen; dat dan ook juist het publiek-regtelijk karakter der pleinen van stationsgebouwen de grond is niet alleen, dat hetgeen ter instandhouding van de goede orde op die pleinen wordt vereischt, bij plaatselijke verordening, ingevolge art. 2 van het algemeen reglement voor de spoorwegdiensten, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 12 Mei 1863 (*Staatsblad* no. 58), moet worden geregeld en door den Gemeenteraad van Arnhem geregeld is; maar ook dat bij de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* no. 100) art. 4 tot regeling van de exploitatie der Staatsspoorwegen en bij de concessie van Staatswege, indertijd aan de administratie van den Rijnspoorweg verleend, aan concessionarissen de verpligting tot onderhoud is opgelegd van de tot den spoorweg behorende werken, als hoedanig werk het buitenplein in quaestie door de reclamante zelve wordt erkend:

„Overwegende, dat mitsdien voor dat plein de kenmerken aanwezig zijn, bij het provinciaal reglement op de wegen enz. in dit gewest gevorderd tot het brengen van wegen op den legger A.“

Daartegen is nu gerigt het beroep op den Koning, door de Directie der Rijn-Spoorweg-Maatschappij, bij adres van 20 Junij jl. ingesteld, en op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 12 Augustus ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt. Onder referte aan de reeds vroeger aangevoerde gronden, zegt de Directie daarin wijders, dat de stellingen van Gedeputeerde Staten: 1°. dat stationspleinen bestemd zijn ten dienste van het algemeen, en 2°. dat de Gemeenteraad mag regelen al wat tot handhaving der goede orde op die plaatsen nodig is, terwijl het onderhoud volgens de concessie is ten laste der exploiterende maatschappij, — geenszins tot het besluit leiden, dat Gedeputeerde Staten er uit trekken. De plaats bekomt daardoor nog niet het karakter van openbaren weg. Beide stellingen toch zijn evenzeer toepasselijk op de vestibules en wachtkamers in het station, die toch zeker niet zijn openbare weg. Het Gemeentebestuur mag aan de Maatschappij de bevoegdheid niet benemen om telkens, naar eisch van de dienst, te bepalen, welke bestemming aan elk van hare terreinen zal worden gegeven; en dat toch zou gebeuren door het plaatsen van die terreinen op den legger.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, geven te kennen, dat, stationspleinen wegen zijnde, art. 1 van het provinciaal reglement hunne plaatsing op den legger gebiedt; dat gangen, vestibules en wachtkamers voor het publiek bestemd en voor de politie toegankelijk zijn, omdat ze deel uitmaken van een publiek gebouw; dat die plaatsen het openbaar karakter met de stationspleinen gemeen hebben, maar geene wegen zijn, gelijk die laatstgemelden; en met wegen heeft het provinciaal reglement alleen te doen, en die moeten op den legger worden gebracht.

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. B. M. VLIELANDER HEIN, Advokaat te 's Gravenhage, als gemag-

tigde van de appellerende Directie optredende, merkt op, dat het in deze zaak betreft het buiten-stationsplein te Arnhem. Onder verwijzing tot een situatiokaartje, herinnert hij, dat er in 1871 of 1872 is aangegaan een contract tusschen den Staat en de gemeente Arnhem. Een gedeelte van dat stationsplein behoort aan den Staat en de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij te zamen, een ander gedeelte behoorde aanvankelijk aan de Maatschappij alleen. Omtrent dat gedeelte is een contract gesloten tusschen de stad Arnhem en de Maatschappij.

Nu zijn er twee gelijklopende contracten gesloten tusschen den Staat en de gemeente, en tusschen de Maatschappij en eenige particulieren, voor zooveel dat gedeelte in de nabijheid ligt van het station, waarop villa's zijn gebouwd.

Het terrein, waarover geschil, is dat, waarop zich het zoogenaamde buiten-stationsplein van het nieuwe station bevindt.

In beide contracten komt eene bepaling voor, waarbij aan de eigenaren of bewoners dier villa's toegang wordt verleend over dat stationsplein, terwijl de andere contractanten zich verbinden aldaar geene afsluitingen te plaatsen.

Uit een en ander leidt gemagtigde af, dat het niet kan opgaan het bedoelde stationsplein op den legger te brengen. Indien dat mogt opgaan, mag geen publieke weg worden afgesloten.

Desniettemin is in 1871 eene contractuele bepaling opgenomen, dat het terrein niet worde afgesloten, tenzij daartoe eene wettelijke verplichting bestond en als de Minister van Binnenlandsche Zaken het mogt verlangen.

Maar hoe het ook zij, Burgemeester en Wethouders hebben onder no. 26 van den legger gebragt het stationsplein en onder nos. 24 en 25 andere gedeelten.

Tegen dit laatste bestond geen bezwaar, maar wel tegen de opname in den legger van het buiten-stationsplein, niet alleen bij de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij, maar ook bij den Staat zelve.

Het is nu alleen de vraag: behoort dat plein op den legger, ja of niet?

Ééne zaak zal vaststaan. Wil het plein behooren tot den legger, dan moet het vaststaan, dat het onderworpen is aan het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden. Als men artt. 5—7 van het provinciaal reglement inziet, dan bestaat er geen twijfel, dat op den legger alleen behooren te worden gebragt die wegen, die een publiekrechtelijk karakter hebben, waarop een *onus publicum* rust.

Dat is ook door Gedeputeerde Staten niet betwist; maar zij zeggen: de stationspleinen hebben dat publiekrechtelijk karakter. Zij zeggen: de spoorwegdienst is eene publieke dienst, hetzij van staatswege, hetzij door particulieren. De redenering is dus: eene spoorwegdienst is eene publieke dienst; *ergo* is een spoorweg publiek, en een stationsplein, toegang gevende tot den spoorweg, maakt er een deel van, en is dus ook publiek.

Aan die redenering ontbreken volgens gemagtigde twee schakels. Als een spoorweg is publiek, is het terrein, waarop zich de spoorwegdienst beweegt, ook publiekrechtelijk terrein. Maar al is werkelijk een spoorweg publiek te achten, mag men daaruit dan concluderen, dat een ander terrein, dat toegang geeft tot dien spoorweg, ook publiek is?

Wat is er echter van de stelling, dat een spoorweg is eene publieke dienst, even als bv. de waterstaat en zoovele andere takken van publieke administratie? Beteekent het dienst ten gerieve van het publiek, welke gevolgen mag men daaruit trekken voor het publiekrechtelijk karakter dier terreinen?

Eene omnibus-dienst, eene trekschuitdienst zijn ook ten gerieve van het publiek; maar daaruit volgt niets voor het publiekrechtelijk karakter van het terrein zelf. Eene spoorweg-administratie staat volgens gemagtigde gelijk met ieder ander particulier ondernemer van eene omnibusdienst of trekschuit.

Maar — zeggen Gedeputeerde Staten — het publiekrechtelijk karakter van het stationsplein vindt zijn grond daarin, dat het Gemeentebestuur verordeningen van

politie mag maken voor dat plein. Gemagtigde vraagt echter, waar die bevoegdheid aan het Gemeentebestuur is gegeven. Het zou moeten zijn bij art. 2 van het algemeen reglement op de spoorwegdiensten. Maar wat is er voor het publiekrechtelijk karakter van het terrein ooit af te leiden ten opzichte der bevoegdheid van een Gemeentebestuur om daarop verordeningen te maken? Hare maatregelen mogen werken op het terrein, zij mogen daarop zelfs inwerken, maar zij kunnen toch niets afdoen tot het publiekrechtelijk karakter. Gemagtigde beroept zich daartoe o. a. op voorschriften van sanitair aard, die veelal ook het privaat eigendom treffen.

Eene plaats behoeft volstrekt niet te hebben een publiekrechtelijk karakter, als een Gemeentebestuur daarop maatregelen van orde vaststelt. Die plaats blijft toch *juris* mijn eigendom. Gemagtigde treedt dienaangaande in eene nadere ontwikkeling en beantwoordt nog sommige punten, door Gedeputeerde Staten bijgebracht.

Het algemeen polder-reglement — zeggen Gedeputeerde Staten — maakt eigenlijk de quaestie uit, want daarin wordt gesproken van wegen, die de gemeenschap maken met de spoorwegen; zoodanige wegen moeten dus op den legger voorkomen, en er is geene quaestie, of een stationsplein is een weg.

Gemagtigde betwist die bewering en acht het eene zeer oneigenlijke denominatie, aan een stationsplein gegeven. Hij kan niet toegeven, dat een stationsplein een weg zou kunnen worden genoemd. Het is wel bestemd ter berijding, maar eene manège is dat ook, hoewel niemand het in het hoofd zal krijgen daarom eene manège een weg te noemen.

Een stationsplein is eigenlijk de verlenging van een station, overdekt of niet overdekt. Indien men het een weg kon noemen, zou met evenveel regt of onregt het station zelf een weg kunnen worden genoemd.

Maar het provinciaal reglement beslist de quaestie niet. Art. 1 qualificeert alleen de wegen en brengt tot de eerste klasse zoodanige, die gemeenschap hebben met de spoorwegen. Maar daardoor worden ze niet publiek. Art. 1 beslist niets over het brengen van wegen op den legger. Wij hebben juist hier te doen met de vraag, of een stationsplein is een weg.

Is het een weg, dan is het ook een weg, die zuiver toebehoort aan particulieren. Onder de stukken bevindt zich het contract tusschen den Staat en de Directie. Beiden zijn volgens dat contract eigenaren van het stationsplein. Bij het contract van 5 Januarij 1870 zijn zij contractueel met elkander verbonden, tot eene nadere overeenkomst, dat de stationspleinen zullen bestemd zijn tot circulatie van het publiek.

Het betreft alzoo hier het geval, dat twee eigenaars hun privaat terrein geven aan het publiek. Zij gedoogen dáár de circulatie van het publiek; maar zij maken daarom nog dat stationsplein niet in de verste verte tot een publieken weg. Door die vergunning is de plaats nog niet bezwaard met een *onus publicum* van weg, en de administratieve magt kan dat niet doen zonder mijn goedvinden. In verband tot die stelling verwijst gemagtigde tot eene verhandeling van den heer de Vries, thans Minister van Justitie, en komt tot de slotsom, dat men ten allen tijde vrij moet kunnen blijven om des vereischt het publiek van zijn terrein te verwijderen.

Gij zijt toch verplicht — zeggen Gedeputeerde Staten — om den weg te onderhouden, en waarom zouden wij hem dan niet op den legger mogen brengen? en Gedeputeerde Staten verwijzen naar art. 4 der wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100).

Wij hebben niets te maken met die wet. Daarbij heeft de wetgevende magt in het algemeen goedgekeurd de voorwaarden, waaronder aan de concessionarissen concessie tot de exploitatie van staats-spoorwegen is verleend.

Maar gemagtigde geeft toe, dat het onderhoud der werken aan de concessionarissen is opgelegd; maar wat gaat dat het Provinciaal Bestuur aan?

De spoorweg-ondernemer als industrieel en die een ontzaggelijk monopolie heeft, is wel onderworpen aan een scherp toezigt, maar een toezigt van staatswege. Dat

volgt uit de voorschriften der wet van 1859, uit die van 1863 en uit de concessie. Maar niemand anders heeft er verder mede te maken. Het behoort niet tot de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten. Onder welken vorm ook mogen deze zich niet aanmatigen het toezigt op de rigtige uitvoering der wet op de spoorwegen, dat is eene rijks-zaak. Het behoort tot den Minister van Binnenlandsche Zaken en onder hem aan den Raad van toezigt op de spoorwegdiensten.

Bovendien, als er quaestie komt, of de spoorweg-ondernemer zijne werken onderhoudt, geldt het eene quaestie over de nakoming van verplichtingen *ex contractu*, die ter beslissing staat van den burgerlijken regter of van scheidslieden. Die quaestie hebben Gedeputeerde Staten als administratieve magt niet uit te maken.

Maar in de tweede plaats mag men niet eene verplichting *ex contractu* maken tot eene publiekrechtelijke verplichting.

Gemagtigde concludeert ten slotte op bovenstaande en andere gronden, dat 's Raads advies moge strekken tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

Staatsraad VAN VLADERACKEN vraagt, of aan gemagtigde ook bekend is, in welken toestand zich vroeger het terrein bevond, wat nu stationsplein is.

Gemagtigde weet hierop geen bepaald antwoord te geven.

Staatsraad VAN VLADERACKEN vraagt, of hem bekend is, of het hier bedoelde gedeelte vroeger publiek terrein was.

Gemagtigde weet dat niet bepaald. Hij gelooft het niet.

De VOORZITTER: Indien door geen der leden verdere inlichtingen worden verlangd, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van de Directie der Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland tot vaststelling onder anderen van wijzigingen in den legger A der wegen enz. in de gemeente Ede.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijnne Heeren! Bij besluit van 24 Junij ll., no. 30, hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland, naar aanleiding van een schrijven van Burgemeester en Wethouders der gemeente Ede van 15 Februarij te voren en daarbij ingezonden staat van wijziging der leggers A en B van de wegen en voetpaden binnen die gemeente, — den voormelden legger A in dier voege gewijzigd, dat daarop alsnog gebracht is onder no. 7 de toegangsweg, loopende volgens den legger uit den Amsterdamschen straatweg bij de Klomp naar het plein van het spoorweg-station Veenendaal, met de vermelding, dat het onderhoud van dien weg en der werken is ten laste van de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij en met de aanmerking, dat deze weg aan genoemde Maatschappij behoort.

Gedeputeerde Staten overwogen in hun voormeld besluit van 24 Junij: dat door de Directie der Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij bezwaren zijn ingebracht tegen de vermelding bij den toegangsweg naar het station Veenendaal, dat het onderhoud van dien weg is ten laste der Maatschappij; dat de gronden voor dien toegangsweg, blijkens contract, in 1842 opgemaakt, ten behoeve van de Administratie van den Rijn-Spoorweg zijn overgedragen en afgestaan en door deze overgenomen en aanvaard; dat door den reclamant wordt erkend, dat de weg door de Administratie is gemaakt en wel door verbreding van het voetpad, voorkomende op legger B,

n°. 240; dat wel geene overeenkomst omtrent het onderhoud van dien weg schijnt te zijn getroffen, doch dat, bij gebreke van onderhoudspligt van anderen, die pligt ten aanzien van openbare wegen moet geacht worden te rusten op dengene, door wien en ten wiens laste de weg is aangelegd; dat, bij Koninklijk besluit van 20 Mei 1845, eenige heeren zijn verklaard concessionarissen van den Rijn-spoorweg, en bij de concessie aan hen als concessionarissen onder meer de exploitatie is overgedragen van den spoorweg in den staat, waarin deze zich tijdens de overgifte zou bevinden met al zijn aan- en toebehooren, en met alle lasten, daaraan verbonden, en het onderhoud van al het tot de exploitatie behoorende; dat concessionarissen daarbij de verpligting hebben op zich genomen om de (spoor-)wegen met alle daartoe behoorende werken enz. steeds in behoorlijke orde te onderhouden; dat deze concessie door concessionarissen is ingebracht in de door hen opgerigte naamlooze maatschappij, de tegenwoordige Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij, welke daarbij in al de regten en verpligtingen der concessionarissen is getreden, uit 's Konings besluit van 20 Mei 1845 voortvloeiende; dat de toegangswegen, strekkende om van den spoorweg gebruik te maken, moeten geacht worden daartoe te behooren en daarmede één geheel uit te maken, en mitsdien de genoemde Maatschappij uit kracht der bovengemelde concessie en acte van overdracht voor het onderhoud dier wegen heeft te zorgen, zoolang niet blijkt, dat die zorg wettig op anderen is overgegaan; dat alzoo op den legger het onderhoud van den bedoelden weg teregt ten laste van de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij is gebragt.

Het is tegen dat besluit, dat de Directie van de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij op 31 Julij ll. bij Zijne Majesteit in hooger beroep is gekomen.

Gelijk reeds — zegt de appellante in haar aan Zijne Majesteit gericht verzoekschrift — door ons in onze bezwaarschriften, zoo aan het Gemeentebestuur van Ede als aan heeren Gedeputeerde Staten van Gelderland, was te kennen gegeven, is de bedoelde toegangsweg tijdens den aanleg van den Rijn-spoorweg gemaakt door de Administratie van dien weg, en wel door verbreding van een destijds reeds bestaand pad. Dat pad is door de Administratie van den Rijn-spoorweg nimmer in eigendom verkregen; doch de gronden, tot de verbreding vereischt, zijn door die Administratie verschaft. Omtrent het onderhoud is noch toen noch later eenige overeenkomst getroffen. De bedoelde toegangsweg is ongetwijfeld een openbare gemeenteweg. Dewijl nu geene contractuële verpligting tot onderhoud van dien weg op anderen, zeker niet op onze Maatschappij, berust — zegt appellante — zoo behoort het onderhoud volgens de wet door de gemeente te worden bezorgd en bekostigd. Er schijnt geene enkele reden te zijn, waarom toegangswegen tot spoorweg-stations aan dien algemeenen wettelijken regel zouden onttrokken zijn; en herhaaldelijk heeft dan ook de Regering te kennen gegeven, dat het onderhoud en de verlichting van dergelijke toegangswegen is ten laste der gemeente. De gronden, door Gedeputeerde Staten voor eene tegenovergestelde beslissing aangevoerd, zijn naar het oordeel der appellante niet afdoende. In de eerste plaats rust die beslissing op de stelling, dat de onderhoudspligt ten aanzien van openbare wegen moet geacht worden te rusten op dengene, door wien en ten wiens laste de weg is aangelegd. Waaruit die stelling zelve voortvloeit — zegt appellante — is echter moeilijk te bevroeden. Het is een belangrijk voordeel voor eene gemeente, wanneer, bij den aanleg van spoorwegen, de ondernemers daarvan tevens bekostigen het aanleggen of het veranderen van de openbare wegen, welke den toegang van en naar de gemeente verbeteren of met het nieuwe verkeers-middel in verband brengen. De regelingen, waartoe de aanleg van spoorwegen met gemeenten aanleiding geeft, plegen er toe te leiden, dat de nieuwe onderneming de kosten van aanleg van zoodanige toegangswegen ook voor hare rekening neme, ofschoon zij uit den aard der zaak door de gemeente zouden te dragen zijn. Maar de omstandigheid, dat de gemeente aldus kosteloos een nieuwen

en noodigen weg erlangt, schijnt geen grond te zijn om nu ook nog verdere voordeelen als een regt te eischen en den last van onderhoud als een pligt aan anderen op te leggen. De tweede grond, waarop de beslissing van Gedeputeerde Staten berust, ligt daarin: dat de toegangsweg zoude zijn een tot den spoorweg behoorend werk, en dat de concessie de Maatschappij zoude verplichten tot het onderhoud van al hetgeen tot de exploitatie van den spoorweg behoort.

Daartegen merkt de appellante op: 1°. dat de toegangsweg wel is gemaakt bij gelegenheid van den aanleg van den spoorweg, doch niet is een tot den spoorweg behoorend werk; 2°. dat de toegangsweg ook niet door de Maatschappij wordt geëxploiteerd en niet behoort tot de exploitatie van den spoorweg, en 3°. dat die geheele redenering van Gedeputeerde Staten er regtstreeks toe leiden moest om den geheelen toegangsweg buiten den legger te houden en zoowel het Gemeentebestuur als het Provinciaal Bestuur onbevoegd te verklaren iets te bepalen omtrent het onderhoud van dien weg. Immers indien de toegangsweg ware aan te merken als een tot den spoorweg behoorend werk, dan zoude op dien weg toepasselijk zijn de wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98), het toezigt op het onderhoud beheerscht worden door de artt. 9, 10, 13 en volgenden dier wet, maar het provinciaal reglement op wegen en voetpaden in Gelderland op den toegangsweg in het geheel niet toepasselijk kunnen zijn en, zoo het dit ooit geweest ware, volgens art. 142 der provinciale wet hebben opgehouden te gelden aanstonds bij het tot stand komen der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98).

Om alle deze redenen verzoekt de appellante, dat Zijne Majesteit de voormelde beslissing van Gedeputeerde Staten van Gelderland vernietige en bevele, dat van den legger A der wegen enz. in de gemeente Ede worde verwijderd de vermelding, dat de onder n°. 7 aldaar genoemde toegangsweg naar het station Veenendaal, wat het onderhoud van dien weg en de werken betreft, is ten laste van de Maatschappij.

Gedeputeerde Staten, over dat hooger beroep geraadpleegd, hebben deswege, onder dagteekening van 13 Augustus 11., hun ambtsberigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken medegedeeld. In dat ambtsberigt komt o. a. het volgende voor:

In het adres — zeggen Gedeputeerde Staten — wordt opgemerkt, dat de weg in quaestie zou zijn een openbare *gemeenteweg*, waarvan het onderhoud volgens de wet door de gemeente zou behooren te worden bezorgd en bekostigd. De aanwijzing echter van de reden, waarom de weg aldus zou vallen onder art. 231 der gemeentewet en een aan de gemeente behoorende weg zou zijn, ontbreekt in het adres. Hij staat niet onder het beheer en de administratie van het Gemeentebestuur, maar behoort tot den spoorweg. Dat, bij gebreke van onderhoudsplicht van anderen, het onderhoud van openbare wegen rust op hem, door wien en ten wiens laste zij zijn aangelegd, moeten Gedeputeerde Staten volhouden, omdat openbare wegen strekken voor de publieke dienst, en hij, die ze daartoe bestemt, daardoor verplichtingen van publiekrechtelijken aard op zich neemt, waaraan hij niet bevoegd is *privato jure* zich te onttrekken. Onze bewering — zeggen Gedeputeerde Staten — dat de toegangsweg behoort tot den spoorweg en zijn onderhoud tot de exploitatie daarvan, wordt wel ontkend, doch zonder aanvoering van redenen. Gedeputeerde Staten ontkennen wijders de juistheid van der appellante beweren, dat, van het standpunt van Gedeputeerde Staten, indien de toegangsweg is een tot den spoorweg behoorend werk, die weg niet op den legger mogt voorkomen, omdat dan op den weg de spoorwegwet van 1859 van toepassing is, en het provinciaal reglement, ingevolge art. 142 der provinciale wet, van regtswege zou hebben opgehouden te gelden. Aangenomen — zeggen Gedeputeerde Staten — dat het toezigt op de spoorwegdiensten volgens de aangehaalde wet zich tot de stationswegen uitstrekken kan, in het algemeen rijksbelang, zoo wordt daardoor een in het huishoudelijk provinciaal belang verordend toezigt niet uitgesloten.

Er is bij deze Afdeeling nog ingekomen eene memorie van Burgemeester en

Wethouders van Ede onder dagteekening van 11 September 11. Daarbij wordt in de eerste plaats opgemerkt, ten opzichte van de bewering van de Directie der Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij: „dit pad is door de Administratie van den Rijn-spoorweg nimmer in eigendom verkregen, doch de gronden, tot de verbreeding vereischt, zijn door de Administratie verschaft,“ — dat naast het pad, voorkomende onder no. 240 van legger B der wegen enz., door de Administratie van den Rijn-spoorweg bij den aanleg van dien spoorweg is aangelegd de op den legger beschreven toegangsweg, loopende uit den Amsterdamschen straatweg, naar het station Veenendaal; dat de Rijn-Spoorweg-Maatschappij, welke de bovenbedoelde Administratie in de exploitatie van den weg en de daartoe behoorende werken is opgevolgd, dezen weg steeds heeft onderhouden, en deze omstandigheid aanleiding geeft om te beweren, dat de Maatschappij zich tot onderhoud verplicht achtte, vermits het toch bezwaarlijk is aan te nemen, dat de Rijn-Spoorweg-Maatschappij een weg zoude onderhouden, waartoe zij niet bepaaldelijk verplicht was. Eerst sedert de laatste jaren is de verplichting tot onderhoud ontkend. Deze ontkenning van onderhoudsplicht schijnt voornamelijk te zijn gegrond op eene uitspraak van den Minister van Binnenlandsche Zaken in eene der zittingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarbij de Minister als zijne zienswijze te kennen gaf, dat het onderhoud van toegangswegen tot de stations, alsmede de verlichting op die wegen, een gemeentelust is. Burgemeester en Wethouders meenen evenwel, dat die uitspraak als een individueel gevoelen van den Minister moet beschouwd worden, ontbloeit van allen rechtsgrond. De bedoelde toegangsweg — zeggen Burgemeester en Wethouders — is nimmer als openbare gemeenteweg aangemerkt. De tegenovergestelde bewering der Maatschappij mist allen grond; want hiertoe zoude in de eerste plaats noodig zijn, dat de gemeente eigenaresse van den weg was, hetgeen ontkend wordt om de navolgende redenen: 1°. dat de Maatschappij zich steeds als eigenaresse heeft gedragen, en de gemeente nimmer eenig toezigt op de zaak heeft uitgeoefend; 2°. dat de weg bij het kadaster bekend staat ten name der Administratie van den Rijn-spoorweg, sectie B, no. 464, en 3°. dat de rijksbelasting van den grond, waarover de weg loopt, steeds door de Rijn-Spoorweg-Maatschappij is voldaan. Het betoog der Directie omtrent het belangrijk voordeel voor eene gemeente, wanneer bij den aanleg van spoorwegen de ondernemers daarvan tevens bekostigen het aanleggen of het veranderen van de openbare wegen, welke den toegang van en naar de gemeente verbeteren, of met het nieuwe verkeermiddel in verband brengen, en hetgeen dáár verder volgt, ten opzichte van hetgeen weleer plagt te volgen uit de regelingen, waartoe de aanleg van spoorwegen met de gemeenten aanleiding gaf, — kan nimmer als bewijs strekken, dat de Rijn-Spoorweg-Maatschappij ten opzichte van den bedoelden toegangsweg niet onderhoudplichtig is. Het komt aan Burgemeester en Wethouders voor, dat het als bewijsgrond ter zake niet de minste waarde heeft. Tot bestrijding van het betoog der Directie merken zij nog op, dat de artt. 8 en 9, litt. g, van het provinciaal reglement op de wegen in de provincie Gelderland ten opzichte van spoorwegen volstrekt niet ontzenuwd worden door de artt. 9, 10 en 11 der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* no. 98), vermits bij laatstgenoemde wets-artikelen slechts eene bevoegdheid wordt toegekend aan het toezigt op de spoorwegdiensten, zonder iets omtrent onderhoudsplicht te bepalen. In verband met het reeds vroeger door Burgemeester en Wethouders betoogde, meenen zij met het bovenstaande genoegzaam te hebben aangetoond, dat de hier bedoelde toegangsweg in eigendom toebehoort aan de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij en ongetwijfeld een tot den spoorweg behoorend werk is, — bovendien omdat deze weg de éénige communicatie daarstelt tusschen den spoorweg en den Amsterdamschen straatweg, terwijl het station Veenendaal bij opheffing van dien weg niet zou zijn te bereiken, en dat zij aldus verplicht is dien weg te onderhouden.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. B. M. VLIELANDER HEIN, als gemagtigde van de Directie, met referre hoofdzakelijk tot het aangevoerde in de vorige zaak, doet ook hierin eene plaatselijke aanwijzing naar het overgelegd kaartje. Hij herinnert, dat het voetpad, waarvan in de stukken is melding gemaakt, door de Administratie van den spoorweg is verbreed. Daarover loopt de quaestie. En door die verbreding, door de Administratie geschied, is de gemeente Ede zelve in hooge mate gebaat. Daarom is het volgens gemagtigde nu ook niet zeer billijk, dien toegangsweg op den legger te brengen. En zouden er nu met den weg, die met den spoorweg feitelijk één is, twee onderhoudspligtigen zijn?

Maar de vraag is alweêr hier: mag het gebeuren?

Nu is het der Maatschappij wel in zeker opzigt onverschillig, of die toegangsweg op den legger wordt gebragt, als men haar maar niet maakt tot onderhoudpligtige. Of hij door de gemeente of door de veenmaatschappij moet worden onderhouden, is der appellante onverschillig, als zij er maar niet toe verplicht wordt.

De Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij — zeggen Gedeputeerde Staten — heeft vroeger den weg onderhouden en heeft daardoor dus hare onderhoudpligtigheid erkend.

Maar dat acht gemagtigde te zijn een argument *ad hominem*. Neen, zoo is het geval niet; want toen de Minister van Binnenlandsche Zaken had verklaard, dat de toegangswegen behooren tot het onderhoud der gemeenten, heeft ook de Maatschappij zich niet verder met dat onderhoud behoeven te belasten, maar was nu zeer zeker de gemeente Ede onderhoudpligtige.

Gemagtigde zou van zijnen kant ook kunnen zeggen: de verlichting was reeds vroeger door de gemeente aangebragt, en zij heeft dus daardoor erkend er toe verplicht te zijn.

Hij komt in ieder geval op tegen het beweren, dat, omdat de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij eigenaresse is van den weg, deze op den legger dient voor te komen.

Het is waar, dat vroeger geene overeenkomst omtrent dat onderhoud en de verbreding van den weg is aangegaan; maar daardoor kan dat onderhoud niet komen ten laste van dengeen, die hem aangelegd heeft.

Er staat wel in het provinciaal reglement, dat een weg is ten laste van den eigenaar, maar niet ten laste van dengeen, die hem aangelegd heeft. Dat nu de Nederlandsche Rijn-Spoorweg-Maatschappij in het kadaster is vermeld en de weg ten haren name staat, bewijst nog niet, dat zij eigenaresse van den weg is.

Maar neem aan, dat die eigendom vaststaat van dat gedeelte van dien toegangsweg, dan nog bepaalt art. 28 van het provinciaal reglement, dat, bij gebreke van verplichting bij anderen, de eigenaren met het onderhoud belast zijn. Maar dan doet zich weêr dezelfde quaestie op. Is de Maatschappij eigenaresse en stelt zij haren weg open voor het publiek, dan is daardoor nog niet ontstaan een publieke weg.

Bovendien, een toegangsweg is geen integrerend deel van den spoorweg, wat men des noods nog zou kunnen denken van een stationsplein. Maar die toegangsweg, waar begint hij? Men weet wel, waar hij eindigt, maar niet waar hij begint. Hoe kan hij dan te gelijk zijn openbare weg en een particuliere, ten dienste van het algemeen zijnde weg?

Als deel van den spoorweg komt het zeker niet te pas, den weg te plaatsen op den legger, want de geheele spoorweg is onder de superintendentie van den Staat. De provincie heeft met geen deel van het onderhoud van den spoorweg iets te maken. Hij staat noch onder de contrôle van het Gemeentebestuur noch onder die van het Provinciaal Bestuur.

Men mag zich niet op de concessie beroepen om de Maatschappij op den legger te plaatsen als onderhoudplichtig. Dat geldt zoowel deze als de vorige zaak. Wat uit die concessie, uit dat contract kan geacht worden te volgen, staat niet ter beslissing van Gedeputeerde Staten.

En het is op deze gronden, dat gemagtigde vertrouwt, dat ook in deze 's Raads advies strekke tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. het beroep van den Raad der gemeente Helmond van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant betreffende de gemeentebegroting voor 1873.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op den 7 October 1872 stelde de Gemeenteraad van Helmond de begroting vast der plaatselijke inkomsten en uitgaven voor de dienst van 1873. Die begroting werd gewijzigd op den 30 December daaraanvolgende. Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant hielden bij hun besluit van denzelfden dag de beslissing over de al of niet goedkeuring dier begroting aan tot den 31 Maart 1873; maar zij magtigden het Gemeentebestuur om inmiddels tot op de helft der aangevraagde sommen uitgaven te doen uit de posten, op de begroting gebragt, met uitzondering van art. 1a, afdeeling 2, hoofdstuk 6, en art. 4, hoofdstuk 7.

Bij besluit van 30 Januarij 1873 verleenden echter Gedeputeerde Staten magtiging om ook tot op de helft uitgaven te mogen doen uit den eerstvermelden post, art. 1a, afdeeling 2, hoofdstuk 6.

Bij besluit van 7 April 1873 bragten die Staten ambtshalve een post in uitgaaf op de begroting, onder hoofdstuk 6, 1ste afdeeling, als art. 16: „kosten van oprigting eener nieuwe school voor gewoon lager onderwijs, met inbegrip van het noodige ameublement, alsmede de kosten van aanbesteding en toezigt op de uitvoering van het werk *f* 4837.50,“ onder uitnoodiging aan den Gemeenteraad om nieuwe middelen tot dekking dier uitgaaf voor te dragen.

Toen de Gemeenteraad daartoe niet overging, hebben Gedeputeerde Staten bij besluit van 10 Julij ll. tot herstel van het evenwigt tusschen de uitgaven en inkomsten den post, reeds meermalen vermeld, van art. 1a, afd. 2, hoofdstuk 6, verminderd met *f* 2000 en den post art. 3, lett. h, dierzelfde afdeeling met *f* 2831.85½ en de alzoo gewijzigde begroting goedgekeurd.

Het Gemeentebestuur van Helmond had intusschen, krachtens de magtiging, bij de voormelde besluiten van 30 December 1872 en 30 Januarij 1873 verleend, verschillende bevelschriften tot betaling afgegeven, die door den Gemeente-Ontvanger bereids zijn uitbetaald, vóórdat het besluit van 10 Julij door Gedeputeerde Staten genomeu was, o. a. ook op de beide bij evengenoemd besluit verminderde posten, en wel op art. 1a, afdeeling 2, hoofdstuk 6, ter somme van *f* 1400, en op art. 3, litt. h, dier afdeeling *f* 1483.10.

Uit de overgelegde stukken blijkt, dat het bedrag van den post art. 1a was f 2830 en van art. 3 f 2970, zoodat, na de daaruit gedane betalingen, geene gelegenheid méér bestond om den eersten post met f 2000, den tweeden met f 2831.85½ te verminderen.

De Gemeenteraad van Helmond beweert, dat de betalingen, op die beide posten gedaan, niet overschrijdende de helft van ieder dier posten, wettelijk hebben plaats gehad, ingevolge de hiervoor vermelde magtiging, door Gedeputeerde Staten verleend; dat alzoo Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 10 Julij ll. voornoemde posten met grootere sommen verminderd hebben dan daarop waren af te schrijven, en daarbij over gelden hebben beschikt, die reeds op bevoegde wijze waren uitgegeven; dat de gemeentewet nergens aanleiding geeft om de regtmatige handeling van Burgemeester en Wethouders, waartoe deze door Gedeputeerde Staten gemagtigd waren, namelijk het doen van betalingen uit de twee bewuste posten, te vernietigen; hetgeen het gevolg zoude wezen, indien het besluit van 10 Julij ll. van kracht bleef.

Bij adres van 2 Augustus ll. heeft de Gemeenteraad zich tot den Koning gewend, op de voormelde gronden verzoekende, dat door den Koning gemeld besluit van 10 Julij ll. zal worden vernietigd.

Door het Gemeentebestuur is overgelegd eene verklaring, waaruit blijkt, dat op art. 1a in vier posten van 7 Februarij tot 24 Junij is uitgegeven f 1400 en op art. 3 litt. 4, in acht posten, van 15 Februarij tot 5 Julij f 1483.10.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres is gesteld, hebben daarop den 14 Augustus ll, berigt, dat zij verplicht waren geweest den post voor het stichten van een nieuw schoollokaal op de begrooting te brengen, omdat het Gemeentebestuur te kort bleef aan zijne belofte tot stichting eener school te voldoen; dat zoodanige school echter volstrekt noodzakelijk was, omdat in de gemeente Helmond, eene bevolking van 6472 inwoners tellende, slechts ééne openbare school bestaat en men zich behielp met in een afzonderlijk lokaaltje onderwijs te geven aan een aantal behoeftige kinderen, waarvoor geene ruimte in het eigenlijke schoollokaal aanwezig is; dat zij de gronden, voor het beroep door den Gemeenteraad aangevoerd, betwistbaar achten, omdat de magtiging om, ter voorkoming van stremming in de dienst, uitgaven te doen buiten eene goedkeurende begrooting, de toepassing van art. 212 der gemeentewet niet kan verhinderen; dat wel de bedoelde uitgaven zullen moeten verevend worden, doch uit middelen, daartoe alsnog aan te wijzen: middelen, waarover niet is beschikt tot het doen van uitgaven, door de wet aan gemeenten opgelegd; dat in ieder geval zal moeten gezorgd worden, dat de Gemeenteraad zich niet verder kunne onttrekken aan de naleving der wet, speciaal van die op het lager onderwijs; dat, indien hunne meening ten aanzien der toepassing van art. 212. § 2, niet mogt opgaan, dit alleen zou kunnen leiden tot onthouding der goedkeuring van de begrooting in haar geheel, totdat de middelen zijn aangewezen, vereischt tot dekking der uitgaven, door hen op de begrooting gebragt voor het bouwen eener nieuwe school.

Onder de stukken zijn voorhanden afschriften van al de hiervoor vermelde besluiten van Gedeputeerde Staten.

Dit geschil van bestuur is, ingevolge magtiging des Konings, op den 2 September ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Drie-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 22 October 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het beroep van P. van der Heyden, Ontvanger der gemeente Eindhoven, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant betreffende de rekening dier gemeente over 1871.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Het is u uit de behandeling van vroegere zaken betreffende de gemeente-rekening van Eindhoven, bekend, dat aldaar eene groote verwarring in het finantieel beheer, vooral over de jaren 1854 tot 1863, is ontstaan door de inrigting en werking eener Bank van leening, die, ofschoon eene gemeente-instelling zijnde, geheel afgescheiden van de gemeentelijke administratie werd beheerd, en gelden uit de gemeentekas ter leen ontving en weder teruggaf, zonder dat daarvan behoorlijk bleek uit de gemeente-rekeningen: eene verwarring, welke nog werd vergroot door de instelling van een zoogenaamd kanaalfonds, dat mede afzonderlijk werd beheerd en waardoor een denkbeeldige *persona moralis* ontstond, waarmede zoowel de Bank van leening als de gemeente zelve doorlopende rekeningen hielden.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben reeds in 1867 op die onregelmatigheden en afwijkingen van de regelen eener behoorlijke comptabiliteit gewezen, en hebben,

na een onderzoek der rekeningen van de Bank van leening te Eindhoven over eene reeks van jaren (1854—1863) eene eind-rekening dier administratie vastgesteld, ten einde langs dien weg te komen tot definitieve vaststelling der rekening van gemeente-ontvangsten en uitgaven over 1869. Zij deden dat bij hun besluit van 30 Maart 1871. Tegen dat besluit kwamen bij den Koning in beroep: 1°. Burgemeester en Wethouders van Eindhoven, voor zooveel betreft de vaststelling der eind-rekening van de Bank van leening, zoolang die was beheerd door C. J. van Bakel, en 2°. de Ontvanger van Eindhoven, in zooverre *hij* daarbij met eene som van $f\ 537.48^5$ was bezwaard geworden. Op voordragt dezer Afdeeling besliste Zijne Majesteit in die beide zaken, bij twee besluiten, op 28 Januarij 1872 (1). Het besluit in zake der Bank van leening kan hier verder onvermeld gelaten worden. In het besluit in de zaak van den Ontvanger werd, na precisering der vraagpunten in geschil, deels betreffende posten uit de rekeningen van 1859 en 1860, deels rakende een post uit de gemeente-rekening van 1863, overwogen: „dat, bij de tegen elkander overstaande beweringen van het Bestuur en den Ontvanger omtrent die posten, op de afgesloten gemeente-rekeningen over de genoemde jaren niet kan worden teruggekomen, vermits de besluiten van Gedeputeerde Staten, waarbij de ontvangsten en uitgaven definitief zijn vastgesteld, den Ontvanger strekken tot décharge, en de cijfers, in die gemeente-rekeningen vóór 1864 opgenomen, derhalve als vaststaande moeten worden beschouwd.” Op dien grond werd beslist, „dat de rekening van den Gemeente-Ontvanger te Eindhoven van 1869 niet met de gemelde som van $f\ 537.48^5$ ten zijnen nadeele kan worden bezwaard.”

Deze herinnering aan het vroeger voorgevallene komt volstrekt noodzakelijk voor tot het begrip der zaak, welke nu weder aan het oordeel dezer Afdeeling werd onderworpen. Het geldt een beroep van den Eindhovenschen Ontvanger P. van der Heyden bij den Koning tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Junij 1873: beroep, bij deze Afdeeling van den Raad van State aangebragt door den Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe door den Koning gemagtigd, bij brief van 27 Augustus ll., n°. 149, 2de Afdeeling.

Gedeputeerde Staten hebben namelijk, bij de vaststelling der gemeente rekening van Eindhoven over 1869, bij hun besluit van 23 Februarij 1872 overwogen: „dat wel door 's Konings beslissing van 28 Januarij ll. de som van $f\ 537.48^5$ niet meer ten laste van den Ontvanger gebragt kan worden, omdat hij deswege reeds was gedéchargeerd door het sluiten der vroegere gemeente-rekeningen; dat echter die Ontvanger niet volledig kan worden ontlast ter zake van een door hem in ontvang gebragten post van $f\ 3880$, vermits het juiste cijfer niet behoorlijk door bewijzen is gestaafd en niet overeenkomt met hetgeen uit authentieke stukken is gebleken.”

Nu is uit de behandeling der vorige zaak bij deze Afdeeling gebleken, dat die som van $f\ 3880$, op de rekening over 1869 in ontvang gesteld, destijds werd betwist, op grond, dat de Directeur der Bank van leening tusschen de jaren 1860 tot 1865 zoude gestort hebben in de gemeentekas $f\ 9880$, waarvan in vorige rekeningen was verantwoord, als van de Bank ontvangen, $f\ 5100$, zoodat, door in de rekening van 1869 te stellen $f\ 3880$ (zamen $f\ 8980$), $f\ 900$ te min werd in ontvang gebragt; maar daar de Ontvanger, zoo als toen beweerd werd, daarentegen $f\ 400$ te veel in uitgaaf had gesteld, voor over de jaren 1858—1864 door de gemeentekas aan de Bank van leening verstrekte gelden (t. w. $f\ 7200$, in plaats van slechts $f\ 6800$), werd die som van $f\ 900$ dus tot $f\ 500$ teruggebragt. Het waren die $f\ 500$ plus nog $f\ 37.48^5$ aan diverse kleine renteposten, zamen $f\ 537.48^5$, waarover 's Konings besluit van 28 Januarij 1872 had bepaald, dat zij niet meer ten laste van dien Ontvanger konden worden gebragt.

---

(1) Zie Deel XII, blz. 39 volg.

Toen nu in dit loopende jaar Gedeputeerde Staten de gemeente-rekening over 1871 onderzochten, rigtten zij tot het Gemeentebestuur een schrijven van 5 Junij 1873, waarin zij, alvorens te beslissen omtrent het verschil met den Ontvanger ad f 537.485, een viertal vragen stellen, waarop zij schriftelijk antwoord van den Ontvanger verlangen. Op 10 Junij 1873 bragten Burgemeester en Wethouders die vragen aan hem over, en op 11 Junij antwoordde deze: „dat hij niet begreep, welk verschil bedoeld werd door Gedeputeerde Staten, daar over die f 537.485, reeds door 's Konings besluit geheel is beslist.“

Burgemeester en Wethouders, in hunnen brief aan Gedeputeerde Staten omtrent andere posten der rekening opheldering gevende, voegen er bij, ten aanzien van dit geschilpunt met den Ontvanger: „dat door 's Konings besluit niet is uitgemaakt, dat de som in quaestie door den Ontvanger niet is te min verantwoord, maar alleen, dat op afgeslotene rekeningen van vroegere jaren niet kan worden teruggekomen.“ Wij (zeggen zij) bewijzen zoo goed als wiskundig, dat hij f 537.485 te min verantwoord heeft.“

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij hun besluit van 26 Junij 1873 overwogen, met betrekking tot het geschil, tusschen het Gemeentebestuur en den Ontvanger gezeten, dat, bij het sluiten der rekening over 1869 bij besluit dezer vergadering van 23 Februarij 1862, G., n°. 50, in kracht van gewijsde gegaan, volledige ontlasting van den Ontvanger is voorbehouden, aangezien de door hem in ontvangst gestelde som van f 3880, onder art. 2, afdeling I, hoofdstuk V, niet behoorlijk door bewijzen was gestaafd, noch in overeenstemming is bevonden met hetgeen uit authentieke stukken is gebleken; dat door het Gemeentebestuur nader is aangetoond, dat het verschil tusschen de ontvangsten van, en de uitgaven aan de opgeheven Bank van leening, door den Ontvanger in de gemeente-rekening over 1869 gesteld op f 3880, meer dan dit bedrag beloopt de som van f 500, terwijl daarenboven f 37.485 wegens renten, door de Bank van leening gekweten en in de rekening dier Bank gevalideerd, verzuimd is in ontvangst in de gemeente-rekening over 1869 te verantwoorden; dat een en ander nader wordt bevestigd door verschillende schrifturen van de hand des Ontvangers; dat de Ontvanger schriftelijk heeft geweigerd op vraagpunten te antwoorden, dezerzijds gesteld, en die ter zake dienende en afdoende moeten worden beschouwd.

Op dien grond hebben zij de ontlasting van den Ontvanger voorbehouden, totdat de gemeentekas met het saldo der onderwerpelijke rekening in overeenstemming is gebracht.

Daartegen nu is gerigt des Ontvangers beroep op den Koning, bij adres van 14 Julij ll., waarin hij eenvoudig te kennen geeft, dat de zaak reeds is beslist bij Zijner Majesteits besluit van 28 Januarij 1872, en dus nu verzoekt vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van 26 Junij 1873, voor zooverre hij adressant met de vermeerderde f 537.485 is bezwaard.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, stelden het eerst in handen van Burgemeester en Wethouders van Eindhoven. Deze laatste geven in hun ambtsberigt van 1 Augustus te kennen: „dat zij vroeger, in 1871, hadden aangetoond, dat de Ontvanger f 537.485 te min heeft verantwoord, en dat het Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872 het tegendeel ook niet heeft beslist; daarbij wordt alleen uitgemaakt, dat op afgesloten rekeningen van vroegere jaren niet kan worden teruggekomen. Door den Ontvanger alsnog te laten verantwoorden hetgeen bewezen wordt door hem te min te zijn verantwoord, komt men niet terug op afgesloten rekeningen van vroegere jaren, noch handelt men in strijd met art. 780 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering.

Gedeputeerde Staten geven in hunnen brief van 7 Augustus ll. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken het volgende te kennen: „Het geschil betreft een bedrag van f 537.485, door den Gemeenteraad bij de voorloopige vaststelling en door ons

Collegie bij het sluiten der rekening ten laste des Ontvangers onder de ontvangsten opgenomen. De Ontvanger drukt in zijn adres de meening uit, dat hem daaromtrent reeds volledige ontlasting is verleend bij Zijner Majesteits besluit van 28 Januarij 1872, n°. 4. Naar ons inzien ten onregte. Daarom werd door ons, bij besluit van 23 Februarij 1872, G., n°. 50, waarin de Ontvanger heeft berust, zijne ontlasting voorbehouden wegens den in de rekening over 1869 gebragten post van ontvangst van f 3880, omdat die niet behoorlijk was gejustificeerd, en buitendien niet in overeenstemming bleek te zijn met andere authentieke stukken. Uit de rekening toch van de Bank van leening, bij gemeld Koninlijk besluit behandeld, bleek duidelijk, dat het verschil tusschen het bedrag der gedane voorschotten uit de gemeentekas aan die Bank en het door de Bank aan den Gemeente-Ontvanger teruggeschotene niet was f 3880, maar met inbegrip der betaalde renten f 4417.48⁵. Dit wordt niet door den Ontvanger weersproken, veel minder de onjuistheid daarvan aangetoond; doch hij blijft zich eenvoudig beroepen op zekere „verrekenbare stukken,“ welke onder het Dagelijksch Bestuur zouden moeten berusten. Wij kunnen ons, met het oog op art 114 der gemeentewet, geen denkbeeld vormen van den aard dier stukken, ter zake waarvan de Ontvanger niet reeds zou zijn gedéchargeerd, hetgeen integendeel het geval is voor de uitgaaf van f 500, begrepen in eene grootere som van f 4578.81⁵ voor bijdragen in de kosten van een provincialen weg, ingevolge besluit van Burgemeester en Wethouders van 15 December 1859, in de jaren 1860, 1861 en 1862 in de provinciale kas gestort.

„Alvorens omtrent de rekening over 1871 eene beslissing te nemen zijn door ons, uit aanmerking, dat de Ontvanger als comptabel ambtenaar verplicht moest geacht worden opheldering te geven, eenige ter zake dienende vraagpunten gesteld, waarop wij echter een ontoewijkend antwoord ontvingen, zoodat wij genoodzaakt waren bij het sluiten der rekening tegen hem als bewijsstukken aan te nemen de door het Gemeentebestuur overgelegde bescheiden, in verband met de rekening der opgeheven Bank van leening. Onder die bewijsstukken bevinden zich verschillende schrifturen van de hand des Ontvangers, waardoor nader wordt bevestigd de juistheid der door het Gemeentebestuur gestelde feiten.

„Op grond daarvan hebben wij moeten aannemen, dat de verantwoorde som van f 3880 in de rekening van 1869 niet behoorlijk was gejustificeerd; en dat uit de bewijsstukken, door het Gemeentebestuur overgelegd, welke niet door den Ontvanger zijn wederlegd, overtuigend is gebleken, dat f 4417.48⁵ ter onderwerpelijke zake door den Ontvanger moest zijn verantwoord.

„Heeft hij indertijd over de gemeentekas beschikt, door gelden of geldswaardige stukken aan Burgemeester en Wethouders ter hand te stellen, een beweren zijnerzijds, dat door niets wordt gestaafd, dan zal toch die afwijking van art. 114 der gemeentewet hem bezwaarlijk kunnen ontslaan van zijne verantwoordelijkheid, door art. 212 der gemeentewet uitdrukkelijk van die van Burgemeester en Wethouders onderscheiden.

„Wij meenen er verder nog op te moeten wijzen, dat de ontlasting, bij het sluiten van vroegere rekeningen verleend, alleen betrekking kan hebben tot de in die rekeningen goedgekeurde ontvangsten en uitgaven, doch geenszins vrijstelling kan medebrengen om verzwegene ontvangsten niet te verantwoorden. Even als in civiele zaken behoort, dunkt ons, in de administratieve comptabiliteit het beginsel te gelden, in art. 780 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering aangenomen, en de mogelijkheid tot herstelling van misrekening worden opengelaten.

„Om welke redenen wij vermeenen Uwe Excellentie te mogen raden aan Zijne Majesteit voor te stellen den Ontvanger der gemeente Eindhoven ongegrond te verklaren in zijn ingesteld beroep.

Nadere memoriën zijn er niet ingediend bij deze Afdeeling, doch er zijn procuratiën

ingezonden: 1°. van den Ontvanger van der Heyden op Mr. D. van Eck, en 2°. van den Gemeenteraad van Eindhoven op zijnen Secretaris J. Bockholts, tot hunne tegenwoordiging bij deze openbare behandeling der zaak bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van den appellant het volgende:

Mijne Heeren! Bij besluit van den Gemeenteraad van Eindhoven van 4 October 1872 (n°. 6d) werd de rekening van ontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1871 voorloopig vastgesteld: de ontvangsten op f 31,250.80 en de uitgaven op f 30,450.43⁵.

Met het bedrag van de ontvangsten was de rekening van den Gemeente-Ontvanger (n°. 6) in strijd.

Deze had op hoofdstuk IV, ontvangsten van verschillenden aard en toevallige baten in art. 7b, luidende: ontvangsten ter zake van onderwerpen, waarvoor geen post op de begrooting is uitgetrokken, als bedrag van de werkelijke ontvangsten gesteld f 268.29⁵, welk bedrag door den Gemeenteraad werd gesteld op f 805.78, met bijvoeging van de volgende aanmerking:

„bij besluit van Gedeputeerde Staten van 26 Junij 1873 in ontvangst opgenomen 537.48⁵ ter zake der opgeheven Bank van leening, welke som verzuimd was in ontvangst te verantwoorden.“

Bij besluit van 26 Junij 1873 (n°. 3a) verklaarden Gedeputeerde Staten de ontlasting van den Ontvanger voor te behouden, totdat de gemeentekas met het saldo der onderwerpelijke rekening in overeenstemming is gebragt, en de bovenbedoelde rekening der gemeente Eindhoven over het dienstjaar 1871 te sluiten en vast te stellen op het bovengenoemd bedrag, en alzoo met een goed slot van f 800.36⁵.

Dit besluit steunde op de overweging, dat door het Gemeentebestuur nader is aangetoond, dat het verschil tusschen de ontvangsten van- en de uitgaven aan de opgeheven Bank van leening, door den Ontvanger in de gemeenterekening over 1869 gesteld op f 3,880, meer dan dit bedrag beloopt de som van f 500, terwijl daarenboven f 37.48⁵, wegens renten, door de Bank van leening gekweten en in de rekening dier Bank gevalideerd, verzuimd is in ontvangst in de gemeenterekening over 1869 te verantwoorden; dat een en ander wordt bevestigd door verschillende schriften van de hand des Ontvangers.

Van dat besluit is de Ontvanger bij den Koning in beroep gekomen bij verzoekschrift van 14 Julij 1873, verzoekende het besluit van Gedeputeerde Staten te doen vernietigen, voor zooverre hij met de vermeerderde som van f 537.48⁵ is bezwaard.

De strijd over diezelfde vordering, op dezelfde gronden en tusschen dezelfde partijen is reeds gevoerd in 1871 (zie het werk *Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur*, Deel II, blz. 357 en volg.) en bij Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872 beslist (zie gezegd werk, Deel XII, bl. 39 volg.), met wijziging in zooverre van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 30 Maart 1871, dat de rekening van den Gemeente-Ontvanger van Eindhoven over 1869 niet met de bovenbedoelde f 537.48⁵ ten zijnen nadeele kan worden bezwaard.“

De uitspraken van den Koning op geschillen, behandeld bij de Afdeeling van den Raad van State voor de geschillen van bestuur, zijn geen beschikkingen van administratieven, maar van administratief-regtelijken aard. Zij beslissen omtrent het

regt en zijn dus verbindend ook voor hem, die ze uitsprak: zij vormen regterlijke gewijsden, en de regelen van de artt. 1953 en 1954 Burgerlijk Wetboek zijn daarop dus toepasselijk.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant waren derhalve niet gerechtigd om posten ten laste van den Ontvanger te brengen, waarmede deze volgens het Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872 niet mogt worden bezwaard.

Ik voeg er bij, dat, ten gevolge van 's Konings besluit van 28 Januarij 1872, een besluit is genomen door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant den 23 Februarij 1872 (n°. 3*b*), waarbij is overwogen: „dat bij genoemd besluit des Konings op het beroep van den Ontvanger Petrus van der Heyden is beslist, dat de som van f 537.48⁵, die naar de uitkomsten der rekeningen van de Bank van leening alsnog meer in ontvangst in de gemeente-rekening moest worden gebragt dan door den Ontvanger is verantwoord, niet meer ten zijnen laste kan gebragt worden, omdat hij te dier zake reeds bij het sluiten van vorige gemeente-rekeningen was gedéchargeerd; en verder besloten, de rekening van de gemeente Eindhoven over het dienstjaar 1869 te sluiten en vast te stellen het bedrag der ontvangsten op f 39,404.66⁵, en dat der uitgaven op f 40,032.53 en alzoo met een nadeelig slot van f 627.86⁵.

Nu is òf dat besluit van Gedeputeerde Staten beroepbaar, maar dan had de Gemeenteraad van Eindhoven daarvan binnen dertig dagen, ingevolge art. 227 van de gemeentewet, in beroep moeten komen; òf het is niet beroepbaar, en dan zal de beschikking, daarin voorkomende, moeten geëerbiedigd worden. In welk geval dus ook, de Gemeenteraad of Gedeputeerde Staten mogen nu, al zij het dan ook in de rekening van de gemeente Eindhoven van een volgend jaar, niet meer terugkomen op hetgeen bij het besluit van Gedeputeerde Staten van 23 Februarij 1872 ten opzigte van de daarin genoemde som van f 537.48⁵ is beslist.

Gedeputeerde Staten zeggen wel in hunnen brief van 7 Augustus 1872 (n°. 3) aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat zij in hun besluit van 23 Februarij 1872, waarin de Ontvanger heeft berust, zijne ontlasting hebben voorbehouden wegens den in de rekening over 1869 gebragten post van ontvangst van f 3880, omdat die niet behoorlijk was gejustificeerd, en buitendien niet in overeenstemming met andere authentieke stukken, daar uit de rekening van de Bank van leening bleek, dat het verschil tusschen het bedrag der gedane voorschotten uit de gemeentekas aan de Bank en het door de Bank aan den Gemeente-Ontvanger teruggeschotene niet was f 3880, maar met inbegrip der betaalde renten f 4417.48⁵.

Die opmerking kan echter tot het hier behandelde geschil niets afdoen; want daar de Ontvanger bij Koninklijk besluit in het gelijk gesteld was, was het weigeren van ontlasting aan een Ontvanger, die ten opzigte van de posten der begrooting in het gelijk was gesteld, niets dan eene soort van oppositie tegen het Koninklijk besluit, waaraan Gedeputeerde Staten zich onvoorwaardelijk hadden te onderwerpen, en welks kracht zij door voorbehoudingen van hunne zijde toch niet konden ontzenuwen. Daarenboven is de bewering van Gedeputeerde Staten in hun besluit van 23 Februarij 1872 (3*l*), dat zij de ontvangst van f 3880 van de Bank van leening, gebragt onder hoofdstuk V van de ontvangsten over het jaar 1869, niet zouden hebben goedgekeurd, eene *protestatio actui contraria*; want zij keuren bij hetzelfde besluit goed de rekening over 1869 (n°. 5), waarbij uitdrukkelijk staat te lezen, dat de bedoelde post van f 3880 door Gedeputeerde Staten is goedgekeurd.

Die goedkeuring is dus de ontlasting van den Ontvanger volgens art. 222 der gemeentewet.

De voorname grond ten betooge van het regt van Gedeputeerde Staten om de ontvangsten op de rekening over 1871 met f 537.48⁵ te verhoogen, luidt in hun brief van 7 Augustus 1873 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken (n°. 3), aldus:

„Wij meenen er verder nog op te moeten wijzen, dat de ontlasting, bij het sluiten van vroegere rekeningen verleend, alleen betrekking kan hebben tot de in die rekeningen goedgekeurde ontvangsten en uitgaven, doch geenszins vrijstelling kan medebrengen om verzwegen ontvangsten niet te verantwoorden. Even als in civiele zaken behoort, dunkt ons, in de administratieve comptabiliteit het beginsel te gelden, in art. 780 Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering aangenomen, en de mogelijkheid der herstelling van misrekening worden opengelaten.“

Reeds dadelijk blijkt van de dwaling in die redenering, als men ziet, dat daarin gesproken wordt van *verzwegen* ontvangsten. Bij de vorige behandeling mogt men daarvan hebben kunnen spreken, thans niet. Het zijn dezelfde ontvangsten, die men bij de vorige behandeling wilde laten gelden; toen is de quaestie daarover uitgemaakt: over de vraag, of juist die posten op de gemeente-rekening konden worden gesteld, heeft de Koning geoordeeld en beslist. En nu betwijfel ik het zeer, of het de bedoeling van art. 780 Burgerlijke Regtsvordering is om een nieuw geding te openen over de punten, bij gewijsde uitgemaakt, wanneer er beweerd wordt, dat die punten betreffen verzwegen posten.

Maar al hadden wij hier niet met een gewijsde te doen, en al ware art. 780 Burgerlijke Regtsvordering op administratief-staatsrechtelijke quaestiën van toepassing, mag dan het verschil plaats hebben op de wijze, zoo als Gedeputeerde Staten zich dat voorstellen?

Zij meenen iedere reclame op iedere begrooting, onverschillig welke, te mogen plaatsen. Maar dat gaat niet aan, omdat dit tot vermenging van diensten zou leiden en dus groote verwarring in de administratie zou te weeg brengen. De gemeentewet wil die vermenging ook niet. Zie artt. 115 en 221.

In deze betreffen de posten de betwiste som van f 537.48⁵ uitmakende de inkomsten van 1860, 1862 en 1864 (zie *Raad van State*, Deel II, blz. 360); en de Rapporteur in de vorige zaak zeide daarom (zie *Raad van State*, Deel II, blz. 159): „De Afdeeling wees in haren brief van 1 Augustus 1871 aan Gedeputeerde Staten op het verschijnsel, dat deze zaak loopt over handelingen, die betrekking hebben tot jaren, waarover de gemeente-rekeningen reeds lang geleden zijn afgesloten; terwijl ook het nagaan der geldelijke uitkomsten van de opgeheven Bank van leening thans vreemd voorkomt, dewijl art. 24 van het reglement de jaarlijksche opneming en finale sluiting van de rekening der Bank voorschreef.“

Het Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872, dat in de nu op nieuw opgeworpene quaestie uitspraak deed, zeide dien-overeenkomstig (zie *Raad van State*, Deel XII, blz. 39): „dat, bij de tegen elkander overstaande beweringen van het Bestuur en den Ontvanger omtrent de gemelde posten, op de afgesloten gemeente-rekeningen over de genoemde jaren niet kan worden teruggekomen, vermits de besluiten van Gedeputeerde Staten, waarbij de ontvangsten en uitgaven definitief zijn vastgesteld, den Ontvanger tot *décharge*, en de cijfers, in die gemeente-rekeningen vóór 1864 opgenomen, derhalve als vaststaande moeten worden beschouwd.“

Op dien grond werd beslist, dat de rekening van den Gemeente-Ontvanger van Eindhoven over 1869 niet met de bovenbedoelde f 537.48⁵ ten zijnen nadeele kan worden bezwaard.

Wat dus, zoowel volgens den Raad van State als den Koning, omdat het oude afgedane zaken gold, niet kon gebragt worden op de rekening van 1869, zal dus, volgens de Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, wel kunnen worden geplaatst op de rekening van 1871.

Wat nu de vraag betreft, of de Ontvanger f 537.48⁵ te weinig aan den Raad heeft verantwoord, lost zich die vraag (zie brief van Gedeputeerde Staten van 7 Augustus 1873) op in het onderzoek, of op de rekening over 1869 terecht als ontvangst van de bank van leening is geboekt de som van f 3880.

„Die som, zeggen Gedeputeerde Staten, is niet gejustificeerd, en buitendien niet in overeenstemming met andere authentieke stukken. De Ontvanger spreekt zelf niet tegen, dat dat bedrag moet zijn *f* 4417.48⁵; en die som is vastgesteld op grond der door het Gemeentebestuur overgelegde bescheiden, in verband met de rekening der Bank van leening.”

Op die beweringen valt nog al wat af te dingen. Het is niet juist, als men zegt, dat de Ontvanger niet tegenspreekt, dat de post van *f* 3880 op de rekening van 1869 zou moeten bedragen *f* 4417.48⁵. Hij antwoordt (zie zijn brief aan Gedeputeerde Staten van 11 Junij 1873 (n. 32): „dat hij het niet noodig oordeelde op de hem gedane vragen te antwoorden, omdat de zaak reeds door het Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872 was beslist. „Dat antwoord moest bij Gedeputeerde Staten te minder verwondering wekken, omdat zij zelve in hun besluit van 23 Februarij 1872, n. 36, dat hebben erkend, met bijvoeging: „dat de som van *f* 537.48⁵ niet meer ten laste van den Ontvanger kan gebracht worden, omdat hij te dier zake reeds bij het sluiten van vorige gemeenterekeningen was gedéchargeerd.”

Niet verdedigbaar is ook het beweren, dat de schuldpligtigheid van den Ontvanger zou gebleken zijn uit door het Gemeentebestuur overgelegde bescheiden.

Bij de vorige behandeling is gebleken, dat er in de administratie van het Gemeentebestuur van Eindhoven vóór 1869 groote verwarring heerschte, en zijne becijferingen daardoor zoo onjuist waren, dat het (zie *Raad van State*, Deel XI, blz. 361) op den Ontvanger nog een anderen post van *f* 4500 wilde verhalen, waarvan door het onderzoek van Gedeputeerde Staten bleek, dat die was afgedaan, terwijl het, uit zijn standpunt geredeneerd, naliet ten laste van den Ontvanger een post van *f* 37.48⁵ te brengen, die door Gedeputeerde Staten op de rekening werd geplaatst.

En welke nieuwe bescheiden legt men nu over om aan te toonen, dat de Ontvanger van de Bank van leening zou ontvangen hebben *f* 4417.48⁵, tot wier teruggaaf hij dus zou zijn verplicht?

Dat men dat doet, wordt niet beweerd. Wij staan dus op hetzelfde standpunt als in 1871. De Ontvanger heeft toen (zie *Raad van State*, Deel XI, blz. 361 sqq.) zoo duidelijk mogelijk aangetoond, dat voor de verplichting om die som te betalen geen enkel bewijs werd aangevoerd. Had hij gelden van de bank ontvangen, dan moest daarvan blijken door bewijzen van ontvangst van zijne zijde: zoolang die niet worden overgelegd, blijkt ook niet, dat hij schuldig is.

Dat het Gemeentebestuur zich op geene bescheiden kan beroepen, blijkt ook daaruit, dat Gedeputeerde Staten alleen spreken van bescheiden in verband met de rekening der Bank. De schuldpligtigheid van den Ontvanger zou dus afhangen van de beweringen, die het Bestuur der Bank deed (aangenomen dat zoodanige beweringen door de Bank zijn gedaan) bij het doen van zijne rekening aan het Gemeentebestuur.

Dat dergelijke redeneringen ten deze buiten eenig gevolg moeten blijven, spreekt van zelf. De Bank van leening, het is uit het vorig geding gebleken, was eene gemeente-instelling; haar Bestuur kon zich voor de bij den Ontvanger gestorte gelden niet anders verantwoorden dan door de bewijzen van ontvangst van den Ontvanger over te leggen, en het klinkt dus al zeer zonderling, als het Gemeentebestuur nu, zonder die bewijzen van ontvangst te kunnen vertoonen, toch den Ontvanger aansprakelijk wil stellen voor de ontvangst van die gelden.

Ik meen dus ter verdediging van den Ontvanger mij, wat dit punt betreft, te kunnen gedragen aan hetgeen is aangevoerd bij de vorige behandeling, doch voeg daar nog ééne opmerking bij. Ofschoon wat door het Gemeentebestuur wordt betwist, niets anders is dan een post van ontvangst, door den Ontvanger op de rekening van 1869 geplaatst, die het Gemeentebestuur met *f* 500 wil verhoogen, en wel een post betreffende de Bank van leening, schijnt dat Bestuur eigenlijk op het oog te hebben een post van uitgaaf en wel wegens aankoop van kanaal-obligatiën. Dit blijkt niet

alleen uit de overgelegde stukken van het Gemeentebestuur, maar ook uit het Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872 (*Raad van State*, Deel XII, blz. 39), waarin we lezen: "dat het geschil alleen loopt over deze twee vragen: *a.* of wel en terecht aan den Ontvanger in de gemeenterekeningen van 1859 en 1860 in uitgaaf is geleden eene som van *f* 5000, hetzij wegens aankoop van kanaal-obligatiën, hetzij aan de Bank van leening verstrekt, hetzij voor bijdrage in de kosten van wegen gebruikt, of wel dat deze post in die rekeningen *f* 500 lager had moeten zijn gebracht."

Is dat de vraag, dan is ze gemakkelijk op te lossen. Het Gemeentebestuur zegt, dat het slechts voor *f* 4500 kanaal-obligatiën heeft aangekocht, en dat de Ontvanger daarvoor dus geen hooger bedrag op de rekening mag plaatsen; maar nu kan ik bewijzen uit de bevelschriften van betaling van Burgemeester en Wethouders, dat deze den Ontvanger hebben gelast voor dat onderwerp *f* 5000 te betalen, en aan die bevelen had hij volgens art. 114 der gemeentewet te voldoen.

Als Gedeputeerde Staten nu in hunne nota van aanmerkingen (n°. 3c) onder n°. 2. vragen: "Wanneer erkend wordt, dat *f* 500 meer in uitgaaf is gesteld dan werkelijk voor aflossing was uitgegeven, aan wien en waarvoor zijn die gelden dan uitbetaald?" — dan kan die vraag alleen worden beantwoord door Burgemeester en Wethouders, die den Ontvanger hebben gelast om *f* 5000 te betalen, terwijl zij daarmede slechts *f* 4500 aan kanaal-obligatiën afstoten. Zit het verschil dus in die *f* 500, dan moeten Burgemeester en Wethouders zich verantwoorden, hoe zij die som hebben besteed.

Ik heb de eer te concluderen, dat de Afdeeling aan den Koning een besluit voordrage tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Junij 1873, voor zooverre de Ontvanger met de som van *f* 537.48⁵, waarmede zijne rekening is verhoogd, is bezwaard.

De heer P. VAN DER HEYDEN, Ontvanger der gemeente Eindhoven, ter vergadering tegenwoordig, zegt tot nadere toelichting hoofdzakelijk, dat hij verantwoord is met zijne mandaten, welke hij de vrijheid neemt aan den Raad over te leggen.

Staatsraad BOOT: Er is eene bepaalde magtiging gegeven door Burgemeester en Wethouders van Eindhoven aan den Secretaris om van hunne zijde de zaak toe te lichten. Weet u — Mijnheer van der Heyden — de reden, waarom de Secretaris niet is gekomen?

De heer VAN DER HEYDEN: Het is wel mogelijk, dat hij in het geding zelf redenen vindt om hier niet te komen.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het beroep van J. H. Obma c. s., ingezetenen der gemeente Oostdongeradeel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij is bevestigd het besluit van den Raad dier gemeente tot niet-toelating van de appellanten tot leden van dien Raad.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Den 15 Julij ll. had binnen de gemeente Oostdongeradeel de stemming plaats ter verkiezing van vier leden van den Raad dier gemeente, ingevolge de periodieke aftreding (wit stembriefje), en van één lid ter vervanging van een raadslid, dat buitentijds zijn ontslag had genomen.

Bij de opening der stembriefjes op 16 Julij werd, blijkens het proces-verbaal van stemopneming, bevonden, dat in de drie afdeelingen, waaruit de gemeente Oostdongeradeel bestaat, met name Metslawier, Anjum en Ee, voor de periodieke aftreding (wit briefje) waren ingekomen 422 stembriefjes, zijnde één meer dan het getal der kiezers, welke, blijkens de lijsten der gestemd hebbenden, den vorigen dag hunne stem hadden uitgebragt.

Tevens werd in voorzeid proces-verbaal geconstateerd, dat de, in art. 48 der kieswet bedoelde, lijsten, afkomstig uit de afdeeling Anjum, door de leden van het Stembureau op 15 Julij niet waren onderteekend, alsmede dat door twee kiezers, bij de opening der stembriefjes op 16 Julij tegenwoordig, uit dien hoofde tegen de wettigheid dezer verkiezing is geprotesteerd.

Wijders werden, volgens meergemeld proces-verbaal van 16 Julij, geene briefjes van onwaarde verklaard, doch was het getal der wettig uitgebragte stemmen geweest 421; en werden verkozen verklaard G. S. Sinia, met 230 stemmen, B. W. Terpstra, met 225 stemmen, en T. P. van de Herberg, met 217 stemmen, terwijl A. Sijbenga, die 211 stemmen op zich vereenigd had, als niet verkozen werd aangemerkt, omdat het verschil tusschen het getal der in de stembussen gevonden stembriefjes en dat der kiezers, die stemden, volgens het proces-verbaal, invloed gehad heeft op de volstrekte meerderheid, door genoemden Sijbenga verkregen.

Voor de buitentijds opengevallen plaats (blauw briefje) werden in de bussen gevonden 422 stembriefjes, zijnde één meer dan dat der gestemd hebbenden, terwijl ook voor deze verkiezing de van Anjum afkomstige lijsten, bedoeld bij art. 48 der kieswet, waren ongeteekend, hetgeen ook tegen de wettigheid van deze verkiezing een protest van twee op 16 Julij aanwezige kiezers ten gevolge had. Na aftrek van 4 blanco-briefjes stelde het Bureau van Stemopneming het getal uitgebragte stemmen vast op 417, waarvan J. H. Obma 238, en H. M. Hartmans 179 stemmen op zich vereenigden. Eerstgenoemde werd verkozen verklaard, hebbende, volgens het proces-verbaal, het verschil tusschen de aanwezig bevonden briefjes en dat der kiezers, die stemden, van geen invloed op de stemming kunnen zijn.

De Gemeenteraad van Oostdongeradeel besloot in zijne vergadering van 28 Julij ll. met 7 tegen 3 stemmen tot niet-toelating der vier personen, hiervoren genoemd, welke op 16 Julij te voren door het Bureau van Stemopneming als verkozen waren verklaard, en zulks op grond, dat de uit Anjum afkomstige lijsten, in strijd met art. 48 der kieswet, niet waren onderteekend.

Hierop volgde een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 7 Augustus ll., n°. 36, waarbij deze, regt doende op het hooger beroep der vier den 28 Julij niet toegelaten raadsleden, overwogen, dat de kieswet in art. 48 uitdrukkelijk vordert onderteekening van de daarin vermelde lijst door den Voorzitter en de leden van het Stembureau; dat, naar 's wetgevers kennelijke bedoeling, die onderteekening wordt gevorderd om den kiezers te strekken tot waarborg, dat geene andere, meerdere of mindere namen op de lijst worden aangebragt dan die der stemmende kiezers; dat, bij gemis van dien waarborg door niet-onderteekening der lijst, alle zekerheid ontbreekt van de juistheid van haren inhoud; dat alzoo de onderteekening der lijst is eene bij de wet voorgeschrevene formaliteit, welke niet veronachtzaamd kan worden, zonder een bepaalden invloed uit te oefenen op de verkiezing; dat mitsdien ook bij de betrekkelijke stemming in de afdeeling Anjum de niet-onderteekening der lijst noodwendig moet medebrengen, dat de bij het veronachtzamen dier formaliteit gekozen raadsleden niet als wettig gekozen kunnen worden toegelaten, en dat zij alzoo bij 's Raads beslissing op hunne geloofsbrieven teregt niet zijn toegelaten; verklarende Gedeputeerde Staten mitsdien, dat wel en teregt door den Gemeenteraad van Oostdongeradeel bij zijn beklagd besluit de adressanten, gekozen raadsleden, als zoodanig niet zijn toegelaten, en dat der adressanten bezwaar tegen dat besluit is ongegrond.

Hiertegen werd hooger beroep ingesteld op Zijne Majesteit den Koning, den 18 Augustus, door de reeds genoemde niet toegelaten raadsleden, behalve G. S. Sinia, die inmiddels overleden was. Appellanten geven daarbij te kennen: dat, huns inziens, door de niet-onderteekening der in art. 48 der kieswet bedoelde lijst, de plaats gehad hebbende verkiezingen niet als nietig te beschouwen zijn; dat bij de jongste verkiezing voor leden van de Tweede Kamer en voor de Provinciale Staten de lijsten van Anjum evenmin zijn onderteekend, waartegen echter destijds niet werd geprotesteerd.

Gedeputeerde Staten volharden in hun ambtsberigt van 28 Augustus bij hunne uitspraak van 7 Augustus te voren.

De drie appellanten hebben onder dagteekening van 1 October ll. eene memorie aan 's Raads Afdeling ingezonden. Daarin wordt, in de eerste plaats, het volgens appellanten onware aangetoond van de stelling van Gedeputeerde Staten, „dat, door niet-onderteekening der lijsten, alle zekerheid ontbreekt voor de juistheid van haren inhoud.“ Daarna van het algemeene tot het bijzondere overgaande, vragen zij: bestonden *in casu* misschien bijzondere omstandigheden, die de mogelijkheid van fraude vermeederen? Het tegendeel is waar. Toen de lijsten met het proces-verbaal en de sleutels waren ingepakt en verzegeld, is de jongste stemopnemer onmiddellijk daarmede weggereden, verzegeld van den Gemeente-Veldwachter. Zij zaten te zamen in één rijtuig. Zij bevonden zich binnen drie kwartier, nadat de stemming te Anjum gesloten was, aan het Hoofd-Stembureau te Metslawier. Die afstand kon niet vlugger zijn afgelegd. De Voorzitter van het Hoofd-Stembureau nam het verzegeld pakket met de stembus terstond in bewaring. De zegels bleken ongeschonden te zijn. Naar de adressanten vermeenen, is daardoor het bewijs voorhanden, dat wijziging in de bewuste lijsten eene fysieke onmogelijkheid is geweest. Dat is daarenboven nog bewezen door eene latere verklaring van de leden van het Stembureau zelf. Zij hebben de lijsten na de stemopneming gezien en geverifieerd, en verklaren, dat die lijsten identiek dezelfde zijn als die, welke te Anjum door het Bureau met het proces-verbaal van stemopneming zijn ingepakt, en met het gemeente-cachet zijn verzegeld. Die afdoende verklaring is onder de stukken voorhanden. De Commissie uit den Gemeenteraad tot verificatie der geloofsbrieven en de Gemeenteraad zelf hebben dan ook, blijkens de stukken, bij herhaling op den voorgrond gesteld, dat aan kwade trouw, dat is, aan verandering der lijsten of aan onderschuiving van nieuwe lijsten, niet te denken viel. Het was trouwens eene overtollige verzekering. Een iegelijk, die zijn verstand gebruikt, kon nagaan, dat dergelijke vervalsching eene absolute onmogelijkheid was geweest. Zij merken ten slotte nog op, dat niemand te Anjum heeft gestemd, van wien beweerd wordt, dat hij niet op de bewuste lijsten is geplaatst; dat niemand te Anjum afwezig is gebleven, van wien beweerd wordt, dat hij wel op de bewuste lijsten is geplaatst, en dat het getal der op die lijsten aangeteekende kiezers sluit met het getal der in de stembus van Anjum gevondene briefjes en met het in het proces-verbaal der stemming aangeteekende getal der opgekomen kiezers.

Er 'is eene verklaring ingekomen dd. 27 September van de personen, die op 15 Julij te Anjum het Stembureau hebben uitgemaakt, houdende, dat alles destijds met de meest mogelijke goede trouw en naauwgezetheid is volbragt, en dat de niet-onderteekening der lijsten aan eene dwaling is toe te schrijven.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. T. VAN HETTINGA TROMP, Procureur te Leeuwarden, licht de zaak met een enkel woord nader toe.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. een beroep van J. Slok, te Leiden, van eene weigering van het Gemeentebestuur aldaar om vergunning tot oprigting eener slagterij in de Lange Paradijssteeg in die gemeente.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijnne Heeren! Op 31 Maart 1873 werd door J. Slok, vleeschhouwer aan de Haarlemmerstraat te Leiden, aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente verzocht het perceel n°. 58 in de Lange Paradijssteeg tot slagplaats en veestalling te mogen doen inrigten.

De Commissie van Fabricage gaf op 4 April te kennen tegen de inwilliging van het verzoek geen bezwaar te hebben, mits de veestalling werd gemaakt aan de zijde van het nevens het perceel gelegen pakhuis, en op het open erf werd gemaakt een waterdigt gemetselde mestbak met houten luiken.

Op den 7 April werd het onderzoek *de commodo et incommodo* gehouden, bij welke gelegenheid door drie bewoonsters van huizen in de Lange Paradijssteeg, in de nabijheid van het bedoelde perceel gelegen, verklaard werd, dat er groot bezwaar bestond tegen de inrigting van een slagthuis in die buurt, op grond, dat daardoor gevaar zou ontstaan voor het groot aantal kleine kinderen, aldaar aanwezig, dat de runderen den dunnen muur, welke het slagthuis van de naastgelegen woningen scheidt, zouden doorbreken; dat de nachtrust van de bewoners dier woningen door het vee zou worden gestoord, en de waterputten door de bewaarde meststoffen zouden worden bedorven en stank zou worden veroorzaakt.

De aanvrager der vergunning verklaarde, dat deze bezwaren denkbeeldig waren; dat de eigenaar van het tot slagthuis bestemde perceel, mede-eigenaar van de door reclamanten bewoonde huisjes, tegen de inrigting tot slagplaats geen bezwaar had; dat de door adressant thans in de Bouwe Louwesteeg gehouden slagterij nimmer tot klagen aanleiding gegeven had, en eindelijk dat de inrigting van den mestbak van dien aard zou wezen, dat daardoor geen stank zou worden veroorzaakt, noch de waterputten zouden worden bedorven.

Nog werd schriftelijk bezwaar uitgebragt door den Regent Rentmeester van het hofje Joost Fransen van der Lindenspoort, belendende aan de achterzijde van het perceel n°. 58 van de Lange Paradijssteeg. Deze voerde aan, dat waarschijnlijk achter de stal en slagterij eene open plaats zou zijn tot berging van mestvaalt, afval enz., hetgeen aan den gemeenen muur schade zou toebrengen en bij de onvoldoende gelegenheid tot afvoer van vuile stoffen gevaar van besmetting der lucht zou opleveren; terwijl bovendien de runderen in den ontworpen stal de nachtrust der oude- lieden in het gesticht zouden storen.

Bij beschikking van 21 April hebben Burgemeester en Wethouders, lettende op de ingebragte bezwaren en overwegende, dat uit een plaatselijk onderzoek was gebleken, dat de inrigting van het perceel, gelegen in eene naauwe en zeer bevolkte buurt, tot slagterij en veestalling, zou strekken tot nadeel der gezondheid en tot ongerief van de bewoners der omliggende huizen, — het verzoek afgewezen.

Een beroep, door den aanvrager bij Gedeputeerde Staten ingesteld, is beantwoord met eene verwijzing naar Zijne Majesteit den Koning. Daarop is gevolgd het adres van J. Slok aan den Koning van 12 Mei 1873, waarin gezegd wordt:

dat, nadat de Raad van Leiden bij de artt. 153 en 154 der algemeene politie-verordening heeft gezorgd voor de openbare reinheid, veiligheid en gezondheid bij het houden van slagerijen, het collegie van Dagelijksch Bestuur niet bevoegd is die

voorschriften in dien zin uit te breiden, dat zulke inrigtingen niet zouden worden toegelaten in nauwe en volkrijke stegen;

dat genoemd Collegie zich ook nu voor het eerst zulk eene uitbreiding heeft veroorloofd, daar verschillende slagerijen bestaan in stegen, die minder breedte hebben dan de Lange Paradijssteeg en eene bij de Vrouwensteeg in de Haarlemmerstraat, eene der volkrijkste en drukst bezochte straten van Leiden;

dat art. 6 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 de verpligting oplegt om, wanneer aan de bezwaren maar eenigzins te gemoet gekomen kan worden, eene voorwaardelijke vergunning te geven.

dat de adressant regtstreeks belang heeft bij de vergunning, daar hij moeilijk eene betere gelegenheid kan vinden in de nabijheid van zijn slagterswinkel in de Haarlemmerstraat; dat de openbare reinheid, veiligheid en gezondheid veel minder gevaar loopen, indien de slagterij in deze ruime steeg op korten afstand van de Marendorps Achtergracht dan wanneer zij elders gevestigd wordt, en dat de voorwaarden, bij de algemeene politie-verordening bepaald, ruim voldoende kunnen geacht worden om allen hinder te voorkomen.

Burgemeester en Wethouders van Leiden, omtrent dit adres gehoord, geven bij schrijven van 5 Junij 1873 op, dat de door adressant aangehaalde artikelen der algemeene politie-verordening inhouden, dat in ieder slagthuis, waar het bloed niet verzameld wordt, het door een kolk onder de straat in een ruim riool moet vloeijen, en dat bij het slagten de deur en de vensters zoo gesloten moeten zijn, dat het slagten van de straat niet kan gezien worden. Zij wijzen er tevens op, dat aan die artikelen voorafgaat een artikel van den volgenden inhoud: „Geen vee, ten verbruike bestemd, mag geslagt worden dan in gebouwen, volgens art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) door Burgemeester en Wethouders toegelaten. Deze bepaling geldt niet voor particulieren, die voor eigen gebruik slagten.”

Daaruit nu volgt volgens Burgemeester en Wethouders in geenen deele, dat zij niet bevoegd zouden zijn eene gevraagde vergunning te weigeren, doch alleen dat, wanneer eene vergunning wordt verleend, dan de bovenbedoelde voorschriften moeten worden in acht genomen.

Omtrent de andere slagplaatsen, door den adressant bedoeld, wordt opgemerkt, dat niet alleen de vergunningen, daarvoor in 1857 en 1858 verleend, tot geene noemenswaardige bezwaren van bureu hebben aanleiding gegeven, maar dat die slagthuizen ook gelegen zijn in buurten, die, wat ligging en ruimte betreft, er beter voor geschikt zijn en er ook geen vee in gestald wordt.

Wat voorts het stellen van voorwaarden aangaat, de ligging van het perceel, waarin tevens het vee gestald en de mest bewaard zal moeten worden, maakt het naar het inzien van Burgemeester en Wethouders ondoenlijk de daarvan te verwachten nadeelige gevolgen door voorwaarden te voorkomen.

Daargelaten toch de bezwaren, die door de bewoners van naburige perceelen zijn ingebracht, moet de oprigting van eene slagterij met veestalling en mestput op het bedoelde terrein naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders geacht worden een brandpunt van besmetting te zullen opleveren bij het eventueel uitbreken van besmettelijke ziekten,

Nu de gemeente jaarlijks zoo aanzienlijke sommen beschikbaar stelt tot het nemen van maatregelen in het belang van de gezondheid, zou het naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders te meer te betreuren zijn, indien aan de andere zijde door de toelating van inrigtingen als de thans aangevraagde op daarvoor ongeschikt terrein een nadeelige invloed op den openbaren gezondheidstoestand werd uitgeoefend.

Burgemeester en Wethouders geven ten slotte te kennen, dat, hoewel het niet te

ontkennen is, dat het den adressant eenige moeite en kosten zal veroorzaken een ander voor slagplaats geschikt terrein te bekomen, deze omstandigheid geene aanleiding mag geven om, door het verleenen van de gevraagde vergunning, de in den omtrek wonende behoeftige personen in die mate aan gevaar en ongerief bloot te stellen als bij de oprigting van eene slagterij aldaar het geval zou zijn.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland, bij hun schrijven van 17 Junij, dit berigt van Burgemeester en Wethouders van Leiden overleggende, merken in de eerste plaats op, dat voor eene veestalling te Leiden geene vergunning vereischt wordt. Terwijl nu het Koninklijk besluit van 12 December 1871 (*Staatsblad* n°. 128) medebrengt, dat bij de beoordeeling van aanvragen niet mogen worden in aanmerking genomen de nadeelen van eene inrigting, die op zich zelve vrij, maar met de aangevraagde verbonden is, kan het aanhangige verzoek naar het oordeel van Gedeputeerde Staten alleen beschouwd worden als een verzoek tot oprigting eener slagterij. Intusschen hebben zoowel de ingebragte bezwaren als de motieven tot afwijzing naar hun oordeel voornamelijk betrekking op de nadeelen, welke van eene veestalling gevreesd worden. De bewering, dat eene slagterij in eene naauwe en zeer bevolkte buurt zou strekken tot nadeel der gezondheid en tot ongerief der bewoners van de omliggende perceelen, achten Gedeputeerde Staten niet behoortlijk bewezen. De Lange Paradijssteeg, zeggen zij, is volgens een overgelegd kadastraal kaartje p. m. 4 meters breed, en het bestaan van slagthuizen in naauwere straten en even bevolkte buurten wordt door Burgemeester en Wethouders niet weersproken. Gedeputeerde Staten adviseren derhalve tot het verleenen der gevraagde vergunning.

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken is, na ontvangst van de tot nu toe vermelde stukken, de Geneeskundige Inspecteur in Zuidholland geraadpleegd. Deze verklaart zich bij zijn berigt van 19 Julij voor de handhaving der afwijzende beschikking van het Gemeentebestuur. Het aangewezen perceel, zegt hij, is aan alle zijden van nabij door woningen omringd; het ligt in eene volkrijke buurt, de steeg is slechts $3\frac{1}{2}$ meter breed en niet gerioleerd, zoodat belangrijke verontreiniging van den bodem het gevolg moet zijn van de oprigting van eene slagterij en een veestal aldaar.

Reeds in beginsel moet, volgens den Inspecteur, uit het oogpunt der gezondheid ernstige bedenking worden gemaakt tegen slagterijen en veestallen in de bebouwde kommen der gemeenten te midden van eene talrijke bevolking, daar lucht en bodem er dikwijls door verontreinigd worden in eene mate, die voor de gezondheid schadelijk is. Maar in naauwe straten of stegen of waar voor afvoer van vloeibaar vuil geene gelegenheid is, moeten zij zeker niet worden geduld.

Het beroep op bestaende slagterijen kan volgens den Inspecteur niet opgaan. De vergunningen daarvoor zijn gegeven vele jaren geleden, toen voor de algemeene gezondheid minder zorg werd gedragen. Heeft men toen vergunning verleend, waar welligt weigering raadzaam geweest ware, dit kan geen verpligting opleggen om thans niet te weigeren. Bovendien zegt de Inspecteur zich door een bezoek van een paar der door den adressant aangewezen slagplaatsen overtuigd te hebben, dat dáár de toestand veel minder ongunstig is.

Ten aanzien van de opmerking van Gedeputeerde Staten, dat voor een veestal geen vergunning noodig is, zegt de Inspecteur, dat het Gemeentebestuur toch wel in aanmerking mogt nemen, dat, zoo de slagterij werd geweigerd, ook de veestal er niet komen zou, en hier een grond te meer vinden voor zijne weigering.

Het geschil is krachtens 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij den Raad van State, Afdeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van 12 Augustus 1873, n°. 171, 12de Afdeling.

De ter visie-legging der stukken heeft aanleiding gegeven tot een schrijven van Burgemeester en Wethouders van Leiden van 28 Augustus 1873 en tot de indiening eener memorie van J. Slok van dezelfde dagteekening.

Ten aanzien van de opmerking van Gedeputeerde Staten, dat voor eene veestalling geene vergunning vereischt wordt en dus volgens het Koninklijk besluit van 12 December 1871 de daaraan verbonden nadeelen niet zouden mogen in aanmerking genomen worden, zeggen Burgemeester en Wethouders van Leiden, dat het geval, bij dat besluit behandeld, geheel verschillend is van het thans aanhangige. Het Koninklijk besluit betrof een stoomwerktuig, waardoor eene garenwinderij in beweging gebragt werd, en besliste, dat er geene termen bestonden om het gebruik van het stoomwerktuig te beletten, omdat dit zelf geen hinder veroorzaakte en de garenwinderij, waardoor het geraas werd te weeg gebragt, niet viel in de termen van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824. In dit geval daarentegen levert niet alleen de veestalling bezwaren op, maar ook de slagterij zelve; alleen worden deze bezwaren door de vereeniging van de beide inrigtingen in de naauwe en volkrijke buurt vermeerderd.

Wat betreft het beroep op vroeger verleende vergunningen tot de oprigting van slagterijen, vereenigen Burgemeester en Wethouders zich met het berigt van den Geneeskundigen Inspecteur.

In de memorie van J. Slok worden de geopperde bezwaren tegen de voorgenomen inrigting bestreden op gronden, die ook reeds in het adres van Slok en in het schrijven van Gedeputeerde Staten zijn aangevoerd.

Bovendien merkt adressant op, dat in den regel de veestalling slechts dient tot tijdelijke bewaarplaats van vee.

Hij geeft ten slotte op, dat de vloer van de slagtplaats dubbel zal zijn en bestaan uit geplaveide in de tras liggende klinkers, waardoor het doorsijpelen van water verhinderd wordt; dat het bloed steeds zal worden opgevangen en met het vuil onmiddellijk verwijderd; dat natuurlijk de meeste reinheid zal worden in acht genomen, wyl zulks voor het geslagte vee vereischt wordt.

Er is ook nog een schrijven ingekomen van den Regent-Rentmeester van het hofje, genaamd Joost Fransen van der Lindenspoort, waarin deze te kennen geeft, dat een plaatselijk onderzoek van het voor de slagterij en de stalling bestemde huis en plaatsje de overtuiging zal kunnen leveren, dat die bestemming in strijd zou zijn met hetgeen in die buurt voor de gezondheid volstrekt gevorderd wordt.

Van wege de Afdeeling is door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten een rapport ingewonnen van den Hoofd-Ingénieur van den Waterstaat, waarvan de hoofdinhoud is als volgt. Het bedoelde perceel was, toen het onderzoek werd ingesteld, nog geen eigendom van den adressant, maar zou in de maand October aan hem overgedragen worden. Het voornemen was om van de woning, uit twee vertrekken bestaande, van binnen zooveel uit te breken als vereischt zou worden om haar geheel tot slagtplaats in te rigten. Over de eigenlijke slagterij kon dus nog niet geoordeeld worden; maar zeker zou er gelegenheid bestaan om haar behoorlijk te maken, en voor behoorlijke luchtverversching kunnen gezorgd worden, door aan de voor- en achterzijde openslaande ramen aan te brengen, in verband met een ruimen luchtkoker, uitkomende boven den nok van het dak. Ook voor voldoende toevoer van zuiver water kan worden zorg gedragen.

Ten aanzien van den afvoer van bloed had de adressant medegedeeld, dat dit steeds wordt opgevangen in bakken, welke onder de halzen der geslagte dieren geplaatst worden en in die bakken dadelijk vervoerd wordt; dat ook nog verwijderd worden de nog gevulde penzen, darmen, long, hart en andere afval. Adressant kon zich niet wel verbinden om de mest der dieren, die in afwachting hunner slagting op stal staan, dagelijks geheel naar buiten te vervoeren, maar wel om de mest dagelijks te bergen en dan tijdelijk te bewaren in een overdekten put, dien hij voornemens was op de opene plaats achter de woning te maken.

Burgemeester en Wethouders van Leiden, aan wie het rapport is medegedeeld,

geven bij schrijven van 14 October te kennen, dat er huns inziens voldoende uit blijkt, dat de localiteit voor het doel niet geschikt kan worden geacht, daar toch de uitgestrektheid van het perceel zoo gering is, dat alleen door openslaande ramen in verband met een luchtkoker, boven den nok van het dak uitkomende, voor eenige uchtversersching kan worden zorg gedragen.

Burgemeester en Wethouders blijven dan ook bij hun vroeger geuit gevoelen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. De appellant is tegenwoordig. Heeft de appellant ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer SLOK, uit Leiden, verzoekt de slagplaats dáár ter plaatse te mogen inrigten, ziende hij zich anders verplicht de stad op eene andere wijze te moeten lastig vallen. Hij bestrijdt het advies van de Gezondheids-Commissie, vermits in de gemeente Leiden wordt gepermitteerd, dat zieke beesten in de stad worden gebragt, ja zelfs gestorven beesten, die reeds in een staat van ontbinding verkeerden. En nu vraagt belanghebbende, of er sprake kan zijn van benadeeling der gezondheid, wanneer zelfs het Gemeentebestuur van Leiden toestaat, die soort van beesten te consumeren, laat staan te vervoeren. Na appellants verzoek is eene dergelijke slagplaats toegelaten in een der drukste en volkrijkste gedeelten van Leiden; het terrein van het slagthuis is tusschen de 70 en 80 meters groot volgens gedane opmetingen. Wat de lucht enz. aangaat, daarvoor zou zorg gedragen worden; ieder slagter is daarmede bekend.

Staatsraad VAN VLADERACKEN vraagt eenige inlichtingen omtrent het vervoer van het vee, waarop door Slok geantwoord wordt, dat dit vervoer niet door de lengte van de Paradijssteeg zal geschieden.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het geschil tusschen de gemeenten Opsterland en Ooststellingwerf over de woonplaats van D. S. de Lang, bij zijne opneming in het krankzinnigen-gesticht te Franeker op 10 Mei 1872.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Dit geschil is, ingevolge magtiging des Konings, op den 28 Augustus ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige D. S. de Lange is, krachtens bevelschrift van den Voorzitter der Regtbank te Heerenveen, in dato 1 Mei 1872, opgenomen in het gesticht voor krankzinnigen te Franeker.

Er is geschil tusschen de gemeenten Opsterland en Ooststellingwerf, provincie Friesland, over de vraag, waar hij destijds woonplaats had.

Het is buiten geschil: dat de behoeftige tot den 7 April 1872 woonplaats had te Appelscha, gemeente Ooststellingwerf; dat hij toen van dáár is vertrokken naar Gorredijk, gemeente Opsterland; dat hij op den 27 April uit Gorredijk zich begeven heeft naar Heerenveen, en dat op den 1 Mei, gelijk gezegd is, het bevelschrift tot overbrenging naar het gesticht te Franeker is uitgevaardigd. Over de omstandigheden zijner inwoning te Appelscha, zijn vertrek van dáár naar Gorredijk, zijn verblijf aldaar en zijn vertrek uit Gorredijk naar Heerenveen, zijn een aantal getuigen door

de betrokken kantonregters onder eede gehoord. In de eerste plaats op den 12 October door den Kantonregter te Beetsterzwaag, de gebroeders J. L. Tasma en G. L. Tasma, uurwerkmakers te Gorredijk, die verklaarden: dat de behoeftige op den 7 April 1872 zonder vast accoord provisioneel bij hen in dienst is gekomen, maar reeds op den 27 April daaraanvolgende vrijwillig hunne dienst heeft verlaten, vóórdat gebleken was, hoeveel hij als werkmán zoude kunnen verdienen en vóór daaromtrent, evenmin als omtrent den tijd, welken hij blijven zoude, overeengekomen was; dat de behoeftige waarschijnlijk wel gewenscht heeft te Gorredijk te blijven, maar telkens, als hij zich daaromtrent uitliet, er bijvoegde, dat hij niet blijven kon; dat zij gelooven, dat de behoeftige reeds bij zijne komst te Gorredijk lijdende was aan zinsverbijstering; dat die toestand uit zijne houding bleek; dat zij dadelijk van het vertrek van den behoeftige kennis hebben gegeven aan zijn zwager J. K. Zuidersma, timmerman te Appelscha.

Onder de stukken is het bedoelde briefje voorhanden. Daarin wordt o. a. gezegd: „hij had het hier bij ons anders zoo naar zijn zin, en wij waren ook best met hem tevreden“; maar daarin wordt tevens gezegd: „gisteren namiddag is hij bij ons uit dienst gegaan, en zoo ons voorkomt is hij niet goed met hoofd.“

Deze beide broeders zijn voor de tweede maal onder eede door denzelfden Kantonregter gehoord op den 16 Januarij 11. Zij verklaarden toen: dat de behoeftige tijdens zijn verblijf heeft ingewoond bij den comparant G. L. Tasma; dat, naar hun oordeel, de behoeftige reeds bij zijne komst te Gorredijk en gedurende zijn verblijf aldaar wegens krenking van zijne verstandelijke vermogens geen zelfstandig oordeel meer hebben kon; dat dit blijkbaar was uit zijne afgetrokken en stille houding, uit zijne gejaagdheid en uit het gezegde, dat hij voort moest en niet blijven kon, want dat er een wagen van Dokkum aankwam en ze hem dan zouden krijgen; dat zij steeds vreesden, dat de behoeftige zich zoude verdrinken, en dat zij geloofden, dat hij daartoe meermalen eene poging heeft aangewend; en dat zij ook gehoord hebben, dat de behoeftige reeds tijdens zijn verblijf te Appelscha aan zinsverbijstering lijdende was.

Door den Kantonregter te Oldeberkoop zijn onder eede gehoord: J. K. Zuidersma, wonende te Appelscha, zwager van den behoeftige, benevens Rinse Bruins Bruinsma, Lammert Karsten Bruinsma en Brugt Jans Veenstra, allen wonende te Appelscha, wier verklaringen hierop neêrkomen, dat, toen de behoeftige Appelscha verliet, hij volkomen goed bij zijn verstand was, en dat dit het geval is geweest, zoolang hij te Appelscha heeft gewoond; dat zij dit wisten, als burens van hem zijnde en omgang met hem hebbende.

Door denzelfden Kantonregter is ook nog onder eede gehoord R. R. Hofstra, Gemeente-Veldwachter te Appelscha, die verklaarde, dat de behoeftige hem tweemaal zijn voornemen heeft medegedeeld om te vertrekken naar Gorredijk, maar dat hij aan hem niet heeft verzocht, de overzending van het verhuisbillet te bevorderen; dat hij toen einde Maart of begin van April 1872 niets vreemds aan den behoeftige bemerkte; dat hij in de maand November 1871 en in de maand Januarij 1872 wel eens had vermeend, dat de behoeftige wat men noemt malende was.

Door den Kantonregter te Heerenveen zijn gehoord onder eede R. S. Bakker, wonende in het Meer, nabij Heerenveen, zwager van den behoeftige, en L. N. de Lange, wonende te Heerenveen, neef van den behoeftige, wier verklaringen hierop neêrkwamen, dat de behoeftige, toen hij op het einde van April 1872 te Gorredijk kwam, blijkbaar krankzinnig was; dat hij bang was, dat de politie hem zou gevangen nemen wegens diefstal van een horologie, een diefstal, dien hij nooit zou hebben begaan; dat hij dan ook spoedig, nadat een doctor hem bezocht had, is vervoerd naar Franeker.

Het Gemeentebestuur van Ooststellingwerf beweert: dat door dit onderzoek voldoende is bewezen, dat de behoeftige op den 7 April 1872 zijne woonplaats van

Appelscha overgebracht heeft naar Gorredijk; dat hij het voornemen daartoe had en daaraan uitvoering heeft gegeven; en dat hij dit alles heeft gedaan in het bezit van zijne verstandelijke vermogens.

Van de zijde van Opsterland wordt integendeel beweerd, dat de behoeftige te Gorredijk eigenlijk nooit woonplaats heeft gehad; want dat, blijkens het onderzoek, de behoeftige geen accoord getroffen heeft als dienstknecht met de gebroeders Tasma; dat hij bij hen slechts verbleef voorloopig, in afwachting, of er later over de dienst, den duur daarvan en het loon daarvoor eene overeenkomst tot stand komen zou; dat uit het onderzoek ook wel blijkt, dat de behoeftige reeds gedurende zijn verblijf te Appelscha zijn vertrek van dáár en zijn verblijf te Gorredijk zoodanig aan verstandsverbijstering lijdende was, dat hij den wil niet kan hebben gehad zijne woonplaats over te brengen naar Gorredijk. Ten slotte wordt aangevoerd, dat de behoeftige reeds vóór zijne komst te Appelscha niet wel bij het hoofd was; en ten betooge daarvan worden overgelegd eenige brieven van personen bij wie de behoeftige vroeger heeft gewoond.

Blijkens hun ambtsberigt van den 25 Julij 1873 zijn Gedeputeerde Staten van Friesland van meening, dat de behoeftige woonplaats heeft te Gorredijk, omdat hij aldaar als dienstknecht inwoonde bij de gebroeders Tasma; dat hij Appelscha met der woon heeft verlaten, met het voornemen zich met der woon te vestigen te Gorredijk; dat hij aan dat voornemen heeft uitvoering gegeven op den 7 April 1872, en dat hij toen nog in voldoende bezit was van zijne geestvermogens; dat dit niet meer het geval was, toen hij op den 27 April Gorredijk verliet en naar Heerenveen ging, evenmin als gedurende zijn kortstondig verblijf aldaar, dat aan zijne overbrenging naar Franeker voorafging.

De VOORZITER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van grondeigenaers in de Marke van Een, gemeente Norg, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe tot vaststelling van een gewijzigden legger der waterleidingen en daartoe behoorende werken in die gemeente.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op den legger van de waterleidingen en daartoe betrekkelijke voorwerpen, onderworpen aan het toezigt van het Bestuur der gemeente Norg, op 12 September 1872 door Burgemeester en Wethouders dier gemeente opgemaakt en ter inzage gelegd, kwamen voor vijf waterleidingen in de Marke van Een, namelijk: de groote waterleiding in het Eenderveld, de waterleiding bijlangs den Frieschen weg, de waterleiding uit het Oude Veen, de waterleiding van af de Uitkamp en de waterleiding bij het erf van Bastiaans.

Deze waterleidingen waren door Burgemeester en Wethouders op den legger gebragt naar aanleiding van een verzoekschrift van eenige grondbezitters in de verdeelde Marke van Een, waarin deze te kennen gaven, dat die waterleidingen bij de scheiding der marke waren gebragt in onderhoud bij de wederzijdsche aangelanden; dat deze laatsten zich zeer slecht van dien last kweten, waardoor groote schade werd toegebragt aan de eigendommen van de verzoekers en anderen; dat zij niet bij magte waren de nalatigen tot hunne verplichtingen te brengen anders dan door kostbare en langdurige procedures; dat, naar hunne meening, het Bestuur der gemeente Norg hierin kon voorzien, door die waterleidingen onder schouw te brengen, waarom zij verzochten, dat dit mogt geschieden.

Tegen den ter inzage gelegden legger werd door I. Hagema en eenige andere grondeigenaars in de Marke van Een bij den Raad van Norg een bezwaarschrift ingediend, gedagteekend 22 October 1872 en betreffende de hierboven bedoelde waterleidingen. Reclamanten gaven te kennen, met verwondering gezien te hebben, dat op den legger waren gebragt onderscheidene (zij deden er de vraag bij: waarom niet alle) waterleidingen en pompen in voormelde marke, die uitsluitend in hun onderling belang waren aangelegd; dat het onderhoud dezer leidingen en pompen bij de acte van scheiding was opgelegd aan de aangelanden, die bij nalatigheid krachtens die acte langs burgerregtelijken weg konden gedwongen worden hunne verpligting na te komen. De waterleidingen en pompen behoorden daarom, naar hun oordeel, niet op den legger, en zij verzochten, dat die mogten geroyeerd worden.

Ten gevolge daarvan besloot de Gemeenteraad bij de voorloopige vaststelling van den legger op 1 November 1872 tot doorhaling van de vijf bedoelde waterleidingen.

Gedeputeerde Staten van Drenthe, aan wie de legger vervolgens ter vaststelling werd aangeboden, rigtten ten aanzien van deze waterleidingen aan Burgemeester en Wethouders van Norg de vraag, of naar hun inzicht de doorhaling door den Raad teregt geschied was. Aanleiding tot die vraag vonden Gedeputeerde Staten hierin, dat, te oordeelen naar de omschrijving der doorgehaalde waterleidingen, deze hun wel van zooveel belang voorkwamen; dat ze op den legger behoorden te worden vermeld, terwijl het bij den Raad ingediende bezwaarschrift, naar hun oordeel, geen enkele grond bevatte, die de afvoering der leidingen van den legger kon wettigen. Integendeel, het aantal belanghebbenden was, blijkens de betrekkelijk talrijke onder-teekeningen van het bezwaarschrift, niet onbelangrijk; en het liet zich aanzien, dat het spoedig zou toenemen, omdat na de scheiding eener marke verkoop en splitsing van toegescheiden perceelen in den regel weldra volgen. Hierbij kwam, dat in het bezwaarschrift erkend werd het bestaan van pompen en duikers in de leidingen, alsmede dat het onderhoud bij de acte van scheiding op onderscheidene perceelen gelegd was, hetgeen er, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, mede op wees, dat hier sprake was van waterleidingen van meer dan particulier belang. Wat in het bezwaarschrift was aangevoerd, dat de leidingen uitsluitend en alleen tot onderling belang waren aangelegd, achtten Gedeputeerde Staten in zooverre natuurlijk, dat, indien er geen privaot belang der markgenooten bij betrokken geweest ware, die waterleidingen bij de acte van scheiding wel niet zouden zijn geregeld; maar dit sloot naar hun oordeel niet uit, dat die leidingen ook konden strekken om in het openbaar belang water te ontvangen en af te voeren.

Burgemeester en Wethouders antwoordden bij brief van 27 Februarij 1873. Zij deelden den loop der zaak mede en gaven als hun gevoelen te kennen, dat de doorhaling ten onrechte geschied was, aangezien die vijf leidingen voorzeker bestemd waren en dienden om in het openbaar belang water te ontvangen en af te voeren, daar toch de geheele Marke van Een op die vijf leidingen het water grootendeels moest lossen.

Ongeveer gelijktijdig kwam nog bij Gedeputeerde Staten een verzoekschrift in, waarbij eenige belanghebbenden, grootendeels dezelfde, die zich vroeger tot den Raad gewend hadden, opkwamen tegen het hun ter oore gekomen voornemen om de leidingen op den legger terug te brengen. De gronden, in dat verzoekschrift aangevoerd, worden teruggevonden in het later te vermelden adres aan den Koning.

Gedeputeerde Staten, aan wie volgens art. 3 van het reglement de beslissing behoort ingeval van twijfel of geschil, of een waterweg behoort tot de in het reglement bedoelde waterleidingen, hebben bij besluit van 8 Julij 1873 besloten, de vijf waterleidingen weder op den legger te brengen. Hun besluit rust op de volgende overwegingen: dat die waterleidingen door Burgemeester en Wethouders op den legger waren gebragt naar aanleiding van het hierboven vermelde verzoekschrift,

ook onderteekend door J. Hagama, den eersten onderteekenaar der aan den Raad gerigte reclame; dat, volgens berigt van Burgemeester en Wethouders, de geheele Marke van Een op die leidingen het water grootendeels moet lossen; dat dus die leidingen bestemd zijn en dienen om in het openbaar belang water te ontvangen en af te voeren, en dat zij mitsdien, als vallende in de termen van art. 1 van het reglement op de waterleidingen, op den legger behooren; dat die meening ook door Burgemeester en Wethouders wordt gedeeld, en het aangevoerde in de aan den Raad gerigte reclame de afvoering der bedoelde waterleidingen van den legger niet kon wettigen.

Van dat besluit zijn dertien grondeigenaars in de Marke van Een, grootendeels weder dezelfde, die vroeger bij den Gemeenteraad gereclameerd hadden, in beroep gekomen bij den Koning. Hun adres, gedagteekend 1 Augustus 1873, behelst, behalve de gronden, vroeger in de aan den Raad gerigte reclame opgenomen, nog de volgende:

dat de waterleidingen in hoofdzaak zijn gegraven tot afwatering van het toen ter tijd nog niet ontgonnen boekweittenveen, hetwelk na de scheiding al dadelijk door de markgenooten in exploitatie is gebragt en nu binnen een zeer kort tijdsbestek uitgeboekweit zal zijn, waardoor de behoefte aan de leidingen, zoo niet geheel, dan toch in hoofdzaak zal vervallen;

dat ze voor de schapenweiderij ook niet het minste voordeel opleveren, daar het veld veeltijds niet van overvloedig water heeft te lijden;

dat sommige dezer waterleidingen gemeenschap hebben met de groenlanden en wel hoofdzakelijk twee met de weidlanden, waardoor de schouw aan adressanten niet alleen tot last, maar zelfs tot groote schade zal zijn, daar zij des zomers genoodzaakt zijn den afloop van genoemde leidingen hier en daar te stremmen, om het water te behouden tot drenking en wel bepaaldelijk tot keering van het vee;

dat, wel is waar, vroeger enkelen een request, waarin de schouw gevraagd werd, hoofdzakelijk uitgaande van twee personen, onnadenkend geteekend hebben, maar dat zij nu bij nadenken en nader inzicht tot de volle overtuiging gekomen zijn, dat de schouw in geen deele voordeelig, maar wel nadeelig kan werken;

dat, naar hunne meening, het besluit van den Raad juister moet zijn dan dat van Gedeputeerde Staten, daar de leden van den Raad toch zeker veel meer op het terrein bekend zijn.

De adressanten vragen daarom, dat het besluit van Gedeputeerde Staten moge vernietigd worden, en de bedoelde waterleidingen van den legger mogen worden geroyeerd.

Burgemeester en Wethouders van Norg, omtrent dat adres gehoord, voeren bij schrijven van 14 Augustus 1873 tot staving van hun vroeger geuit gevoelen nog aan: dat ook de eigenaren der vroeger onverdeelde Marke van Een destijds van gevoelen schijnen geweest te zijn, dat die waterleidingen aldaar behoorden te zijn en te blijven, dewijl, volgens adressanten zelve, het onderhoud er van met de zich erin bevindende pompen bij acte van scheiding van 7 Augustus 1866 op aangelanden en op onderscheidene perceelen der marke is gelegd; voorts dat, volgens adressanten, die waterleidingen voornamelijk gegraven zijn tot afwatering van boekweittenveen, maar dat buitendien op de zoogenaamde groote waterleiding ook vele hectaren hoogveen en de ondergrond daarvan hun water lossen.

Gedeputeerde Staten geven bij hun berigt van 26 Augustus 1873 te kennen, dat hetgeen het adres zelf aanvoert, dat de waterleidingen tot onderling belang der markgenooten zijn aangelegd, reeds bewijst, dat eene aanzienlijke oppervlakte gronds daarlangs moet afwateren, en dat dus de bewering der adressanten, dat de leidingen niet het minste tot het algemeen nut kunnen bijbrengen, op eene dwaling berust, de dwaling namelijk, dat, indien hun privaat belang er bij betrokken is, dit het algemeen belang uitsluit. Gedeputeerde Staten zouden daarentegen beweren, dat de som van

zoovele private belangen als die der markgenooten en vroegere markegronden van Een een algemeen belang uitmaakt.

Doch hoe dit ook zij, zeggen Gedeputeerde Staten verder, het criterium, waarop het hier naar art. 1 van het provinciaal reglement op de waterleidingen aankomt, is niet, of hier algemeen nut bij betrokken is, doch uitsluitend of de waterleidingen bestemd en dienende zijn om in het openbaar belang water te ontvangen en af te voeren. En dit is hier ontegenzeggelijk het geval. Het is een publiek belang, dat eene zoo aanzienlijke oppervlakte gronds als die der Marke van Een van waterleidingen zij voorzien, omdat zonder deze aan productiviteit en ontginning of bebouwing dier gronden niet is te denken. Het feit zelf, dat het belang der marke medebragt die leidingen in de acte van scheiding te bepalen, bewijst het publiek belang, daar dit anders aan de codividenten had kunnen zijn overgelaten. Worden in dergelijke groote uitgestrektheid gronden geene waterleidingen geregeld, dan lijdt daaronder het publiek belang in hooge mate, omdat de gescheiden eigendommen, die over anderen hun water moeten lossen, dit dan niet kunnen en daarvoor ongeschikt blijven voor eenige cultuur.

Gedeputeerde Staten wijzen er nog op, dat de behoefte aan de leidingen volgens de adressanten zelven slechts in hoofdzaak en dus niet geheel zal vervallen, wanneer de gronden uitgeboekweit zullen zijn; en dat, volgens Burgemeester en Wethouders, ook vele hectaren hoogveen en de ondergrond daarvan op eene der waterleidingen hun water lossen.

Ten slotte zeggen Gedeputeerde Staten, dat de toeleg schijnt om, zoodra de gronden uitgeboekweit zullen zijn, de waterleidingen aan haar lot over te laten, omdat dan het privaat belang niet meer zoo luid spreekt. Maar juist daarom achten zij het van te grooter gewigt de waterleidingen op den legger te behouden; want juist nadat de gronden uitgeboekweit zullen zijn, brengt het openbaar belang mede, dat ieder eigenaar in de gelegenheid zij tot verbetering zijner eigendommen werkzaam te kunnen zijn en ze ook later op nieuw, ware 't alleen voor de boekweitcultuur, te kunnen bezigen.

Dit geschil is met magtiging des Konings door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van 12 September 1873, n°. 190, 3de Afdeeling. Behalve de stukken, waarvan de inhoud is opgegeven, is overgelegd een extract uit den legger, waarop de vijf bedoelde waterleidingen en daartoe behoorende voorwerpen voorkomen.

Bij de Afdeeling is nog ingekomen een schrijven van de adressanten van 24 September 1873, waarin zij te kennen geven, dat, behalve drie ingezetenen, die slechts voor een zeer klein gedeelte in de marke gerechtigd zijn, alle eigenaren der marke, in het gehucht Een woonachtig, in beroep gekomen zijn: huns inziens een sprekend bewijs, dat er in het geheel niet van algemeen belang sprake kan zijn, te meer, daar noch de op verderen afstand gelegen groenlanden noch de rijksgronden op eenige manier door de waterleidingen gebaat of waardiger gemaakt kunnen worden.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VI. *het beroep van den Gemeenteraad van Gramsbergen van een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Overijssel, waarbij verklaard wordt, dat H. G. Krikke ten onregte als raadslid niet is toegelaten.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Voor eene plaats van lid van den Gemeenteraad van Gramsbergen, openvallende door de periodieke aftreding van het lid H. G. Krikke, moest er op 29 Julij ll. eene herstemming plaats hebben tusschen H. G. Krikke en Jan van der Haar. Blijkens het proces-verbaal werden er in de bus gevonden 84 briefjes, overeenkomende met het getal der opgekome ne kiezers; doch werd een briefje van onwaarde verklaard, omdat het geschreven was op een biljet, bestemd voor de verkiezingen van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, terwijl bij afloop van de opening der briefjes bleek, dat er één biljet meer was, hetwelk bij het tellen der briefjes niet was gebleken, denkelyk omdat het bij een ander biljet zal zijn ingeschoven geweest.

Van die 84 stemmen werden 42 bevonden te zijn uitgebragt op H. G. Krikke, 42 op Jan van der Haar; waarop het Stembureau verklaarde, met het oog op art. 10, 3de lid, der gemeentewet, dat H. G. Krikke was benoemd, als zijnde de oudste in jaren. Niemand der in de zaal aanwezige kiezers opperde daartegen bedenking. Ook de Gemeenteraad van Gramsbergen besloot op 14 Augustus daaraanvolgende tot toelating van H. G. Krikke als raadslid. Na het ontvangen der mededeeling daarvan, gaven Gedeputeerde Staten van Overijssel, ingevolge art. 35, 2de lid, der gemeentewet, op 21 Augustus hun voornemen te kennen om ambtshalve daaromtrent eene uitspraak te doen en bij hun besluit van 28 Augustus beslisten zij, dat H. G. Krikke ten onregte tot raadslid was toegelaten, en zulks op deze overwegingen: „dat tijdens de opening der stembriefjes gebleken is, dat de bus niet 84 briefjes bevatte, zoo als in den aanhef van het proces-verbaal is vermeld, maar 85, dus één meer dan het getal kiezers, die, volgens de lijst, stembriefjes hadden ingeleverd; dat bij eene verkiezing, waarvan de uitslag ten gevolge van staking der stemmen afhing van den ouderdom der personen, waarover herstemd werd, ieder verschil tusschen het getal der in de bus gevonden stembriefjes en dat der kiezers, die stonden, geacht moest worden van invloed te kunnen zijn op de verkregen uitkomst;

„dat het Bureau van Stemopneming dus ten onregte H. G. Krikke verkozen heeft verklaard en had behooren te beslissen, dat het in art. 66 der kieswet bedoelde geval zich voordeed, in welk geval door art. 70 dier wet eene nieuwe vrije stemming wordt voorgeschreven;

„dat bij gevolg ook de toelating van H. G. Krikke als lid van den Gemeenteraad ten gevolge eener verkiezing, waaraan hij de benoeming tot raadslid niet kon ontlenen, ten onregte is geschied.„

De Gemeenteraad van Gramsbergen komt nu daartegen op bij adres aan den Koning, dat wel is ongedagteekend, doch, blijkens superscriptie, op 3 September 1873 bij 's Konings Kabinet is ingekomen, dus *tempore utili* (art. 36 der gemeentewet). De gronden, door den Raad aangevoerd, komen hierop neder: „dat *in casu* slechts 84 stembriefjes in de bus waren gevonden, omdat het 85ste, als bestemd voor de verkiezing van een lid der Tweede Kamer, niet als een stembriefje kan worden aangemerkt.„

Van de 84 had de toegelatene 42 op zich vereenigd, en was daarom als oudste in jaren de benoemde. Het is waar, art. 61 der kieswet verklaart alleen die briefjes van onwaarde, die het in art. 37 bedoelde zegel missen, enz. Dat zegel bezat het van onwaarde verklaarde uit den aard der zaak wel; doch de Raad vermeent, dat wanneer art. 61 van briefjes spreekt, zij dan niet anders kan bedoelen dan een stembriefje, uitsluitend bestemd voor de stemming, waartoe het gebruikt moest worden volgens zijnen titel. Immers voor dat doel worden de briefjes door den Voorzitter van den Gemeenteraad verzonden, terwijl art. 37 bepaalt, dat ieder, die zijn stembriefje verloren of er geen ontvangen heeft, de gelegenheid wordt gegeven om een ter Secretarie der gemeente te bekomen. Hierin straalt kennelyk het doel door, dat de wetgever niet heeft gewild, dat een ander soort dan de uitsluitend voor de stemming

bestemde biljetten worden gebruikt, daar anders in de wet zou zijn bepaald, dat hij, die, kiezer zijnde, geen stembriefje heeft, daartoe een ander stuk papier kan gebruiken, dat het stempel of zegel der gemeente droeg. — De wetgever wilde eenheid en orde in de stemming hebben en kan daarom, zoo dikwijls hij van stembriefjes spreekt, niet anders bedoeld hebben dan die, voor het doel speciaal aangewezen."

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, handhaven de juistheid hunner uitspraak, en voeren daarvoor nog het volgende aan:

"De Raad van Gramsbergen plaatst zich naar ons gevoelen op een onjuist standpunt, waar hij meent, dat de vraag, of een ingeleverd stembiljet teregt of ten onrechte van onwaarde is verklaard, de zaak beheerscht. Niet daarin is de grond onze beslissing gelegen, maar in de omstandigheid, dat 85 briefjes in de bus gevonden zijn, terwijl slechts 84 kiezers stemden: dat het door het Stembureau verkozen Raadslid evenveel stemmen verkregen had als de andere kandidaat, en dat dus het verschil tusschen het getal der kiezers en dat der stembriefjes van invloed had kunnen zijn op den uitslag der verkiezing.

"De Raad tracht dat bezwaar te ontgaan, door aan te nemen, dat het van onwaarde verklaarde stembriefje hetzelfde was als het te veel in de bus gevondene. Die veronderstelling mist allen grond. Het te veel in de bus gevonden briefje kan ook den naam van H. G. Krikke gedragen hebben; in dat geval zouden op dezen slechts 41, op J. van der Haar 42 geldige stemmen uitgebragt en laatstgenoemde verkozen zijn."

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vier-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 29 October 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 20 dezer, n°. 16, houdende beschikking op *het beroep van A. Roode, lederverkooper te Delfshaven, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van die gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener leërlooijerij in de Adrianastraat, hoek Kruiskade, aldaar* (zie het verslag over deze zaak op blz. 325—330).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Abram Roode, te Delfshaven, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 29 November 1872, n°. 126 E, waarbij hem vergunning is geweigerd om op het kadastraal perceel sectie B, n°. 1962, eene leërlooijerij te mogen uitoefenen:

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 8 October 1873, n°. 48;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 14 October 1873, n°. 222, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de weigering van het Gemeentebestuur van Delfshaven, om het boven omschreven verzoek toe te staan, blijkens zijn ambtsberigt aan Gedeputeerde Staten van 18 April 1873, berust op de twee navolgende gronden: vooreerst, dat eene leerlooijerij, ter plaatse waar de adressant die wensch op te rigten, tot nadeel van den gezondheidstoestand der omliggende bewoners zou strekken; en, in de tweede plaats, dat de lucht der huden nadeelig zou werken op het fabrikaat van eenen nabijwonenden loodwitfabrikant en speciaal op de kleur van het loodwit;

dat, daargelaten de vraag, of van deze op zeer kleine schaal gedreven looijerij, opgerigt op een terrein, toegankelijk voor voldoende luchtstroomen, groot nadeel voor de openbare gezondheid zou te vreezen zijn, en of niet door genoegzame voorzorgen aan het bezwaar van nadeel voor de gezondheid zou zijn te gemoet te komen, — het verzoek in allen geval teregt is afgewezen, omdat het oprigten der leerlooijerij den nabijwonenden loodwitfabrikant te veel zou benadeelen;

dat toch door twee deskundigen is verklaard, dat de oprigting der leerlooijerij, onder de gegeven omstandigheden, van het terrein als anderzins bepaald nadeel zou toebrengen aan de loodwitfabriek, omdat, naar den gewonen gang van zaken, bij de in eene looijerij gebruikelijke bewerkingen gasvormige zwavelverbindingen moeten ontstaan, die op de kleur, de zuiverheid en de waarde der verfstof eenen ongunstigen invloed kunnen uitoefenen;

dat des appellants bewering, dat het particulier belang van eenen anderen fabrikant geen reden kan zijn om zijne industrie te beletten, onjuist is; dat toch het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 kennelijk bedoelt de belangen te beschermen van de eigenaars en bewoners van panden, naast aan de op te rigten trafiek of fabriek gelegen; en dat de eigenaar eener fabriek, die krachtens wettig verkregen vergunning is opgerigt, zeker dezelfde bescherming moet genieten als de eigenaar van een gewoon huis;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het bovenvermeld besluit van het Gemeentebestuur van Delfshaven van 29 November 1872, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 20 October 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Gemeenteraad van Dussen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij vernietigd is het besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van den heer G. Verhoeven als raadslid.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op den 15 Julij ll. moest in de gemeente Dussen, provincie Noordbrabant, de verkiezing plaats hebben van twee leden van den Gemeenteraad. Er werden toen uitgebragt 116 geldige stemmen, als: op J. R. Verschoor 66, op G. Verhoeven 50, op L. J. Verberne 57 en op G. van Beek 15 stemmen, en op L. J. van Berne, Notaris, 1 stem, op Notaris vir Berne 1 stem en op Notaris van Barne mede een stem. Het Stembureau verklaarde, dat J. R. Verschoor de volstreckte meerderheid van stemmen had verkregen, doch beval eene herstemming tusschen G. Verhoeven en L. J. Verberne. Twee in de zaal aanwezige kiezers bragten tegen dit bevel bezwaren in, omdat de drie stemmen, uitgebragt op L. J. Verberne, Notaris, Notaris vir Berne en Notaris van Barne, duidelijk genoeg aantoonden den persoon van L. J. Verberne, Notaris te Dussen, die dan verkregen had 60 stemmen en dus de volstreckte meerderheid der uitgebragte stemmen. Bij de herstemming verkreeg G. Verhoeve 78 en L. J. Verberne 53 stemmen, zoodat eerstgenoemde verklaard werd verkozen te zijn.

De Gemeenteraad heeft hem in zijne vergadering van 12 Augustus ll. toegelaten als lid van den Gemeenteraad.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant gaven bij missive van 14 Augustus ll. aan den Gemeenteraad kennis van hun voornemen om ambtshalve over die beslissing van den Gemeenteraad uitspraak te doen.

Op den 28 Augustus daaraanvolgende hebben Gedeputeerde Staten van Noordbrabant vernietigd het besluit van den Gemeenteraad tot toelating van G. Verhoeven, op grond, dat, al is op de drie stembriefjes, waarop voorkomen de namen L. J. van Berne, Notaris, Notaris vir Berne en Notaris van Barne, de geslachtsnaam van den heer L. J. Verberne niet juist ingevuld, de persoon, door de kiezers bedoeld, toch duidelijk is aangewezen, daar Notaris Verberne, zoo als ook uit het proces-verbaal van stemopneming blijkt, behoorde onder de personen, die bij de plaats gehad hebbende verkiezing op 15 Julij voor het lidmaatschap van den Raad vooral in aanmerking kwamen; en de bijvoeging van het woord "notaris" op die drie stembriefjes allen twijfel ten aanzien van den persoon, door de kiezers bedoeld, opheft, als zijnde hij de éénige Notaris in die gemeente.

De Gemeenteraad van Dussen, alsmede G. Verhoeven zijn van dat besluit bij den Koning gekomen in beroep. In hunne adressen wordt beweerd: dat Gedeputeerde Staten niet-ontvankelijk waren in hunne uitspraak van den 28 Augustus, omdat zij den wettelijken termijn, aangewezen in art. 35, al. 3, van de gemeentewet, om hunne uitspraak ter kennis van den Raad te brengen, hebben laten verstrijken; dat toch dat besluit twee dagteekeningen draagt, als van 28 Augustus en 4 September; dat, al mogt men nu aannemen, dat het besluit den 28 Augustus is genomen, toch bedoelde termijn van art. 35, al. 3, is overschreden, omdat de uitspraak binnen veertien dagen na het berigt van 14 Augustus ter kennis moest zijn gebragt van den Gemeenteraad, en dit eerst is geschied op den 5 September, zijnde de dag, waarop het besluit van Gedeputeerde Staten bij den Gemeenteraad ingekomen is.

In het adres van den Gemeenteraad wordt ten aanzien van de zaak zelve aangevoerd: dat Gedeputeerde Staten ten onregte de stemmen, uitgebragt op vir Berne, van Berne en van Barne, hozeer den naam Verberne niet juist uitdrukken, toch als aan Verberne toekomende beschouwen, op grond, dat de persoon, door de kiezers bedoeld, duidelijk is aangewezen; dat toch die beweerde bedoeling in strijd is met het duidelijk schrift der kiezers, op de drie stembriefjes voorkomende; dat, ging die overweging van Gedeputeerde Staten op, de vrijheid der kiezers om hunne stem uit te brengen, op wie zij willen, al is de persoon hunner keuze ook onbekwaam

om lid te zijn van den Gemeenteraad, aan banden zou worden gelegd en afhankelijk gesteld van de subjective opvatting van wat de kiezers mogten bedoeld hebben; dat de bijvoeging van het woord „notaris” ten deze niets afdoet, omdat er niet bij is gevoegd te Dussen.

Deze adressen zijn in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, ten fine van consideratie en advies. Blijkens hun ambtsberigt van den 19 September ll. geven zij te kennen: dat de kennisgeving van de toelating van G. Verhoeven door den Gemeenteraad is gedaan bij missive van 12 Augustus; dat zij echter die missive eerst hebben ontvangen, nadat zij, op den 14 Augustus door ingebragte klagten bereids met de informele verkiezing bekend gemaakt, het besluit namen om ambtshalve tusschen beiden te treden; dat zij bij missive van 21 Augustus de stembriefjes hebben opgevraagd van den Gemeenteraad, en aan dien Raad op nieuw hebben te kennen gegeven hun voornemen om ambtshalve tusschen beiden te komen; dat zij toen op den 28 Augustus het besluit hebben genomen, waarvan beroep; dat echter dat besluit, omdat sommige leden buiten de hoofdplaats der provincie wonen, eerst op den 4 September is kunnen worden geresumeerd en toen onmiddellijk is verzonden; dat de mededeeling van den Gemeenteraad, hoezeer gedagteekend 12 Augustus, eerst in de vergadering van hen Gedeputeerde Staten is ingekomen den 21 Augustus, en dat de door de wet voorgeschreven termijn wel is in acht genomen; maar dat, al mogt dit niet het geval zijn, daaruit niet kan voortvloeijen nietigheid van hun besluit, omdat de naleving van de termijnen, in de tweede zinsnede van art. 35 der gemeentewet bepaald, wel een voorschrift is voor Gedeputeerde Staten, doch dat tegen het verzuim daarvan geen nietigheid is bedreigd.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van den notaris Verberne, te Dussen, waarin hij, na uitvoerige mededeeling der hiervoor vermelde feiten, nog aanvoert, dat, blijkens de bevolkings-registers der gemeente Dussen, niemand in die gemeente woont, den geslachtsnaam van Berne, vir Berne of van Barne voerende, en het dus onmogelijk is geweest, dat de kiezers iemand anders dan hem kunnen bedoeld hebben; dat de bijvoeging van het woord „notaris” allen twijfel opeeft, wijl er geen ander notaris te Dussen woont en het hier eene verkiezing gold voor den Gemeenteraad, waarvoor enkel ingezetenen verkiesbaar zijn; dat op ieder der stembriefjes slechts één naam was ingevuld en het Stembureau, zoo de naam niet duidelijk een persoon aanwees, de drie stembriefjes van onwaarde had moeten verklaren, in welk geval het getal geldig uitgebragte stemmen zon zijn gedaald tot 113, en hij dus nog daarvan de volstreckte meerderheid zou hebben verkregen, omdat het niet betwist wordt, zelfs niet door den Gemeenteraad, dat 57 geldige stemmen op hem zijn uitgebragt.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 1 dezer bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De gemagtigde van den Raad der gemeente Dussen en van den heer G. Verhoeven, Mr. H. J. DIJCKMEESTER, Procureur te Gorinchem, vermeent, dat uit den inhoud der missiven van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant dd. 14/21 Augustus 1873 duidelijk blijkt, dat in die van 14 Augustus is berigt gegeven aan den Raad van het voornemen van Gedeputeerde Staten, om omtrent de beslissing van den Raad uitspraak te doen, terwijl de missive van 21 Augustus een gevolg is van een nader

ingekomen request der heeren Verberne c. s. De aanhef van de missive van 14 Augustus laat daaromtrent geen twijfel.

De bewering van Gedeputeerde Staten, dat zij hun voornemen eerst kenbaar hebben gemaakt bij missive van 21 Augustus, is zeer onjuist; en ware het waarheid, dan zou daaruit volgen, dat zij reeds niet meer ontvankelijk waren om eene uitspraak te doen, naardien alsdan den 21 Augustus de termijn van acht dagen na 12 Augustus was voorbijgegaan.

Het is dus zeker, dat het voornemen door Gedeputeerde Staten is medegedeeld den 14 Augustus (art. 35 gemeentewet, al. 2).

Den 5 September ontvangt de Raad van Dussen de uitspraak van Gedeputeerde Staten. Die missive draagt de dagteekening 28 Augustus/4 September, waaruit dus volgt, dat die uitspraak den 4 September ter kennis van den Raad gebracht is. De termijn van veertien dagen van art. 35, al. 3, is dus niet in acht genomen. Gedeputeerde Staten beweren, dat die termijn niet fataal zou zijn; doch waaruit wordt die stelling ontleend? Men kan niet aannemen, dat de wetgever termijnen zal vaststellen zonder bedoeling, dat zij in acht zullen genomen worden. Zij zijn niet alleen noodig voor een geregelden gang van zaken, maar voornamelijk om zekerheid van regt te vestigen. Dáár, waar andere belanghebbenden aanwezig zijn (zoo als *in casu* Verhoeven), moet er een moment zijn, waarop men dus kon zeggen: thans is mijn regt geboren; en die regtzekerheid bestaat niet, wanneer Gedeputeerde Staten gerechtigd zijn den vastgestelden termijn willekeurig te overschrijden. Gelijk beginsel is herhaaldelijk door den Koning aangenomen bij militiezaken (art. 103 der wet op de nationale militia) en juist met de overweging, dat het belang van anderen daarbij betrokken was. Wanneer dus een onkundige loteling zijn regt verliest uit onkunde met de wet, hoeveel te meer moet dat beginsel niet gelden bij Gedeputeerde Staten, van wie wij moeten veronderstellen, dat zij de wet kennen en die *in casu* zoowel partij als regter zijn. Uit de missive van Gedeputeerde Staten blijkt, dat er gedelibereerd schijnt te zijn in de vergadering van 28 Augustus, doch dat men het besluit heeft rondgezonden bij de afwezige leden, zoodat daaruit eigenlijk volgt, dat het besluit eerst werd geboren, toen het van alle leden was getourneerd, of dat nimmer eene uitspraak gedaan is. Verscheiden Koninklijke besluiten hebben de fataliteit van den termijn aangenomen op verschillend terrein, en eveneens de Hooge Raad de twee beslissingen omtrent de wet, regelende het kiesregt, en wat de cassatie betreft op terrein van strafregt.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. het geschil over de woonplaats van Aloïsius Gerardus Beusink.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Aloïsius Gerardus Beusink, geboren te Gendringen op 16 Februarij 1849, is, na uit de militaire dienst ontslagen te zijn wegens onnoozelheid, in soldatenkleeding rondzwervende gevonden op 6 October 1872 te Arnhem, en, daar hij opgaf te Gendringen te huis te behooren, werd hij door de politie tot Zutphen en van dáár verder van post tot post naar Gendringen gebracht. Na zijne aankomst schreven Burgemeester en Wethouders dier gemeente aan Gedeputeerde Staten, om te vragen, hoe met hem te handelen, daar zij moeilijk konden aannemen, dat Gendringen zijn domicilie van onderstand was; en op 7 November daaraanvolgende gaven zij nader een berigt, dat de foestand van Beusink

zijne plaatsing in een krankzinnigengesticht noodzakelijk maakte. Hij werd dan ook weldra in zoodanig gesticht te Zutphen opgenomen.

Uit een gehouden onderzoek is gebleken: dat hij in 1869 voor de nationale militia had geloot voor de gemeente Wisch, als zijnde dit de woonplaats van zijn voogd; dat hij, ingedeeld als milicien, in October 1870 met groot verlof is vertrokken en toen naar Gendringen is gegaan, waar hij in het bevolkings-register is ingeschreven; dat hij, meerderjarig geworden, op 2 Julij 1872 naar 's Hertogenbosch, waar hij als milicien in garnizoen was geweest, is teruggegaan, om verder als vrijwilliger te dienen, doch, gelijk uit zijn paspoort blijkt, op 29 September van datzelfde jaar uit de militaire dienst ontslagen is „wegens onnoozelheid, waardoor hij buiten staat is om gegevene bevelen op te volgen of het gewigt van sommige misdadige handelingen te begrijpen, welke kwaal ontstaan is buiten de dienst, tijdens hij met onbepaald verlof was.“

Burgemeester en Wethouders van Gendringen beweerden, dat Beusink, ofschoon hij in het begin van 1872 gewoond heeft als boerenknecht bij, en in dienst van W. Mey, te Gendringen, vrijwillig die dienst verlaten hebbende en gegaan zijnde naar 's Hertogenbosch, armlastig is geworden in laatstgenoemde plaats.

Van de zijde van 's Bosch wordt aangevoerd, dat Beusink, die van 6 September tot 2 October 1872 in het militair hospitaal aldaar was verpleegd, na zijn ontslag uit de militaire dienst, op 3 October dat hospitaal en de gemeente hebbende verlaten, geenerlei betrekking meer had tot 's Bosch; terwijl daarenboven art. 28, al. 2, der armenwet van 1854 vervallen is door de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* no. 85).

Bij zijne aanhouding als zwerveling te Arnhem was hij, volgens verklaring van den Commissaris van politie aldaar, *compos mentis*, en gaf hij uit eigen beweging zijn verlangen te kennen om naar Gendringen te worden geleid, waar hij zeide zich met er woon te willen vestigen.

Burgemeester en Wethouders van Gendringen hebben nader nog opgegeven, dat hij wel op 16 Mei 1868 is ingeschreven op het bevolkings-register hunner gemeente, maar op 10 Mei 1869 is afgeschreven als van dáár vertrokken, daar hij toen als milicien werd ingelijfd. Volgens hunne opgaven heeft hij te Gendringen in 1872 slechts weder gewoond van 6 Januarij 1872 tot 9 April 1872 (den 16 Februarij 1872 bereikte hij zijne meerderjarigheid); daarna is hij eenigen tijd over de Pruisische grenzen geweest, toen een poos bij zijn gewezen voogd onder Wisch, en is vervolgens naar den Bosch gegaan. In 1872, gedurende zijn kortstondig verblijf te Gendringen, is hij dáár niet weder in het bevolkings-register ingeschreven.

Gedeputeerde Staten van Gelderland leiden uit het verband der bekend geworden omstandigheden af, dat Beusink moet worden beschouwd als iemand, die tijdens het ontstaan zijner krankzinnigheid binnen het Rijk geene bekende woonplaats had, zoodat de kosten zijner overbrenging naar, en verpleging in het gesticht te Zutphen zullen moeten komen ten laste van het Rijk,

Uit de later gevolgde mededeeling van het Armbestuur te 's Bosch moet worden afgeleid, dat hij niet als krankzinnig te beschouwen was, toen hij, als onnoozel uit de dienst ontslagen, werd weggezonden met f 2.74 reisgeld, berekend, naar 't schijnt, om te dienen tot reisgeld van dáár naar Gendringen; doch dat hij, toen te Arnhem zijn geld verteerd was, dáár als zwerveling is aangehouden. Ofschoon de politie te Arnhem verklaart, dat hij, dáár gevonden wordende, was *compos mentis*, verzekeren Burgemeester en Wethouders van Gendringen, dat hij dadelijk bij zijne komst in die gemeente reeds blijkbaar aan zinsverbijstering leed, in die mate, dat hij dadelijk uit politiezorg besteed is moeten worden.

Nadere memoriën zijn er bij deze Afdeeling niet ingezonden.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt

verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. het beroep van den Gemeenteraad van Elst van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij vernietigd is een besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van J. P. van Gent als raadslid.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op 15 Julij dezes jaars is in de gemeente Elst eene stemming gehouden ter benoeming van vier leden van den Gemeenteraad in de plaats van leden, die volgens den rooster aftraden, en eene stemming ter vervulling eener buitengewone vacature. Bij de eerstbedoelde stemming zijn ingeleverd 187 stembriefjes, waarvan 1 blanco, zoodat er 186 stemmen zijn uitgebragt. De uitslag der opening van de briefjes was, dat er waren uitgebragt op den heer van Dam 171, op den heer Roggen 168, op den heer Daams 136, op den heer Römer 95 stemmen. Deze vier heeren zijn derhalve, als hebbende de volstreckte meerderheid van stemmen verkregen, als verkozen aangemerkt.

Bij de stemming ter verkiezing van één lid zijn 181 geldige stemmen uitgebragt, daar van de 187 ingeleverde briefjes 6 niet ingevuld waren. Van die 181 stemmen waren uitgebragt 79 op den heer van Gendt, 35 op den heer van Kortenhof, 35 op den heer Reijers en kleinere getallen stemmen op eenige andere personen, zoodat bepaald is, dat tusschen de drie genoemde personen eene herstemming zoude plaats hebben. Bij deze herstemming, gehouden op 29 Julij, zijn 115 stemmen uitgebragt, waarvan 45 op den heer van Gendt, 36 op den heer van Kortenhof, 34 op den heer Reijers; eerstgenoemde is verkozen verklaard.

Op 25 Augustus werden de geloofsbrieven van vier der verkozenen onderzocht; de heer Römer had zijn geloofsbrief nog niet ingezonden. De gemeente is voor de inlevering van stembriefjes in drie afdeelingen verdeeld, Elst, Lent en Elden. Nu was er bij den Raad een adres ingekomen van ingezetenen uit Lent, die verzochten, dat de verkozenen niet zouden worden toegelaten, daar te Lent bij de stemming de kiezerslijst van 1872 gevolgd was, ten gevolge waarvan zes stemgeregtigden niet tot de stemming waren toegelaten. De Commissie van onderzoek oordeelde, dat dit niet van invloed had kunnen zijn; en de verkozenen werden overeenkomstig haar advies toegelaten, de heer van Gendt met 7 tegen 2 stemmen, de overigen met algemeene stemmen.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, van dat besluit kennis hebbende genomen, hebben een nader berigt ingewonnen van Burgemeester en Wethouders van Elst, waaruit blijkt:

dat de oproepingsbrieven zijn bezorgd volgens de laatste, in 1873 vastgestelde kiezerslijst;

dat bij de eerste stemming, zoowel ter benoeming van vier leden als ter benoeming van één lid, niet alleen te Lent, maar ook te Elden gebruikt is de kiezerslijst van 1872; dat bij de herstemming de lijst van 1873 is gebezigd;

dat op de lijsten van 1872 voor Lent en voor Elden respectivelijk elf en zeven personen voorkwamen, die op de lijsten van 1873 niet worden teruggevonden; dat daarentegen op de lijsten van 1873 voor genoemde afdeelingen acht en twee nieuwe kiesbevoegden voorkomen.

De Raad, zeggende Burgemeester en Wethouders, heeft aangenomen, dat de begane onregelmatigheid geen invloed heeft kunnen hebben, wat betreft de verkiezing van de heeren van Dam, Roggen en Daams, omdat die 171, 168 en 136 stemmen hadden

verkregen, terwijl de volstreckte meerderheid slechts 94 stemmen bedroeg, en wat betreft de benoeming van den heer van Gendt, omdat die zoowel bij de eerste stemming als bij de herstemming de meeste stemmen op zich vereenigd had, en dus kon geacht worden de persoon te zijn, die door het meerendeel der kiesbevoegden gewild was.

Overigens werd door Burgemeester en Wethouders medegedeeld, dat de Voorzitter van den Raad van een ander gevoelen was. Daargelaten de vraag, of niet de geheele verkiezing moest worden vernietigd, omdat de meerdere of mindere invloed der begane onregelmatigheid bezwaarlijk te begrooten was, meende hij, dat in elk geval de heer van Gendt niet kon worden toegelaten, omdat, wanneer de zes bij de eerste stemming afgewezen stembevoegden hadden medegestemd, er welligt slechts tusschen twee personen had moeten herstemd worden, waardoor, naar het oordeel van den Voorzitter, de kans van gekozen te worden voor den heer van Kortenhof of voor den heer Reijers kon verbeterd zijn.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben, bij besluit van 3 September, ambts-halve uitspraak doende, het besluit van den Raad bekrachtigd, voor zooveel betreft de drie overige toegelatenen, maar verklaard, dat de heer van Gendt niet kan worden toegelaten. Dit laatste grondt zich hierop, dat, indien de zes afgewezen stemmen waren uitgebragt, zij hadden kunnen vallen hetzij op den heer van Kortenhof, hetzij op den heer Reijers, waardoor niet beiden, maar slechts één van hen in herstemming zou zijn gekomen; terwijl, zoo dit het geval ware geweest, de stemmen, nu bij de herstemming op deze beide heeren uitgebragt, op een van hen had kunnen vallen, waarvan het gevolg zou geweest zijn, dat deze, en niet de heer van Gendt, zou verkozen geweest zijn.

De Gemeenteraad is tegen deze beslissing bij besluit van 10 September in beroep gekomen bij den Koning. Bij het vroeger door den Raad voor de toelating aangenomen motief werd nu nog gevoegd, dat in ieder geval bij de herstemming was gestemd naar de lijst van 1873.

Gedeputeerde Staten merken bij hun berigt van 23 September omtrent dit laatste op, dat het niet ter zake dienende is, omdat het hier aankomt op de eerste stemming, waarbij eene meerderheid is verkregen door een persoon, die, indien geene informaliteit begaan was, welligt niet voor de herstemming in aanmerking zou zijn gekomen.

De overweging van het beroep van den Gemeenteraad is met 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij brief van 6 October ll., n°. 226, 2de Afdeeling.

Nadere memoriën of bewijsstukken zijn niet ingekomen dan alleen een brief van den heer van Kortenhof, waarin hij te kennen geeft, tegen de toelating van den heer van Gendt geen bezwaar gemaakt te hebben, omdat die heer zoowel bij de eerste stemming als bij de herstemming de meeste stemmen verkreeg, en de kiezers dus de gelegenheid gehad hebben te benoemen hem, dien zij het liefst verkozen zagen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van den Gemeenteraad van Oldebroek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij vernietigd is een besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van A. van Loo Az. en D. van Bruggen als raadsleden.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSEN: Mijne Heeren! Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging op den 6 October ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

In de gemeente Oldebroek, provincie Gelderland, had op den 15 Julij ll. de verkiezing plaats voor vier leden van den Gemeenteraad. Er werden ingeleverd 133 stembriefjes, zijnde één meer dan het getal der kiezers, die stonden. Een briefje werd van onwaarde verklaard, als in blanco zijnde. Het getal geldig uitgebragte stemmen was alzoo 132. Daarvan verkreeg Aart Broekhuis 118, Johannes van Raalte 101, Jacob Koops 47, Albert van Loo Az. 44, Jan Gerrit Haverkamp 41, Dirk van Bruggen 37, Jacob Bakker 36, en Willem de Heer 28 stemmen.

Het Stembureau verklaarde, dat alzoo de volstreckte meerderheid van stemmen was verkregen door de beide eerstgenoemden, maar dat er eene herstemming zou moeten plaats hebben over Jacob Koops, Albert van Loo Az., Jan Gerrit Haverkamp en Dirk van Bruggen. Die herstemming had plaats op den 29 Julij. Daarbij verkreeg Albert van Loo Az. 87 en Dirk van Bruggen 80 stemmen van de 151 uitgebragte stemmen. J. Koops en J. G. Haverkamp verkregen een veel kleiner aantal stemmen. De beide eerstgenoemden werden dus door het Stembureau verklaard verkozen te zijn.

Den 13 Augustus ll. werden A. Broekhuis, J. van Raalte, A. van Loo Az. en D. van Bruggen door den Gemeenteraad als leden toegelaten, in overeenstemming met het advies, uitgebragt door de Commissie, belast met het onderzoek der geloofsbriefen, door die personen ingezonden. Die Commissie heeft gelet op het feit, dat één briefje meer ingeleverd was dan het getal bedroeg der kiezers, die stemden; maar zij vermeende, dat het Stembureau daarom niet behoefde te verklaren, dat dat briefje op eene verkregen volstreckte meerderheid van stemmen van invloed heeft kunnen zijn, omdat niemand dergenen, die in herstemming kwamen, zoodanige meerderheid had, en de twee personen, die benoemd werden verklaard, zooveel stemmen boven de volstreckte meerderheid hadden verkregen, dat daarop dat ééne briefje altijd buiten invloed bleef; dat teregt dus het Bureau eene herstemming heeft bevolen en op de lijst voor de herstemming heeft geplaatst in eene juiste rangorde der vier personen, die wel niet de volstreckte meerderheid, maar toch de meeste stemmen verkregen hadden; dat, al nam men nu aan, dat het bedoelde stembriefje zoowel van het geheel getal uitgebragte stemmen als van het getal stemmen, op ieder der vier bedoelde personen uitgebragt, moest worden afgetrokken, D. van Bruggen nog altijd eene stem vooruit zou zijn geweest op J. Bakker, die door denzelfden aftrek slechts 35 stemmen behield; dat eene vrije stemming enkel noodig is, wanneer te veel in de bus bevonden stembriefjes op de verkregen volstreckte meerderheid van invloed hebben kunnen zijn; dat Gedeputeerde Staten van de eerste stemming kennis hebben gedragen en, zonder eenige aanmerking te maken, de herstemming hebben laten doorgaan. De Commissie beriep zich tot staving van hare meening op de Koninklijke besluiten van 7 Februarij 1868, n°. 38 (1), 1 Maart 1868, n°. 19 (2) en 28 November 1869, n°. 8 (3).

W. Spronk en drie andere kiezers, echter geen Raadsleden zijnde, hebben bij Gedeputeerde Staten van Gelderland bezwaren ingediend tegen de toelating van D. van Bruggen, omdat zij vermeenden, dat met hem J. Bakker in herstemming had moeten zijn gebragt; dat daardoor aan hen de gelegenheid is benomen om op J. Bakker hunne stemmen uit te brengen.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun besluit van 26 Augustus ll. het besluit van den Gemeenteraad, voor zooveel betreft A. van Loo Az. en D. van Bruggen, ver-

(1) Zie *Achtste Deel*, blz. 66.

(2) *Idem*, blz. 102.

(3) Zie *Negende Deel*, blz. 327.

nietigd, op grond, dat het bedoelde stembriefje van invloed heeft kunnen zijn op de meeste stemmen, die zijn erlangd door een der vier in herstemming gebragte personen, namelijk door D. van Bruggen, zijnde 37 stemmen, daar J. G. Bakker, die niet in herstemming kwam, 36 stemmen had verkregen; dat toch het bedoelde briefje op D. van Bruggen kan zijn uitgebragt, in welk geval hij slechts 36 geldige stemmen had verkregen, zoodat alsdan de herstemming mede had moeten plaats hebben over J. Bakker, die eveneens 36 stemmen verkreeg; dat alzoo, volgens artt. 66 en 70 der kieswet, bij een verschil als het hier bestaande, als van invloed kunnende zijn geweest op eene verkregen meerderheid van stemmen, het Stembureau had moeten bevelen eene nieuwe vrije stemming; dat het bedoelde verschil volgens die artikelen, in verband met art. 70, 2de lid, zoowel in aanmerking kan komen bij betrekkelijke als bij volstreckte meerderheid van stemmen, omdat relative meerderheid beslist over de vraag, wie voor de herstemming in aanmerking moet komen.

Van dit besluit is de Gemeenteraad bij den Koning gekomen in beroep, op de gronden, vervat in het rapport van de hiervoor bedoelde Commissie uit den Gemeenteraad.

Gedeputeerde Staten, in wier handen het adres van den Gemeenteraad is gesteld, ten fine van consideratie en advies, hebben daarop den 23 September ll. berigt. Zij geven te kennen, dat de Koninklijke besluiten van 7 Februarij 1868, n°. 38, en van 28 November 1869, n°. 8, verkeerd door den adressant zijn begrepen, omdat in die besluiten integendeel wordt aangenomen, dat briefjes, die te veel in de bus gevonden zijn, ook van invloed hebben kunnen zijn bij relatieve meerderheid; en dat daardoor eene vrije stemming kan noodig worden; en dat, wat aangaat het Koninklijk besluit van 1 Maart 1868, n°. 19, wel teregt de leer gehuldigd wordt, dat het getal der briefjes, te veel in de bus bevonden, moet worden afgetrokken van het geheel getal uitgebragte stemmen en van het getal stemmen, uitgebragt op ieder der personen, die de meerderheid verkregen; maar dat dáár duidelijk sprake is van eene volstreckte meerderheid, zoodat die aftrek enkel geschiedt om te onderzoeken, of na dien aftrek de volstreckte meerderheid verkregen blijft.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vijf-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 5 November 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge ,
Mr. K. A. Meeussen ,
Mr. C. H. B. Boot ,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. I. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 27 October ll., n°. 22, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Helmond van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant betrekkelijk de gemeentebegroting voor 1873* (zie het verslag over deze zaak op blz. 349, 350).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Helmond van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 10 Julij 1873, G, n°. 82, betreffende de gemeentebegroting voor 1873;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 15 October 1873, n°. 52;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 22 October 1873, n°. 148, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Helmond op 30 December ll. de op 7 October te voren vastgestelde begroting der plaatselijke inkomsten en uitgaven voor de dienst van 1873 wijzigde; dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 30 December ll., de beslissing over de al of niet goedkeuring dier begroting aanhielden tot den 31 Maart 1873, maar

inmiddels het Gemeentebestuur magtigden om tot op de helft der aangevraagde sommen uitgaven te doen uit de posten, op de begrooting gebragt, met uitzondering van art. 1a, afdeeling 2, hoofdstuk 6, en art. 4, hoofdstuk 7;

dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 30 Januarij 1873, magtiging verleenden om ook tot op de helft uitgaven te mogen doen uit den eerstgemelden post, art. 1a afdeeling 2, hoofdstuk 6;

dat, bij besluit van 7 April 1873, Gedeputeerde Staten ambtshalve eenen post in uitgaaf op de begrooting bragten onder hoofdstuk 6, 1ste afdeeling, als art. 16, kosten van oprigting eener nieuwe school voor gewoon lager onderwijs, met inbegrip van het noodige ameublement, alsmede de kosten van aanbesteding en toezigt op de uitvoering van het werk *f* 4837.50, onder uitnoodiging aan den Gemeenteraad om nieuwe middelen tot dekking der uitgaaf voor te dragen:

dat, toen de Gemeenteraad daartoe niet overging, Gedeputeerde Staten, bij besluit van 10 Julij ll., tot herstel van het evenwigt tusschen de uitgaven en inkomsten, den post van art. 1a, afdeeling 2, hoofdstuk 6, verminderden met *f* 2000, en den post art. 3, litt. *h*, dierzelfde afdeeling, met *f* 2831.85⁵, en de alzoo gewijzigde begrooting goedkeurden;

dat het Gemeentebestuur intusschen krachtens magtiging, bij de voormelde besluiten van 30 December 1872 en 30 Januarij 1873 verleend, verschillende bevelschriften tot betaling had afgegeven, die door den Gemeente-Ontvanger bereids waren uitbetaald, vóórdat het besluit van 10 Julij door Gedeputeerde Staten genomen was, en wel op art. 1a, afdeeling 2, hoofdstuk 6, ten bedrage van *f* 1400 en op art. 3, litt. *h*, dierzelfde afdeeling, *f* 1483.10;

dat de Gemeenteraad van Helmond van Ons voorziening vraagt tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 10 Julij ll., op grond, dat de posten, door Gedeputeerde Staten respectivelijk met *f* 2000 en *f* 2831.85⁵ verminderd, sedert de betalingen, die krachtens magtiging van Gedeputeerde Staten wettig geschied zijn, niet meer voldoende zijn voor zoodanige vermindering;

dat de betalingen door het Gemeentebestuur van Helmond zijn geschied krachtens de hem verleende magtigingen bij besluiten van Gedeputeerde Staten van 30 December 1872 en van 30 Januarij 1873;

dat door die betalingen bedoelde posten zijn verminderd tot een bedrag respectivelijk van *f* 1430 en *f* 1486.90, en derhalve niet meer toelieten eene vermindering van respectivelijk *f* 2000 en *f* 2831.85⁵, zoo als door Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 10 Julij ll. was bepaald;

dat derhalve het besluit van Gedeputeerde Staten geene uitvoering kan erlangen en dient te worden vernietigd;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 10 Julij ll., G, n°. 82 te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 27 October 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van D. Arts c. s., geërfden in den dorpspolder van Driel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij is geschorst een besluit van den Geërfden dag van dien polder.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Ten gevolge van een door hen ontvangen adres van eenige geërfden in den dorpspolder van Driel, houdende bezwaren tegen de op 13 Mei 1873 op den Geërfden dag plaats gehad hebbende benoeming van een Ontvanger in dien polder en tegen de voordragt tot benoeming van eenen Secretaris, hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland bij besluit van 8 Julij 1873, na ingewonnen bericht van den Dijkstoel van Overbetuwe, overwogen: „dat op den Geërfden dag te Driel van den 13 Mei ll. is overgegaan tot de benoeming van een Ontvanger voor dien dorpspolder, en dat eerst nadat zulks geschied was aan den Ontvanger W. van Gendt zijn eervol ontslag is verleend; dat over het opmaken van de voordragt van drie personen, om aan den Geërfden dag tot benoeming van een Ontvanger te worden voorgedragen, de beide Poldermeesters het niet eens konden worden, en door den voorzittenden Poldermeester Baltussen gebruik is gemaakt van de beslissende stem om eene voordragt van door hem alleen gestelde kandidaten aan den Geërfden dag aan te bieden; dat uit de voordragt voor eenen Secretaris, blijkens het proces-verbaal van stemming, de tweede candidaat gekozen is niet met volstreckte meerderheid van stemmen, dat de stembriefjes, na afloop der stemming, zijn vernietigd, zoodat er geene inzage meer van genomen kon worden; dat alzoo genoegzaam blijkt, dat op dien Geërfden dag handelingen zijn gepleegd in strijd met het polderreglement. Op die gronden werd door Gedeputeerde Staten besloten om, ingevolge art. 6 van het polderreglement, het besluit van den Geërfden dag van 13 Mei ll. te schorsen en, door tusschenkomst van den Dijkgraaf van Overbetuwe, Poldermeesters van den dorpspolder Driel uit te noodigen om, wegens spoedeischend geval, den Geërfden dag, volgens art. 117 van het reglement, bij verkorten termijn op te roepen, ten einde zijne besluiten van 13 Mei in te trekken en tot eene nieuwe keuze van een' Ontvanger en voordragt van Secretaris over te gaan, en zulks ter vermijding eener anders noodzakelijke voordragt tot vernietiging der meerbedoelde besluiten.

Vier Geërfden in den dorpspolder Driel, D. Arts c. s., vroegen daarop bij request aan den Koning, gedateerd Julij 1873, doch hetwelk, blijkens superscriptie, eerst op 30 Augustus bij het Kabinet schijnt ingekomen te zijn, vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, op nader door hen te ontwikkelen gronden. Het request zelf houdt geene gronden in.

Daar Gedeputeerde Staten uit een schrijven van den Dijkstoel van Overbetuwe van 12 Augustus vernamen, dat aan de uitnoodiging tot belegging eener vergadering door Poldermeesteren van Driel geen gevolg werd gegeven, namen zij op 9 September 1873 een nader besluit, waarbij zij overwogen: „dat de Geërfden dag van Driel op 13 Mei een Ontvanger had benoemd, vóór en aler de in functie zijnde titularis zijn ontslag had gevraagd en verkregen; dat die benoeming is geschied uit eene geheel eenzijdige voordragt, opgemaakt en aangeboden door den Voorzittenden Poldermeester alleen, met gebruikmaking eener beslissende stem; dat uit den aard der zaak volgt, dat niet kan worden overgegaan tot vervulling eener vacature, die feitelijk

niet bestaat, en dat de Voorzittende Poldermeester, door gebruik te maken van eene beslissende stem, bij het opmaken der voordragt van candidaten om in die vacature te voorzien, zijne bevoegdheid heeft overschreden en in strijd met het polderreglement gehandeld, daar hem bij art. 122 wel eene beslissende stem is toegekend, wanneer op den Geërfdendag de stemmen mochten staken; maar dat hij de bevoegdheid eerst om, bij verschil met zijnen ambtgenoot-Poldermeester, de zaak volgens zijne meening te beslissen; dat uit het proces-verbaal van stemming betrekkelijk de voordragt van drie candidaten ter vervulling der opengevallen betrekking van Polder-Secretaris blijkt, dat de tweede ter benoeming voorgedragen candidaat de volstreckte meerderheid niet heeft verkregen; dat dus de voordragt niet is opgemaakt volgens art. 122 van het reglement en alzoo door eene andere moet worden vervangen; dat echter de handeling van den Geërfdendag zonder eenige uitwerking blijft, zoolang Gedeputeerde Staten weigeren uit de voordragt eene benoeming te doen, en derhalve die weigering voldoende is om haar krachteloos te maken, en dáártoe noch schorsing, noch vernietiging vereischt wordt." Op die gronden besloten Gedeputeerde Staten, met het oog op art. 8 van het polderreglement: 1°. de schorsing van het Geërfdendagsbesluit van 13 Mei ll. te handhaven, voor zooverre betreft de benoeming van een Polder-Ontvanger; 2°. dat gedeelte van het besluit aan de Provinciale Staten in hunne eerstvolgende bijeenkomst ter vernietiging voor te dragen; 3°. de schorsing van gezegd Geërfdendagsbesluit op te heffen, voor zooverre betreft de voordragt van candidaten ter benoeming van eenen Polder-Secretaris, en te weigeren uit de bedoelde voordragt eene benoeming te doen; 4°. het Polderbestuur van Driel uit te noodigen om te bevorderen, dat ten spoedigste eene geheel nieuwe voordragt van drie candidaten ter benoeming van eenen Polder-Secretaris worde ingezonden.

Gedeputeerde Staten, wien inmiddels het request van Arts c. s., aan den Koning gerigt, door den Minister van Binnenlandsche Zaken tot bericht was toegezonden, gaven op 16 September te kennen, met mededeeling van een afschrift van hun nader besluit van 9 September ll., dat, huns oordeels, hun besluit van 8 Julij, gedeeltelijk gewijzigd bij dat van 9 September, van dien aard is, dat door Zijne Majesteit geen gevolg kan worden gegeven aan het geheel ongemotiveerd verzoek der adressanten, daar door eene vernietiging der schorsing eene zaak zoude uitgemaakt worden, welke aan de Provinciale Staten ter beslissing toekomt. volgens art. 5 van het Geldersch polderreglement.

Nadat deze zaak door den Minister op 's Konings magtiging bij deze Afdeeling was aanhangig gemaakt, zond die Staatsdienaar op 15 October ll. nader aan haar toe een nieuw adres, in October (en wel blijkens superscriptie aan het Kabinet, vóór 10 October) door vier geërfden ingezonden, en waaronder drie, die ook het eerste adres onderteeekend hadden; waarin zij te kennen gaven, dat zij hebben kennis genomen van het besluit van Gedeputeerde Staten van 9 September «waarbij (zoo als zij zich uitdrukken) Gedeputeerde Staten, ten einde hun hooger beroep illusoir te maken en de gevolgen er van te verijdelen, het Polderbestuur pogen te dwingen om te handelen, alsof adressanten reeds door den Koning waren in het ongelijk gesteld, en alsof de geschorste besluiten van den Geërfdendag bereids door de bevoegde magt waren vernietigd; dat adressanten door deze wetsverkrachtende handelingen van Gedeputeerde Staten in hunne regten worden verkort, en dus verzoeken, dat op deze en nader te ontwikkelen gronden ook dat later besluit van 9 September worde vernietigd.»

Op de gewone tot hen gerigte uitnoodiging van den Voorzitter dezer Afdeeling, om, des verkiezende, nadere memoriën in te zenden, is door Arts c. s. een schriftelijk verzoek ingezonden, om de appellen, ingesteld bij de beide adressen aan den Koning,

en tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 8 Julij en tegen dat van 9 September gelijktijdig te behandelen. Uit het door mij uitgebragte verslag is gebleken, dat door deze Afdeeling aan dat verlangen wordt voldaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zes-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 12 November 1873.

(Geopend ten 1 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen : Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is;

I. *het beroep van G. J. van Woerkom, Geërfde in den dorpspolder van Oosterhout, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 22 Julij 1873, waarbij de besluiten van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Januarij en 9 Maart 1872 zijn geschorst.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! In de openbare vergadering dzer Afdeeling van den Raad van State van 8 Januarij 1873 werd een geschil behandeld betreffende eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Gelderland omtrent besluiten van den Geërfdendag van Oosterhout, namelijk een besluit van 31 Januarij 1872 tot handhaving der oude bestemming van de zoogenaamde kosterijgoederen, het schoolhuis enz. te Oosterhout, en besluiten van 9 Maart 1872 tot vaststelling eener voordragt ter benoeming van een Poldermeester. Gedeputeerde Staten van Gelderland, van oordeel zijnde, dat bij de stemmingen tot het nemen dier besluiten de gemagtigde van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Slijk-Ewijk en Oosterhout ten onregte niet was toegelaten om drie stemmen uit te brengen, op grond, dat de pastoriegoederen dier gemeente niet in den polder-omslag zouden aangeslagen zijn, en dat de Poldermeesters, beide het stemregt uitoefenende krachtens de bepaling van het slot der 1ste alinea van art. 100 van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland, in de vergadering van 31 Januarij, even als in die van 9

Maart geschied was, ieder twee stemmen hadden behooren uit te brengen, — hadden op 16 Julij 1872, met aanhaling van art. 5, litt. c, van het genoemde reglement, een besluit genomen, inhoudende, dat de bedoelde besluiten van den Geërfdendag niet overeenkomstig de bepalingen van het polderreglement waren genomen; dat daaraan alzoo geen kracht kon worden toegekend en zij door nieuwe moesten worden vervangen.

Van dat besluit was door G. J. van Woerkom en andere geërfden en grondbezitters in den dorpspolder Oosterhout beroep ingesteld bij Zijne Majesteit den Koning.

Op voordragt der Afdeeling heeft Zijne Majesteit, bij besluit van 17 Junij 1873, n°. 8, het beroep niet-ontvankelijk verklaard, op grond, dat het hier de vraag was, of bij het nemen der besluiten in den Geërfdendag al of niet juist waren toegepast de bepalingen van het genoemde reglement omtrent de uitoefening van het stemregt in den Geërfdendag van een dorpspolder: de vraag derhalve, of die besluiten genomen waren al of niet in strijd met een provinciaal reglement; dat op grond van zoodanigen strijd die besluiten in eerste instantie alleen zouden kunnen vernietigd worden door de Provinciale Staten volgens art. 6 van het reglement; dat echter die besluiten niet door de Provinciale Staten waren vernietigd en het ingestelde beroep derhalve voorbarig was (1).

Na kennisneming van dat Koninklijk besluit hebben Gedeputeerde Staten op dezelfde gronden, die hen vroeger tot het nemen van hun besluit van 16 Julij 1872 geleid hadden, thans bij besluit van 22 Julij 1873, met aanhaling van art. 6 en volgg. van het rivier-polderreglement, de besluiten van den Geërfdendag van Oosterhout van 31 Januarij en 9 Maart 1872 geschorst.

Van dat besluit van Gedeputeerde Staten is door G. J. van Woerkom, bij adres van 21 Augustus 1873, op nader te ontwikkelen gronden, beroep bij den Koning ingesteld en vernietiging gevraagd.

Gedeputeerde Staten, omtrent dat adres gehoord, hebben bij berigt van 9 September als hun gevoelen te kennen gegeven, dat besluiten van Gedeputeerde Staten tot schorsing van besluiten van een Geërfdendag niet voor vernietiging door den Koning vatbaar zijn, omdat bij het rivierpolderreglement aan de Provinciale Staten is opgedragen uitspraak te doen, en, indien daarbij de geschorste besluiten niet worden vernietigd, de schorsing vervalt; dat wel volgens art. 12 van het reglement hooger beroep vrijstaat; doch dat, indien de Koning nu reeds besliste, eene instantie van het proces zou worden weggenomen in strijd met het reglement. Gedeputeerde Staten wijzen op de Koninklijke besluiten van 16 Februarij 1872, n°. 19 en 20.

Nadat de zaak door den Minister van Binnenlandsche Zaken, krachtens 's Konings magtiging, bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, was aanhangig gemaakt bij brief van 3 October 1873, litt. D, 3de Afdeeling, is bij de genoemde Afdeeling van den Raad namens den appellant door zijn gemachtigde, Jhr. Mr. L. van Nispen, eene memorie ingediend.

Daarin wordt in de eerste plaats betwist de door Gedeputeerde Staten beweerde niet-ontvankelijkheid van het appel. De door Gedeputeerde Staten aangehaalde Koninklijke besluiten behandelen, volgens de memorie, geheel andere gevallen. Dáár werd vernietiging gevraagd van eene afwijzende beschikking op een verzoek om te schorsen; hier wordt vernietiging gevraagd van een besluit, waarbij schorsing is uitgesproken.

Daarenboven, zegt de memorie, waarom strijdt het met het reglement eene instantie weg te nemen? Indien de Koning, bij wien toch hooger beroep is van het besluit

---

(1) Zie blz. 4—21, 272—274.

der Provinciale Staten, nu reeds uitspraak doet, komt er spoediger eene eindbeslissing in de zaak, hetgeen aller belang bevordert.

En het is ook niet in strijd met het reglement van een besluit tot schorsing in hooger beroep te komen. Art. 12 zegt: wanneer de belanghebbenden niet berusten in de beslissing en besluiten der Gedeputeerde Staten of der Provinciale Staten, krachtens artt. 5, 6, 9 en 11 genomen, staat hun hooger beroep op den Koning vrij. Gedeputeerde Staten, zegt de memorie, lezen dit ten onregte, alsof er gesproken werd van besluiten en beslissingen, door Gedeputeerde Staten krachtens artt. 5, 9 en 11, en door Provinciale Staten krachtens art. 6 genomen. Dat staat er niet; de woorden brengen mede, dat er appel is, zoo dikwijls, hetzij door Gedeputeerde Staten, hetzij door de Provinciale Staten krachtens een der genoemde artikelen iets is beslist.

Bovendien is het regt des Konings om te vernietigen, volgens de memorie, in elk geval gewaarborgd door art. 166 der provinciale wet, wanneer een der dáár gestelde eischen vervuld is.

De memorie merkt nog op, dat het reglement zelf medebrengt het regt om van eene schorsing in appel te komen; immers art. 8 zegt, dat Gedeputeerde Staten het besluit, dat zij geschorst hebben, in de eerstvolgende vergadering van de Provinciale Staten ter vernietiging voordragen, zoo de schorsing niet vroeger is opgeheven. Dat hier zou bedoeld zijn het geval, dat Gedeputeerde Staten zelve op een ondoordacht besluit tot schorsing zouden terugkomen, is niet aannemelijk; de aangehaalde woorden kunnen dus alleen doelen op de tusschenkomst des Konings.

Men meene ook niet, dat de appellant bij dit beroep hoegenaamd geen belang zou hebben, omdat door de uitspraak van de Provinciale Staten of de schorsing zou vervallen, of daarvoor eene vernietiging in de plaats zou komen, die toch weder aan beroep zou onderhevig zijn.

De appellant heeft er wel belang bij, dat de schorsing worde vernietigd; want de praktijk in Gelderland brengt mede, dat, wanneer eene schorsing is uitgesproken, het Bestuur, wiens besluit het geldt, wordt uitgenoodigd op dat besluit terug te komen, ten einde de vernietiging er van te voorkomen.

In dit geval is dat geschied van wege den Dijkgraaf van Overbetuwe, blijkens brieven, namens hem aan het Polderbestuur van Oosterhout gerigt en bij de memorie overgelegd. Op die wijze nu, zegt de memorie, wordt de schorsing geheel iets anders dan een eerste stap, die of tot de aan beroep onderhevige vernietiging of tot niets leidt. Immers wanneer aan de uitnoodiging wordt gehoor gegeven, hetgeen dikwijls geschiedt, en dus het aanvankelijk door het Polderbestuur genomen besluit wordt teruggenomen, dan wordt dat besluit aan het oordeel van de Provinciale Staten en van den Koning onttrokken; de regten van hem, in wiens voordeel dat besluit was, worden daardoor verkort. Wanneer op die wijze de schorsing gemaakt wordt tot een maatregel, die op zich zelf gevolgen kon hebben, dan mag die zeker niet aan het Koninklijk oppertoezicht onttrokken zijn.

Eindelijk wordt in de memorie omtrent het punt der al of niet-ontvankelijkheid, met verwijzing naar de artt. 111, 226 en 239 van het reglement, nog gezegd, dat, al moest ook worden aangenomen, dat van een besluit tot schorsing geen beroep openstond, dan toch het besluit van Gedeputeerde Staten van 22 Julij aan appel onderhevig zou zijn, omdat daarbij, behalve omtrent de schorsing, nog omtrent andere punten wordt beslist, namelijk het stemregt, dat de pastorie-goederen geven, en het stemregt, aan het poldermeesterschap verbonden, waarover de Provinciale Staten niet hebben te beslissen; maar het oordeel van Gedeputeerde Staten is een eind-oordeel, behoudens beroep op den Koning.

Wat betreft de zaak zelve, verwijst de memorie naar hetgeen daaromtrent in het

vroeger behandelde geschil door en namens den appellant en zijne toenmalige mede-appellanten is aangevoerd. Op de twee volgende punten wordt echter nog in het bijzonder gewezen:

1°. Gedeputeerde Staten verliezen, volgens de memorie, ook nu weder geheel uit het oog, dat de bestaande kohieren den grondslag der omslagen uitmaken; dat het dus slechts op den inhoud der kohieren aankomt, zonder dat in aanmerking kunnen komen de vragen, of de pastorie-gronden volgens het reglement mogen worden aangeslagen en of daaromtrent gesloten overeenkomsten wettig zijn.

2°. Gedeputeerde Staten overwegen, volgens de memorie, ten onregte, dat die pastorie-gronden alleen van kribslasten zijn vrijgesteld, en dat de vaste som, welke er voor betaald wordt, strekt tot bestrijding van den omslag voor de binnenlandsche polderlasten; immers het reglement kent geene onderscheidingen van lasten meer, elke vrijstelling is dus eene vrijstelling van eigenlijke polderlasten.

Andere stukken zijn er niet ingekomen; ik meen hiermede dus voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Jhr. Mr. L. C. C. O. M. VAN NISPEN TOT SEVENAER, Advokaat te Arnhem, zegt als gemagtigde van het appellerend Polderbestuur hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Het is thans de tweede maal, dat ik de eer heb voor dit hooge Collegie over dezelfde zaak het woord te voeren.

De eerste maal heeft de Koninklijke beslissing, die op het advies is gevolgd, uitsluitend geloopt over de vraag, of de beslissing van Gedeputeerde Staten, waarvan wij in hooger beroep waren gekomen, inderdaad eene vernietiging van de Geërfden-dags-besluiten van 11 Januarij en 9 Maart 1872 daarstellen, zonder dat de hoofdzak is onderzocht.

Thans wordt wederom een middel van niet-ontvankelijkheid tegen ons appel opgeworpen, waardoor wederom de hoofdzak aan de kennisneming des Konings zoude worden onttrokken.

Vermits deze zaak de vorige maal appel is uiteengezet, mag ik aannemen, dat die ook aan U allen volledig bekend is, weshalve ik zeer kort zal zijn en zal kunnen volstaan met hetgeen er thans in deze zaak *nieuw* is.

Nadat ons vorig appel bij Koninklijk besluit van 17 Junij was niet-ontvankelijk verklaard, op grond, dat de beslissing van Gedeputeerde Staten geen vernietiging daarstelde, hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland, bij besluit van 22 Julij, gedaan, wat wij steeds hadden beweerd dat zij hadden moeten doen, en waartoe zij, onzes inziens, alleen de bevoegdheid hadden; zij hebben namelijk de gezegde Geërfden-dags-besluiten *geschorst*, ten einde die ter vernietiging aan Provinciale Staten voor te dragen.

Zoodra dat schorsingsbesluit ter onzer kennis was gebragt, hetgeen is geschied gelijktijdig met het gemelde Koninklijk besluit van 17 Junij, zijn wij van het eerstgenoemde terstond weder in hooger beroep bij den Koning gekomen.

Toen dit appel ter kennis van Gedeputeerde Staten is gebragt, hebben zij daartegen een middel van niet-ontvankelijkheid opgeworpen en beweerd, dat tegen *schorsingsbesluiten* geen hooger beroep op den Koning openstaat.

Tot staving van dit hun opgeworpen middel van niet-ontvankelijkheid, beroepen zij zich op twee Koninklijke besluiten van 16 Februarij 1872, nos. 19 en 20, waarbij

in gemelden zin zoude zijn beslist; verder beweren zij, dat de *Provinciale Staten* kennis moeten nemen van de schorsing der besluiten van polderbesturen en die moeten vernietigen of zulks moeten weigeren, maar *niet* de *Koning*; dat toch eerst van eene eventuele *vernietiging* door Provinciale Staten appel op den Koning openstaat; dat op deze wijze *éene instantie* van het proces zoude zijn weggenomen.

Ik zal ten gevolge dier beschouwingen drie punten moeten bespreken:

1o. in hoeverre het beroep van de aangehaalde Koninklijke besluiten hier als autoriteit kan gelden?

2o. is het waar, dat, door het appelleren van de *schorsingsbesluiten*, in *strijd* met het reglement *éene instantie* van het proces verloren gaat?

3o. is het waar, dat het reglement *in casu* de kennisname van *schorsingsbesluiten* alléén aan Provinciale Staten opdraagt en het appel van dergelijke besluiten op den Koning verbiedt?

Ad I^{um}. Wanneer men de Koninklijke besluiten van 16 Februarij 1872, nos. 19 en 20, naleest, ziet men terstond, dat dáár door belanghebbenden van Gedeputeerde Staten was gevraagd: *schorsing* en *ter vernietiging* aan Provinciale Staten *voordragen* van een besluit van een Polderbestuur; hetgeen echter door Gedeputeerde Staten was geweigerd.

Van die weigering kwamen belanghebbenden in appel en vroegen van den Koning vernietiging van dat besluit der Gedeputeerde Staten, waarbij de schorsing was geweigerd.

Dáár was dus eene weigering om een besluit te nemen: er werd dus dáár eigenlijk vernietiging van een niet genomen besluit gevraagd. Hier wordt geageerd tegen een genomen besluit, en dat wel een, waarbij de schorsing *is* uitgesproken, hetgeen — zoo als hierna zal worden aangetoond — een zeer gewichtig, zeer ingrijpend besluit is.

Het is dus volkomen duidelijk, dat de *casus-positie* dáár hemelsbreed verschilt van die hier, en dat dus ook de dáár genomen beslissing hier geen invloed kan doen gelden.

Nu moge het al waar zijn, dat sommige overwegingen van dat Koninklijk besluit van 16 Februarij 1872 op deze zaak kunnen worden toegepast, het *jus in causa positum est* is zeer zeker hier toepasselijk; en op die wijze overwegingen uit eene beslissing over eene geheel verschillende zaak te willen toepassen, alleen omdat die overwegingen er op kunnen worden toegepast, is altijd hoogst gevaarlijk en leidt tot de schromelijkste verwarring van beginselen.

In elk geval, al ware dat Koninklijk besluit hier ook van toepassing, en al ware de autoriteit van dat besluit ook nog zoo groot, daardoor zoude niet kunnen worden te niet gedaan de duidelijke zin en bewoording der wet en van het reglement, zoo als hierna onder III zal blijken.

Ad II^{um}. De redenering van Gedeputeerde Staten, dat, door van het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij een Geërfdenags-besluit is *geschorst*, in appel te komen bij den Koning, *éene instantie* van het proces wordt weggenomen, is eigenlijk niets anders dan de bewering, dat er hoegenaamd geen belang voor appellanten bestaat, *thans* reeds in appel te komen van dat schorsingsbesluit, vermits later steeds gelegenheid is van de eventuele *vernietiging door Provinciale Staten* bij den Koning in beroep te komen.

Die redenering is echter volkomen onjuist: zij zoude misschien waar en juist kunnen zijn, wanneer de schorsing was, wat ik meen dat die moet zijn, nl. eenvoudig een praeparatoire maatregel, die noodzakelijk tot niets *anders*, of niets *meer* kan leiden dan òf tot vernietiging door Provinciale Staten, òf bij hunne weigering ook elk ander gevolg moet missen.

Volgens de opvatting echter van de Gedeputeerde Staten en volgens de praktijk in Gelderland is *schorsing* van een Geërfdenags-besluit *geheel iets anders*.

Zoodra toch een besluit van een Geërfdendag door Gedeputeerde Staten is geschorst, geven deze aan het Polderbestuur daarvan kennis en verzoeken dat *onwettige* besluit in te trekken, om te voorkomen, dat zij (Gedeputeerde Staten) zulks ter vernietiging aan Provinciale Staten voordragen.

Ook laten Gedeputeerde Staten door den Dijkstoel op alle wijze op den Geërfdendag influenceren, om het te bewegen hun besluit in te trekken.

Dat dit zoo de gewoonte is in Gelderland, blijkt uit de copielijk door mij overgelegde brieven van den Dijkgraaf aan het Polderbestuur; uit de woorden van het besluit der Gedeputeerde Staten zelve in de zaak van *Driel*, waarover heden vóór eene week in dit Collegie rapport is uitgebragt (1), en eindelijk uit het rapport, wat namens Gedeputeerde Staten in de najaarszitting der Provinciale Staten over de onderwerpelijke zaak is uitgebragt, zoo als dat blijkt uit de heden door mij overgelegde Arnheemsche Couranten van 7 en 8 November.

Het ligt nu in den aard der zaak, dat onder dergelijke officiële pressie in den regel enkele zwakke Geërfden van opinie veranderen, en zoo doende wordt de *meerderheid* van gisteren heden *minderheid*.

Wat kau nu hij, die gisteren een voordeelig besluit van den Geërfden-dag had geobtineerd, en die, na de schorsing daarvan, onder de hooge pressie van Gedeputeerde Staten en den Dijkstoel, de meerderheid zich ziet ontvallen, daaraan doen?

Niets, volmaakt niets!

Immers, wil hij van de *schorsing* in appel bij den Koning komen, dan wordt hem tegengeworpen: *Nu* staat u geen appel open, eerst na de beslissing der Provinciale Staten, zoo u die nadeelig is (zie het antwoord van Gedeputeerde Staten op het onderwerpelijke appel). In plaats echter, dat de zaak ter kennis van Provinciale Staten wordt gebragt, trekken Gedeputeerde Staten, nadat de meerderheid is ongezaald onder de hooge pressie, de schorsing in.

Nu kan hij niets doen dan zijnerzijds schorsing van Gedeputeerde Staten van dat laatste besluit aan Gedeputeerde Staten te vragen, die dat echter natuurlijk weigeren, omdat dat laatste besluit conform hunne zienswijze is genomen.

Wil hij nu van die weigering om te schorsen in appel komen bij den Koning, dan krijgt hij ten antwoord, dat er geen appel van eene *weigering om te schorsen* openstaat (zie Koninklijk besluit van 16 Februarij 1872, nos. 19 en 20).

Zoo doende wordt degeen, die een voordeelig votum van een Geërfdendag had geobtineerd en die dus daarin een *verkrege*n regt had, *tenzij* de bevoegde autoriteit (*Provinciale Staten*) dat besluit na schorsing door Gedeputeerde Staten *vernietigden* — in welk geval hem echter altijd nog appel op den Koning openstond — door een kunstmiddeltje, van dat verkregen regt, benevens van het appel op den Koning verstoken.

Zoo vervalt niet ééne instantie, maar worden *beide instantiën* van het proces weggenomen!

Zoo wordt het oppertoezicht des Konings op alle besluiten van Gedeputeerde Staten, wat Hem door de Grondwet en de provinciale wet is gewaarborgd, ontdoken!

Zoo erlangen de Gedeputeerde Staten, door den openlijken officiële dwang, dien zij op de vrije besluiten der geërfdendagen uitoefenen, eene autocratische magt, die men in Nederland onmogelijk zoude achten.

En dat alles, omdat het regelmatiger wordt geacht eerst te appelleren nà het gevallen besluit der *Provinciale Staten*.

Wanneer men nu nagaat, welke de gevolgen zijn van het door *Gedeputeerde Staten bestreden* systeem van appel van het schorsingsbesluit (waardoor ééne instantie wordt weggenomen) en daartegenover stelt de gevolgen, die moeten resulteren uit het

(1) Zie blz. 386.

stelsel, door Gedeputeerde Staten vooropgezet, dan acht ik mij volkomen gerechtigd te zeggen, dat niet onze opvatting, maar wel die der Gedeputeerde Staten is in strijd met de wet.

Daarenboven, welk is het nadeel van dat zoogewilde wegnemen van ééne instantie uit het proces?

Geen enkel: immers het appel stond in elk geval open op den Koning, en deze opperste regter is *in niets* door het besluit van den lagere (de Provinciale Staten) gebonden.

Het éénige, wat er dus door bevorderd wordt, is *spoed*, en daartegen kan niemand eene *regtmatische* grief hebben.

Ad III^{um}. Het is echter evenmin waar, dat het reglement *de schorsingsbesluiten* alleen aan de cognitie van *Provinciale Staten* zoude onderwerpen, en geen *appel op den Koning* van dergelijke schorsingsbesluiten zoude toelaten.

Immers wordt het regt des Konings, om *alle* besluiten der Gedeputeerde Staten en der Provinciale Staten te vernietigen, uitdrukkelijk in art. 133 Grondwet en 166 (benevens de artt. 168 en 169) provinciale wet, erkend en gewaarborgd.

Het provinciaal Geldersch polderreglement kan uit den aard der zaak geen regt van appel creëren, maar alleen de uitoefening van dat regt, wat belanghebbenden van elders competeert, regelen.

Wel verre echter van dat regt van appel te willen beperken, wordt zulks door gemeld reglement in zijn geheel, meest uitgebreiden, omvang erkend.

Art. 6 toch zegt, dat Gedeputeerde Staten *alle* besluiten der geërfden dagen kunnen schorsen en ter vernietiging aan Provinciale Staten voordragen.

Art. 12 nu bepaalt, dat aan belanghebbenden appel op den Koning openstaat van *de beslissingen en besluiten der Gedeputeerde Staten* en der *Provinciale Staten*, krachtens de artt. 5, 6, 9 en 11 genomen.

Hieruit volgt, dat *overal*, waar *een der beide Collegies*, krachtens een der opgenoemde artt. 5, 6, 9 en 11, een besluit heeft genomen, daarvan appel op den Koning openstaat.

Gedeputeerde Staten lezen dat art. 12 echter, alsof er in plaats van *de beslissingen en besluiten krachtens art.* enz. stond: *sommige beslissingen of besluiten*; of zij vatten dat art. 12, waar staat: *de beslissingen of besluiten der Gedeputeerde Staten en der Provinciale Staten*, krachtens artt. 5, 6, 9 en 11 genomen, op, alsof dat luidde: *de beslissingen of besluiten der Gedeputeerde Staten*, krachtens artt. 5, 9 en 11, en die *der Provinciale Staten* krachtens art. 6 genomen."

Beide lezingen zijn echter in strijd met de duidelijke, ondubbelzinnige woorden van het artikel en met de algemeene rechtsbeginselen, en kunnen dus ook niet zonder *bepaalde wetsverkrachting* worden geadmitteerd.

Daarenboven wordt de dezerzijds vooropgezette opvatting ook nog van elders bevestigd.

Art. 8 toch zegt, dat het geschorste besluit, *zoo de schorsing niet eer is opgeheven*, aan Provinciale Staten ter vernietiging wordt voorgedragen.

Wat beteekent nu dat *opheffen der schorsing*, en van wie moet dat uitgaan?

Mijns inziens van den *Koning*.

Immers:

Wanneer Gedeputeerde Staten een van hen uitgegaan schorsingsbesluit te niet doen, zoo is dat een bewijs, dat zij *vroeger* een verkeerd besluit hebben genomen, wat *ondoordacht* en *onhoudbaar* was; of het is een bewijs, dat zij later om *verkeerde beweegredenen* een *goed* besluit hebben teruggenomen. Het eerste duidt op *overijking*, het laatste op *zwakheid*.

Is het nu aannemelijk, dat de provinciale wetgever dergelijke qualiteiten niet slechts in zijne eigen Gedeputeerden zoude hebben *ondersteld*, maar zelfs zoude hebben willen *consacrer*en door een speciaal wets-artikel?

Daarenboven, de keuze van het woord *opheffen* bewijst voor mijne opvatting.

Opheffen toch wordt gebezigd voor eene *hoogere magt*, die iets wegneemt, wat van iemand, die onder haar staat, is uitgegaan. Komt daarentegen *dezelfde* persoon of *hetzelfde* Collegie op zijn vroeger besluit terug, dan wordt daarvoor *intrekken* gebezigd.

Ik vlei mij te hebben aangetoond, Hoog Edel Gestrenge Heeren, dat ten onrechte een beroep is gedaan op de Koninklijke besluiten van 16 Februarij 1872; dat de grief, als zoude door de toepassing van ons systeem (appel van een *schorsingsbesluit*) ééne instantie der procedure wegvallen, is denkbeeldig en ongefundeerd; dat het is onwaar, dat het reglement geen appel van een *schorsingsbesluit* toelaat.

Alleen zal ik er nog bijvoegen, dat, om een middel van niet-ontvankelijkheid te doen opgaan, het niet voldoende is te beweren, dat een andere weg *beter* ware geweest (wat echter *in casu* juist omgekeerd is), maar dat daarvoor een vereischte is, aan te toonen, dat de ingeslagen weg is in *strijd met de wet*.

Hiermede vermeen ik met vertrouwen te mogen concluderen, dat het middel van niet-ontvankelijkheid moge worden geoordeeld ongefundeerd; en dat derhalve thans eene beslissing ten principale moge worden genomen, waartoe ik uwe medewerking durf inroepen.

Nu de zaak ten principale.

Hieromtrent verwijs ik naar al hetgeen daarover vroeger dezerzijds, bij schriftelijke memoriën en *van deze plaats* mondeling is bijgebracht.

Alleen wil ik er nogmaals op wijzen, dat, ook blijkens de overwegingen van het *schorsingsbesluit* van 22 Julij, de artt. 111 en 226 voor *Gedeputeerde Staten* nog steeds eene doode letter blijken te zijn.

Die artikelen toch vereischen, voor het *zijn van geërfd*, het bezit van grond *volgens de cohieren der bundertalen*, die aangeslagen is of kan worden (art. 111); terwijl art. 226 zegt, dat de *bestaande cohieren* den *grondslag der omslagen uitmaken*.

Wij hebben vroeger een behoorlijk uittreksel van de *cohieren* overgelegd, waaruit blijkt, dat de quaestieuse pastorijgrond is *vrijgesteld* van den omslag.

Door de inzage van dat stuk nu wordt de geheele quaestie beslist.

Niettegenstaande Gedeputeerde Staten hierop behoorlijk zijn geweest, en niettegenstaande al wat hierover is voorgevallen en geschreven, hebben zij dat onomstootelijk beginsel van het reglement ten tweedemale miskend en wederom zich begeven in een onderzoek, of deze gronden *regt op vrijdom* hebben, ja of neen! En daarbij hebben zij kennelijk de voorgenomen vragen *verkeerd* beantwoord.

Ik eindig nu met mijne hoop te herhalen, dat appellanten thans eene eindbeslissing ten principale mogen erlangen en niet weder ten tweede male de Koninklijke beslissing over *nevenquaestiën* mogen zien loopen, waartoe ik nogmaals de hulp van dit Collegie inroep.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het beroep van den Hoofd-Onderwijzer van Hengstdijk van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij hij drie weken werd geschorst wegens onbehoorlijke uitlatingen tegenover den Provinciaalen Inspecteur van het Lager Onderwijs en den Districts-Schoolopziener.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad van VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op den 9 April 1873 werd door den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Zeeland en den Schoolopziener in het 6de schooldistrict in die provincie bezocht de openbare school der gemeente Hengstdijk, waarin Hoofd-Onderwijzer is de heer W. C. Imandt. De Burgemeester der gemeente was bij het laatste gedeelte van het bezoek tegenwoordig. Na het verlaten der school gaf de Inspecteur te kennen, dat een zoodanig verzet tegen het schooltoezigt als naar zijn oordeel gelegen was in de wijze, waarop de Onderwijzer zich jegens hem en den Schoolopziener had gedragen, niet kon worden geduld. Op verzoek van den Burgemeester werd toen echter goedgevonden, dat het doen van alle stappen, ten einde eene bestraffing van den Onderwijzer te verkrijgen, voorloopig zou worden uitgesteld, in afwachting van de houding, welke deze verder zou aannemen. De Onderwijzer verklaarde later aan den Burgemeester, dat hij meende in geen opzigt aan zijne verplichtingen te kort gedaan te hebben. Toen dit door den Burgemeester aan den Schoolopziener en door dezen aan den Inspecteur was medegedeeld, gaf deze laatste den Schoolopziener in overweging, naar aanleiding van art. 22, al. 3, der wet op het lager onderwijs, aan Burgemeester en Wethouders van Hengstdijk voor te stellen den Hoofd-Onderwijzer wegens zijn bij gemeld schoolbezoek tegenover het Schooltoezigt gehouden onbetamelijk en beleedigend gedrag voor den tijd van drie weken, zullende ingaan op een door genoemd Collegie te bepalen dag, in de uitoefening zijner betrekking te schorsen.

De Inspecteur meende te mogen verwachten, dat Burgemeester en Wethouders, voor zooveel noodig, nader ingelicht door den Burgemeester, van de noodzakelijkheid van den maatregel zouden overtuigd zijn. Mogten zij echter onverhoopt niet genegen zijn er toe te besluiten, dan zou de tusschenkomst van Gedeputeerde Staten behooren te worden ingeroepen naar aanleiding van al. 5 van art. 22 der wet. De Schoolopziener legde bij missive van 27 Mei 1873 het schrijven van den Inspecteur over aan Burgemeester en Wethouders van Hengstdijk; voegde er bij, dat, ook naar zijne overtuiging, de daarin aanbevolen maatregelen ter handhaving van het gezag en den invloed van het Schooltoezigt noodig was, en stelde dus voor de schorsing van den Hoofd-Onderwijzer voor den tijd van drie weken. Burgemeester en Wethouders hoorden den Hoofd-Onderwijzer, die bij zijn antwoord te kennen gaf, dat hem zeer verwonderde de beschuldiging, voorkomende in het schrijven van den Inspecteur, dat hij tegen dezen een hoogst ongepasten toon aangeslagen en tegen den Schoolopziener verregaande beleedigende uitdrukkingen gebezigd zou hebben bij gelegenheid en na afloop van beider schoolbezoek op 9 April. Hij protesteerde daartegen en gaf nu een verslag van het gebeurde. Zijne eerste opmerking is, dat het schoolbezoek begon om drie uur, dat is volgens zijne instructie het einde van den schooltijd; dat hij dus na dien tijd niet gehouden was werkzaam te zijn en de leerlingen in de school te houden, maar alleen uit achting voor zijne superieuren daartoe overging. Verder zegt hij gedurende het schoolbezoek gevraagd te zijn naar de lijst van het aantal schoolgaande kinderen, het aanwezig zijn van een stel maten en gewigten en eene wandkaart van Europa, en op die vragen in gepasten toon de noodige informaties gegeven en dus voldaan te hebben aan art. 63, al. 2, der wet.

Na affoop van dit schoolbezoek, zegt de Onderwijzer, heeft de Inspecteur hem zijne ontevredenheid te kennen gegeven: 1°. over den onzindelijken toestand van het schoolvertrek; 2°. over een schrijven, door hem gerigt aan den Schoolopziener aangaande het inzenden van absentielijsten. Omtrent het eerste merkt de Onderwijzer op, dat het schoolvertrek veertien dagen later moest worden schoongemaakt, gekalkt enz., en er dus natuurlijk niet zeer net uitzag, hetgeen ook, nadat het een half jaar gebruikt was, bij den aard van het gebouw en van het omliggend terrein onmogelijk was.

Omtrent het tweede zegt hij, dat hij den woordelijken inhoud van zijn schrijven

reeds vroeger aan Burgemeester en Wethouders heeft medegedeeld, en het hem onverklaarbaar is, dat hij daarvoor strafbaar zou zijn.

Eindelijk, zegt hij, heeft de Inspecteur hem onderhouden over drie zaken, welke hem door den Schoolopziener werden ten laste gelegd. Hij zou namelijk indirect invloed hebben uitgeoefend op het schrijven van zijn broeder in een openbaar blad tegen den Schoolopziener; hij zou zich bij den heer D'Hont, uitgever van een weekblad te Neuzen, vervoegd hebben met verzoek een stuk van zijne hand tegen den Schoolopziener te plaatsen betreffende de mislukte sollicitatie van zijn broeder naar de betrekking van Hulp-Onderwijzer te Hontenisse; hij zou zich eindelijk in eene herberg te Hengstdijk over alle opzieners, inspecteurs en verdere autoriteiten op zeer smadelijke wijze hebben uitgelaten. Omtrent deze drie beschuldigingen, waarvan hij de eerste onbewijsbaar, de twee andere onwaar noemt, merkt de Onderwijzer op, dat geen artikel der wet hem verplichtte er op te antwoorden, daar hij, wat de twee eerste punten betreft, geene rekenschap schuldig is, en het derde door den regter zou moeten uitgemaakt zijn, alvorens het Schooltoezigt er eene reden in zou kunnen vinden om hem te straffen. Hij zegt evenwel geantwoord te hebben en bij die gelegenheid de drie beschuldigingen voor onwaarheid te hebben verklaard. Behalve voor zoover dit woord als zoodanig mogt aan te merken zijn, zegt hij zich geen enkelen beleedigenden toon of misplaatst woord te hebben laten ontvallen. De Inspecteur constateerde echter, dat hij zich op eene ongepaste wijze en beleedigenden toon tegenover zijne wettige overheid uitdrukte; en er werden hem zoowel door den Inspecteur als door den Schoolopziener nog verschillende minder vleijende dingen gezegd.

Na dit overzicht van het gebeurde gegeven te hebben, betuigt de Onderwijzer nog, naar aanleiding van een gezegde in het schrijven van den Inspecteur, dat het hem onbekend is, waar, wanneer of hoe hij zich reeds vroeger tegen den Schoolopziener zou verzet hebben; en dat het hem onmogelijk is de oorzaak van al die beschuldigingen in te zien, tenzij zij gelegen is in eene rancune over het schrijven van zijn broeder, waarvan hij ten onrechte als de bewerkster schijnt beschouwd te worden.

Burgemeester en Wethouders van Hengstdijk deelden bij brief van 7 Junij 1873 het antwoord van den Onderwijzer mede aan den Schoolopziener en gaven te kennen, dat zoowel volgens den inhoud daarvan als volgens de verder hun gedane mededeelingen het schoolbezoek op zich zelf hun voorkwam voldoende afgelopen te zijn. Wel had er daarna een minder vriendschappelijk onderhoud plaats gehad, maar zonder dat zij konden aannemen een zoo hoogst onbetamelijk gedrag van den Onderwijzer, dat ook de Burgemeester daarover zijne afkeuring zou te kennen gegeven hebben (zoo als door den Schoolopziener in zijn brief gezegd was). Burgemeester en Wethouders meenden, dat, indien de Onderwijzer zich op 9 April of wel vroeger of later aan beleedigende uitdrukkingen jegens den Schoolopziener of den Inspecteur mogt hebben schuldig gemaakt, hij thans niet ingevolge de wet op het lager onderwijs, maar eerst door den gewonen regter behoorde gestraft te worden, waarom zij zich voorshands onbevoegd achtten eene schorsing van drie weken op hem toe te passen.

De Schoolopziener rigtte zich nu bij brief van 16 Junij 1873, naar aanleiding van al. 5 van art. 22 der wet, tot Gedeputeerde Staten van Zeeland, met verzoek, dat door hen de schorsing zou worden uitgesproken. Hij deelde mede, dat de Onderwijzer reeds vóór 9 April zoo mondeling als in geschrifte blijken van verzet had gegeven, ook uit hoofde van de mislukte sollicitatie van zijn broeder naar eene vacante hulp-onderwijzersplaats te Hontenisse, bij welke gelegenheid diens benoeming door hem Schoolopziener op grond van zeer ongunstige informatiën, welke hij omtrent dien candidaat had ontvangen, had moeten ontraden worden.

De Schoolopziener beriep zich, wat het gebeurde op den 9 April betreft, op den Inspecteur; hij achtte het onnoodig het onhoudbare aan te toonen van het motief, waarop

Burgemeester en Wethouders zich onbevoegd verklaarden om aan zijn voorstel gevolg te geven.

Geëdeputeerde Staten wonnen nu een bericht in van den Inspecteur, die bij schrijven van 23 Junij het voorstel van den Schoolopziener met den meesten aandrang ondersteunde. In dit uitvoerige stuk komt omtrent de feiten hoofdzakelijk het volgende voor: Het is waar, dat de Inspecteur en de Schoolopziener eerst om drie uur aankwamen, niet wetende, dat deze school zoo vroeg uitging, en dat de Hoofd-Onderwijzer toen op hun verlangen de kinderen nog eenigen tijd in de school gehouden heeft. Van achtung voor zijne superieuren was echter weinig merkbaar. Eene vraag naar de tafel van werkzaamheden, die in de school niet aanwezig was, werd op bitsen toon beantwoord. Toen na het vertrek der leerlingen de Inspecteur zijne verwondering te kennen gaf over den onzindelijken toestand van het schoollokaal, vooral van de vloer, antwoordde de Onderwijzer op zeer ongepasten toon, dat de school toch eenmaal in de maand werd schoongemaakt, waarop de Inspecteur zeide, dat hem dit, althans wat o. a. het aanvegen van de vloer betrof, niet voldoende voorkwam. De Inspecteur voegt er bij, dat hij zich tot deze teregtwijzing geroepen achtte, daar hij meent, dat, even als in de meeste gemeenten der provincie, zoo ook te Hengstrijk aan den Hoofd-Onderwijzer is opgedragen de school en de schoolmeubelen zindelijk te houden en die minstens eenmaal in de week te doen schoonmaken.

Op de opmerking van den Inspecteur aan den Hoofd-Onderwijzer, dat hij, door een zijner broeders in zijne school als Kweekeling in dienst te stellen zonder vergunning of goedkeuring van den Schoolopziener, in bepaalden strijd met de wet had gehandeld, gaf de Hoofd-Onderwijzer op onbescheiden toon ten antwoord: „Ik moet toch hulp hebben.“ Toen hij gewezen werd op den ongepasten toon van zijn brief aan den Schoolopziener over de absentielijsten, antwoordde hij kortaf: „Dit is nu eenmaal mijne wijze van schrijven.“

De beschuldigingen, waarvan de Onderwijzer melding maakt, zijn, volgens het bericht van den Inspecteur, niet zóó tot hem gerigt als door hem wordt opgegeven. Er is hem niet ten laste gelegd, dat hij bij den heer D'Hout, uitgever van het *Nieuws- en Advertentieblad* voor Zeeuwsch-Vlaanderen te Neuzen, zou vervoegd hebben met verzoek om een stuk van zijne hand, tegen den Schoolopziener gerigt, in dat blad te plaatsen; maar wel dat de tegen den Schoolopziener gerigte brief van des Hoofd-Onderwijzers broeder, die in het Hulster blad geplaatst is, door den Hoofd-Onderwijzer ter plaatsing is aangeboden aan den genoemden uitgever te Neuzen, welke echter de plaatsing geweigerd had. Evenmin is hem ten laste gelegd, dat hij zich in eene herberg te Hengstrijk op smadelijke wijze zou hebben uitgelaten over het Schooltoezigt en andere autoriteiten, maar alleen dat hij er tegenwoordig bij geweest zou zijn en het lijdelijk hebben aangehoord, toen zijn broeder dit deed. Wat den in het Hulster blad verschenen open brief van zijn broeder betreft, werd hem nog opgemerkt, dat het adres op het couvert, waarin den Schoolopziener een exemplaar van het Hulster blad was toegezonden, dat den bedoelden brief inhield, blijkbaar van zijne hand was. Dit laatste zoowel als alles wat zijne door den Schoolopziener beweerde medewerking tot de openbaarmaking van den brief betrof, verklaarde hij op heftigen toon voor leugen en onwaarheid; en toen de Inspecteur hem over deze zeer ongepaste en beleedigende uitdrukkingen jegens den Schoolopziener teregtwees, gaf hij te kennen toch niet voornemens te zijn van gedragslijn tegenover den Schoolopziener te veranderen of, ook in het vervolg, een anderen toon van spreken of schrijven tegenover hem aan te nemen.

Bij het gesprek over hetgeen gezegd werd in de herberg gebeurde te zijn, gaf de Inspecteur den Hoofd-Onderwijzer te kennen over het algemeen een al te druk bezoek van herbergen door de onderwijzers, zonder te willen beweren, dat hij zich daaraan schuldig maakte, minder wenschelijk te achten, waarop hij op zeer hoogen toon ant-

woordde, dat hij van het bezoeken van herbergen geen misbruik maakte; doch dat, wanneer hij dat wilde doen, hij daarvan aan niemand rekenschap verschuldigd was. Toen een oogenblik daarna de Schoolopziener eene opmerking wilde maken, terwijl de Hoofd-Onderwijzer sprak, zeide deze op niet minder hoogen toon: „Ik verzoek u, Mijnheer de Schoolopziener, mij niet in de rede te vallen.”

Deze zijn in hoofdzaak de mededeelingen van den Inspecteur omtrent het gebeurde op 9 April. Er wordt nog bijgevoegd, dat de Hoofd-Onderwijzer, na aanvankelijk alle medewerking met zijn broeder ten aanzien van den open brief ontkend te hebben, later erkende, dat het mogelijk was, dat hij zijn broeder bij het inpakken en verzenden van exemplaren van het Hulster blad behulpzaam geweest was.

De Inspecteur acht het na deze mededeelingen overbodig de noodzakelijkheid te betoogen van eene ernstige bestraffing. Terwijl nu de wet twee middelen kent, schorsing en ontslag, meent hij, dat voor het laatste geene termen zijn, maar wel voor schorsing, die dan ook, zegt hij, vroeger in dergelijke gevallen wel door gemeentebesturen aan onderwijzers is opgelegd.

Gedeputeerde Staten achtten na kennisneming van dit bericht het voorstel van den Schoolopziener volkomen gegrond en de meening van Burgemeester en Wethouders dat, zij tot schorsing onbevoegd zouden zijn, geheel onjuist. Geene wet of wettelijke verordening vordert, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, dat de gewone regter van deze zaak kennis neme, en daarin vonnisse.

Integendeel bij art. 22 der wet op het lager onderwijs is aan het administratief gezag de bevoegdheid gegeven om de onderwijzers te schorsen of te ontslaan. Gedeputeerde Staten gaven hiervan kennis aan Burgemeester en Wethouders van Hengstdijk bij brief van 27 Junij, met verzoek alsnog tot eene schorsing voor drie weken met verlies van bezoldiging over te gaan. Gedeputeerde Staten deelden het bericht van den Inspecteur niet mede, maar gaven enkel te kennen, dat de Inspecteur hun eene omstandige mededeeling had gedaan van het hoogst onbetamelijk en beledigend gedrag van den Onderwijzer.

Burgemeester en Wethouders antwoordden nu, dat, zoolang het bij zulke algemeene uitdrukkingen bleef, zij meenden niet tot de schorsing te kunnen besluiten.

Daarop zonden Gedeputeerde Staten hun een uittreksel toe uit het bericht van den Inspecteur; na kennisneming waarvan Burgemeester en Wethouders na overleg met den Gemeenteraad, antwoordden, dat meer te denken viel aan personaliteit tusschen het Schooltoezigt en den Onderwijzer dan aan schoolwetszaken of onderwijs. Er kwam bij, dat de beweerde smadelijke uitdrukkingen van den broeder van den Onderwijzer in de herberg te Hengstdijk door sommige Raadsleden, die op het oogenblik, dat die uitdrukkingen zouden gebezigd zijn, in de herberg tegenwoordig waren, niet waren gehoord.

Kon men nu dit feit niet als vaststaande aannemen, dan was het moeilijk ook de verdere verdediging van den Onderwijzer te verwerpen. Men had ten slotte, zoo berichtten Burgemeester en Wethouders, goedgevonden, alvorens de zaak af te doen, den Onderwijzer nog eenigen tijd te laten om zich tot Gedeputeerde Staten of hogere autoriteit te wenden.

De Onderwijzer maakte hiervan gebruik, door een schrijven te rigten aan Gedeputeerde Staten. Het uittreksel uit het bericht van den Inspecteur was hem medege-deeld; hij verklaarde dit nu in verschillende opzichten voor onjuist en beriep zich op het verslag van het gebeurde op 9 April, dat hij zelf aan het Gemeentebestuur geleverd had.

Hij erkent omtrent den brief over de absentielijsten gezegd te hebben, dat dit nu eenmaal zijne wijze van schrijven was, maar zag het misdadige van dit antwoord niet in, zoolang niet bewezen was, dat de brief zelf in een toon van verzet gesteld was.

De gedurige vermelding van een bitsen, ongepasten en beleedigenden toon achtte hij niet afdoende, zoolang geene ongepaste of beleedigende woorden worden aangehaald.

Hij verzekerde gedurende het eigenlijke schoolbezoek alle hem gevraagde informatiën omtrent de school uitvoerig en op gepast en te hebben. Het overige was naar zijn oordeel geweest een onderhoud over eene zaak, onafhankelijk van zijne betrekking, zoodat, indien de Inspecteur of de Schoolopziener zich daarbij beleedigd mogten achten, dit door den burgerlijken regter zou moeten worden uitgemaakt.

Voor Gedeputeerde Staten leverde dit stuk geen grond op om van gevoelen te veranderen; zij vroegen dus nu een bepaald besluit van Burgemeester en Wethouders; en toen deze bij brief van 16 Augustus geantwoord hadden geene termen voor de schorsing te vinden, spraken Gedeputeerde Staten zelve bij besluit van 22 Augustus de schorsing uit voor den tijd van drie weken, ingaande met 1 September, met geheel verlies van bezoldiging gedurende dien tijd. Wat de feiten betreft, behelst dit besluit niet anders dan eene verwijzing naar het berigt van den Inspecteur.

Van dit besluit is de Hoofd-Onderwijzer bij adres van 27 Augustus in beroep gekomen bij den Koning. De gronden van dat beroep zijn dezelfde, waarop de Onderwijzer in vroegere stukken had getracht te betoogen, dat er voor schorsing geene termen waren. Hij eindigt met Zijne Majesteit te verzoeken het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen of hem ten minste gratie te verleenen, en legt over eene verklaring van eenige ingezetenen van Hengstdijk, dat er niet de minste aanmerking te maken is op de uitoefening zijner betrekking, noch op zijne handelingen buiten de school, en dat hij ieders achting geniet.

Gedeputeerde Staten, omtrent het adres gehoord, hebben bij berigt van 12 September te kennen gegeven, dat zij de schorsing noodig geacht hebben ter handhaving van het gezag van het Schooltoezigt, tegenover hetwelk de Onderwijzer een toon van overmoed had aangenomen, en dat tot vermindering zijner schuld in dit opzigt de verklaring van ingezetenen der gemeente niets afdoet.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeling voor de geschillen van bestuur, ahangig gemaakt door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 26 September, n°. 157, 5de Afdeling.

Eene later ingekomen memorie van den appellant en eene van ingezetenen van Hengstdijk behelzen alleen eene bevestiging van vroegere beweringen en verklaringen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. De belanghebbende is tegenwoordig. Heeft de belanghebbende ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De *Hoofd-Onderwijzer* verklaart, dat hij niet in herhalingen zal treden van al hetgeen reeds in de schrifturen voorkwam, en door den heer rapporteur in het breede is medegedeeld. Hij houdt vol, dat de wet slechts twee gevallen kent, waarin schorsing van een Onderwijzer kan worden uitgesproken, en dat die bepalingen niet op hem van toepassing waren. Hij viel niet in de termen der beide artikelen. Hij had de verschillende vragen, hem door den Inspecteur en den Schoolopziener gedaan, beantwoord. Sommige aantijgingen had hij erkend, maar anderen, die onwaar waren, blootelyk ontkend. Wat hem in menig opzigt was ten laste gelegd, was bepaald onwaar en logen. Daar hij overtuigd was, dat men aantijgingen tegen hem deed, die ongegrond waren, had hij ze met het woord *onwaar* bestempeld.

Hij kan niet inzien, dat hij daardoor eene schorsing van drie weken zou verdienen. — Op alle overige punten had hij zich verdedigd, en daaromtrent zal hij thans in geene herhalingen treden. In de gewisselde stukken kwamen eenige punten voor, die hij te ver gezocht acht om daarop te antwoorden. Uit dien hoofde zal hij ook

een punt met stilzwygen voorbijgaan, dat in die stukken vermeld wordt. Wat het blad betrof, dat aan den Schoolopziener was toegezonden, had hij alleen gezegd, dat hij er het adres op gesteld had, maar dat hij het stuk niet had geschreven of er zich mede ingelaten. Men had hem verweten, dat hij zijn broeder als Kweekeling op de school had toegelaten, hetgeen hij niet eigenmagtig mogt doen, en dat door den Schoolopziener werd afgekeurd. Het was hem bekend, dat de Schoolopziener daarin niet had toegestemd, omdat deze beweerde, dat hij een Hulp-Onderwijzer noodig had, en dat hij, Hoofd-Onderwijzer, niet kon beoordeelen, of hij al dan niet een Hulp-Onderwijzer noodig had. Toen hem echter regtstreeks de vraag gedaan werd, of hij zich verzetten wilde tegen zijne superieuren, toen had hij toegegeven en geantwoord, dat hij dan afwachten zou, totdat hem hulp zou worden verleend. Resumerende verklaart hij, dat hij enkele punten, waarvan hij beschuldigd was, bepaald voor onwaarheid had uitgemaakt, maar dat hij zich onbewust is iets gezegd of gedaan te hebben, waardoor hij zich eene schorsing op den hals had kunnen laden; en dat, toen die door Gedeputeerde Staten werd uitgesproken, hij zich verplicht gerekend had daartegen te protesteren.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Is het besluit tot schorsing dan reeds uitgevoerd?

De *Hoofd-Onderwijzer*: Burgemeester en Wethouders hebben gemeend uitvoering te moeten geven aan het besluit van Gedeputeerde Staten, en met den 1 September jl. mij geschorst, en mijn traktement ingehouden. Juist in dien staat van zaken acht ik eene spoedige beslissing op mijn beroep wenschelijk.

De *Staatsraad* BOOT: Hebt ge aan Gedeputeerde Staten en aan Burgemeester en Wethouders kennis gegeven, dat ge van die beslissing in hooger beroep zoudt komen?

De *Hoofd-Onderwijzer*: Ja, ik heb aan Burgemeester en Wethouders kennis gegeven, dat ik van het besluit tot schorsing zou komen in hooger beroep; maar ik heb daarvan geene mededeeling gedaan aan Gedeputeerde Staten.

De *VOORZITTER*: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van J. Lammerts c. s., landeigenaren te Zeijen, gemeente Vries, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, waarbij de veldweg, loopende van Ter Aard, oostelijk van Zeijen, is bragt op den legger der openbare wegen in de gemeente Vries.*

In die zaak is rapporteur de *Staatsraad* MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! In het jaar 1850 had de verdeling plaats der Marke van Zeijen, gemeente Vries, provincie Drenthe. Op het plan van verdeling kwamen verschillende wegen en waterlossingen voor, die op de daarbij behoorende kaart werden aangeteekend. Daaronder kwam niet voor de veldweg, op de kaart, onder de stukken voorhanden, aangeduid door de letters A. B. Die veldweg loopt van het gehucht Ter Aard, oostelijk langs Zeijen, noordwaarts op tot het punt, waar hij valt in den publieken weg van Zeijen naar Vries. Uit de overgelegde stukken blijkt, dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 3 December 1851, die verdeling

hebben goedgekeurd, en dat eenige bewoners van het gehucht Ter Aard in het jaar 1871 zich tot Gedeputeerde Staten hebben gewend met het verzoek, dat die weg A. B. op de tabel der wegen van de gemeente Vries mogt worden gebragt; dat Burgemeester en Wethouders van Vries, na den Gemeenteraad over dat adres te hebben gehoord, aan Gedeputeerde Staten berigten, dat de zaak van den voormaligen weg A. B. herhaaldelijk een punt van behandeling in den Raad had uitgemaakt; maar dat de Raad steeds had geoordeeld, dat die weg A. B. niets anders was dan een van die veldsporen, zoo als men er duizenden in de Drentsche heidevelden aantreft; dat die weg was bijzonder eigendom, en de Raad onbevoegd was om daarover te beschikken; dat er bovendien reeds een openbare weg bestond, de gehuchten Ter Aard en Zeijen verbindende.

Volgens de overgelegde stukken hebben Gedeputeerde Staten, na inzage te hebben genomen van de acte van verdeeling der marke, en van de kaarten, daarbij behoorende, bij besluit van 13 Augustus 1872, besloten het verzoek af te wijzen, omdat op die kaarten de bedoelde weg niet voorkomt, en, naar de ingewonnen berigten, ook op het terrein geen zoodanige weg schijnt gevonden te worden, maar alleen welligt eenige veldsporen; en dat er alzoo van geen openbaren weg, als bedoeld in art. 1 van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden, sprake zijn kan.

Volgens de bescheiden van dit geschil van bestuur, hebben dezelfde adressanten zich op den 28 October 1872 op nieuw gewend tot Gedeputeerde Staten met hetzelfde verzoek, met dat gevolg, dat die Staten, bij besluit van 11 Februarij 1873, hebben verklaard, dat de weg als openbare weg op de tabel moest worden gebragt, op grond, dat, volgens het onderzoek, van wege Gedeputeerde Staten *in loco* ingesteld, is gebleken, dat ter bedoelde plaatse is een veldweg, blijkbaar reeds sedert jaren bestaande, die zeer bruikbaar is, en voor het publiek dient om langs de kortste verbinding van Ter Aard uit Vries te bereiken, of omgekeerd, en dat door het Gemeentebestuur van Vries ook wordt erkend, dat langs bedoelden weg de ingezetenen van Ter Aard de lijken plegen te vervoeren; en dat in dien stand van zaken het onverschillig was, dat in de acte van scheiding der marke of in andere stukken van privaatrechtelijken aard van den voorschreven weg geen melding gemaakt wordt.

De tegenwoordige adressanten, Lammert Lammerts en consorten, landbouwers te Zeijen, mede-eigenaars van de gronden van de verdeelde marke, hebben zich daarop dadelijk gewend tot Gedeputeerde Staten, met het verzoek om dat besluit in te trekken; waarop die Staten den 11 Maart jl. te kennen gaven bij dat besluit te volharden. Toen hebben adressanten, bij adres, gedagteekend Zeijen, 20 Maart jl., zich tegen het besluit van 11 Februarij jl. in beroep bij den Koning voorzien. In dat adres worden de hiervoor vermelde feiten uitvoerig medegedeeld en beweerd, dat, reeds kort na de scheiding der marke, door bewoners van Ter Aard bij Gedeputeerde Staten, hoezeer vruchteloos, eene poging is aangewend om den weg A. B. te doen verklaren openbare weg te zijn. Verder wordt, wat de zaak zelve betreft, opgemerkt, dat bij de verdeeling der marke alle openbare wegen, die er waren en die nog gemaakt moesten worden, werden omschreven; dat deze weg daaronder niet behoort, als zijnde slechts een bijweg of heidespoor, dat met den ondergrond als veldgrond of land vrij van last werd toegedeeld; dat wel dat heidespoor is blijven bestaan als passage voor boerengebruik, bij gedoogen van de eigenaars, die slechts het gebruik in zooverre verhinderden, dat zij tweemalen in het jaar lieten opgraven eene schouwbare waterlossing, het heidespoor doornijdende; dat zij adressanten voormeld gebruik toelaten, geheel bij wijze van gunst, omdat gemeld spoor geen schade toebrengt, zoolang dáár ter plaatse geene landontginning ondernomen is; dat dit spoor dus blijkbaar niet is een openbare weg, maar slechts een heidespoor, bij gedoogen bestaande en niet voor het vrije openbaar verkeer bestemd, zoo als blijkt uit de acte van verdeeling en uit de besluiten, door Gedeputeerde Staten vroeger genomen.

Dit adres is door den Minister van Binnenlandsche Zaken gesteld in handen van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in de provincie Drenthe, die, blijkens zijn ambtsberigt van 4 Julij jl., van meening is, dat hier geen sprake zijn kan van een openbaren weg, hoofdzakelijk op grond, dat de weg in de acte van verdeeling der marke niet is vermeld; dat de waterlossing door de eigenaren van den grond tweemaal in het jaar werd opgegraven, zoodat het verkeer over den weg niet vrij was; dat het gebruik slechts bij gedoogen plaats had, en dat hij het dus eens is met de vroegere beslissingen van Gedeputeerde Staten.

Gedeputeerde Staten van Drenthe hebben op het adres den 8 April berigt, dat het beroep, als ingesteld meer dan dertig dagen, nadat hun besluit genomen was, was tardief en nietig; en dat de weg in quaestie werkelijk een weg is, als bedoeld in art. 1 van het meervermeld provinciaal reglement.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van Burgemeester en Wethouders van Vries, waarin bevestigd wordt, hetgeen door adressanten is gezegd ten aanzien van den toestand van den weg. Verder wordt daarin gezegd, dat er nimmer eenige dam of brug in de waterlossing is aangelegd, om de passage zelfs den schijn van publieken weg te geven; voorts dat er, volgens het bepaalde bij de verdeeling, een weg van Ter Aard oostelijk van Zeijen naar Vries is aangelegd en in goeden staat onderhouden en dat die als openbare weg voldoende is voor de inwoners van het kleine gehucht Ter Aard; dat de zoogenaamde weg A. B. onnoodig is, omdat er wegen genoeg zijn; en dat het aanleggen van dien weg als openbare weg en het onderhoud daarvan, zonder nut, veel kosten zou vereischen.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 20 September ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van Burgemeester en Wethouders van Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende vernietiging van een raadsbesluit tot toelating van den heer W. A. H. Gelderman als lid van den Gemeenteraad van Woudrichem.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Uit de stukken van dit geschil blijkt hoofdzakelijk, dat W. A. H. Gelderman, Burgemeester van en wonende te Woudrichem, den 29 Julij 1873 *bij herstemming* benoemd zijnde tot lid van den Gemeenteraad aldaar, zijn geloofsbrief en de verdere in art. 17 der gemeentewet genoemde stukken aan den Raad heeft ingediend, doch verzuimd heeft daarbij te voegen een afschrift van het bij art. 67 der kieswet bedoelde proces-verbaal der eerste stemming, ten gevolge van welk verzuim de Raad, in zijne openbare vergadering van 23 Augustus jl., besliste, dat adressant niet als Raadslid kon worden toegelaten; dat deze tegen die beslissing zijne bezwaren heeft ingediend bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, die haar echter hebben bevestigd bij hun besluit van 4 September.

Gedeputeerde Staten overwogen daarbij, dat het Bureau van stemopneming volgens art. 12 der gemeentewet verplicht is aan hem, die bij herstemming tot lid van den Gemeenteraad benoemd is, te zenden afschrift, zoo van het verbaal der eerste stemming als van dat der herstemming, en dat, volgens de laatste zinsnede van hetzelfde artikel, dit afschrift den benoemde tot geloofsbrief strekt; dat door de woorden *dit*

afschrift blijkbaar bedoeld wordt afschrift van de beide proces-verbalen, en dat ook de Gemeenteraad, om te kunnen beoordeelen, dat de verkiezing regelmatig heeft plaats gehad, en herstemming teregt bevolen is, inzage moet *kunnen* nemen van het proces-verbaal der eerste stemming; dat hij, die tot lid van den Gemeenteraad is benoemd, verplicht is zijn geloofsbrief aan den Gemeenteraad over te leggen, en dat de adressant, door alleen aan den Raad in te zenden het afschrift van het proces-verbaal der gehouden herstemming, niet voldaan heeft aan het voorschrift van art. 17 in verband met de 2de en 3de zinsnede van art. 12, der gemeentewet; dat derhalve de Gemeenteraad van Woudrichem in zijne openbare vergadering van 23 Augustus jl. teregt besloten had, den adressant niet als raadslid toe te laten.

Op 6 September daaraanvolgende kwam W. A. H. Gelderman tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten in hooger beroep bij den Koning, daarbij te kennen gevende, dat bedoeld besluit naar zijne meening in strijd is met de laatste alinea van art. 12 der gemeentewet, welke bepaalt: „dit afschrift (d. i. zijns bedunkens het *afschrift van het verbaal* DER HERSTEMMING) verstrekt den benoemde tot geloofsbrief; dat hij in die meening wordt versterkt door het Koninklijk besluit van 21 December 1857 (*Staatsblad* n°. 166), waarbij onder anderen is overwogen: „dat toch art. 12 der gemeentewet zegt, dat het afschrift van het dáár bedoeld proces-verbaal den benoemde tot geloofsbrief strekt, en dat dus, wanneer in de wet van geloofsbrief sprake is, daarmede alleen het afschrift wordt bedoeld, dat aan den benoemde is toegezonden; en dat dus door dezen behoort te worden overgelegd, om den Raad de bevoegdheid tot onderzoek en beslissing te kunnen geven;“ dat adressant zijne qualiteit van benoemde niet ontleent aan het proces-verbaal der eerste stemming, uit hetwelk blijkt, dat hij *niet*, maar aan het proces-verbaal van de herstemming, waarbij wordt geconstateerd, dat hij *wel* gekozen is, en hij dus, huns inziens, teregt alleen het laatstbedoelde stuk als geloofsbrief heeft overgelegd. Redenen waarom adressant Zijne Majesteit eerbiedig verzoekt, dat het Hoogstdezelve moge behagen, de uitspraak van Gedeputeerde Staten te vernietigen en te bevelen, dat adressant alsnog als lid van den Gemeenteraad van Woudrichem worde toegelaten.

Bij request van 13 September daaraanvolgende heeft appellant alsnog aan Zijne Majesteit ingezonden het proces-verbaal van stemopneming van 16 Julij jl., waarvan de inzending aan den Gemeenteraad was nagelaten.

Sedert deed in de vergadering van den Gemeenteraad van Woudrichem op 18 October jl. een der raadsleden het voorstel, dat de vergadering mogt besluiten te verklaren, dat, aangezien de heer Gelderman, die, bij herstemming gekozen tot lid van den Raad der gemeente, verzuimd had bij zijne geloofsbrieven in te dienen een afschrift van het proces-verbaal der eerste stemming en ten gevolge daarvan bij 's Raads besluit van den 23 Augustus 1873, niet als lid was toegelaten, dat verzuim hersteld en nader een afschrift van gezegd proces-verbaal aan den Raad ingezonden had, — er niet langer reden bestond om hem als lid van den Raad te weren, en mitsdien het voormeld te zijnen opzigte genomen besluit van 23 Augustus jl. wordt ingetrokken. Dat voorstel, na korte discussie, in stemming gebracht, werd met algemeene stemmen aangenomen; blijvende de Burgemeester, Voorzitter, buiten stemming, en tevens bepaald, dat van dat besluit, onder overlegging van het bedoelde afschrift, mededeeling zou worden gedaan aan den Minister van Staat, Vice-President van den Raad van State.

Na ontvangst dier mededeeling is door 's Raads Afdeeling voor Geschillen van bestuur aan Gedeputeerde Staten nader geschreven, waarop Gedeputeerde Staten, bij ambtsbrief van 31 October jl., hebben geantwoord: dat tot dusver de Gemeenteraad van Woudrichem aan hen nog geen kennis, in den zin van art. 31 der gemeentewet, heeft gegeven van de toelating van den heer Gelderman als lid van dien Raad; en dat wanneer die kennisgeving bij hun Collegie mogt inkomen, het hun voornemen is niet te berusten in de uitspraak van den Gemeenteraad. Het komt hem voor, dat, nu de

Gemeenteraad éénmaal beslist heeft, dat de heer Gelderman niet als Raadslid kan worden toegelaten, de Raad niet bevoegd is op de genomen beslissing terug te komen.

De **VOORZITTER**: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van G. van Wijk, Geërfde in den dorpspolder van Geldermalsen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij berust is in een besluit van den Geërfden-dag betreffende de benoeming van een Ontvanger van gemelden polder.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad **DE JONGE**. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijnne Heeren! Gerrit van Wijk, Geërfde in den dorpspolder Geldermalsen, heeft zich in Augustus 11. tot Zijne Majesteit den Koning gerigt bij een adres, waarbij hij verzoekt, dat het Zijner Majesteit behage om, naar aanleiding van art. 12 van het rivierpolder-reglement in Gelderland, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 29 Julij jl., de zaak aan hen terug te zenden om alsnog het besluit van den Geërfden-dag van Geldermalsen, dd. 26 Maart jl., te schorsen en aan de Provinciale Staten ter vernietiging voor te dragen, of wel dat Zijne Majesteit zelve dat besluit schorse of vernietige.

Adressant voert daarbij aan, dat op 26 Maart door den Geërfden-dag van Geldermalsen een Polder-Ontvanger is benoemd uit eene door Poldermeesters opgemaakte voordragt van drie personen, waarvan de eerste candidaat, Peter Marinus van Lutterveld, met 126 van de 210 geldige stemmen werd gekozen, terwijl aan den derden candidaat Jan Dirk van Wijk 84 stemmen ten deel vielen; dat deze benoeming is geschied in strijd met het polder-reglement, omdat daartoe hadden medegewerkt 69 stemmen van personen, die aan der candidaten in den verboden graad van bloed- of aanverwantschap bestonden, en die zich daarom, op grond van art. 45, j^o. 122, van medestemming hadden behooren te onthouden, welke stemmen een beslissenden invloed hebben gehad of althans kunnen hebben op de volstreckte meerderheid van den eersten candidaat.

Toen adressant zich bij request van 4 April jl. tenzelfden einde en op nagenoeg dezelfde gronden tot Gedeputeerde Staten wendde, hebben deze, na ingewonnen advies van Poldermeesters van Geldermalsen en van den Dijkstoel van Tielerswaard, in dato 29 Julij, een besluit genomen, waarbij aan G. van Wijk werd te kennen gegeven, dat, aangezien naar het oordeel van Gedeputeerde Staten het bedoelde besluit van 26 Maart niet valt in de termen van art. 6 van het polder-reglement, door hen geene termen zijn gevonden om dat besluit te schorsen en ter vernietiging aan de Provinciale Staten voor te dragen, en dienvolgens in het opgemeld Geërfden-dag-besluit wordt berust.

Blijkens hun amtsberigt van 17 September jl., namen Gedeputeerde Staten hun voormeld besluit van 29 Julij, hoofdzakelijk op grond: 1°. dat art. 45 van het reglement op de rivierpolders voor eene benoeming als deze niet geschreven is; 2°. dat in de praktijk de leer van den appellant dan ook tot groote ongelegenheid aanleiding zou kunnen geven, daar in de meeste dorpspolders de Geërfden door bloed- en aanverwantschap onderling verbonden zijn; 3°. dat in ieder geval, en al ware art. 45 voormeld hier ter zake dienende, des neen, het medestemmen van sommige bloed- of aanverwanten op den uitslag der stemming van 26 Maart niet gezegd kan worden van invloed te hebben kunnen zijn, noch te zijn geweest.

Gedeputeerde Staten stellen dan ook voor aan appellant te kennen te doen geven, dat er geene termen tot inwilliging van zijn verzoek zijn gevonden.

Bij de Afdeeling is op 18 October ll. eene memorie ingekomen van G. van Wijk, waarin hij de zienswijze van Gedeputeerde Staten tracht te wederleggen, zoowel in het algemeen, als bepaaldelijk met opzigt tot meergemeld art. 45.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zeven-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 26 November 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 10 dezer, n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van J. H. Obma c. s., ingezetenen der gemeente Oostdongeradeel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij is bevestigd het besluit van den Raad dier gemeente tot niet-toelating van de appellanten tot leden van den Gemeenteraad aldaar* (zie het verslag over deze zaak op blz. 359—361).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het, onder dagtekening van 18 Augustus 11., bij Ons ingesteld beroep van Jacob Hendrik Obma en twee anderen, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland van den 7 Augustus te voren, n°. 36, waarbij het besluit van den Raad der gemeente Oostdongeradeel van den 28 Julij 11., houdende niet-toelating der verzoekers in deze als nieuwgekozen of herkozen leden van dien Raad, is gehandhaafd;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 October 1873, no. 55;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 4 November 1873, no. 215, 2de Afdeling;

Overwegende, dat, blijkens processen-verbaal der op 16 Julij ll. gehouden stemopnemingen van de ten vorigen dage in de gemeente Oostdongeradeel plaats gehad hebbende verkiezingen van leden van den Raad dier gemeente, door het Stembureau in de tweede afdeling, hoofdplaats Anjum, is nagelaten te onderteekenen de lijsten, in art. 48 der kieswet bedoeld; en dat op 16 Julij door twee kiezers, bij de stemopneming tegenwoordig, uit dien hoofde tegen de wettigheid dier verkiezingen is opgekomen;

Overwegende, dat desniettemin de verzoekers in deze door het Bureau van stemopneming gekozen zijn verklaard; doch dat de Gemeenteraad, bij zijn voormeld besluit van 28 Julij ll., en Gedeputeerde Staten bij het besluit, waartegen bij Ons hooger beroep is ingesteld, van oordeel zijn geweest, dat, ten gevolge van boven omschreven niet-nakoming van art. 48 voormeld, de plaats gehad hebbende verkiezingen voor onwettig te houden zijn, en de verzoekers als Raadsleden niet behooren te worden toegelaten;

Overwegende, dat de veronachtzaming der slotbepaling van art. 48 der kieswet niet altijd en op zich zelve grond tot vernietiging eener verkiezing behoeft op te leveren, daar de wet noch in het algemeen op niet-nakoming der regels, bij de verkiezingen te betrachten, noch voor het hier aanwezige geval, nietigheid bedreigt;

Overwegende, dat in art. 66 der kieswet het beginsel wordt gehuldigd, dat eene verkiezing nietig is, wanneer eene onregelmatigheid heeft plaats gehad, die op den uitslag der stemming invloed heeft gehad of heeft kunnen hebben, aan welk leidend beginsel het tegenwoordig geval behoort te worden getoetst;

Overwegende, dat aan de identiteit der op 15 Julij te Anjum gehoudene en op 16 Julij bij het Bureau van stemopneming te Metslawier aanwezige lijsten van te Anjum gestemd hebbende personen redelijkerwijs niet kan worden getwijfeld, met het oog op het niet wedersproken feit, dat de op 15 Julij te Anjum, ingevolge art. 48 der kieswet, gehoudene lijsten, na afloop der stemming, gezamenlijk met de sleutels der stembus en met het in art. 52 dier wet bedoeld proces-verbaal, hetwelk naar die nevensgevoegde lijsten verwijst, in het openbaar zijn ingepakt, behoorlijk verzegeld, en vervolgens onmiddellijk naar het Hoofdbureau te Metslawier overgebracht;

Overwegende wijders, dat aan niemand dergenen, welke op 15 Julij, blijkens de gehoudene lijsten, te Anjum gestemd hebben, de kiesbevoegdheid is betwist;

Overwegende, dat niemand beweerd wordt destijds aldaar gestemd te hebben, zonder op de lijsten van art. 48 te zijn gebracht, noch van de stembus afwezig te zijn gebleven en desniettemin op die lijsten te zijn geplaatst;

Overwegende, wel is waar, dat het getal der op 16 Julij in de verschillende bussen aanwezig bevondene stembriefjes, met de lijsten der gestemd hebbende kiezers vergeleken, één grooter dan dat der laatstgenoemden bleek te zijn; doch dat, bij de meerderheid, waarmede de verzoekers door het Bureau van stemopneming gekozen zijn verklaard, dit verschil buiten aanmerking blijft;

Overwegende alzoo, dat de op 15 Julij ll. door het Stembureau te Anjum gepleegde onregelmatigheid op den uitslag der stemming geen invloed gehad heeft, noch heeft kunnen hebben;

Gezien de wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* no. 37);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het voormeld besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland van 7 Augustus ll., no. 36, te bevelen, dat Jacob Hendrik Obma, Berend Willems Terpstra en Tacke Pieters van den Herberg alsnog als leden van den Raad der gemeente Oostdongeradeel zullen worden toegelaten.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 10 November 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

2°. van den 10 dezer, n°. 16, houdende beschikking op *het beroep van J. Slok, te Leiden, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, houdende weigering van de vergunning tot oprigting eener slagerij in de lange Paradijssteeg aldaar, wijk 6, n°. 812* (zie het verslag over deze zaak op blz. 362—366).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. Slok, vleeschhouwer te Leiden, tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 21 April 1873, n°. 5, waarbij hem de vergunning is geweigerd om in het perceel, gelegen in de Lange Paradijssteeg, wijk 6, n°. 812, eene slagerij op te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 October 1873, n°. 49;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4 November 1873, n°. 232, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat het Gemeentebestuur van Leiden de verlangde vergunning heeft geweigerd, op grond, dat de oprigting eener slagerij in het bedoelde perceel, dat gelegen is in eene nauwe en zeer bevolkte buurt, zou strekken tot ongerief van de bewoners der omliggende huizen en tot nadeel der gezondheid;

dat de eerstgenoemde grond niet kan geacht worden zoo afdoende te zijn, dat daarom de uitoefening van het slagtersbedrijf in het bedoelde perceel zou moeten worden verboden;

dat toch in de meeste steden dergelijke inrigtingen bestaan, zelfs in de meest bevolkte buurten; en dat de ondervinding niet heeft doen zien, dat daarvan meer ongerief wordt ondervonden dan van zoovele andere bedrijven, die allerwege in de bebouwde kommen der gemeenten worden aangetroffen;

dat daarenboven het vee, voor de slagtplaats bestemd, in de Lange Paradijssteeg kan worden geleid van de zijde der gedempte Marendorps-Achtergracht, zoodat de

meeste bewoners der genoemde steeg van het vervoer van vee geen hinder zullen ondervinden;

dat, wat betreft den tweeden grond van weigering, nadeel voor den algemeenen gezondheidstoestand, een nader ingesteld onderzoek heeft aangetoond, dat de gelegenheid bestaat om het bedoelde perceel behoorlijk in te rigten en voor voldoende luchtversching en toevoer van zuiver water te zorgen;

dat dus door het nemen van voorzorgen aan het gevreesde nadeel voor de gezondheid genoegzaam kan worden te gemoet gekomen, en eene volkomene weigering ook om die reden niet noodig is;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der bovenvermelde beschikking van het Gemeentebestuur van Leiden van 21 April 1873, de verlangde vergunning alsnog te verleenen, onder de navolgende voorwaarden:

1°. dat de vloer van de tot het slagten bestemde plaats dubbel zal zijn en bestaan zal uit geplaveide, in de tras liggende klinkers;

2°. dat gier, bloed, afval en vuil moeten opgevangen worden en dagelijks uit de slagplaats en van het erf worden weggevoerd;

3°. dat de mest, voor zoover die niet dagelijks van het erf wordt verwijderd, niet anders zal worden bewaard dan in een waterdicht gemetselder en overdekten put op de open plaats achter de slagplaats;

4°. dat huden nimmer in de gebouwen of op het erf gedroogd mogen worden;

5°. dat de concessionaris steeds zal zorg dragen voor toevoer van zuiver water in de slagplaats en evenzeer voor luchtversching, waartoe zullen worden aangebragt openslaande ramen aan de voorzijde en de achterzijde van het gebouw en een ruime luchtkoker, uitkomende boven den nok van het dak;

6°. dat het vee, voor de slagplaats bestemd, niet anders in de Lange Paradijssteeg zal worden geleid dan van de zijde der gedempte MarendorpsAchtergracht;

7°. dat de concessionaris alle verplichtingen, bij de verordeningen op dit onderwerp voorgeschreven, zal vervullen en voorts gehouden zal zijn zich aan zoodanige verplichtingen te onderwerpen, als later blijken mogten in het belang eener goede politie noodig te zijn.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 10 November 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van F. 's Jacob, te Utrecht, in hoedanigheid van Directeur-generaal der aldaar gevestigde Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende afwijzing van zijn verzoek om wijziging van legger A der wegen in de gemeente Geldermalsen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Bij besluit van 9 Mei 1871, n°. 51, hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland, met wijziging van den legger A der wegen en voetpaden binnen de gemeente Geldermalsen, op dien legger gebragt den toegangsweg tot het station Geldermalsen van den staats-spoorweg, en als onderhoudpligtige van dien toegangsweg de Exploitatie-maatschappij der staats-spoorwegen aangewezen.

Het Bestuur der Exploitatie-maatschappij wendde zich, naar aanleiding daarvan, op 1 October 1872, en nader op 7 Junij jl., tot Gedeputeerde Staten voormeld, die daarop, onder dagteekening van 30 Junij ll., n°. 26, eene beschikking namen, luidende als volgt:

„Nader voorgenomen een adres van den heer F. 's Jacob, te Utrecht, in hoedanigheid van Directeur-generaal der Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen, dd. 1 October 1872, strekkende, dat Gedeputeerde Staten den legger A van de wegen in de gemeente Geldermalsen ambtshalve, volgens de bevoegdheid, hun toegekend bij het provinciaal reglement op de wegen, zoo als het is gewijzigd bij besluit der Provinciale Staten van 31 Augustus 1870, n°. 29, zoodanig mogen wijzigen, dat daarop voortaan niet meer de Exploitatie-maatschappij voornoemd als onderhoudpligtige van den toegangsweg naar het station te Geldermalsen voorkome;

„Gezien het nader adres van den adressant dd. 7 Junij ll.;

„Gezien het arrest van den Hoogen Raad dd. 12 Mei 1873 (*Weekblad van het Regt* n°. 3590);

„Gehoord het gerapporteerde;

„Overwegende, dat adressants verzoek voornamelijk steunt op het beweren, dat, al ware — hetgeen hij echter ontkent — eene verpligtigting tot onderhoud van den toegangsweg af te leiden uit de concessie voor de Exploitatie-maatschappij van staats-spoorwegen, bekrachtigd bij de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 101), de Maatschappij dan toch alleen civielrechtelijke verpligtigtingen tegenover den Staat zou hebben op zich genomen en geene publiekrechtelijke, welke laatste verpligtigtingen toch alleen op den legger zouden kunnen worden vermeld;

„Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van een tegenovergesteld gevoelen zijn en de door het Staatsgezag aan de Exploitatie-maatschappij verleende concessie wel degelijk als van publiekrechtelijken aard meenen te moeten beschouwen, zoodat, ook in het stelsel, door den Hoogen Raad bij zijn aangehaald arrest aangenomen, de uit de concessie voortvloeiende onderhoudsplicht, in dien zin beschouwd als van publiekrechtelijken aard te zijn, terecht op den legger is vermeld;

„Overwegende, dat bij art. 7 dier concessie de ondernemer, *in casu* de Exploitatie-maatschappij, verpligt is, behalve den spoorweg, de gebouwen en kunstwerken, ook al hetgeen tot een en ander behoort, goed te onderhouden; en dat deze laatste woorden, blijkens de memorie van antwoord der Regering op het wets-ontwerp tot bekrachtiging der concessie, bepaaldelijk daarin zijn opgenomen om allen twijfel weg te nemen nopens de verpligtigting der Maatschappij tot onderhoud der stationspleinen en toegangswegen;

„Is goedgevonden :

„aan den adressant, bij extract dezes, te kennen te geven, dat bij Gedeputeerde Staten geene termen zijn gevonden om aan zijn verzoek te voldoen.“

Vervolgens wendde de Directeur-generaal der Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen zich, onder dagteekening van 28 Augustus ll., bij verzoekschrift tot Zijne Majesteit den Koning.

Hij geeft daarbij te kennen: dat der Gedeputeerde Staten besluit van 30 Junij z. i. is in strijd met de wetten, en wel bepaaldelijk met art. 148 der Grondwet, art. 9 van het reglement op de wegen, voetpaden enz. in de provincie Gelderland, afgekondigd bij besluit van Gedeputeerde Staten van 16 December 1857, n°. 55, en de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 101) tot bekrachtiging van sommige artikelen eener concessie van exploitatie der staats-spoorwegen; dat toch de constatering van verpligting tot onderhoud op de leggers der wegen niets anders is dan een besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij wordt beslist, dat die verpligting tot onderhoud bestaat, en dat derhalve op die leggers slechts zoodanige onderhoudsplicht mag worden geconstateerd als waarover Gedeputeerde Staten bevoegd zijn te beslissen; dat nu Gedeputeerde Staten slechts bevoegd zijn te beslissen over publiekrechtelijken onderhoudsplicht, daar de beslissing over alle privaatrechtelijke geschillen door art. 148 der Grondwet uitsluitend is onderworpen aan de kennisname der regterlijke magt; dat derhalve eene verpligting tot onderhoud, welke niet door het publiek gezag is opgelegd, maar slechts voortspuit uit eene privaatrechtelijke overeenkomst of anderen dergelijken titel *niet* op den legger mag worden geconstateerd; dat het van te grooter belang is, dat hieraan naauwkeurig de hand worde gehouden, waar de Hooge Raad der Nederlanden, bij zijn arrest van 12 Mei 1873, zulk eene uitgebreide kracht aan de leggers heeft toegekend, dat, zoolang zij niet zijn gewijzigd, ook een privaatrechtelijke en dus ten onrechte daarop vermelde onderhoudsplicht door den regter alleen op grond dier vermelding als bestaande moet worden aangenomen; dat nu de verpligting tot onderhoud van den toegangsweg naar het station te Geldermalsen rust op de Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen, zoo die verpligting al bestaat (des neen), in geen geval is van publiekrechtelijken, integendeel van zuiver privaatrechtelijken aard en oorsprong en derhalve op dien legger niet mag worden vermeld; dat toch als bron dier verpligting tot onderhoud uitsluitend wordt aangewezen art. 7 der concessie dier Maatschappij, bekrachtigd bij de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 101), welke concessie Gedeputeerde Staten dan ook beschouwen als te zijn van publiekrechtelijken aard; dat die beschouwing, naar het oordeel van requestant, geheel onjuist is, vooral omdat bij deze concessie niet alleen gelijk bij andere door het Staatsgezag vergunning wordt verleend tot het uitoefenen van de spoorwegdienst, doch zij tevens bevat eene overeenkomst tusschen de Exploitatie-maatschappij en den Staat, waarbij deze optreedt niet als het staatsgezag uitoefenende, doch als eigenaar van den spoorweg, die het gebruik van zijn eigendom aan eene maatschappij afstaat, waartegenover de Maatschappij verschillende verpligtingen op zich neemt: eene overeenkomst dus van geheel denzelfden en even privaatrechtelijken aard als bij voorbeeld die, waarbij de Staat domeinen verkoopt; dat die privaatrechtelijke aard der concessie dan ook door haar zelve wordt erkend in art. 89, waarin gesproken wordt van geschillen, waarin door de Regering of door de onderneming de uitspraak van den burgerlijken regter zou kunnen worden ingeroepen, en dus van privaatrechtelijke geschillen; dat bovendien, wat er ook zij van het boven aangevoerde, Gedeputeerde Staten geheel ten onrechte in art. 7 der concessie de beweerde verpligting van de Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen tot onderhoud van den bewusten toegangsweg lezen, daar toch toegangswegen nimmer kunnen worden beschouwd als te behooren hetzij tot den spoorweg, hetzij tot de gebouwen, hetzij tot de kunstwerken, althans niet meer bijv. tot den spoorweg behooren dan de gebouwen, die toch afzonderlijk worden genoemd,

terwijl ook in art. 4 der concessie de pleinen der stationsgebouwen en de toegangswegen geheel afgescheiden van de overige categoriën en als op zich zelve staande voorwerpen worden beschouwd; dat, wel is waar, uit de memorie van antwoord op het voorloopig verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende deze concessie schijnt te blijken de bedoeling der Regering de toegangswegen onder art. 7 te begrijpen; dat echter die bedoeling dan in dat artikel niet is uitgedrukt, en in elk geval in de memorie van antwoord op het voorloopig verslag der Tweede Kamer, betreffende het wets-ontwerp tot regeling van de dienst en het gebruik der spoorwegen, door den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, wijlen den heer Thorbecke, dus door denzelfden, van wien de eerstgemelde memorie van antwoord is uitgegaan, — erkend is, dat de Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen volgens hare concessie tot het onderhoud der toegangswegen *niet* is verplicht; dat derhalve op den legger A der wegen in de gemeente Geldermalsen de Maatschappij tot exploitatie van staats-spoorwegen ten onrechte wordt vermeld als onderhoudpligtige van den toegangsweg naar het station te Geldermalsen, en het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 Junij 1873, waarbij het verzoek om wijziging van den legger, zoodat die Maatschappij niet langer als onderhoudpligtige worde vermeld, is afgewezen in strijd met de bovenvermelde wetten; — redenen waarom adressant zich wendt tot Zijne Majesteit, met eerbiedig verzoek, dat het haar moge behagen het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 Junij 1873 te vernietigen wegens strijd met de wetten.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, door den Minister van Binnenlandsche Zaken over dat adres gehoord, hebben bij hun ambtsberigt van 30 September ll. al dadelijk de opmerking gemaakt, dat het verzoek om vernietiging van hun besluit van 30 Junij niet voor inwilliging vatbaar is, omdat geene der door adressanten aangehaalde wetten aan Gedeputeerde Staten de verpligting oplegt om leggers der wegen volgens het provinciaal reglement ambtshalve te wijzigen op verzoek van belanghebbenden. Adressant zou hebben moeten verzoeken vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 9 Mei 1871, waarbij de stationsweg, met aanwijzing van de Exploitatie-maatschappij als onderhoudpligtige, met wijziging van den legger, daarop is gebracht. Hij heeft dat echter niet gedaan, blijkbaar — zeggen Gedeputeerde Staten — omdat hem dan de exceptie zou worden tegengeworpen, dat de weg om te reclameren tegen de leggers bij art. 11 van het provinciaal reglement zelf is aangewezen, en dat hij dien weg is voorbijgegaan, zoodat geene vernietiging van hun besluit, houdende vaststelling van de bedoelde wijziging in den legger, door hem daarna kon worden gevraagd. Adressant kan alzoc volgens Gedeputeerde Staten niet in zijn verzoek ontvankelijk worden verklaard.

Dat overigens de aanwijzing van de Exploitatie-maatschappij als onderhoudpligtige op den legger in strijd zou zijn met de wet, kunnen Gedeputeerde Staten niet toegeven. Die strijd wordt daarop gegrond, dat Gedeputeerde Staten een privaatrechtelijk geschil zouden hebben beslist, daar de onderhoudpligt, indien die (des neen) aan de zijde der Maatschappij bestond, niet anders dan privaatrechtelijk van aard zou zijn. De verpligting van de Exploitatie-maatschappij is volgens Gedeputeerde Staten geene andere dan juist van publiekrechtelijken aard. Zij rust op de haar door den Staat verleende concessie; en de Staat kan eene concessie alleen verleenen *als zoodanig*, niet als particulier of eigenaar van den spoorweg. Art. 7 der concessie, waarvan sprake, bekrachtigd bij de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 101), rust op eene andere wet, die van denzelfden dag (*Staatsblad* n°. 100), tot regeling van de exploitatie der staats-spoorwegen, welke wet in art. 4 evenzeer de verpligting tot onderhoud aan den concessionaris oplegt. De geschiedenis van de vaststelling van eerstgemelde wet bevestigt dit, gelijk dan ook — zeggen Gedeputeerde Staten — door den adressant wordt erkend. Daartegen kan — meenen zij — niets afdoen het beroep op eene verklaring, door des Ministers voorganger in het vorige jaar gegeven nopens een wets.

ontwerp, dat geen wet is geworden en waarbij de verplichting tot onderhoud van de Exploitatie-maatschappij wordt erkend. Gedeputeerde Staten kunnen alzoo adressants verzoek niet ondersteunen.

Verdere memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen alzoo hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Jhr. Mr. E. N. DE BRAUW, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den appelland optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Het zij mij vergund met een enkel woord de *historia morbi* van dezen toegangsweg, die reeds zeer lang in een zeer slechten toestand verkeert, mede te deelen.

Omtrent dien toegangsweg doet zich hetzelfde verschil voor als ten aanzien van andere toegangswegen naar spoorwegstations. De Staat, die ze heeft aangelegd, wil ze niet onderhouden. De Regering meende, dat zij in het belang der betrokken gemeenten waren aangelegd, daar deze door die toegangswegen met de spoorwegen waren in verband gebragt en alzoo met het algemeene verkeer. Aangezien dus die toegangswegen in het belang dier gemeenten waren, behoorden zij voor het onderhoud er van te zorgen.

De gemeente Geldermalsen nu heeft niet ontkend, dat de onderwerpelijke toegangsweg in haar belang was aangelegd; doch zij weigerde evenzeer voor het onderhoud te zorgen.

Geene wet verplichtte haar daartoe; haar spoorweg had zij reeds; waarom zou zij nu eene verplichting op zich nemen, waartegenover haar geen enkel voordeel meer kon worden toegekend?

De Staat en de gemeente weigerden dus beide in het onderhoud te voorzien. Het gevolg hiervan is, dat de toestand van den toegangsweg steeds slechter en deze zoo doende steeds minder bruikbaar wordt.

Ten einde aan dien toestand een einde te maken, heeft men er iets op gevonden, door namelijk dien toegangsweg op den legger te brengen en tevens de Exploitatie-maatschappij als onderhoudpligtige te vermelden.

Op welke gronden dit laatste geschied is, blijkt niet uit den legger; en daarop moet ik wel de aandacht vestigen.

Volgens art. 9 *g* van het provinciaal reglement op de wegen, voetpaden enz. in Gelderland van 14, 15 en 16 Julij 1857, moet in den legger het volgende worden vermeld: "met vermelding van de bescheiden en bewijzen omtrent de regten van eigendom en beheer en de verplichtingen tot onderhoud."

Nu zal men in dezen legger te vergeefs zoeken naar bescheiden of titels van bewijs, volgens welke de verplichting tot onderhoud van den onderwerpeliiken toegangsweg op de Maatschappij kon rusten, hetzij dat dit is verzuimd of met opzet nagelaten.

En nu was ter zake van die weigering tot onderhoud eene regtsvervolgning tegen de Maatschappij ingesteld; doch zij is deswege door den Kantonregter te Geldermalsen van alle regtsvervolgning ontslagen. In hooger beroep voor de Regtbank te Tiel is de eisch niet-ontvankelijk verklaard; en bij arrest van den Hoogen Raad is dat vonnis bevestigd.

Toen was de zaak alzoo nog niet uitgemaakt. Toen voorzag de heer 's Jacob eene nieuwe vervolging; en hij verzocht op dien grond aan Gedeputeerde Staten om ambtshalve den legger te wijzigen.

De beschikking op dat verzoek bleef een geruimen tijd uit, en in dien tusschentijd

werd op nieuw eene regtsvervolging ingesteld. Na een nieuw ontslag van regtsvervolging door den Kantonregter werd daarvan eene voorziening in cassatie beproefd; en dat gelukte. Het arrest van den Hoogen Raad is te vinden in het *Weekblad van het Regt* n°. 3590. Het vonnis van den Kantonregter is bij dat arrest vernietigd, en de heer 's Jacob is veroordeeld wegens het als onderhoudpligtige niet-voorzien in het onderhoud van den toegangsweg.

Wij meenden in dat arrest zelf een krachtigen steun te vinden voor ons verzoek. Wij deelden dat aan Gedeputeerde Staten mede en verzochten derhalve eene nadere beslissing.

Die beslissing volgde; maar daarbij werd ons verzoek afgewezen; en het is daarom, dat wij ons bij Zijne Majesteit in beroep hebben voorzien van de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten.

Ons verzoek om ambtshalve wijziging van den legger steunt op twee gronden: in de eerste plaats, dat er voor de Maatschappij geene verpligting tot onderhoud noch uit hare concessie, noch uit eenigen anderen titel bestond; en 2°. dat, al bestond ook al zoodanige verpligting, dit dan nog slechts ware eene privaatregtelijke verpligting, die niet op den legger mogt worden vermeld, omdat daarop alleen publiekregtelijke verpligtingen mogen worden geconstateerd.

Die laatste grond is bij de strafvervolging gevoerd.

De strijd over de gevolgen en de bewijskracht van den vastgestelden legger is bekend; en men weet tevens, hoe de Hooge Raad vasthoudt aan de leer, waarbij die bewijskracht wordt aangenomen. Desniettenstaande kwamen wij bij den Hoogen Raad tegen het *in casu* toekennen van bewijskracht aan den legger op; maar wij betoogden, dat wij zoo doende slechts schijnbaar met de gevestigde jurisprudentie in strijd kwamen.

Door den heer Advokaat-generaal Mr. Polis is onze argumentatie zeer juist uiteengezet, en ik kan daarvoor verwijzen naar zijne conclusie in het genoemde *Weekblad*, pag. 3 kol. 2.

Hij zeide het volgende:

„De geeërde pleiter, die het vonnis verdedigde, noemde deze beslissing slechts schijnbaar in strijd met de gevestigde jurisprudentie, en argumenteerde aldus:

„De leggers dienen om te constateren, wat door Gedeputeerde Staten omtrent de onderhoudpligtigheid is beslist, en zij kunnen dus slechts strekken ten bewijze van het bestaan van die onderhoudpligtigheid, over het al of niet bestaan waarvan de administratieve magt bevoegd is te beslissen, d. i. van publiekregtelijke onderhoudpligtigheid; *in casu* zijn in den legger niet vermeld de in art. 9, litt. g, van het reglement bedoelde bescheiden en bewijzen omtrent de daarbij geconstateerde verpligting tot onderhoud. Uit den legger blijkt dus niet, dat de ten laste der Maatschappij gebrachte verpligting tot onderhoud eene zoodanige is, waarover de administratieve magt bevoegd is te beslissen. *Aliunde* is gebleken, dat de bij den legger geconstateerde onderhoudspligtigheid niet is eene publiekregtelijke. De legger vermeldt dus eene beslissing, door de administratieve magt buiten de grenzen harer competentie gegeven, en de regter behoefde die beslissing niet te eerbiedigen „

Dat was derhalve onze redenering.

Wij kwamen in de eerste plaats op tegen de terminologie, als zou de legger bewijzen hetgeen daarop is geconstateerd. Dat kan niet. De legger bewijst alleen, dat Gedeputeerde Staten beslist hebben, zoo als op den legger is vermeld.

De legger bevat *in casu* de beslissing van Gedeputeerde Staten, dat de weg is openbaar, wie dan ook met het onderhoud is belast.

Nu bindt die beslissing zeker de regterlijke magt. Dat is zoo. Maar welke is de grondslag dier bindende kracht? Het is de bevoegdheid der administratieve magt om die beslissing te geven.

Ontbreekt die grondslag, lag die beslissing buiten de bevoegdheid der administratieve magt, dan is de regter volstrekt niet aan die beslissing gebonden.

Veronderstel b. v., dat Gedeputeerde Staten beslissen, dat uit een zeker privaatrechtelijk contract *f* 1000 verschuldigd was. Niemand ware door die beslissing gebonden; zelfs de regter niet, al ware ze ook in den legger geconstateerd.

De bevoegdheid derhalve van Gedeputeerde Staten om te beslissen, wat zij volgens den legger beslist hebben, de grondslag van de bindende kracht des leggers, moet vaststaan; anders heeft de legger voor den regter niet meer waarde dan scheurpapier.

Wij ontkennen dus volstrekt niet, dat de regter den legger moet eerbiedigen, indien daarop beslissingen van publiekrechtelijken aard zijn vermeld; maar wij beweren, dat juist deze op den legger geconstateerde onderhoudsplicht is van privaatrechtelijken aard, en dat derhalve deze legger in dit opzigt den regter niet bindt.

Omtrent dezen onderhoudsplicht hebben Gedeputeerde Staten eigenlijk twee beslissingen genomen.

In de eerste plaats als er eene verpligting is, dan is zij van publiekrechtelijken aard; en, ten tweede, de verpligting rust op de Exploitatie-Maatschappij.

De eerste beslissing is eene beslissing over de competentie van de administratieve magt. Daarvan hangt af, of deze bevoegd is in deze zaak te beslissen.

De tweede beslissing is eene beslissing *au fond*.

En nu geef ik toe, dat, indien de administratieve magt eens bevoegd is, ook hare beslissing *au fond* door den regter moet worden geëerbiedigd.

Stel, dat uit de concessie de regter verpligtingen had afgeleid, dan is het zeer mogelijk, dat die verpligtingen door de administratieve magt verkeerdelijk waren afgeleid.

Dan kon men zeggen, dat de beslissing verkeerd was; maar zij was in ieder geval gegeven door de bevoegde magt, en men moest haar dus eerbiedigen. Maar hier bewijzen wij de bevoegdheid van de administratieve magt om de zaak te beslissen.

Ik meen er op te moeten wijzen, dat noch door de conclusie van het Openbaar Ministerie, noch door den Hoogen Raad de juistheid van dat beweren is wederlegd. Door den heer Polis is een betoog geleverd, waarmede ik mij geheel kan vereenigen. Hij verdedigde de stelling, dat de leggers, opgemaakt overeenkomstig het Geldersche reglement, ten doel hebben te doen blijken, op wien berust de onderhoudpligtigheid, tegen verzuim waarvan de administratieve magt geroepen is te waken, d. i. de publiekrechtelijke verpligting tot onderhoud. En de Hooge Raad overwoog, dat de bij het reglement bedoelde onderhoudpligtigheid, waarvan op den legger melding moet worden gemaakt, dan ook geene andere is dan eene publiekrechtelijke verpligting tot onderhoud.

Nu dachten wij, dat de conclusie zoude volgen, dat, als er toch eene privaatrechtelijke verpligting geconstateerd is, die dan door den regter niet behoeft te worden aangenomen.

Maar neen; beiden schijnen aan te nemen, dat, zelfs als de administratieve magt dwaalt, niet alleen omtrent de juistheid der vermelding zelve, maar ook omtrent hare bevoegdheid, die dwaling door de regterlijke magt moet worden geëerbiedigd. En dat betwist ik.

De regterlijke magt, aan wie bij art. 148 der Grondwet bij uitsluiting is opgedragen de beslissing over alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, over schuldvordering en andere burgerlijke regten, — mag zich die beslissing niet laten ontnemen. Zij mag de administratieve niet laten uitmaken, waar de palen harer bevoegdheid zijn. Iedere magt beslist over hare eigen bevoegdheid.

Waar twee terreinen nevens elkander grenzen en beiden oppermagtig zijn, ieder op het zijne, kan het niet aangaan, dat de één omschrijve het terrein van den ander. En waar A zich op het terrein van B uitstappen veroorlooft, is B volkomen gerechtigd hem daarvan af te houden.

Het éénige, waarop de Hooge Raad zich dan ook beroept, is art. 15 van het reglement, waarin staat, dat de legger, na te zijn vastgesteld, de éénige grondslag is ter beoordeeling van alle wederregtelijke handelingen.

Dat argument kan niet opgaan. Het is niet aan te nemen, dat men door het provinciaal reglement aan de regterlijke magt eene bevoegdheid heeft willen ontnemen, die haar bij de Grondwet is gegeven.

Dat is dan ook bij art. 15 niet geschied. De woorden zelve van het artikel duiden het aan: ter beoordeeling van alle wederregtelijke handelingen, en een onthouden, eene nalatigheid kan daaronder niet gebragt worden.

Of een weg openbaar is, is eene zaak van publiekrechtelijken aard, geheel ter beslissing van Gedeputeerde Staten.

Als de openbaarheid van een weg geconstateerd is, gelden voor dien weg alle de politie-bepalingen in het reglement, die daarvoor vastgesteld zijn.

Onverschillig of de weg inderdaad openbaar is of niet, zijn alle op openbare wegen verboden handelingen ook dáár strafbaar.

Maar hier geldt het geen handeling, doch het onderhoud, zoodat de strafbepaling van het reglement op ons niet van toepassing is. Want de verplichting tot onderhoud wordt door het constateren daarvan op den legger niet opgelegd; de constatering dient slechts om te vermelden de beslissing van Gedeputeerde Staten, wie volgens het reglement onderhoudpligtige is.

Art. 33 toch bedreigt boeten niet tegen hem, die op den legger als onderhoudpligtige wordt vermeld, maar tegen den onderhoudpligtige, dat is hij, die werkelijk onderhoudpligtig is.

Art. 15 wil dus niet eens die voor den regter verbindende kracht van den legger toepassen ook op de vermeldingen van onderhoudspligt.

Maar ook al kennen Gedeputeerde Staten zulk eene ontzettende kracht aan het artikel toe als zij gedaan hebben, het mag niet door den regter worden geëerbiedigd, als het in strijd is met de Grondwet. Hoe dit zij, de Hooge Raad, die dus meent zelfs de dwalingen der administratieve magt als het ware te moeten registreren, heeft nu aangenomen, dat ook eene beslissing van de administratieve magt, waartoe deze niet bevoegd is en die dus niet op den legger behoorde, toch door den regter moet worden geëerbiedigd, als zij eens op den legger voorkomt.

Daarom is het van te meer belang, dat de administratieve magt naauwkeurig toezie, dat op de leggers niets vermeld worde, wat daarop niet behoort.

Ons geheel betoog steunt op de stelling, dat op den legger alleen publiekrechtelijke verplichtingen mogen worde geconstateerd. De juistheid dier stelling wordt toegegeven door den Advokaat-generaal Mr. Polis en door den Hoogen Raad, en zij wordt door Gedeputeerde Staten niet betwist.

Dat volgt dan ook uit de bewijskracht, die men aan de leggers toekent, en de straf, als men niet onderhoudt datgene waarvan men als onderhoudpligtige vermeld is. Straf kan alleen worden bedreigd tegen het niet-nakomen van publiekrechtelijke verplichtingen; omtrent den aard eener verplichting kunnen Gedeputeerde Staten dwalen.

En het is niet aan te nemen, dat Provinciale Staten zouden gewild hebben, dat ook eene onbevoegdelyk genomen beslissing van Gedeputeerde Staten, eene dwaling dus omtrent hunne bevoegdheid, door de regterlijke magt behoort te worden geëerbiedigd.

Heeft men eene privaatrechtelijke verplichting op zich genomen, waarbij men zich tegenover een ander tot iets verbindt, dan wijst de wet aan, wat het gevolg is van het niet-nakomen dier verbindtenis, de schadevergoeding, die men vorderen kan. Maar op privaatrechtelijke verplichtingen, die men niet nakomt, straffen te bepalen, kan bij de vaststelling van dit reglement nooit de bedoeling zijn geweest.

Neem eens aan, dat een aannemer de verplichting op zich nam van het onderhoud van een weg voor twintig jaren, en Gedeputeerde Staten hadden dien aannemer op

den legger geplaatst als onderhoudpligtige van dien weg, dan zou daarvan het gevolg zijn, dat de aannemer gestraft werd, als hij zijne verplichting niet nakwam.

Dat is een noodzakelijk gevolg van het constateren van privaatrechtelijke verplichtingen in den legger. Dit is dan ook zeer juist door den heer Polis aangetoond, waar hij zegt: „Het is de ondubbelzinnige bedoeling van het Geldersche reglement, dat door de leggers zal worden aangewezen, op wien berust de publiekrechtelijke verplichting tot onderhoud der wegen en alleen deze. Het is waar, alleen uit de woorden van art. 9, litt. g, dat de verplichtingen ten opzichte van het onderhoud op de leggers zullen worden vermeld, kan niet worden afgeleid, dat het de strekking der leggers is slechts de publiekrechtelijke onderhoudspligtigheid te constateren; maar het volgt uit den aard der zaak, vermits het de roeping van de administratieve magt niet is voor de nakoming van privaatrechtelijke verplichtingen te waken, en de administratieve magt dus ook geen belang heeft die te constateren. Het volgt èn uit de artt. 23, 32, 33 en 48 van het reglement, waarbij aan de onderhoudpligtigen op straffe van boete bevolen is, met betrekking tot het onderhoud der wegen, te voldoen aan de bevelen van de met het toezigt daarop belaste administratieve magt, èn uit art. 15, waarbij is bepaald, dat de leggers dienen tot grondslag ter beoordeeling van alle wederrechtelijke handelingen, in het vervolg te plegen, dus ook van die, welke betrekking hebben op de onderhoudpligtigheid. In de tweede afdeeling van het reglement, waarin gehandeld wordt van het toezigt op en de zorg voor de instandhouding, bruikbaarheid, vrijheid en veiligheid der wegen, en in welke afdeeling de bepalingen, die betrekking hebben op de onderhoudpligtigheid, zijn opgenomen, is kennelijk slechts sprake van publiekrechtelijke onderhoudpligtigheid, van een last tot onderhoud, die, overeenkomstig de voorschriften van de artt. 29 en 30, afgekocht en aan de gemeenten of polders overgedragen kan worden. En nu is het toch niet denkbaar, dat de provinciale wetgever, die slechts voorschriften geeft betrekkelijk publiekrechtelijke verplichtingen tot onderhoud, het constateren van andere dan deze op het oog heeft gehad, waar hij bepaalt, dat de verplichtingen tot onderhoud op den legger zullen worden vermeld.“

Door Gedeputeerde Staten wordt dit dan ook niet ontkend, en er is dan ook slechts één argument van belang, dat aangevoerd kan worden, het argument namelijk, getrokken uit het model van den legger, bij het reglement gevoegd. Dáár staat het volgende: „De Mark van . . . moet den weg onderhouden in het gedeelte tusschen perceel sectie B, n^o. . . . en sectie C, n^o. . . ., blijkens overeenkomst van den. . . .“

Eene overeenkomst wordt dáár genoemd; dus ook Provinciale Staten meenden, dat privaatrechtelijke verplichtingen op de leggers moeten worden vermeld.

Het antwoord is zeer eenvoudig. Het blijkt uit de zinsnede zelve, dat er heeft plaats gehad eene publiekrechtelijke overeenkomst tusschen eene gemeente en eene mark.

Verplichtingen, voortspruitende uit publiekrechtelijke overeenkomsten, moeten natuurlijk op den legger worden vermeld. Zoo bij voorbeeld die, voortspruitende uit overeenkomsten tusschen twee gemeenten, betreffende het onderhoud van een weg, die, voortspruitende uit den afkoop van een bestaanden publiekrechtelijken onderhoudspligt. Uit het model van den legger kan dus niet blijken, dat Provinciale Staten ook bedoelden privaatrechtelijken onderhoudspligt op den legger te doen constateren.

Maar of Provinciale Staten dat bedoelden bij het vaststellen van het model, kan niets afdoen tegen hetgeen in het reglement zelf vermeld is; en uit alle bepalingen van het reglement blijkt, dat alleen publiekrechtelijke verplichtingen door den legger moeten worden geconstateerd.

En nu de tweede vraag, of deze verplichting, die op den legger is geconstateerd, is eene publiekrechtelijke.

Ik heb er reeds op gewezen, dat uit den legger niet blijkt, waarop de verplichting rust. Zoowel bij de strafvervolgung als door Gedeputeerde Staten is dan ook alleen de

concessie als oorzaak der verpligting genoemd. Over die concessie straks; maar nu reeds moet ik er op wijzen, dat volstrekt geene verpligting uit het reglement volgt.

Het reglement zegt in art. 28, op wien de onderhoudsplicht rust: „Behoudens bestaande wettige verpligtingen van anderen, is het onderhoud der werken, wegen en voetpaden, in het vorige artikel bedoeld, ten laste van hen, aan wie zij toebehooren.“

Nu is deze toegangsweg aangelegd door den Staat, en staat hij op het kadaster ten name van den Staat. Nimmer is dan ook beweerd, dat de weg behoort aan de Exploitatie-maatschappij, maar aan den Staat.

Is er dan soms eene bestaande wettige verpligting voor de Exploitatie-maatschappij? Neen, want dan had die verpligting reeds moeten bestaan, toen dit reglement in 1857 werd vastgesteld. Dat alleen toch kan zijn bedoeld met het woord *bestaande wettige* verpligtingen; anders heeft het woord *bestaande* geen zin. Elke verpligting toch bestaat.

Welnu, in 1857 bestond deze geheele toegangsweg, die eerst met den staats-spoorweg is aangelegd, nog volstrekt niet; en toen kon er dus voor de Maatschappij, die ook nog niet bestond, onmogelijk eene wettige verpligting tot onderhoud bestaan.

Uit het reglement volgt dus geenerlei verpligting. Het éénige, waaruit die *kan* voortvloeijen, is de concessie. Nu is deze concessie van zeer bijzonderen aard. Als aan eene maatschappij of aan particulieren eene concessie wordt gegeven om een tak van de publieke dienst te exploiteren, dan zie ik ook in die concessie niets anders dan eene publiekrechtelijke verpligting, waaraan voorwaarden kunnen verbonden worden in het belang der publieke dienst.

Maar hier is de zaak van geheel anderen aard. Hier in deze concessie is ook wel eene vergunning om eenen tak van de publieke dienst te exploiteren; maar bij deze concessie is nog meer geschied. In de tweede plaats is door den Staat, niet als het staatsgezag uitoefenende, maar als privaats eigenaar van den door den Staat aangelegden spoorweg, daarbij die weg, het eigendom van den Staat, ten gebruike gegeven aan eene maatschappij of particulier. Tegenover dien afstand in gebruik van Staatseigendom staan verscheidene verpligtingen, als in de uitkeering van zeker deel der winst, en ook die om den toegangsweg te onderhouden.

Hier is dus behalve de publiekrechtelijke vergunning eene privaatrechtelijke overeenkomst, waarbij de Staat zijn eigendom ten gebruike afstaat aan de Maatschappij en deze daarentegen zekere verpligtingen vrijwillig op zich neemt

Ook die verpligtingen zijn dus privaatrechtelijk. Of zouden zij misschien van aard veranderen, omdat haar voorwerp is een openbare weg? Neen, de oorsprong eener verpligting met haar object is het *criterium*, of ze van publiek dan wel van privaatrechtelijke aard is. Kan de verpligting van een aannemer om een openbaren weg te herstellen, ooit publiekrechtelijk genoemd worden?

De uit deze concessie voortvloeiende verpligtingen zijn dus privaatrechtelijk.

Dit volgt ook uit de concessie zelve, art. 89, houdende, dat, bij verschil tusschen den Staat en de Maatschappij, waaromtrent anders de beslissing van den burgerlijken regter zou worden ingeroepen, beslist zal worden door arbiters.

In die concessie wordt dus erkend, dat uit haar privaatrechtelijke verpligtingen voortvloeijen. Maar er is geen onderscheid in de verschillende bepalingen omtrent het onderhoud.

Die privaatrechtelijke aard van eene dergelijke concessie is ook door de jurisprudentie gehuldigd. Ik verwijs daartoe o. a. naar het arrest van den Hoogen Raad van 17 October 1865, te vinden in de *Regtspraak*, het 81ste deel, § 4, blz. 21, waarin wordt overwogen, dat als wet of wettelijke verordening niet kan gelden eene concessie als waarvan hier sprake is, op *contractuelen* grondslag berustende.

Voorts naar het arrest van 30 Julij 1871, *Regtspraak*, Deel 98, § 32, blz. 276, waar is beslist, dat de actie tot vrijwaring, die haren grond moet hebben in eene

overeenkomst, ook kan voortvloeijen uit eene concessie, *in casu* de Rijnspoorweg-maatschappij.

Verandert nu de privaatrechtelijke aard van die concessie eenigzins daardoor, dat ze bekrachtigd is door de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* no. 101)? Waarom die bekrachtiging door de wet van eene privaatrechtelijke overeenkomst, door de Regering te sluiten? Eenvoudig omdat bij die overeenkomst de gewichtigste belangen betrokken zijn,

Waar de Staat als privaats persoon optreedt, en dat geschiedt meermalen, verandert die qualiteit niet, al moeten zijne handelingen door de wetgevende magt worden bekrachtigd.

Dat geldt evenzeer bij verkoop van Staats-domein, maar daardoor wordt toch de verpligting om den koopprijs te betalen geene publiekrechtelijke verpligting, doordien de overeenkomst van koop en verkoop bij de wet wordt bekrachtigd; het blijft eene privaatrechtelijke overeenkomst. En als de tegenpartij hare verpligting niet nakomt, heeft de Staat eene civiele actie.

Die privaatrechtelijke aard juist dezer concessie is dan ook volmondig erkend in een vonnis van de Arrondissements-Regtbank te Utrecht van 17 Januarij 1872, te vinden in het *Weekblad van het Regt* n°. 3446. De overeenkomst, heet het dáár, blijft eene zuiver privaatrechtelijke overeenkomst en is niet van aard veranderd.

Evenmin kan de wet van 2 Julij 1863 (*Staatsblad* no. 100) publiekrechtelijke verpligtingen opleggen. Die wet was niet anders dan een leidraad voor de Regering, een verbod om op eene andere wijze dan dáár is bepaald de concessie te geven. Door die wet worden dan ook aan niemand verpligtingen opgelegd. Zij beveelt alleen, dat aan niemand de concessie mag worden gegund, tenzij hij de dáár omschreven verpligtingen op zich neme.

Het zou ook een zonderling gevolg hebben, als er hier sprake was van publiekrechtelijke verpligtingen, en er dien ten gevolge straf kon worden opgelegd.

De Regering verlangt niet, dat die weg door de Maatschappij onderhouden worde. Dat behoeft deze niet te doen; dat heeft de Regering reeds twee jaren geleden te kennen gegeven in de memorie van antwoord op het voorloopig verslag der Tweede Kamer betreffende het wets-ontwerp tot regeling van de spoorwegdienst. Degeen, die met ons gecontracteerd heeft, verlangt niet de vervulling dier verpligting.

En nu zou een ander er ons toe willen dwingen. Dat kan niet. Daartoe is er slechts één weg open: namelijk eene civiele actie door den Staat, en dat wil de Staat niet; en teregt, want de Regering heeft volkomen gelijk, als zij meent, dat de concessie de Maatschappij tot het onderhoud der toegangswegen niet verpligt.

Die verpligting zou voortvloeijen uit art. 7 der concessie, waarin staat:

„De ondernemer is verpligt den weg, de gebouwen, de kunstwerken en al hetgeen tot een en ander behoort, goed te onderhouden.”

En nu zou men uit de woorden: „al hetgeen tot een en ander behoort” willen afleiden eene verpligting om de toegangswegen te onderhouden.

Wij moeten echter wijzen op het verschil van redactie van art. 7 en van art. 4 der concessie.

In art. 4 zijn verschillende cathegoriën van voorwerpen opgenoemd, waarvan de bouw en de voltooiing voor rekening van den Staat blijft, als:

- a. de spoorweg met alle daartoe behoorende werken, als: enz.;
  - b. alle stationsgebouwen, zoowel voor het publiek als voor de dienst benoodigd, goederen-loodsen, bergplaatsen enz.;
  - c. alles wat tot het vaste materieel der stations en van den weg behoort, als: enz.;
- en eindelijk volgt er eene alinea van dezen inhoud:

„Het aanleggen der pleinen van de stationsgebouwen en het bestraten der toegangswegen geschiedt door den Staat.”

Hier zijn dus de toegangswegen vermeld geheel afgescheiden van den spoorweg en

de gebouwen met hetgeen tot den spoorweg en de gebouwen behoort, en worden dus de toegangswegen *niet* beschouwd als onderdeelen van den weg of de gebouwen. Maar nu wil men ze in art. 7 *wel* beschouwen als onderdeel van een van beide.

Die tegenstrijdigheid is niet aan te nemen.

Men zou ja de toegangswegen kunnen beschouwen als een onderdeel van den weg in diens meest algemeene beteekenis; maar dan zijn ook de gebouwen en de kunstwerken onderdeelen van den weg.

In dien algemeenen zin noemt art. 7 den weg derhalve niet; want ook de gebouwen en de kunstwerken worden dáár als afzonderlijke categoriën genoemd.

En nu vraag ik: waartoe behooren dan eigenlijk de toegangswegen, tot den weg of tot de gebouwen? En als men zegt, dat zij behooren tot den weg, moet men dan niet even goed aannemen, dat de gebouwen tot den weg behooren? en toch worden die afzonderlijk genoemd.

Nu geef ik toe, dat bij de behandeling van deze artikelen der concessie in de Kamer door eenige leden er op is aangedrongen om ook in art. 7 de toegangswegen op te nemen; en dat toen, naar het schijnt, de Regering, om aan die opmerking toe te geven, die woorden: „al wat tot een en ander behoort” in dat artikel heeft willen plaatsen; en dat het derhalve de bedoeling der wetgevende magt was, ook met het onderhoud der toegangswegen den concessionaris te belasten. Maar die bedoeling is niet voldoende, zij moet ook in de wet zijn uitgedrukt; en dat dit niet is geschied, meen ik te hebben betoogd.

Dat is dan ook erkend door den Minister, die in 1863 die woorden in de concessie bij art. 7 voegde, wijlen den heer Thorbecke; want in 1871 in zijne memorie van beantwoording omtrent het wets-ontwerp tot regeling van de spoorwegdienst verklaarde hij uitdrukkelijk, dat de Maatschappij tot onderhoud der toegangswegen volgens de concessie niet verplicht is.

De Maatschappij is dus tot onderhoud niet verplicht; en is zij het al, dan is het in elk geval eene zuiver privaatrechtelijke verplichting, die wel tot eene civiele actie kan aanleiding geven, maar nimmer op den legger als publiekrechtelijke verplichting had mogen worden geconstateerd. Ons verzoek om ambtshalve wijziging van den legger had dus door de Gedeputeerde Staten moeten worden ingewilligd.

Nu beweren deze, dat het verzoek niet voor inwilliging vatbaar is, daar Gedeputeerde Staten wel bevoegd, maar niet verplicht zijn den legger ambtshalve te wijzigen.

Maar als ik heb aangetoond, dat er iets is geconstateerd wat niet mogt worden geconstateerd; als blijkt, dat er inbreuk wordt gemaakt op de bevoegdheid van de regterlijke magt, — moet dan die inbreuk niet hersteld worden? Moet eene dwaling dan niet worden verbeterd? Elk oogenblik immers, dat die onwettige toestand voortduurt, wordt er gehandeld in strijd met de wet.

Juist met het oog op de bevoegdheid, die bij de Grondwet uitsluitend aan de regterlijke magt is toegekend, hadden Gedeputeerde Staten behooren te voldoen aan hunne verplichting. Zij hadden de dwaling *moeten* verbeteren, zoodra hun die was aangewezen.

Door te vermelden privaatrechtelijke verplichtingen op den legger, hebben zij gedaan wat zij niet mogten, en gehandeld in strijd met de bevoegdheid der regterlijke magt; en door te weigeren dien onwettigen toestand te doen ophouden, hebben zij op nieuw de wet geschonden.

Ik vertrouw daarom, dat uw advies aan Zijne Majesteit zal strekken om het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen, wegens strijd met de wetten.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil omtrent de aanwijzing der woonplaats van de krankzinnige Willempje Pijl, weduwe van Antonius Bruistens.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Willempje Pijl, geboren op 16 November 1828 te Alblasserdam, huwde den 16 September 1855 met Antonius Bruistens, overleden op 24 Julij 1860 te Rotterdam.

Uit eene beëdigde verklaring, door hare zuster Anna de Rooi, geboren Pijl, wonende bij haren man te Amsterdam, voor den Regter van het 1ste kanton van Amsterdam den 17 September ll. afgelegd, blijkt hoofdzakelijk: dat de krankzinnige Willempje Pijl sedert tien jaren huishoudster was aan boord van eene Keulsche aak, waarmede schipper Kees Bruistens, haar stiefzoon, als zetschipper varende is; dat getuige in Januarij 1873 van laatstgenoemde een brief ontving uit Rotterdam, waar hij zich toen met zijn schip bevond, meldende, dat Willempje Pijl zoodanig krankzinnig was, dat hij haar niet langer aan boord kon houden; dat getuige, naar Rotterdam vertrokken en aldaar vier dagen verbleven zijnde, hare zuster Willempje werkelijk heeft aangetroffen in zeer verwarden en opgewonden toestand, zich ongelukkig noemende, en bewerende, dat de Booze haar beet had; dat getuige hare zuster echter destijds aan boord liet, doch zeven of acht weken daarna uit Zwolle wederom van schipper Bruistens een brief ontving, die haar noopte om derwaarts te vertrekken. Zij vond hare zuster Willempje aldaar in eenen toestand, dien getuige wild en dol noemt, zoodat met Willempje niets was aan te vangen, en getuige door haar niet werd herkend. Zaterdag vóór Palmzondag, zijnde 5 April ll., vertrokken beiden per stoomboot van Zwolle naar Amsterdam, zonder dat de tusschenkomst der politie behoefde te worden ingeroepen, daar Willempje toen bedaald was en vrijwillig medeging, het bewustzijn hebbende, dat zij in geneeskundige behandeling zou worden opgenomen. Zondag daaraanvolgende was zij echter weder zoodanig dol, dat zij door twee mannen moest worden vastgehouden, en in dien toestand den volgenden dag, zijnde 7 April, naar het buiten-gasthuis ter verpleging werd overgebracht. Later is zij geplaatst in het gesticht Meer-en-Berg.

Het Gemeentebestuur van Amsterdam wendde zich daarop den 22 April ll. tot den Commissaris des Konings in de provincie Noordholland, met verzoek door diens tusschenkomst tot de ontdekking te mogen geraken van de woonplaats dezer krankzinnige, welke, naar het inzien van dat Bestuur, met het oog op art. 26 der wet op het armbestuur, in geen geval te Amsterdam kan geacht worden te zijn.

Uit Rotterdam werd gemeld, dat, wel is waar, het overlijden van Antonius Bruistens op 24 Julij 1860 in de registers van den burgerlijken stand aldaar vermeld staat; doch dat bij de aangifte daarvan door de familie is opgegeven, dat Antonius in een schip, dat te Rotterdam in de Wijnhaven lag, gestorven is, en dat de overledene te Dordrecht woonachtig was geweest. Het Gemeentebestuur van Rotterdam voegde er bij, dat de krankzinnige in de bevolkings-registers van Rotterdam over 1850—1873 niet ingeschreven is, en dat zij niet geacht kan worden aldaar hare woonplaats te hebben gehad.

De gemeentebesturen van Dordrecht en van Alblasserdam hebben verklaard van de krankzinnige niets af te weten.

Hetzelfde verklaarde het Gemeentebestuur van Zwolle.

Schipper Kees Bruistens heeft overigens aan Burgemeester en Wethouders van Amsterdam, blijkens hun ambtsberigt van 12 Julij ll., verklaard: dat zijne stiefmoeder sedert 1860 onafgebroken bij hem aan boord is gebleven; dat hij geen bepaald domicilie heeft, daar hij, het beroep van vrachtschipper uitoefenende, vaart op Luik, Maastricht,

's Hertogenbosch, Rotterdam, Kampen, Zwolle enz., en, uit den aard van zijn beroep, nergens langer verblijft dan zijne belangen medebrengen; dat zijne stiefmoeder vóór 1860 te Rotterdam heeft gewoond in de Hoogstraat nabij de Oostpoort, in een huis, toebehoorende aan Dr. Fritze.

Gedeputeerde Staten van Noordholland hebben als hun gevoelen te kennen gegeven, dat, aangezien de woonplaats dezer krankzinnige niet te vinden is, hare verpleging zou moeten komen ten laste van het Rijk.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De *Burgemeester van Alblisserdam*, als gemagtigde voor die gemeente optredende, geeft hoofdzakelijk te kennen, dat de behoeftige Willempje Bruistens reeds in 1849 naar elders is vertrokken en van dat tijdstip in geen bevolkings-register van Alblisserdam is ingeschreven of te vinden was. Die gemeente kan dus in geen geval als haar domicilie worden aangewezen; nog te minder, omdat de gewijzigde armenwet alleen woonplaats en geen geboorteplaats daartoe in aanmerking neemt.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het beroep van C. van Veen, te Wageningen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende afwijzing van zijn verzoek om te mogen bouwen binnen den afstand van 50 meters van de algemeene begraafplaats te Wageningen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren: Op het verzoek van C. van Veen, landbouwer te Wageningen, aan Gedeputeerde Staten van Gelderland gerigt ingevolge al. 3 van art. 16 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n. 65), om een huis te mogen bouwen op een terrein, liggende binnen den afstand van 50 meters van de algemeene begraafplaats, is door dat Collegie afwijzend beschikt bij resolutie van 15 Julij 1873, n. 64, op de volgende gronden:

„dat de voorgevel van het huis zou worden geplaatst op 32 à 33 meters van de graven, doch op 27 à 28 meters van de hegge om de begraafplaats; dat hier sprake is van eene bij de invoering der gezegde wet van 1869 bestaande begraafplaats, waarop toepasselijk is art. 48 dier wet, hetwelk het bouwen binnen 35 meters afstands van de begraafplaats zonder verloop van Gedeputeerde Staten verbiedt; dat bij de beoordeeling der aanvraag in aanmerking komt de afstand van het gebouw, niet van de graven, welke afstand ieder oogenblik veranderen of ongunstiger worden kan, maar die van de afscheiding der begraafplaats, de heg, heining, muur of dergelijke; dat de afstand slechts bedraagt 27 à 28 meters; dat Gedeputeerde Staten, naar de bedoeling der wet, slechts in bijzondere gevallen dispensatie mogen verleen, wanneer het bouwen volstrekt noodzakelijk is, daar anders de oude toestand, dien de wetgever heeft willen verbeteren, zou worden bestendigd, en het nuttig doel der wet allens illusoir zou worden gemaakt; dat niet is aangetoond, waarom het bouwen juist op die plaats zou noodig zijn; dat wel tusschen die plaats en de begraafplaats de Rijksstraatweg loopt; doch dat die omstandigheid niet belet, dat de schadelijke uitdampingen

der begraafplaats boven den grond zich aan de te stellen woning kunnen mededeelen, en dat ook de Geneeskundige Inspecteur in de provincie tot afwijzing van het gevraagd verlof adviseert."

Tegen die afwijzende beschikking is de belanghebbende in beroep gekomen bij den Koning, bij adres, gedagteekend 15 September ll., waarin hij alsnog verzoekt om de verlangde vergunning, vermits hij geen anderen tot bouwen geschikten grond kan bekomen, liggende de aangewezen plek in de nabijheid van het huis van zijnen zoon; terwijl, als het huis meer verwijderd van den straatweg gezet werd, het te dicht zoude komen bij twee dáár staande korenmolens, die daardoor den windvang zouden verliezen.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, verwijzen naar de motieven van hun afwijzend besluit, en wijzen er voorts op, dat het adres aan den Koning is gedateerd juist twee maanden na den datum van hun besluit, in strijd met art. 16, 3de lid, der wet op het begraven.

Deze zaak is, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 14 October jl. bij deze Afdeeling van den Raad van State ahangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. het beroep van A. Olieslagers, te Alphen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij gehandhaafd is de beslissing van den Raad der gemeente Alphen en Riel tot zijne niet-toelating als raadslid.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! In de gemeente Alphen en Riel, in Noordbrabant, had op 15 Julij jl. stemming plaats voor de verkiezing van twee leden voor den Gemeenteraad, en werd, blijkens proces-verbaal der opening van de stembriefjes op 16 Julij, bevonden, dat van de 61 stemmen er waren uitgebragt:

31 op Arnoldus Olieslagers,

30 op Hendrik Huybregts,

29 op Peter Remeysen, terwijl nog vier andere personen een minder aantal stemmen hadden verworven.

A. Olieslagers werd derhalve door het Stembureau verklaard te zijn verkozen, en eene herstemming werd bepaald tusschen Huybregts en Remeysen.

Bij die herstemming, op 29 Julij gehouden, vielen van de 101 uitgebragte stemmen 56 ten deel aan P. Remeysen, 45 aan R. Huybregts, zoodat eerstgemelde werd verkozen verklaard.

In de Raadszitting van 29 Augustus werd door den Raad, na onderzoek der geloofs-brieven, besloten, vermits Olieslagers en Remeysen zwagers zijn, en derhalve niet te zamen zitting kunnen nemen, tot toelating van Remeysen, als oudste in jaren, en tot niet-toelating van Olieslagers; — zijnde de eerstgenoemde 61, de ander 40 jaren oud.

De Gemeenteraad ging, blijkens een nader berigt van Burgemeester en Wethouders aan Gedeputeerde Staten, daarbij af op de beteekenis, aan de woorden *te* gelijktijd gekozen, in art. 22 der gemeentewet, gehecht bij een Koninklijk besluit van 13 November 1857, dat, bij eene verkiezing voor meerdere personen, benoemingen, bij eene eerste stemming, en die, bij eene herstemming gedaan, geacht moeten worden te

gelijktijd te zijn gedaan, daar die herstemming slechts is het complement der eerste stemming.

Gedeputeerde Staten hebben, op het door Olieslagers bij hen ingediend bezwaarschrift, bij uitspraak van 12 September ll. die reclame ongegrond verklaard en het Gemeenteraads-besluit gehandhaafd.

Daartegen komt A. Olieslagers nu op bij adres van 19 September jl. bij den Koning. In dat adres bestrijdt hij de leer, aangenomen bij het Koninklijk besluit van 13 November 1857 door eene verwijzing naar de gronden, daartegen aangevoerd in de *Gemeentestem* no. 354 en 390, het *Weekblad van het Regt* n°. 431 en 475, en het werk van Jhr. Mr. C. DE JONGE: *de zamenstelling en inrigting der gemeentebesturen*, op art. 22 der gemeentewet, l^a. b, en vooral door een beroep op het Koninklijk besluit van 2 December 1865 (1), waarbij, overeenkomstig het advies van den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), is beslist, dat het voor de toepassing van art. 22 der gemeentewet niet de vraag is, of de stemmingen, waarbij personen, die elkander in den verboden graad bestaan, zijn verkozen, als één geheel of wel de eene als aanvulling van de andere moet worden beschouwd, maar alleen of die personen te gelijktijd zijn verkozen; en dat, waar de een veertien dagen na den ander is gekozen, het geval, in art. 22 bedoeld, niet aanwezig is, en in den latere verkiezing van een ouderen broeder (of zwager) geen reden kan gelegen zijn om den eerstgekozen jongere als niet benoemd te beschouwen.

Gedeputeerde Staten in hun berigt op dat adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, volharden bij hun gevoelen, in het aangevallen besluit van 12 September uitgedrukt.

Dit geschil is, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 28 October jl. bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

---

(1) Zie Deel V, blz. 446.

Acht-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 10 December 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden* :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge ,
Mr. K. A. Meeussen ,
Mr. C. H. B. Boot ,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. I. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 21 November ll., no. 17, houdende beschikking op *het beroep van den Gemeenteraad van Oldebroek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij vernietigd is een besluit van dien Gemeenteraad tot toelating van A. van Loo Az. en D. van Bruggen als raadsleden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 381—383).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Oldebroek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 26 Augustus 1873, no. 49, betreffende verkiezing van leden van den Raad dier gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1873, no. 65;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 17 November 1873, no. 276, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat in de gemeente Oldebroek op 15 Julij jl. de verkiezing heeft plaats gehad van vier leden van den Gemeenteraad;

dat van de 133 ingeleverde stembriefjes, zijnde een meer dan het getal der kiezers, die stemden, een briefje is van onwaarde verklaard, zoodat het getal geldig uitgebragte stemmen 132 was: dat van dezen zijn uitgebragt op Mart Broekhuis 118, Johannes van Raalte 101, Jacob Koops 47, Albert van Loo Azn. 44, Jan Gerrit Haverkamp 41, Dirk van Bruggen 37, Jacob Bakker 36 en Willem de Heer 28 stemmen;

dat het Stembureau de twee eersten heeft verkozen verklaard, en tevens dat eene herstemming zou moeten plaats hebben over Jacob Koops, Albert van Loo Azn., Jan Gerrit Haverkamp en Dirk van Bruggen;

dat bij die herstemming, op 29 Julij gehouden, de meeste stemmen zijn verkregen door Albert van Loo Azn. en Dirk van Bruggen;

dat de Gemeenteraad in zijne zitting van 13 Augustus besloten heeft de vier verkozen personen als raadsleden toe te laten;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland bij hun besluit van 26 Augustus jl., n°. 49, het besluit van den Gemeenteraad tot toelating, voor zooveel betreft A. van Loo Azn. en D. van Bruggen, hebben vernietigd, op grond, dat het stembriefje, dat bij de eerste stemming te veel in de bus is gevonden, van invloed heeft kunnen zijn op de meeste stemmen, die zijn erlangd door een der vier in herstemming gebragte personen, namelijk door D. van Bruggen; en derhalve op grond, van de artt. 66 en 70 der kieswet geene herstemming, maar eene vrije stemming had behooren te hebben plaats gehad;

dat de Gemeenteraad ten onregte beweert, dat Gedeputeerde Staten, die tijdig kennis droegen van de beslissing van het Stembureau, door de herstemming te laten doorgaan, daarin hebben berust; dat toch Gedeputeerde Staten, eerst nadat de geloofs-brieven door den Raad zijn onderzocht, geroepen konden zijn om, hetzij in beroep, hetzij ambtshalve, eene beslissing te nemen;

dat de Gemeenteraad ten onregte beweert, dat de artt. 66 en 70 der kieswet hier niet van toepassing zouden zijn, dewijl daarin alleen van volstreckte meerderheid sprake is;

dat toch die bepaling van art. 66 niet van volstreckte meerderheid gewaagt, en de bepaling van art. 70, 2de zinsnede, inhoudt, dat, bij bestaand verschil tusschen het getal der briefjes, die in de stembus zijn gevonden, en dat der kiezers, die hebben gestemd, altijd eene vrije stemming moet plaats hebben, dus ook wanneer dat verschil zich voordoet bij eene herstemming;

dat de wet onder verkregen meerderheid van stemmen dus blijkbaar ook heeft begrepen het verkrijgen van de meeste stemmen, welke voor de herstemming in aanmerking komen;

dat het Stembureau wel heeft nagelaten te verklaren, dat hier een tusschen het getal der in de bussen gevonden stembriefjes en dat der kiezers, die stemden, bestaand verschil van invloed heeft kunnen zijn op de verkregene meerderheid van stemmen;

dat derhalve ten onregte A. van Loo Azn. en D. van Bruggen door den Gemeenteraad als leden zijn toegelaten;

Gezien de artt. 66 en 70 der wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 26 Augustus 1873, n°. 49, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 21 November 1873.

(get.) WILLEM

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 21 November ll., n°. 18, houdende beschikking op *het beroep van den Gemeenteraad van Gramsbergen van een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Overijssel, waarbij verklaard wordt, dat H. G. Krikke ten onregte als raadslid niet is toegelaten* (zie het verslag over deze zaak op blz. 372, 373).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het verzoek van den Raad der gemeente Gramsbergen, in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 28 Augustus 1873, waarbij beslist is, dat H. G. Krikke door den Gemeenteraad van Gramsbergen ten onregte als lid van dien Raad is toegelaten;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1873, n°. 58;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 17 November 1873, n°. 277, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat bij de op 29 Julij ll. plaats gehad hebbende herstemming tusschen H. G. Krikke en Jan van der Haar, blijkens proces-verbaal van opneming der stembriefjes, 84 briefjes in de bus werden gevonden, overeenkomende met het getal der kiezers, die gestemd hadden; dat echter bij het einde der stem-opneming is gebleken, dat er 85 billetten in de bus waren geweest; dat, nadat één stembriefje van onwaarde was verklaard, omdat het, van een dubbel zegel voorzien, bestemd was tot verkiezing van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, geoordeeld is, dat, vermits van de overige 84 stemmen er 42 waren uitgebragt op ieder der personen, waarover de herstemming liep, — H. G. Krikke als oudste in jaren de gekozene was;

dat Gedeputeerde Staten ambtshalve hebben beslist, dat de Gemeenteraad, overeenkomstig de uitspraak van het Stembureau, H. G. Krikke ten onregte als lid van den Raad heeft toegelaten, vermits bij eene verkiezing, waarvan de uitslag, ten gevolge van staking der stemmen, afhangt van den ouderdom der personen, over welke herstemd werd, ieder verschil tusschen het getal der in de bus gevondene briefjes en dat der kiezers, die stemden, geacht moet worden op den uitslag van invloed te hebben kunnen zijn;

dat die beslissing juist is, daar dat verschil op dien uitslag van invloed heeft kunnen zijn, evenzeer wanneer het getal geldige stemmen gesteld wordt op 85, in de verhouding van 43 en 42 over de twee in herstemming begrepen personen verdeeld, als wanneer dat getal gesteld wordt op 84, in twee gelijke helften over die personen verdeeld;

dat toch in het eerste geval het briefje, hetwelk het verschil heeft te weeg gebragt, aan dezen de meerderheid zou hebben verschaft, welke hij anders niet zou gehad hebben; en dat in het tweede geval het briefje, dat het verschil heeft te weeg gebragt, kan begrepen geweest zijn in de 84 geldig verklaarde briefjes, en het dan, onverschillig welken der twee namen het inhield, de gelijkheid van stemmen heeft veroorzaakt, welke anders niet zou bestaan hebben;

Gezien artt. 66 en 70 der kieswet en artt. 35 en 37 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 28

Augustus II., het daartegen ingesteld beroep van den Gemeenteraad van Gramsbergen ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 21 November 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

30. van den 30 November II., n°. 18, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Opsterland en Ooststellingwerf over de woonplaats van D. S. de Lang bij zijne opneming in het krankzinnigen-gesticht te Franeker op 10 Mei 1872* (zie het verslag over deze zaak op blz. 366—368).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil tusschen de gemeenten Opsterland en Ooststellingwerf over de woonplaats van D. S. de Lang op het tijdstip, dat magtiging werd verleend tot zijne opneming in het krankzinnigengesticht te Franeker;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 12 November 1873, n°. 53;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 24 November 1873, n°. 266, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat de behoeftige, die op 7 April 1872 woonplaats had te Appelscha, gemeente Ooststellingwerf, op dien dag de gemeente heeft verlaten en zich naar Gorredijk, gemeente Opsterland, heeft begeven;

dat hij aldaar in dienst is getreden als werkman bij de gebroeders Tasma, vuurwerkmakers, en bij een van deze inwoonde;

dat hij op 27 April die dienst, en tevens de gemeente heeft verlaten, en, na een paar dagen zwervens, te Heerenveen, bij zijnen vollen neef Luitje Hendriks de Lang, is aangekomen;

dat, op last van den Officier van Justitie, de heer Hessel, Medicinæ Doctor, is geroepen, om den gezondheids-toestand van den behoeftige te onderzoeken, en deze dan ook al spoedig daarop, krachtens magtiging van den President der Arrondissements-Regtbank te Heerenveen, naar het krankzinnigengesticht te Franeker is overgebracht, en aldaar opgenomen

dat de gemeentebesturen van Ooststellingwerf en Opsterland ontkennen tot de betaling der verplegingskosten gehouden te zijn;

dat door Jan Klazes Zuidersma, Ruivert Klazes Hofstra, Renze Bruins Bruinsma, Lammert Karsten Bruinsma en Brugt Jans Veenstra, allen personen, die den behoefte kort vóór of bij zijn vertrek uit Appelscha spraken, is verklaard, dat hij op dat tijdstip was in het bezit zijner verstandelijke vermogens;

dat tegen al die verklaringen niet afdoet de op zich zelve staande verklaring van de gebroeders Tasma, dat de verstandelijke vermogens van de Lang reeds bij zijne aankomst te Gorredijk van dien aard waren, dat hij niet geacht kan worden met zelfstandig oordeel te hebben gehandeld;

dat dus mag worden aangenomen, dat hij, Appelscha verlatende en zich te Gorredijk vestigende, door aldaar bij de gebroeders Tasma in dienst te treden, met volle bewustzijn zijne woonplaats heeft veranderd, en die in de gemeente Opsterland gevestigd;

dat zijne niet-inschrijving in de bevolkingsregisters aldaar niet als bewijs daartegen kan worden aangevoerd; dat toch het aanhouden dier registers slechts een maatregel is van publieke orde, maar niet beslist over de vraag omtrent woonplaats;

dat, volgens de verklaring der gebroeders Tasma, toen hij op 27 April de dienst verliet, reeds duidelijke blijken van krankzinnigheid bij hem waren waargenomen, blijkbaar uit zijne afgetrokken en stille houding, uit zijne gejaagdheid en uit het gezegde, dat hij voort moest en niet blijven kon, uit de omstandigheid, dat hij dan ook tot tweemaal toe reeds beproefd had zich te verdrinken;

dat hij dan ook, toen hij na een paar dagen zwervens te Heerenveen aankwam, blijkens de verklaringen van Roel Sjeerd Bakker en van Luitje Hendriks de Lang, duidelijk blijk gaf van krankzinnigheid, die al spoedig zijne opzending naar Franeker noodzakelijk maakte;

dat hij dus niet kan gezegd worden met kennis oes ondersheids te hebben gehandeld, toen hij op 27 April de gemeente Opsterland en de dienst bij de gebroeders Tasma verliet, en dus niet het voornemen kan hebben gekoesterd om van woonplaats te veranderen;

Gezien de wet van 28 Junij 1864 (*Staatsblad* n°. 100), zoo als zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat Dirk Siegers de Lang op het oogenblik, dat magtiging werd gevraagd tot zijne opneming in het krankzinnigengesticht te Franeker, woonplaats had te Gorredijk, gemeente Opsterland.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 30 November 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

40. van den 30 November 11., n°. 19, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Aloïsius Gerardus Beusink* (zie het verslag over deze zaak op blz. 378—380).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het geschil tusschen de gemeenten 's Hertogenbosch en Gendringen over de woonplaats van den krankzinnige A. G. Beusink op het tijdstip, dat magtiging werd verleend tot zijne plaatsing in het krankzinnigengesticht te Zutphen in November 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 November 1873, n°. 56;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24 November 1873, n°. 267, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Aloïsius Gerardus Beusink, geboren te Gendringen 16 Februarij 1849, op het tijdstip zijner meerderjarigheid, 16 Februarij 1872, krachtens de bepaling van art. 79 van het Burgerlijk Wetboek, woonplaats had te Gendringen, waar hij bij den landbouwer W. Mey in dienst was en inwoonde;

dat hij echter die woonplaats verloor, toen hij op 9 April die dienst, en tevens die gemeente verliet, eenigen tijd in Pruisen geweest is, korten tijd bij zijnen gewezen voogd te Wisch vertoefde, en op 2 Julij, uit eigen beweging en zonder te zijn opgeroepen, naar 's Hertogenbosch terugkeerde, om bij zijn korps, waarvan hij met groot verlof afwezig was, weder in dienst te treden; dat hij toen derhalve in die gemeente woonplaats verkreeg;

dat hij, na op 29 September te zijn gepasporteerd, zich niet langer in die gemeente wilde blijven vestigen, maar haar op 3 October verliet; dat hij, tijdens hij dat voornemen opvatte en volvoerde, zijne verstandelijke vermogens bezat, en dus zijne woonplaats ophield in die gemeente gevestigd te zijn door het feit van zijn vertrek en zijn bepaald voornemen om zich elders te vestigen;

dat hij, na enkele dagen rondzwerfens, op 6 October in Arnhem door de politie is aangehouden, en door hare zorg is overgebracht naar Gendringen; dat hij, aldaar aangekomen, door het Gemeentebestuur onmiddellijk, uit hoofde van politiezorg, is besteed geworden, daar zich bij hem kenteekenen van krankzinnigheid voordeden, die, spoedig toenemende, alras zijne plaatsing in het krankzinnigengesticht te Zutphen noodzakelijk maakten;

dat hij dus niet kan gezegd worden met volle bewustzijn het voornemen te hebben opgevat en volvoerd om zich te Gendringen te vestigen, en derhalve, na zijn vertrek uit 's Hertogenbosch, geene nieuwe woonplaats heeft verkregen;

dat derhalve de woonplaats van dezen behoeftige op het tijdstip, dat magtiging werd verleend tot zijne opnemng in een krankzinnigengesticht, niet is aan te wijzen;

Gezien de wet van 23 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), zoo als zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan :

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar en verpleging van Aloïsius Gerardus Beusink in het krankzinnigengesticht te Zutphen zullen worden voldaan uit de fondsen van het Rijk, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling

voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 30 November 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandschetsaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde :

II. *het beroep van het Veenraadschap van het Geldersche en Stichtsche Veenendaal van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij dat Veenraadschap belast wordt met het onderhoud van het te Geldersch Veenendaal gelegen boven- en beneden-eindsche pad en de zich daarin bevindende bruggen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Het Gemeentebestuur van Ede, provincie Gelderland, heeft opgemaakt den legger B der wegen in die gemeente en die op den 18 November 1872 ter inzage van belanghebbenden nedergelegd. Op dien legger kwam voor, als openbare weg, het zoogenaamde Boven- en Benedeneindsche pad en als onderhoudspligtige daarvan het Veenraadschap der Geldersehe en Stichtsche veenen, te Veenendaal, uitmakende het bestuur over den polder of het Waterschap van Veenendaal, gelegen in de provinciën Gelderland en Utrecht, zijn beheer uitoefenende ingevolge reglement van regering in dato 24 Julij 1751.

Den 17 Januarij jl. heeft dat Bestuur tegen die plaatsing bij het Gemeentebestuur van Ede schriftelijk bezwaren ingediend, op grond, dat het Bestuur dat pad nimmer heeft onderhouden; dat het altijd onderhouden is door eigenaren, wier eigendommen aan het pad grenzen; dat zelfs een gedeelte van het pad, ter lengte van ruim 500 meters, door de gemeente bestraat is en onderhouden wordt; dat de bruggen in het pad worden gemaakt en onderhouden door de eigenaars der gronden, die langs de slooten gelegen zijn.

Het Gemeentebestuur heeft op den 15 Februarij daaraanvolgende schriftelijk tegen die bezwaren aangevoerd: dat het onderhoud van het bedoelde pad met de daarin gelegen bruggen, met uitzondering van de brug n°. 279, sedert eeuwen een last van den polder en het genoemde Veenraadschap is geweest; dat wel het Polderbestuur, ingevolge art. 22 van het voormelde reglement, het onderhoud van het pad en van de bruggen heeft doen uitvoeren door de eigenaars van gronden, gelegen langs het pad en langs de watergangen of slooten; maar dat daardoor de onderhoudspligt, die volgens den aard van het pad op den polder berustte, niet is opgeheven; dat de bedoelde bestrating ter lengte van ruim 500 meters door de gemeente is geschied met stilstwijgende goedkeuring van Veenraden om het pad beter aan zijne bestemming als

voetpad te doen beantwoorden; dat die handeling van het Gemeentebestuur was onverplicht en slechts te beschouwen is als eene tegemoetkoming, waardoor de bestaande onderhoudspligt ten laste van den polder niet is veranderd.

Het Bestuur antwoordde daarop den 5 Maart jl.: dat in art. 22 gelezen wordt, dat men zal hebben te behoeten, die in hun onderhoudspligt te kort schieten; dat daarmede niet werd bedoeld de polder, maar wel de eigenaars van gronden, hiervoor aangeduid; dat Veenraden enkel de schouw voerden over de wegen en bruggen; dat door dit schouw voeren geen onderhoudspligt ten laste van den polder is kunnen ontstaan; dat de aard van het pad, op dit oogenblik althans, zoo is, dat het pad moet beschouwd worden als een gemeenteweg; dat de bestrating, hiervoor vermeld, door en ten koste van de gemeente gemaakt, aanduidt, dat men het pad als openbare straat beschouwde; dat het pad met de bruggen moet zijn in onderhoud bij de gemeente, of, indien er wettelijke verpligting bestaat, moet blijven rusten op de landen, aan gemelden weg en slooten gelegen.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben bij besluit van 24 Junij jl. den legger vastgesteld, maar op de bezwaren van het Veenraads-bestuur geen regt gedaan, omdat het zijne bezwaren had ingediend op ongezegeld papier.

Het Veenraadschap is van dit besluit op den 9 Augustus jl. bij den Koning gekomen in beroep. In het adres wordt, na mededeeling der feiten, hierboven vermeld, gezegd, dat het Veenraadschap meende gerechtigd te zijn bezwaren in te dienen op ongezegeld papier, op grond der missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 November 1850, n°. 165; dat, indien het geweten had, dat Gedeputeerde Staten zouden hebben geëischt, dat de bezwaren op gezegeld papier werden geschreven, men gewis daaraan zou hebben voldaan; dat dus, zoo er verzuim mogt hebben plaats gehad, dit zou zijn geschied buiten schuld; maar dat bovendien krachtens voormelde decisie het gebruik maken van ongezegeld papier vrijstond.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres ter fine van consideratiën en advies werd gesteld, hebben op den 26 Augustus berigt, dat, naar hun oordeel, het belang, dat de adressant heeft bij het niet-voorkomen als onderhoudspligtige op den legger, niet kan beschouwd worden als een algemeen belang, voortvloeiende uit de wederzijdsche betrekkingen tusschen het Veenraadschap en Gedeputeerde Staten, bedoeld bij de missive van 11 November 1850, maar veeleer als een belang, waaromtrent het Veenraadschap met iederen particulier gelijkstaat.

Onder de stukken is voorhanden eene missive van den Minister van Finantiën van 26 September jl., gerigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Daarin wordt gezegd, dat, naar zijne meening, het adres van het Veenraadschap aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, geene andere strekking hebbende dan om, afgescheiden van gunst of voorregt of individueel belang, de aan dat Veenraadschap toevertrouwde algemeene belangen van het Collegie voor te staan, uit de wederzijdsche betrekkingen dier staatsmagten of autoriteiten voortvloeit en mitsdien, in overeenstemming met hetgeen bij de decisieën van zijne toenmalige ambtsvoorgangers van den 8 November 1850, n°. 64, en van den 6 November 1866, n°. 11, werd opgemerkt, kan geacht worden te behooren tot de stukken, welke, ingevolge art. 27, litt. a, n°. 3, der wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47), van het regt van zegel zijn vrijgesteld.

Aan deze Afdeeling zijn door het Polderbestuur, ten betooge, dat de onderhoudspligt nimmer op den polder heeft gerust, ingezonden 26 schouwcedullen en publicatiën, mitsgaders cedullen van repartitie van kosten, waaruit, volgens het Bestuur, moet blijken, dat het onderhoud altijd heeft gerust op de aangrenzende landerijen. Die cedullen en stukken beginnen met het jaar 1684 en loopen tot 1867.

Door het Gemeentebestuur van Ede is eene memorie bij de Afdeeling ingediend, waarin beweerd wordt, dat het beroep van het Polderbestuur niet-ontvankelijk moet worden verklaard, omdat het besluit van Gedeputeerde Staten in dato 24 Junij jl. in een administratief-regterlijken zin geen beslissing is op bezwaarschriften, gegeven

als bedoeld bij de artt. 11 en 13 van het provinciaal reglement op de wegen enz.; want de bezwaren van Veenraden zijn eenvoudig ter zijde gelegd; zoodat het Polderbestuur moet geacht worden zich, zonder voorafgaande wettige reclame bij het Gemeentebestuur en bij Gedeputeerde Staten, direct te hebben gewend tot den Koning, en dus is niet-ontvankelijk in zijn hooger beroep overeenkomstig 's Konings beslissing van 27 September 1870 (*Staatsblad* n°. 166); en dat, al hadden de bezwaren kunnen zijn ingediend op ongezegeld papier, door de beslissing van Gedeputeerde Staten wel in strijd kan zijn gehandeld met de wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) op het regt van zegel, maar daaruit enkel zou volgen, dat het besluit zou moeten worden vernietigd, als in strijd met de wet genomen, krachtens art. 166 der provinciale wet; doch dat dergelijke vernietiging hier niet is gevraagd en ook niet in overweging kan komen bij de Afdeeling voor de geschillen van bestuur; dat hier wel degelijk de bezwaarschriften op gezegeld papier moesten zijn geschreven; dat toch art. 27 der gezegde zegelwet van het zegel vrijstelt de minuten van acten, besluiten en beschikkingen van openbare besturen en instellingen betrekkelijk zaken van orde en beheer, welke aan geene regten van registratie onderhevig zijn; dat de bezwaarschriften van het Polderbestuur niet betreffen zaken van orde en beheer, maar enkel particulieren last van onderhoud; dat met zaken van orde en beheer bedoeld worden publiekrechtelijke handelingen van het Collegie, dat als zoodanig optreedt in het algemeen belang van den polder; dat echter ten aanzien van verplichtingen, gelijk hier, tot onderhoud van werken in den polder, de polder als zedelijk ligchaam gelijkstaat met een privaat persoon, die evenzeer onderhoudplichtig kan worden verklaard en dan zijne bezwaren daartegen op gezegeld papier heeft in te dienen; dat het Polderbestuur in dat geval niet optreedt om het algemeen belang voor te staan, uit de wederzijdsche betrekking van staatsmagten of autoriteiten voortvloeiende, als bedoeld in de voormelde missive van den Minister van Finantiën.

In die memorie wordt ook nog een beroep gedaan op de Koninklijke besluiten van 6 Maart 1868 en van 2 Maart 1866, te vinden bij BELINFANTE, *Raad van State*, Deel VIII, bladz. 188, en Deel VI, bladz. 112.

Dit geschil van bestuur is krachtens magtiging des Konings den 23 October 11. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt, en daaromtrent zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

Een der belanghebbenden, voor het Veenraadschap optredende, staaft nog kortelijk het ingesteld beroep door eenige nadere gronden.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van H. J. Terlingen, te Utrecht, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot het oprigten eener kuiperij in het perceel wijk H, n°. 539.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Op den 3 September 1873 is door den Inspecteur over de bouwpolitie in de gemeente Utrecht een verhoor *de commodo*

et incommodo gehouden, naar aanleiding van een verzoek van H. J. Terlingen om vergunning tot het uitoefenen eener kuiperij in het perceel Voorstraat wijk H, n°. 539. Er verschenen in persoon of bij gemagtigde vier belanghebbenden, waarvan één, bewoner van het gedeelte van het genoemde perceel zelf, verklaarde geen bezwaar te hebben; de drie anderen daarentegen, eigenaars en bewoners van aangrenzende perceelen, bezwaren inbragten, daar zij vreesden vermeerdering van brandgevaar en hinder van rook en geraas. Namens eene dier personen, de weduwe Snelleman, werd bovendien eene notariële acte vertoond, houdende eene overeenkomst, in 1868 aangegaan tusschen genoemde weduwe, als eigenares van het perceel H 536, en J. A. Rijnhout, destijds eigenaar van het hierboven genoemde perceel n°. 539, waarbij het achterste gedeelte van dit perceel is belast met de erfdiensbaarheid, dat daarin noch de toenmalige eigenaar, noch de opvolgende eigenaars of bewoners eener smederij of eenige andere zaak, die rook, stank, gedruisch of eenige hindernis veroorzaakt, zouden daaraanstellen, uitoefenen of doen uitoefenen.

Lettende op de ingebragte bezwaren en ook overwegende, dat uit de vestiging der gezegde erfdiensbaarheid blijkt, dat de bewoners van belendende perceelen het ernstig meenen met hunne bezwaren, hebben Burgemeester en Wethouders van Utrecht, bij besluit van 4 September, aan den adressant te kennen gegeven, dat zijn verzoek voor geene gunstige beschikking vatbaar geacht werd.

Van dit besluit is H. J. Terlingen bij adres van 27 September in beroep gekomen bij Zijne Majesteit den Koning, met overlegging van de ontvangen beschikking, van een uittreksel uit de kadastrale kaart en uittreksels uit den perceelsgewijze kadastralen legger der gemeente Utrecht. Hij acht het onbegrijpelijk, hoe men eenige waarde heeft kunnen toekennen aan de bewering, dat er voor de belendenden meer brandgevaar zou ontstaan; want de kuiperij zal worden uitgeoefend in een niet ruim, geheel van steen opgetrokken gebouw, van alle zijden van de belendende gebouwen afgescheiden. Evenzeer acht hij het onbegrijpelijk, hoe men den hinder van rook als bezwaar heeft kunnen aannemen, daar de rook zal worden opgevangen in een hoog genoeg opgetrokken schoorsteen, zoo als men maar zal gelasten. De ware reden der weigering is dan ook naar zijn oordeel de vrees, vooral van eene der belendenden, de weduwe Snelleman, voor het geraas. Hieromtrent voert hij echter aan, dat het geen kuiperij is, zoo als men er een aantal vindt te Rotterdam en te Amsterdam, maar eene werkplaats, hoogstens groot genoeg om met een knecht en een jongen bewerkt te worden.

Het bestaan eener erfdiensbaarheid meent adressant, op grond van art. 10 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), dat van geen invloed mogt zijn op het al of niet inwilligen van zijn verzoek.

Burgemeester en Wethouders van Utrecht, op dit adres gehoord, hebben bij schrijven van 2 October te kennen gegeven, dat zij het verzoek hebben afgewezen omdat gebleken was, dat de belendenden tegen de vestiging der kuiperij overwegende bezwaren hadden, die nog versterkt werden door de vestiging der erfdiensbaarheid. Ofschoon deze, zeggen Burgemeester en Wethouders, eene zaak van burgerlijk regt betreft, die eventueel door den regter zou moeten worden beslist, hebben wij ook daarop onze aandacht gevestigd.

Op dezelfde gronden, die hen tot de afwijzende beschikking geleid hebben, zijn zij nog van meening, dat de inwilliging van het verzoek niet wenschelijk te achten is.

Gedeputeerde Staten van Utrecht adviseren bij hun berigt van 18 October insgelijks tot afwijzing van het verzoek. Met Burgemeester en Wethouders zijn zij van oordeel, dat het niet wenschelijk is tegen het bepaald gevoelen der bewoners van de aangrenzende huizen eene dusdanige zaak toe te staan, terwijl zij vermeenen, dat niet geheel en al buiten aanmerking mag blijven het bestaan der in 1868 aangegane overeenkomst.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van 3 November jl., n. 244, 12de Afdeeling.

Sedert zijn bij de Afdeeling twee memoriën ingekomen. De eene is van de wed. Snelleman. Daarin wordt gezegd, dat van de werkzaamheden, aan de kuiperij verbonden ieder oogenblik brand te vreezen; is dat het kuipen van groote en kleine vaten en tonnen en het aanslaan van ijzeren banden een onuitstaanbaar gedruisch veroorzaakt; dat de kuiperij een hoogst onaangenamen, stinkenden walm verspreidt, die, in haar tuin en achterkamers indringende, het verblijf aldaar in vele gevallen en op vele dagen onmogelijk zal maken; dat zij, behalve op deze bezwaren, door Burgemeester en Wethouders van Utrecht van genoegzame beteekenis geacht om deze gevraagde vergunning te weigeren, zich nog beroept op de hierboven reeds vermelde overeenkomst. Van die overeenkomst wordt vervolgens de inhoud woordelijk opgegeven. Uit die opgave blijkt, dat bij de overeenkomst, behalve het hierboven reeds vermelde, bepaald is, dat eene destijds in het achterste gedeelte van het perceel H, 539, bestaande smederij vóór 1 Mei 1868 zou worden weggeruimd; dat bij de vermelding van gedruisch veroorzakende zaak gevoegd is, dat daarmede in het bijzonder bedoeld wordt eene koperslagerij of zoodanige andere zaak, waarvan de uitoefening een doorgaand gedruisch te weeg brengt of doet hooren; dat de eigenaar van het perceel voor het aangaan der verbindtenis heeft ontvangen *f* 75; dat op de notariële acte vermeld is, dat zij op 10 Maart 1868 in de openbare registers ten kantore van de hypothecken te Utrecht is overgeschreven. Voorts wordt nog in de memorie vermeld, dat de curators in het faillissement van den vorigen eigenaar van het perceel no. 539 dit zakelijk regt hebben erkend en aan de koopers van dat perceel den last hebben opgelegd zich daarnaar te gedragen; dat dus geene onwetendheid van den koper kan worden beweerd.

De andere memorie is van een der andere belendenden H. H. van der Karst, die te kennen geeft, dat hij wegens brandgevaar, het gedruisch en den rook veel ongerief zal ondervinden, en een gedeelte van zijn perceel niet met dat voordeel zal kunnen verhuren, waarop hij gerekend had; dat het hem bij den aankoop van zijn perceel bekend was, dat in het aangrenzende perceel geene gedruisch, rook of stank te weeg brengende zaak mogt worden uitgeoefend; en dat zijne berekeningen omtrent koopprijs en eventuele huurprijzen daarop gegrond geweest zijn.

Andere stukken zijn niet ingekomen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Negen-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 24 December 1873.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN
OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de leden:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

DE VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 5 dezer, no. 25, houdende beschikking op *het beroep van Burgemeester en Wethouders van Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende vernietiging van het raadsbesluit tot toelating van den heer W. A. H. Gelderman als lid van den Gemeenteraad* (zie het verslag over deze zaak op blz. 404—406).

Het besluit is van den folgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door W. A. H. Gelderman, te Woudrichem, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 4 September 1873, G, n°. 165, waarbij is verklaard, dat hij teregt niet is toegelaten als lid van dien Raad; Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 November 1873, n°. 60;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 29 November 1873, n°. 194, 2de Afdeeling;

Overwegende :

dat de adressant, bij eene herstemming, in Julij 1873 tot lid van den Raad der gemeente Woudrichem is verkozen, en als geloofsbrief om te worden toegelaten heeft ingezonden een afschrift van het proces-verbaal van herstemming;

dat de Gemeenteraad heeft besloten den adressant niet toe te laten, op grond, dat zijn geloofsbrief niet volledig was, dewijl daaraan ontbrak het proces-verbaal van de eerste stemming;

dat Gedeputeerde Staten dit raadsbesluit hebben bekrachtigd;

dat de adressant zich door die beslissing bezwaard acht en beweert, dat de laatste alinea van art. 12 der gemeentewet, sprekende van „dit afschrift,“ uitsluitend zou bedoelen „het afschrift van het proces-verbaal der herstemming;“ dat door laatstgenoemd stuk ook alleen wordt geconstateerd, dat hij gekozen is; dat hij dus teregt alleen dit stuk heeft overgelegd;

dat dit beweren is onaannemelijk en in strijd met de letter en de bedoeling der gemeentewet;

dat de voorlaatste alinea van art. 12 toch het voorschrift inhoudt, dat het Bureau van stemopneming, ingeval van herstemming, den benoemde moet zenden afschrift zoo van het verbaal der eerste stemming als van dat der herstemming; dat dus de uitdrukking: „dit afschrift,“ in de laatste alinea voorkomende, kennelijk beteekent *de overgelegde copy van beide stukken*, en niet alléén slaat op het proces-verbaal der herstemming, maar zeer zeker ook op dat der eerste stemming;

dat de wetgever ook geene andere bedoeling kan gehad hebben, daar de beslissing over de toelating zich op beide stukken moet gronden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven de bestreden uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 4 September 1873, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 December 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 5 dezer, no. 26, houdende beschikking op *het beroep van den Gemeenteraad van Dussen en van G. Verhoeven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij vernietigd is het besluit van dien Raad tot toelating van gemelden heer als raadslid* (zie het verslag over deze zaak op blz. 375—378).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS; KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Dussen en door G. Verhoeven tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 28 Augustus/4 September 1873, G, n°. 198, waarbij is vernietigd de beschikking van den Gemeenteraad tot toelating van G. Verhoeven als Raadslid;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 November 1873, n°. 61;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 29 November 1873, n°. 195, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat bij de op 15 Julij ll. plaats gehad hebbende verkiezing van twee leden van den Gemeenteraad van Dussen zijn uitgebragt 116 geldige stemmen, waarvan 66 op J. R. Verschoor, 50 op G. Verhoeven, 57 op L. J. Verberne, 15 op G. van Beek, 1 op L. J. van Berne, Notaris, 1 op Notaris vir Berne en 1 op Notaris van Barne;

dat toen eene herstemming is bevolen tusschen G. Verhoeven en L. J. Verberne, waarvan de uitslag is geweest, dat 78 stemmen zijn uitgebragt op G. Verhoeven, en 53 op L. J. Verberne;

dat de Gemeenteraad daarop in zijne vergadering van 12 Augustus G. Verhoeven als Raadslid heeft toegelaten;

dat Gedeputeerde Staten den 14 Augustus aan den Gemeenteraad kennis hebben gegeven van hun voornemen om ambtshalve omtrent deze beslissing van den Raad uitspraak te doen, en bij besluit, gedagteekend 28 Augustus/4 September, het raadsbesluit hebben vernietigd, op grond, dat L. J. Verberne, Notaris te Dussen, bij de op 15 Julij plaats gehad hebbende stemming de volstrekte meerderheid van stemmen op zich vereenigd had, en dat derhalve ten onregte eene herstemming was bevolen;

dat appellanten van Ons de handhaving van het genoemde raadsbesluit hebben gevraagd, op grond, dat Gedeputeerde Staten hunne beslissing niet binnen den bij art. 35, derde lid, van de gemeentewet gestelden termijn ter kennis van belanghebbenden hebben gebragt, zoodat die beslissing als niet gegeven zou moeten worden beschouwd; en dat de drie stemmen, uitgebragt op vir Berne, van Berne en van Barne, als den naam niet juist uitdrukkende, niet aan Verberne mogten worden toegekend;

dat zeker de beslissing van Gedeputeerde Staten eerst ter kennis van belanghebbenden kan gekomen zijn na verloop van den termijn van veertien dagen, in het derde lid van art. 35 gesteld;

dat echter geene nietigheid tegen het overschrijden van dien termijn is bedreigd, en dat die termijn veeleer moet beschouwd worden als een voorschrift om zooveel mogelijk het geven van beslissingen te bespoedigen, even als de termijn, gesteld bij art. 201 der gemeentewet;

dat, volgens het bepaalde bij art. 38 der gemeentewet, een nieuw benoemd lid van den Raad zijne betrekking niet kan aanvaarden, zoolang de termijn, bedoeld bij het tweede lid van art. 35, niet is verlopen, zonder dat Gedeputeerde Staten hun voornemen hebben te kennen gegeven om ambtshalve omtrent de beslissing van den Raad uitspraak te doen;

dat alzoo die termijn is fataal, omdat, na verloop daarvan, de beslissing van den Raad voor geene vernietiging meer vatbaar is;

dat, wanneer Gedeputeerde Staten de zaak aan zich hebben getrokken, een nieuw

benoemd lid niet kan worden toegelaten, zoolang door Gedeputeerde Staten de toelating niet is bevolen, maar daarbij niet is gezegd: „of de bij art. 35, derde zinsnede, bepaalde tijd niet verstreken is“;

dat de beslissingen van Gedeputeerde Staten bij gezegd art. 38 in dit opzigt gelijk worden gesteld met beslissingen, door Ons te nemen, waarvoor geen termijn hoegenaamd is gesteld; en dat, indien de wetgever nietigheid zou hebben willen hechten aan de uitspraak van Gedeputeerde Staten, na den voorgeschreven termijn genomen en ter kennis van den Raad gebragt, hij evenzeer gewag zou hebben gemaakt van het verstrijken van den tijd, bepaald bij art. 35, derde zinsnede, als hij dit heeft gedaan van den tijd, bedoeld bij de tweede zinsnede van dat artikel;

dat een termijn van veertien dagen ook in vele gevallen te kort zou zijn, om de zaak behoorlijk te onderzoeken en eene juiste beslissing te geven;

dat in dit geval de beslissing van belanghebbenden is medegedeeld drie-en-twintig dagen na de kennisgeving van het raadsbesluit, dus slechts één dag later dan geoorloofd was, wanneer men de twee termijnen bij elkander rekent;

dat niet is gebleken, dat iemands belangen door de genoemde kleine onregelmatigheid zouden zijn gekrenkt; en dat hier geen sprake is van zoodanige grove nalatigheid, dat daardoor het doel, bij het stellen van dien termijn beoogd, is voorbijgezien;

dat de beslissing op zich zelve juist is, daar de bijvoeging van het woord „Notaris“ op de drie stembriefjes, waarop de geslachtsnaam niet juist was ingevuld, allen twijfel omtrent den persoon, door de kiezers bedoeld, opheft;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bovengenoemd besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 28 Augustus/4 September 1873, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 December 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HECKEREN VAN KELL.

3°. van den 8 dezer, n°. 18, houdende beschikking op het beroep van *P. van der Heyden, Ontvanger der gemeente Eindhoven, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant betreffende de rekening der gemeente over 1871* (zie het verslag over deze zaak op blz. 351—359).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDER-
LANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN
LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Petrus van der Heyden Az., Gemeente-Ontvanger van Eindhoven, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Junij 1873, G, n°. 128, betreffende de rekening dier gemeente over 1871;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 November 1873, n°. 50;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 3 December 1873, n°. 215, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat, op last van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, ter wegneming der onregelmatigheden, welke in de gemeente-comptabiliteit te Eindhoven ontstaan waren door de gedurende de jaren 1854—1863 afzonderlijk gehoudene rekeningen over het beheer der Bank van leening en over het Kanaal, het resultaat dier beide afzonderlijke rekeningen in de gemeente-rekening over 1869 is opgenomen;

dat Gedeputeerde Staten, bij het definitief vaststellen dier gemeente-rekening van Eindhoven over 1869, bij hun besluit van 30 Maart 1871, onder anderen, den Ontvanger Petrus van der Heyden Az. hebben bezwaard met eene som van f 537.48⁵; doch dat, op het daartegen door dien Ontvanger destijds bij Ons ingesteld beroep, door Ons bij besluit van 28 Januarij 1872, n°. 3, is beslist, dat, vermits die gemelde som voortsproot uit sommige betwiste posten uit de gemeente-rekeningen van 1859, 1860 en 1863, en vermits op de afgesloten rekeningen over de genoemde jaren niet kan worden teruggekomen, omdat de besluiten van Gedeputeerde Staten, waarbij de ontvangsten en uitgaven over die jaren definitief zijn vastgesteld, den Ontvanger strekken tot décharge, — nu bij de rekening over 1869 die som van f 537.48⁵ niet meer ten laste des Ontvangers kan worden gebragt;

dat Gedeputeerde Staten, na Onze gezegde eindbeslissing, bij de vaststelling der gemeente-rekening van Eindhoven over 1869 bij hun besluit van 23 Februarij 1872 hebben bepaald: dat de Ontvanger niet volledig kan worden ontlast ter zake van eenen door hem in ontvang gebragten post van f 3880, omdat dit cijfer niet door behoorlijke bewijzen was gestaafd; en voorts bij hun besluit van 26 Junij 1873, waarbij zij de gemeente-rekening over 1871 vaststelden, hebben geoordeeld, dat die in ontvang gestelde som, voortspruitende uit de rekeningen der voormalige Bank van leening, f 500 hooger had moeten zijn, terwijl daarenboven f 37.48⁵ wegens renten, door de Bank van leening gekweten, verzuimd is in de gemeente-rekening over 1869 te verantwoorden;

dat de som van f 537.48⁵, welke alzo bij het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Junij 1873 wederom ten laste des Ontvangers wordt gebragt, betreft geheel en bepaaldelijk hetzelfde onderwerp van geschil, dat reeds bij Ons besluit van 28 Januarij 1872 was beslist, en waaromtrent was uitgemaakt, dat die som niet meer ten laste des Ontvangers kon worden gebragt;

dat Gedeputeerde Staten alzo ten onregte, niettegenstaande Onze evengenoemde eindbeslissing, bij de behandeling der gemeente-rekening van Eindhoven over 1871 zijn teruggekomen op een onderwerp, waaromtrent reeds bij de behandeling der gemeente-rekening van twee jaren te voren uitdrukkelijk door Ons eene beslissing in tegenovergestelden zin was genomen;

Gezien art. 227 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Junij 1873, G, no. 128, te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 8 December 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 10 dezer, n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van C. van Veen, te Wageningen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende afwijzing van zijn verzoek om te mogen bouwen binnen den afstand van 50 meters van de algemeene begraafplaats te Wageningen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 423, 424).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door C. van Veen, landbouwer te Wageningen, ingesteld beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland dd. 15 Julij 1873, n°. 64, waarbij is afgewezen zijn verzoek tot het bouwen van eene woning op slechts 27 à 28 meters afstand van de heg der algemeene begraafplaats in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 November 1873, n°. 67;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4 December 1873, n°. 204, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij het gevraagd verlof aan den belanghebbende is geweigerd, genomen is op 15 Julij ll.;

dat de belanghebbende bij Ons daartegen in beroep is gekomen bij adres van 15 September ll.;

dat het slot van art. 16, derde lid, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) tegen een besluit, als hier door Gedeputeerde Staten genomen werd, hooger beroep op Ons toelaat binnen ééne maand na hunne uitspraak, en die termijn reeds lang was verstreken bij de indiening van het tot Ons gerigt adres;

Gelet op laatstgemeld artikel der evengenoemde wet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

den adressant te verklaren niet-ontvankelijk in zijn bij Ons ingesteld hooger beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit be-

sluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 10 December 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

50. van den 10 dezer, n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van W. C. Imandt, Hoofd-Onderwijzer aan de openbare lagere school te Hengstdijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij hij, met verlies van bezoldiging, gedurende drie weken is geschorst* (zie het verslag over deze zaak op blz. 396—402).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van W. C. Imandt, Hoofd-Onderwijzer aan de openbare lagere school te Hengstdijk, daarbij in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22 Augustus 1873, n°. 37, waarbij hij, met verlies van bezoldiging, gedurende drie weken is geschorst;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 November 1873, n°. 59;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 5 December 1873, n°. 198, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Schoolopziener in het zesde district van Zeeland, in overleg met den Inspecteur van het Lager Onderwijs in die provincie, aan Burgemeester en Wethouders van Hengstdijk heeft voorgesteld den Hoofd-Onderwijzer W. C. Imandt voor den tijd van drie weken te schorsen in de uitoefening zijner betrekking, op grond, dat gemelde Hoofd-Onderwijzer zich jegens hem verregaande beleedigende uitdrukkingen had veroorloofd en ook jegens den Provinciaalen Inspecteur zich op eenen hoogst ongepasten toon had uitgelaten;

dat Burgemeester en Wethouders, na den Hoofd-Onderwijzer te hebben gehoord, geweigerd hebben aan dat voorstel gevolg te geven;

dat daarop de Schoolopziener zich met hetzelfde voorstel heeft gewend tot Gedeputeerde Staten van Zeeland, die, na den Inspecteur te hebben gehoord en na alsnog bij Burgemeester en Wethouders van Hengstdijk te vergeefs op het nemen van een besluit tot schorsing te hebben aangedrongen, in hunne vergadering van 22 Augustus ll., hebben besloten den Hoofd-Onderwijzer voornoemd voor den tijd van drie weken, ingaande met 1 September, te schorsen, met geheel verlies van bezoldiging gedurende dien tijd;

dat de Hoofd-Onderwijzer bij adres van 27 Augustus van dat besluit bij Ons in

beroep is gekomen; dat de hem door het Schooltoezigt ten laste gelegde uitdrukkingen gedeeltelijk door hem worden erkend, doch dat hij meent zich tegen geen enkel artikel der wet op het lager onderwijs vergrepen te hebben;

dat niet alleen uit het verslag, door den Inspecteur aan Gedeputeerde Staten uitgebragt, maar ook uit de opgaven van den Onderwijzer zelven duidelijk blijkt, dat hij door zijne woorden en houding bij het bezoek, op 9 April 1873 door den Inspecteur en den Schoolopziener in zijne school afgelegd, den eerbied heeft uit het oog verloren, dien hij schuldig is aan degenen, die volgens de wet geroepen zijn toezigt over hem uit te oefenen, en dat hij wegens deze onbetamelijke handelwijze behoort gestraft te worden;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22 Augustus 11., n°. 37, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 10 December 1873.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

6°. van den 11 dezer, n°. 2, houdende beschikking op *het beroep van A. Olieslagers, te Alphen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij gehandhaafd is de beslissing van den Raad der gemeente Alphen en Riel tot zijne niet-toelating als raadslid* (zie het verslag over deze zaak op blz. 424, 425).

Het besluit is van den volgende inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van Arnoldus Olieslagers, landbouwer te Alphen, in Noordbrabant, van een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie van 12 September 1873, G, n°. 153, waarbij gehandhaafd is het besluit van den Gemeenteraad van Alphen en Riel tot zijne niet-toelating als lid van dien Raad;

Den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 November 1873, n°. 72;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 December 1873, n°. 203, 2de Afdeling;

Overwegende:

dat op 15 Julij 11. in de gemeente Alphen en Riel eene stemming heeft plaats gehad voor twee leden van den Raad dier gemeente; dat bij de eerste stemming met volstrekte meerderheid van stemmen is verkozen Arnoldus Olieslagers, terwijl voor de tweede plaats eene herstemming moest geschieden; en dat bij die herstemming, welke op 29

Julij is gehouden, de meerderheid is verkregen door Peter Remeysen, zijnde een zwager van A. Olieslagers ;

dat daarop door den Raad der gemeente op 29 Augustus ll. tot toelating van P. Remeysen, als oudste in jaren, en tot niet-toelating van A. Olieslagers besloten is, op grond, dat benoemingen, bij eene eerste stemming en bij herstemming, die slechts eene aanvulling der eerste stemming is, gedaan, als gelijktijdig geschied moeten worden beschouwd; en dat dus ten deze van de beide gelijktijdig gekozene zwagers, volgens art. 22 der gemeentewet, de oudste voor den benoemde moet worden gehouden;

dat, op het door den niet-toegelatene daartegen bij Gedeputeerde Staten schriftelijk ingediend bezwaar, de beslissing van den Gemeenteraad door dat Collegie bij zijne uitspraak van 12 September jl. is gehandhaafd, tegen welke uitspraak hij thans bij Ons in beroep is gekomen;

dat art. 22 der gemeentewet bepaalt, dat, wanneer personen, elkander in den verboden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaande, tegelijkertijd zijn gekozen, de oudste in jaren voor den benoemde wordt gehouden;

dat, blijkens de bewoordingen, het voor de toepassing van dit artikel niet de vraag is, of de stemmings, waarbij personen, die elkander in den verboden graad bestaan, zijn verkozen, als één geheel of wel de ééne als aanvulling van de andere moet worden beschouwd, maar alleen of die personen te gelijktijd zijn gekozen;

dat A. Olieslagers op 15 Julij en P. Remeysen op 29 Julij daaraanvolgende is gekozen; en dat dus het geval, in art. 22 bedoeld, niet aanwezig is, en in de latere verkiezing van den ouderen zwager geene reden kan gelegen zijn om den eerstverkozenen jongeren zwager als niet benoemd te beschouwen;

Gezien art. 36 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 September 1873 G, no. 153, en van het daarbij gehandhaafd besluit van den Gemeenteraad van Alphen en Riel, te verklaren, dat A. Olieslagers als lid van dien Raad behoort te worden toegelaten.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 11 December 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, L. D.

7°. van den 14 dezer, n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van J. van Hoff c. s., Ingelanden van den vereenigden polder aan de oostzijde van de Gouwe, ingesteld van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Zuidholland op hun verzoek om vernietiging van een besluit der vergadering van stemgerechtigde Ingelanden van dien polder tot gedeeltelijke opheffing der hoefslagplichtigheid op de Gouwekaden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 333—336).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van J. van Hoff *c. s.*, Ingelanden van den vereenigden polder aan de oostzijde van de Gouwe, van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Zuidholland dd. 5 Mei 1873, n°. 71, op hun verzoek om vernietiging van een besluit der vergadering van stemgerechtigde Ingelanden van dien polder van 31 Mei 1870, tot gedeeltelijke opheffing der hoefslagpligtigheid op de Gouwekaden;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 November 1873, n°. 45;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 8 December 1873, n°. 252, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat, in de vergadering van Ingelanden van den vereenigden polder aan de oostzijde van de Gouwe, gemeente Boskoop, van 31 Mei 1870, is besloten om de hoefslagpligtigheid op de Gouwekaden, met uitzondering der bebouwde perceelen, te doen vervallen, en de in-orde-brenging der kaden en het verder onderhoud voor rekening van den polder te nemen, niettegenstaande door eenige Ingelanden in die vergadering was beweerd, dat de hoefslagpligtigheid ook behoorde te worden opgeheven voor de perceelen, waarop gebouwen staan;

dat in de maand Maart 1873 eenige stemgerechtigde Ingelanden zich wendden tot Gedeputeerde Staten met verzoek om vernietiging van het besluit der vergadering van Ingelanden van 31 Mei 1870, voor zoover de hoefslagpligtigheid behouden is op de landen, gelegen langs de Gouwe, waarop gebouwde eigendommen staan, op grond, dat dit besluit in strijd zou zijn met art. 80 van het algemeen polder-reglement voor Zuidholland (Bijvoegsel tot het *Staatsblad* 1856, n°. 207), en verder op grond, dat door dit besluit de belangen van het eene gedeelte der Ingelanden waren opgeofferd ten behoeve van het andere gedeelte, ten gevolge waarvan art. 91 van het reglement zou zijn toepasselijk;

dat Gedeputeerde Staten, na het Bestuur van den vereenigden polder en dat van Rijnland te hebben gehoord, het verzoek afwezen, op grond, dat het beklagde besluit niet in strijd was met art. 80 van het provinciaal reglement, daar hoefslagpligtigheid, blijkens de artt. 57, 104 en anderen van dat reglement, kan zamengaan met den omslag, volgens kadastrale grootte, hectaresgewijs en ook werkelijk hier zamengaat;

dat ook art. 91 van het algemeen polder-reglement hier niet van toepassing is, daar de belangen van adressanten geenszins zijn benadeeld door het niet-opheffen van hunne hoefslagpligtigheid, aangezien daardoor ten hunnen opzigte alleen de bestaande toestand bleef bevestigd;

dat adressanten, tegen dat besluit bij Ons in beroep gekomen, onder herhaling der vroeger reeds aangevoerde bezwaren, verzoeken vernietiging van het besluit der algemeene vergadering van Ingelanden van 31 Mei 1870, voor zoover betreft de instandhouding der hoefslagpligtigheid voor dat gedeelte der Gouwekaden, waarop gebouwde eigendommen staan;

dat teregt door Gedeputeerde Staten afwijzend is beschikt;

dat toch het besluit van 30 Mei 1870 niet is in strijd met art. 80 van het provinciaal polder-reglement voor Zuidholland, daar, blijkens de artt. 57 en 104 van voormeld reglement, door die bepaling het bestaan van hoefslagpligtigheid niet wordt uitgesloten;

dat evenmin de benadeeling van het ééne deel de Ingelanden ten behoeve van het

andere deel, in den zin en de bedoeling van art. 91 van het provinciaal reglement, hier aanwezig is, aangezien, wat betreft het niet-opheffen der hoefslagplichtigheid ten laste der eigenaars van bebouwde perceelen, daardoor ten hunnen opzigte alleen de bestaande toestand blijft bevestigd, en, wat betreft de verhoogde lasten, die die eigenaars zullen moeten dragen, wegens de gedeeltelijke opheffing, zij te dien opzigte gelijkstaan met andere Ingelanden, wier eigendommen tot dusver niet met hoefslagplichtigheid waren bezwaard;

dat daarenboven de kaden, gelegen in de bebouwde perceelen, in de allereerste plaats voor de bewoners dier perceelen dient tot uitweg uit hunne woning en losplaats, en door die veranderde bestemming de aanleg dier gedeelten kostbaarder wordt dan anders het geval zou behoeven te zijn;

dat bovendien, al mogt uit bedoeld besluit der vergadering van Ingelanden niet ieder hunner een gelijk voordeel genieten, daaruit nog niet zou voortvloeijen, dat art. 91 hier teregt kan worden ingeroepen;

dat toch dat artikel, waarbij aan Gedeputeerde Staten de uitgebreide magt wordt gegeven om besluiten, door de meerderheid van Ingelanden in een wettigen vorm genomen, buiten werking te stellen, blijkbaar op het oog heeft besluiten, waarbij die meerderheid, met misbruikmaking van hare magt, in het oogspringend hare eigen belangen heeft bevoordeeld, met kennelijke krenking van die der minderheid, hetgeen hier het geval niet is;

Gezien artt. 80, 91 en 95 van het provinciaal polder-reglement voor Zuidholland (Bijvoegsel tot het *Staatsblad* 1856, n°. 207);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 5 Mei 1873, n°. 71, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 14 December 1873.

(get.) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(get.) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Catharina Kuypers, huisvrouw van Johannes Metsemakers.*

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, geeft als gemagtigde van de gemeente Buggenum te kennen, dat, blijkens bij hem ontvangen berigt, tusschen de gemeenten Buggenum en Neer schikkingen worden getroffen om deze zaak te beëindigen; doch dat van laatstgemelde gemeente daaromtrent nog antwoord wordt ingewacht. Hij verzoekt uit dien hoofde, dat alsnog voor de behandeling dezer zaak eenig uitstel moge worden verleend.

De VOORZITTER: Dan wordt de behandeling dezer zaak uitgesteld. Aan de orde is:

III. *het beroep van M. S. Frankfort, te Groningen, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders aldaar, waarbij hem geweigerd is de vergunning tot oprigting eener huidenzouterij.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is ingevolge 's Konings magtiging op den 8 November jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant M. S. Frankfort Jr., van beroep koopman in huiden, wonende te Groningen, heeft aan het Gemeentebestuur aldaar het verzoek gerigt tot vergunning om te houden een magazijn van huiden en vellen in de huizing, erf en schuur, gelegen in de Folkingestraat, gemerkt letter F, n°. 239, en vervolgens, bij een nader adres, tot het hebben eener zouterij in de schuur, behoorende bij het voormeld erf. Het eerste verzoek is door het Gemeentebestuur op den 9 Maart jl. van de hand gewezen, op grond, dat het perceel F, n°. 239, staat in een zeer bebouwd en bevolkt deel van de kom der gemeente; dat het oprigten van een magazijn van huiden en vellen nadeelig dreigt te worden voor de openbare gezondheid, door het verontreinigen van lucht en drinkwater, en dat dit nadeel niet schijnt te kunnen vermeden worden door het verleenen eener voorwaardelijke vergunning. Het tweede verzoek werd insgelijks door het Gemeentebestuur den 26 April jl. afgewezen op dezelfde gronden.

Tegen het besluit van 9 Maart voormeld is door den adressant geen beroep ingesteld.

Het Gemeentebestuur heeft over het tweede verzoek gehoord den Bouwmeester der gemeente, die op den 25 Maart jl. mededeelde, dat de adressant hem had verklaard, dat de huidenzouterij zal worden uitgeoefend in de houten schuur achter de huizing letter F, n°. 239, waartoe in den zuidoosthoek dier schuur eene oppervlakte van 3 meters vierkant van gemetselden bodem, met vergaarbak voorzien, zal worden ingerigt, zoodat geenerlei vocht in den bodem kan dringen; dat alle openingen, luiken enz. der schuur zullen worden digtgemaakt; dat in de schuur enkel het zouten, maar niet het droogen der huiden zou plaats hebben. De Bouwmeester gaf verder te kennen, dat tegen de inwilliging van het verzoek bezwaren hadden Ebeling en Witte, mitsgaders de Kerkeraad der Evangelisch-Luthersche gemeente, wier eigendommen tegen het perceel n°. 239 grenzen, op grond, dat er geen middel zoude zijn om het indringen van vuil en zout in den grond te voorkomen, waardoor het water in de putten bedorven wordt, en omdat bij het verwerken der huiden een ondragelijke stank ontstaat.

Het Gemeentebestuur heeft mede het advies ingewonnen van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in de provinciën Friesland en Groningen. Op den 22 Februarij en den 25 April heeft hij berigt, dat het in het algemeen niet wenschelijk is dergelijke inrigtingen als waarvan hier sprake is toe te laten in de bebouwde kom der gemeente; dat de ligging van het perceel n°. 239, als onmiddellijk grenzende aan de open ruimte van woningen en aan de Luthersche kerk in eene digt bevolkte buurt, voor het oprigten van een magazijn van huiden en inzonderheid voor eene huidenzouterij niet zeer geschikt is; dat in het perceel reeds gedurende langen tijd eene huidenzouterij, echter zonder vergunning, was gevestigd geweest, en dat daardoor het water in den put van den naasten buurman ten noorden reeds jaren lang ondrinkbaar was geworden door vermenging met zoutbestanddeelen; dat echter het gevreesde nadeel kan worden voorkomen door het opleggen der voorwaarde, dat de pekels, afkomstig van het zouten der huiden of vellen, moet worden opgevangen in een lossen ijzeren bak, die geplaatst is in den grond en geregeld geleidigd wordt, zoodat die pekels in geen geval in den grond kunnen dringen.

In zijn berigt van den 25 April wordt de vorm van den bak nader omschreven. Uit dat berigt blijkt echter, dat de Bouwmeester der gemeente tegen het denkbeeld van den Inspecteur heeft aangevoerd, dat dergelijke vergaarbak of digte vloer niet behoorlijk kan gemaakt worden, en de contrôle daarop niet wel uitvoerbaar is.

De Inspecteur liet de beslissing over dit technisch bezwaar dan ook over aan het oordeel van het Gemeentebestuur.

Bij adres van 2 September jl. is de adressant tegen het voormeld besluit van 26 April 1873, betreffende de huidenzouterij, in beroep gekomen bij den Koning. In dat adres zegt hij, dat reeds zestien jaren lang het bedrijf van huidenzouterij in het perceel n°. 239 is uitgeoefend, met stilzwijgende goedkeuring van het openbaar gezag, blijkbaar uit het opschrift, voor het huis geplaatst, den verleenden vrijdom van accijns van zout, en het patent, dat zijn voorganger had; dat in Groningen in de digtst bevolkte buurten zouterijen bestaan, als die: van Isaäk van Dam, op de Nieuwstad, die van H. Hart, op Schoonholm, en die van Joseph van Dam, waartoe concessie is verleend op den 19 October 1871, onder voorwaarden, die ook hij adressant op zich wil nemen. In het adres wordt verder beweerd, dat bij het heerschen der cholera te Groningen nimmer een bewerker van huiden door de ziekte is aangetast; dat het ook niet is bewezen, dat het drinkwater er door verontreinigd wordt; en dat bepaaldelijk de waterput, door den Inspecteur bedoeld, reeds bedorven was, toen de huidenzouterij jaren geleden werd opgerigt.

De adressant wijst er ten slotte nog op, dat het huis door hem is aangekocht, nadat het in het openbaar was aangekondigd als behuizing met open plaats, tuin en droogschuur voor huiden; zoodat hij daaruit en uit het feit, dat in het perceel reeds, gedurende jaren eene huidenzouterij gevestigd was, mogt afleiden, dat hij ook daarin dat beroep vrijelijk zou mogen uitoefenen.

De adressant heeft bij zijn adres overgelegd: 1°. eene verklaring van L. J. van Coeverden, houdende, dat in het perceel sedert den 15 Maart 1856 eene huidenzouterij was en dat hij daarin werkzaam is geweest als knecht; 2°. eene verklaring van L. H. Knorringa, vroeger eigenaar van het perceel, houdende, dat hij nimmer door de politie te Groningen gedurende zijn bezit der huidenzouterij in de uitoefening van dat bedrijf is bemoeijelijkt; 3°. eene verklaring van P. J. Fokkelman, gewezen Architect der gemeente Groningen, houdende, dat hij in het jaar 1856 eigenaar was van het pand, door Ebeling en Witte bewoond, en dat de waterput van dat huis toen reeds bedorven was door inzijpeling van een riool; 4°. eene verklaring van E. J. Wijnberg, koopman, mede vroeger eigenaar van het perceel, door Ebeling en Witte bewoond, van gelijke strekking als de vorige; 5°. patent van L. H. Knorringa, dienstjaar 1857/58 als vellenblooter.

Het adres is in handen gesteld van Burgemeester en Wethouders van Groningen, die daarop hebben berigt, dat zij blijven volharden bij de gronden, in het afwijzend besluit van 26 April vermeld, en voorts opmerken, dat op de naleving der voorwaarden, door den Inspecteur bedoeld, bezwaarlijk kon worden gelet; dat men wel aan J. van Dam eene voorwaardelijke vergunning heeft verleend, doch dat men later heeft ingezien, dat het voor den openbaren gezondheidstoestand zeker niet wenschelijk is dergelijke inrigtingen in bevolkte buurten voor het vervolg toe te staan.

Gedeputeerde Staten der provincie Groningen vereenigen zich met de zienswijze van het Gemeentebestuur.

Aan deze Afdeeling heeft de adressant nog ingezonden eene verklaring van H. O. de Boer, wonende in den kelder van het perceel n°. 239, houdende, dat hij gedurende twaalf jaren, dat hij dáár gewoond heeft, geen last heeft gehad van de huidenzouterij, en dat het drinkwater altijd goed was; en van de weduwe G. Groeneveld, wonende bij het perceel n°. 239, dat zij nooit eenigen last heeft ondervonden van de huidenzouterij van Knorringa, en dat het drinkwater daardoor ook niet werd bedorven.

Bij de Afdeeling is voorts nog ingekomen van Ebeling en Witte een bezwaarschrift, waarin wordt medegedeeld, dat de adressant reeds vellen droogt in zijn pakhuis; dat hun waterput door de vroegere huidenzouterij reeds is bedorven; dat, al legt men den adressant op kuipen te metselen, waardoor de pekelsel niet kan heendringen, de pekelsel toch zou worden uitgestort buiten het pakhuis en zoo doordringen in den bodem;

dat de adressant nog in het bezit is van een pakhuis, bestemd voor huidenzouterij, waaraan hij nog vijf jaren huur heeft.

De Kerkeraad der Evangelisch-Luthersche gemeente heeft mede een bezwaarschrift bij de Afdeeling ingediend. Daarin wordt o. a. gezegd, dat de predikantswoning, de kerk met kosterwoning, de catechisatiekamer, het gashuis voor oude lieden en het weeshuis der kerkelijke gemeente onmiddellijk grenzen aan het bewuste perceel, en dat bij de oprigting der huidenzouterij daaruit een walgelijke stank zal ontstaan, en het water zal worden bedorven. Bij die klagt hebben zich aangesloten de bureu J. C. Mansen en A. F. Bartels.

Eindelijk is bij de Afdeeling nog ontvangen een schrijven van Frankfort, houdende in hoofdzaak, dat Jozef van Dam, koopman in huiden enz. alhier, bij besluit van 19 October 1871 door Burgemeester en Wethouders van Groningen is vergund in een woonhuis in eene dicht bevolkte wijk, op den Molendrift, onmiddellijk aan het water alhier op te rigten (en hier wordt met regt van *oprigten* gesproken, omdat dáár die zaak nooit gevestigd was) eene dergelijke zaak onder de volgende voorwaarden:

1°. dat daarbij geene verdere bewerking of bereiding der huiden of vellen zal mogen plaats hebben;

2°. dat het van de huid afkomstige bloedwater worde opgevangen in een reservoir, hetwelk in of achter het lokaal, waar het zouten der huiden plaats heeft, zal moeten worden geplaatst, en dat die reservoir geregeld zóó worde geledigd, dat de stadswateren daardoor niet worden verontreinigd;

3°. dat de adressant verplicht zal zijn alle nadere voorschriften, die hem later dien-aangaande door of van wege dit Collegie mogten worden gegeven, onmiddellijk en stiptelijk op te volgen.

Wanneer nu die vergunning aan eene op nieuw gevestigde zaak gegeven wordt, dan gelooft adressant, dat die vergunning, al is het onder dezelfde voorwaarden, aan eene reeds zeventien jaren gevestigde zaak van denzelfden aard op ééne en dezelfde plaats mag worden gegeven.

Wat betreft de bezwaren, van zijde der Luthersche kerk ingebracht, zoo verklaart de adressant, dat genoemde kerk eene lange reeks van jaren bestond, vóór de zaak van den vorigen bezitter Knorringa aldaar gevestigd werd en, daar de vorige bezitter nooit in het uitoefenen van dit vak verhinderd werd, mag men aannemen, dat genoemde kerk nooit eenigen last ondervond.

Dit zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 8 November ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waarentrent thans een ontwerp van besluit aan den Koning zal moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Oirsbeek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbbsluit, bepalende de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer te Doenrade op f 300.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Bij besluit van 24 Mei 1861 hadden Gedeputeerde Staten van Limburg op de openbare lagere school te Doenrade, gemeente Oirsbeek, art. 20 der wet op het lager onderwijs toegepast. Daar echter, blijkens verslag van het Rijks-Schooltoezigt, het gemiddeld getal leerlingen dier school in 1871 geklommen was tot 43, en de aan het hoofd dier school geplaatste Onderwijzer in het bezit was gekomen van den rang van Hoofd-Onderwijzer, met acte voor het Hoogduitsch,

besloten zij op 19 Januarij 1872 om dien toestand te doen ophouden en verklaarden zij, met intrekking van hun besluit van 24 Mei 1861, art. 20 der gezegde wet op die school niet langer toepasselijk. Bij brief van 16 Augustus 1872 noodigden zij het Gemeentebestuur van Oirsbeek uit om de jaarwedde van den Onderwijzer P. J. Dohmen te Doenrade alsnu te brengen op f 400. De Gemeenteraad besloot daarop den 29 Augustus 1872 om heeren Gedeputeerde Staten te verzoeken, art. 20 nog wel toepasselijk op die school te willen verklaren, en de jaarwedde des Onderwijzers te behouden op f 300. Na ontvangst van een afwijzend berigt, besloot die Gemeenteraad, letteude op het klein getal kinderen, welke die school bezoeken, en op de bekrompen geldmiddelen der gemeente, bij zijn besluit van 29 Augustus, waarbij de jaarwedde des Onderwijzers bepaald werd op f 300, te volharden. Gedeputeerde Staten hebben alstoen, bij hun besluit van 16 Mei 1873 aan dat raadsbesluit van 29 Augustus 1872, waarbij volhard was bij dat van 26 October 1872, hunne goedkeuring onthouden.

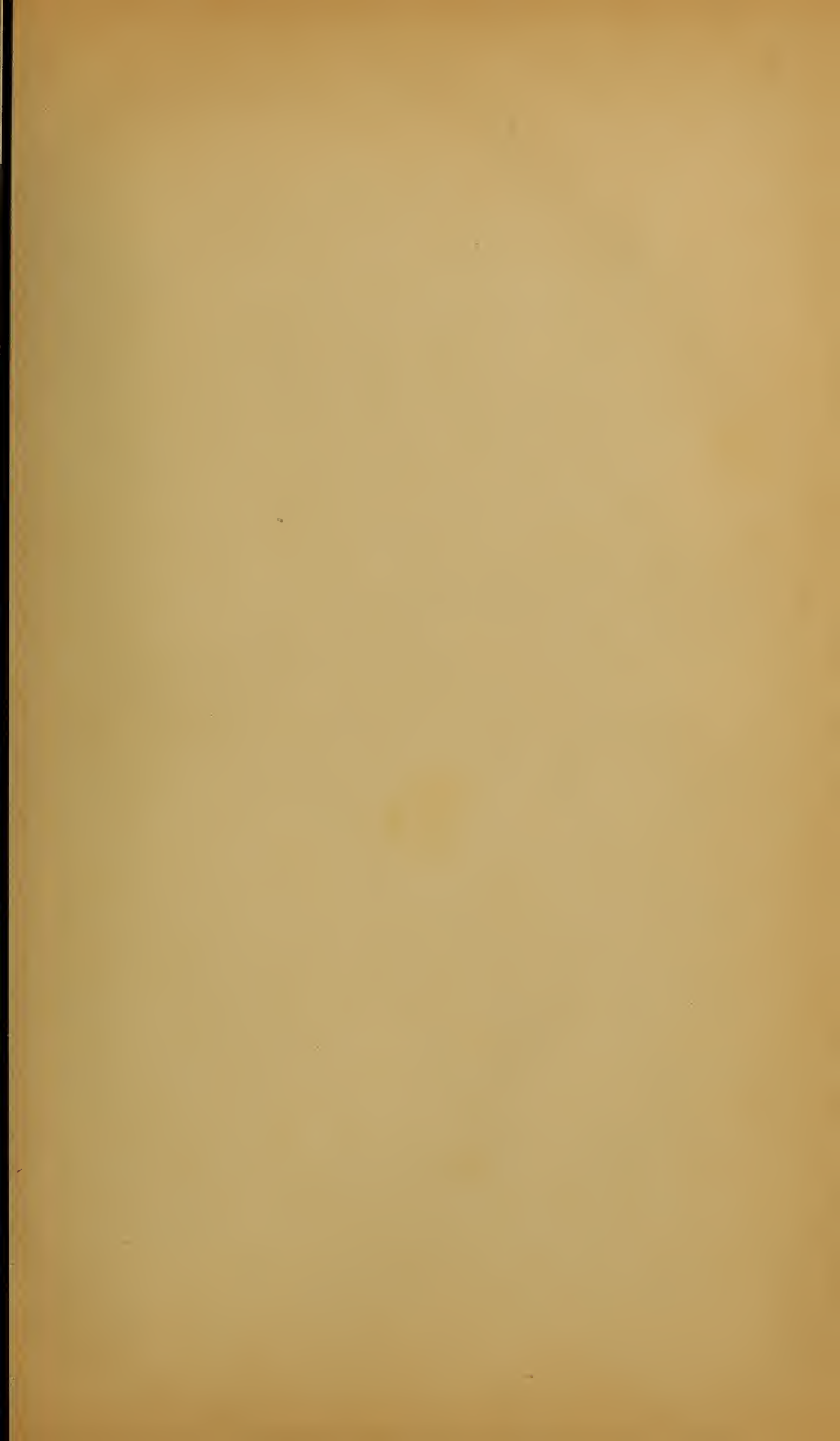
Tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten is nu de Gemeenteraad van Oirsbeek opgekomen bij zijn besluit van 22 Mei 1873, waarbij die Raad den Koning verzoocht om het besluit van Gedeputeerde Staten van 16 Mei 1873 te vernietigen en art. 20 der wet op het lager onderwijs weder van toepassing te verklaren op de openbare school te Doenrade, met goedkeuring van het raadsbesluit, waarbij de jaarwedde op f 300 wordt gesteld. De Raad motiveert zijn besluit tot appel daarmede, dat de gemeente Oirsbeek zeer behoeftig is, geene eigen inkomsten heeft en daarentegen met schulden belast is, terwijl alle plaatselijke belastingen, om zoo te zeggen, tot het maximum zijn gebragt, en door gebrek aan geldmiddelen de voor het algemeen belang noodzakelijke werken gestaakt moeten worden, zoo als het maken van kunstwegen, aanschaffen van brandblusmiddelen enz., terwijl ook de gemeente-ambtenaren niet naar behoren kunnen bezoldigd worden; en dat het getal leerlingen op de bedoelde school in 1872 gemiddeld slechts 41 bedroeg, zoodat daarvoor eene verhooging van des Onderwijzers bezoldiging niet noodzakelijk is; eindelijk, dat de Hoofd-Onderwijzer der school te Doenrade, afgezien van zijne bekwaamheid en onderwijzing, uit hoofde van zijne gebrekkige ligchamelijke gesteldheid, een dier personen is, die in geene gemeente van het Rijk als Onderwijzer aan eene openbare school op eene jaarwedde van f 400 zou benoemd worden.

Gedeputeerde Staten, op dat appel gehoord door den Minister van Binnenlandsehe zaken, leggen over een brief van den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Limburg, die ten sterkste aandringt op verbetering van het sober tractement van den Onderwijzer en een drietal brieven van dezen laatste daarbij voegt, waaruit blijkt, dat zelfs de uitbetaling van dat tractement zeer ongeregeld en willekeurig plaats heeft, daar de man in 1872 slechts f 100 op rekening daarvan schijnt ontvangen te hebben. Gedeputeerde Staten handhaven de regtmatigheid van hun besluit, te meer, nu uit de laatst ontvangen statistieke opgaven van het Schooltoezigt blijkt, dat het getal leerlingen der openbare school te Doenrade reeds tot gemiddeld 61 is geklommen. Zij oordeelen voorts, dat het bezwaar, geput uit de ongunstige finantiële gesteldheid der gemeente, geenszins afdoende is, vermits de gemeente, als zij door de kosten van het lager onderwijs te zwaar zou worden gedrukt, art. 36 der wet op het lager onderwijs kan inroepen.

Deze zaak is door den Minister van Binnenlandsehe Zaken op 's Konings magtiging bij brief van 26 November jl. bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

LIBRARY OF CONGRESS

0 022 021 278 6